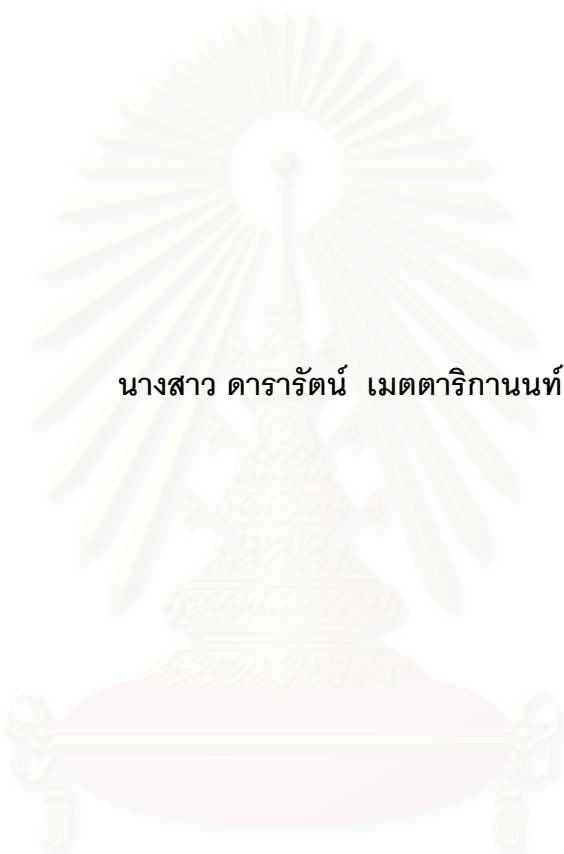

การรวมกลุ่มทางการเมืองของ “ส.ส.อีสาน” พ.ศ.2476 – 2494

นางสาว ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์

สถาบันวิทยบริการ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2543

ISBN 974 – 347 – 192 – 8

ลิขสิทธิ์ของ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE POLITICAL GROUPINGS OF ISAN MEMBERS OF PARLIAMENT,

1933 – 1951

Miss Dararut Mattariganon

สถาบันวิทยบริการ

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Doctor of Philosophy in History

Department of History

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic year 2000

ISBN 974 – 347 – 192 – 8

หัวข้อวิทยานิพนธ์   การรวมกลุ่มทางการเมืองของ “ส.ส.อีสาน” พ.ศ.2476 – 2494
โดย   นางสาว ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์
ภาควิชา   ประวัติศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษา   รองศาสตราจารย์ ดร.ธิดา สาระยา
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม   อาจารย์ ดร.สุต จอนเจดสิน

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิตศึกษา

.....คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ม.ร.ว.กัลยา ติงศภัทย์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(รองศาสตราจารย์ ดร.ธิดา สาระยา)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(อาจารย์ ดร.สุต จอนเจดสิน)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์)

.....กรรมการ
(อาจารย์ ดร.สุธาศัย ยิ้มประเสริฐ)

ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ : การรวมกลุ่มทางการเมืองของ “ส.ส.อีสาน” พ.ศ.2476-2494
 (THE POLITICAL GROUPINGS OF ISAN MEMBERS OF PARLIAMENT, 1933-1951)
 อ.ที่ปรึกษา : รศ.ดร.ธิดา สาระยา, อ.ที่ปรึกษาร่วม : อ.ดร.สุด จอนเจดสิน, 391 หน้า
 ISBN 974-347-192-8

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งศึกษา การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานในช่วงสองทศวรรษแรกของระบอบประชาธิปไตย ทั้งช่วงที่ยังไม่มีระบบพรรคการเมือง (พ.ศ.2476-2489) และช่วงที่มีระบบพรรคการเมืองไทย (พ.ศ.2489-2494)

ผลการศึกษาพบว่า การรวมกลุ่มทางการเมืองของคนอีสานในช่วงก่อน พ.ศ.2475มีอยู่แล้ว โดยมีพื้นฐานมาจากความเป็นชนชาติลาว และการที่ลาวฝั่งซ้ายตกเป็นอาณานิคมฝรั่งเศสขณะที่ลาวฝั่งขวาหรือภาคอีสานอยู่ภายใต้การปกครองของไทย ประกอบกับการสถาปนาหน่วยการปกครองที่เรียกว่า “ภาค” และคำว่า “อีสาน” ก็ได้ถูกสร้างขึ้นมาใช้ ร่วมกับกระแสสร้างความเป็นไทยของอำนาจรัฐส่วนกลางกรุงเทพฯเข้ามาทอนความเป็นลาวลงนับตั้งแต่สมัยปฏิรูปการปกครองเป็นต้นมา จึงมีผลทำให้ความเป็นท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมในอีสานเริ่มก่อตัวขึ้น และสำนึกนี้ถูกกระตุ้นโดย ส.ส.อีสานเมื่อการเมืองระบอบประชาธิปไตยที่มีการเลือกตั้งเข้ามามีบทบาททั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น และท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมก็เป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญที่ทำให้ ส.ส.อีสานรวมกลุ่มกันในสภาเพื่อเป็นพลังต่อรองกับรัฐบาลในการช่วยเหลือภูมิภาคของตน อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากการเลือกตั้งครั้งที่ 3 พ.ศ.2481 ส.ส.อีสานได้แสดงความคิดเห็นทางการเมืองที่เริ่มเหมือนและแตกต่างกันชัดเจนมากยิ่งขึ้นเมื่อมีกลุ่มเสรีไทยและกลุ่มที่ไม่ใช่เสรีไทยและพัฒนาการของพรรคปรากฏเด่นชัดขึ้นเมื่อมีระบบพรรคการเมืองในปี พ.ศ.2489 โดย ส.ส.อีสานได้เข้าไปมีบทบาทในการเป็นแกนนำจัดตั้งพรรคการเมืองใหญ่ 2 พรรค ซึ่งมีแนวคิดทางการเมืองที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม ขณะนี้ในสภา ส.ส.อีสานแบ่งเป็นกลุ่ม 2 กลุ่มใหญ่ แต่นอกสภาพบว่า แกนนำของ ส.ส.อีสานสองกลุ่มได้มีการประสานความคิดทางการเมืองภายใต้ปัจจัยพื้นฐานมาจากชาติพันธุ์ลาว โดยได้รวมกลุ่มกันเคลื่อนไหวนอกสภาที่รู้จักกันในนาม “ขบวนการเสรีลาว” หรือ “ลาวอิสระ” เพื่อปกป้องเอกราชให้แก่ชาติลาว จนเป็นเหตุให้ ส.ส.อีสานทั้งสองกลุ่มถูกกล่าวหาจากรัฐบาลจอมพล.พิบูลสงครามว่าต้องการแบ่งแยกดินแดนอีสาน เป็นประเด็นหนึ่งนำไปสู่การกำจัดการเมืองอีสานกลุ่มเสรีไทย ส่วนการรวมกลุ่มของ ส.ส.อีสานหลังการรัฐประหาร 2490 นั้นพบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ ส.ส.อีสานรวมกลุ่มกันอย่างเห็นได้ชัดจนมากกว่าสมัยก่อนหน้านั้นก็คือ การมีผลประโยชน์ร่วมกัน แต่ทั้งนี้ก็มีได้หมายความว่า พลังท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมจะสลายตัวไป

ภาควิชา	ประวัติศาสตร์	ลายมือชื่อนิติ.....
สาขาวิชา	ประวัติศาสตร์	ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....
ปีการศึกษา	2543	ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

##3972811122 : MAJOR HISTORY

KEY WORD:Political groupings/ Isan members of parliament/ Localism and regionalism

Dararut Mattariganon : THE POLITICAL GROUPINGS OF ISAN MEMBERS OF
PARLIAMENT,1933-1951.THESIS ADVISOR: ASSO.PROF.DHIDA SARAYA,Ph.D.
THESIS COADVISOR: SUD CHONCHIRDSIN,Ph.D. 377 pp.ISBN 974-347-192-8

This thesis studies political groups formed by Northeastern members of parliament in the first two decades of democratic rule, which covered the periods of a non-political party system (1933-1946) and a political-party system (1946-1951).

The study reveals that Northeasterners formed political associations prior to 1932 and that the basis of their sense of belonging was their shared identity as being ethnically Laos. Ethnic Lao had been divided under the political and territorial division of Laos into western Laos under the French rule and Eastern Laos under the Thai regime. Their sense of identity as “Lao” was abetted by Rama 5’s centralization of the Thai government and his establishment of a northeastern “circle” or “Isan region.” These actions led to the formation of localism and regionalism among “Isan” people. Northeastern members of parliament (MPs) who were elected under democratic rule formed a group based on localism and regionalism in order to negotiate better resource distribution from the central government to the Northeastern region. However, after the third general election in 1938, similarities and differences in political views among Northeastern MPs surfaced. They were then divided into two political groups, one belonging to the Free Thai movement and the other being antagonistic to the Free Thai movement. The development of a political-parties system was clearly seen in 1946. Northeastern MPs played vital roles in founding two political parties that pursued policies and ideas that were different from each other. However, outside parliament, leading Northeastern MPs united and formed a political movement known as the Free Lao movement to help Laos fight for independence. Their movement outside the parliament gave a pretext for the Phibunsongkhram government to accuse them of being secessionists and to purge Northeastern MPs who belonged to the Free Thai movement. After 1947, it became evident that factors contributed to the political affiliations of Northeastern MPs arose from their common interests. Even when northeastern MPs stopped unifying on the basis of localism and regionalism, the influence of these ideologies still persisted.

Department of	History	Student’s signature.....
Field of study	History	Advisor’s signature .....
Academic year	2000	Co-advisor’s signature .....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จมาได้เป็นผลมาจากความช่วยเหลือและการเสียสละเวลาอันทรงคุณค่าของบุคคลหลายท่าน ซึ่งผู้เขียนใคร่ขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้ ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ได้แก่ รองศาสตราจารย์ ดร.ธิดา สารระยา ผู้ที่ไม่เพียงแต่ให้คำแนะนำอันทรงคุณค่าให้ข้อคิดชี้แนวทางและผลักดันงานเล่มนี้ออกมาเท่านั้น ผู้เขียนยังได้เรียนรู้ในวิถีคิดและวิธีการตั้งคำถามทางประวัติศาสตร์ รวมทั้งได้รับความเมตตาจากท่านในเรื่องต่าง ๆ อีกด้วย และอาจารย์ ดร.สุด จอนเจดสิน ผู้เป็นทั้งครู เพื่อน และน้องที่ได้สละเวลาอันมีค่าช่วยตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และยังให้ข้อคิดที่มีประโยชน์ ให้กำลังใจ และให้ความช่วยเหลือในเรื่องต่าง ๆ นับตั้งแต่เริ่มแรกจนกระทั่งผู้เขียนสำเร็จการศึกษา และขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้แก่ รองศาสตราจารย์ ดร.อนงก เหล่าธรรมทัศน์ รองศาสตราจารย์ ดร.สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา และอาจารย์ ดร.สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ ที่ได้กรุณาเสียสละเวลา และให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์และทรงคุณค่ายิ่ง

ขอขอบพระคุณ ม.ร.ว.อศิน ระพีพัฒน์ ศาสตราจารย์ ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ Professor Craig Reynolds รองศาสตราจารย์ ดร.ธงชัย วินิจจะกุล Professor Charles F Keyes “คณาจารย์” ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ทุกท่าน จ.ส.ต.เอกชัย แสนสระดี อาจารย์กิติพงษ์ แสนสระดี คุณปภครอง ไชยกาล คุณสว่าง ตราฐ คุณทองบักซ์ เพ็ญเกษ ส.ว.แคล้ว นรปติ และครอบครัวสุภธีระ เจ้าหน้าที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดรัฐสภา หอสมุดคณะอักษรศาสตร์ หอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และห้องหนังสือหายากสำนักวิทยบริการ ที่ได้ให้กำลังใจ คำแนะนำ ความช่วยเหลือ และข้อมูลอันมีประโยชน์ และที่สำคัญขอขอบคุณบัณฑิตวิทยาลัย ที่ได้ให้การสนับสนุนทุนในการศึกษางานครั้งนี้

ขอขอบคุณเพื่อนพี่น้องที่จากหลายสำนักทั้งที่จุฬาฯ ขอนแก่น และที่อื่นๆ ทั้งในและต่างประเทศ ได้แก่ ผศ.พรธนี บัวเล็ก ผศ.สาวิตรี เจริญพงศ์ อ.มะลิวัลย์ บุรณพัฒนา คุณเขมิกา ยามะรัต คุณจุฬิศพงศ์ จุฬารัตน์ ผศ.ปรีชา นุ่นสุข คุณศิริพร กรอบทอง คุณสมพร ตั้งคำ คุณปาริชาติ เรื่องวิเศษ อ.พัชรินทร์ ลาภานันท์ อ.อัศรยา สังข์จันทร์ อ.ศรชัย แม่ประสาธน์ ดร.รัตนา บุญมัธยะ ดร.สุเกศินี สุภธีระ ดร.สมฤดี นิโครวัฒน์ยั้ง รศ.ดร.ยุพิน เตชะมณี ผศ.วิไลวรรณ สมโสภณ รศ.สุวิทย์ ธีรศาสตร์ ผศ.ชอบติสวนโคก ผศ.ชลิต ชัยครรชิต ดร. อุทัยวรรณ ด่านวิวัฒน์ อาจารย์ Sharalyn Jordan อาจารย์ Tamora Fishel และ Assistant Professor Tamara Loos รวมทั้งเพื่อนพี่น้องที่ไม่ได้กล่าวนามมา ณ ที่นี้

ท้ายที่สุดนี้ขอขอบคุณ พี่ ๆ น้องๆ และหลาน ๆ ในครอบครัว “เมตตาริกานนท์” ทุกคน โดยเฉพาะ “ชวนและพีสะใภ้” ที่สนับสนุนทั้งกำลังทรัพย์และกำลังใจมาโดยตลอด และที่ขาดไม่ได้ผู้อยู่เบื้องหลังและเป็นพลังที่สำคัญยิ่งก็คือ “แม่” เสียหายและเสียใจที่แม่ไม่ทันจะเห็นวันนี้ของลูก ส่วนความดีหากมีขึ้นจากงานชิ้นนี้ขออุทิศให้แก่ ส.ส.อีสานในช่วงที่ศึกษานี้ทุกท่าน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ญ
บทที่	
1 บทนำ	1
2 พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ “ท้องถิ่นนิยม” และ “ภูมิภาคนิยม” ในอีสาน ช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475.....	15
2.1. สภาพภูมิศาสตร์ ทรัพยากร และการคมนาคมในอีสานที่มีผลต่อพัฒนา การทางประวัติศาสตร์อีสาน	16
2.2. พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ลาวและอีสาน และภูมิหลังของคนกลุ่มต่างๆ ในอีสานที่มีผลต่อการก่อตัวของ “ท้องถิ่นนิยม” และ “ภูมิภาคนิยม” อีสาน.....	22
2.3. การเข้ามาของรัฐไทยส่วนกลางกรุงเทพฯ ช่วงก่อน พ.ศ.2435 กับการสร้างความหมายของ “ท้องถิ่นนิยม” และ “ภูมิภาคนิยม”.....	36
2.4. ความพยายามเคลื่อนไหวสร้างความเป็นลาวระหว่างลาวฝั่งซ้าย และลาวฝั่งขวา : “กรณีเหตุการณ์เจ้าอนุวงศ์”	44
2.5. การขยายตัวของรัฐส่วนกลางกรุงเทพฯ “มณฑลเทศาภิบาล” พ.ศ.2435 : การทอนความเป็นชาติพันธุ์ลาว.....	52
2.6. การแสดงออกของพลังนอกระบบเทศาภิบาลกับความพยายาม สร้างสำนึกเดียวกันในอีสาน.....	61
3 ระบบการเมืองสมัยใหม่และผลที่มีต่อท้องถิ่น : กรณีศึกษาการเลือกตั้ง ระดับชาติและระดับท้องถิ่นครั้งแรกในประเทศไทย ช่วง พ.ศ.2476-2480..	63
3.1. สภาพสังคมอีสานและการเคลื่อนไหวทางการศึกษาของคนกลุ่มต่างๆ ใน ช่วงก่อนการเลือกตั้งการเมืองระดับชาติ พ.ศ.2476	67
3.2. ระบบการเมืองสมัยใหม่ “การเลือกตั้งระดับชาติ” ครั้งแรกในประเทศไทย	78
พ.ศ. 2476 กับการเน้นความสำคัญของท้องถิ่นและเกิดการ “แยกเขา-แยกเรา”	

3.3. สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคอีสานกับ"การเลือกตั้งระดับท้องถิ่น" :	103
ศึกษากรณีการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลครั้งแรกในประเทศไทย	
: การเน้นความสำคัญของท้องถิ่นและการเริ่มต้นความสัมพันธ์ของ	
นักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่น	
4 การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานในช่วง 5 ปีแรกของระบอบ.....	126
ประชาธิปไตย พ.ศ.2476-2481:ภายใต้พลังท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยม	
4.1. สภาพทั่วไปของการเมืองไทยในช่วง 5 ปีแรกของระบอบใหม่	126
พ.ศ.2476-2481	
4.2.สภาพสังคมอีสานในมิติของตัวแทนรัฐจากส่วนกลางและผู้แทนราษฎร	130
ของอีสานในปลายทศวรรษ 2470 กับมุมมองที่แตกต่างกัน	
4.3. การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานในสมัยแรก พ.ศ.2476-2480.....	136
ซึ่งวางอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ของท้องถิ่น-ภูมิภาค และรวมกลุ่ม	
ตามประเด็นปัญหา	
4.4. การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานในสมัยการเลือกตั้งครั้งที่ 2	162
พ.ศ.2480อันจะนำไปสู่การก่อตัวของกลุ่มที่จะพัฒนาเป็นกลุ่มเสรีไทยอีสาน	
5 การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสาน พ.ศ.2481-2489 : การแบ่งแยก.....	199
เป็นกลุ่มเสรีไทยและไม่ใช่เสรีไทย	
5.1. การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานภายใต้พลังท้องถิ่นนิยมและ.....	200
ภูมิภาคนิยม พ.ศ.2481-2487	
5.2. การรวมกลุ่มเคลื่อนไหวนอกสภาของ ส.ส.อีสานในกลางทศวรรษ 2480.....	214
“กรณีเสรีไทย”	
5.3. กลุ่มเสรีไทยอีสานกับการเข้าร่วมจัดตั้งรัฐบาลในช่วง พ.ศ.2487-2489 :	227
การเริ่มแบ่งเป็นกลุ่มเสรีไทยและไม่ใช่เสรีไทย	
6 การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานในสมัยแรกของการมีระบบ.....	340
พรรคการเมืองในประเทศไทย พ.ศ.2489-2494	
6.1. การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานในสมัยแรกของการมีพรรคการเมือง...341	
พ.ศ.2489-2490	

6.2. การรวมกลุ่มเคลื่อนไหวนอกสภาของ ส.ส.อีสานกับการผสมผสานความคิดทาง	 277
การเมืองภายใต้ปัจจัยพื้นฐานทางชาติพันธุ์ “ลาว” : กรณีขบวนการเสรีลาว	
6.3. ส.ส.อีสานกับความเกี่ยวข้องกับคอมมิวนิสต์ในอีสานและในอินโดจีน :	 297
การจัดตั้งสันนิบาตเอเชียอาคเนย์	
6.4. การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานหลังการรัฐประหาร 2490-2494 :	 310
การแบ่งแยกรัฐอิสระภายใต้พลังท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยม	
7 บทสรุป	 339
รายการอ้างอิง	 344
ภาคผนวก	 372
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้สมัครรับเลือกตั้งในภาคอีสานยุคแรก พ.ศ.2476.....	373
ภาคผนวก ข ภูมิหลังของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคอีสานสมัยแรกของระบอบ...	377
ประชาธิปไตย พ.ศ.2476	
ภาคผนวก ค ลำดับเหตุการณ์ทางการเมืองระหว่าง พ.ศ.2470-2494.....	384
ประวัติผู้วิจัย	391

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
3.1 รายชื่อผู้แทนราษฎรในภาคอีสานยุคแรก พ.ศ.2476.....	96
3.2 รายชื่อผู้แทนราษฎรในภาคเหนือยุคแรก พ.ศ.2476	98
3.3 รายชื่อผู้แทนราษฎรในภาคใต้ยุคแรก พ.ศ.2476	99
3.4 ตารางการแสดงอายุของ ส.ส.อีสานและ ส.ส.ทั้งประเทศ พ.ศ.2476	100
3.5 ตารางการแสดงอาชีพของ ส.ส.ภาคอีสานและ ส.ส.ทั้งประเทศ พ.ศ.2476	100
3.6 ภูมิหลังของสมาชิกสภาจังหวัด ประเภทที่ 1 ในช่วงเลือกตั้งปี พ.ศ.2476 :.....	106
ราษฎรเลือกตั้ง	
3.7 กรณีสมาชิกสภาจังหวัดมหาสารคาม ประเภทราษฎรเลือกตั้ง.....	108
3.8 กรณีตัวอย่างสภาจังหวัดนครพนม ประเภทราษฎรเลือกตั้ง.....	109
3.9 ตัวอย่างรายชื่อสมาชิกสภาจังหวัดประเภทที่ 2 แต่งตั้ง : มหาสารคาม.....	113
3.10 ตัวอย่างรายชื่อสมาชิกสภาจังหวัด ประเภทที่ 2 แต่งตั้ง ต.ในเมือง อ.เมือง.....	114
จ.อุบลราชธานี	
3.11 ตัวอย่างรายชื่ออำเภอวารินทร์ จ.อุบลราชธานี.....	115
ตัวอย่างรายชื่อสมาชิกสภาเมืองนครราชสีมา กับอาชีพและตำแหน่ง	120
4.1 สรุปตัวอย่างรายชื่อ ส.ส.อีสานและ ส.ส.จากภาคเหนือและใต้ที่ร่วมลงชื่อรับรอง....	158
การเปิดอภิปรายทั่วไปช่วง พ.ศ.2477-2480	
4.2 แสดงพื้นที่การแบ่งเขตเลือกตั้งสมัยที่ 3.....	183
4.3 ตัวอย่างประเด็นการหาเสียงของ ส.ส.อีสาน ปี พ.ศ.2481.....	189
5.1 ตารางแสดงการเป็นฝ่ายสนับสนุนและคัดค้านรัฐของ ส.ส.อีสาน.....	205
5.2 เปรียบเทียบจำนวนราษฎรที่ถูกเกณฑ์แรงงานในอีสานและจังหวัดต่างๆ.....	208
5.3 เปรียบเทียบรายชื่อรัฐมนตรีในชุดที่ 1 และ 2 สมัยพลเรือตรีถวัลย์ อ่างรณาวาสวัสดิ์ .	269

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหาที่จะศึกษา

“1. เนื่องจากชนภาคนี้อยู่ใกล้ชิดกับประเทศลาว และเป็นเชื้อชาติเดียวกัน เป็นเหตุให้ความผูกพันทางจิตใจต่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอย่างไม่แน่นอน 2. เรื่องการคิดอ่านแบ่งแยกดินแดนนั้น เป็นเรื่องที่ถูกเส้น ในอนาคตอาจมีได้ เพราะเด็กรุ่นนี้ซึ่งจะเป็นผู้ใหญ่ในวันหน้า ได้รู้ได้เห็นได้ศึกษาภาวะการทั่วไป ทั้งภายในและภายนอกประเทศก็อาจจะคิดเช่นเดียวกับชาวไอริส แม้จะอยู่เกาะอังกฤษ ก็ยังแยกปกครองจากอังกฤษ เป็นต้น 3. ในสมัย ทองอินทร์เตียง ถวิล จำลอง เป็นรัฐบาลนั้นได้รับการสนับสนุนจากปรีดีให้รวมลาวทั้ง 2 ผัง โดยอาศัยหลักเชื้อชาติ ซึ่งการกระทำเช่นนี้ความจริงเป็นดาบ 2 คม คืออาจเป็นว่า ลาวฝั่งโน้นมารวมกับฝั่งนี้หรือฝั่งนี้อาจหันไปรวมกับฝั่งโน้น 4. หน่วยใต้ดินเสรีไทยในภาคอีสานที่ก่อตั้งกันขึ้นไว้ในสมัยนั้นยังไม่สิ้นขาด หากเมื่อใดไม่พอใจการกระทำของรัฐบาลหรือต้องการเป็นใหญ่เป็นโตเสียเอง ก็อาจจะทำการปลุกปั่นขึ้นก็ได้...ทางฝ่ายรัฐบาลจำเป็นที่จะต้องดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างจริงจัง...”

กจช.(3)สร.0201.22/66 รายงานการตรวจราชการภาคอีสาน

ของนายเลียง ไชยกาล(ส.ส.อุบลราชธานี)

รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงยุติธรรม

10 พฤษภาคม 2500

ข้อความข้างต้นนี้ คือภาพสะท้อนของอีสานในช่วงทศวรรษ 2500 ได้อย่างแจ่มชัด อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเมืองในช่วงก่อนหน้านั้นนั่นเอง และไม่แปลกเมื่อสำรวจสถานะของความรู้เกี่ยวกับอีสาน พบว่า ได้มีนักวิชาการทั้งไทยและต่างประเทศได้เข้ามาศึกษาอีสานในช่วงหลังทศวรรษ 2500 เป็นจำนวนมาก และงานในช่วงนี้จนถึง ช่วง พ.ศ.2519 นักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับอีสานเหล่านี้จะมีคำถามหลักในการศึกษาภาคอีสานคล้ายๆกัน คือ ทำไมมีการต่อต้านรัฐบาลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ส่วนแนวคิดที่ใช้ในการอธิบายในงานเหล่านี้มองว่า เป็นเพราะลักษณะของภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่เป็นปัจจัยส่งเสริมให้เกิดพลังต่างๆอันเป็นปฏิกิริยาต่อรัฐบาลกลาง และยังได้อธิบายถึงปัจจัยอื่นอีกที่สำคัญมี 3 แนวทางคือ

กลุ่มที่หนึ่ง **กลุ่มแนวคิดที่ศึกษาทางด้านชาติพันธุ์** โดยเฉพาะกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็น นักมานุษยวิทยาที่ได้เข้าศึกษาภาคอีสาน และมีกรอบแนวคิดในการอธิบายว่าปัญหาทางด้านชาติพันธุ์เป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งที่สร้างความยุ่งยากให้แก่รัฐบาลไทย โดยมองว่าคนในภาคอีสานมีลักษณะแตกต่างจากคนไทยในภาคกลาง และมีลักษณะคล้ายคลึงกับคนลาวในประเทศลาว ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางด้านชาติพันธุ์ของคนลาวและคนอีสานนี้ อาจก่อให้เกิดความพยายามที่จะแบ่งแยกภาคอีสานก็เป็นได้ งานที่สำคัญในกลุ่มแนวคิดนี้ได้คือ คายส์ (Charles F. Keyes) ในงานเรื่อง “Ethnic Identity and Loyalty of Villagers in Northeastern” (1966) และเรื่อง Isan : Regionalism in Northeastern Thailand(1967) ซึ่งถือว่าเป็นงานบุกเบิกและยังกระตุ้นให้มีการศึกษาทางด้านการเมืองที่ดีที่สุดชิ้นหนึ่งเกี่ยวกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ส่วนรายละเอียดดูหน้า11)

นอกจากนี้ยังมีงานของเมอร์ดอค(John B. Murdoch) “The 1901-1902 “Holy Man” S Rebellion” (1974) ซึ่งได้มุ่งประเด็นไปที่การศึกษาเกี่ยวกับกบฏผู้มีบุญในภาคอีสานในช่วง ค.ศ.1901-1902 ส่วนประเด็นสำคัญของการเกิดเหตุการณ์นี้เมอร์ดอคอธิบายว่า เป็นปฏิกริยาทางด้านชาติพันธุ์ของชนกลุ่มน้อยในท้องถิ่นที่ตกอยู่ภายใต้สถานการณ์ของการขยายอำนาจทางการเมืองและการปกครองของอำนาจรัฐที่ชนาบข้างคือฝรั่งเศสและไทย ซึ่งมีผลล้นคลอนต่อระบบเศรษฐกิจและโครงสร้างผู้นำแบบเดิมที่เคยเป็นอิสระในดินแดนแถบนี้ สำหรับการศึกษเกี่ยวกับกบฏผู้มีบุญอีสานนี้ ในช่วงหลัง พ.ศ.2519 ได้มีงานที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้จำนวนมากแต่มีจุดเน้นที่แตกต่างกัน ดูพรเพ็ญ ยันตระกูลและอัจฉรา กมฺพพิสมัย (2527)

กลุ่มที่สอง **กลุ่มแนวคิดที่ศึกษาเกี่ยวกับเศรษฐกิจของภาคอีสาน** เพื่อใช้เป็นกรอบในการอธิบายปัญหาที่เกิดขึ้นในภาคอีสาน โดยในงานต่างๆเหล่านี้มองว่าความยากจน ประกอบกับการถูกทอดทิ้งจากส่วนกลางเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ภาคอีสานอยู่ในสภาพที่พร้อมจะถูกแทรกซึมจากพลังต่างๆที่เป็นปฏิปักษ์ต่อฝ่ายรัฐบาลได้ง่าย และด้วยแนวคิดดังกล่าวนี้ จึงมีนักวิชาการเข้ามาศึกษาสภาพเศรษฐกิจของภาคอีสาน อันได้แก่ มิลลาร์ด เอฟ ลอง เรื่อง พัฒนาการทางเศรษฐกิจในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปัญหา และอนาคต (1966)(อ้างในสุเทพ สุนทรภัสส์ช, บรรณานิติกร.2511) เบลล์ (Peter F. Bell) เรื่อง “ Note and Comments on Thailand’s North East : Regional Under- development, “Insurgency” and Official Responce” (1969) และงานของ Marian R. Meinkoth. “Migration in Thailand with Particular Reference to the

Northeast” (1962) ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับสถานะทางเศรษฐกิจของผู้ที่ย้ายถิ่นของชาวนาจากจังหวัดต่างๆทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยในระหว่าง พ.ศ.2500 เป็นต้น

กลุ่มที่สาม กลุ่มแนวคิดที่ศึกษาสภาพการเมืองในอีสาน ที่สำคัญคืองานของ Frank C. Darling “Rural Insurgencies in Thailand : A Comparative Analysis” (1975) งานชิ้นนี้เป็นการศึกษาเปรียบเทียบการต่อต้านรัฐบาลในชนบทที่เกิดขึ้นในภาคใต้ ภาคเหนือ และภาคอีสาน และเป็นกรณีวิเคราะห์ถึงการแทรกแซงจากต่างประเทศที่ก่อการต่อต้านรัฐบาลในท้องถิ่นต่างๆด้วย ส่วนการอธิบายในงานชิ้นนี้ที่สำคัญอย่างหนึ่งกล่าวไว้ว่า ในขบวนการต่อต้านรัฐบาลในภาคอีสาน ไม่เคยประกาศเจตนารมณ์ที่จะแบ่งแยกดินแดนเหมือนในภาคใต้ และไม่เคยประกาศเจตนารมณ์ที่แยกภาคอีสานเพื่อเข้าไปผนวกกับประเทศใกล้เคียง และมองว่า เป้าหมายเบื้องต้นอยู่ที่การแสวงหาความอิสระในการปกครองและตัดสินใจในท้องถิ่นและเรียกร้องความช่วยเหลือในการพัฒนาจากรัฐบาลกลางมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ในงานนี้ชี้ให้เห็นไว้ว่า การต่อต้านรัฐบาลในชนบทของทั้งสามภาคไม่มีที่ไหนเลยที่มีศักยภาพแห่งการขยายตัวมากเพียงพอที่จะเป็นอันตรายต่อเสถียรภาพและความมั่นคงของไทย เว้นเสียแต่ว่า จะมีข้อยกเว้นประการหนึ่งเกิดขึ้น นั่นคือ ประเทศลาวทั้งประเทศตกอยู่ภายใต้การควบคุมของคอมมิวนิสต์ ถ้าประเทศลาวตกอยู่ในสภาพดังกล่าว ดาร์ลิงมีความเชื่อมั่นว่า จะเป็นการทำให้ประชาชนคนลาวประมาณ 2 ล้านคนที่มีเชื้อชาติ ภาษาและวัฒนธรรมเหมือนกับคนไทยอีสานจำนวน 12 ล้านคนในภาคอีสาน ตกอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลลาว สภาพการณ์เช่นนี้ จะเป็นการเปิดโอกาสให้รัฐบาลลาวมีทางเลือกที่จะส่งเสริมให้มีการต่อต้านรัฐบาลอย่างกว้างขวางเกิดขึ้นในภาคอีสาน และยิ่งถ้าได้รับการสนับสนุนเพิ่มขึ้นจากจีนและเวียดนามแล้ว รัฐบาลลาวจะสามารถก่อให้เกิดความแตกแยกและความรุนแรงในหมู่ประชาชนในภาคอีสานได้

จากทั้งหมดสามกลุ่มแนวคิดนี้ จะพบว่า แนวการอธิบายปัญหาภาคอีสานนั้น อยู่ภายใต้กรอบแนวการศึกษากระแสหลักในช่วงหลังทศวรรษ 2500 คือ ทำไมจึงมีการต่อต้านรัฐบาลไทยในภาคอีสาน และนอกจากนี้ยังจะพบว่าหลัง พ.ศ.2500 ได้มีหน่วยงานของกระทรวงกลาโหมสหรัฐฯได้จัดตั้งศูนย์วิจัยการทหารและพัฒนาการ(Military Research and Development Center) ขึ้นที่กรุงเทพฯ ศูนย์นี้ มุ่งศึกษาหาข้อมูลเกี่ยวกับขบวนการก่อการร้ายของพรรคคอมมิวนิสต์และการวิจัยเพื่อพัฒนาชนบทไทย ตัวอย่างที่มีการศึกษาภาคอีสานภายใต้แหล่งทุนของศูนย์นี้ ดังเช่นงานของสมชัย รักวิจิตร “การศึกษาพิจารณาเยาวชนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ

ไทย” และเรื่อง “ความเป็นผู้นำในหมู่บ้านทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย” (2514) เป็นต้น

ส่วนผู้ที่มิชอบการศึกษา ส่วนมากเป็นนักมานุษยวิทยาและนักเอเชียอาคเนย์ศึกษาชาวอเมริกัน ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากการที่สหรัฐอเมริกาได้เข้ามาแทรกแซงเอเชียอาคเนย์โดยตรงตั้งแต่ปี พ.ศ.2497 ก็เพื่อ “ป้องกันการขยายตัวลงมาทางใต้ของคอมมิวนิสต์จีน” เมื่อฝ่ายเวียดมินห์เปิดการรุกใหญ่ในปี พ.ศ.2496-2497 จนกระทั่งค่ายเดียนเบียนฟูแตก ทำให้นักวางแผนยุทธศาสตร์ทั้งหลายเริ่มมองประเทศไทยในฐานะที่เป็นฐานปฏิบัติการทางทหารที่ปลอดภัยในเอเชียอาคเนย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อสนับสนุนแผนการทำลายทางอากาศขนาดใหญ่และชายของฐานทัพอากาศถูกสร้างขึ้นมาตามส่วนต่างๆของไทยมีศูนย์กลางอยู่ที่ภาคอีสาน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2497-2505 ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ภาคอีสานได้กลายเป็นฐานปฏิบัติการทางอากาศที่สำคัญของสหรัฐอเมริกาในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ อย่างไรก็ตาม สหรัฐอเมริกามองว่า ถึงแม้การลงทุนอย่างมหาศาลจะเป็นผลดีต่อสหรัฐในทางยุทธศาสตร์อย่างมากก็ตาม แต่ก็ก่อให้เกิดช่องโหว่หรือจุดอ่อนที่สำคัญประการหนึ่งนั่นก็คือขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อปฏิวัติในท้องถิ่น (ดู Al McCoy , 1970) ขณะเดียวกันผู้นำของรัฐบาลไทยได้ตระหนักมากขึ้นทุกขณะว่า “ปัญหาภาคอีสาน” ได้กลายเป็นสิ่งที่คุกคามความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประเทศส่วนรวมก็เป็นได้ ดังนั้น นักวิชาการอเมริกันและไทยจึงได้เริ่มเข้ามาศึกษาภูมิภาคอีสานอย่างจริงจังนับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

นอกจากนี้หากพิจารณาแล้วจะพบว่า ปัจจัยที่ทำให้มีการศึกษาภูมิภาคอีสานในช่วงหลัง 2500 นี้ที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ เกี่ยวเนื่องกับนักการเมืองภาคอีสานโดยเฉพาะช่วงก่อน พ.ศ. 2500 ที่มีบทบาทการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่สำคัญยิ่งในเวลานั้น แต่อย่างไรก็ตาม การที่นักวิชาการเข้าไปศึกษาในช่วงหลังนี้ พบว่า งานเหล่านั้นประสบปัญหาในเรื่องของข้อมูลประเภทเอกสารที่ใช้ในการศึกษาเป็นอย่างมาก ดังนั้น งานการศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าวจึงใช้วิธีการศึกษาชุมชนโดยอาศัยนักมานุษยวิทยาเป็นหลัก นอกเหนือจากรายชื่อบุคคลต่างๆที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้แล้ว นักมานุษยวิทยาที่ได้เข้าไปศึกษาภาคอีสานในช่วงทศวรรษ2500 ได้แก่ Kirsch , Tahmbiah, วิลเลียม เคลาสเนอร์ (William J. Klausner) ลีดม เลฟเฟิร์ต (Horace Leedom Lefferts) พัทยา สายหนู และสุเทพ สุนทรภัสช์ เป็นต้น ดังนั้นเป็นที่น่าสังเกตว่า งานที่เกี่ยวกับภาคอีสานของนักประวัติศาสตร์ในช่วงดังกล่าวยังไม่ได้มีการศึกษาอย่างจริงจังเหมือนนักมานุษยวิทยา

อย่างไรก็ตาม ในงานที่กล่าวมาข้างต้นนี้ พบว่า ภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร(ส.ส.) อีสานในงานเหล่านี้ได้รับการศึกษาน้อยมาก เป็นแต่เพียงภาพกว้างๆเกี่ยวกับ ส.ส.อีสานในช่วง ทศวรรษ 2490 ที่ถูกทางการกล่าวหาว่าต้องการแบ่งแยกดินแดน ยกเว้นในงานของคายนส์ ที่ได้ กล่าวต่อไป

ส่วนงานเขียนเกี่ยวกับภาคอีสานที่ชาวต่างชาติได้ศึกษาในช่วงก่อนพ.ศ. 2500 นั้น¹ พบว่า เป็นการศึกษาในเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) อย่างกว้างๆ โดยบันทึกเหตุการณ์เกี่ยวกับ สิ่งที่พบเห็นในขณะเดินทางได้แก่ งานของ Smyth (1895,1898) Seidenfaden (1932,1952) Aymonier (1895,1898) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ช่วงก่อนพ.ศ.2500 คือราวหลังสงครามโลกครั้งที่ สอง โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาได้เริ่มให้ความสนใจเกี่ยวกับไทยและภาคอีสานแล้ว แต่การศึกษา ภาคอีสานอย่างจริงจังนั้นได้เริ่มขึ้นหลังทศวรรษ 2500 ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

นอกจากงานข้างต้นนี้แล้ว หากพิจารณางานเขียนที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองไทย สมัยใหม่แล้ว จะพบว่า มีทั้งผลผลิตของนักวิชาการไทยและต่างประเทศ และในจำนวนนี้ได้มี วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์และรัฐศาสตร์ผลิตออกมาเป็นจำนวนมาก ส่วน แนวการศึกษาของงานเหล่านี้พบว่า ได้ให้ความสนใจในการศึกษาอยู่ที่ศูนย์กลางเป็นหลัก และได้เน้นศึกษาลักษณะบางประการของระบบการเมืองไทย รวมทั้งได้ให้ความสนใจศึกษา การทำหน้าที่ของสถาบันต่างๆทางการเมือง (functionalist school) เช่น ศึกษาเกี่ยวกับระบบพรรคการเมือง ระบบรัฐสภา ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของผู้นำที่ส่วนกลาง หรือไม่ก็เป็นการศึกษาเหตุการณ์

¹ ส่วนงานเขียนเกี่ยวกับอีสานของไทยนั้น พบว่า ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสร้าง มิติใหม่ให้แก่กระบวนการศึกษาทางประวัติศาสตร์ ด้วยการที่พระองค์พยายามที่จะรับรู้อดีตของดินแดนต่างๆ ของประเทศ เพื่อให้สอดคล้องกับความจำเป็นในแง่ของนโยบายทางการเมือง ดังที่ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สมุหเทศาภิบาล ฝายเหนือบัญชาให้เจ้าเมืองสกลนครเรียบเรียงพงศาวดารของเมืองนครพนมในปี พ.ศ. 2430 และในช่วงต่อมา ไม่ว่าจะเป็นตำนาน พงศาวดาร พันภูมย หรือวรรณกรรม ก็ได้มีการรวบรวมขึ้นเช่นเดียวกัน (อรรด นันทจักร, 2529) รวมทั้งยังมีงานประเภทรายงานการเดินทางตรวจราชการของข้าหลวงและเจ้านายไทย คือ งานของ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เรื่อง “เที่ยวที่ต่างๆภาคที่สี่ว่าด้วยเที่ยวมณฑลนครราชสีมา มณฑลอุดร และมณฑลร้อยเอ็ด” และพระนิพนธ์นิทานโบราณคดี และงานของหม่อมอมรวงศ์วิจิตร (ม.ร.ว ปฐม คเนจร) ปลัดมณฑลประจำจังหวัดอุบลราชธานี (สมัยพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์) ได้รวบรวม พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสานขึ้น มีเนื้อหาดังกล่าวการตั้งเมืองและแต่งตั้งเจ้าเมืองต่างๆ เป็นต้น งานเหล่านี้ถือว่าเป็นงานชิ้นแรกของไทยที่มีการศึกษาเกี่ยวกับอีสาน

ต่างๆ ได้แก่ การกบฏ การรัฐประหาร การปฏิวัติ เป็นต้น ดังนั้นภาพทางการเมืองไทยสมัยใหม่ที่ฉายออกมา จึงเป็นแต่เพียงภาพการเคลื่อนไหวด้านราบเพียงด้านเดียว คือเป็นภาพเฉพาะที่ศูนย์กลางอำนาจเท่านั้น ส่วนการกล่าวถึง ส.ส.อีสานนั้นพบว่า เป็นการกล่าวถึงในฐานะเป็นบริบทหนึ่งของงานชิ้นนั้นๆ ส่วนเนื้อหาของงานเหล่านี้พอที่จะจัดกลุ่มได้ดังนี้

1. **กลุ่มที่ศึกษาเกี่ยวกับระบบพรรคการเมืองไทย** ซึ่งพอแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ ประเภทแรก เป็นงานที่กล่าวถึงพรรคการเมืองต่างๆ ได้แก่ งานของหยุด แสงอุทัย “พรรคการเมือง” (พิมพ์ครั้งที่ 4 ,2517) วิทยานิพนธ์สาขารัฐศาสตร์ของชัชฎาภย์ บุรุษพัฒน์ “กำเนิดพรรคการเมืองในประเทศไทย” (2511) ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ “พรรคการเมืองและปัญหาพรรคการเมืองไทย” (2524) Frank C. Darling “พรรคการเมืองในประเทศไทย” (นรนิติ เศรษฐบุตร,แปล,2519) และงานเชิงสารคดีทางการเมืองของประจวบ ทองอุไร (ปลาทอง) “พรรคการเมืองไทย” (2508) เป็นต้น ซึ่งงานเหล่านี้ จะให้ภาพกว้างเกี่ยวกับพรรคการเมืองทั่วไป ส่วนอีกประเภทหนึ่ง คือ งานที่มุ่งนำเสนอเกี่ยวกับพรรคประชาธิปัตย์ ได้แก่ วิทยานิพนธ์ของ มุรธาธีร์ รักชาติเจริญ “การก่อตัวของพรรคประชาธิปัตย์ในกระบวนการทางการเมืองไทย” (2525) นรนิติ เศรษฐบุตร “พรรคประชาธิปัตย์ : ความสำเร็จหรือความล้มเหลว” (2530) สละ ลิขิตกุล (ทหารเก่า,นามแฝง) “เบื้องหน้า-เบื้องหลังของพรรคประชาธิปัตย์ (ลับเฉพาะ ไม่เคยมีการเปิดเผย)” (2522) ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม “นายควงอภัยวงศ์กับพรรคประชาธิปัตย์” (2522)

จากงานข้างต้นนี้พบว่า ส.ส.อีสานอันเป็นฐานเสียงในพรรคสหชีพยังไม่มีการศึกษาอย่างจริงจัง งานที่มีการศึกษาไว้แล้วเป็นเพียงภาพการเคลื่อนไหวของ ส.ส.อีสานที่มองผ่านจากบทบาททางการเมืองของพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งทำให้ได้ภาพเพียงด้านเดียวเท่านั้น

2. **กลุ่มที่ศึกษาเกี่ยวกับระบบรัฐสภา** ซึ่งมีการศึกษาอยู่ 2 แนวคือ แนวแรก เป็นการศึกษาถึงระบบ กลไก การหน้าที่ของระบบรัฐสภา งานในกลุ่มนี้จากการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่แล้วเป็นงานศึกษาทางด้านรัฐศาสตร์ ได้แก่ งานของประเสริฐ โยธีพิทักษ์ “การควบคุมรัฐบาลโดยวิธีตั้งกระทู้ถามในรัฐสภาไทย”(2513) สุทัศน์ ชมดี “บทบาทของรัฐสภาไทยในการควบคุมรัฐบาล โดยอาศัยการอภิปรายทั่วไป” (2514) แผลมทอง พันธราษฎร์ “การเมืองที่ปราศจากพรรคของไทย : การครอบงำระบบราชการ” (2519) ทวีพงศ์ แสงสุวรรณ “ผลกระทบของระบบ 2 สภาต่อการพัฒนาระบบประชาธิปไตยของไทย พ.ศ.2475-2527” (2530) เป็นต้น งานเหล่านี้เน้นการศึกษาบทบาท

พฤติกรรม หรือศึกษาระบบการทำงานของสถาบันรัฐสภาไทย ส่วนเนื้อหาของงานที่มีการกล่าวถึง ส.ส.อีสานในบริบทของงานเหล่านี้ พบว่าคล้ายๆกันคือ การกล่าวพาดพิงถึง ชื่อ ส.ส.อีสานที่ได้มีการยื่นกระทู้ถามต่อรัฐสภา เท่านั้น

ส่วนแนวที่สอง แนวการศึกษาบทบาททางการเมืองของรัฐบาลในระบบรัฐสภา ซึ่งแนวนี้จะเห็นภาพการเคลื่อนไหวทางการเมืองได้มากกว่าแนวแรก ดังได้แก่ งานของ ประจันต์ รักพงศ์ “การศึกษาบทบาททางการเมืองในระบบรัฐสภาของรัฐบาลทหารและรัฐบาลพลเรือนในประเทศไทย (พ.ศ.2481-2500)” (2520) งานชิ้นนี้เป็นตัวอย่างหนึ่งที่ต้องการศึกษาลักษณะและบทบาททางการเมืองของรัฐบาลไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2481-2500 โดยใช้หลักเศรษฐศาสตร์การเมือง ได้แก่ ทรัพยากรทางการเมืองประเภทอำนาจและการใช้กำลังว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการรักษาเสถียรภาพของรัฐบาล โดยใช้เป็นแนวทางวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างรัฐบาลทหารกับรัฐบาลพลเรือนในยุคนั้น ดังนั้นจุดใหญ่ของงานนี้ จึงเน้นอยู่ที่รัฐบาลทหารและรัฐบาลเรือนเป็นหลัก ภาพของการเมืองไทยจึงอยู่ที่อำนาจส่วนกลาง นอกจากนี้ ยังงานลักษณะเดียวกันนี้คือ งานของ ชวน ทองมี “ความล้มเหลวของรัฐบาลพลเรือนหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (2487-2490)” (2520) และ เพ็ญ อ้นชูฤทธิ์ เรื่อง “รัฐบาลไทย : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัญหาเสถียรภาพของรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง พ.ศ.2498-2514” (2523) อีกด้วย สำหรับช่วงเวลาที่กล่าวพาดพิงถึง ส.ส.อีสานนั้น พบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ.2487-2490) ส่วนภาพก่อนพ.ศ.2480และหลัง2490 นั้นยังไม่ได้รับการศึกษา ทำให้ขาดภาพของความต่อเนื่องทางการเมืองไทย

3. กลุ่มที่ศึกษาเกี่ยวกับผู้นำทางการเมืองที่ศูนย์อำนาจกลาง หากพิจารณาเนื้อหาการศึกษางานประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่จะพบว่า งานที่ได้รับการศึกษามากเรื่องหนึ่งก็คือ การมองประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่โดยผ่านตัวผู้นำทางการเมือง หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ใช้ผู้นำทางการเมืองไทยมาเป็นตัวอธิบายประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ และบางเล่มมีการศึกษาเฉพาะประเด็นเพื่อหาเหตุผลมาอธิบายการกระทำของบุคคล และหรือเพื่อศึกษาถึงแนวคิดที่อยู่เบื้องหลังรวมทั้งเป็นการศึกษาบทบาทของตัวบุคคล งานเหล่านี้มีทั้งงานประเภทวิทยานิพนธ์และหนังสือสารคดีทางการเมืองสมัยใหม่ ที่มีการศึกษาเน้นที่ตัวผู้นำ ดังได้แก่ งานของ รัศมี ชาตะสิงห์ “บทบาทของพลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาในฐานะนายกรัฐมนตรีนาระยะหกปีแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ.2476-2481)” (2521) สิริวัฒน์ เรื่องวงษ์วาร “บทบาททางการเมืองของนายควง อภัยวงศ์ ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475-2491 ”(2521) บุญทริกา บุรณะบุตร

“บทบาททางการเมืองของพลเรือตรีถวัลย์ อังรณาวาสวัสดิ์ (พ.ศ.2475-2490)” (2534) เทียมจันทร์
 อ่ำแหวน “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ.2475-2487)”
 (2520) สุรพันธ์ บุญยมานพ “การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของหลวงพิบูลสงคราม ศึกษา
 เฉพาะกรณีการกวาดล้างปรปักษ์ทางการเมือง ในปี พ.ศ.2481” (2525) khobkua Suwannathat-
 Pian “Thailand’s Durable Phibun through three Decades 1932-1957 (1995) ขวลิต ทรง
 กิตติ “การต่อสู้ทางการเมืองของดร.ปรีดี พนมยงค์ (พ.ศ.2475-2490)” (2530) ประทีป สายเสน
 “กบฏวังหลวงกับปรีดี พนมยงค์” (2531) เปรมจิตร์ กลิ่นอุบล “รัฐในทัศนะของดร.ปรีดี พนมยงค์”
 (2536) มรกต เจวจินดา “ภาพลักษณ์ปรีดี พนมยงค์กับการเมืองไทย พ.ศ.2475-2526 ” (2543)
 ชุมสาย ไชยวัต “บทบาททางการเมืองของพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ พ.ศ.2490-2500 ” (2538)
 และ ทักษ์ เฉลิมเตียรณ “การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ” (2525) เป็นต้น ส่วนการ
 กล่าวถึง ส.ส.อีสานนั้นพบว่า เป็นเพียงบริบทหนึ่งของงานเหล่านี้ โดยงานส่วนใหญ่มองว่า ส.ส.
 อีสานเป็นฝ่ายเดียวกันกับปรีดี พนมยงค์ ทำให้ดูเหมือนว่า ส.ส.อีสานมีเพียงกลุ่มเดียว ทำให้
 ภาพของส.ส.อีสานขาดความหลากหลาย

4. กลุ่มที่ศึกษาเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางการเมืองไทย เช่น งานของสรศักดิ์ งาม
 ขจรกุลกิจ “ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทยระหว่าง พ.ศ.2481-
 2492 ” (2532) สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ “การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ต่อต้านรัฐบาลสมัยจอมพล ป.
 พิบูลสงคราม (พ.ศ.2491-2500)” (2532) ชาญวิทย์ เกษตรศิริ “2475 การปฏิวัติสยาม” (2543)
 อังรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์ “2475 และ 1 ปีหลังการปฏิวัติ” (2543) นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ “การ
 ปฏิวัติสยาม 2475” (2535) วิวัฒน์ คติธรรมนิศย์ “กบฏสันติภาพ” (2532) สุดา กาเดอร์ เรื่อง “กบฏ
 แมนฮัตตัน” (2516) สุชิน ตันติกุล “ผลสะท้อนทางการเมืองของรัฐประหาร พ.ศ.2490” (2517)
 สุเพ็ญ ศิริคุณ “กบฏวังหลวง (26 กุมภาพันธ์ 2492)” (2518) วิณา มโนพิทักษ์ “ความขัดแย้งภายใน
 ในคณะราษฎร” (2519) เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่า งานเหล่านี้จะพบว่า ส่วนใหญ่เน้นความสำคัญ
 อยู่ที่ศูนย์กลางอำนาจ สำหรับภาพการรวมกลุ่มของ ส.ส.อีสานกับการเคลื่อนไหวทางการเมือง
 ไทยทั้งในระดับจุลภาคและระดับชาติยังไม่ได้ได้รับการศึกษาอย่างจริงจัง เป็นแต่เพียงศึกษาในบริบท
 หนึ่งของงานที่เน้นความสำคัญที่ส่วนกลางเป็นหลัก จึงทำให้ดูเหมือนว่า การเมืองในเมืองหลวงถูก
 แยกส่วนออกจากการเมืองในส่วนภูมิภาค และนัยเดียวกับการเมืองในส่วนภูมิภาคก็ไม่ได้เกี่ยว
 ข้องกับการเมืองระดับชาติที่อยู่ในเมืองหลวง ทำให้ไม่อาจเห็นภาพในระดับที่กว้างและลึกได้
 นอกจากนั้นงานที่ศึกษา แทบทั้งหมดมักเป็นเรื่องของการศึกษาเกี่ยวกับผู้นำทางการเมืองที่ศูนย์

อำนาจกลางและเป็นเรื่องของการแย่งชิงอำนาจในบรรดากลุ่มข้าราชการและทหารหลายกลุ่ม “การหมิ่นเวียงน” อำนาจ และมักจะตามมาด้วยการรัฐประหารหลายครั้งหลายครา

จากการสำรวจงานข้างต้นนี้ อาจกล่าวได้ว่า ภาพของ ส.ส.อีสานกระจัดกระจายอยู่ในบริบทต่างๆของการเมืองไทย และหากพิจารณาแล้วจะพบว่า ส.ส.อีสานมีส่วนสำคัญไม่น้อยต่อประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่ เพราะหลายครั้งที่เกิดเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองไทย ส.ส.จากภาคอีสานจะเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย ดังนั้นหากได้มีการศึกษาเกี่ยวกับ ส.ส.อีสานอย่างเป็นระบบและลึกซึ้งแล้ว คำอธิบายทางประวัติศาสตร์หลายอย่างที่เรเคยรับรู้ อาจเปลี่ยนการรับรู้หรือเพิ่มประเด็นและมุมมองใหม่ให้แก่การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยก็เป็นได้

สำหรับวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองสมัยใหม่ที่เน้นไปที่นักการเมืองอีสานในช่วงหลังทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา พบว่ามี 5 เรื่อง คืองานของ พิศยา คุ้มมนศิริ “แนวคิดและบทบาททางการเมืองของทองอินทร์ ภูริพัฒน์” (2533) อติเรก บุญคง “บทบาทของขบวนการเสรีไทยสายอีสานและบทบาททางการเมืองของสมาชิกหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ. 2484-2495” (2536) ประสพ วงศ์หนองหว้า “บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดร้อยเอ็ดกับการพัฒนาสู่ระบอบการเมือง พ.ศ. 2480-2529” (2537) และสองชิ้นล่าสุดคือ งานของเฉลิมเกียรติ ภาวระราช “บทบาททางการเมืองของผู้นำท้องถิ่นอีสานระหว่าง พ.ศ. 2481-2495” (2542) และ อภิสิทธิ์ กิจเจริญสิน “แนวคิดและบทบาททางการเมืองของนายเตียง ศิริขันธ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนคร พ.ศ. 2480-2495” (2542) ทั้ง 5 ชิ้นนี้เป็นการศึกษา ส.ส.อีสานกลุ่มเดียวคือ “กลุ่มเสรีไทยอีสาน” โดยเน้นความสำคัญของบุคคลเป็นหลัก 3 เรื่อง และอีก 2 เรื่อง เน้นอธิบายเป็นกลุ่ม โดยเรื่องหนึ่งเน้นไปที่ขบวนการเสรีไทยในอีสาน และอีกเรื่องหนึ่งเป็นการปูภาพอย่างกว้างของ ส.ส.กลุ่มเสรีไทยอีสาน ส่วนแนวการอธิบาย ส.ส.อีสานว่า ช่วงก่อน 2500 ส.ส.อีสานเป็นเสรีไทยและเป็นฝ่ายเดียวกันกับปรีดี พนมยงค์ ขณะเดียวกันก็เป็นกลุ่มที่มีความขัดแย้งทางการเมืองกับฝ่ายจอมพล ป.พิบูลสงครามอีกด้วย จึงทำให้ดูเหมือนว่า ส.ส.อีสานมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และมีเพียงกลุ่มเดียว ทำให้การมองภาพเกี่ยวกับ ส.ส.อีสานขาดความหลากหลาย และยังทำให้การมอง ส.ส.อีสานกลุ่มหนึ่งมีฐานะคล้ายเป็น “ตัวเอก” ของเรื่อง

นอกจากนี้ในมุมมองกลับก็มีงานศึกษาอีกแนวหนึ่ง คือ การมอง ส.ส.อีสานแบบตรงกันข้ามกับกลุ่มข้างต้นนี้ คือ มองว่า ส.ส.อีสานคล้ายๆเป็นผู้ร้ายในประวัติศาสตร์ ดังกรณีศึกษาเกี่ยวกับรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์และพรรคประชาธิปัตย์ ดังเช่น งานของมูรธาธีร์ รักชาติเจริญ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม จากทั้งสองแนวทางการอธิบายกล่าวข้างต้นนี้ ทำให้การอธิบายทางประวัติศาสตร์ ดูเหมือนว่ามีนัยยะของ“ผู้ร้ายและไม่ใช่ผู้ร้าย”ในประวัติศาสตร์เกิดขึ้น การมองประวัติศาสตร์ดังกล่าวนี้ ทำให้ภาพ ส.ส.อีสานกลุ่มหนึ่งได้รับการอธิบายทางประวัติศาสตร์ด้วยทัศนะในเชิงบวกและหรือในเชิงลบเพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น แต่ไม่ได้มอง ส.ส.อีสานในฐานะเป็นปัจเจกชนที่มีทั้งสองด้าน ขณะเดียวกันก็ทำให้ละเลยขาดการศึกษา ส.ส.อีสานกลุ่มอื่นๆนอกเหนือจากกลุ่มเสรีไทยอีสานอีกด้วย ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การอธิบายทางประวัติศาสตร์ทั้งสองแนวนี้เป็นการอธิบายประวัติศาสตร์อย่างแยกส่วน ทำให้ภาพที่ได้ไม่ลุ่มลึกเพียงพอ

และหากพิจารณา งานการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่ ไม่ว่าจะ เป็นงานที่เน้นความสำคัญที่ศูนย์อำนาจกลาง หรืองานที่ศึกษาภูมิภาคทั้งในงานประเภทวิทยานิพนธ์และหนังสือการเมืองไทยสมัยใหม่แล้ว พบว่า แม้ประเทศไทยจะมี ส.ส.ซึ่งเป็นตัวแทนจากท้องถิ่นต่างๆในแต่ละภูมิภาคของไทยมาทำหน้าที่ในเวทีการเมืองระดับชาติ แต่ผลงานการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองของคนเหล่านี้โดยตรงนั้นยังไม่ได้มีการศึกษาอย่างจริงจัง หากแต่พบว่างานเหล่านั้นถูกศึกษาแบบแยกส่วน โดยเน้นศูนย์อำนาจกลางแยกการศึกษาออกจากระดับท้องถิ่น ทำให้ภาพทางการเมืองไทยสมัยใหม่ จึงเป็นแต่เพียงภาพเป็นส่วนๆ ทำให้ไม่อาจเห็นภาพทางการเมืองไทยในระดับที่กว้างและลึกซึ้งกว่าเดิมได้

การศึกษาเรื่อง การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานในช่วง พ.ศ.2476-2494 นี้ จะช่วยทำให้เข้าใจในประวัติศาสตร์สังคมนการเมืองไทยได้กว้างขวางและลึกซึ้งมากขึ้น และการศึกษาในช่วงดังกล่าวนี้นับว่าเป็นช่วงศึกษาที่สำคัญยิ่ง เนื่องจากเป็นช่วงสองทศวรรษแรกของการเริ่มต้นในการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างอำนาจทางการเมืองและกลุ่มอำนาจที่สำคัญในประวัติศาสตร์สังคมนการเมืองไทยกล่าวคือ เปลี่ยนจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปเป็นระบอบ “ประชาธิปไตย” โดยคณะราษฎร ซึ่งแน่นอนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวของประเทศไทยนี้ ย่อมส่งผลต่อภูมิภาคต่างๆของไทยด้วย ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วราชอาณาจักรหรือการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นกรณีสมาชิกสภาเทศบาล นอกจากนี้หลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองปกครอง พ.ศ. 2475 จนถึง ปี พ.ศ.2494 นั้น ประเทศไทยยังต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกแล้วระลอกเล่าอีกด้วย

นอกจากเหตุผลข้างต้นนี้แล้ว งานที่จะศึกษาต่อไปนี้ยังต้องการเพิ่มเติมความรู้และปิดช่องว่างในงานของคายนี ใน "Isan : Regionalism in Northeastern Thailand" ซึ่งตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2510 (ค.ศ.1967) ที่ได้มีการกล่าวถึง ส.ส.อีสานในระดับภาคไว้บางส่วนบ้างแล้ว งานชิ้นนี้ของคายนีถือได้ว่า เป็นงานบุกเบิกที่ให้ความสนใจศึกษางานทางด้านการเมืองในภาคอีสาน เพราะหลังจากนั้นก็ไม่มีปรากฏว่ามีงานชิ้นใดที่กล่าวถึง ส.ส.อีสานในภาพรวมทั้งภาคของอีสานอีกเลย โดยงานชิ้นนี้คายนีได้ตั้งคำถามสำคัญที่ต้องการคำตอบคือ ในช่วงทศวรรษ 1960 ท่ามกลางความผันผวนทางการเมืองของประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น ประเทศไทยมีภูมิทัศน์ด้านทันทต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไปสู่ระบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ของประเทศเพื่อนบ้านรอบด้านได้จริงหรือไม่ โดยเฉพาะภูมิภาคอีสานของไทยที่มีประชากรเป็น "คนลาว" เป็น 3 เท่าของคนลาวในประเทศลาว งานชิ้นนี้จึงได้มีการศึกษาขึ้นโดยใช้กรอบทางด้านชาติพันธุ์ในการวิเคราะห์ เพื่อจะดูว่าคนอีสานได้มีการแสดงออกทางด้านเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมมีนัยสำคัญที่แสดงให้เห็นวัตถุประสงค์ทางการเมืองแบบใดบ้างของคนอีสาน ซึ่งเป็นคำถามที่สำคัญที่ต้องการคำตอบเพื่อทำความเข้าใจและเพื่อรับมือกับปัญหาในภาคอีสาน โดยได้นำเสนอข้อมูลและการวิเคราะห์อีสานในบริบทของรัฐไทย และคายนีได้เสนอว่า ปรากฏการณ์ของความเป็นภูมิภาคนิยมที่เห็น ก็คือ ความพยายามที่จะสร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ลาวในภาวะที่เผชิญหน้ากับไทยภาคกลาง โดยไม่ต้องหันกลับไปยึดเอกลักษณ์จากความเป็นชาติทั้งในอดีตและปัจจุบันจากลาว งานนี้ได้ศึกษา ส.ส.อีสานเป็นกรณีตัวอย่างอันเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเรื่องภูมิภาคนิยมอีสานนั่นเอง อย่างไรก็ตามด้วยเงื่อนไขของเวลา เพราะเมื่อมาถึงทศวรรษ2540 พบว่า งานชิ้นนี้ยังมีข้อจำกัดในเรื่องของข้อมูล โดยที่คายนีได้เน้นศึกษาการวิเคราะห์จากข้อมูลขั้นต้นทางประวัติศาสตร์

การศึกษาเรื่อง การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานในช่วงสองทศวรรษแรกของระบอบประชาธิปไตย พ.ศ.2476-2494 นี้จะเป็นการศึกษาโดยใช้เรื่องท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมมาเป็นฐานในการอธิบายเกี่ยวกับการรวมกลุ่มของ ส.ส.อีสาน เพื่อเติมความรู้และลดช่องว่างที่มีอยู่ให้เล็กลง รวมทั้งต้องการให้เกิดความหลากหลายในมุมมองทางประวัติศาสตร์ที่ไม่จำเป็นต้องเน้นการศึกษาที่ส่วนกลางแต่เพียงด้านเดียว การกลับไปที่ยากฐานทางการเมืองในท้องถิ่น รวมทั้งการศึกษากิจกรรมของ ส.ส.ไม่จำเป็นที่จะจำกัดวงแต่เพียงในสภาเท่านั้น การศึกษากิจกรรมนอกสภาก็มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน และอาจทำให้ได้คำตอบใหม่ในทางประวัติศาสตร์บางประการก็เป็นได้

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ภูมิหลังของ ส.ส.อีสานในบริบททางสังคม วัฒนธรรมและการเมือง
2. พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมและการเมืองในระดับท้องถิ่นของอีสาน
3. การรวมกลุ่มของ ส.ส.อีสานในช่วงที่ยังไม่มีระบบพรรคการเมืองไทย (พ.ศ.2476-2489)
4. การรวมกลุ่มของ ส.ส.อีสานในช่วงมีระบบพรรคการเมืองไทย (พ.ศ.2489-2494)

สมมติฐานของการศึกษา

1. ในช่วงก่อนมีระบบพรรคการเมือง บุคคล ท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมเป็นพื้นฐานสำคัญในการรวมกลุ่มของ ส.ส.อีสาน ภายหลังเมื่อมีระบบพรรคการเมือง แรงจูงใจทางการเมืองร่วมกัน เป็นปัจจัยเสริมให้การรวมกลุ่มของ ส.ส.อีสานชัดเจนขึ้น
2. การรวมกลุ่มและการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ ส.ส.อีสานหลังจากมีระบบพรรคการเมือง วางอยู่บนเงื่อนไขที่หลากหลายขึ้นกว่าเดิม เช่น อุดมการณ์ทางการเมือง การมีผลประโยชน์ร่วมกัน และความรู้สึกท้องถิ่นนิยมหรือภูมิภาคนิยมอันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่มีอยู่แต่เดิม

วิธีดำเนินการวิจัย

ใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ โดยการศึกษาหลักฐานจากเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง เอกสารที่สำคัญ ได้แก่ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร เอกสารรัฐสภา เอกสารจากกองจดหมายเหตุแห่งชาติ หนังสือพิมพ์ ที่หอสมุดแห่งชาติ หนังสือ วิทยานิพนธ์ตามหอสมุดมหาวิทยาลัย รวมทั้งหนังสืองานศพซึ่งเป็นเอกสารส่วนบุคคล นอกจากนี้ ยังใช้วิธีการสัมภาษณ์ ส.ส.อีสาน ครอบครัว และบุคคลใกล้ชิดในยุคนั้นอีกด้วย

ส่วนแนวการศึกษาเรื่อง การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานในช่วงสองทศวรรษแรกของระบอบประชาธิปไตย (พ.ศ.2476-2494) นี้ จะเป็นการศึกษาโดยพิจารณาปัญหาอย่างครอบคลุมรอบด้าน มองพลวัตในสังคมโดยรอบและโดยรวม และให้ความสำคัญกับปัจจัยอันหลากหลายทั้งจากภายนอกและภายในประเทศ รวมทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค และความเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน ซึ่งจะทำให้เข้าใจภาพรวมของสังคมการเมืองไทยได้อย่างลึกซึ้งขึ้น

ขอบเขตการวิจัย

ศึกษาการรวมกลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในภาคอีสาน ในช่วง พ.ศ.2476-2494 ซึ่งปี พ.ศ. 2476 นั้นเป็นครั้งแรกที่ประเทศไทยมีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร และปี พ.ศ. 2494 เป็นปีที่เกิดรัฐประหารเงียบและเป็นปีที่สิ้นสุดของระบบพรรคการเมืองชั่วคราวหนึ่ง หลังจากนั้นระบบพรรคการเมืองจะฟื้นขึ้นมาอีกครั้งในปี 2498 อันเป็นช่วงระยะที่สองของการมีระบบพรรคการเมือง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัยนี้

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้คาดว่า จะทำให้เข้าใจการรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานทั้งในระบบและนอกระบบรัฐสภา รวมทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติในช่วงเวลาสองทศวรรษแรกของระบอบประชาธิปไตย (พ.ศ.2476-2494) ได้อย่างกว้างขวางและลึกซึ้งขึ้น อันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่ความเข้าใจ ส.ส.อีสานในสังคมการเมืองไทยปัจจุบันได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

อธิบายคำศัพท์

คำว่า “อีสาน” แต่เดิมเขียนเป็น “อิสาน” บางครั้งก็เขียนเป็น “อิสาน” และเป็นคำที่เริ่มใช้ครั้งแรกในปี พ.ศ.2443 โดยราชสำนักกรุงเทพฯ ใช้เรียกมณฑลอิสาน ซึ่งก่อนหน้าการปฏิรูปการปกครองในปี พ.ศ.2433 บริเวณที่รู้จักในนามมณฑลอิสานนี้ จะเป็นที่รู้จักกันในนามของ “หัวเมืองลาวตะวันออก” และ “เขมรป่าดง” ซึ่งหมายรวมถึงหัวเมืองลาวทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงอีกหลายหัวเมืองก่อนที่จะตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศส ต่อมาเรียกว่า หัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือ (2433) หัวเมืองลาวกาว (พ.ศ.2434) และมณฑลลาวกาว (พ.ศ.2437) ตามลำดับ ซึ่งในระยะนี้หัวเมืองลาวฝั่งซ้ายได้ตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสแล้วยกเว้นนครจำปาศักดิ์ ฉะนั้นแถบนี้จึงเหลือแต่หัวเมืองฝั่งขวาที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของประเทศไทย ครั้นในปี พ.ศ.2442 ก็ได้เปลี่ยนชื่อจากมณฑลลาวกาวมาเป็นมณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนคำว่า “ภาคอีสาน” หรือ “ภาคอิสาน” เป็นคำที่ราชสำนักกรุงเทพฯ ประกาศใช้อย่างเป็นทางการในปี พ.ศ.2465 อันเป็นผลมาจากการกำหนดเขตการปกครองที่ได้รวมมณฑลต่างๆ ที่มีอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของกรุงเทพฯ เข้าด้วยกัน คือ มณฑลอุดร อุบลราชธานี และมณฑลร้อยเอ็ด (ซึ่งแยกมาจากมณฑลอิสานในปี พ.ศ. 2455 และได้เปลี่ยนชื่อมณฑลอิสานเป็นมณฑลอุบลฯ) ยกเว้นมณฑลนครราชสีมา ดังนั้นคำว่า “อีสาน” หรือ “อิสาน” จึงไม่ใช่คำที่ใช้เรียกดั้งเดิมจากคนในแถบนี้ แต่เป็นคำที่สร้างขึ้นใหม่ภายหลังการปฏิรูปการปกครองของราชสำนักกรุงเทพฯ โดยใช้ชื่อทิศในสมัยโบราณเป็นคำที่นำมาใช้เรียกเขตการปกครองหัวเมืองแถบนี้

คำว่า “ท้องถิ่นนิยม” และ “ภูมิภาคนิยม” ในที่นี้หมายถึง สำนึกในวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของสองฝั่งโขง โดยมีพื้นฐานมาจากความเป็นชนชาติลาวที่มีวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ร่วมกันเมื่อครั้งอพยพมาจากเวียงจันทน์และจำปาศักดิ์ สำนึกนี้ได้ผนึกความผูกพันมากขึ้นภายใต้ผู้นำกลุ่มอพยพและสภาพภูมิศาสตร์ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่เป็นกลุ่มๆตามลุ่มน้ำต่างๆในอีสาน และการตั้งเมืองใหม่ของผู้นำท้องถิ่นเป็นการเริ่มต้นของการสร้างนิยามและความหมายใหม่ให้กับท้องถิ่นนิยม ผนวกกับประเทศไทยก็ได้ทวีความเข้มข้นในการขยายอำนาจเข้ามาบริเวณดังกล่าวนับตั้งแต่ช่วงหลังการปฏิรูปการปกครองในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมาที่ได้พยายามสร้างความเป็นไทยและทอนความเป็นลาวลง โดยได้จัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลขึ้น ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มหัวเมืองในภาคต่างๆของไทย จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เริ่มมีการก่อตัวของความคิดแบบภูมิภาคนิยมซ้อนทับขึ้นมา โดยเฉพาะเมื่อมีการเริ่มใช้คำว่า “ภาคอีสาน” ขึ้นมาในปี พ.ศ.2465 ซึ่งเป็นการเมืองสมัยใหม่ที่ได้นำมาใช้เรียกหัวเมืองลาวฝั่งขวาเพื่อแยกให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างลาวฝั่งซ้ายกับลาวฝั่งขวา เท่ากับเป็นการนำเอาขอบเขตอำนาจทางการเมืองที่ถูกสร้างขึ้นโดยรัฐไทยมาซ้อนทับกับความหมายและความรู้สึกทางวัฒนธรรม ขณะเดียวกันสำนึกทางวัฒนธรรมร่วมสองฝั่งโขงก็ยังคงดำรงอยู่ ครั้นเมื่อการเมืองระบอบใหม่ที่มีการเลือกตั้ง”หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยนั้น ท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมได้ถูกนักการเมืองนำมาใช้เพื่อแยก “เขา” และ “เรา” หรือเพื่อแยกคน “นอก” กับคน “ใน” ออกจากกัน นอกจากนี้การเมืองสมัยใหม่ยังได้ส่งผลให้สำนึกของท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมมีความซับซ้อนขึ้น และถูกนำมาใช้และแปรเปลี่ยนไปตามบริบทของยุคสมัย อย่างไรก็ตาม ความเป็นชนชาติลาวก็ยังคงเป็นพื้นฐานสำคัญของสำนึกในท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมอีสาน

คำว่า “ส.ส.” เป็นคำที่นิยมใช้เรียกกันทั่วไปโดยเฉพาะในช่วงหลังการรัฐประหาร 2490 ทั้งที่ปรากฏอยู่ในหน้าหนังสือพิมพ์และการเขียนคำร้องอย่างเป็นทางการของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดต่างๆที่มักจะนิยมใช้คำย่อว่า “ส.ส.” ส่วนคำเรียกเดิมในการเลือกตั้งครั้งแรกของประเทศไทยมีการใช้คำว่า “สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร” ดังปรากฏอยู่ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม ฉบับถาวร วันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2475 แต่คำที่นิยมใช้เรียกกันในช่วงนั้น ก็คือ คำว่า “ผู้แทน”¹ และ “ผู้แทนราษฎร”

¹ ตัวอย่างนี้เห็นได้ทั่วไป ดังเช่น โทรเลขของนายสรอย ณ ลำปาง ที่มีไปถึงหลวงประดิษฐมนูธรรม เมื่อ 13/8/76 ว่า “กระผมได้รับเลือกเป็นผู้แทนลำปางแล้ว จากศิษย์สรอย ณ ลำปาง” (2)สร.0201.35.1/2 เรื่องเบ็ดเตล็ด

บทที่ 2

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของ “ท้องถิ่นนิยม” และ “ภูมิภาคนิยม” ในอีสาน ช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475

คำว่า “ท้องถิ่นนิยม(Localism)” และ “ภูมิภาคนิยม (Regionalism)” เป็นคำที่มีการกล่าวถึงกันมากในสังคมไทยโดยเฉพาะช่วงหลังทศวรรษ 2500¹ และเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งในช่วงหลัง 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งมีการศึกษาเรื่องนี้กันมาก อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วจะพบว่าที่มาของเรื่องนี้ส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับภูมิภาคอีสานและนักการเมืองอีสานด้วย โดยเฉพาะช่วงก่อน 2500 ข้อกล่าวหาที่รุนแรงของรัฐบาลขณะนั้นที่มีต่อนักการเมืองอีสานก็คือ กบฏแบ่งแยกดินแดน และรัฐบาลได้เริ่มตระหนักว่า กิจกรรมทางการเมืองของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร(ส.ส.)อีสานอาจจะคุกคามความมั่นคงของประเทศได้ จนมีผลทำให้ผู้นำรัฐบาลในช่วงยุคหลัง 2500 ได้เล็งเห็นความจำเป็นที่จะจัดการและแก้ไขปัญหาของภาคอีสานขึ้น

เพื่อชี้ให้เห็นถึงปัจจัยพื้นฐานในการรวมกลุ่มของ ส.ส.อีสานในช่วงสองทศวรรษแรกของระบอบประชาธิปไตย อันเป็นช่วงที่ ส.ส.อีสานถูกกล่าวถึงมากที่สุดช่วงหนึ่งในประวัติศาสตร์การเมืองไทย เนื้อหาในบทนี้จะกล่าวถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของ “ท้องถิ่นนิยม” และ “ภูมิภาคนิยม” ในอีสานช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 อันจะทำให้เห็นถึงปัจจัยสำคัญของการก่อตัวของสำนึกในท้องถิ่นและภูมิภาค ซึ่งจะส่งผลต่อการรวมกลุ่มของ ส.ส.อีสานในเวลาต่อมา โดยการนำเสนอในบทนี้จะเรียงตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้ 1. สภาพภูมิศาสตร์-ทรัพยากรและการคมนาคมในอีสานที่มีผลต่อพัฒนาการทางประวัติศาสตร์อีสาน 2. พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ลาวและอีสานและภูมิภาคหลังของคนกลุ่มต่างๆในอีสานที่มีผลต่อการก่อตัวของ “ท้องถิ่นนิยม” และ “ภูมิภาคนิยม” 3. การเข้ามาของรัฐบาลไทยส่วนกลางกรุงเทพฯ ช่วงก่อน พ.ศ.2435 กับ การสร้างความหมาย “ท้องถิ่นนิยม” และ “ภูมิภาคนิยม” 4. ความพยายามเคลื่อนไหวสร้างความเป็นลาวระหว่างลาวฝั่งซ้ายและลาวฝั่งขวาแม่น้ำโขง : “กรณีเหตุการณ์เจ้าอนุวงศ์ พ.ศ.2369” 5. การขยายตัวของรัฐบาลไทยส่วนกลางกรุงเทพฯ “มณฑลเทศาภิบาล” พ.ศ.2435 : การทอนความ

---

¹ ดูในบทที่ 1

ชาวลาวกลุ่มต่างๆที่ได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอีสานก็มีลักษณะเดียวกัน ดังรายงานอุปราชาภาคอีสาน ความว่า (กจช,ม. ร.6 ม/12 รายงานของอุปราชาภาคอีสานกราบเรียน เจ้าพระยามมราชเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย 18 กันยายน 2465)

“...เคยมีเสียงกล่าวกันว่าพวกลาวชอบอยู่กันเป็นกลุ่มใหญ่ๆจนที่ใกล้ๆบ้านอันพอจะทำได้หมดไม่พอแก่คน... การที่ผู้คนมักผสมกันเป็นกลุ่มหมูใหญ่นั้นก็ด้วยอาศัยน้ำหนองหรือลำน้ำคั่วซึ่งเรียกว่าตะกุด คงเป็นอันว่าเกี่ยวข้องด้วยความกันดารน้ำนั่นเองไม่ใช่เพราะเหตุอื่น”

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าสภาพภูมิศาสตร์มีผลต่อการตั้งถิ่นฐานของคนในอีสานให้อยู่เป็นกลุ่มซึ่งการตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่มๆตามกุด หนอง และลุ่มน้ำต่างๆนี้ น่าจะส่งผลต่อการเกิดท้องถิ่นนิยมในกลุ่มของตน และ หรือน่าจะส่งผลต่อการก่อให้เกิดสำนึกของคนลุ่มน้ำเดียวกันก็เป็นได้

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ภาคอีสานจะมีแม่น้ำสำคัญๆแต่ภาคอีสานก็ยังประสบปัญหาที่สำคัญยิ่งคือ ปัญหาน้ำท่วมและฝนแล้ง ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากสภาพภูมิศาสตร์ของอีสานที่ค่อนข้างจะมีข้อจำกัด โดยเฉพาะลักษณะทางกายภาพของแม่น้ำสายสำคัญๆ คือ แม่น้ำชีและแม่น้ำมูล ที่มีลำขวงจากภาคตะวันตกไปยังตะวันออก เนื่องจากมีเทือกเขาเพชรบูรณ์และเทือกเขาตองพญาเย็นกันเป็นขอบอยู่ทางด้านตะวันตก กับเทือกเขาสันกำแพง เทือกเขาตองรักกันอยู่ทางตอนใต้ ดังนั้นแม่น้ำส่วนใหญ่ซึ่งมีต้นน้ำอยู่ในเขตภูเขาทางด้านตะวันตกและด้านใต้จึงไหลไปทางตะวันออกลงสู่แม่น้ำโขงเกือบทั้งสิ้น นอกจากนี้จากสภาพภูมิศาสตร์เช่นนี้เอง ทิศทางของลำน้ำจึงมีแนวทางขนานกับตีเปรสชัน เมื่อฝนตีเปรสชันตกจึงตกทั้งลุ่มน้ำ ประกอบกับโครงสร้างของแผ่นดินไม่อุ้มน้ำ และชั้นล่างเป็นหินดินดานที่น้ำซึมไม่ได้ ทำให้น้ำหลากลงมาในลำน้ำต่างๆอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดน้ำท่วมฉับพลันในบริเวณริมฝั่งแม่น้ำสายใหญ่ แต่เมื่อฝนขาดช่วงเป็นระยะเวลาานาน น้ำก็ขาดตามไปด้วยทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำทั้งในช่วงขาดฝนและฤดูแล้ง สภาพการณ์ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดปัญหาเรื่องน้ำในภาคอีสาน ดังจะเห็นได้จากรายงานของอุปราชาภาคอีสานถึงเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ว่า (กจช,ม.ร.6 ม/12 รายงานอุปราชาภาคอีสาน)

“ด้วยท้องที่ภาคอีสานเท่าที่ข้าพเจ้าได้ไปเห็นและได้เคยสังเกตมาแล้ว
ความต้องการที่เป็นหลักสำคัญมีอยู่ใน 2 ประการคือ น้ำอย่าง 1 ทางอย่าง 1
ถ้าจัดบำรุงใน 2 อย่างให้ดีขึ้นได้เพียงไรก็จะนำซึ่งความจำเจริญ...ในเรื่องน้ำ
นอกจากที่อุบลแล้วนับว่ากันดารมาก แม้ชุกบ่อก็ไม่ใคร่ได้น้ำหรือได้น้ำที่ไม่
บริสุทธิ์มีรสเค็มกร่อยเสียเป็นพื้น จักต้องปิดทำนบกั้นน้ำในที่ลุ่มลาดห้วย
หนองคลองเขินให้ชั่งน้ำไว้ใช้ได้ตลอดปี ยิ่งได้มากแห่งเพียงไรก็ยิ่งเป็นการดี...”

นอกจากปัญหาเรื่องน้ำแล้ว ในภาคอีสานยังประสบปัญหาเรื่องคุณภาพของดินอีกด้วย
คุณภาพของดินโดยทั่วไปในภาคอีสานมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ เป็นดินหิน ดินทราย และดินแดง ซึ่ง
เก็บความชุ่มชื้นได้น้อยไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก นอกจากนี้ภาคอีสานยังมีคุณภาพต่ำแล้วภาค
อีสานยังมีดินเค็มมากกว่าทุกภาค ทั้งนี้เพราะภาคอีสานเคยเป็นทะเลมาก่อน และได้พื้นดินอีสานมี
เกลือหินเป็นจำนวนมากอีกด้วย(ดูประสิทธิ์ คุณรัตน์, 2530) ดังนั้นเมื่อมีปัญหาเรื่องน้ำและดิน
เช่นนี้จึงพบว่าสภาพการทำนาไม่ได้ผลในภาคอีสานเป็นปัญหาที่มีมานาน ดังเช่น รายงานการเดิน
ทางการสืบสวนการทำนาของราษฎรความว่า (กจช, ม.ร.6.ม/14 ราชปลัดทูลฉลองกราบทูลพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมขุนสมมตอมรินทร์ 14 มกราคม ร.ศ.129)

“...การทำนาของราษฎรในมณฑลอีสานขณะนี้ไม่มีใครจะได้ผลทั่วถึงกัน
บางแห่งทำได้มากบางแห่งทำได้น้อย บางแห่งทำไม่ใคร่จะได้ทีเดียว...
ส่วนราษฎรซึ่งอยู่ตามชายเขตรที่ทำนาได้น้อยได้จัดหาของป่าเช่นได้¹
ชัน น้ำมัน แลหวายมาแลกเปลี่ยนเข้าเปลือกเข้าสารจากผู้ที่มีเข้าอยู่เสมอ
ถ้าผู้ที่มีเข้าไม่จำหน่ายเข้าออกไปนอกเมืองแล้วก็พอที่จะแลกเปลี่ยนกันไปได้...”

หรือ (กจช,ม ร.6.ม/14 รายงานของราชปลัดทูลฉลอง...)

“การทำนาในเขตร²แขวงเมืองเลยราษฎรทำไม่ได้ผลติดๆกันมาถึง 3 ศกแล้ว
ราษฎรพากันอพยพละทิ้งถิ่นฐานบ้านเรือนไปอยู่เสียในท้องที่อื่นเสียเป็นอันมาก
จนกระทำให้บ้านเมืองเงียบเหงาด้ายบ้านร้าง เป็นที่น่าสลดใจอย่างยิ่ง ทั้งนี้
เป็นเพราะอดเข้าแลฝนแล้งทำนาไม่ได้ ... จึงพากันระส่ำระสายไปหาที่ๆเข้ามี
ราคาถูกและหาที่ทำนา..”

¹ สกัดตามต้นฉบับเดิม

² สกัดตามต้นฉบับเดิม

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ปัญหาเรื่องทรัพยากรดินและน้ำเป็นปัญหาสำคัญของอีสานซึ่งมีผลต่อการเคลื่อนย้ายแรงงานของชาวอีสาน อย่างไรก็ตามแม้อีสานจะมีปัญหาเรื่องดินและน้ำ แต่ทรัพยากรของอีสานที่ศูนย์อำนาจกลางของรัฐไทยรู้จักกันดีในอดีตและเป็นพันธะที่หัวเมืองอีสานมีต่อราชสำนักกรุงเทพฯ ก็คือการส่งส่วยทั้งในรูปของสินค้าและแรงงาน และจากการศึกษาพบว่า หัวเมืองอีสานนั้นเป็นแหล่งส่งส่วยที่มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจต่อกรุงเทพฯ อย่างมาก เพราะมีทั้งประชากรและของป่าที่สำคัญ ได้แก่ ช้าง ม้า แก่นสน ยาง ปีกนก นอระมด งาช้าง ขี้ผึ้ง กายาน ครั่งดิบ ผลแว่ว กระจวาน นอกจากนี้ยังมีส่วยที่ได้จากการเพาะปลูก เช่น ปานปอ ผ้าขาวไหม ฯลฯ รวมทั้งประชากรหรือแรงงานอีสานก็เป็นทรัพยากรที่มีค่านับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังตัวอย่างในอดีตที่ราชสำนักกรุงเทพฯ ได้กำหนดการส่งส่วยและการเกณฑ์แรงงานของหัวเมืองในภาคอีสาน เช่น ในสมัยรัชกาลที่ 1 กำหนดให้เมืองอุบลฯ เสียส่วยผึ้ง 2 เลกต่อเบี้ย น้ำรัก 2 ขวดต่อเบี้ย ปาน 2 เลกต่อขอ¹ (เต็ม วิชาคย์พจนกิจ, 2530 : 115) ในสมัยรัชกาลที่ 2 เมืองยโสธรแรกตั้งผูกส่วยน้ำรัก 2 เลกต่อเบี้ย ปาน 2 ขวดต่อ 10 บาท ในสมัยรัชกาลที่ 3 เมืองท่าขอนยางเมื่อตั้งเมืองผูกส่วยผลแว่วในจำนวน 407 คนเป็นผลแว่วสี่สิบหาบ คิดหาบละ 5 ตำลึง รวมเป็นเงินส่งแทนผลแว่วปีละ 10 ชั่ง (อมรวงษ์วิจิตร, หม่อม , 2516 : 44) เป็นต้น

ส่วนประชากรของภาคอีสานนั้นก็พบว่า เป็นแหล่งกำลังพลที่สำคัญนับตั้งแต่สมัยธนบุรีแล้ว ดังเช่น ในปี พ.ศ. 2321 พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกเป็นแม่ทัพยกไปทางบก สมทบกับกำลังเกณฑ์เมืองสุรินทร์ ขุขันธ์ สังขะ เพื่อไปตีจำปาศักดิ์ (ประชุมพงศาวดารเล่ม 3, 2506 : 206) ในปี พ.ศ. 2334 เกิดกบฏอ้ายเชียงแก้วที่จำปาศักดิ์ผู้ตีปราบ คือกลุ่มเมืองอุบลฯ และยโสธร หรือในปี พ.ศ. 2380 กำลังพลในหัวเมืองอีสานถูกเกณฑ์ไปในเมืองพระตะบอง ดังนี้ จำนวนคนหัวเมืองนครราชสีมา 2,000 ถึง 1,600 ยัง 400 เมืองเขมราช 300 ศรีสะเกษ 500 เดชอุดม 300 สุวรรณภูมิ 1,000 ยโสธร 300 ขอนแก่น 300 ร้อยเอ็ด 500 อุบลฯ 500 (ประชุมพงศาวดารเล่ม 42, 2512 : 131)

นอกจากการเกณฑ์กำลังพลแล้วยังพบว่า หัวเมืองอีสานมีหน้าที่เป็นแรงงานให้แก่รัฐ เช่น ขุดคลอง สร้างวัด ก่อกำแพง ฯลฯ ซึ่งอาจเข้าไปช่วยทำงานในราชธานีหรือในหัวเมืองตามแต่จะสั่งการมา ดังในปี พ.ศ. 2412 ได้มีตราพระราชสีห์โปรดเกล้าฯ ให้เกณฑ์คนเมืองสุรินทร์ ขุขันธ์ สังขะ ศรีสะเกษ เดชอุดม ไปทำอิฐก่อกำแพงเมืองปราจีนบุรี (ประชุมพงศาวดารเล่ม 3 , 2506 : 283)

¹ เป็นลักษณะนามภาษาอีสานหมายถึงขมวด หรือผูกไว้

นอกจากนี้หัวเมืองอีสานหากถึงคราวสงครามยังถูกเกณฑ์เสบียงอาหาร อาวุธ ฯลฯ เพื่อใช้ในราชการสงครามอีกด้วย ในปี พ.ศ.2374 ได้มีท้องตราให้เจ้าเมืองยโสธร ได้รวบรวมข้าวจากเมืองคำทองใหญ่ 191 ถัง เมืองสระวัน 142 ถัง เมืองยโสธร 2,000 ถัง เมืองอุบล 1,587 ถัง (หอสมุดแห่งชาติ,จดหมายเหตุรัชกาลที่3 จ.ศ.1193)

จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า ทรัพยากรในอีสานโดยเฉพาะทางด้านประชากรนี้แม้ภายหลังยกเลิกระบบไพร่และทาสในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ประชากรของอีสานก็ยังคงเป็นแรงงานที่สำคัญยิ่งของสังคมไทยเพราะปรากฏว่า เมื่อภาคกลางเข้าสู่ระบบการผลิตเพื่อขาย ทำให้แรงงานในครัวเรือนไม่เพียงพอต่อการผลิต ดังนั้นแรงงานจ้างจึงเกิดขึ้น ซึ่งการจ้างแรงงานในหมู่ชาวนาด้วยกันเองนั้นน้อยมาก ประกอบกับการจ้างแรงงานในภาคกลางเองก็มีปัญหาหลายประการ แรงงานอีสานจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชาวนาในภาคกลางทั่วไป โดยเฉพาะเขตรังสิตพบว่า ต้องจ้างแรงงานในการทำนาเกือบทั่วไป ทั้งนี้เพราะแรงงานอีสาน (หรือ ลาว ซึ่งเป็นคำเรียกในเอกสาร) ทำงานได้ดีในเรื่องการใช้แรงงานดีกว่าแรงงานคนภาคกลางและการกินอยู่ตลอดจนค่าจ้างก็ถูกและง่ายต่อการควบคุม แรงงานเหล่านี้ส่วนใหญ่มาจากมณฑลอุดร และมณฑลอีสาน นอกจากรับจ้างทำนาแล้ว ยังมีแรงงานของคนอีสานที่รับจ้างทำงานอย่างอื่นอีก เช่น ตัดฟัน ทำทางรถไฟ เป็นต้น (ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ, 2521 : 135-154)

จะเห็นได้ว่า ทรัพยากรที่สำคัญยิ่งของอีสานก่อนทศวรรษ 2470 ก็คือ ทรัพยากรทางด้านประชากร ในฐานะที่เป็น “แรงงาน” หรือเป็นกรรมกร ซึ่งถือว่าเป็นชนชั้นระดับล่างของสังคมด้วยเหตุนี้เมื่อชาวอีสานได้มีปฏิสัมพันธ์กับคนในท้องถิ่นอื่นๆ โดยเฉพาะในภาคกลางและกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่มีปฏิสัมพันธ์ในฐานะเป็นผู้ใช้แรงงานหรือกรรมกร ทำให้ฐานะทางสังคมของชาวอีสานเมื่อมาอยู่ในท้องถิ่นดังกล่าวไม่ได้รับการยกย่องเท่าเทียมกับคนในท้องถิ่นนั้น การปะทะสังสรรค์

¹ ส่วนสาเหตุของการอพยพแรงงานนั้นมีหลายสาเหตุ นอกเหนือจากสาเหตุเรื่องน้ำไม่อุดมสมบูรณ์แล้ว(ดูในรายงานของอุปราชาภาคอีสานที่ได้กล่าวถึงปัญหาน้ำในอีสาน ใน กจช,ม ร.6 ม/12 รายงานของอุปราชาภาคอีสาน...) สาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งนั่นก็คือ เนื่องมาจากความต้องการเงินตรา ส่วนหนึ่งน่าจะเนื่องมาจากเพื่อนำมาจ่ายเป็นเงินค่าราชการให้แก่รัฐซึ่งมีการเรียกเก็บในอัตราที่แตกต่างกันตามแต่ละท้องที่ระหว่าง 3-6 บาทในมณฑลนครราชสีมา อุดร และมณฑลอีสาน (กจช,ร 5 น.3.2ก/36 หนังสือกรมหลวงนเรศวรฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงนครบาล ถึงพระรัษฎากรโกศล เจ้ากรมสรรพากร วันที่ 15 ธันวาคม ร.ศ.123)

กับคนต่างวัฒนธรรมและต่างถิ่นในลักษณะดังกล่าวนี้ เป็นปัจจัยหนึ่งของการก่อให้เกิดสำนึกของท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมในเวลาต่อมา

สำหรับทางด้านการคมนาคมระหว่างอีสานกับลาวและกรุงเทพฯในสมัยก่อนที่รถไฟจะมาถึงอีสานในปี พ.ศ.2443 นั้น พบว่า ลักษณะภูมิประเทศภายในอีสานส่วนใหญ่เป็นที่ราบลอนตื้น (Rolling Plain) ที่แห้งแล้งในฤดูแล้งและน้ำท่วมในฤดูฝน รวมทั้งมีป่าดงดิบและเทือกเขากั้นอยู่รอบดินแดน จึงทำให้การคมนาคมภายในอีสานสมัยนั้นเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก การคมนาคมส่วนใหญ่จะอาศัยทางบกเป็นหลัก ทั้งนี้เพราะแม่น้ำลำธารในภาคอีสานส่วนมากจะเป็นแม่น้ำตื้นๆและมีน้ำเฉพาะในฤดูฝนเท่านั้น (ชลิต วิพัทนะพร,2529:20) นอกจากนี้ในช่วงหน้าฝนการเดินทางยังลำบาก เนื่องจากเส้นทางเต็มไปด้วยโคลนตม และเป็นทางเกวียน ซึ่งจะใช้ได้เฉพาะหน้าแล้งเท่านั้น ส่วนเส้นทางที่สำคัญคือ จากเมืองนครราชสีมาไปเมืองหนองบัวลำภู และต่อไปยังหนองคาย จากนั้นสามารถอาศัยการเดินทางเรือในแม่น้ำโขงเดินทางต่อไปยังเวียงจันทน์และหลวงพระบางได้ ส่วนการติดต่อกับทางกรุงเทพฯเดิมนั้นมีเส้นทาง 2 เส้นทางคือ เส้นทางจากกรุงเทพฯ-นครราชสีมา เดินทางเรือไปตามแม่น้ำเจ้าพระยาจนถึงสระบุรี แล้วเดินทางบกผ่านดงพญาเย็น(ดงพญาไฟ)มายังนครราชสีมา จากนั้นจะมีเส้นทางติดต่อกับหัวเมืองอื่นๆในภาคอีสานและอาณาจักรลาว ส่วนอีกเส้นทางหนึ่งคือ เส้นทาง จากกรุงเทพฯ-อุบลฯ เดินทางน้ำไปตามคลองแสนแสบ คลองบางขanakจนถึงปราจีนบุรี แล้วเดินทางบกไปรัฐประเทศ ศรีโสภณ สุรินทร์ ศรีสะเกษและอุบลราชธานีตามลำดับ เส้นทางสายนี้ส่วนใหญ่เจ้านายและข้าราชการจากกรุงเทพฯใช้เดินทางเพราะปลอดภัยจากไข้ป่าและสามารถนำอาวุธหรือสัมภาระไปได้สะดวก (เกื้อกุล ยืนยงอนันต์,2519:30-32) สำหรับกิตติศัพท์ของไข้ป่านั้นอาจจะเห็นได้จากบันทึกของเจมส์ แมกคาร์ธี ที่เดินทางเข้ามาในภาคอีสานในช่วงที่กำลังสร้างทางรถไฟ ซึ่งปีที่เดินทางมานั้นคือปี พ.ศ.2427 กล่าวถึงเส้นทางจากสระบุรีไปโคราช (แมกคาร์ธี. 2526:68) ไว้ว่า

“ไม่มีที่ใดน่าสนใจเป็นพิเศษ นอกจากดงพญาไฟซึ่งมีชื่อว่าความไข้รุนแรงอย่างยิ่งระหว่างสร้างทางรถไฟคนงานชาวจีนตายไปนับร้อยและกว่าจะเสร็จก็คงต้องตายอีกหลายราย”

จะเห็นได้ว่า การติดต่อระหว่างกรุงเทพฯกับอีสานจะเป็นไปด้วยความยากลำบาก จึงเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งที่ทำให้หัวเมืองต่างๆในภาคอีสานได้รับสิทธิในการปกครองตนเอง

โดยกลุ่มชาวลาวจะมีรูปแบบการปกครองตามอย่างวัฒนธรรมเดิมของล้านช้าง ส่วนหัวเมืองอีสานตอนใต้แถบเขมรป่าดง และแถบพืมาย นครราชสีมาจะเป็นแบบราชสำนักกลางนับตั้งแต่สมัยอยุธยาแล้ว

อย่างไรก็ตาม ในปี พ.ศ.2443 เส้นทางรถไฟก็มาถึงนครราชสีมาด้วยจุดประสงค์พื้นฐานคือเพื่อที่จะสนับสนุนการเข้ามาจัดการการปกครองในภูมิภาคหัวเมืองลาวตะวันออกของกรุงเทพฯนั่นเอง แต่รัฐบาลที่กรุงเทพฯก็มีจุดมุ่งหมายทางด้านเศรษฐกิจอยู่ด้วยเช่นกัน ครั้นต่อมาเมื่อฝรั่งเศสวางแผนจะสร้างทางรถไฟเชื่อมบริเวณชายแดนเขมร-ไทย บริเวณช่องเม็กไปยังพระตะบอง เพื่อประโยชน์ทางการค้าขาย ทำให้รัฐบาลไทยรีบตัดสินใจสร้างทางรถไฟสายแยกจากนครราชสีมาไปสู่แหล่งสินค้าที่สำคัญในมณฑลอีสาน ได้แก่ นางรอง บุรีรัมย์ สุรินทร์ สังขะ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี โดยเริ่มก่อสร้างในปี พ.ศ.2460 และในปี พ.ศ.2473การรถไฟก็มาถึงอุบลราชธานี (อุราลักษณ์ สิทธิบุตร, 2526 : 179 และชุมพล แนวจำปา, 2528) ส่วนเส้นทางอื่นๆก่อนปี พ.ศ. 2475 ไม่ปรากฏว่าได้มีการก่อสร้างแต่อย่างใด ดังนั้นเส้นทางรถไฟสายดังกล่าวจึงเป็นเส้นทางที่สำคัญเส้นทางเดียวซึ่งภูมิภาคอีสานได้ใช้ในการติดต่อระหว่างอีสานกับกรุงเทพฯ ในช่วงก่อนปี พ.ศ. 2475

2.2. พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ลาวและอีสาน และภูมิหลังของคนกลุ่มต่างๆในอีสานที่มีผลต่อการก่อตัวของ “ท้องถิ่นนิยม” และ “ภูมิภาคนิยม” อีสาน

2.2.1. พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ลาว

ประวัติความเป็นมาของลาว เริ่มต้นประวัติศาสตร์ก่อนพุทธศตวรรษที่ 19 แต่ไม่อาจหาหลักฐานทางด้านโบราณคดีที่แน่ชัดได้ นอกจากตำนาน นิทาน นิยาย เท่านั้น (ธวัช ปุณโณทก, 2524 :33) จากงานเขียนของสีลา วีระวงส์ (2535 :14-25) ได้กล่าวถึงเจ้าขุนลอ¹ ปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากขุนบรมราชาธิราช (จีนเรียกว่าฟีลื้อโก๊ะ) เสวยราชย์อยู่ที่หนองแส (จีนเรียกว่า ตาลีฟู) ได้สร้างเมืองที่ทุ่งน่าน้อยอ้อยหนู แล้วขนานนามเมืองใหม่นี้ว่า เมืองแถนหรือเมืองกาหลง (เก่าหลง) นอกจากนี้ที่น่าน้อยอ้อยหนูแล้วยังสร้างเมืองใหม่อีกแห่ง

¹ ในงานของเดิม วิกาศย์พจนกิจ ประวัติศาสตร์ลาว (2530 ข : 12) ได้กล่าวถึงปีที่ขุนลอตั้งตัวเป็นกษัตริย์ล้านช้างว่าราวพุทธศตวรรษที่ 13 (พ.ศ.1200-1300)

เรียกว่า เมืองตำบอ ซึ่งอยู่ห่างจากนครหนองแสมออกไปทางเหนือ 40 ลี้ ขุนบรมราชาธิราชมีพระราชโอรสรวม 7 องค์ ได้โอรสทั้งเจ็ดแยกย้ายไปสร้างเมืองอยู่ตามที่ต่างๆ¹ และหนึ่งในบรรดาโอรสทั้งเจ็ดของขุนบรมที่เป็นปฐมกษัตริย์และเป็นผู้สร้างเมืองเชียงตุงเชียงทองหรือหลวงพระบางก็คือขุนลอบ หลังจากนั้น เรื่องของชนชาติลาวนับตั้งแต่ขุนลอบต่อมามีพระมหากษัตริย์ลาวเสวยราชสมบัติในนครหลวงพระบางสืบต่อกันมาอีก 22 องค์ จึงมาถึงสมัยเจ้าฟ้าจุ่มหรือจุ่ม (พ.ศ.1896-1916)² (สีลา วีระวงส์, 2535 : 26) และในสมัยนี้อาณาจักรล้านช้างได้เริ่มเป็นอาณาจักรที่มั่นคงและเป็นปึกแผ่นต่อมาอีก 18 รัชกาล

ภายหลังสิ้นรัชกาลพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชแล้ว ต่อมาอีก 8 ปีคือ พ.ศ.2241 ลาวก็ได้แบ่งแยกออกเป็น 3 อาณาจักรคือ อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง อาณาจักรเวียงจันทน์ และอาณาจักรนครจำปาศักดิ์ อันเนื่องมาจากการแย่งชิงกันเป็นกษัตริย์ที่เวียงจันทน์ของผู้นำหลายคน ในที่สุดปี พ.ศ.2250 เจ้าไชยองค์แก้วกับเจ้ากิงกิสราชได้แบ่งแผ่นดินเป็น 2 ส่วนคือเจ้ากิงกิสราชเป็นเจ้าแผ่นดินหลวงพระบาง เจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 2 เป็นเจ้าแผ่นดินเวียงจันทน์ ต่อมาอีก 7 ปี คือ พ.ศ.2257ทางนครจำปาศักดิ์ก็ได้แยกออกเป็นเอกเทศอีกหนึ่งอาณาจักรทางตอนใต้ของลาว โดยมีเจ้าสร้อยศรีสมุทรหลานของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชเป็นเจ้าแผ่นดิน จนกระทั่งอาณาจักรทั้งสามได้ตกเป็นเมืองขึ้นของไทยพร้อมกันในช่วงปี พ.ศ.2322-2436 (ค.ศ.1779-1893) (สีลา วีระวงส์

¹ 1.ขุนลอบ หรือขุนซัว บุตรคนโตลงมาสู่เมืองเชียงตุงเชียงทองแล้วได้ครองเมืองนี้และตั้งเมืองใหม่ว่าเมืองซัว (นครหลวงพระบาง) 2.ขุนยี่ผาล้าน ไปสร้างเมืองหอแตกหรือเมืองตำบอ ในงานทองสืบ ศุภะมาร์ค (2528 : 21) เรียกว่าหอแต 3. ขุนสามจุสง ไปสร้างเมืองจพนี่คือ แคว้นหัวพันทั้งห้าทั้งหกปัจจุบัน พงศาวดารล้านช้างว่าไปสร้างเมืองบัวชุมหรือญวนแคว้นต่งเกี้ย 4. ขุนไผ่ผิงไปสร้างเมืองยวนโยนกนาคนคร (เชียงแสน) 5. ขุนจั่วอินทร์ ไปสร้างเมืองอโยธยาใต้ 6.ขุนลกกลม ไปสร้างเมืองคำเกิดหรือเมืองภูเทิด (หนังสือบางเล่มว่าไปสร้างเมืองเชียงคามอยู่ลาวใต้) 7. ขุนเจ็ดเจิง หรือเจ็ดเจือง ไปสร้างเมืองเชียงขวาง (เมืองพวน) เป็นที่น่าสังเกตว่า หนังสือแบบเรียนประวัติศาสตร์ลาวปัจจุบันถือเหตุการณ์นี้เป็นจุดเริ่มต้นของประวัติศาสตร์ของชาติตน

² ในสมัยนี้เริ่มปรากฏความสัมพันธ์ของล้านช้างกับชุมชนทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงหลายแห่ง เมืองปากห้วยหลวง เมืองหนองหานน้อย เมืองหนองหานหลวง เมืองหนองบัว เมืองสามหมื่น (คำหมั้น วงศตรัตนะ, เจ้า, 2516 : 25-26) ในงานของสีลา วีระวงส์ (2535 : 33) กล่าวไว้ว่า หัวเมืองภาคอีสานของไทยนับตั้งแต่หนองหานลงไปจนถึงเมืองร้อยเอ็ดแต่ก่อนเป็นหัวเมืองขึ้นของประเทศเขมรทั้งหมด แต่ต่อมาได้ตกเป็นเมืองขึ้นของไทยในสมัยพ่อขุนรามคำแหงในปี พ.ศ.1827 และเมื่อถึงสมัยพระเจ้าอู่ทองตั้งกรุงศรีอยุธยาขึ้นในปี พ.ศ.1893 แขวงเมืองร้อยเอ็ดจึงตกเป็นเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยาไปด้วย ฉะนั้นเจ้าฟ้าจุ่มจึงลงไปตีเอาเมืองร้อยเอ็ดและยังได้เมืองเล็กเมืองน้อยอีกหลายเมือง

, 2535 :87-105) ปี พ.ศ.2436-2487 (ค.ศ.1893-1944) และปี พ.ศ.2489-2497 (ค.ศ.1946-1954) ลาวก็อยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส (สุทัศน์ มิ่งไธสง, 2539 : 3) ดังนั้นจะเห็นได้ว่าประวัติศาสตร์ของลาวมีการแตกแยกไม่สามารถรวมกันเป็นเอกภาพได้

จากภูมิหลังทางประวัติศาสตร์อย่างสังเขปข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าในช่วงก่อน พ.ศ.2475 อาณาจักรลาวทั้ง 3 อาณาจักรไม่ว่าจะเป็นล้านช้างหลวงพระบาง เวียงจันทน์ และหรือจำปาศักดิ์ ได้ตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสจนถึงปี พ.ศ.2497 จึงได้รับเอกราช ดังนั้นลาวฝั่งซ้ายเป็นลาวที่ขึ้นอยู่กับศูนย์อำนาจฝรั่งเศส ขณะที่ลาวฝั่งขวาขึ้นอยู่กับรัฐไทย การแยกกันขึ้นกับศูนย์อำนาจที่แตกต่างกันนี้มีผลต่อสำนึกความเป็นอีสานในเวลาต่อมา

นอกจากนี้ เมื่อลาวอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศสนั้น ฝรั่งเศสใช้มาตรการทางการเมืองเพื่อสลายอิทธิพลของไทยที่ฝังแน่นอยู่ในสังคมลาว (ภูวดล ทรงประเสริฐ, 2535 : 9-10) ดังเช่น การยกเลิกกฎหมายเก่าที่ขัดกับระบบการปกครองใหม่ คือ กฎหมายราชทัณฑ์ ศักดินา และทาส การเริ่มใช้คริสต์ศักราชแทนจุลศักราชแบบไทย การใช้เดือนแบบฝรั่งเศสแทนเดือนแบบไทยตั้งแต่ปี ค.ศ.1896(พ.ศ.2439) เป็นต้นไป (สุวิทย์ ธีรศาสตร์, 2541 : 203) ส่วนทางด้านการศึกษาจะพบว่า ระบบการศึกษาที่ฝรั่งเศสจัดให้มีขึ้นในอินโดจีนนั้น เป็นระบบเดียวกันทั่วอินโดจีนของฝรั่งเศส และยังเป็นระบบเดียวกันกับที่ใช้ในประเทศฝรั่งเศส คือ ชั้นประถมมี 5 ชั้น ได้แก่ ชั้นเด็กเล็ก (C.Enfantin) ชั้นเตรียม (C.preparation) ชั้นพื้นฐาน (C.Elemen- taire) ซึ่งส่วนมากในสมัยนั้นมีเพียง 3 ปี ต่อจากนั้นจึงขึ้นชั้นกลาง (C.moyen) ในปี 4 และปีที่ 5 ขึ้นชั้นสูง (C.Superieur) (คำเพา พอนแก้ว, ม.ป.ป. : 28-29) ซึ่งเป็นระบบที่เน้นความเป็นฝรั่งเศส โดยเด็กนักเรียนทุกคนจะต้องเรียนภาษาฝรั่งเศส ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องแปลกแต่อย่างใดที่ลาวเพิ่งเริ่มมีหนังสือประวัติศาสตร์ลาวที่เขียนโดยคนลาวเล่มแรกในปี พ.ศ.2496¹ และตีพิมพ์ในปี พ.ศ.2500 นี้เอง ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็น

¹ ความจริงก่อนหน้านั้นลาวมีการเขียนประวัติศาสตร์ที่รู้จักกันในนามพื้นขุนบรม หรืออีกนัยหนึ่งก็คือพงศาวดารลาวนั่นเอง โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับกษัตริย์ พระราชวงศ์ ราชสำนัก และพระราชกรณียกิจของกษัตริย์ในอาณาจักรล้านช้าง (ดูสุเมธ โพธิสาร, 1996)

เพราะปัจจัยดังกล่าวข้างต้น ส่วนการหันกลับมาส่งเสริมเน้นความเป็นลาวของฝรั่งเศสนั้น จะพบได้ในช่วงหลัง 2475 คือ ช่วงกรณีพิพาทอินโดจีนไทย-ฝรั่งเศส พ.ศ. 2484 เป็นต้นไป¹

จากการที่ลาวฝั่งซ้ายอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศสประกอบกับการที่รัฐไทยส่วนกลาง จากกรุงเทพฯก็ได้ขยายอำนาจรัฐเข้ามามีบทบาทในภูมิภาคอีสานมากขึ้นหลังจากที่ฝรั่งเศสได้ ครอบครองลาวฝั่งซ้าย นับตั้งแต่การจัดรูปแบบการปกครองหัวเมืองลาวฝั่งขวาของไทยเป็นแบบ มณฑลเทศาภิบาลในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รวมถึงการจัดการปกครองขึ้น เป็น “ภาคอีสาน” โดยรวมมณฑลต่างๆในอีสานเข้าด้วยกันในปี พ.ศ.2465 จึงส่งผลต่อ “ท้องถิ่น นิยม” และ “ภูมิภาคนิยม” อีสานที่ชัดเจนขึ้นในเวลาต่อมา

อย่างไรก็ดีหากพิจารณาแล้วจะพบว่า ในประเทศลาวก็ได้เกิดความพยายามเคลื่อนไหวที่จะก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันข้ามเขตแดนในช่วงก่อน พ.ศ.2475 นี้ คือ ในช่วง พ.ศ. 2369 กรณีเจ้าอนุวงศ์แห่งอาณาจักรเวียงจันทน์ และพระราชโอรสเจ้าราชบุตร(โย้)(บุตรเจ้าอนุวงศ์) แห่งอาณาจักรจำปาศักดิ์ได้ร่วมมือกันในการเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อเอกราชจากไทย แต่ความพยายาม ดังกล่าวไม่ประสบความสำเร็จเนื่องมาจากคนลาวเองยังไม่ให้ความร่วมมือ ที่สำคัญก็คือ เจ้ามณฑล ราชแห่งอาณาจักรหลวงพระบางและเจ้าน้อยเมืองพวน โดยเจ้ามณฑลราชได้ส่งข่าวเกี่ยวกับการ กอบกู้เอกราชของเจ้าอนุวงศ์ให้แก่ฝ่ายไทยทราบและได้ร่วมมือกับกรุงเทพฯในการตีเวียงจันทน์ ส่วน เจ้าน้อยเมืองพวนเป็นผู้จับเจ้าอนุวงศ์ส่งกรุงเทพฯ (ดวงไช หลวงพะสี, 1995 :49,57.ดูคำห่มัน วงกต รัตน์,เจ้า,1969 .หรือดูหนังสือแบบเรียนลาวชั้นมัธยมปีที่ 1,ม.ป.ป.) และอีกช่วงหนึ่งก็คือ กรณีผู้มี บุญ พ.ศ.2444 (กรณีขององค์มั้น)

2.2.2. พัฒนาการทางประวัติศาสตร์อีสาน

จากการศึกษาเอกสารพบว่า อีสานเป็นที่อยู่ของคนจำนวนมากมาแล้วในอดีตทั้ง ชุมชนก่อนประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์(ชลิต ชัยครรชิต,2531:30-37) และจากชุมชนในสมัย

¹ เนื่องจากฝรั่งเศสเกรงว่าคนลาวจะหันไปนิยมนับถือไทย ดังนั้นในช่วงระยะดังกล่าวนี้ฝรั่งเศส ได้เน้นความเป็น ลาวให้แก่ลาวฝั่งซ้าย เช่น ส่งเสริมอักษรศาสตร์ลาว การออกข่าวทางหนังสือพิมพ์โดยจัดให้มีหนังสือลาวขึ้น และมีการแต่งเพลงชาติลาว เพลงปลุกใจอีกหลายเพลง (สีลา วีระวงส์,2535 : 210)

ก่อนประวัติศาสตร์ได้ขยายตัวและพัฒนาการจนเกิดเมืองต่างๆ ซึ่งต่อมาได้พัฒนาการขึ้นเป็นรัฐในงานศรีศักร วลลิโถม (2534:27) ได้กล่าวถึงพัฒนาการขึ้นเป็นรัฐในระยะแรกๆไว้ว่า อาจเกิดขึ้นทางบริเวณลุ่มน้ำที่ตั้งแต่บริเวณจังหวัดร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ ยโสธร ลงมาจนถึงอุบลราชธานีก็เป็นได้ เพราะบริเวณดังกล่าวพบโบราณวัตถุที่เนื่องด้วยอารยธรรมอินเดียนเก่าแก่กว่าบริเวณอื่น อย่างไรก็ตามจากภาพถ่ายทางอากาศชุมชนเมืองโบราณพบว่า มักตั้งอยู่ลุ่มน้ำมูลและซึ่งเป็นหลักส่วนลักษณะชุมชนของเมืองแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ เมืองที่เกี่ยวข้องกับอารยธรรมทวารวดี และ เมืองที่เกี่ยวข้องกับอารยธรรมเขมร

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-19 อีสานตกอยู่ใต้อิทธิพลทางศิลปะแบบทวารวดีและเขมรโบราณ¹ เพราะได้พบโบราณสถานโบราณวัตถุทั้งสองแบบกระจายอยู่ทั่วไปในภูมิภาคนี้ และหากพิจารณาในรายละเอียดพบว่า(ธวัช ปุณโณทก,ม.ป.ป.:22-23) ก่อนพุทธศตวรรษที่14 คนในดินแดนภาคอีสานนับถือพุทธศาสนา พอถึงพุทธศตวรรษที่14 เขมรโบราณกับจามปามีสาเหตุขัดแย้งกันทางการเมือง ทำให้เขมรโบราณต้องขยายอำนาจมาทางภาคอีสานเพื่อใช้เป็นฐานกำลังคนและเสบียงอาหารสนับสนุนด้านการทำสงคราม เขมรโบราณจึงได้เข้ามามีอิทธิพลทางการเมืองการปกครองในตอนล่างของภูมิภาคนี้ (ธีรชัย บุญมาธรรม,2536:2) และระหว่างพุทธศตวรรษที่16-18 เป็นช่วงที่อีสานได้รับอิทธิพลเขมรสมัยพระนครทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม สภาพความเป็นอยู่และการดำรงชีวิตของชุมชนโบราณแถบนี้อย่างมาก ได้พบร่องรอยวัฒนธรรมในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พุทธศตวรรษที่18) เป็นจำนวนมากบนผืนแผ่นดินภาคอีสาน แสดงถึงร่องรอยความสัมพันธ์กับอาณาจักรเขมรมากยิ่งขึ้นกว่ายุคสมัยใดๆ (วีระสิทธิ์ ชูแสงทอง,2529:155) อย่างไรก็ตาม เมื่อสิ้นรัชกาลของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ.1761)แล้ว อิทธิพลของเขมรในภาคอีสานก็ค่อยๆเสื่อมลง การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองนี้เป็นเหตุการณ์ที่สอดคล้องกับการสถาปนาอาณาจักรสุโขทัยของพ่อขุนศรีนาวนำถมเมื่อประมาณ พ.ศ.1761 และอาณาจักรล้านนาของพ่อขุนมังรายในตอนต้นพุทธศตวรรษที่ 19 (ไพฑูริย์ มีกุล,2528: 42-108) รวมทั้งการก่อตัวของอาณาจักรล้านช้างในลุ่มแม่น้ำโขง ส่วนชุมชนโบราณขนาดใหญ่ในเมืองต่างๆ ก็ปรากฏว่าค่อยๆเสื่อมสูญไปมีการถูกทอดทิ้งร้างเหลือเป็นแต่เพียงชุมชนเล็กๆกระจัดกระจายไป (วีระสิทธิ์ ชูแสงทอง,2529:155)

¹ ในที่นี้ใช้ในความหมายเดียวกับคำว่าขอม

ในระยะเวลาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา บริเวณพื้นที่ภาคอีสานเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่โดยเฉพาะจากการรับอิทธิพลของอารยธรรมแบบลุ่มแม่น้ำโขง เนื่องจากพบว่ามีชุมชนทางฝั่งขวาหลายแห่งมีความสัมพันธ์กับอาณาจักรล้านช้างสมัยเจ้าฟ้าจ๋ม (คำหมั้น วงกตรัตนะ, 2516 : 25-26) และในเวลาต่อมาทั้งอาณาจักรล้านช้างและอาณาจักรอยุธยาต่างก็ขยายอิทธิพลทางการเมืองเข้ามาในดินแดนอีสาน ในที่สุดทั้งสองอาณาจักรก็ได้ประนีประนอมปักปันเขตแดนในสมัยพระเจ้าอยู่ทอง โดยอาณาจักรล้านช้างทำการปกครองตั้งแต่บริเวณดงสามเฒ่า (ดงพระยาไฟ) ไปจนถึงภูพระยาพ้อและแดนเมืองนครไทย อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาอีกแง่หนึ่งจะพบว่า บริเวณที่เป็นภาคอีสานนี้จากกล่าวได้ว่า เป็นรัฐชายขอบของศูนย์อำนาจสองแห่งคือลาวและไทยก็ได้ และรัฐชายขอบนี้ นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้อธิบายไว้ว่า (2529:162) คือ อำนาจปกครองของพระมหากษัตริย์ไปในศูนย์กลางอำนาจหนึ่งเป็นเหมือนดวงเทียนที่ถูกจุดอยู่ในห้องมืด แสงสว่างหรือพระราชอำนาจมีความเข้มข้นแต่เพียงในบริเวณใกล้องค์กษัตริย์หรือดวงเทียนนั้น ยิ่งไกลออกไปเพียงไรแสงเทียนหรือพระราชอำนาจก็ยิ่งสลัวลง จนกว่าจะไปเผชิญกับดวงเทียนอีกดวง ตรงที่ซึ่งแสงสว่างของเทียนสองดวงชนกันนั้น คืออาณาเขตที่บอกไม่ได้แน่ชัดว่าเป็นของใครหรือว่าใครเป็นนายอย่างแท้จริง นั่นก็คือ แดนของความขัดแย้งและสงคราม แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นแดนที่มีอิสรภาพจากการควบคุมของพระราชอำนาจมากขึ้นกว่าส่วนที่อยู่ใกล้ดวงเทียนหรือพระราชอำนาจ

ดังนั้น จึงเป็นไปได้ว่า กลุ่มชาวลาวกลุ่มต่างๆ จึงได้อพยพเข้ามาในดินแดนดังกล่าวนี้ เพื่อจะได้ไกลจากศูนย์อำนาจเดิม ขณะเดียวกันเมื่อประสบปัญหา ก็สามารถไปขอความช่วยเหลือจากอีกศูนย์อำนาจหนึ่งได้

นอกจากนี้ จะพบว่า อาณาจักรอยุธยาได้พยายามขยายอำนาจเข้ามาในภาคอีสาน โดยพบหลักฐานที่ปรากฏคือ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (ขึ้นครองราชย์ พ.ศ. 1967) พระองค์ตระหนักถึงหัวเมืองทางทิศตะวันออกที่ยังคงฝักใฝ่อาณาจักรเขมรโบราณ จึงโปรดให้ยกทัพไปตีเอาเมือง พิมาย และพนมรุ้ง ปรากฏว่าเจ้าเมืองทั้งสองได้ออกมาถวายบังคมยอมอ่อนน้อมด้วยดี จึงไม่มีการสู้รบเกิดขึ้น หลังจากนั้นอยุธยาก็ปกครองหัวเมืองเหล่านี้ (สุทิน สอนอง ผัน, 2533:49) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าอยุธยาได้เข้ามามีอิทธิพลทางการเมืองในดินแดนอีสานได้ได้แล้ว ครั้งเมื่อมีการปฏิรูปการปกครองในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1991-2031) พระองค์โปรดให้ยุบเมืองลูกหลวงเพื่อลดอำนาจของกลุ่มราชวงศ์ และทรงปรับปรุงการปกครองให้มีประสิทธิภาพรัดกุมยิ่งขึ้น และในครั้งนี้เมืองโคราช (นครราชสีมาเก่า ซึ่งตั้งอยู่บริเวณ อำเภอสูงเนินในปัจจุบัน) ได้มี

ความสำคัญอย่างมาก ผู้ปกครองมีตำแหน่งถึงเจ้าพระยามหานคร (และจากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่ผูกพันกับรัฐไทยมายาวนานกว่าผู้คนที่ท้องถิ่นอีสานอื่นๆ มีส่วนทำให้ชาวนครราชสีมาเป็น “ไทย” ในสายตาท้องถิ่นลาว) หัวเมืองอีสานส่วนใต้จึงมีรูปแบบการปกครองเหมือนอาณาจักรอยุธยา นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา นอกจากนี้ในปลายสมัยอยุธยา รัชกาลสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ ยังมีอิทธิพลแผ่ขยายไปยังบริเวณที่เรียกว่า “เขตเขมรป่าดง” คือบริเวณที่เป็นจังหวัดสุรินทร์และศรีสะเกษในปัจจุบันอีกด้วย โดยในขณะนั้น มีเมืองขุขันธ์ สังขะ สุรินทร์ และรัตนบุรี อยุธยาได้ตั้งผู้นำชุมชนแถบนั้นมีฐานะเป็นเจ้าของขึ้นกับพิมายเพื่อเป็นการตอบแทนที่ผู้นำชุมชนที่ทำความดีความชอบในการติดตามช้างเผือกที่แตกหนีจากราชธานีเอาไว้ได้ (ประชุมพงศาวดาร เล่ม 3,2506 : 198)

ส่วนภูมิภาคหลังของคนเขตเขมรป่าดงนี้ คือ กลุ่มเขมร และกวย สำหรับคำว่า เขมร นอกจากคำนี้แล้วยังมีคำเรียกอย่างอื่นว่า ขอม กัมพู หรือคะแมร์ (ที่มาของคำเหล่านี้ดูได้ในธิดาสาระยา,2535) ส่วนพวกกวยเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาอยู่ในตระกูลมอญ-เขมร ชาวกวยนี้ชาวเขมรจะออกเสียงเรียกเป็นกวย ซึ่งตรงกับเสียงที่บางกลุ่มเรียกตัวเอง บางครั้งก็มีคนเรียกว่า ส่วย เนื่องจากมีหน้าที่จัดหาส่วยส่งราชสำนัก ทั้งสองกลุ่มนี้อาศัยอยู่บริเวณที่เรียกว่า “เขตเขมรป่าดง” จากการศึกษาพบว่าในสมัยสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ แห่งกรุงศรีอยุธยานั้น ผู้นำชุมชนแถบนี้ได้ทำความดีความชอบในการติดตามช้างเผือกกลับคืนกรุงศรีอยุธยา จึงโปรดเกล้าฯ ให้เป็นหลวงในปี พ.ศ.2302¹ (ประชุมพงศาวดารเล่ม 3,2506:198)

¹ ตากะจะ เป็นหลวงแก้วสุวรรณ เชียงขันเป็นหลวงปราบ ทั้งสองท่านเป็นหัวหน้าชุมชนที่บ้านปราสาทสี่เหลี่ยมโคกลำดวนใหญ่ เชียงชะ เป็นหลวงเพชร ผู้นำชุมชนบ้านดงยาง เชียงปุม เป็นหลวงสุรินทร์ภักดี ผู้นำชุมชนบ้านโคกเมืองที่ เชียงสีหรือตาพอควาน เป็นหลวงศรีนครเตา ผู้นำชุมชนบ้านกุดหวาย ผู้นำทั้ง 5 คนนี้ได้รับแต่งตั้งให้ควบคุมพวกเขมรส่วยป่าดงในตำบลของตนและให้ทำราชการขึ้นอยู่กับเมืองพิมาย ต่อมาผู้นำเหล่านี้ได้นำช้าง ม้า แก่นสน ยางสน ปีกนก นอรมาด งาช้าง ชีผึ้ง ซึ่งเป็นของส่วยส่งไปกรุงศรีอยุธยา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระและได้ยกบ้านขึ้นเป็นเมือง (ประชุมพงศาวดารเล่ม 3, 2506:199) คือหลวงสุวรรณ(ตากะจะ) เป็นพระไกรภักดีศรีนครลำดวน เจ้าเมือง (ยกบ้านสี่เหลี่ยมดงลำดวนเป็นเมืองขุขันธ์) หลวงเพชร(เชียงชะ)เป็นพระสังฆะบุรีศรีนครอัฒจะ เจ้าเมือง (ยกบ้านดงอัฒจะหรือดงยางเป็นเมืองสังขะ) หลวงสุรินทร์(เชียงปุม) เป็นพระสุรินทร์ภักดีศรีนครรงค์จางวาง (เดิมอยู่บ้านโคกที่ แต่เจ้าเมืองพิมายเห็นว่าเป็นนายกองรักษาอยู่นั้นเป็นบ้านเล็ก จึงให้ยกมาอยู่ ณ ตำบลลุดปะทาสันคือเมืองสุรินทร์ปัจจุบัน หลวงศรีนครเตา(เชียงสี) เป็นพระศรีนครเตา เจ้าเมือง(ยกบ้านกุดหวายหรือบ้านเมืองเตาเป็นเมืองเป็นรัตนบุรี)

ที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า ผู้นำกลุ่มนี้มีความสัมพันธ์อันดีกับราชสำนักส่วนกลาง และในปี พ.ศ.2349 ราชสำนักส่วนกลางได้โปรดเกล้าฯ ให้เมืองชุนธ์ สุรินทร์ สังขะ มาขึ้นกับกรุงเทพฯ เพราะ 3 เมืองนี้เคยได้ตามเสด็จพระราชดำเนินในการพระราชสงครามหลายครั้งมีความชอบ อย่าให้ขึ้นเมือง พิมาย เมืองนครราชสีมาเหมือนดังก่อน (เติม วิภาคย์พจนกิจ, 2530 ก : 157)

ภูมิหลังของกลุ่มชาวโคราช ช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ชาวโคราชจะจงถึงผู้คนชาวเมือง อยู่ภายในตัวเมืองนครราชสีมาและรอบนอกกำแพงเมือง มากกว่าจะหมายถึงราษฎรทั้งหมดที่อยู่ ภายใต้การปกครองของเมืองนครราชสีมา ในแง่เชื้อชาติเป็นเรื่องยากที่จะพิสูจน์ แต่หากพิจารณา ทางด้านวัฒนธรรม กลุ่มนี้จะมีวัฒนธรรมที่แตกต่างจากผู้คนที่อื่นถิ่นอีสานทั่วไปคือมีวัฒนธรรม เฉพาะตัวที่เรียกว่า “วัฒนธรรมโคราช” ซึ่งสันนิษฐานว่าเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยา อันเนื่องมาจากการ ที่เมืองนครราชสีมา มีเจ้าเมืองซึ่งเป็นข้าหลวงมาจากเมืองหลวง ทำให้มีการนำเอาวัฒนธรรมแบบ ภาคกลางเข้ามาเผยแพร่ โดยเฉพาะการใช้ภาษา การมีวัฒนธรรมแตกต่างจากผู้คนที่อื่นถิ่นอีสาน อื่นๆ ประกอบกับมีพัฒนาการทางด้านประวัติศาสตร์ที่ผูกพันกับศูนย์กลางอำนาจรัฐไทยมายาวนานกว่าผู้คนที่อื่นถิ่นอีสานอื่นๆ ทำให้ชาวโคราชเป็น “ไทย” ในสายตาของผู้คนที่อื่นถิ่นอีสาน-ลาว ทศนะเช่นนี้เกิดขึ้นตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์มาแล้ว ซึ่งเด่นชัดที่สุดในคราวเกิดกบฏเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ.2369 (ขจีรัตน์ ไอราวินวัฒน์, 2532)

ดังที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า พัฒนาการทางประวัติศาสตร์อีสานช่วงก่อนที่กลุ่มชาวลาว จะอพยพเข้ามาในภูมิภาคนี้ จะมีชนกลุ่มต่างๆ อยู่ก่อนหน้าที่ชาวลาวส่วนใหญ่จะอพยพเข้ามาแล้ว และชนเหล่านี้จะอยู่ภายใต้การปกครองของผู้นำกลุ่มเป็นสำคัญ นอกจากนี้จากกล่าวได้ว่า บริเวณที่เป็น “อีสาน” ในเวลาต่อมา ถือได้ว่าเป็นดินแดนที่อยู่ชายขอบของศูนย์อำนาจมาตลอด ไม่ว่าจะเป็นของอาณาจักรขอมโบราณ หรือแม้กระทั่งช่วงพุทธศตวรรษที่ 23-24 ที่ชาวลาวกลุ่ม ต่างๆ จะอพยพเข้ามาในอีสานนั้น ภูมิภาคนี้ก็อยู่ใต้อำนาจของศูนย์กลางอำนาจอย่างน้อย 2 รัฐ คือ เวียงจันทน์ และอยุธยา อย่างไรก็ตาม การทำแผนที่เพื่อแสดงอาณาเขตที่แน่นอนของรัฐตาม แบบอุดมคติของฝรั่งนั้นยังไม่มี เพิ่งพิมพ์เผยแพร่ได้เมื่อ พ.ศ.2440 (สมเกียรติ วันทะนะ, 2530 : 82) ดังนั้นบริเวณที่อยู่นอกเหนือจากเขตขอมปาดง พิมายและนครราชสีมาแล้ว บริเวณอื่นๆ ในภาคอีสานจึงเป็นบริเวณที่อำนาจรัฐเบาบางและแผ่ไปไม่สม่ำเสมอ จากเหตุผลดังกล่าว เป็น ส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาวลาว กลุ่มต่างๆ อพยพเข้าสู่ภาคอีสาน

2.2.3. การอพยพของชาวลาวกลุ่มต่างๆในอีสาน : การรวมกลุ่มบนพื้นฐานทางชาติพันธุ์ลาว¹และผู้นำการอพยพ

กลุ่มชาวลาวหรือไทยอีสาน ถือว่าเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน ชนกลุ่มนี้สืบทอดและเกี่ยวเนื่องกับชาวลาวที่อพยพเข้ามาอยู่ทางฝั่งขวาแม่น้ำโขงตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา อันเนื่องมาจากอาณาจักรล้านช้างมีการพลัดเปลี่ยนแผ่นดินมากที่สุด การแย่งชิงอำนาจของกลุ่มพระญาติวงศ์และขุนนางผู้ใหญ่อันเป็นสาเหตุที่นำไปสู่การแบ่งแยกอาณาจักรและการอพยพของผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่เป็นภาคอีสานแทบทั้งสิ้น จากการศึกษาพบว่ามี การอพยพเข้ามาของชาวลาวในภาคอีสานหลายระลอก ที่ปรากฏหลักฐานชัดเจนก็ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา (ธีรชัย บุญมาธรรม, 2536:8) อย่างไรก็ตามชาวลาวที่เป็นกลุ่มใหญ่โดยมีผู้นำในการอพยพที่สำคัญๆได้แก่กลุ่มต่อไปนี้

กลุ่มเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก หลังสิ้นรัชกาลของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช พ.ศ. 2238 อาณาจักรล้านช้างก็กลับเข้าสู่ยุคความวุ่นวาย เนื่องจากพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชได้ส่งประหารชีวิตเจ้าราชบุตรซึ่งเป็นโอรสเพียงพระองค์เดียว เหตุเพราะทำผิดด้วยการทำมิชฌาจารย์กับเมียของท้าวโกผู้เป็นมหาดเล็กของพระราชบิดา มีผลให้อาณาจักรล้านช้างขาดผู้ที่จะขึ้นครองราชย์สืบต่อจากพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชซึ่งมีแต่พระราชนัดดา อย่างไรก็ตาม พระยาเมืองจันซึ่งเป็นเสนาบดีผู้ใหญ่ได้แย่งชิงราชสมบัติขึ้นเป็นกษัตริย์ และได้ใช้อำนาจบีบบังคับเจ้าหญิงสุมังคลาพระราชธิดาของพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราชให้ยอมเป็นมเหสี ทั้งๆที่พระนางกำลังทรงครรภ์อยู่ (สีลา วีระวงส์, 2535:87) เจ้าหญิงสุมังคลาไม่ทรงยินยอม จึงได้ไปพึ่งพาเจ้าราชครูหลวงโพนสะเม็ก เจ้าราชครูกลัวจะมีความครหาตีตนจึงได้ให้พระนางลงไปอยู่ภูชะง้อหอคำและคลอดบุตรชายชื่อเจ้านอกกษัตริย์ ฝ่ายพระยาเมืองจันเห็นคนนับถือเจ้าราชครูมากจึงคิดกำจัดเจ้าราชครูรู้ตัวจึงพาญาติโยมของตนประมาณ 3,000 คนเศษ พร้อมด้วยเจ้าหญิงสุมังคลาและเจ้านอกกษัตริย์ออกจากเมืองเวียงจันทน์มุ่งลงสู่ภาคใต้ของลาว (ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 43, 2512: 166-191)

เป็นที่น่าสังเกตว่า การอพยพของคนกลุ่มนี้เป็นการหนีภัย ขณะเดียวกันก็ต้องการความเป็นอิสระ ในที่สุดได้มาตั้งถิ่นฐานอย่างมั่นคงขึ้นที่เมืองจำปาศักดิ์ราว พ.ศ. 2252 การอพยพมาตั้งหลักแหล่งที่จำปาศักดิ์ครั้งนี้ ถือกันว่าเป็นการอพยพผู้คนครั้งใหญ่ของลาวครั้งหนึ่ง และมีผลให้

¹ ในงานนี้มีความหมายเดียวกับคำว่า ความเป็นชนชาติลาว

วัฒนธรรมของลาวแผ่ขยายเหนือวัฒนธรรมพื้นเมืองดั้งเดิมในจำปาศักดิ์ ซึ่งเป็น ข่า กวย เขมร และปี พ.ศ.2257เจ้าราชครูก็ได้สนับสนุนให้เจ้าหน่อกษัตริย์ขึ้นปกครองจำปาศักดิ์ ทรงพระนามว่า เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร หลังจากนั้นก็ได้จัดส่งผู้คนออกไปรักษาตามทางตามตำบลต่างๆ ซึ่งต่อมาชุมชนเหล่านี้ก็ได้เติบโตเป็น “เมือง” เช่น (ประชุมพงศาวดารเล่ม43,2512:193-194) ให้ จารหวดรักษาบ้านดอนโขง ซึ่งเป็นเกาะอยู่ในลำน้ำโขง (เมืองสีทันดร) ให้จารแก้วรักษาบ้านทง(คือเมืองสุวรรณภูมิ จ.ร้อยเอ็ดในปัจจุบันนี้) ให้ท้าวหลวง บุตรพระละจุมไปรักษาโขงเจียม เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า เขตแดนของจำปาศักดิ์ได้ขยายกว้างขวางมาจนถึงภาคอีสานด้วย อย่างไรก็ตาม ครั้นเมื่อสิ้นบุญเจ้าราชครูและเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร ความสัมพันธ์ระหว่างหัวเมืองต่างๆ ที่อยู่ในภาคอีสานกับจำปาศักดิ์นับวันจะเห็นห่างกันมากขึ้น ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากการเติบโตของชุมชนและความขัดแย้งเกี่ยวกับการสืบทอดตำแหน่ง ดังกรณีของบ้านทง(เมืองสุวรรณภูมิ)ภายหลังจารแก้วถึงแก่กรรม ท้าวมีดบุตรชายคนโตได้เป็นเจ้าเมือง ท้าวทนน้องชายท้าวมีดได้เป็นอุปฮาด ครั้นเมื่อท้าวมีดถึงแก่กรรม ท้าวมีดมีบุตร 2 คนชื่อท้าวเซียงและท้าวสุน ฝายเมืองแสนเมืองจันและกรมการเมืองได้บอกไปยังจำปาศักดิ์ขอให้แต่งตั้งท้าวทนนขึ้นเป็นเจ้าเมืองรักษาเมืองต่อไป มีผลให้ท้าวเซียง ท้าวสุนบุตรเจ้าเมืองคนเดิมไม่พอใจจึงไปขอความช่วยเหลือจากอาณาจักรอยุธยา ซึ่งตรงกับสมัยสมเด็จพระบรมราชาที่ 3 (หรือสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์) ฝายอาณาจักรอยุธยาให้พระยา กรมท่า พระยาพรหมยกมาปราบ ฝายท้าวทนนเจ้าเมืองทราบข่าวจึงพาครอบครัวหนีไปอยู่ ณ บ้านกุดจอก พระยาพรหม พระยากรมท่าจึงบอกขอให้ท้าวเซียงเป็นเจ้าเมือง ท้าวสุนเป็นอุปฮาด ปกครองเมืองทง นับตั้งแต่นั้นมาเมืองทงซึ่งเคยเป็นเมืองอยู่ใต้ปกครองของจำปาศักดิ์ก็เข้ามาอยู่ในอำนาจอยุธยา(ประชุมพงศาวดารเล่ม 3,2506:200)

สำหรับท้าวทนนเจ้าเมืองทงคนเก่าซึ่งหนีไปอยู่บ้านกุดจอก ในเวลาต่อมายอมอ่อนน้อมต่อพระยาพรหม พระยากรมท่า(ในเวลานั้นตรงกับสมัยธนบุรี) ในที่สุดพระยาพรหมเห็นว่าท้าวทนนมีผู้คนในสังกัดเป็นจำนวนมาก จึงมีใบบอกมายังกรุงธนบุรีขอตั้งท้าวทนนเป็นเจ้าเมือง พระเจ้ากรุงธนบุรีจึงโปรดตั้งให้ท้าวทนนเป็นพระขัติยวงศาเจ้าเมือง โดยขอยกบ้านกุ่มซึ่งเป็นที่เมืองร้อยเอ็ดเก่าเป็นเมือง ในเอกสารพงศาวดารภาคอีสาน ฉบับของพระยาขัติยวงศา(เหล่า ณ ร้อยเอ็ด) (2525:17-18) กล่าวว่า ได้มีการประนีประนอมระหว่างกลุ่มท้าวทนน(เจ้าเมืองร้อยเอ็ด)กับท้าวสุน(เจ้าเมืองสุวรรณภูมิ) และยังมี การแบ่งปันเขตแดนระหว่างเมืองร้อยเอ็ดกับเมืองสุวรรณภูมิอีก

ด้วย จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าการที่อิทธิพลของไทยเข้ามามีอำนาจเหนือดินแดนตอนกลางที่ราบสูงซึ่งเป็นเขตอิทธิพลของจำปาศักดิ์มาก่อนนั้น ก็เนื่องมาจากความขัดแย้งในการสืบทอดอำนาจ และขณะเดียวกันก็สามารถพิจารณาได้ว่า เกิดจากความต้องการเป็นอิสระไม่ขึ้นกับอำนาจใครนั่นเอง และหลังจากนั้นกลุ่มจารแก้วบ้านทงในเวลาต่อมาก็จะมีการแยกย้ายผู้คนเพื่อไปตั้งเมืองใหม่ ดังเช่น เมืองพุทธโธสง ชนบท ขอนแก่น มหาสารคาม เป็นต้น

กลุ่มพระวอ พระตา เสนาบดีแห่งเมืองเวียงจันทน์ ซึ่งเกิดความขัดแย้งกับเจ้าสิริบุญสาร (บิดาของเจ้าอนุวงศ์) เจ้าผู้ครองนครเวียงจันทน์ จึงได้ชักชวนไพร่พลอพยพข้ามโขงมาตั้งรกรากที่ฝั่งขวาแม่น้ำโขง การอพยพในครั้งนี้ ถือว่าเป็นกลุ่มคนที่มีการเคลื่อนย้ายครอบครัวจากฝั่งซ้ายมาอยู่ฝั่งขวาแม่น้ำโขงมากที่สุด คือมีจำนวนไพร่พลมากกว่าห้าหมื่นคน ซึ่งพิจารณาได้จากการเดินทางในการต่อสู้ที่ใช้เวลายาวนานถึง 30 ปี มี 6 ขบวนคือ ฝ่ายหน้ามีหลวงราชโกชนัยเป็นหัวหน้ามีพรรคพวกหมื่นเศษ (ไปตั้งอยู่ใกล้น้ำท่าเป็นเมืองผ้าขาวพินนา) ทำนามพาพลหมื่นเศษ (ไปตั้งอยู่ที่ภูเวียง จังหวัดขอนแก่นปัจจุบัน) (ลีลา วีระวงศ์,2535:91) พระตาและท้าวคำผงมีพลพรรคมากกว่าหมื่นเศษ พระวอมีพลพรรคห้าพันคน ท้าวพรหมท้าวลุน มีพลพรรคห้าพันเศษ (เยี่ยมมงคล จันทะประเทศ,2538:1) ประวัติความเป็นมาของคนกลุ่มนี้ที่เข้ามาตั้งเมืองในภาคอีสาน เป็นประวัติของการอพยพและการต่อสู้เพื่อแสวงหาความเป็นอิสระโดยการแยกตัวออกมาจากการอยู่ใต้อำนาจเวียงจันทน์ เมืองแรกที่อยู่และเข้ามาตั้งเมืองคือหนองบัวลำภูซึ่งเป็นเมืองเก่าแล้วให้ชื่อเมืองว่า “เมืองนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน” ซึ่งถือว่าเป็นสัญลักษณ์ใหม่ที่มีความเจริญรุ่งเรือง เมื่อเจ้าสิริบุญสาร ทราบข่าวจึงได้ยกทัพมาตี พระตาตายในที่รบ ส่วนหนองบัวลำภูก็แตกในปี พ.ศ.2311 (ธีรชัย บุญมาธรรม,2536:15) (เอกสารบางชิ้นระบุว่าในปี พ.ศ.2314 ในพรรษา สิ้นสวัสดิ์,2521:19) พระวอกับท้าวฝ่ายหน้า ท้าวคำผง ท้าวทิดพรหม ผู้เป็นบุตรพระตาและท้าวทิดก่าผู้เป็นบุตรพระวอ จึงอพยพครอบครัวลงไปพึ่งพระเจ้าองค์หลวงไชยกุมาร เมืองจำปาศักดิ์ โดยตั้งอยู่ที่ตำบลเวียงดอนกองหรือที่เรียกว่า บ้านดู่บ้านแก แขวงจำปาศักดิ์ (ประชุมพงศาวดาร เล่ม3,2506:202)

ครั้นต่อมา พระวอได้เกิดความขัดแย้งกับเจ้าไชยกุมาร เมืองจำปาศักดิ์ จึงอพยพผู้คนมาตั้งมั่นอยู่ที่ดอนมดแดง(แขวงเมืองอุบลราชธานีปัจจุบันนี้) แล้วมีใบบอกพร้อมเครื่องบรรณาการมาขอสวามิภักดิ์ต่อกรุงธนบุรี โดยผ่านทางเมืองนครราชสีมา ครั้นเมื่อเจ้าสิริบุญสารทราบข่าวว่าพระวอกับเจ้าไชยกุมารขัดแย้งกัน ในปี พ.ศ.2319 จึงแต่งตั้งให้พระยาสุโขดมกองทัพมาตี พระวอสู้ไม่ได้

จึงอพยพมาอยู่ที่เวียงดอนกองตามเดิมและแต่งคนไปขอความช่วยเหลือจากเจ้าไชยกุมารแห่งเมืองจำปาศักดิ์ แต่เจ้าไชยกุมารกลับทำเฉยเสีย กองทัพพระยาสุโขทัยจึงยกล้อมเวียงและฆ่าพระวอเสียที่ตำบลดอนกอง ฝ่ายท้าวกำบุตรพระวอกับท้าวฝายหน้า ท้าวคำผง ท้าวทิดพรหมบุตรพระตาหนีออกจากที่ล้อมได้ จึงมีใบบอกไปขอความช่วยเหลือจากเมืองนครราชสีมา ให้กราบบังคมทูลขอกำลังกองทัพจากธนบุรีมาช่วย(ประชุมพงศาวดารเล่ม 3,2506:207) พระเจ้ากรุงธนบุรีได้ส่งกองทัพมาช่วยในปี พ.ศ.2321 มีผลให้จำปาศักดิ์ หลวงพระบาง และเวียงจันทน์ตกเป็นเมืองขึ้นของไทยนับแต่นั้นมา และในการยึดครองลาวครั้งนี้ไทยได้นำพระโอรสและพระธิดาของเจ้าสิริบุญสารตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์ ทรัพย์สิน ประชาชน พร้อมด้วยพระแก้วมรกตและพระบางของลาวมายังไทย โดยได้ทำลายเสบียงอาหารและเรือทอนไร่ไร่ เพื่อป้องกันไม่ให้เจ้าสิริบุญสารกลับมายึดเวียงจันทน์ได้อีก(สีลา วีระวงส์,2535:96)

เป็นที่น่าสังเกตว่า ครั้นลาวที่ถูกกวาดต้อนมานั้นโปรดเกล้าฯให้รวมไว้ที่เมืองสระบุรีเป็นจำนวนหลายหมื่น มีบางส่วนส่งไปราชบุรี ตามหัวเมืองตะวันตกบ้าง จันทบุรีบ้าง (บึงอร ปิยะพันธุ์ ,2529:31) ส่วนท้าวคำผงตั้งให้เป็นพระปฐมสุรราชนายกองใหญ่ตั้งอยู่เวียงดอนกอง ขึ้นกับจำปาศักดิ์ จนกระทั่งพ.ศ.2329พระปฐมสุรราชจึงได้อพยพผู้คนขึ้นมาตั้งอยู่ที่ห้วยแจะละแม (ทางทิศเหนือของเมืองอุบลราชธานีในปัจจุบัน) พอเกิดกบฏอ้ายเชียงแก้วในปี พ.ศ.2334 พระปฐมสุรราช (คำผง) และท้าวฝายหน้าซึ่งตั้งอยู่บ้านสิงโคก สิงท่าริมแม่น้ำชี (ต่อมาคือเมืองยโสธร) มีความชอบในการปราบกบฏ ราชสำนักจึงแต่งตั้งให้พระปฐมสุรราช(คำผง)เป็นเจ้าเมือง ยกบ้านห้วยแจะละแมเป็นเมืองอุบลราชธานี ขึ้นตรงต่อกรุงเทพฯ ส่วนท้าวฝายหน้าเป็นเจ้าพระวิไชยราชขัตติยวงศาครองเมืองจำปาศักดิ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2334 เป็นต้นมา (ประชุมพงศาวดารเล่ม 3,2506:200-215) หลังจากนั้นก็ได้แยกผู้คนบริวารออกไปตั้งเป็นเมืองต่างๆ ซึ่งเมืองในกลุ่มนี้ได้แก่ ยโสธร โขงเจียม และ เขมราฐ

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า กลุ่มพระวอ พระตาพยายามหนีจากอิทธิพลของอำนาจเดิม โดยมาตั้งเมืองใหม่เพื่อความเป็นอิสระ แต่ก็ไม่สามารถกระทำได้ เนื่องจากถูกรบกวานจากศูนย์อำนาจเดิม จึงจำเป็นต้องย้ายเมืองเพื่อที่จะได้อยู่ห่างจากศูนย์อำนาจเวียงจันทน์ โดยการอพยพไปทางอีสานใต้เพื่อขอความช่วยเหลือจากอีกศูนย์อำนาจคือจำปาศักดิ์ ซึ่งมีวัฒนธรรมที่เหมือนกัน แต่อย่างไรก็ตามต่อมาทั้งสองเกิดขัดแย้งกัน ทำให้กลุ่มพระวอพระตาจำเป็นที่ต้องพึ่งศูนย์กลางอำนาจใหม่นั้นก็คือธนบุรี เหตุผลที่สำคัญก็คือ เพียงเพื่อความอยู่รอดของกลุ่มตนเป็นหลัก ดังนั้น

จึงไม่แปลกที่กลุ่มหนึ่งซึ่งต้องการปลีกตัวจากศูนย์กลางมักจะดึงเอาอำนาจจากภายนอกเข้ามาคานอำนาจที่ศูนย์กลางเสมอ ดังนั้นคงเป็นการกล่าวที่ไม่เกินจริงว่า ความขัดแย้งของผู้นำลาวที่อยู่ฝั่งซ้ายกับผู้นำลาวฝั่งขวาเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ทั้ง 3 อาณาจักรของลาวฝั่งซ้ายตกเป็นเมืองขึ้นของไทย

กลุ่มเจ้าฟ้าขาว-โสมพะมิตร เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่อพยพออกจากเวียงจันทน์ในระยะใกล้เคียงกับกลุ่มพระวอ พระตา สาเหตุมาจากความขัดแย้งกับเจ้าสิริบุญสาร ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานแถบบ้านฟ้าขาว บ้านพันนา พระธาตุเชิงชุม ผู้นำกลุ่มนี้มีหลายคน เช่น เจ้าฟ้าขาว เจ้าโสมพะมิตร ทำวอุปชา เมืองแสนหน้าง้ำ เป็นต้น ต่อมาเมื่อถูกรบกวณจากราชสำนักเวียงจันทน์ โดยอพยพผู้คนราว 3,000 เศษข้ามภูพานมาตั้งเมืองอยู่บริเวณลุ่มน้ำป่าว ที่เรียกว่าแก่งลำโรงดงสงเปือย และชุมชนที่ตั้งใหม่นี้ได้ตกอยู่ในเขตอิทธิพลทางการเมืองการปกครองของราชสำนักกรุงเทพฯ ประมาณ 10 ปี ก่อนที่จะได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นเมืองในปี พ.ศ.2336 โดยในปีดังกล่าวนี้ได้มีพระบรมราชโองการยกบ้านลำโรงเป็นเมืองกาฬสินธุ์ ตั้งเจ้าโสมพะมิตรเป็นพระไชยสุนทรเจ้าเมือง และให้ทำวคำหว่า เป็นอุปฮาด ทำราชการขึ้นกับราชการกรุงเทพฯ โดยตรงนับแต่นั้นมา (คู่มือชัย บุญมาธรรม,2528)

กลุ่มท้าวแล เป็นชาวเวียงจันทน์ได้อพยพครอบครัวพร้อมสมัครพรรคพวกเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ที่บ้านหนองน้ำขุ่น หนองอีจาน(ปัจจุบันอยู่ในท้องที่อำเภอสูงเนินจังหวัดนครราชสีมา) ตรงกับสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ส่วนสาเหตุนั้นไม่อาจจะสืบทราบได้ ต่อมาภายหลังคือปี พ.ศ.2362 จึงได้อพยพมาอยู่ที่บ้านชีลอง (ในนน้ำอ้อม) และเมื่อมีผู้คนมากขึ้นบ้านเรือนก็ขยายเพิ่มขึ้น ได้แก่ บ้านแสนพัน บ้านบุงคล้า กุดตุ้ม บ่อแก บ่อหลุบ โปธิหญ้า ท่าเลี้ยว บ้านโปธิ กุดไผ่ ฯลฯ มีชายฉกรรจ์ 700 คน ท้าวแลจึงเกณฑ์เก็บส่วยผ้าขาวคนละวาส่งส่วยไปทางเวียงจันทน์ มีความชอบ เจ้าอนุวงศ์จึงแต่งตั้งท้าวแลให้เป็น “ขุนภักดีชุมพล” ต่อมาปี พ.ศ.2365 ขุนภักดีชุมพลได้อพยพผู้คนไปตั้งบ้านใหม่ที่เรียกว่า บ้านหลวง เนื่องจากที่เดิมกันดารน้ำ และไม่ยอมส่งส่วยไปยังเวียงจันทน์ แต่ได้เข้าหาราชสำนักกรุงเทพฯ แทนโดยผ่านทางเจ้าเมืองนครราชสีมา พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกบ้านหลวงขึ้นเป็นเมืองชัยภูมิ ตั้งให้ขุนภักดีชุมพล(แล) เป็น “พระยาภักดีชุมพล”เจ้าเมืองชัยภูมิคนแรก (เติม วิภาคย์พจน กิจ,2530ก:17-18)

การอพยพของชาวลาวทั้ง 4 กลุ่มข้างต้นนี้จะพบว่า สาเหตุสำคัญของการอพยพเข้ามาอยู่ที่อีสานส่วนใหญ่ก็คือ ความขัดแย้งกับราชสำนักเวียงจันทน์ นอกจากนี้ จะพบว่ากลุ่มชาวลาวเหล่านี้จะตั้งถิ่นฐานที่ลึกเข้ามาจนถึงบริเวณที่ราบสูงโคราชและบริเวณน้ำก้ำข้ามเทือกเขาภูพาน เพื่อจะได้ไกลจากศูนย์อำนาจไทยและลาว อย่างไรก็ตาม ต่อมาก็ได้เข้ามาอยู่ในเขตอิทธิพลของราชสำนักกรุงเทพฯ และเป็นที่น่าสังเกตว่า คนกลุ่มนี้เมื่อเกิดความขัดแย้งจะไม่ใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา แต่จะใช้การอพยพหนีเพื่อแสวงหาความเป็นเอกเทศเข้าแทนที่ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้แต่ละกลุ่มจะไม่สามารถอยู่อย่างเอกเทศได้ เนื่องจากต้องอยู่ภายใต้พระราชอำนาจที่ใหญ่กว่า คือ กรุงเทพฯ แต่กลุ่มต่างๆ เหล่านี้ก็ค่อนข้างมีความเป็นเอกเทศในการปกครองตนเอง รวมทั้งมีขนบธรรมเนียมประเพณีในการปกครองที่เป็นของตนเองตามอย่างวัฒนธรรมเดิม คือ ล้านช้างที่เรียกว่า “อัญญาสี” ซึ่งเป็นคณะปกครองสูงสุดของเมือง ความเป็นเอกเทศทางการเมืองนี้อาจจะเนื่องจากความห่างไกลจากศูนย์กลางของอำนาจประกอบกับการคมนาคมไม่สะดวกนั่นเอง เพียงแต่กลุ่มต่างๆ เหล่านี้จะมีพันธะที่จะต้องปฏิบัติต่อกรุงเทพฯ นั่นก็คือ การส่งส่วย การเกณฑ์กำลังพล การเกณฑ์แรงงานและอื่นๆ ตามที่ราชสำนักสั่งมา

ดังที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จะพบว่า ความเป็นชนชาติลาวในพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของคนลาวในอีสานนี้ มีถิ่นฐานเดิมและมีความสัมพันธ์กับกลุ่มอำนาจที่เกี่ยวข้องกับเวียงจันทน์และจำปาศักดิ์ ดังนั้น จึงไม่แปลกที่จะเห็นว่ามีความพยายามในการรวมลาวและปลุกกระแสความเป็นชนชาติลาว ดังกรณี เหตุการณ์เจ้าอนุวงศ์ และกรณีเหตุการณ์ผู้มีบุญในอีสาน รวมทั้งในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (ดูบทที่ 6) เป็นต้น

จากภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของคนกลุ่มต่างๆ ในอีสานนี้ พบว่า มีหลายกลุ่มชาติพันธุ์ หากแต่กลุ่มชนชาติลาวเป็นประชากรกลุ่มใหญ่ในอีสาน อย่างไรก็ตาม ชนชาติลาวในอีสานก็ถูกแบ่งซอยไปตามพื้นที่ของผู้นำอพยพเดิม ซึ่งแต่ละกลุ่มก็จะมีผู้นำของตนเป็นแกนหลักสำคัญในการเคลื่อนย้ายและการตั้งถิ่นฐาน

กล่าวได้ว่า ท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมมีวิวัฒนาการบนพื้นฐานของความเป็นชนชาติลาวเดิม และเป็นการรวมกลุ่มภายใต้ผู้นำอพยพเดิมของตนที่ทำให้ผูกพันและยึดโยงด้วยสายสัมพันธ์ภายในกลุ่มของตน เมื่อเป็นดังนี้การยึดติดตัวบุคคลหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ “ผู้นำท้อง

ถิ่น”หรือ “ผู้นำกลุ่ม” น่าจะหมายถึงการเริ่มต้นของแนวคิดในเรื่องท้องถิ่นนิยมในอีสานในเวลาต่อมา โดยในช่วงแรกนี้เป็นการยึดติดตัวบุคคลหรือผู้นำกลุ่มเป็นสำคัญ

2.3. การเข้ามาของรัฐไทยส่วนกลางกรุงเทพฯช่วงก่อนพ.ศ.2435 กับการสร้างความหมายของ“ท้องถิ่นนิยม”

ในหัวข้อนี้ต้องการแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของท้องถิ่นนิยมในความหมายใหม่ที่รัฐไทยส่วนกลางกรุงเทพฯ เข้ามามีส่วนสำคัญด้วยการส่งเสริมให้มีการตั้งเมืองใหม่และการตั้งชื่อเมือง มีผลให้ท้องถิ่นนิยมไปเกี่ยวพันกับหน่วยพื้นที่ทางการเมืองเข้ามาซ้อนทับ

2.3.1. การส่งเสริมการตั้งเมืองใหม่

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2321 สมัยธนบุรีเป็นต้นมาที่อิทธิพลของไทยครอบคลุมดินแดนอีสานตลอดจนถึงฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงตั้งแต่หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์ อันสืบเนื่องมาจากการสงครามระหว่างเวียงจันทน์ยกทัพมาตีกลุ่มพระวอพระตาที่ตำบลดอนมดแดง แต่อาจเนื่องจากสภาพบ้านเมืองไทยขณะนั้นค่อนข้างสับสนอันเนื่องจากเหตุวุ่นวายในปลายสมัยธนบุรีจึงทำให้ไทยยังมีได้เข้าไปยุ่งเกี่ยวหรือจัดการปกครองอาณาจักรล้านช้างได้อย่างรัดกุม ครั้นถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลที่1 โปรดฯให้ตั้งเมืองเวียงจันทน์ จำปาศักดิ์เป็นเมืองประเทศราชขึ้นต่อกรุงเทพฯ และมีพระราชประสงค์จะตั้งหัวเมืองขึ้นนอกให้เป็นกำลังของเมืองนครราชสีมา อยู่ระหว่างเมืองเวียงจันทน์ จำปาศักดิ์ ประกอบกับบ้านเมืองในขณะนั้นผู้คนกระจัดกระจายหนีภัยสงครามอยู่ตามป่าเขา นับแต่ครั้งที่ธนบุรียกไปตีเวียงจันทน์ (นงลักษณ์ ลิ้มศิริ, 2524:20) เพื่อให้เมืองในฝั่งขวาแข็งแกร่ง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จึงได้สนับสนุนกลุ่มเจ้าเมืองใหม่ในภาคอีสานคือกลุ่มพระวอพระตา กลุ่มเจ้าโสมพะมิตร กลุ่มราชครูหลวงโพนสะเม็ก ซึ่งกลุ่มดังกล่าวใคร่พาสัมครพรรคพวกไปตั้งถิ่นฐานที่ใดเป็นหลักแหล่งจนเป็นชุมชนได้ ก็โปรดฯให้ยกขึ้นเป็นเมืองโดยมีผู้นำชุมชนนั้นเป็นเจ้าเมือง และตั้งตำแหน่งการปกครองตามแบบลาวเดิม ซึ่งทำให้คนกลุ่มดังกล่าวค่อนข้างมีอิสระในการปกครองตนเอง (อุราลักษณ์ สิทธิบุตร, 2526:30-31)

นอกจากนี้ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชยังได้อาศัยความขัดแย้งของผู้ปกครองเมืองในแต่ละกลุ่มให้เป็นประโยชน์ต่อการขยายเมืองในภาคอีสานด้วย และนโยบายดังกล่าวมานี้ได้ใช้มาจนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อย่างไรก็ตามหาก

พิจารณาให้ลึกซึ้งแล้วจะพบว่านโยบายของรัฐส่วนกลางดังกล่าวนี้สอดคล้องกับแนวคิดในเรื่องผู้นำกลุ่มที่มีสูงมากในแต่ละกลุ่ม สำหรับเหตุผลภายในภูมิภาคที่กลุ่มต่างๆ แยกไปตั้งเมืองใหม่นั้น มีหลายประการ และเหตุผลที่สำคัญที่น่าอยู่เบื้องหลัง ก็คือความต้องการมีอำนาจในการปกครองตนเองของกลุ่มผู้นำท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งเหตุผลของการแยกไปตั้งเมืองใหม่ พอสรุปได้ดังนี้

ประการแรก เกิดความขัดแย้งภายในกลุ่มผู้นำ มีผลให้เกิดการแยกตัวอพยพครอบครัวและบริวารไปตั้งเมืองใหม่ เพื่อความเป็นอิสระในการปกครองตนเองของกลุ่มตน เมืองลักษณะนี้เกิดขึ้นเป็นจำนวนมากในภาคอีสาน ได้แก่ เมืองสุวรรณภูมิภายหลังที่ท้าวเซียงถึงแก่กรรมในปี พ.ศ. 2330 แล้ว พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จึงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งท้าวสูนซึ่งเป็นน้องของท้าวเซียงขึ้นเป็นเจ้าเมืองแทน เป็นเหตุให้ท้าวบุตรของท้าวเซียงเจ้าเมืองคนก่อนและขุนนางไม่พอใจ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงโปรดเกล้าฯ ให้ท้าวเพเป็นที่พระพิทักษ์เขื่อนขันธ์ เจ้าเมืองหนองหารแยกเอาไพร่เมืองสุวรรณภูมิไป 600 คน (อมรวงษ์วิจิตร, หม่อม, 2516:23)

นอกจากนี้ยังมีขุนนางบางคนไม่พอใจเจ้าเมืองก็มีการแยกไปตั้งเมืองใหม่ เช่น ในปี พ.ศ. 2335 มีผู้พินท้าวสูนผู้เป็นอุปราช เจ้าเมืองสุวรรณภูมิถึงแก่กรรม เจ้าเมือง-กรมการจึงมีใบบอกมายังราชสำนักกรุงเทพฯ โปรดเกล้าฯ ตั้งให้ท้าวอ่อน บุตรพระขัติยวงษา (หนู) เจ้าเมืองร้อยเอ็ดคนเก่า ซึ่งได้มาถวายตัวเป็นมหาดเล็กในราชสำนักกรุงเทพฯ นั้น เป็นอุปราชเจ้าเมืองสุวรรณภูมิ (คำว่า “อุปราช” เริ่มใช้สำหรับเมืองสุวรรณภูมิตั้งแต่แยกจากจำปาศักดิ์ไปขึ้นอยุธยา และมีบางแห่งใช้คำว่า “เสนา” ทั้งสองคำนี้มีความหมายเดียวกันคือเจ้าเมืองนั่นเอง) ในปีนั้นเมืองแสนสุวรรณภูมิไม่ถูกกับเจ้าเมือง จึงอพยพมาตั้งอยู่บ้านหนองกงแล้วสมัครทำราชการขึ้นอยู่กับเจ้าพระยามครราชสีมา เจ้าพระยามครราชสีมาจึงมีใบบอกกราบบังคมทูลขอตั้งให้เมืองแสนเป็นเจ้าเมือง ขอยกบ้านหนองกงแก้วขึ้นเป็นเมือง จึงโปรดเกล้าฯ ตั้งให้เมืองแสนเป็นที่พระจันตประเทศ ยกบ้านหนองกงแก้วเป็นเมืองชนบทขึ้นกับนครราชสีมา (อมรวงษ์วิจิตร, หม่อม, 2516:23)

¹ เป็นตำแหน่งหนึ่งในการจัดการปกครองตามแบบธรรมเนียมลาว ซึ่งมี 5 ระดับ คือ 1. อาญาสี่ ตำแหน่งสูงสุดของเมือง 2. ผู้ช่วยอาญาสี่ 3. ตำแหน่งชื่อบ้านขางเมือง ซึ่งตำแหน่งชื่อบ้านมี 2 ตำแหน่งคือ เมืองแสน มีหน้าที่กำกับฝ่ายกำลังพลของเมือง (คล้ายฝ่ายกลาโหม) ส่วนอีกตำแหน่งหนึ่งคือ เมืองจัน (บางแห่งเขียนเมืองจันท์) มีหน้าที่กำกับฝ่ายพลเรือน (คล้ายฝ่ายมหาดไทย) สำหรับตำแหน่งขางเมือง เป็นตำแหน่งรองลงมาจากชื่อบ้าน เช่น เมืองขวา เมืองซ้าย เมืองกลาง มีหน้าที่รักษาบัญชีไพร่พล บัญชีเล็ก (ดูรายละเอียดในจารุบุตร เรื่องสุวรรณ, 2527)

2516:25) นอกจากนี้ยังมีกรณีเมืองยโสธร คือในปี พ.ศ. 2357 ฝายอุปฮาด (เก่า) เมืองอุบลราชธานี กับราชวงศ์ (สิง) เมืองโขงซึ่งเป็นญาติกันกับเจ้าพระยาวิไชยขัตติยราชวงษา เจ้าเมืองจำปาศักดิ์เก่า นั้นไม่พอใจที่จะทำราชการกับเมืองจำปาศักดิ์และเมืองอุบลฯ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านสิงท่าเป็นเมืองยโสธรให้ราชวงศ์ (สิง) เมืองโขงเป็นที่พระสุนทรราชวงษาเจ้าเมืองยโสธร ขึ้นกับราชสำนักกรุงเทพฯ ส่วนอุปฮาด (เก่า) เมืองอุบลราชธานี เป็นที่พระเทพวงษาเจ้าเมืองเขม-ราชู โดยยกบ้านโคกกงพะเนียงริมฝั่งโขงตะวันตกเป็นเมืองเขมราชูขึ้นกับราชสำนักกรุงเทพฯ (ประชุมพงศาวดาร เล่ม 3, 2506:226) หรือกรณีของอุปฮาดเมืองสุวรรณภูมิขัดแย้งกับพระยา รัตนวงษาเรื่องเลิกในสังกัดในปี พ.ศ. 2415 ฝายอุปฮาดจึงได้ลงมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ กรุงเทพฯ กราบบังคมทูลพระกรุณาขอตั้งบ้านดอนเสาโรงเป็นเมือง ขอไปเป็นเจ้าเมือง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งดอนเสาโรงเป็นเมืองเกษตรวิสัย ตั้งให้อุปฮาด (เก่า) เป็นที่พระศรีเกษตร วิสัยเจ้าเมือง ครั้งนั้นท้าวเพี้ยตัวเล็กในท้องแขวงเมืองสุวรรณภูมิได้พากันไปสมัครขึ้นกับเมืองเกษตรวิสัยมีจำนวนสี่พันแปดร้อยคนเศษ(อมรวงษ์วิจิตร, หม่อม, 2516:75) นอกจากนี้ยังมีกรณีของหลวงทิเบศร์ หลวงมหาดไทย หลวงอภัย กรมการเมืองศรีสะเกษ ร้องไม่สมัครที่จะทำราชการกับพระยาวิเศษภักดีเจ้าเมืองศรีสะเกษ จึงได้อพยพครอบครัวไปตั้งอยู่ที่บ้านน้ำโดมใหญ่ มีจำนวนลูกจรรจ์ 606 คน ส่ามะโนคร้ว 2,150 คน ครั้น พ.ศ. 2388 จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกบ้านน้ำโดมใหญ่ขึ้นเป็นเมืองเดชอุดม ตั้งหลวงทิเบศร์เป็นพระศรีสุระเจ้าเมือง ให้หลวงมหาดไทยเป็นหลวงปลัด ให้หลวงอภัยเป็นหลวงยกกระบัตร (อมรวงษ์วิจิตร, หม่อม, 2516:47)

ประการที่สอง ความต้องการมีอำนาจและเป็นอิสระ จึงมีการเสนอขอตั้งเมืองใหม่ ด้วยการเกลี้ยกล่อมผู้คนเข้าไปเป็นพวกพ้องแล้วจึงขอตั้งเมืองใหม่ ดังเช่น กรณีของเพี้ยเมืองแพนบ้านชีโล้น เมืองสุวรรณภูมิ ในปี พ.ศ. 2340 เห็นว่าเมืองแสนได้เป็นเจ้าเมืองชนบทก็อยากจะเป็นบ้าง จึงได้เกลี้ยกล่อมผู้คนในบังคับได้สามร้อยเศษ จึงสมัครขึ้นอยู่กับเจ้าพระยาานครราชสีมา แล้วขอตั้งบ้านบึงบอนขึ้นเป็นเมือง เจ้าพระยาานครราชสีมาได้มีใบบอกมายังกรุงเทพฯ จึงโปรดเกล้าฯ ตั้งให้เมืองแพนเป็นที่พระยานครบริรักษ์เจ้าเมือง ยกบ้านบึงบอนขึ้นเป็นเมืองขอนแก่น (ประชุมพงศาวดาร เล่ม 3, 2506:220) หรือกรณีของเพี้ยศรีปาก เพี้ยเหล็กสะท้อน เพี้ยไกรสร เสนาเมืองสุวรรณภูมิคบคิดกันเกลี้ยกล่อมผู้คนเข้าไปเป็นพวกพ้องตัวเล็กได้สองร้อยเศษ แยกออกจากเมืองสุวรรณภูมิไปสมัครขึ้นอยู่กับเจ้าพระยาานครราชสีมา เจ้าพระยาานครราชสีมา มีใบบอกมายังกรุงเทพฯ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งให้เพี้ยศรีปากเป็นพระเสนาสงครามเจ้าเมือง ยกบ้าน

หมากเฟือง บ้านหนองหัวแรด ซึ่งอยู่ริมเมืองพุทไธสงเก่า เป็นเมืองพุทไธสงขึ้นกับเมืองนครราชสีมา (ประชุมพงศาวดาร เล่ม 3, 2506:221)

เป็นที่น่าสังเกตว่า จากเหตุผลทั้งสองประการข้างต้นนี้ พบว่า ในแต่ละกลุ่มผู้นำอพยพ ภายหลังจากเสียชีวิตของผู้นำกลุ่มรุ่นแรกๆแล้ว ผู้นำรุ่นต่อมาของแต่ละกลุ่มมักเกิดความขัดแย้งแย่งชิงกัน¹ เป็นผู้นำ ดังตัวอย่างข้างต้น หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ภายในแต่ละกลุ่มภายหลังเมื่อสิ้นผู้นำกลุ่มรุ่นแรกๆ พบว่า มีการแตกแยกเป็นกลุ่มเล็กๆขึ้น

นอกจากนี้ ยังมีเหตุผลอื่นอีก เช่น มีกลุ่มอพยพจากฝั่งซ้ายเข้ามาขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร โดยผ่านทางผู้นำในภาคอีสาน จึงโปรดเกล้าฯ ให้ผู้นำเหล่านี้เป็นเจ้าเมืองและยกชุมชนที่ไปตั้งหลักแหล่งขึ้นเป็นเมืองดังเช่น ในปี พ.ศ. 2388 พระพรหมราชวงษาเจ้าเมืองอุบลราชธานี ได้นำท้าวจันศรีสุราชเมืองตะโปน ท้าวอุปฮาดเมืองชุมพร ท้าวฝ่ายเมืองผาบึง ท้าวมหาวงษ์เมืองคาง ซึ่งพาครอบครัวรวม 1,847 คน เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ตั้งอยู่บ้านช่องนาง แขวงเมืองอุบลนั้นเข้าเฝ้าทูลฝ่าละอองธุลีพระบาท ณ กรุงเทพฯ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกบ้านช่องนางเป็นเมืองเสนางคนิคม ให้ท้าวจันศรีสุราชเมืองตะโปน เป็นที่พระศรีสินธุสงครามเจ้าเมือง (อมรวงษ์วิจิตร, หม่อม, 2516: 46) หรือในปี พ.ศ. 2388 พระสีหนาท พระไชยเชษฐา นายครัวเมืองตะโปน ยกครัวมาตั้งอยู่ ณ บ้านคำเมืองแก้วฝั่งโขงตะวันตกแขวงเมืองเขมราฐ พระเทพวงษา (บุญจันทร์) เจ้าเมืองเขมราฐ จึงมีใบบอกมายังกรุงเทพฯ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกบ้านคำเมืองแก้วเป็นเมืองคำเขื่อนแก้ว ให้ตั้งพระสีหนาทเป็นที่พระรามรินทรเจ้าเมืองคำเขื่อนแก้ว ขึ้นกับเมืองเขมราฐ เป็นต้น (อมรวงษ์วิจิตร, หม่อม, 2516:49)

การตั้งเมืองใหม่นี้โดยเฉพาะในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังกรณีเหตุการณ์เจ้าอนุวงศ์ พ.ศ.2369 ได้ทรงจัดลำดับความสำคัญของเมืองต่างๆ โดยแบ่งเป็นเมืองเอกเมืองโท เมืองตรี และเมืองจัตวา ให้เจ้าเมืองปกครองดูแลไพร่พลของตน เจ้าเมืองผู้ใดสามารถเกลี้ยกล่อมผู้คนตั้งเป็นเมืองเล็กได้ก็ให้ตั้งเมืองนั้นๆ ขึ้นต่อเมืองใหญ่อีกทีหนึ่ง ซึ่งถือว่าการเพิ่ม

¹ เป็นที่น่าสังเกตว่า ในอีสานมีคำกล่าวที่พูดถึงลักษณะของคนอีสานที่เด่นอย่างหนึ่งก็คือ มี 3 สิ่งที่คนอีสานกลัว (หรือ “ย่าน” ในภาษาอีสาน) “ย่านไต้ลั่น ย่านเขาวัว ย่านเฮ็ดบ่เป็นหรือย่านเฮ็ดบ่ถึก” หากแปลความหมายก็คือ กลัวคนอื่นได้ดีกว่าตน (มีความอิจฉาริษยา) กลัวคนอื่นดูถูกตน (ความรู้สึกมีปมด้อยอยู่ในใจ) และกลัวทำไม่ได้หรือทำไม่ถูกต้อง(การขาดความมั่นใจ) แต่คำดังกล่าวนี้ก็ยังมีกรถกเถียงและมีผู้ไม่ยอมรับ

สถานะทางการเมือง เศรษฐกิจต่อเมืองใหญ่โดยตรงนั่นเอง กล่าวคือ เมืองใหญ่จะได้ค่าธรรมเนียม แต่งตั้งตำแหน่งเพียงคนละ 2 บาท เป็นหัวคนละ 4 บาท ขุนคนละ 6 บาท ค่าปรับใหม่ การเกณฑ์แรงงานและสิ่งของ การเก็บส่วย เป็นต้น ดังนั้น จึงไม่แปลกที่จะเห็นภาพของการตั้งเมืองใหม่โดยผ่านเมืองใหญ่อีกทอดหนึ่ง

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า นโยบายของรัฐไทยที่มีต่อหัวเมืองอีสานในช่วงนี้ก็คือ การสนับสนุน “การตั้งเมืองใหม่” เพื่อต้องการให้เมืองในฝั่งขวาเชิงแกร่ง เป็นกำแพงทางด้านตะวันออก และนโยบายนี้ก็ได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มเจ้าเมืองใหม่เป็นอย่างดี ดังนั้น จึงพบว่าการขยายตัวของเมืองที่เกิดในภาคอีสานนั้น ไม่ได้เป็นเมืองที่เกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ หากแต่เป็นเมืองที่เกิดขึ้นด้วยเหตุผลทางการเมือง และพบว่านับตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ปี พ.ศ.2428 อันเป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศให้งดการตั้งเมืองนั้น) มีเมืองตั้งใหม่รวมทั้งหมด 113 เมือง ทั้งนี้ไม่รวมเมืองอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในสมัยอยุธยาและธนบุรีกับเมืองที่ไม่ปรากฏว่าสร้างขึ้นในรัชกาลใดอีก 21 เมือง (ดูอุตรธานี, พระยา : 2516)

อย่างไรก็ตาม การขอแต่งตั้งเมืองจำนวนมากเช่นนี้ มีผลทำให้เกิดการแย่งเขตแดนระหว่างเมืองใหญ่ขึ้นในเวลาต่อมา ดังเช่น ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช หัวเมืองแถบเขมรป่าดง คือ เมืองศรีสะเกษกับเมืองขุขันธ์วิวาทแย่งชิงเขตแดนกัน จึงโปรดเกล้าฯ ให้แบ่งปันเขตแดนขึ้น คือทิศใต้ของเขาบรรทัดตั้งแต่ช่วงจันทน์หอมมาบ้านหัวดอย ทุ่งประทายมาบ้านขาม บ้านคันท่อมถึงบ้านลาวเดิม แล้วไปตามลำห้วยทาด ไปบ้านเก่าศาลาบ้านสำโรง บ้านดอยกองไปวังขึ้นาค ไปบ้านแก่งเก่า ไปกุศเสมอ ไปสระสี่เหลี่ยมหลักหินทำน้ำลำพชี ไปตามลำน้ำพมูลไปบ้านด่าน บ้านหมาเยาไปบ่อพันขันธุ์ ถึงท่าหัวลำพชีลงไปทางใต้เป็นพรมแดนเมืองขุขันธ์ ข้างทิศเหนือเป็นเขตแดนเมืองศรีสะเกษ (เติม วิชาคย์พจนกิจ, 2530 ก : 157)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นถึงการเริ่มกำหนดเขตแดนหรือขอบเขตของพื้นที่ที่ชัดเจนขึ้นระหว่างเมืองต่างๆ ในแถบหัวเมืองอีสานแล้ว นอกเหนือจากเรื่องกำหนดเขตแดนหรือเรื่องพื้นที่แล้ว หัวเมืองอีสานยังได้มีการแย่งชิงเล็ก ซึ่งปรากฏอยู่เสมอระหว่างเมืองต่างๆ ขณะเดียวกัน ตัวเลขที่ไม่ได้รับความยุติธรรมจากเจ้าเมืองหนึ่งก็อาจหนีไปพึ่งเจ้าเมืองอื่น จึงกลายเป็นสาเหตุของการพิพาทกันได้ เช่น เลกเมืองสุวรรณภูมิสมัครไปอยู่เมืองเกษตรวิสัย แต่พระรัตนวงศาเจ้าเมือง

สุวรรณภูมิแก่งแย่งก็ดกกันไม่ยอมให้เลิกไปตามใจสมัคร นอกจากนั้นพระรัตนวงศายังให้อุปฮาดราชวงศ์ ราชบุตร ท้าว เพี้ย ไปตามจับตาแสงกำนันนายบ้านที่ควบคุมท้าวเพี้ย ตัวเล็ก ซึ่งสมัครไปอยู่เมืองเกษตรวิสัยไปมัดโยงเขียนตี เร่งเอาเงินส่วยจากท้าวเพี้ยและเลกคนละ 2 บาท 1 สลึง ทำให้ท้าวเพี้ยและเลกได้รับความเดือดร้อนเป็นอย่างมาก ฝ่ายพระศรีเกษตรวิชัยเจ้าเมืองเกษตรวิสัยก็ออกไปตั้งกองช่องสุมเกลี้ยกล่อมตัวเลก ตัวเลกไม่สมัครไปอยู่เมืองเกษตรวิสัยก็จับเลกมัดเขียนตีคนละ 10-30 ที แล้วบังคับเอาเงินจากเลกไพร่ปิดบังไว้ใช้ประโยชน์สำหรับเมืองของตน (วิโรจน์ หีบแก้ว, 2529:141) นอกจากนี้ ยังพบว่า เมืองบริวารมีความต้องการเป็นอิสระจากฐานะการเป็นเมืองบริวารและต้องการผลประโยชน์จากส่วยในเมืองของตนโดยไม่ต้องหักส่งหัวเมืองที่ตนสังกัด แต่มุ่งที่จะจัดการส่งส่วนกลางโดยตรง ดังเช่น เมืองพยัคฆภูมิพิสัย เมืองบริวารของเมืองสุวรรณภูมิแทนที่จะไปตั้งเมืองที่บ้านเมืองเลื้อในเขตแดนเมืองสุวรรณภูมิตามที่ได้ขอตั้งไว้ แต่กลับไปตั้งที่บ้านนาข่าในเขตเมืองมหาสารคาม ทำให้เมืองสุวรรณภูมิไม่สะดวกในการเรียกเก็บส่วยจากเมืองพยัคฆภูมิพิสัย เพราะเมืองพยัคฆภูมิพิสัยอ้างว่ามีได้อยู่ในเขตแขวงเมืองสุวรรณภูมิ ขณะเดียวกันเมืองมหาสารคามก็เรียกเก็บส่วยจากเมืองพยัคฆภูมิพิสัยไม่ได้ เพราะจะถูกอ้างว่าเป็นเมืองบริวารของเมืองสุวรรณภูมิ

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า การตั้งเมืองใหม่ของบรรดาผู้นำท้องถิ่นต่างๆนี้มีผลต่อการสร้างและการเริ่มต้นความหมายของท้องถิ่นนิยมที่เกี่ยวข้องกับการยึดพื้นที่ นอกจากนี้ นโยบายสนับสนุนการตั้งเมืองของรัฐไทยส่วนกลางก็สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มผู้นำท้องถิ่นในเมืองต่างๆ เป็นอย่างดี อันเนื่องมาจากประโยชน์ของผู้นำท้องถิ่นเหล่านั้น ขณะเดียวกันหัวเมืองต่างๆ ก็มีเอกเทศในการปกครองตนเองค่อนข้างมาก แม้จะเป็นหัวเมืองที่ต้องขึ้นกับหัวเมืองใหญ่ก็ตาม และหรือแม้จะมีการสักเลก¹ และกดขี่เลกในหัวเมืองอีสานอย่างหนักหน่วงแค่ไหนก็ตาม ผู้นำท้องถิ่นในหัวเมืองต่างๆเหล่านี้ก็ยังคงความสัมพันธ์กับส่วนกลางที่กรุงเทพฯเป็นอย่างดี トラบเท่าที่ตระกูลของอำนาจท้องถิ่นยังได้รับการเลือกสรร และยังคงสืบทอดอำนาจในตระกูลอย่างมั่นคงเรื่อยมา

¹ หลักฐานว่ามีการสักเลกขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 ราวปี พ.ศ. 2367 ต่อมาในปี พ.ศ. 2372 ได้มีการสักเลกขึ้นอีก โดยมีเจ้าพระยาบดินทร์เดชาเป็นแม่กองสัก และปี พ.ศ. 2376 ก็ตั้งกองสักขึ้นที่เมืองยโสธร และช่วงที่มีการสักเลกกว้างขวางหลายพื้นที่มากกว่าก่อนหน้านั้นคือช่วงที่เจ้าพระยาบดินทร์เดชาเป็นแม่กองสักเลกในปี พ.ศ. 2402-2407 มีเลกในหัวเมืองลาวตะวันออกและเขมรป่าดงถึง 198,940 คน (จำนวนเลกเดิม 43,654 คน) ทั้งนี้ยังไม่รวมกับเมืองต่างๆ อีกหลายเมือง ซึ่งไม่ปรากฏว่าได้สักเลกหรือไม่ (ธีรชัย บุญมาธรรม, 2536:147)

ดังนั้น ระบบเมืองขึ้นภายในเมืองใหญ่ อาจทำให้ผู้มีอำนาจเป็นทอดๆ กันมา แต่เมื่อพิจารณาภายในแล้วจะพบว่าเมืองเล็กๆ ที่ขึ้นกับเมืองใหญ่ ต่างก็เป็นเอกเทศทางการเมืองภายในเมืองของตน นอกจากนี้ยังอาจกล่าวได้ว่า นโยบายส่งเสริมการตั้งเมืองใหม่ของรัฐส่วนกลาง กรุงเทพฯ นี้ยังได้มีส่วนในการสร้างความหมายของท้องถิ่นนิยมด้วย

จากข้อความดังกล่าวข้างต้นนี้จะพบว่า ภาพอำนาจท้องถิ่นในอีสานที่พอมองเห็นได้ก็คือ อำนาจท้องถิ่นอีสานที่แตกย่อยออกเป็นอำนาจท้องถิ่นเล็กๆ¹ ที่มีบทบาทและมีอิทธิพลอยู่ในวงจำกัด ด้วยนโยบายที่ชาญฉลาดของราชสำนักกรุงเทพฯ เช่นนี้ จึงทำให้หัวเมืองอีสานซึ่งมีเอกเทศทางการเมืองเล็กๆ ภายในเมืองของตนไม่อยู่ในฐานะที่จะท้าทายอำนาจรัฐบาลกลางได้จริง รวมทั้งผู้นำหัวเมืองเหล่านี้ต่างก็จงรักภักดีกับราชสำนักกรุงเทพฯ เป็นอันดี ด้วยเหตุนี้ จึงไม่แปลกที่จะเห็นการสักร์เล็กทั้งจากอำนาจรัฐส่วนกลางและจากอำนาจท้องถิ่นอีสานเอง

เป็นที่น่าสังเกตว่า นอกเหนือจากเมืองต่างๆ จะมีเอกเทศทางการเมืองภายในเมืองของตนเองแล้ว ยังพบว่ามื่อสัระทางด้านศาสนาอีกด้วยอย่างน้อยก่อนกฎเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ.2369 คณะสงฆ์ในหัวเมืองต่างๆ ในภาคอีสานก็มีฐานะเช่นเดียวกันกับองค์กรทางการเมืองคือ มื่อสัระจากการปกครองของคณะสงฆ์ไทย โดยคณะสงฆ์ในหัวเมืองอีสานจะรับแบบแผนปฏิบัติมาจากขนบธรรมเนียมดั้งเดิมจากล้านช้าง ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้ คือ

การปกครองคณะสงฆ์ ตามธรรมเนียมการจัดชั้นสมณศักดิ์ของล้านช้าง ได้จัดแบ่งออกเป็น 8 ชั้นคือ สำเริง ซา คู ฝ่าย ด้าน หลักคำ ลูกแก้ว ยอดแก้ว หัวเมืองอีสานจะมีอยู่ 6 ชั้น คือ สำเริง

¹ เป็นที่น่าสนใจว่า แม้กระทั่งความเชื่อในเรื่องผีของอีสาน ก็ยังแบ่งย่อยเป็นชั้นๆ ที่สำคัญได้แก่ 1. ผีแถน หรือผีฟ้า ผีแถน เชื่อว่าเป็นผีที่ยิ่งใหญ่กว่าผีทั้งหลาย มีลักษณะเป็นเทพมากกว่าเป็นผี นั่นคือผีแถนเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่งต่างๆ ส่วนพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องได้แก่ ลำผีฟ้าผีแถน(รักษาโรค) การแห่บั้งไฟ 2. ผีปู่ตา วิญญาณบรรพบุรุษประจำหมู่บ้าน ซึ่งชนบทในอีสานทุกหมู่บ้านจะมีศาลปู่ตา หรือที่เรียกว่าตูปู่ตา ที่เชื่อว่าจะเป็นผู้คุ้มครองลูกบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข 3. ผีมหัศจรรย์หลักเมือง บางครั้งเรียกว่าผีอาฮัก ศาลเจ้าพ่อหลักเมืองมิใช่จะมีในเมืองใหญ่เท่านั้น แต่ตามหมู่บ้านนั้นมีทุกหมู่บ้านที่เรียกว่า “หลักบ้าน” ความเชื่อในเรื่องนี้ส่วนใหญ่ได้เลิกราไปมากแล้วเมื่อเทียบกับผีปู่ตา 4. พ่อเชื้อแม่เชื้อผีประจำตระกูล ซึ่งเป็นผีที่ประจำอยู่ในบ้านเรือน ความเชื่อในเรื่องดังกล่าว โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องผีประจำตระกูลและผีปู่ตา น่าจะมีส่วนให้คนอีสานผูกพันกับท้องถิ่นและตระกูลของตนอยู่ไม่น้อย (ดู ธวัช ปุณโณทก,2526)

ชา คุ ฝาย ด้าน และหลักคำ ส่วนสมณศักดิ์ชั้น “ลูกแก้ว” และ “ยอดแก้ว” จะไม่มีในหัวเมืองอีสาน เนื่องจากว่าทั้ง 2 ตำแหน่งเป็นตำแหน่งสมณศักดิ์สูงเทียบเท่ารองสังฆราชา โดยสังฆราชาซึ่งจะมีอยู่เฉพาะเมืองหลวงของคณะจักรเท่านั้น หัวเมืองอีสานซึ่งไม่มีเมืองใดมีฐานะเป็นเมืองหลวง จึงไม่มีสมณศักดิ์ชั้นสูง 2 ชั้นดังกล่าว นอกจากนี้ยังมีสิ่งที่น่าสนใจอีกก็คือ การที่หัวเมืองอีสานค่อนข้างจะเป็นอิสระจากกันนั้น จึงปรากฏว่ามี “พระหลักคำ” (ประมุขสงฆ์) จำนวนมากในภาคอีสาน ทำหน้าที่ปกครองคณะสงฆ์ภายในเมืองหนึ่งๆ อย่างเป็นอิสระของตนไป ทั้งนี้ คณะสงฆ์หัวเมืองอีสานยังได้รับธรรมเนียมการศึกษาเล่าเรียนเป็นแบบดั้งเดิมของล้านช้าง รวมทั้งข้อกำหนดและธรรมเนียมปฏิบัติของคณะสงฆ์ที่ยังคงอาศัยจารีตเดิมที่เรียกว่า “ครองสงฆ์” ตามอย่างธรรมเนียมเดิมเช่นกัน (กิติรัตน์ สีหพันธ์, 2533:51)

ส่วนด้านกฎหมาย จากการศึกษาพบว่า อย่างน้อยก่อนปี พ.ศ. 2402 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น หัวเมืองอีสานได้มีอิสระในการนำเอากฎหมายโบราณอันสืบเนื่องมาจากล้านช้างเข้ามาใช้เป็นหลัก ได้แก่ กฎหมายโคศารราชฎี ธรรมศาสตร์ปกรณ์ และกฎหมายลักษณะพิจารณาอาชญากรรมและธรรมจักรเปรียบเทียบกัน กฎหมายลักษณะบ่าวสาว (แก่นคำ) และกฎหมายอีสานฉบับสมุดไทยดำ นอกจากนี้ ยังมีกฎหมายหนองบัวลำภู ฉบับบ้านเหล่าหมี กฎหมายอีสานฉบับนายบาน โปธิไทย เป็นต้น (อรรถ นันทจักร, 2531:10-16)

จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าหัวเมืองต่างๆในอีสานอย่างน้อยที่สุดก่อนเหตุการณ์เจ้าอนุวงศ์ พ.ศ.2369 นับเป็นช่วงที่มีความเป็นเอกเทศทางการเมืองภายใต้ผู้นำท้องถิ่นของตน และยังมีอิสระทางด้านอื่นๆด้วย ไม่ว่าจะเป็นศาสนา ความเชื่อ กฎหมาย ที่เป็นของตนเอง โดยอิทธิพลจากศูนย์อำนาจกรุงเทพฯเข้ามายุ่งเกี่ยวน้อยมาก และช่วงนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า ในหัวเมืองอีสานไม่ปรากฏว่ามีการก่อการกบฏขึ้นแต่อย่างใด

2.3.2 การตั้งชื่อเมืองของรัฐไทยส่วนกลางกรุงเทพฯ

สิ่งหนึ่งที่น่าสนใจก็คือ ภายหลังจากการตั้งเมืองใหม่ของบรรดาผู้นำท้องถิ่นเหล่านี้ นอกจากทางราชสำนักกรุงเทพฯจะเป็นผู้พระราชทานนามเจ้าเมืองและกรมการแล้ว การตั้งชื่อเมืองต่างๆในอีสานรัฐส่วนกลางก็ยังมีบทบาทในการสร้างนิยามและความหมายของชื่อเมืองนั้นอีกด้วย และจากหนังสือศาสน์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พบว่า ได้มีการกล่าวถึงการตั้งชื่อเมืองตั้งใหม่ในมณฑลอุดรและมณฑลอีสานในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอม-

เกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ว่า “หัวเมืองบอกเข้ามาว่าขอตั้งบ้านอะไรเป็นเมือง อาลักษณ์ก็คิดชื่อเมืองเป็นภาษามคธให้ความตรงหรือใกล้เคียงกับชื่อเดิมของตำบลที่ตั้งเมืองนั้น” (อุตรธานี, พระยา, 2516:201) ดังนั้นจึงไม่แปลกที่จะพบว่า บ้านกวางโชติเป็นเมืองพิบูลมังสาหาร บ้านยกขุเป็นเมืองชานุมานมณฑล บ้านโพธิสว่างเป็นเมืองสว่างดินแดน บ้านโป่งเป็นเมืองพนมไพรแดนมฤค บ้านเมืองเสือเป็นเมืองพยัคฆภูมิพิสัย บ้านหงส์เป็นเมืองจตุรพักตรพิมาน บ้านกุดสิมเป็นเมืองกุฉินารายณ์ บ้านสะพือใหญ่เป็นเมืองตระการพิชัย บ้านเวินชัยเป็นเมืองมหาชนะชัย บ้านค้อใหญ่เป็นเมืองอำนาจเจริญ เหล่านี้เป็นอาทิ (ดูเต็ม วิชาญ พจนานิก, 2530ก) ปัจจุบันเมืองต่างๆ เหล่านี้ยังคงใช้ชื่อที่รัฐบาลส่วนกลางตั้งให้จนกระทั่งปัจจุบัน

การยกบ้านขึ้นเป็นเมืองและการตั้งชื่อเมืองนี้ อาจกล่าวได้ว่า อำนาจรัฐส่วนกลางกรุงเทพฯ ได้มีบทบาทในการสร้างความหมายและนิยามของเมือง ทั้งมีส่วนในการเริ่มต้นในเรื่องท้องถิ่นนิยมในความหมายเชิงพื้นที่ในเวลาต่อมาอีกทางหนึ่ง รวมถึงการที่บรรดาเจ้าผู้นำท้องถิ่นของเมืองต่างๆ ก็มีส่วนในการให้นิยามความหมายในเชิงพื้นที่ด้วยเช่นกัน ดังเห็นได้จากการที่ผู้นำเมืองต่างๆ พยายามกำหนดขอบเขตหรือพื้นที่เมืองของตนให้ชัดเจนถึงแม้จะเพื่อประโยชน์ในการควบคุมกำลังคนก็ตาม ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การตั้งเมืองใหม่และการตั้งชื่อเมืองเป็นการเริ่มต้นท้องถิ่นนิยมในความหมายเชิงพื้นที่ก็ว่าได้

2.4. ความพยายามเคลื่อนไหวสร้างความเป็นลาวระหว่างลาวฝั่งซ้ายและลาวฝั่งขวา แม่น้ำโขง : “กรณีเหตุการณ์เจ้าอนุวงศ์ พ.ศ.2369”

สงครามกบฏเอกราชลาวภายใต้การนำของเวียงจันทน์ในปี พ.ศ.2369 ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และจบลงด้วยความพ่ายแพ้ของฝ่ายเจ้าอนุวงศ์แห่งเมืองเวียงจันทน์นั้น ในงานวิจัยนี้จะไม่พิจารณาถึงสาเหตุ และรายละเอียดของเหตุการณ์ แต่จะพิจารณาว่าท่ามกลางการเผชิญกับอำนาจใหญ่ 2 แห่งคือกรุงเทพฯ และเวียงจันทน์นั้น ชาวลาวกลุ่มต่างๆ ในอีสานได้เคลื่อนไหวในเหตุการณ์นี้อย่างไร รวมถึงผลที่ตามมาของเหตุการณ์นั้นต่อความเป็นเอกเทศทางการเมืองและวัฒนธรรมอีสานเป็นอย่างไรอีกด้วย

อาจกล่าวได้ว่า การสงครามครั้งนี้ พอที่จะจัดกลุ่มเมืองต่างๆ ในภาคอีสานกับเหตุการณ์สงครามนี้ได้เป็น 3 กลุ่มด้วยกันคือ (ขจีรัตน์ ไชรวัดวัฒน์, 2532:215-216)

1. กลุ่มเจ้าเมืองที่มีปฏิกริยาต่อต้านไม่ให้ความร่วมมือแก่เจ้าอนุวงศ์ คือเมืองกาฬสินธุ์ และเขมราฐ นอกจากนี้ยังมีเจ้าเมืองชัยภูมิและเจ้าเมืองภูเขียวซึ่งเป็นเมืองขึ้นของนครราชสีมา¹อยู่ด้วย ซึ่งผู้นำเมืองเหล่านี้จะถูกเจ้าอนุวงศ์ประหารชีวิต
2. กลุ่มจำยอมตามสถานการณ์ที่บีบคั้น คือ ครั้งแรกร่วมมือกับฝ่ายเจ้าอนุวงศ์ และต่อมาก็เข้าข้างฝ่ายไทย ซึ่งเมืองในกลุ่มนี้มีเป็นจำนวนมาก ได้แก่ หัวเมืองเขมรป่าดง (ยกเว้นเมืองขุ-ขันธุ์) ขอนแก่น ยโสธร สุวรรณภูมิ ร้อยเอ็ด อุบลราชธานี ชนบท
3. กลุ่มที่เข้าร่วมด้วยกับเจ้าอนุวงศ์ ได้แก่ เมืองขุขันธุ์ เมืองสีมูม และเมืองปักธงชัย

หากจะพิจารณาผลจากเหตุการณ์นี้แล้ว จะเห็นภาพของกลุ่มเมืองในกลุ่มพระวอพระตา เป็นกลุ่มที่มีความดีความชอบหลังปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์คือ ราชวงศ์(บุตร) บุตรพระสุนทรราชวงศา (สิงห์) เจ้าเมืองยโสธรคนแรกเป็นผู้มีความชอบ จึงโปรดเกล้าฯ ให้เป็นพระสุนทรราชวงศาเจ้าเมืองยโสธรคนที่ 3 ในปี พ.ศ.2373 และโปรดพระราชทานครุฑที่รบมาได้ให้ 500 ครุฑ และให้เป็นเจ้าเมืองยโสธรและนครพนม (ประชุมพงศาวดาร เล่ม 44, 2513:73) รวมทั้งพระราชทานภริยาอีก 1 คนและปืนใหญ่ 1 กระบอก (เติม วิชาคย์พจนกิจ, 2530 ก :120) ส่วนท้าวสุวรรณม (หรือบุญมา) บุตรอัศวรฮาดเมืองยโสธรหลานเจ้าพระตาได้เป็นเจ้าเมืองหนองคายคนแรก อันเป็นต้นตระกูล ณหนองคายสืบมาจนปัจจุบัน

ทั้งหมดนี้คือภาพที่ปรากฏ แต่หากพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วจะพบว่า แท้จริงแล้วการดำเนินนโยบายต่างๆของแต่ละเมืองนั้นต่างก็นึกถึงผลประโยชน์ของเมืองตนเป็นที่ตั้ง และหากมองเจาะลึกลงไปในกลุ่มพระวอพระตา คือเมืองยโสธร อุบลราชธานี เขมราฐ และกลุ่มเจ้าผ้าขาว เจ้าโสมพะมิตรเมืองกาฬสินธุ์ แล้วจะพบว่า ทั้งสองกลุ่มมีศัตรูคนเดียวกันคือ เจ้าสิริบุญสาร ซึ่งเป็นพระราชบิดาของเจ้าอนุวงศ์ผู้ซึ่งก่อสงครามครั้งนี้ จนเป็นเหตุให้ทั้ง 2 กลุ่มนี้อพยพลงมาตั้งถิ่นฐานแถบอีสาน ถึงกระนั้นเจ้าสิริบุญสารก็ยังไม่วางมือได้ตามมาตีกลุ่มนี้อีก จนเป็นเหตุให้ทั้งพระวอพระตาเสียชีวิตจากการต่อสู้เพื่อความเป็นอิสระของกลุ่มตน ดังนั้น เมื่อมีเหตุการณ์สงครามเกิดขึ้นใน

¹ ส่วนนครราชสีมาั้นจากภูมิหลังทางประวัติศาสตร์เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า ไม่ใช่ลาวแต่เป็นไทยสยาม ภาคกลาง และเมืองนี้มีฐานะเป็น “เมืองพญามหานคร”มีหน้าที่คอยสอดส่องดูแลความเคลื่อนไหวในหัวเมืองแถบเขมรและลาว (สายพิน แก้วงามประเสริฐ, 2538:13) จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่จะพบว่าเมืองนครราชสีมา¹อยู่ฝ่ายไทย สำหรับเรื่องท้าวสุนาริและอนุสาวรีย์ที่สร้างขึ้นหลังเกิดกบฏบวรเดช พ.ศ.2476 นั้นโปรดดูสายพิน แก้วงามประเสริฐ, 2538

กรณีเจ้าอนุวงศ์นั้น ในเอกสารพื้นอุบลซึ่งเดิมเป็นหนังสือโบราณจารด้วยตัวอักษรไทยน้อยสำนวนอีสาน ซึ่งปรีชา พิณทอง ได้ปริวรรตไว้จะสะท้อนภาพของผู้แต่งและของความคิดในเมืองนั้นได้บ้าง คือ มองว่าเจ้าอนุวงศ์แท้จริงเกินจารีต จนทำร้ายตัวเองเป็นเพราะโมหะและความเคียดแค้นตั้งแต่สมัยพระวอพระตาพาพลอพยพหนีมาและเมื่อกองทัพเจ้าโย้ (บุตรของเจ้าอนุวงศ์) ยกทัพมาตีเมืองอุบลนั้นฝ่ายเจ้าเมืองอุบลฯได้พากันหลบหนีเข้าป่า ส่วนชาวเมืองอุบลฯก็เช่นเดียวกัน และในงานเล่มนี้ยังได้พรรณนาสภาพของชาวเมืองไว้อีกด้วยว่า(ปรีชา พิณทอง,2535 : 161-162)

ฝูงผู้เฒ่า	ชรากาลกลายแก่
คิดเมื่อคราวก่อนก็	มาพี สิ้นลาย
คิดว่าสิ่งบายแล้ว	มีเวรมาผ่า
หนีท่าแล้ว	มาปอบกิน
คิดคั่งแค้น	หนักหน่วงในมโน
คิดตั้งกลิ่นกินหนาม	ปลั่งคาค้าง
อดสาผู้	หนีตนดันป่า
อยากลอบปลี	หนีพ้นจากเวร
เขาก็เดินพลเข้า	เต็มเมืองตกแต่ง
ไปแวดล้อม	ชาวบ้านชูเมือง

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าเอกสารพื้นเมืองฉบับนี้ ไม่ได้ยินดีในการยกทัพเข้ามาของกลุ่มเจ้าอนุวงศ์ แต่ไม่พอใจและไม่เห็นด้วยกับการกระทำของเจ้าอนุวงศ์อีกด้วย ข้อสังเกตสำหรับเรื่องของการอพยพเข้าป่าในยามสงครามนั้นพบว่า เหตุการณ์ครั้งนี้มีราษฎรหลบหนีเข้าป่าจำนวนมากไม่เฉพาะในเขตเมืองอุบลฯเท่านั้น แต่หากดูเอกสารใบบอกจะพบภาพเหล่านี้ค่อนข้างมาก ดังเช่น ใบบอกของพระยาจำแสนยากรฉบับที่ 1 (หอพระสมุดวชิรญาณ,2469:5) “...ไพร่ในกองทัพไปตัดไม้ทำสวนเข็อก กลับมาแจ้งความว่า พบรอยคร้ว พระยาเกษตรรักษาให้หลวงจำเริญสาตี ขุนรตเทพ ขุนวิสูตรสาตี นายไพร่ 12 คนไปตามคร้วที่เชิงเขา ทางใกล้ลำเชิญประมาณ 400 เส้น พาคร้วชายหญิงใหญ่น้อย 52 คนมา พวกคร้วแจ้งว่า หนีอ้ายลาวมาแต่หนองบัวลำภู ... แล้วส่งคร้วลงมาอยู่บ้านเรือนตามภูมิลำเนา...” หรือ คำให้การของอ้ายเชียงมัน (หอพระสมุดวชิรญาณ,2469:41) “...อ้ายอุปราชก็ให้ยกบ้านเรือนในนอกเมืองกาฬสินธุ์เสียหมด กวาดครอบครัวไปเวียงจันทน์บุตรภรรยาข้าพเจ้าก็ติดไปด้วย แต่ตัวข้าพเจ้ากับเชียงคำ เชียงโคช เชียงคำมา เชียงแก้ว หนีเข้าอยู่ในป่า...”

นอกเหนือจากภาพของกลุ่มเมืองอุบลที่มีต่อเหตุการณ์เจ้าอนุวงศ์แล้ว ในส่วนของกลุ่มเมืองอื่นที่สำคัญคือกลุ่มเมืองยโสธร ซึ่งเอกสารส่วนใหญ่มักจะพิจารณาว่าเป็นกลุ่มเมืองที่ได้ผลประโยชน์มากที่สุดจากชัยชนะของการปราบเจ้าอนุวงศ์(ดูจากงานของเดิม วิภาคย์พจนกิจ,2530ก) แต่หากพิจารณาจากเอกสารของกรุงเทพฯ อันเป็นตัวแทนของราชสำนักส่วนกลางคือ พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 3 ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์อย่างลึกซึ้งแล้ว จะพบว่า กรณีเมืองยโสธรนั้นในระยะแรกกรุงเทพฯ มองว่า เป็นฝ่ายกบฏเข้าร่วมกับเจ้าอนุวงศ์ความว่า (ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา, 2525: 38)

“พระยาราชสุภาวดีจึงยกไปตีค่ายเวียงคุกที่เมืองยโสธร อุปฮาดราชวงศ์เมืองยโสธรสู้รบแข็งแรง ครั้นพระยาราชสุภาวดีตีค่ายเวียงคุกแตกก็จับแต่บรรดาครัวอุปฮาด ราชวงศ์ ซึ่งเข้าด้วยเจ้าอนุมาครอกเสียสิ้นประมาณ 100 คนเศษ”

ส่วนพงศาวดารเมืองยโสธร (ประชุมพงศาวดาร เล่ม 44 ,2512:75) ได้เขียนในเรื่องเดียวกันนี้ว่า

“แต่เมื่อข้ากลับจากทัพ เพื่อไปกรุงเทพฯ...ขณะนั้นเจ้าพระยาราชสุภาวดีจึงตรวจดูครอบครัวเมืองเวียงจันทบุรีจะคุมลงไปกรุงเทพฯ แล้ว ทำวบุตรจึงกราบเรียนเจ้าพระยาราชสุภาวดีว่า ทำวคำน้องชายอุปฮาดปิดบังครอบครัวไว้ ครั้นเจ้าพระยาราชสุภาวดีได้ส่วนก็ได้ความ จึงว่าทำวคำปิดบังครอบครัวเมืองเวียงจันทบุรีไว้ ซึ่งเจ้าพระยาราชสุภาวดีจะเอาทำวคำประหารชีวิต แล้วอุปฮาดบุตร จึงกราบเรียนเจ้าพระยาราชสุภาวดีว่า ทำวคำเป็นน้องชายข้าพเจ้าไปรบศึกศัตรูมาด้วยก็มีชัยชนะแก่ข้าศึกศัตรูมาแล้วก็จะเอาตัวทำวคำไปประหารชีวิต ก็ขอให้เอาตัวข้าพเจ้ามาประหารชีวิตด้วยกัน ว่าดังนี้แล้วเจ้าพระยาราชสุภาวดีเลยสั่งให้พลทหารทำคอกกริมน้ำชีหัวเมืองยโสธรเสร็จแล้ว เอาดินปืนเข้าใส่ไว้ในคอก ครั้นถึงกำหนดแล้วเจ้าพระยาราชสุภาวดีให้เพชรฆาตเอาอุปฮาดผู้พี่ ทำวคำผู้น้อง และภรรยาญาติพี่น้องของอุปฮาดบุตร ทำวคำเข้าใส่ในคอก ถึงกำหนดแล้วเอาเพลิงจุดอุปฮาดบุตร ทำวคำภรรยาญาติพี่น้องก็พร้อมกันสิ้นชีวิตไป...”

ความจริงที่มีการเผาทั้งเป็นครั้งนี้ผู้เขียนไม่ต้องการสืบค้นในประเด็นดังกล่าว หากแต่ต้องการชี้ให้เห็นว่า หากเป็นไปตามที่เอกสารทั้งสองฝ่ายกล่าวถึง ไม่ว่าจะอุปฮาด ราชวงศ์เมืองยโสธร จะเข้าร่วมฝ่ายเจ้าอนุวงศ์โดยเป็นกบฏต่อกรุงเทพฯตามเอกสารของเจ้าทิพากรวงศ์ หรือ เป็นแต่เพียงว่าอุปฮาด ราชวงศ์เมืองยโสธร เพียงแต่ปิดบังครัวเมืองเวียงจันทบุรีไว้ ไม่ต้องการให้กวาดต้อน

ลงไปกรุงเทพฯ ตามพงศาวดารเมืองยโสธรจริงหรือไม่ก็ตาม จากกรณีนี้แสดงให้เห็นว่า ได้เกิดสำนึกเกี่ยวกับคนเชื้อชาติลาว(เวียง)เดียวกันในหมู่เชื้อสายกลุ่มพระวอพระตาบ้างแล้ว

นอกจากนี้ หากเป็นไปตามเอกสารพื้นเมืองยโสธร จะพบว่า ภายในกลุ่มเดียวกันยังมีความแตกแยก ดังเห็นได้จากการที่ท้าวบุตรเปิดเผยความลับเรื่องปิดบังครัวเมืองเวียงจันทร์ของท้าวค่าน้อยชายอุปฮาดบุตรไปสู่เจ้าพระยาราชสุภาวดี ขณะเดียวกันก็ให้เห็นถึงความรักในหมู่พี่น้องเดียวกันด้วยคืออุปฮาดบุตรที่ยินดีถูกประหารชีวิตพร้อมกับน้องชายของตน

อย่างไรก็ตาม จากเหตุการณ์ครั้งนี้ พระสุนทรฯ(บุตร) ผู้เปิดเผยความลับแก่เจ้าพระยาราชสุภาวดีซึ่งต่อมาได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองยโสธรและนครพนมนั้น ครั้นเมื่อเหตุการณ์สงบเป็นปกติแล้วได้หวนระลึกถึงอุปฮาดบุตรและท้าวค่านซึ่งสิ้นชีวิตไปแล้ว เพราะท่านทั้ง 2 เป็นญาติมีศักดิ์เป็นที่พี่น้องและเคยเข้ารบทัพจับศึกสงครามได้รับความลำบากยากแค้นมาด้วยกัน ถ้าจะสร้างถาวรวัตถุเป็นที่ระลึกก็ไม่เหมาะสม เห็นว่าถ้าได้สร้างเป็นวัดวาอารามจะเกิดเป็นบุญญาภิสงฆ์สรรพคุณกว่า ตกลงใจแล้วจึงได้มีใบบอกขอพระราชทานเวนคืนที่ดินสร้างวัด 1 แห่ง ครั้นได้รับพระบรมราชานุญาตแล้วจึงได้สร้างโบสถ์ 4 หลัง ครอบที่เผาศพนั้น (พระญาณรักจิต, 2491:37) ปัจจุบันวัดนั้นก็คือวัดสว่างโศก ซึ่งเป็นวัดหนึ่งที่มีชื่อเสียงและเก่าแก่ของเมืองยโสธรนั่นเอง จากที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่ากลุ่มพระวอพระตาหากมองลึกลงไปแล้วจะพบว่า ไม่ใช่มีแต่ภาพที่เจริญรุ่งเรืองกับการอิงราชสำนักกรุงเทพฯ เท่านั้น แต่อีกด้านหนึ่งของความจริงก็คือ ภาพอันขมขื่นของผู้นำอิสาน

สำหรับกลุ่มเมืองอื่นได้แก่ เมืองขุขันธ์ เมืองสี่มุม และปักธงชัย หากพิจารณาลงไปแล้วจะพบว่า เมืองเหล่านี้มีความเป็นปฏิปักษ์ต่อเจ้าพระยามนทรราชสีมา (ทองอินทร์ ณ ราชสีมา) ดังนั้นจึงไม่แปลกที่กลุ่มนี้จะเข้าร่วมกับเจ้าอนุวงศ์

จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า การดำเนินนโยบายต่างๆ ของหัวเมืองเหล่านี้ล้วนแต่เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มเมืองของตนเป็นหลักทั้งสิ้น และหากพิจารณาในฝ่ายของลาวเองก็จะพบว่า ไม่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ดังเช่น กรณีของพระเจ้ามณฑลราชแห่งเมืองหลวงพระบาง เจ้าน้อยเมืองพวน และเจ้าอุปฮาดติสะ ก็ไม่ได้ให้ความร่วมมือกับเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทร์

อย่างไรก็ตาม ผลสะท้อนที่ตามมาของกรณีเหตุการณ์เจ้าอนุวงศ์อย่างหนึ่งที่ปรากฏชัดเจนก็คือ การเกิดจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ และการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในจารีตทางวรรณกรรม กล่าวคือ ในแง่จิตสำนึกทางประวัติศาสตร์นั้น จะพบว่า ประวัติศาสตร์ของเวียงจันทน์ได้มีการนำมาใช้ในภาคอีสาน โดยการให้ความสำคัญของความต่อเนื่องทางประวัติศาสตร์ในช่วงของการเกิดกบฏผู้มีบุญอีสานช่วงพ.ศ. 2444-2445(ค.ศ.1901-1902) เช่น กรณีที่บ้านแก่นท้าว อำเภอจันทิก นครราชสีมา หัวหน้ากลุ่มผู้มีบุญชื่อนายภูมิ ซึ่งได้อ้างตนว่า ชื่อพระทองเป็นบุตรเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ เป็นต้น (กจช.ร.5.ม/30/1 หรือ ร.5.ม.2.18/13 กรมหลวงดำรงราชานุภาพกราบทูลพระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสมมตอมรพันธุ์ ราชเลขานุการ ลงวันที่ 17 เมษายน ร.ศ.121.)

ในทำนองเดียวกันผลที่ปรากฏชัดเจนที่สุด ก็คือ ในปี พ.ศ. 2467(ค.ศ. 1924) กรณีเจ้าผู้มีบุญหนองหมากแก้ว ที่ อ.ภูกระดึง จ.เลย ที่มีคำร้องเพลงในการชุมนุมให้ระลึกถึงการล่มสลายของเวียงจันทน์และการที่เวียงจันทน์จะฟื้นขึ้นมาใหม่และผู้นำการขบถครั้งนั้นหลายคนก็ได้อ้างตัวเป็นบุตรเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์ตามปรากฏในนิยาย และใช้ชื่อบุตรเจ้าอนุแห่งนั้นคือเจ้าฝ้าตีนแดง เจ้าแขนสั้นยาว และเจ้าลิ้นก่าน เช่นเดียวกันในกรณีนายสิงห์โตผู้มีบุญ บ้านดงน้อย จ.กาฬสินธุ์ ที่เกิดขึ้นในเวลาใกล้เคียงกับหมอลำน้อยซาดา(มหาสารคาม)ประมาณปี พ.ศ.2483(ค.ศ.1940)¹ ได้เล่าถึงประวัติศาสตร์เวียงจันทน์ให้ชาวบ้านฟังถึงการรบ ระหว่างเวียงจันทน์กับไทย และการที่ลาวต้องถูกกวาดต้อนมาอยู่ในอีสานเพราะความพ่ายแพ้ครั้งนั้น นอกจากนั้นนายสิงห์โตยังอ้างว่าเขาเป็นเจ้าฝ้าตีนแดง และเมื่อไทยเก็บภาษีส่วยเป็นตัวเงินก็มีการยกอ้างว่า หากเป็นเวียงจันทน์จะเก็บเป็นสิ่งของคือผ้าขาวแทน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และประนุช ทรัพย์สาร, 2527:239) สำหรับในเรื่องคำกลอนนั้นจะพบว่ามีกรณียุทธ ผนวกกลอนอยู่ทั่วไปว่า “เวียงจันทน์ฮ้างสาวเอยอย่าฟ้าวว่า บัดสิไปปาดเหล่าแดงค้ำหน่วยปลาย” และ “เวียงจันทน์ฮ้างเป็นโพนชี้หมาจอกบางกอกฮ้างเป็นหม่องกระตายนอน ออนซอนเดเวียงจันทน์ฮ้าง” หมายความว่า เมืองเวียงจันทน์ร้างไปคนทั้งหลายก็อย่าตกใจ ไม่นานเมืองเวียงจันทน์ก็อาจรุ่งเรืองขึ้นมาอีก แม้เมืองเวียงจันทน์จะร้างก็ยังมีสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ แต่ถ้าเมืองบางกอก (กรุงเทพฯ) ร้างเหมือนเมืองเวียงจันทน์บ้างเมืองกรุงเทพฯก็จะแย่งยิ่งกว่าเวียงจันทน์เสียอีก

¹ เป็นที่น่าสังเกตว่า ช่วงระยะนี้ใกล้เคียงกับการก่อตั้งขบวนการกอบกู้เอกราชของลาวที่มี ส.ส.อีสานเข้าไปมีบทบาทดูบทที่ 6

อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่า กรณีเหตุการณ์เจ้าอนุวงศ์ มีผลสะท้อนระยะยาวก็คือได้เกิดการสร้างจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ในอีสาน และเหตุการณ์นี้ได้เริ่มนำมาใช้ในเหตุการณ์กรณีผู้มีบุญอีสานช่วง พ.ศ. 2444-2445 โดยมีวัตถุประสงค์คือเพื่อที่จะสร้างรัฐอิสระซึ่งปลอดจากอำนาจรัฐต่างๆ

ความรู้สึกลึกซึ้งของเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์มิได้ปรากฏเฉพาะในหมู่ชาวลาวเท่านั้น หากแต่ปรากฏอยู่ในชนกลุ่มน้อยกลุ่มอื่นด้วย เพราะจากการศึกษาประวัติศาสตร์หมู่บ้าน กรณีหมู่บ้านไทยดำที่ จังหวัดเลย ซึ่งอพยพจากแคว้นพวนในช่วงปราบฮ่อเมื่อปี พ.ศ.2417 นั้น พบว่า เจ้าบ้านหรือหอรักรหาหมู่บ้านนี้มีทั้งหมด 4 หอ และทุกปีของเดือน 6 และเดือน 12 ชาวบ้านจะจัดงานเลี้ยงเจ้าบ้าน และ 1 ใน 4 หอนั้นคือ หอเจ้าอนุวงศ์แห่งเมืองเวียงจันทน์ ชาวไทยดำหมู่บ้านนี้ให้ความเคารพและยกย่องมากโดยเชื่อว่าวิญญาณของเจ้าอนุวงศ์จะติดตามและให้ความคุ้มครองช่วยเหลือชาวบ้านนี้ให้มีความสุขและความอุดมสมบูรณ์ (ดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2529:18)

นอกจากนี้ ยังมีสิ่งที่น่าสนใจก็คือ เกิดการเปลี่ยนแปลงในจารีตวรรณกรรมอีสาน ซึ่งเดิมวรรณกรรมอีสานที่สืบเนื่องกันมานั้นก็คือ การมุ่งปลูกฝังมโนทัศน์ร่วมของสังคมโดยหวังบุญกุศลในภพหน้าเป็นสำคัญ โดยจะต้องอดทนอดออมสร้างบุญบารมี เพื่อเสวยสุขในโลกพระศรีอารย์ ครั้นเกิดสงครามกอบกู้เอกราชของเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ.2369 ได้มีการเขียนเอกสารพื้นเวียงและเพลงลาวแพน ซึ่งเอกสารพื้นเวียงเป็นเอกสารที่บันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์สมัยเจ้าอนุวงศ์ อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า เอกสารพื้นเวียงที่เขียนขึ้นมีหลายฉบับ เอกสารเหล่านี้พบว่า ไม่มีความเป็นเอกภาพในเนื้อหา บางฉบับยกย่องเจ้าอนุวงศ์ และมีบางฉบับก็ไม่เห็นด้วยกับการกระทำของเจ้าอนุวงศ์ดังกรณีเอกสารพื้นเรื่องเมืองอุบล(ดูปริษา พิณทอง,ปริวรรต,2535.)

ส่วนเพลงลาวแพน (แฉ่วลาวหรือหมอลำ) ทางด้านเนื้อหา ก็ได้สะท้อนถึงทัศนะของผู้แต่งที่มีต่อคนไทยถึงแม้จะเป็นเพื่อนกันมาก่อนแต่ต้องถูกไทยทารุณกรรมอย่างหนัก ดังนั้น จะเห็นได้ว่าจารีตการจดบันทึกทางวรรณกรรมของอีสานได้เปลี่ยนแปลงไป สำหรับในส่วนกลางลาวแพนนั้นคงจะมีบทบาทในวงการดนตรีไทยไม่น้อย ยังผลให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่

ส่วนเพลงลาวแพน (แคว่ลาวหรือหมอลำ) ทางด้านเนื้อหา ก็ได้สะท้อนถึงทัศนคติของผู้แต่งที่มีต่อคนไทยถึงแม้จะเป็นเพื่อนกันมาก่อนแต่ต้องถูกไทยทารุณกรรมอย่างหนัก ดังนั้น จะเห็นได้ว่าจารีตการจับบันทึกทางวรรณกรรมของอีสานได้เปลี่ยนแปลงไป สำหรับในส่วนกลางลาวแพนนั่นคงจะมีบทบาทในวงการดนตรีไทยไม่น้อย ยังผลให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่พอพระทัยที่คนในราชสำนักกรุงเทพฯ ไปรับเอาวัฒนธรรมของ “ชาติลาว” ดังนั้น พระองค์จึงทรงประกาศห้ามการแคว่ลาวโดยเด็ดขาดในปี พ.ศ. 2408(ค.ศ.1865) ทั้งหมดนี้อาจกล่าวได้ว่า กรณีเหตุการณ์เจ้าอนุวงศ์ได้มีส่วนกระตุ้นของการเริ่มมีจิตสำนึกร่วมกันทางการเมืองในอีสานบ้างแล้ว ดังกรณีกบฏผู้มีบุญ เป็นต้น

สำหรับทางด้านการปกครอง นโยบายของกรุงเทพฯ ต่อหัวเมืองอีสานกับการปกครองตนเองนั้น จากการศึกษาพบว่า การยึดครองเวียงจันทน์ของฝ่ายไทยในสมัยรัชกาลที่ 3 นั้น ทำให้เวียงจันทน์เป็นเสมือนเมืองหนึ่งภายในราชอาณาจักรไทย เมืองต่างๆที่เคยขึ้นอยู่กับเวียงจันทน์มาก่อน เช่น จำปาศักดิ์ นครพนม ยโสธร ภูเวียง และหนองคาย จึงมาขึ้นตรงต่อทางกรุงเทพฯ นอกจากนี้ ยังได้แบ่งดินแดนเมืองขึ้นเสียใหม่ โดยดินแดนจำปาศักดิ์ได้เข้ากับฝ่ายกบฏก็ลดดินแดนให้เหลือน้อยลง ส่วนเมืองยโสธรซึ่งมีส่วนช่วยเหลือฝ่ายไทย ได้รับการขยายดินแดนให้มากขึ้น และยังมีมีการปรับปรุงเมืองอื่นๆ อีกเช่น เขมราฐ กาฬสินธุ์ ขุขันธ์ อุบลฯ เป็นต้น เมืองเหล่านี้ต่างก็ได้รับการขยายดินแดนให้เพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ ยังให้ตั้งเมืองชายแดนขึ้นอีกหลายเมือง บางเมืองขึ้นต่อกรุงเทพฯ บางเมืองขึ้นต่อเมืองใหญ่อื่นๆ (เวลดา, 2530:159-160) เมืองต่างๆ เหล่านี้ถูกแบ่งเป็นเมืองเอก โท ตรี และจัตวา ตามความสำคัญของเมือง ปกครองกันเองเป็นทอดๆ เมืองใหญ่ปกครองเมืองเล็ก และในแต่ละเมืองผู้ปกครองท้องถิ่นมีอิสระในการจัดการปกครองภายใน เช่น มีอำนาจในการตัดสินคดี เก็บภาษีและส่วยจากไพร่ ซึ่งผลประโยชน์ที่เก็บได้ส่วนที่เหลือจากที่ส่งมายังราชธานี ผู้ปกครองมีสิทธิแบ่งปันแจกจ่ายภายในวงศ์ตระกูลของตนเอง ตลอดจนจ่ายให้กรมการเมืองตามสมควร ส่วนการจับจ่ายทำนุบำรุงบ้านเมืองขึ้นอยู่กับความพอใจของเจ้าเมือง ไม่มีกฎเกณฑ์กำหนดจะจ่ายหรือไม่ก็ได้ แต่ส่วยหรือสิ่งของที่ส่งมายังราชธานีจะต้องเป็นไปตามที่กำหนดไว้ (นงลักษณ์ ลิ้มศิริ, 2524:25) รวมทั้งต้องจัดหาผู้คนให้เมื่อทางกรุงเทพฯ เกณฑ์แรงงาน มิเช่นนั้นต้องเสียเงินค่าเกณฑ์แรงงานคนละ 4 บาทต่อปี ส่วนการคัดเลือกเจ้าเมืองนั้นเป็นสิทธิของราชสำนักกรุงเทพฯ ที่ยังคงควบคุมการเลือกเฟ้นเจ้าเมือง

จากที่กล่าวมานี้จะพบว่า หัวเมืองอีสานก็ยังคงมีเอกเทศในการปกครองตนเองเช่นเดิม และยังพบอีกว่า ภายหลังเหตุการณ์เจ้าอนุวงศ์ไทยได้กวาดต้อนผู้คนจากฝั่งซ้ายมาฝั่งขวาเป็นจำนวน

มาก ทำให้มีชุมชนเกิดขึ้นหลายชุมชน และเมื่อชุมชนขยายตัว ก็โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นเป็นเมือง ซึ่งเมืองในสมัยรัชกาลที่ 3 จะมีมากกว่าทุกรัชกาล นโยบายดังกล่าวนี้สอดคล้องกับความต้องการของผู้นำท้องถิ่นอีสานตามที่ได้กล่าวมาแล้ว

2.5. การขยายตัวของรัฐไทยส่วนกลางกรุงเทพฯ “มณฑลเทศาภิบาล” พ.ศ.2435 : การทอนความเป็นชาติพันธุ์ลาว

2.5.1. การปฏิรูปการปกครอง 2435 “การสถาปนาระบบเทศาภิบาล” : ท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมมีความชัดเจนขึ้น

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ราชสำนักกรุงเทพฯมิได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับปกครองภายในหัวเมืองอีสานมากนัก ทำให้ผู้นำท้องถิ่นที่ปกครองเมืองต่างๆ ต่างก็มีอำนาจปกครองดูแลราษฎรในเมืองที่ตนปกครองอยู่อย่างเต็มที่ ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองหลวงกับหัวเมืองในอีสานอยู่ในรูปของการส่งส่วยที่เป็นผลประโยชน์ของแผ่นดินเข้ามายังเมืองหลวงตามกำหนด จนกระทั่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ภายหลังจากปราบกบฏในกรณีเหตุการณ์เจ้าอนุวงศ์แล้ว ก็ได้มีการปรับปรุงหัวเมืองต่างๆ โดยแบ่งเป็นเมืองเอก โท ศรี และจัตวา ตามความสำคัญของเมืองปกครองตนเองเป็นทอดๆ และภายในแต่ละเมืองผู้ปกครองท้องถิ่นต่างก็มีอิสระในการจัดการปกครองภายในตามที่ได้กล่าวมาแล้ว¹ อย่างไรก็ตาม ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่าระบบการปกครองที่จัดมาแต่รัชกาลก่อนยังไม่เป็นการเพียงพอ ดังนั้นในปี พ.ศ.2425 จึงทรงมีนโยบายขยายอำนาจการควบคุมดูแลการปกครองไปยังหัวเมืองอีสานให้มีความกระชับยิ่งขึ้น โดยโปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการหลายนายเป็นข้าหลวงออกไปประจำหัวเมืองต่างๆ แต่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารในหัวเมืองอีสานแต่อย่างใด ในขณะที่การปกครองดินแดนแถบนี้ยังอยู่ห่างไกลพระเนตรพระกรรณ กอปรกับเวลานั้นดินแดนอินโดจีนกำลังถูกคุกคามจากมหาอำนาจ ซึ่งล่าเมืองขึ้นอยู่โดยรอบ ดังนั้นการสร้างชาติ² จึงเป็นสิ่งสำคัญ การตั้งอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางแห่งรัฐสมบูรณาญาสิทธิเป็นส่วนใหญ่อันจะก่อให้เกิดสำนึกแห่งความเป็นชาติ ในการนี้จึงได้มีการปรับปรุงการเมืองการปกครองทั้งในส่วนกลางและ

¹ เป็นที่น่าสังเกตว่า การเรียกชื่อหัวเมืองแถบนี้ของราชสำนักกรุงเทพฯจะเรียกว่า หัวเมืองลาวตะวันออก (ซึ่งหมายถึงหัวเมืองลาวฝั่งซ้ายและลาวฝั่งขวาแม่น้ำโขง) และเมืองเขมรป่าดง

² มีงานหลายชิ้นที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้บ้างแล้ว ได้แก่ ธงชัย วินิจกุล (2530 และ 2532) สมเกียรติ วันทะนะ (2530) ราม วัชรประดิษฐ์ (2539)

ส่วนภูมิภาค และจากปัจจัยดังกล่าวนี้ได้มีการจัดรูปการปกครองใหม่ โดยรวมหัวเมืองลาวตะวันออกและแถบเขมรป่าดงเข้าด้วยกันเป็นกอง 4 กองใหญ่ในปี พ.ศ.2433 คือ หัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออก (กองว่าราชการอยู่ที่นครจำปาศักดิ์) หัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือ (กองว่าราชการอยู่ที่เมืองอุบลฯ) หัวเมืองลาวฝ่ายเหนือ (กองว่าราชการอยู่ที่หนองคาย) และหัวเมืองลาวฝ่ายกลาง(กองว่าราชการอยู่ที่นครราชสีมา) ทั้ง 4 กองนี้มีข้าหลวงใหญ่กำกับราชการอยู่ที่เมืองจำปาศักดิ์ (เดิมวิภาคย์พจนกิจ, 2530 ก :348-366) เป็นที่น่าสังเกตว่า คำว่า”ตะวันออกเฉียงเหนือ” ได้เริ่มมีขึ้นแล้ว

อย่างไรก็ตาม ในปีถัดมาคือ พ.ศ.2434 ราชสำนักกรุงเทพฯก็ได้รวมหัวเมืองต่างๆมาเป็นมณฑล แต่ยังไม่จัดเป็นแบบเทศาภิบาลจนถึง พ.ศ.2437 จึงได้ตั้งเป็นมณฑลเทศาภิบาล¹ คือ (ไพฑูริย์ มีกุล, 2532 :132)

1. มณฑลลาวกลาง พระยาประสิทธิศิลปการเป็นข้าหลวงเทศาภิบาล มีที่บัญชาการมณฑลอยู่ที่เมืองนครราชสีมา ประกอบด้วย 3 เมืองคือนครราชสีมา ชัยภูมิ และบุรีรัมย์

2. มณฑลลาวท้าว มีพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์เป็นข้าหลวงต่างพระองค์สำเร็จราชการมณฑล มีที่บัญชาการมณฑลอยู่ที่เมืองอุบลราชธานี ประกอบด้วย 7 เมือง คือ อุบลราชธานี นครจำปาศักดิ์ ศรีสะเกษ สุรินทร์ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม และกาฬสินธุ์

3. มณฑลลาวพวน มีพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม เป็นข้าหลวงต่างพระองค์ ก่อนพ.ศ.2436 มีหัวเมืองทางฝั่งซ้ายรวมอยู่ด้วย และมีแคว้นพวนเป็นแคว้นใหญ่ มีเมืองเชียงขวางเป็นเมืองสำคัญ และทรงตั้งชื่อมณฑลลาวพวนตามชื่อเมืองพวน ภายหลังปี พ.ศ.2436² เมืองในมณฑลนี้จึงเหลือเพียง 6 เมืองคือ อุดรธานี ขอนแก่น นครพนม สกลนคร เลย หนองคาย ตั้งที่บัญชาการอยู่ที่เมืองอุดรธานี(เดิมอยู่ที่หนองคาย)

จากนโยบายรวมศูนย์อำนาจดังกล่าวนี้ อำนาจการปกครองตนเองของบรรดาเจ้าเมืองท้องถิ่นเดิมถูกแทนที่โดยพวกเจ้าและ”ข้าราชการ”ตามระบบใหม่จากส่วนกลาง อย่างไรก็ดี ในปี พ.ศ.2442 ได้โปรดฯให้แก้ไขชื่อมณฑลในอีสานใหม่ ดังเหตุผลที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงอธิบายในนิทานโบราณคดีไว้ว่า (2513 :304-306)

¹ งานที่ศึกษาเกี่ยวกับการปฏิรูปการปกครองในอีสานได้แก่ เตช นุนาค ไพฑูริย์ มีกุล อรรถวธ ใจกล้า เป็นต้น

² ปี พ.ศ.2436 หัวเมืองลาวฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงได้ตกเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสยกเว้นเมืองจำปาศักดิ์ที่ยังขึ้นกับไทย จนถึงปี พ.ศ.2446 ฝรั่งเศสจึงได้แขวงจำปาศักดิ์ (ลีลา วีระวงส์, 2535 : 195)

“..ลักษณะการปกครองแต่เดิม นิยมให้เป็นอย่างประเทศราชาธิราช (Empire) อันมีเมืองคนต่างชาติต่างภาษาเป็นเมืองขึ้นอยู่ในพระราชอาณาเขต จึงถือว่าเมืองชายพระราชอาณาเขต มณฑลนั้นเป็นเมืองลาว และเรียกชาวเมืองซึ่งอันที่จริงเป็นชนชาติไทยว่า ลาว แต่ลักษณะการปกครองอย่างนั้นพ้นเวลาอันควรแล้ว ถ้าคงไว้จะกลับไปให้โทษแก่บ้านเมือง จึงทรงพระราชดำริให้แก้ไขลักษณะการปกครองเปลี่ยนเป็นอย่างพระราชอาณาเขต(Kingdom)ประเทศไทยรวมกัน..” [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

จึงโปรดเกล้าฯประกาศให้เรียกชื่อตามทิศและตามพื้นที่ให้เป็นระเบียบเดียวกัน คือ มณฑลลาวกลาง เรียกว่า มณฑลนครราชสีมา มณฑลลาวพวน เรียกว่ามณฑลฝ่ายเหนือต่อมาปีพ.ศ.2443 เรียกว่ามณฑลอุดร ส่วนมณฑลลาวทวนในปี พ.ศ.2442¹ เรียกว่า มณฑลตะวันออกเฉียงเหนือ

¹ อำนาจรัฐส่วนกลางไม่เพียงแต่ตั้งอำนาจการปกครองเข้าสู่ส่วนกลางเท่านั้น หากแต่ทางด้านอื่นยังได้พยายามเข้าไปมีบทบาทอีกด้วย ดังเช่น ความพยายามที่จะรวมเอาคณะสงฆ์ในหัวเมืองขึ้นและประเทศราชอื่นๆที่ไม่เคยอยู่ใต้การปกครองของสงฆ์ไทยมาก่อนเข้ามาไว้ในอำนาจ โดยในปี 2434 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯแต่งตั้งให้พระสงฆ์ในฝ่ายธรรมยุติกาย 2 รูปเป็นเจ้าคณะใหญ่ในหัวเมืองอีสาน (ดูได้ในกิติรัตนสิหบัญชร, 2533 : 46-53) นอกจากนี้ในปี 2441 เป็นต้นมา เพื่อขยายการศึกษาออกไปสู่หัวเมืองในมณฑลอีสาน สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นสรวลเสถียรประสงฆ์ผู้บัญชาการมณฑลอีสาน ได้แต่งตั้งให้พระญาณรักขิต(จันศิริจันโท) จากวัดบรมนิवासเป็นผู้อำนวยการศึกษามณฑลอีสานเป็นองค์แรก(วุฒิชัย มูลศิลป์, 2516: 145-146) และในปี พ.ศ.2445 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯให้ประกาศใช้ พรบ.ปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.112 สาระสำคัญของพระราชบัญญัตินี้ได้กำหนดรูปการปกครองคณะสงฆ์จากมหาเถรสมาคมลงไปมี เจ้าคณะมณฑล เจ้าคณะเมือง เจ้าคณะแขวง และเจ้าอาวาสปกครองพระสงฆ์ตามลำดับ (กจข.ร 5 ศ.16/1 พรบ.พระสงฆ์) ต่อมาในปี พ.ศ.2451 ได้มีการแต่งตั้งเจ้าคณะมณฑลออกไปจัดการคณะสงฆ์ในมณฑลอุดรอีกด้วย สำหรับในส่วนการศึกษาตามนโยบายส่วนกลางนี้ ได้มีการแบ่งการศึกษาเป็น 3 ระดับคือ ระดับมูลศึกษา หลักสูตรเรียน 3 ปี ระดับประถมศึกษาหรือเรียกว่า โรงเรียนไทยเบื้องต้นชั้นสูง หลักสูตร 3 ปี และระดับมัธยมศึกษา ซึ่งจัดให้เป็นโรงเรียนประจำมณฑลที่มีเมืองใหญ่ๆหรือเมืองที่สามารถตั้งโรงเรียนเองได้ ในส่วนของพระญาณรักขิตได้แต่งหนังสือประกอบการศึกษาขึ้นหลายเรื่อง ที่น่าสนใจก็คือ เรื่อง **หลักชาติ** มีเนื้อหาสาระว่าด้วยการเพาะปลูก การช่างต่างๆ และการซื้อขายอันเป็นส่วนสำคัญในการดำเนินชีวิต(พิรุฬห์ สวัสดิ์รัมย์, 2530: 57) ข้อสังเกตก็คือ มีการใช้คำว่าชาติเข้ามาปลูกจิตสำนึกร่วมกัน สำหรับคำว่า “ชาติ”นี้ หากพิจารณาทางกฎหมายจะพบว่าในปี พ.ศ.2456 เป็นครั้งแรกที่เกิดแนวคิดเรื่องชาติในทางกฎหมาย ก็คือ มีการตราพระราชบัญญัติสัญชาติออกใช้ โดยพรบ.นี้ถือว่าบุคคลใดที่ได้กำเนิดในพระราชอาณาจักรให้ถือว่าเป็นคนไทย (เสถียร ลายลักษณ์, 2477 : 257-259 มาตรา 3) ซึ่งสมเกียรติ วันทะนะ(2530 : 79) กล่าวไว้ว่า เป็นกระบวนการเปลี่ยนแนวคิดเรื่องชาติจากระดับบุคคล (Personal Nationality) มาเป็นชาติระดับการเมือง(Political Nationality)

และปี พ.ศ.2443 เรียกว่ามณฑลอิสาน¹ จะเห็นได้ว่า “อิสาน”หรือ“อีสาน” เป็นคำใหม่ที่ราชสำนักกรุงเทพฯสร้างขึ้นและเริ่มนำมาใช้แทนที่เป็นครั้งแรกในปีดังกล่าว และจะพบว่า มณฑลอิสานหรืออิสานในช่วงนี้ก็คือการรวมหัวเมืองห้าหัวเมืองเข้าด้วยกันคืออุบลฯ จำปาศักดิ์ ชุขันธ์ สุรินทร์ และร้อยเอ็ด เป็นที่น่าสังเกตว่า คำว่า “อิสาน”และ“ตะวันออกเฉียงเหนือ” ทั้งสองคำนี้ได้ถูกนำมาใช้เรียกแทนคำว่า “ลาว”ที่มีเมืองอุบลฯเป็นศูนย์กลาง และต่อมาพบว่า “อิสาน”หรือ“อีสาน”ได้เริ่มถูกนำมาใช้ในการตั้งชื่อพงศาวดารของหัวเมืองแถบนี้ด้วย ดังปรากฏในงานของหม่อมอมรวงศ์วิจิตร(ม.ร.ว.ปฐม คเนจร) เรื่องพงศาวดารหัวเมืองมณฑลอิสาน แต่งขึ้นเมื่อครั้งดำรงตำแหน่งปลัดมณฑลอิสานนั้นเคยพิมพ์รวมอยู่ในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ 4 และพิมพ์ครั้งแรกในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาศรีสารวจ(ชื่นภัทรนาวิก) เมื่อ พ.ศ.2458 (ดูคำนำอุตราธานี,พระยา,2516)²

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ราชสำนักกรุงเทพฯได้มีความพยายามสร้างสำนึกแบบใหม่ในอีสานและความพยายามนี้มีผลต่อการลดทอนความเป็นลาวลงด้วย ต่อมาในปี พ.ศ.2455 ได้ตั้งมณฑลขึ้นอีกหนึ่งมณฑลคือ มณฑลร้อยเอ็ดโดยแบ่งท้องที่มาจากมณฑลอิสาน ส่วนมณฑลอิสานได้เปลี่ยนชื่อเป็น มณฑลอุบล (กจช,ร.6 ม.3.6ข/7 ราชอาณาจักรสยามแบ่งสำหรับการปกครอง ร.ศ.131.พระยามหาอำมาตยาธิบดีราชปลัดทูลฉลองเรียบเรียง)

นโยบายการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางนี้ไม่เพียงก่อให้เกิดการสถาปนาความมั่นคงของพระราชอำนาจซึ่งส่งผลต่อนโยบายสร้างชาติแล้ว แต่ยังส่งผลต่อการเกิดสำนึกในท้องถิ่นอีกด้วย (โดยท้องถิ่นในความหมายนี้เป็นความหมายในเชิงพื้นที่) ดังเช่น ภายหลังมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 หลวงวรรณดิปริชา ภูมิลำเนาอยู่มณฑลอุดร และได้รับราชการอยู่ที่มณฑลนั้น (ในปี พ.ศ. 2476 ได้รับเลือกเป็น ส.ส.คนแรกของจังหวัดสกลนคร) ได้มีบันทึกความเห็นทางด้าน

¹ ปัจจุบันเขียนอีสานตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525

² เป็นที่น่าสังเกตว่า ในการเรียบเรียงงานทางประวัติศาสตร์ของเดิม วิชาคหบดีพจนกิจและตีพิมพ์ขึ้นครั้งแรกในปี พ.ศ.2499 นั้นชื่อเรื่องคือ **ฝั่งขวาแม่น้ำโขง** แต่การตีพิมพ์ในปี 2513 ได้ตั้งชื่อว่า ประวัติศาสตร์อีสาน (เดิม วิชาคหบดีพจนกิจ,2530ก) และยังมีมีการนำชื่ออีสานมาใช้แทนชื่อสมาคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมทั้งยังออกวารสารอีสาน (ฉบับที่ 5)อีกด้วย หลังจากนั้นคำว่าอีสานก็ได้ถูกนำมาใช้เรียกเกี่ยวกับสิ่งต่างๆที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของคนในแถบนี้ เช่น วรรณคดีอีสาน ภาษาอีสาน คนอีสาน ดังปรากฏในงานเขียนต่างๆในเวลาต่อมา (ดู Somrudee Nicrowattanayingyong,1991)

การปรับปรุงการปกครองเกี่ยวกับมณฑลอุดรมายัง เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ประธานสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม 2475 ว่า (กจช,สร.0201.8/13 หลวงนิติวัชรปริชา (2475-2476)

“...1 การคมนาคม ข้าพเจ้าเห็นว่า ถ้ารัฐบาลสามารถทำได้ ควรต้องให้เริ่มก่อสร้างทางรถไฟจากขอนแก่นไปอุดรธานี และนครพนมโดยทันทีตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป... เพราะทางรถไฟสายอื่นที่จำเป็นรัฐบาลได้ทำเสร็จไปหมดแล้ว เหลืออยู่แต่สายนี้เป็นสายเดียวเท่านั้นเป็นสายสุดท้าย...2 การศึกษาข้าพเจ้าเห็นว่า ควรจัดตั้งให้มีการสอนชั้นมัธยม 7-8 ขึ้นที่มณฑลนี้และตามจังหวัดต่างๆของมณฑลนี้ควรให้มีถึงชั้นมัธยม 6 ทุกแห่ง...เหตุไรจึงว่าดั่งนั้น ก็เพราะเหตุว่ามณฑลภาคเหนือคือพายัพ มณฑลภาคใต้ คือนครศรีธรรมราช รัฐบาลได้จัดให้มีถึงชั้น 8 มานานหลายปีแล้ว จึงนับได้ว่ามณฑลที่ห่างไกลจากกรุงเทพฯยังมีเพียงมัธยม 6 ก็แต่อุดรเท่านั้น จึงคิดว่าควรหรือไม่...”

จากข้อความข้างต้นนี้ชี้ให้เห็นได้ประการหนึ่งก็คือ สำนักท้องถิ่นที่มีความเกี่ยวข้องกับมณฑลที่ตนอยู่อาศัยได้เกิดขึ้นแล้วในอีสานในช่วง พ.ศ.2475 ซึ่งก่อนหน้านั้นจะพบว่า หน่วยการปกครองส่วนภูมิภาคที่มีขนาดถดถอยไปจากมณฑลเทศาภิบาล ได้แก่ เมือง กล่าวคือก่อนการปฏิรูปการจัดระเบียบการปกครองในสยามประเทศ “เมือง” เป็นหน่วยการปกครองที่มีความสำคัญที่สุดและมีบทบาทมากที่สุด และนับได้ว่าเป็นหน่วยการปกครองหลักเพียงหน่วยเดียวในการปกครองส่วนภูมิภาค ดังนั้นเมื่อรัฐไทยส่วนกลางได้เข้ามาจัดการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลขึ้น จึงมีผลต่อการเริ่มต้นของสำนักแบบภูมิกาคินิยม

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการเปลี่ยนแปลงบางประการเกี่ยวกับการจัดส่วนราชการบริหารส่วนภูมิภาค ซึ่งแต่เดิมมณฑลเทศาภิบาลเป็นหน่วยการปกครองที่ใหญ่ที่สุด แต่การเปลี่ยนแปลงใหม่นี้ได้ทรงโปรดเกล้าฯให้รวมอาณาเขตของมณฑลเทศาภิบาลหลายมณฑลเข้าด้วยกันเป็นเขตการปกครองที่เรียกว่า “ภาค” และในครั้งนี้ได้ทรงประกาศรวมมณฑลอุดร มณฑลร้อยเอ็ด และมณฑลอุบล ขึ้นเป็น “ภาคอีสาน” ในปี พ.ศ.2465¹

¹ เป็นที่น่าสังเกตว่า การรวมภาคอีสานครั้งแรกในปี พ.ศ.2465 นี้ ได้รวมเพียง 3 มณฑลเท่านั้น ในส่วนมณฑลนครราชสีมา นั้นยังคงเป็นมณฑลหนึ่งตามแบบเทศาภิบาลเดิม ไม่ได้ถูกรวมเป็นภาคด้วย ส่วนมณฑลอื่นๆที่มีการรวมเป็นภาคนั้น ได้แก่ รวมมณฑลพายัพกับมณฑลมหาสารคามขึ้นเป็นภาคพายัพ รวมมณฑลนครไชยศรี มณฑลราชบุรี เป็นภาคตะวันตก และให้รวมมณฑลสุราษฎร์ มณฑลนครศรีธรรมราช และมณฑลปัตตานีเป็น

โดยมีอุปราชภาคประจำ และมีที่บัญชาการภาค ณ เมืองอุดรธานีและโปรดเกล้าฯให้พระยาราชนิกูลวิบูลย์ภักดี (อวบ เปาโรหิตย์) เป็นอุปราชภาค (จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ, 2527 : 499-503. และ อูราลักษณ์ สิริบริบุตร, 2526 : 140-147) และต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทวีความรุนแรงขึ้น พระองค์จึงทรงปลดข้าราชการ และยุบตำแหน่งทางการปกครองที่ไม่จำเป็นลงเพื่อประหยัดรายจ่ายของแผ่นดิน โดยในปี 2468 พระองค์ทรงประกาศยกเลิกตำแหน่งอุปราชภาคเป็นผลให้การปกครองแบบภาคถูกยุบไปโดยปริยาย พร้อมกันนั้นมณฑลอุบลฯ มณฑลร้อยเอ็ดก็ถูกยุบลง การปกครองจังหวัดในมณฑลดังกล่าวไปขึ้นกับมณฑลนครราชสีมา และปี พ.ศ. 2476 ได้ยุบมณฑลอุดร และมณฑลนครราชสีมา อันเป็นผลมาจากในปี พ.ศ. 2476 รัฐบาลได้ออก “พระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบการบริหารราชการแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2476” ส่งผลให้ระบบการปกครองแบบเทศาภิบาลสิ้นสุดลง และได้จัดแบ่งการปกครองเป็นจังหวัดต่างๆ แล้วรวมจังหวัดในแต่ละภูมิภาคเข้าเป็นภาค มีผู้ว่าราชการภาคเป็นผู้บริหารสูงสุดขึ้นกับกระทรวงมหาดไทย ดังนั้นหลัง พ.ศ. 2476 เป็นต้นมาบริเวณที่เคยเป็นมณฑลต่างๆ ในอีสานได้ถูกรวมกันเรียกว่า ภาคอีสาน อีกครั้งหนึ่ง (อูราลักษณ์ สิริบริบุตร, 2526 : 140-147)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า หน่วยการปกครองที่เรียกว่า “ภาค” ในอีสานนั้น ได้รับการสถาปนาขึ้นในปี พ.ศ. 2465 คำว่า “ภาคอีสาน” หรือ “อีสาน” เป็นความหมายใหม่ที่รัฐไทยเป็นผู้สร้างขึ้น ซึ่งมีผลต่อท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมมีความชัดเจนขึ้น และเป็นที่น่าสังเกตว่า สำนึกความเป็น “ภาค” ก่อน พ.ศ. 2475 ก็ได้เริ่มเกิดขึ้น ดังปรากฏว่า มีผู้ใช้นามว่า “แม่น้ำโขง” เขียนวิจารณ์เรื่อง “สภาพการณ์แห่งภาคอีสาน” ลงหนังสือพิมพ์ติดต่อกันโดยเฉพาะในช่วง 8-13 เมษายน พ.ศ. 2472 และถือว่าเป็นงานเขียนเกี่ยวกับภาคอีสานช่วงก่อน พ.ศ. 2475 ที่ดีที่สุดชิ้นหนึ่งเท่าที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์โดย “แม่น้ำโขง” ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาอีสานหลายด้านด้วยกัน เช่น ธรรมชาติกับอีสานภาค เสนาบดีกับเทศาฯ ศึกษาพลี กระทรวงเกษตรราชการ พาณิชยและคมนาคม เป็นต้น (กจข.ร. 7.ม. 26.4/78 เรื่องสภาพการณ์แห่งอีสาน) และหากพิจารณาข่าวจากหนังสือพิมพ์ช่วงนั้นก็พบว่า มีคนจากอีสานส่วนหนึ่งได้ใช้เวทีของหนังสือพิมพ์เป็นสื่อหรือเป็นเวทีในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ เช่น ผู้ใช้นามว่า “ณ โคราช” ได้ส่งจดหมายลงในหนังสือพิมพ์หลัก

ภาคปักขีใต้ (จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ, 2527 : 500-501) ดังนั้นจะเห็นว่า รัฐมีความพยายามจะรวมกลุ่มทางวัฒนธรรมที่คล้ายกันเข้าด้วยกัน นอกจากนี้มีอีกหลายมณฑลที่มีได้ยกขึ้นเป็นภาค เช่น มณฑลปราจีนบุรี มณฑลจันทบุรี มณฑลเพชรบูรณ์ มณฑลพิษณุโลก และมณฑลนครสวรรค์ เป็นต้น

เมือง 2 ครั้งคือฉบับวันศุกร์ที่ 14/6/2471 และฉบับวันอังคารที่ 14/2/2472 และมีผู้ใช้นามว่า “ชาวบ้านดง” จังหวัดขอนแก่น เขียนลงในหนังสือพิมพ์ศรีกรุง 9/3/2471 เรื่อง การเกณฑ์แรงงานราษฎรในจังหวัดขอนแก่นมิได้เป็นไปตามพรบ.เกณฑ์จ้าง หรือมีผู้ใช้นามว่า “เสือตะวันออก” เขียนเรื่อง “มหาสารคามงานของเจ้าเมือง” ลงในหลักเมือง 23/3/2471 เป็นต้น และหากสังเกตก็จะพบว่าบุคคลเหล่านี้มีการใช้นามแฝงที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นของตนในการเขียนลงหนังสือพิมพ์ และยังได้เขียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการปกครองที่มีขึ้นในท้องถิ่นของตนอีกด้วย สิ่งเหล่านี้น่าจะแสดงให้เห็นถึงสำนึกในท้องถิ่นและภูมิภาคได้เริ่มมีขึ้นในช่วงนี้แล้ว

อาจกล่าวได้ว่า รัฐมีส่วนอย่างมากในการสร้างนิยามและความหมายของท้องถิ่นนิยมและภูมิกษัตริย์นิยม “อีสาน” ให้ชัดเจนขึ้น ส่วนสำนึกในความเป็นภาคหรือภูมิกษัตริย์นิยมนั้นจะได้รับการย้ำโดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในช่วงหลัง พ.ศ.2475 เป็นต้นไป

เป็นที่น่าสังเกตว่า หน่วยการปกครองในเชิงพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นหมู่บ้าน เมือง มณฑล และภาค นี้ ล้วนแล้วแต่รัฐเป็นผู้กำหนดขึ้นมาทั้งสิ้น และขณะเดียวกันการจัดการปกครองดังกล่าวนี้ก็มีส่วนร่วมในการสร้างสำนึกของความเป็นท้องถิ่นนิยมและภูมิกษัตริย์นิยมได้เช่นกัน

2.5.2. การสถาปนาการปกครองในส่วนท้องถิ่น : พระราชบัญญัติการปกครองท้องถิ่น ร.ศ.116

การปฏิรูปการปกครองมณฑลเทศาภิบาล นอกเหนือจากการปกครองในส่วนระดับมณฑลและเมืองแล้ว การอธิบายโครงสร้างการปกครองท้องถิ่นในระดับอำเภอ ตำบลและหมู่บ้านก็เป็นสิ่งที่สำคัญไม่น้อยในการที่จะเข้าใจเกี่ยวกับท้องถิ่นนิยมและภูมิกษัตริย์นิยม รวมทั้งยังจะทำให้เข้าใจพื้นฐานที่สำคัญของการเมืองในระดับหน่วยเล็กที่สุดซึ่งเป็นหน่วยที่เป็นฐานเสียงสำคัญของนักการเมืองในช่วงหลัง พ.ศ.2475

ในปี พ.ศ.2440 ได้มีพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ออกมาบังคับใช้ทั่วราชอาณาจักร พอสรุปใจความได้ว่า ให้จัดการปกครองท้องที่ออกเป็นระดับต่างๆ คือ หมู่บ้านโดยกำหนดว่าครัวเรือนประมาณ 10 ครัวเรือน หรือมีราษฎรชายหญิงประมาณ 100 คน ให้จัดขึ้นเป็นหนึ่งหมู่บ้าน ต่อมาได้มีการขยายเขตของหมู่บ้านโดยถือเอาจำนวนประชากรประมาณ 200 คนเป็นเกณฑ์แทน นอกจากนี้จะเป็นท้องที่มีบ้านเรือนตั้งห่างกันอันจะยากแก่การปกครอง ถ้าจัดมารวมกันก็

ให้จัดเป็นหมู่บ้านต่างหาก แต่ต้องไม่ต่ำกว่า 5 บ้าน (เสถียร ลายลักษณ์, ร.ต.ท., 2478 : 229-308) ส่วนในระดับตำบลนั้น หลายหมู่บ้านรวมกันเป็นตำบล หลายตำบลรวมกันเป็นอำเภอ

ส่วนผู้ปกครองหมู่บ้านซึ่งเป็นหน่วยการปกครองที่เล็กที่สุดในมณฑลนั้น ให้ราษฎรชายหญิงที่อยู่ในหมู่บ้านนั้นประชุมกันเลือกเจ้าบ้านผู้เป็นที่นับถือของตนขึ้นเป็นผู้ใหญ่บ้านคนหนึ่ง ซึ่งการเลือกนี้จะเลือกโดยเปิดเผย หรือ ออกเสียงเป็นการลับก็ได้ตามความเห็นพ้องของราษฎรส่วนใหญ่ ให้นายอำเภอเป็นประธาน พร้อมด้วยกำนัน และผู้ใหญ่บ้านคนอื่นๆ ในตำบลนั้น สำหรับการกำหนดคุณสมบัติของผู้ใหญ่บ้านว่า ต้องเป็นชายที่มีอายุไม่ต่ำกว่า 21 ปี (ต่อมาได้มีการแก้ไขว่าต้องเป็นฆราวาสอายุแต่ 20 ปีขึ้นไป ซึ่งการกำหนดคุณสมบัติเช่นนี้ทำให้สตรีไม่อาจเข้าสู่ตำแหน่งผู้นำได้แม้กระทั่งในระดับหน่วยเล็กสุด) เป็นคนในพระราชกำหนดกฎหมาย ก็เพื่อจะได้ชาวไทยแท้ๆ เป็นสำคัญ และไม่เป็นทหารประจำการ นอกจากนี้กฎหมายยังได้กำหนดวาระของการสิ้นสุดการดำรงตำแหน่งไว้ รวมทั้งกำหนดอำนาจให้แก่ผู้ใหญ่บ้านและกำหนดโทษแก่ผู้ฝ่าฝืนคำสั่งของผู้ใหญ่บ้านไว้อย่างกว้างขวางอีกด้วย (ดูพระราชบัญญัติการปกครองท้องที่ ร.ศ.116 ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 16 ใน เสถียร ลายลักษณ์, ร.ต.ท., 2478) สำหรับตำแหน่งกำนันนั้นก็เป็นไปในลักษณะเดียวกันกับการเลือกผู้ใหญ่บ้าน คือ ให้ผู้ใหญ่บ้านในตำบลนั้นเลือกกันขึ้นเป็นกำนันหนึ่งคน โดยมีนายอำเภอเป็นประธานในการเลือก และผู้ว่าราชการเมืองเป็นผู้มอบหมายตั้งให้ ส่วนในระดับอำเภอนั้นนายอำเภอได้รับการสรรหาและแต่งตั้งโดยผู้ว่าราชการเมือง

เป็นที่น่าสังเกตว่า การสถาปนาระบบการปกครองส่วนท้องถิ่นแบบใหม่นี้ เป็นการนำระบบการเลือกตั้งตามแบบตะวันตกเข้ามาใช้ในสังคมไทยก็ว่าได้ โดยใช้กับระดับล่างสุด และระบบการปกครองดังกล่าวนี้ยังคงใช้เรื่อยมา และการปกครองในระบบดังกล่าวนี้โดยเฉพาะตำแหน่งผู้นำท้องถิ่นระดับล่างอันได้แก่ กำนันและผู้ใหญ่บ้านจะส่งผลสำคัญต่อการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร ในการเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งแรกในปี พ.ศ.2476 ที่มีการเลือกตั้งทางอ้อมโดยผ่านผู้แทนตำบลที่เลือก (ซึ่งส่วนใหญ่มักจะได้กำนัน หรือผู้ใหญ่บ้านเข้ามาเป็นผู้แทนตำบล) รวมทั้งการใช้ฐานการปกครองท้องถิ่นตามการแบ่งการปกครองของพรบ.ลักษณะการปกครองท้องที่ ร.ศ.116

อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าอำนาจรัฐส่วนกลางได้เข้าไปมีบทบาทในการจัดการปกครองท้องถิ่น แม้กระทั่งในระดับท้องถิ่นที่เล็กที่สุด การจัดการปกครองในลักษณะดังกล่าวนี้ น่าจะมีส่วนส่งเสริมในการเกิดสำนึกท้องถิ่นในเชิงพื้นที่ที่ชอยย่อยมากยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันอาจจะมีผลกระทบต่อผู้นำท้องถิ่นเดิมที่เคยมีอำนาจและได้รับผลประโยชน์มาก่อนในระบบการปกครองแบบเก่า ไม่ว่าจะ

จะเป็นตำแหน่งที่เรียกว่า อาญาสี่ (อาชญาสี่) ผู้ช่วยอาญาสี่ ชื่อบ้านช่างเมือง เพี้ย ท้าวฝ่าย ตา แสง รวมไปถึงจนกระทั่งตำแหน่งสถาบันพื้นบ้าน นอกเหนือจากตำแหน่งผู้ปกครองตามแบบเดิม แล้ว สถาบันพื้นบ้านที่สำคัญอันหนึ่งที่น่าจะได้รับผลกระทบด้วยก็คือ สถาบันผู้เฒ่า (อาวุโส) คือ คณะผู้เฒ่าแก่ ในชุมชนอีสานนั้นมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เนื่องจากผู้ที่มีศีลธรรม(คุณสมบัติเบื้องต้น 8 ประการที่จำเป็นต่อการเป็นคณะกรรมการหลักคำคือ 1.นักปราชญ์ 2.มีศีลธรรม 3.ชื่อตรง 4.ชอบให้ทาน 5.มีตระกูล 6.มีสัจจะ 7.มีลูกหลานจำนวนมาก 8.มีชื่อเสียง)จะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นคณะหลักคำเพื่อชำระคดีแก่ชาวบ้าน กล่าวคือ เวลาเกิดกรณีพิพาทกันในระดับหมู่บ้านมักผ่านการออดมอมจากผู้เฒ่าแก่ที่เรียกว่า “เว้าเฒ่าเว้าแก่” (สุภณ สมจิตศรีปัญญา,2531:130) อย่างไรก็ดี การสถาปนาระบบการปกครองส่วนท้องถิ่นแบบใหม่จากอำนาจรัฐส่วนกลางนี้ น่าจะส่งผลกระทบต่อสถาบันชุมชนดั้งเดิมนี้ด้วย เนื่องจากกำนันและผู้ใหญ่บ้านได้เข้ามาทำหน้าที่เหล่านี้แทนตำแหน่งกำนันและผู้ใหญ่บ้านที่ได้รับการสถาปนาขึ้นนี้ นอกจากนี้ถือว่า เป็นตัวแทนของรัฐแล้วยังถือว่า เป็นตัวแทนของประชาชนในท้องที่อีกด้วย เพื่อปฏิบัติงานเป็นสื่อเชื่อมโยงระหว่างรัฐบาลกับประชาชน และหากพิจารณาแล้วจะพบว่า อำนาจหน้าที่ของกำนันและผู้ใหญ่บ้านตามระบบใหม่นี้ มีอำนาจอย่างกว้างขวางเป็นอย่างยิ่งนับตั้งแต่ปกครองพื้นที่ที่รับผิดชอบแล้วยังทำหน้าที่สืบจับโจรผู้ร้าย เรียกประกันลูกบ้านที่ประพฤติตัวไม่ดี ตัดสินความแก่งแย่ง ทำทะเลาะเบาะแว้ง ทำร้ายงาน ประกาศข้อราชการ รับผู้มีบรรดาศักดิ์ แจ่งข้อราชการแก่ผู้ตรวจ ฯลฯ (ดูพระราชบัญญัติการปกครองท้องที่ ร.ศ.116 ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 16 ใน เสถียร ลายลักษณ์,ร.ต.ท.,2478)

ด้วยเหตุดังกล่าวข้างต้น บุคคลกลุ่มต่างๆตามที่ได้กล่าวมาแล้วที่เคยอยู่ในระบบเดิมย่อมได้รับผลกระทบไปด้วย ส่วนผู้ที่ได้ผลประโยชน์ก็คือตำแหน่งผู้นำอย่างเป็นทางการที่ได้รับเลือกเข้ามาในระบบใหม่คือ ผู้ใหญ่บ้าน และกำนัน ซึ่งทั้งสองตำแหน่งนี้จะมีบทบาทอย่างมากต่อการปกครองในระดับล่างสุดแทนระบบเดิม

นอกจากนี้แล้วอีก 2 ปีต่อมาอำนาจรัฐส่วนกลางยังได้จัดตั้งทำเนียบข้าราชการโดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯให้ยกเลิกการปกครองแบบ “กินเมือง” และเลิกตำแหน่งเจ้าเมือง อุปฮาด ราชวงศ์ และราชบุตรให้เรียกตำแหน่งใหม่และได้พระราชทานศักดินาให้เป็นแบบเดียวกับข้าราชการไทยเรียกว่า พระราชบัญญัติศักดินา เจ้านาย พระยา ท้าวแสน เมืองประเทศราช 2442 (ดูรายละเอียดใน ราชกิจจานุเบกษา 16 : 197 วันที่ 16 กรกฎาคม ร.ศ.118) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้จึงมีผลกระทบโดยตรงต่อชนชั้นนำท้องถิ่น สำหรับประชาชนระดับล่างพบว่า ก็ได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของอำนาจรัฐเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ได้เก็บเงินจากชาย

ฉกรรจ์คนละ 4 บาท เว้นแต่ในท้องที่ อำเภอโขงเจียม เขมราฐ และชานุมานเก็บคนละ 3.50 บาท ต่อมาในปี พ.ศ.2444 รัฐบาลได้ตรา พระราชบัญญัติ การเก็บเงินค่าราชการ ร.ศ.120 โดยกำหนด ให้เก็บเงินค่าราชการจากชายฉกรรจ์ที่มีอายุตั้งแต่ 18-60ปี อย่างสูงคนละ 6 บาทต่อปี (วิโรจน์ หีบแก้ว ,2529 :163) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้มีผลกระทบโดยตรงต่อประชาชนระดับล่าง ดังนั้น เงินค่าราชการนี้ จึงเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานมาที่ภาคกลาง และเมืองหลวงเพื่อเป็นแรงงานรับจ้าง อย่างไรก็ตามเมื่อทบทวนแรงบีบบังคับไม่ไหว ก็ได้เกิดการรวมตัวกัน แสดงพลังนอกระบบเทศบาล

2.6. การแสดงออกของพลังนอกระบบเทศบาลกับความพยายามสร้างสำนึกเดียวกันในอีสาน

การปรับตัวของคนกลุ่มต่างๆในภาคอีสานที่มีต่อระบบเทศบาล ซึ่งในที่นี่จะได้เน้นนำเสนอเฉพาะของชนชั้นระดับล่างคือ โพร (ส่วนพวกผู้นำท้องถิ่นเดิมจะได้นำเสนอในบทถัดไป) อันเป็นผลจากการขยายตัวของอำนาจนั้น โดยเฉพาะในปี พ.ศ.2444 ที่รัฐได้มีการตราพระราชบัญญัติ การเก็บเงินค่าราชการ ร.ศ.120 โดยกำหนดให้เก็บเงินค่าราชการจากชายฉกรรจ์ที่มีอายุตั้งแต่ 18-60 ปี อย่างสูงคนละ 6 บาทต่อปีนั้น ตามที่เคยกล่าวมาแล้วว่าพระราชบัญญัตินี้มีผลกระทบต่อชนชั้นระดับล่างเป็นอย่างมาก ซึ่งหากพิจารณาจะพบว่าโดยทั่วไปก่อนปี พ.ศ.2443 ชาวนามีจุดมุ่งหมายในการผลิตเพื่อยังชีพเท่านั้น ส่วนการค้าขายเล็กๆน้อยๆจะมีอยู่บ้างในชุมชนที่ไม่ทำการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเอง (รถไฟมาถึงนครราชสีมา พ.ศ.2443) ดังนั้นจะพบว่า ปี พ.ศ.2444 สินค้าข้าวที่ส่งไปขายที่กรุงเทพฯ ขึ้นรถไฟที่นครราชสีมาประมาณ 3,589 ตัน และเมื่อเทียบกับปี พ.ศ.2468 เพิ่มขึ้นเป็น 102,816 ตัน ฉะนั้นจึงแสดงให้เห็นว่าชาวนามีการผลิตข้าวขายเพิ่มขึ้น (ปราณี วรรณปะเก,2537 : 41-42) อย่างไรก็ตาม หากดูสินค้าที่ส่งไปขายก่อนรถไฟมาถึงที่โคราชนั้น จะพบว่ามีการผลิตเพื่อขายน้อยมาก เมื่อเป็นเช่นนี้ปัญหาแรงกดดันจากเงินค่าราชการจึงมีสูงยิ่ง ซึ่งเงินค่าราชการนี้มีอัตราแตกต่างกันตามแต่ละพื้นที่ ดังเช่น ในมณฑลอีสานเก็บเงินค่าราชการเริ่มระหว่างเดือนกันยายนถึงมกราคม กำหนดเก็บคนละ 4 บาท ถ้าไปเสียเงินในเดือนกุมภาพันธ์จะถูกปรับคนละ 8 บาท และถ้าถึงเดือนมีนาคมปรับเป็นคนละ 12 บาท และถ้าไม่ได้เสียข้ามปีให้จงจำไว้ใช้ในราชการเป็นเวลา 6 เดือน (ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ,2525:6) ดังนั้น เงินค่าราชการจึงเป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานมาที่ภาคกลางและเมืองหลวงเพื่อเป็นแรงงานรับจ้าง ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ในส่วนของชนชั้นระดับล่างได้พยายามดิ้นรนและอดทนในการเป็นแรงงานรับจ้างเพื่อหาเงินตรามาจ่ายให้รัฐ

อย่างไรก็ตาม สำหรับกลุ่มบุคคลที่ทนแรงบีบคั้นไม่ไหว ก็ได้มีการรวมกลุ่มกันแสดงพลังนอกระบบเทศบาลที่รู้จักกันในนาม กบฏผู้มีบุญ ซึ่งเกิดขึ้นหลายระลอกและมีหลายกลุ่มด้วยกัน ในช่วง พ.ศ.2443-2445 เนื่องจากมีงานที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้แล้วเป็นจำนวนมากน้อย ดังนั้นในการนำเสนอหัวข้อนี้ต้องการเพียงแต่ชี้ให้เห็นว่า เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในอีสานโดยผู้นำจากส่วนกลางได้เข้ามามีบทบาทในอีสานนั้น การรวมกลุ่มทางการเมืองที่อาจเรียกได้ว่า เป็นการแสดงออกของพลังนอกระบบเทศบาล อย่างกรณีเหตุการณ์ผู้มีบุญอีสานในช่วง พ.ศ.2443-2445¹ นั้น อาจถือได้ว่า เป็นปฏิกริยาของคนในภูมิภาคอีสานที่ได้โต้ตอบอำนาจรัฐไทย โดยกระจายอยู่เป็นกลุ่มๆอันมีปัจจัยพื้นฐานมาจากความเป็นชนชาติลาว (มีบุญกลุ่มต่างๆนั้นดูในนงลักษณ์ ลีเมศิรี, 2524) และที่น่าสนใจก็คือ ได้มีความพยายามในการปลุกสำนึกความเป็นลาวในอีสานของคนลาวฝั่งซ้าย และในช่วงเวลาเดียวกันนี้ก็ได้มีการปลุกสำนึกภายในอีสานก็ได้เกิดขึ้นด้วย ดังเช่น

กรณีแรก กรณีขององค์มั่น : การเข้ามาของคนลาวฝั่งซ้ายกับการปลุกสำนึกความเป็นลาว

องค์มั่นที่ได้เข้ามาก่อความวุ่นวายทางฝั่งไทยถึง 2 ครั้งคือ ครั้งแรก 28 มีนาคม 2444 ได้นำกองกำลังประมาณ 1,000 คนจากเมืองโขงเฉียงมขึ้นไปตีเมืองเขมราฐ ฆ่ากรรมการเอาไฟเผาบ้านเรือน ปลอ่ยนักโทษ จากนั้นยกมาทางใต้โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อตีเมืองอุบลราชธานี แต่แผนการไม่สำเร็จ เพราะถูกปราบเสียก่อนเมื่อ 4 เมษายน 2444 ที่บริเวณเมืองสะพือ (กจช. ร 5 ม/30/1 หรือ ร.5 ม.2.18/6 สำเนาโทรเลขที่-หลวงสารกิจเรียนปลัดกรมยุทธนาธิการ วันที่ 5 เมษายน 121) และ

¹ ได้แก่ งานของเมอร์ตอค(John B. Murdoch) "The 1901-1902 "Holy Man" S Rebellion" (1974) ซึ่งได้มุ่งประเด็นไปที่การศึกษาเกี่ยวกับกบฏผู้มีบุญในภาคอีสานในช่วง ค.ศ.1901-1902 ส่วนประเด็นสำคัญของการเกิดเหตุการณ์นี้เมอร์ตอค อธิบายว่า เป็นปฏิกริยาทางด้านชาติพันธุ์ของชนกลุ่มน้อยในท้องถิ่นที่ตกอยู่ภายใต้สถานการณ์ของการขยายอำนาจทางการเมืองและการปกครองของอำนาจรัฐที่ชนาข้างคือฝรั่งเศสและไทย ซึ่งมีผลส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจและโครงสร้างผู้นำแบบเดิมที่เคยเป็นอิสระในดินแดนแถบนี้ นอกจากนี้ยังมีงานของเดช บุนนาค ซึ่งเน้นไปที่ปัญหาในทางเศรษฐกิจ และงานของคายนส์ ได้มองปัญหาทางด้านวัฒนธรรมส่วนโยนิโอ อธิชิ เน้นความขัดแย้งระหว่างชนชาติกับการเมือง สำหรับงาน ฉัตรทิพย์ นาถสุภามองว่าเกิดจากสำนึกทางชนชั้นมากกว่าสำนึกทางเชื้อชาติ ฯลฯ (โปรดดูพรเพ็ญ ยันตระกูลและอัจฉรา กมุทพิสมัย ,2527)

ครั้งที่ 2 เริ่ม 27 เมษายน 2444 องค์มั่นได้เข้ามาอยู่ที่บ้านกระจัน แขวงเมืองเขมราฐอีกครั้งหนึ่ง และในครั้งนี้มีพรรคพวกประมาณ 400 เศษ และมีผู้วิเศษรวมอยู่ในกลุ่มอีกหลายคน

ในงานนี้จะไม่นำเสนอรายละเอียดในเรื่องนี้ เพียงแต่ต้องการชี้ให้เห็นว่า กลุ่มนี้ได้พยายามทำตัวให้เป็นคนกลุ่มเดียวกันกับประชาชนในอีสาน โดยเน้นความรู้สึกเชื้อสายลาว ทั้งนี้เห็นได้จากมีใบปลิวออกมาจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงโดยขอให้ประชาชนหัวเมืองอีสานอย่าได้ตื่นตกใจกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ดังข้อความที่ว่า “ลาวกาว ลาวเวียง ลาวพวนนั้น...อย่าได้ร้อนเคืองประการใดเลย ให้พากันทำบุญให้ทานไปตามเดิมจะรบแต่พวกฝรั่ง เดียวนี้ได้เข้าแทนฝรั่งบ้างแล้ว” ซึ่งพบในกลุ่มก่อการที่อุบล (กจช. ร 5 ม 2.18/10 ใบบอกที่9/97 พระยาประจันตประเทศธานี ผู้ว่าราชการเมืองสกลนครกราบทูลพระองค์เจ้าวัฒนา วันที่ 1 พ.ค. ร.ศ.121)

กรณีที่สอง: กรณีของพระครูอิน วัดบ้านหนองอีตุ้ม ตำบลสำราญ อำเภอโยธิน : การปลุกสำนึกภายในอีสานกับการต่อต้านไทย

พระครูอิน วัดบ้านหนองอีตุ้ม ตำบลสำราญ อำเภอโยธินเป็นหัวหน้า และมีพระครูวิมลวัดอัมพวัน และพระครูอนันตนิคมเขตวัดสิงห์ท่าเมืองโยธินเข้าร่วมด้วย พระครูอินได้ให้ชาวบ้านมาเข้าพิธีตัดกรรมวางเวร ล้างบาปกรรมชั่วร้ายต่างๆ และให้นำเงินทองมาบูชาที่ธาตุคำบุ เมืองโยธิน รวมทั้งกล่าวคำร้ายให้ราษฎรกระด้างกระเดื่องต่อแผ่นดิน เป็นต้นว่า “ถ้ามีข้าวจ้าวจะมีปีกบินหนีให้เอาไปทิ้ง” คือหมายความว่าคนได้รับประทานข้าวจ้าวให้เอาไปทิ้งเสีย เพื่อไม่ให้เป็นเสบียงกำลังของกองทัพไทยต่อไป เพราะส่วนมากคนไทยรับประทานข้าวจ้าว กับอย่าเลี้ยงไก่ขาว ดาวต่าง เพราะคนไทยชอบกินให้ฆ่าทิ้งเสีย หมู วัว ควายจะเป็นยักษ์ให้ปล่อยหนีหรือฆ่าเสีย(เกรงจะเป็นเสบียงอาหารของไทย) ผู้หญิงยังใส่ดสวหรือแก่ก็ให้บริษัมีผ้าตามแต่จะหาได้ (เติม วิภาคย์ พจนกิจ, 2530 ก:492,504-505)

จากกรณีนี้จะเห็นได้ว่า มีการต่อต้านไทยอย่างชัดเจนโดยทำลายทุกอย่างที่เป็นสัญลักษณ์และเชื้อประโยชน์ต่อกองทัพไทย และเป็นที่น่าสังเกตว่า พระครูทั้ง 3 ที่ได้กระทำกรณีนี้นั้นไปได้ว่า น่าจะเป็นส่วนหนึ่งของปฏิกิริยาต่อส่วนกลางที่ได้เข้ามามีบทบาทต่อการจัดการสงฆ์ในหัวเมืองอีสานก็เป็นได้ อย่างไรก็ตามทางฝ่ายคณะสงฆ์เห็นว่าท่านพระครูทั้ง 3 รูปมีมลทิน พระญาณลักขิต เจ้าคณะมณฑลอีสานเวลานั้น ได้มาเป็นประธานสอบ พร้อมกับนิมนต์พระครูทั้ง 3 ไปไว้ ณ เมืองอุบลฯเพื่อรอคอยกระแสรับสั่งต่อไป (เติม วิภาคย์พจนกิจ , 2530ก : 493)

กรณีผีบุญในช่วง พ.ศ.2443-2445 พบว่า ยังมีข้อที่น่าสนใจคือ ได้มีการอ้างตนเป็นบุตรของเจ้าอนุวงศ์ ดังเช่น กรณีที่บ้านแก่นท้าว อำเภอจันทิก จังหวัดนครราชสีมาและยังมีกรณีปรากฏชัดเจนที่สุดคือในปี พ.ศ.2469 กรณีเจ้าผู้มีบุญหนองหมากแก้วที่อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย

นอกจากนี้ ในช่วงที่ฝ่ายปกครองส่วนกลางเดินทางมาปราบผีบุญในที่ต่างๆระหว่างทางพบว่ามีคนให้การยอมรับสั่งสอนกำนันผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งถือว่า บุคคลกลุ่มนี้เป็นตัวแทนของทางราชการที่เพิ่งตั้งขึ้นใหม่นั้น ไม่ให้เชื่อฟังพวกผีบุญและให้สอดส่องดูแลลูกบ้าน อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า มีกำนันและผู้ใหญ่บ้านได้เข้าเป็นพวกกับกลุ่มผีบุญด้วย ดังกรณีของหลวงเทพ กำนันบ้านเหือดแขวงเมืองโพนพิสัย ได้นำราษฎรเข้าเป็นพวกกับนายจัน ที่อำเภอบ้านมาย จังหวัดสกลนคร หรือท้าวไชยสุรินทร์ผู้ใหญ่บ้านโพนเมือง อำเภอตระการพืชผล ได้ร่วมในขบวนการนี้ด้วย และยังมีกำนันสุ่ย บ้านสามมิ่ง ท้องที่อำเภอเกษมสีมา ซึ่งทางราชการสั่งให้เป็นหัวหน้านำพลกำลังไปช่วยปราบพวกผีบุญ พอไปถึงกลางทางเลยพาไพร่พลโกนคิ้ว โกนหัวไปเข้ากับพวกองค์มั่นผีบุญเสียสิ้น (เติมวิภาคยพจนกิจ, 2530 ก: 505-506) เป็นที่น่าสังเกตว่า มีบางกรณีที่ยกผีบุญ ได้ยกบ้านขึ้นเป็นเมือง คือกรณีของอ้ายรัตจริง อ้ายทา อ้ายขัน บ้านนาหว้า เขต จ.อุบลราชธานี โดยได้ยกบ้านนาหว้าเป็นเมือง และเรียกผู้ใหญ่บ้านมาคารวะตน อีกด้วย (คุณงลักษณ์ ลิ้มศิริ, 2524 ได้ศึกษาและรวบรวมแต่ละเหตุการณ์ไว้แล้ว)

จากกรณีตัวอย่างที่ยกมานี้จะเห็นได้ว่า ได้มีความพยายามเคลื่อนไหวสร้างความเป็นลาวข้ามพรมแดนขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งหลังเหตุการณ์เจ้าอนุวงศ์ในปี พ.ศ.2369 ก็คือ กรณีขององค์มั่นและกระแสนี้ได้รับการยกย่องอีกครั้งหนึ่งในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ในขบวนการกู้ชาติลาว (ดูในบทที่ 5) ขณะเดียวกัน หากพิจารณากรณีผู้มีบุญในอีสานจะพบว่า เกิดขึ้นหลายกลุ่มด้วยกันและกระจายอยู่ในอีสาน ปรากฏการณ์นี้อย่างน้อยก็แสดงให้เห็นว่า ได้มีความพยายามเคลื่อนไหวในการปลุกสำนึกให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในอีสานขึ้นแล้ว และยังสะท้อนให้เห็นถึงการรวมกลุ่มทางการเมืองนอกระบบเทศบาลอีกด้วย

สรุป

อาจกล่าวได้ว่า การรวมกลุ่มของคนอีสานในช่วงก่อน พ.ศ.2475มีอยู่แล้ว โดยพื้นฐานมาจากสำนึกความเป็นชนชาติลาว ที่มีวิวัฒนาการมาแต่ครั้งประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานในภูมิภาคนี้ และปัจจุบันนี้ได้ผสานความเป็นกลุ่มให้หนักแน่นยิ่งขึ้นภายใต้ผู้นำกลุ่มอพยพ และสภาพภูมิศาสตร์

ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่กันเป็นกลุ่มๆตามลุ่มน้ำต่างๆ อย่างไรก็ตาม ความเป็นชนชาติลาวในพัฒนาการประวัติศาสตร์ภูมิภาคนี้ นั้น มีความสัมพันธ์กับกลุ่มอำนาจที่เกี่ยวข้องกับเวียงจันทน์และจำปาศักดิ์มาแต่เดิม ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ได้มีความพยายามสร้างความเป็นลาวระหว่างลาวฝั่งซ้ายและลาวฝั่งขวาขึ้น ดังกรณีการเคลื่อนไหวนของเจ้าอนุวงศ์แห่งเมืองเวียงจันทน์ ช่วง พ.ศ.2369 และกรณีขององค์มั้น ช่วง พ.ศ.2444 ซึ่งในช่วงนี้ในภูมิภาคอีสานเองก็ได้เกิดการรวมกลุ่มกันต่อต้านอำนาจรัฐไทยสมัยการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ที่ได้เพิ่มความเป็นไทยและตัดลดทอนความเป็นลาวลง การต่อต้านนี้รู้จักกันในนาม “กบฏผีบุญอีสาน” ซึ่งเป็นปฏิกริยาโต้ตอบเป็นกลุ่มๆกระจายอยู่ในอีสานโดยผนึกอยู่กับความเป็นชนชาติลาวเดิม และสำนึกนี้จะได้รับการกระตุ้นอีกครั้งหนึ่งในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยที่นักการเมืองอีสานมีบทบาทสำคัญในการเคลื่อนไหวนอกสภาพร้อมกับผู้นำลาวฝั่งซ้าย และเป็นที่รู้จักในนามของขบวนการเสรีลาว ซึ่งจะได้แสดงรายละเอียดไว้ในบทที่ 6

นับแต่ พ.ศ.2436 ลาวฝั่งซ้ายได้ตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส ขณะที่ลาวฝั่งขวาหรือภาคอีสานอยู่ภายใต้การปกครองของไทย การอยู่ภายใต้ศูนย์อำนาจที่แตกต่างกันนี้มีผลทำให้ลาวในรัฐไทยและลาวในฝั่งซ้ายแยกจากกัน ประกอบกับลาวในรัฐไทยได้ถูกตัดแบ่งซอยพื้นที่ตามการแบ่งพื้นที่ทางการปกครองส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นในสมัยปฏิรูปการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล พ.ศ.2435 ซึ่งมีการซอยพื้นที่เป็น มณฑล จังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน มีผลต่อการเกิดสำนึกในท้องถิ่นเชิงพื้นที่ และต่อมาในช่วงปี พ.ศ.2465-2468 รัฐไทยส่วนกลางได้มีการสถาปนาหน่วยการปกครองที่เรียกว่า “ภาค” โดยการรวมมณฑลต่างๆในอีสานเข้าเป็นภาค และคำว่า “อีสาน” ก็ได้ถูกสร้างขึ้นมาเป็นหน่วยการเมืองสมัยใหม่ ประกอบกับกระแสสร้างความเป็นไทยที่อำนาจรัฐส่วนกลางกรุงเทพฯเข้ามาทอนความเป็นลาวในอีสานลงนับตั้งแต่การปฏิรูปการปกครองเป็นต้นมา ด้วยเหตุดังกล่าวนี้จึงทำให้ความเป็นท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมในความหมายใหม่ในอีสานได้เริ่มก่อตัวขึ้น สำนึกนี้จะถูกกระตุ้นโดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคอีสานเมื่อการเมืองระบบใหม่แบบ “เลือกตั้ง” เข้ามามีบทบาทเพื่อก่อให้เกิดการแยก “เขา” และ “เรา” ออกจากกันในอีสาน ดังจะปรากฏในบทที่ 3 และสำนึกนี้ยังเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญอย่างหนึ่งในการรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสาน รวมทั้งการแสดงออกของพลังนอกสภาของ ส.ส.อีสานในช่วงเวลาต่อมา

บทที่ 3

ระบบการเมืองสมัยใหม่และผลที่มีต่อท้องถิ่น : กรณีศึกษาการเลือกตั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่นครั้งแรกในประเทศไทย ช่วง พ.ศ.2476-2480

หลังเหตุการณ์ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 เป็นช่วงที่รัฐไทยเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งใหญ่ ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในโครงสร้างอำนาจทางการเมือง และกลุ่มผู้ยึดอำนาจรัฐ จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยคณะราษฎร ผลของการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอย่างหนึ่งของระบบการเมืองสมัยใหม่ก็คือ ทำให้เกิดการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรทั่วราชอาณาจักรขึ้นเป็นครั้งแรก การเลือกตั้งเป็นกลไกที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อความชอบธรรมในการมีอยู่ของรัฐไทย และสร้างการยอมรับในมาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นไม่ว่าจะในรูปกฎหมายหรือนโยบายต่างๆ รัฐได้ใช้ กลไกการเลือกตั้งวางกรอบของการรับสมาชิกที่รัฐพึงประสงค์เข้ามาในกลไกของรัฐ โดยวางเกณฑ์คุณสมบัติของผู้เกี่ยวข้อง ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ประวัติศาสตร์หลัง พ.ศ. 2475 เป็นประวัติศาสตร์ที่มีความสำคัญภายใต้บริบทของระบบการเมืองสมัยใหม่ คือ “การเลือกตั้ง” ในกรณีของอีสาน ประวัติศาสตร์ของเจ้าเมืองท้องถิ่นและข้าราชการในระบบเทศบาลจะลดบทบาทลง หากแต่เปลี่ยนมาเป็นประวัติศาสตร์ของนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งทั้งในระดับชาติ และระดับท้องถิ่นที่จะเข้ามามีบทบาทแทนที่ผู้นำกลุ่มต่างๆในระบบการเมืองแบบเดิม และคนกลุ่มนี้จะมีส่วนสำคัญในการสร้างประวัติศาสตร์การเมืองของชาติ

ด้วยเหตุนี้ เพื่อให้ภาพของการเริ่มต้นของกลไกการเลือกตั้งในระบบการเมืองสมัยใหม่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475 ซึ่งถือว่าเป็นช่วงเปลี่ยนผ่านสำคัญช่วงหนึ่งของประวัติศาสตร์การเมืองไทยมีความชัดเจนขึ้น ในบทนี้จึงต้องการชี้ให้เห็นว่า การเมืองสมัยใหม่ทำให้เกิด “การเลือกตั้ง” ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นนั้นมีผลต่อท้องถิ่นและนักการเมืองอีสานอย่างไร และการศึกษาเรื่องนี้ได้เน้นกรณีตัวอย่าง การเลือกตั้งระดับชาติ “สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร” และ การเลือกตั้งระดับท้องถิ่น “กรณีการเลือกตั้งสมาชิกสภาเมืองและสมาชิกสภาจังหวัด” โดยยกกรณีตัวอย่างการเลือกตั้งครั้งแรกในประเทศไทย ซึ่งทั้งสองกรณีตัวอย่างนี้ยังไม่เคยมีการศึกษามาก่อน สำหรับการนำเสนอในบทจะเรียงตามลำดับหัวข้อต่อไปนี้ 1. สภาพสังคมอีสานและการเคลื่อนไหวของคนกลุ่มต่างๆในช่วงก่อนการเลือกตั้งการเมืองระดับชาติ พ.ศ. 2476 2. ระบบการเมืองสมัยใหม่ “การเลือกตั้งระดับชาติ” ครั้งแรกในประเทศไทย พ.ศ.2476 กับการเน้นความสำคัญของท้องถิ่น และเกิดการ “แยกเขา-แยกเรา” 3. สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคอีสานกับการเลือกตั้ง “ระดับท้องถิ่น” กรณีศึกษาการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลครั้งแรกในประเทศไทย :

การเน้นความสำคัญของท้องถิ่นและการเริ่มต้นความสัมพันธ์ของนักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่น

3.1. สภาพสังคมอีสานและการเคลื่อนไหวของคนกลุ่มต่างๆในช่วงก่อนการเลือกตั้งการเมืองระดับชาติ พ.ศ. 2476

เพื่อชี้ให้เห็นว่าคนกลุ่มใดในอีสานจะมีโอกาสเข้าถึงซึ่งตำแหน่งทางการเมืองทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นตามที่ระบบการเมืองสมัยใหม่ผ่าน “การเลือกตั้ง” เปิดไว้ให้ ในที่นี้จึงได้ปูพื้นฐานสภาพของสังคมอีสานและการเคลื่อนไหวของคนกลุ่มต่างๆในอีสานช่วงก่อนการเลือกตั้งการเมืองระดับชาติ พ.ศ.2476 โดยมีรายละเอียดดังนี้

สภาพสังคมทั่วไปของอีสานก่อน พ.ศ.2476 พบว่า อีสานเป็นภูมิภาคที่มีประชากรมากที่สุดของประเทศ ดังปรากฏ จากการสำรวจประชากร ใน ร.ศ.129 ใน 18 มณฑลนั้น มีประชากรในมณฑลอุบล 790,044 คน มณฑลอุดร 630,681 คน มณฑลร้อยเอ็ด 624,029 คน และมณฑลนครราชสีมา 488,131 คน รวมประชากรทั้งหมดในอีสาน 2,532,885 คน คิดเป็นร้อยละ 31.15 (ประชากรทั้งหมด 8,131,247 คน) (กจช,ร.6 ม./4) และในปี พ.ศ.2472 ยอดรวมประชากรทั้งประเทศ 11,506,207 คน ภาคอีสานมีประชากรคิดเป็นร้อยละ 33.8 ในขณะที่ภาคใต้มีประชากรน้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 12.9 ของประชากรทั้งประเทศ (สุรศักดิ์ ศิริไพบูลย์ศิริ, 2522 : 37-39)

ส่วนอาชีพของประชาชนในอีสาน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร โดยอาศัยธรรมชาติเป็นหลัก จึงมีผลทำให้ประสบปัญหาความอดอยากอยู่เสมอเนื่องจากสภาวะฝนแล้ง หรือไม่มีปัญหาน้ำท่วมมา ทำให้พืชผลได้รับความเสียหายดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 ส่วนด้านการผลิตพบว่า ชาวอีสานส่วนใหญ่ผลิตเพื่อให้พอกินพอใช้ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อการค้า แม้จะมีการค้าขายแลกเปลี่ยนกันอยู่บ้างแต่ก็เป็นการค้าขายแลกเปลี่ยนเล็กน้อยในบริเวณมณฑล อย่างไรก็ตาม ภายหลังเมื่อมีทางรถไฟเข้าสู่อีสานถึงนครราชสีมา พ.ศ.2443 ในระยะแรกได้มีการผลิตข้าวเพื่อขายบริเวณจังหวัดนครราชสีมาและบริเวณใกล้เคียงก่อน โดยลำเลียงทางเรือในแม่น้ำมูลและเกวียนมาใส่ฉางที่นครราชสีมา แล้วบรรทุกมาขายต่อที่กรุงเทพฯ ครั้นเมื่อทางรถไฟขยายออกมาถึงบุรีรัมย์ พ.ศ.2468 สุรินทร์ พ.ศ.2469 และอุบลราชธานี พ.ศ.2473 พ่อค้าชาวจีนได้ไปตั้งฉางรับซื้อข้าวอยู่ริมทางรถไฟ เพื่อเตรียมขนส่งข้าวทางรถไฟลงมายังกรุงเทพฯ ดังนั้น การผลิตข้าวในแถบลุ่มน้ำมูลจึงเริ่มขยายตัวมากขึ้น ดังเห็นได้จากตัวอย่างของพื้นที่การปลูกข้าวที่จังหวัด

อุบลราชธานี พ.ศ.2468 มีพื้นที่ในการผลิตข้าว 724,930 ไร่ ครั้น พ.ศ. 2472 เพิ่มขึ้นเป็น 1,226,460 ไร่ หรือที่ จังหวัดอุบลราชธานี ปี พ.ศ. 2468 มีพื้นที่ผลิตข้าว 396,220 ไร่ พ.ศ. 2472 เพิ่มขึ้นเป็น 428,590 ไร่ (ดูในวิไลศ โภธิสาร, 2536 และปราณี วรรณปะเก, 2537 : 4 และ 68)

ด้านการค้าพบว่า ในฤดูแล้งพ่อค้าชาวพื้นเมืองอีสานได้เดินทางไปค้าขายเพียง 2-3 เดือน หลังจากนั้นต้องรีบกลับมาทำนาและต้องทำงานโยธาให้แก่ทางราชการ หากต้องการยกเว้นการเกณฑ์แรงงานจ่ายค่าราชการแทน โดยข้อจำกัดนี้ทำให้การค้าที่สำคัญตกอยู่ในมือของชาวจีน¹ เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งชาวจีนนี้เป็นกลุ่มที่นิยมการค้าข้าว ของชำ และของป่า เป็นต้น ส่วนประวัติการค้าเข้ามาของกลุ่มคนจีนในอีสาน พบว่า ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้มีชาวจีนเข้ามาอยู่ในอีสานแล้ว และในสมัยเดียวกันยังพบว่า ในปี พ.ศ.2395 พระสุนทรราชวงศา(บุตร) เจ้าเมืองยโสธร ได้เดินทางไปค้าขายที่เมืองนครราชสีมา ได้ขอร้องให้ชาวจีนที่เมืองนครราชสีมาไปตั้งร้านที่เมืองยโสธร (เดิม วิชาคย์พจนกิจ , 2530 ก : 138) นอกจากนี้ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่นครราชสีมาในงานของแมคคาร์ธี กล่าวไว้ว่า (2526 : 69) มีชาวจีนอาศัยอยู่ประมาณ 800 คนทำอาชีพค้าขายทุกอย่าง รวมตลอดถึงประกอบอาชีพการกรรรมต่างๆ ด้วย อาทิ ตั้งบ่อนการพนัน สุบ่ฝิ่น เป็นต้น ต่อมาพบว่า ชาวจีนได้มีการกระจายไปยังเมืองต่างๆ โดยเฉพาะในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษที่ 19 มีชาวจีนอพยพเข้าสู่ภาคอีสานอย่างจริงจัง และได้กระจายตัวออกสู่ชนบทตามเมืองต่างๆ พร้อมกับเศรษฐกิจที่ได้ขยายตัวไปสู่ชนบท บรรดาเมืองเล็กๆ ต่างก็เป็นศูนย์กลางทางการค้า และเมื่อทางรถไฟที่ผ่านไปยังจังหวัดต่างๆ เสร็จเรียบร้อยแล้ว ชาวจีนจำนวนมากก็กระจายไปตามรถไฟไปตระเวนออกสู่อุบลราชธานี และสู่ทางเหนือนครราชสีมา คือ อุดรธานี หนองคาย ดังปรากฏในงานของสกินเนอร์ (2529 : 73-74) ระบุว่า มีชาวจีนอยู่ในอีสานช่วง พ.ศ. 2447 จำนวนประมาณ 6,950 คน โดยแยกเป็นมณฑลนครราชสีมา 2,450 คน มณฑลอีสาน 3,000 คน มณฑลอุดร 1,500 คน ในปี พ.ศ.2472 มีชาวจีนในอีสานเพิ่มขึ้นเป็น 14,933 คนอันเป็นผลมาจากการสร้างทางรถไฟสายนครราชสีมา-อุบลราชธานีประกอบกับในทศวรรษ 2470 ได้มีการตัดถนนจากบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ผ่านมหาสารคาม ร้อยเอ็ดจนถึงอุบลราชธานี ทำให้พื้นที่

¹ นอกจากชาวจีนแล้ว ยังมีญวน และ กุลาที่เข้ามาค้าขายในอีสาน สำหรับพวกกุลานี้มาจากรัฐฉานของพม่า เป็นพ่อค้าเร่ขายสินค้า เช่น ส้ม ชิมขัด เงิน เข็ม ผ้าฝ้าย ไม้ขีด ตะปู ร่ม ผ้าย้อมสีและอื่นๆ (ไพฑูริย์ มีกุล, 2527 : 11)

บริเวณตอนกลางของอีสานได้รับการเชื่อมกับทางรถไฟ¹ จึงมีผลทำให้ชาวจีนอพยพเข้าสู่อีสานเพื่อการค้าเพิ่มมากขึ้นโดยกระจายอยู่ตามเส้นทางคมนาคม (สกินเนอร์, 2529 : 203-204)

การศึกษา นับว่ามีความสำคัญอย่างมากโดยเฉพาะช่วงหลังปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5 การยกเลิกระบบกินเมืองในส่วนภูมิภาค ทำให้เกิดการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง และยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ การเกิดระบบราชการแบบใหม่ ซึ่งสมัยก่อนคนจะเข้าระบบราชการได้ต้อง เป็นลูกเจ้าเมือง ลูกขุนนาง หรือฝากถวายตัวอาจมีทางรับราชการ แต่ระบบราชการแบบใหม่ต้องการคนที่มีความรู้ผ่านระบบโรงเรียนสมัยใหม่ ดังนั้น วงของผู้มีอำนาจทางการเมืองขยายตัวขึ้น โดยอาศัยการศึกษาผ่านทางระบบราชการ มีผลก่อให้เกิดชนชั้นใหม่ในสังคมไทยหลากหลายขึ้น สำหรับการจัดการศึกษาในภาคอีสานก่อน พ.ศ. 2476 พบว่าภายหลังจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการประกาศจัดการเล่าเรียนหัวเมือง ร.ศ.117 (พ.ศ.2441) นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาเรื่อยมา การตั้งวัดสุปฏิญนาราม จ.อุบลราชธานีในปี พ.ศ.2440 โดยมีเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจันทร์โท จันท์) เป็นเจ้าอาวาสพร้อมกับรับตำแหน่งผู้อำนวยการศึกษามณฑลอีสานในปี พ.ศ.2442 นั้น (อรรถ นันทจักร, 2531 : 6) ถือว่า เป็นครั้งแรกที่มีการจัดการศึกษาในภาคอีสาน และต่อมาในปี 2449 ก็ได้มีการตั้งโรงเรียนในลักษณะเดียวกันที่จังหวัดอุดรธานีอีกแห่งหนึ่งด้วย² หลังจากนั้นก็ขยายตัวมากขึ้น โดยเฉพาะช่วงหลังการประกาศใช้พรบ.ประถมศึกษาภาคบังคับ พ.ศ.2464 ทำให้จำนวนตำบลที่ได้ประกาศใช้การศึกษาภาคบังคับเพิ่มมากขึ้น ดังเช่น ที่มณฑลอีสาน พ.ศ.2464 มีตำบลทั้งหมดในมณฑลนี้ 376 ตำบล มีจำนวนตำบลที่ประกาศใช้พรบ.นี้ เพียง 27 ตำบล ครั้นปี 2474 จำนวนตำบลทั้งหมด 670 ตำบล มีจำนวนตำบลที่ประกาศใช้พรบ. 669

¹ ราวปี 2476 การรถไฟได้เปิดเดินจากนครราชสีมาถึงขอนแก่น แต่ยังไม่มีการก่อสร้างจากขอนแก่นมายังอุดรและหนองคาย ทำให้การคมนาคมของเขตอีสานตอนบนเป็นไปด้วยความยากลำบาก ดูคำร้องของหลวงวรนิติปริชาถึงเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี นายกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.2475 (กจข.สร.0201.8/13 หลวงวรนิติปริชา)

² ปี 2456 มีโรงเรียนประถมศึกษาในมณฑลอีสานที่กระทรวงธรรมการรับผิดชอบ 14 โรงเรียน ครู 38 คน และนักเรียน 913 คน พ.ศ.2463 โรงเรียนเพิ่มเป็น 22 โรงเรียน ครู 65 และนักเรียน 2,591 คน ซึ่งจำนวนตัวเลขของกระทรวงธรรมการจะแตกต่างจากตัวเลขของโรงเรียนประชาบาลที่กระทรวงนครบาลหรือมหาดไทยเป็นผู้รับผิดชอบอย่างมาก คือ ปี พ.ศ.2456 มีนักเรียน 6,073 คน ปี พ.ศ. 2463 เพิ่มเป็นนักเรียน 17,537 คน แสดงถึงการตื่นตัวของการศึกษาของมณฑลอีสานเพิ่มมากขึ้น เฉลี่ยเป็นอันดับ 2 ของประเทศรองจากมณฑลกรุงเทพฯ (พิรุฬห์ สวัสดิ์รัมย์, 2530 : 93-94)

ตำบล (พิรุฬห์ สวัสดิ์รัมย์, 2530:103 ส่วนจำนวนตำบลที่ประกาศใช้ทั่วประเทศดูจากรุวรรณ ไวยเจตน์, 2516 :112-117) สรุปแล้วก็คือ เกือบครบทุกตำบลที่จัดให้มีการศึกษาภาคบังคับในมณฑลอีสาน

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาเจาะลึกทางการศึกษาที่สูงกว่าภาคบังคับและแนวคิดทางการเมืองของคนกลุ่มต่างๆในอีสานว่า กลุ่มใดที่จะมีโอกาสเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นภายใต้กลไกของการเมืองสมัยใหม่ พ.ศ.2476 นั้น จะพบว่าคนกลุ่มต่างๆในอีสานมีการเคลื่อนไหวดังนี้

กลุ่มเจ้านายท้องถิ่นเดิม

การสูญเสียอำนาจในการปกครองตนเองของบรรดาผู้นำท้องถิ่นเดิมในระบบเทศาภิบาลนั้น นโยบายของรัฐบาลส่วนกลางไม่ได้ลดสถานภาพของชนชั้นนำอย่างทันทีทันใด แต่เป็นการประนีประนอมกัน เช่น พ.ศ.2455 ตอนปลายปีพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้พระเจริฎราชเดช(อุ่น ภาณุตานุหนท์) ออกจากผู้ว่าราชการเมืองและแต่งตั้งให้เป็นที่ปรึกษาราชการทั่วไป (บุญช่วย อุตตถากร, 2522 : 98) หรือ ที่สกลนครในปี 2445 ให้พระอนุบาลสกลเขต(เมฆ) ยกบัตรทำการตำแหน่งปลัดบริเวณและทำหน้าที่นายอำเภอ ให้พระวิเศษสกลกิจ(อรดี)ทำการตำแหน่งสรรพากร ให้หลวงสกลครานุการ(นากา) บุตรพระยาประจันต์ฯ (โง่นคำ) ทำการหน้าที่สรรพากร ฯลฯ ส่วนพระยาประจันตประเทศธานีเจ้าเมืองนั้นให้เป็นที่ปรึกษาราชการของบริเวณต่อไป (สุรัตน์ วรางค์รัตน์ , 2523:31) และเมื่อเป็นเช่นนี้ ความไม่พอใจจากชนชั้นนำในท้องถิ่นน่าจะไม่มีมากนัก และเมื่อโอกาสเอื้ออำนวยให้คนเข้าสู่ระบบราชการแบบใหม่โดยผ่านระบบการศึกษา ชนชั้นนำท้องถิ่นอีสานก็ให้เห็นความสำคัญของการศึกษาที่จะช่วยให้สามารถดำรงสถานภาพที่ดีไว้ได้ ดังนั้น จึงไม่แปลกที่จะเห็นเจ้านายท้องถิ่นส่งบุตรหลานไปเรียนหนังสือที่กรุงเทพฯ ดังเช่น พระอุบลเดชประชารักษ์ (เสื่อ ณ อุบล)ส่งหลานคือ นายสุน ณ อุบล นายเสียง ณ อุบล ไปเรียนที่กรุงเทพฯ ขณะที่นายสุนอายุได้ 12 ปี นายเสียงอายุได้ 8 ปี โดยฝากไว้ที่บ้านพระยามหา - อมาตยาธิบดี

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ลูกหลานของเจ้าเมืองเดิมในเวลาต่อมากลายเป็นชนชั้นนำในระบบราชการประจำและข้าราชการการเมืองในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ที่เปิดให้มีการเลือกตั้ง ทั้งการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การเลือกตั้ง สมาชิกสภาเทศบาล เป็นต้น ดังเช่น นายเสียง ไชยกาล(ส.ส.อุบล)เป็นหลานของพระอุบลเดชประชารักษ์ นายทองม้วนและนาย

บุญช่วย อุตถากร (ส.ส.มหาสารคาม) เป็นหลานตาของพระเจ้าเจริญราชเดช เจ้าเมืองมหาสารคาม นายจารุบุตร เรืองสุวรรณ(ส.ส.ขอนแก่น)เป็นบุตรของปลัดขวาชื่อเจริญ เรืองสุวรรณ (อันเป็นหลานชายของพระเจ้าเจริญราชเดช เฮือง หรือ ฮึง เจ้าเมืองมหาสารคาม) หลวงวรนิติปริชา (ส.ส.สกลนคร) เชื้อสายเจ้าเมืองสกล นคร นายแพทย์ฝน แสงสิงแก้ว เป็นหลานเจ้าเมืองเขมรราชู (พระเทพวงศา ท้าวขัตติยะ พวย) หรือ เป็นเหลนพระเทพวงศา (กำ)บุตรพระวอ นายตุ้ม สวรรณภูบาลานของราชวงศ์โห่งนาคำแห่งเมืองอุบลฯเป็นปลัดจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เยี่ยมกมล จันทะประเทศ, 2538 : 103) รองอำมาตย์โท ขุนพรมประศาสน์(วรรณ พรหมกลีกร) บุตรท้าวอินทรมภูผู้นำท้องถื่น (พรเพ็ญ ฮันตระกูล ,2528 : 68)เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่ามีนักการเมืองอีสานเช่นทองอินทร์ ภูมิพัฒน์ยังได้แต่งงานกับกลุ่มเชื้อสายเจ้าเมืองท้องถื่น คือ แต่งงานกับนางบังอรบุตรของเจ้าจ้อย ณ จำปาศักดิ์ (อดีตผู้ช่วยคณบดีจังหวัด) และเป็นหลานตาของพระเทพวงศาเจ้าเมืองเขมรราชู(พวย) คนสุดท้าย

ตัวอย่างที่ยกมานี้ต้องการชี้ให้เห็นว่า ชนชั้นนำท้องถื่นเดิมได้มีการปรับตัวซึ่งเมื่อเทียบกับระดับล่างแล้วก็นับว่าโอกาสต่างๆจะเอื้ออำนวยมากกว่า นอกจากนี้ยังพบว่าชนชั้นนำได้มีการปรับตัวซึ่งวิธีการหนึ่งก็คือ ได้หันมาทำอาชีพค้าขาย และบางส่วนคือลูกหลานของชนชั้นนำได้แต่งงานกับชาวจีน ข้าราชการ และเจ้านายอีกด้วย เช่น ท้าวสุรินทร์ชมพู(หมั่น)บุตรอุปฮาดสุยสมรสกับนางดวงจันทร์ บุตรพระศรีโสภณ(นายจ้อย แซ่แต้) เป็นต้น

สำหรับการเคลื่อนไหวทางความคิดของกลุ่มนี้โดยเฉพาะความคิดเห็นทางการเมืองที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด ก็คือ กรณีนายทองม้วน อุตถากร และหลวงวรนิติปริชา ที่ได้แสดงความคิดเห็นทางการเมืองในเรื่องต่างๆเป็นจำนวนมากในช่วงก่อนการเลือกตั้ง พ.ศ.2476 ได้แก่เรื่อง การเสนอความเห็นสำหรับมณฑลอุดรโดยเฉพาะการเสนอความเห็นหลายประการที่เกี่ยวข้องด้วยกรมอัยการควรเป็นกรมอิสระ การแบ่งการปกครองหัวเมืองมณฑลและพระธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม(ซึ่งถามในเรื่องนี้มาส่วนกลางถึง 5 ครั้ง) ส่งความเห็นอันเกี่ยวกับการจัดบ้านเมืองให้สู่ความเจริญรวม 4 ข้อ เสนอความเห็นเรื่องการเปลี่ยนเวลาทำงาน รวมทั้งเรื่องต่างๆ เป็น17 เรื่อง (กจช (2) สร.0201.8/13 หลวงวรนิติปริชา) นอกจากนี้ยังมี ขุนพรมประศาสน์ ได้แต่งคำกลอนภาษาไทยอีสานเกี่ยวกับเหตุ

การเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินสยาม ซึ่งได้มีการตีพิมพ์ครั้งที่สองในเดือนธันวาคม พ.ศ.2475 จำนวนถึง 4,000 ฉบับด้วยกัน¹

กลุ่มข้าราชการแบบใหม่

การศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มคนต่างๆของอีสานในทศวรรษ2470นี้ ไม่อาจหลีกเลี่ยงคนกลุ่มนี้ไปได้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นกลุ่มที่มีบทบาทและมีความสำคัญในทุกๆด้านในสังคมไทย รวมทั้งในอีสานขณะนั้นก็ได้ (คุณครินทร์ เมฆไตรรัตน์,2535) ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่าระบบราชการแบบใหม่ได้เริ่มมาตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจากนั้นก็ได้เจริญเติบโตและพัฒนาการอย่างช้าๆภายใต้ทรัพยากรที่จำกัด อย่างไรก็ตาม คุณลักษณะหนึ่งให้เห็นเด่นชัดอันเป็นผลมาจากระบบราชการแบบใหม่นี้ ก็คือ การเกิดเส้นพรมแดนระหว่างข้าราชการกับประชาชน และหรือระหว่างข้าราชการกลุ่มชนชั้นนำเดิมกับข้าราชการกลุ่มชนชั้นนำใหม่ สำหรับคนกลุ่มนี้ในอีสานหลังการปฏิรูปการปกครอง 2435 แล้ว ผู้ที่มาเป็นข้าราชการในระบบใหม่มาจากหลากหลายกลุ่มทั้งที่มาจากต่างถิ่น ต่างภูมิภาค มาจากเชื้อเจ้านาย ขุนนาง ผู้นำท้องถิ่นในอีสาน เชื้อสายพ่อค้า หรือแม้กระทั่งชาวนา ชาวดอน ซึ่งเป็นผลเนื่องมาจากระบบการศึกษาแบบใหม่ได้เปิดกว้างให้กับคนทุกชนชั้นในสังคม อย่างไรก็ตาม สำหรับในหัวข้อนี้จะได้นั้นไปที่ ข้าราชการที่มาจากต่างถิ่นต่างภูมิภาคที่ได้เข้ามามีบทบาทในสังคมอีสาน และคนกลุ่มนี้ในเวลาต่อมา ได้หันมาสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร และหรืออาจมีบุตร หลานหรือเครือญาติได้เข้ามาสมัครรับเลือกตั้งในภูมิภาคนี้ในเวลาต่อมา เช่น ขุนวรวิศิษฐ์ดรุณเวช (กรรมการจังหวัดสกลนคร) ส.ส.หนองคาย น.ท.พระศรการวิจิตร ข้าราชการบ้านาญ(ส.ส.นครพนม) นายอ้วน นาคกรทรรพ (ส.ส.อุดรธานี ปี พ.ศ. 2480 และปี พ.ศ.2489) เชื้อสายพระยา อดุลยเดชสยามเมศวร์วรภักดี (อภัย นาคกรทรรพ) สมุหเทศาภิบาลมณฑลอุดร ปี พ.ศ.2470 เป็นต้น จะเห็นได้ว่าคนกลุ่มนี้เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองก็สามารถปรับตัวเข้ากับระบบใหม่ได้อย่างรวดเร็วเช่นกัน เป็นที่น่าสังเกตว่า ในกลุ่มนี้เมื่อมาปกครองอีสานก็ได้รับคำสั่งจากส่วนกลางให้สืบค้นหาประวัติของเมืองต่างๆ ดังนั้นจะเห็นได้ว่ามีข้าราชการ

¹ เป็นที่น่าสังเกตว่า กลุ่มผู้นำท้องถิ่นเดิมนี้ได้มีการแต่งตั้งพงศาวดารหรือตำนานของเมืองตนไว้ทั้งในส่วนที่ได้รับคำสั่งจากส่วนกลางและที่ต่อมารบหนักไว้เป็นอนุสรณ์ เช่น พงศาวดารอีสาน(ฉบับเหล่า ณ ร้อยเอ็จ) ประวัติตำนานพงศาวดารเมืองสกลนคร ฉบับพระยาประจันตประเทศธานี (โง่นคำ พรหมสาขา ณ สกลนคร) และยังมีฉบับของพระบรมราชกุมาร(คำสาย ศิริพันธ์)กรมการพิเศษเมืองสกลนคร พระราชูปถัมภ์ เจ้าเมืองมลาไสยได้ลำดับพงศาวดารเมืองกาฬสินธุ์ไว้ ซึ่งต่อมานุญมี ภูเดชได้รวบรวมเรียบเรียงไว้ เป็นต้น

ราชการในระบบใหม่หลายคนได้เขียนประวัติศาสตร์ของเมืองในอีสานขึ้น ดังเช่น หม่อมอมรวงศ์วิจิตร(ม.ร.ว.ปฐุม คุณเภา)ปลัดมณฑลประจำจังหวัดอุบลราชธานี หรือ พระยาประชาภิจักรจักร เป็นต้น

กลุ่มพระ : ปัญญาชนของอีสาน

ก่อนที่ระบบการศึกษาแบบโรงเรียนจะเข้ามามีบทบาทในชุมชนหมู่บ้านอีสานนั้น การที่จะเขียนฐานะทางสังคมทางหนึ่งของชาวบ้านอีสานในสมัยก่อนโดยเฉพาะผู้ชายก็คือ การบวชพระและการเอาดีทางศาสนา ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นที่ยอมรับและมีผู้ได้รับความสำเร็จ พระอีสานเมื่อบวชก็จะบวชนาน และเมื่อนานเข้าจึงมีพระเถระเป็นชาวอีสาน ระยะระหว่าง พ.ศ.2393-2479พระเหล่านี้ได้มีโอกาสเล่าเรียนที่กรุงเทพฯและเคยปฏิบัติธรรมร่วมกับบวชชีรญาณภิกษุอีกด้วย เช่น พระอาจารย์ดี (พน.ภูโกล ดี) ผู้ซึ่งได้นำเอาพระธรรมยุติกนิกายเข้ามาเผยแผ่ในอีสานเป็นแห่งแรกที่วัดสุปฏิณาราม จังหวัดอุบลราชธานี นอกจากนี้ยังมีพระเถระผู้ใหญ่ได้แก่ พระอาจารย์ม่วง(เทวธมมีม่วง) พระอริยกวี(ธม.รท.ชิต อ่อน) พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจันท โจนทร์) และพระพรหมมุนี (ติส.โส อ้วน) (สมเด็จพระมหาธีรวงศ์(ติส.โส อ้วน),2497 : 119) และคนกลุ่มนี้เมื่อบวชนานเข้าก็ได้ดำรงตำแหน่งสมเด็จ ดังเช่น สมเด็จพระมหาธีรวงศ์(ติส.โส อ้วน) เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาสกรุงเทพฯ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า ในกลุ่มพระนี้ได้มีผู้แสดงความคิดเห็นทางด้านการเมืองที่สำคัญก็คือ เจ้าคุณอุบาลี(จันทร์) ได้เทศน์คัดค้านการเรียกรอเงินซื้ออาวุธเข้าร่วมทำสงครามโลกครั้งที่1 โดยเห็นว่าเป็นบาป จึงถูกพิจารณาปลดออกจากสมณศักดิ์ลงเป็นพระธรรมดา (นิวัตน์ พ. ศรีสุวรรณนท์ ,2529 : 119)

สำหรับความเคลื่อนไหวของกลุ่มพระในอีสานถือว่าเป็นชนชั้นนำทางการศึกษาและทางธรรมะก่อนที่ระบบการศึกษาแบบโรงเรียนจะเข้ามาเผยแผ่เสียอีก โดยได้มีการตั้งสำนักศึกษาอบรมทางด้านคันถธุระและวิปัสสนาธุระ โดยเฉพาะฝ่ายคันถธุระนั้นมีความเจริญและแพร่หลายออกไปมาก เช่นที่อุบลราชธานี นครพนม อุดรธานี หนองคาย ขอนแก่น นครราชสีมา ร้อยเอ็ด มหาสารคาม ทั้งนี้เนื่องจากยุคนี้มีการปรับปรุงการปกครองคณะสงฆ์ตลอดจนการศึกษาของสงฆ์ ส่วนสายวิปัสสนาธุระก็เช่นกัน ในอีสานได้รับการฟื้นฟูและปฏิบัติอย่างจริงจัง ได้แก่ พระอาจารย์เสาร์ กน.ตสีโตเป็นชาวจังหวัดอุบลได้อุปสมบทที่วัดใต้ จังหวัดอุบลฯ และต่อมาได้เปลี่ยนแปลงเป็นพระธรรมยุติกนิกายที่วัดศรีทอง จังหวัดอุบลราชธานี พระอาจารย์มั่น ภูริทต.โต มีปูเป็นเพียงแก่นท้าว เป็นชาวอำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานีได้อุปสมบทที่วัดศรีทอง จังหวัดอุบลราชธานีเคย

สดับธรรมเทศนา กับเจ้าคุณพระอุบาลี (สิริจันทเถระจันทร์) (ดูรายละเอียดในประจวบ แสนกลาง, 2531)

ดังจะเห็นได้ว่า ชนกลุ่มนี้ได้มีความเคลื่อนไหวทางการศึกษาและทางธรรมะเป็นสำคัญ และผลที่ตามมาจากการเคลื่อนไหวทางภูมิปัญญาของคนกลุ่มนี้ที่สำคัญก็คือ การเปิดโอกาสให้ชนชั้นระดับล่างสุดคือลูกหลานชาวนาในอีสานได้อาศัยการบวชเป็นพระในการเขยิบฐานะของตนในสมัยทศวรรษ 2470 มีคำพูดทั่วไปในอีสานว่า “ถ้าอยากเป็นขุนนาง ก็เรียนให้ได้เป็นมหา” (พระยาอุตรธานี, 2516 : (8)) ดังนั้นจะเห็นได้ว่า มีผู้แทนตำบลหลายคนที่ได้จบชั้นนักธรรมโท นักธรรมเอก ชั้นเปรียญ 3 ประโยค และเปรียญ 5 ประโยค เป็นต้น นอกจากนี้หากพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้วจะพบว่า มีนักการเมือง ข้าราชการที่สำคัญๆ หลายคน ในอีสานที่เขยิบฐานะโดยการบวชเป็นพระได้แก่ พระยาอุตรธานี (จิตร จิตตยะโคตร) อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดอุตรธานี ได้อาศัยเรียนที่วัดธรรมยุติกนิกายแห่งแรกในเมืองยโสธร ซึ่งพระคุณเจ้าพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจันท จันทร์) เป็นผู้จัดการศึกษาขึ้น และได้เรียนต่อหลายที่ทั้งที่อุบลและที่กรุงเทพฯ คือวัดโสมนัสวิหาร และวัดบวรนิเวศตามลำดับ นอกจากนี้ยังมีพระสารคามคณาภิบาล (ส.ส. จังหวัดมหาสารคาม ปี พ.ศ. 2476) จบประโยค 1-3 จากมหาภูมิบาลวิทยาลัย เป็นต้น

เป็นที่น่าสังเกตว่า พระที่มาจากอีสานเมื่อย้ายมาที่กรุงเทพฯ มักจะไปขออาศัยอยู่ตามวัดที่มีเจ้าอาวาสเป็นชาวอีสานและโดยมากจะมาจากจังหวัดเดียวกัน เช่น กรณีพระอรินนุวัตร นักธรรมเอก เปรียญ 5 ประโยค แห่งวัดมหาชัย ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคามก็ได้อาศัยการบวชเพื่อแสวงหาความรู้ เมื่ออยู่ในกรุงเทพฯ ก็ได้ไปอาศัยอยู่กับคนบ้านเดียวกัน คือพระมหาสินธุ์ พระมหาทองสุข พระมหานรินทร์ และพระมหานรินทร์ ได้นำพาเข้าไปฝากท่านพระครูพิสิฐวิริยคุณ เจ้าอาวาสวัดอัมพวัน บางซื่อ กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นคนอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดมหาสารคามเช่นกัน (พระอรินนุวัตร, 2524 : 19-21.)

สำหรับการเคลื่อนไหวทางความคิดของพระในอีสานพบว่าส่วนใหญ่ จะเน้นความสำคัญในเรื่อง การบำรุงรักษาวัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้านเป็นหลัก และยังเน้นในเรื่องการเป็นผู้นำที่เชื่อมวัดกับบ้านและเมืองเข้าด้วยกันทั้งในระดับท้องถิ่นและส่วนกลาง ส่วนทางด้านการเมือง หากพิจารณาเงื่อนไขหรือกลไกในการเลือกตั้งจะพบว่า คุณสมบัติประการหนึ่งที่รัฐได้วางไว้ในส่วน

ของผู้มีสิทธิในการเลือกตั้งผู้แทนตำบลในปี พ.ศ.2476 ก็คือ 'ไม่เป็นภิกษุสามเณร นักพรตหรือนักบวชในขณะที่มีการเลือกตั้ง ซึ่งเท่ากับว่าห้ามพระเณรเกี่ยวกับการเมืองนั่นเอง

กลุ่มผู้ประกอบการค้า

กลุ่มผู้ประกอบการค้าในอีสาน ช่วงทศวรรษ 2470 พบว่า มีหลายกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ที่เป็นกลุ่มใหญ่ๆ จัดได้เป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มพื้นเมืองชาวลาวและกลุ่มชาวจีน กลุ่มแรกมักทำนาทำไร่ เลี้ยงสัตว์ ควบคู่กับการค้า กลุ่มนี้ทำการค้าตั้งแต่หัว ควาย หมู ข้าว (หรือ ที่เรียกกันว่า พวกนายฮ้อย) และพวกของชำ ของป่า พวกนายฮ้อยนี้จะซื้อขายสินค้าทั้งในระดับหมู่บ้านและทำการค้าในต่างแดน ผู้ที่จะเป็นนายฮ้อยได้จะต้องเป็นคน "เคยผ่าน"หรือเคยไปขายควายทางภาคกลางมาแล้ว โดยทั่วไปนายฮ้อยจะมีฐานะดีกว่าคนพื้นเมืองอื่นในชุมชน และได้รับความนับถือจากชาวบ้านด้วย เนื่องจากเป็นคนที่มีฐานะดี มีประสบการณ์ในชีวิตมากเคยผ่านบ้านเมืองที่อยู่ห่างไกล และนายฮ้อยจึงเป็นส่วนหนึ่งที่มีบทบาทเป็นผู้นำวัฒนธรรมภาคกลาง ภาษา ค่านิยม หรือแนวคิดใหม่ๆมาเผยแพร่ในอีสาน โดยเฉพาะนายฮ้อยควายที่ลงไปภาคกลาง(และบางครั้งก็นำพาคนท้องถิ่นอีสานลงไปทำงานรับจ้างหรือทำนาอยู่ในที่ต้องการอีกด้วย) (สุนทร สุรวาทกุล, 2534 :20-21)

จะเห็นได้ว่านายฮ้อยหรือกลุ่มผู้ประกอบการชาวพื้นเมืองอีสาน เป็นกลุ่มที่มีผู้มีความคิดใหม่และมีทัศนคติกว้างไกลโดยเฉพาะพวกที่มีโอกาสลงไปติดต่อค้าขายทางไกลกับคนต่างพื้นที่ ต่างภาค คนกลุ่มนี้พบว่าได้มีการปรับตัวประการหนึ่งก็คือ มีการส่งเสริมบุตรหลานของตนให้มีโอกาสได้รับการศึกษาสูง ดังนั้นจึงพบว่ามีนักการเมืองจากภาคอีสานหลายคนที่มาจากเชื้อสายพ่อค้าในอีสาน เช่น นายเตียง ศิริขันธ์ (ส.ส.สกลนคร ช่วง2480-2495) เป็นบุตรของนายฮ้อยบุคคลผู้ซึ่งทำการค้ากว้างขวางครอบคลุมในพื้นที่เขตอีสานเหนือจนได้รับพระราชทานเป็นขุนนิเทศพาณิชย์ นายฟอง สิทธิธรรม (ส.ส.จังหวัดอุบลราชธานี2480-2491) ซึ่งเป็นบุตรของนายฮ้อยจากอำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

สำหรับกลุ่มชาวจีน ตามที่เคยกล่าวมาแล้วว่า ชาวจีนส่วนใหญ่เพิ่งเข้ามาตั้งหลักแหล่งในอีสานช่วง2461-2474 และเมื่อได้เข้ามาแล้วในช่วงนี้ได้มุ่งเน้นในเรื่องการประกอบอาชีพเป็นหลัก ขณะเดียวกันสำหรับชาวจีนผู้ที่มีฐานะดีในเมืองก็จะให้ความร่วมมือกับเมืองต่างๆในการพัฒนาเมือง ส่วนการเคลื่อนไหวทางด้านการเมือง การลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรในช่วงแรกนี้ยังไม่ปรากฏ ส่วนหนึ่งอาจเนื่องมาจากข้อจำกัดของคุณสมบัติของผู้ที่มีสิทธิในการสมัครรับเลือก

ตั้ง รวมทั้งผู้มีสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งคือการมีสัญชาติไทยตามกฎหมาย สำหรับผู้ที่ต้องการสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรคุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ ต้องมีความรู้เทียบชั้นประถมสามัญ รวมทั้งคุณสมบัติทางด้านอื่นๆไม่ว่าจะเป็นในเรื่องภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ หรือมีอสังหาริมทรัพย์หรือเป็นบุคคลที่เกิดในจังหวัดนั้นเป็นต้น (สมัคร ธนมิตร ,ม.ป.ป. : 34-35) อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า เชื้อสายของชาวจีนที่มีคุณสมบัติในการสมัครรับเลือกตั้งทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นได้สนใจเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองตั้งแต่แรกเริ่มของการเลือกตั้งในประเทศไทยแล้ว ดังเห็นได้จากชื่อที่เป็นภาษาจีน เช่น นายฮวด ทองโรจน์ (มหาสารคาม) นายกิม - ใช้ ศรีสมบูรณ์ นายฮกต้าย โกศลวิทย์ นายกิมจ้วน จัยวัฒน์(อุบลราชธานี) เป็นต้น

กลุ่มราษฎร

ราษฎรโดยทั่วไปในหมู่บ้านอีสานและหรือในเมือง ช่วงทศวรรษ 2470 ส่วนใหญ่ก็คือผู้ที่ประกอบอาชีพทำนา เป็นหลัก จะมีบ้างที่ทำสวน รวมทั้งพวกที่เป็นแรงงานรับจ้างชั่วคราว เช่น ไปรับจ้างสร้างทางรถไฟ ไปทำงานโยธา ทำถนน เข้าไปรับจ้างในเขตเมือง หรือบางครั้งจะอพยพไปทำนาในที่ราบภาคกลาง ชนกลุ่มนี้ถือว่าเป็นกลุ่มระดับล่างสุด การเหยิบฐานะของชนกลุ่มนี้เป็นไปได้อย่างมากเพราะโดยส่วนใหญ่มีฐานะยากจน เนื่องจากมีรายได้ต่ำ ดังเห็นได้จากรายได้ของชาวนาในปี พ.ศ.2473 ตามรายงานของซิมเมอร์แมน พบว่า ในภาคต่างๆมีรายได้ต่อครอบครัวต่อปีสามารถจำแนกได้ดังนี้ คือ ภาคกลาง 279 บาท ภาคเหนือ 176 บาท ภาคใต้ 125 บาทและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ(อีสาน)ต่ำสุดคือ 83 บาท (คาร์ล ซี ซิมเมอร์แมน,2525 : 18-20) นอกจากนี้กลุ่มนี้ยังมีภาระหนักที่สำคัญที่ต้องจ่ายให้แก่รัฐก็คือ การต้องจ่ายเงินรัชูปการให้แก่รัฐ(ตามพรบ.เงินรัชูปการ พ.ศ.2468)อีกด้วย สำหรับทางด้านการศึกษาภายหลังพรบ.ประถมศึกษา พ.ศ.2464 ที่บังคับให้ราษฎรส่งบุตรหลานอายุตั้งแต่ 7-14 ปีเข้าเรียนหนังสือในโรงเรียนประถมศึกษานั้น การศึกษาแบบใหม่นี้จะเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยเหยิบฐานะทางสังคมของกลุ่มนี้ได้

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาโรงเรียนก่อน พ.ศ.2475นั้นจะพบว่า โรงเรียนในจังหวัดต่างๆเปิดสอนเพียงชั้นมัธยมปีที่1-3เท่านั้น เว้นแต่เป็นจังหวัดที่เป็นที่ตั้งมณฑลจึงสอนได้ถึงมัธยมปีที่ 6 ส่วนคนที่เรียนต่อมัธยมปีที่7และ8 ต้องไปเรียนที่โรงเรียนสวนกุหลาบและโรงเรียนเทพศิรินทร์-วาส ที่กรุงเทพฯ สำหรับโรงเรียนประจำจังหวัดร้อยเอ็ด “ร้อยเอ็ดวิทยาลัย”เป็นโรงเรียนที่เคยตั้งมณฑลเปิดสอนมัธยม1-6 นักเรียนที่จบมัธยมปีที่3จากจังหวัดมหาสารคามและกาฬสินธุ์ที่เคยขึ้นกับมณฑลร้อยเอ็ดส่วนมากมาเรียนต่อที่โรงเรียนดังกล่าว (นิวัฒน์ พ.ศรีสุวรรณันท์,2529 :92) ส่วนที่

อุดรธานีก็เช่นกัน พวกที่อยู่จังหวัดสกลนครและหนองคายนั้นในปี พ.ศ.2475 มีเพียงชั้นมัธยมปีที่5 หากต้องการเรียนต่อต้องมาเรียนที่จังหวัดอุดรธานี เนื่องจากเคยเป็นที่ตั้งมณฑลมาก่อน และหากต้องการศึกษาต่อในระดับมัธยม 7-8 ก็ต้องลงมาเรียนที่กรุงเทพฯ โดยขออาศัยตามวัด หรือบ้านข้าราชการ ญาติพี่น้อง (กจช.(2) สร.0201.8/13หลวงนิติบรรพชา)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า โอกาสที่บุตรหลานของคนกลุ่มนี้จะมีโอกาสเขยิบฐานะได้โดยผ่านการศึกษานั้นเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก นับตั้งแต่ต้องหาที่เรียนในเมืองต่างๆของภาคอีสานก่อนที่จะย้ายลงมาเรียนต่อที่กรุงเทพฯ โดยทั่วไปที่มาอาศัยในเมืองก็ได้พักอาศัยกับญาติ ครู หรืออาจขออาศัยพักกับผู้มีฐานะดีโดยคอยเป็นเด็กรับใช้ในบ้านเป็นข้อแลกเปลี่ยนค่าอาหารและที่พัก และบางรายอาจอาศัยวัดในการเรียนหนังสือ รวมทั้งบางรายอาจใช้วิธีชกมวยที่เรียกว่า “ค้ำกำปั้น” ในการหาเงินเป็นค่าเล่าเรียน นอกจากนี้แล้วบางรายอาจใช้วิธีการบวชเณรและบวชเป็นพระ จากนั้นจึงลาสิกขาบทแล้วเข้าสู่ระบบราชการ จากการศึกษาพบว่านักการเมืองอีสานมีหลายคนที่มาจากคนกลุ่มนี้ ได้แก่ นายจำลอง ดาวเรือง (ส.ส.จังหวัดมหาสารคาม ช่วง 2480-2490) นายสวัสดิ์ พึ่งตน (ส.ส.จังหวัดขอนแก่น ช่วง 2495) (สัมภรณ์พระสวัสดิ์ พึ่งตน, 29 ธันวาคม 2539) นายนิวัฒน์ พ. ศรีสุวรรณนท์ (ส.ส.จังหวัดร้อยเอ็ด ช่วง 2491-2500) เป็นต้น

กลุ่มต่างๆที่กล่าวมาข้างต้นจะพบว่า กลุ่มที่มีโอกาสได้เปรียบมากที่สุดในการที่จะมีคุณสมบัติเข้าสู่กลไกทางการเมืองในระบบใหม่ตามที่รัฐได้วางเกณฑ์คุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งของผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็น ส.ส.คือ ต้องมีความรู้เทียบชั้นประถมสามัญ (หลักสูตร 3 ปี ก็คือ ประถมปีที่ 3) ดังนั้นจะเห็นได้ว่ากลุ่มที่ได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียนแบบสมัยใหม่ จึงเป็นกลุ่มที่น่าจะได้เปรียบมากกว่ากลุ่มอื่นๆ และคนกลุ่มนี้มาจากไหน จากการศึกษาภูมิหลังของผู้แทนราษฎร พ.ศ.2476 พบว่า เป็นกลุ่มที่สืบเชื้อสายมาจากเจ้าเมืองหรือผู้นำท้องถิ่นเดิม กลุ่มข้าราชการและบุตรหลานข้าราชการในระบบใหม่ และกลุ่มพ่อค้า ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีโอกาสเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่นตามกลไกของระบบการเมืองสมัยใหม่ได้ ส่วนกลุ่มราษฎรที่เป็นชาวไร่ ชาวนานั้นพบว่า ได้รับเลือกตั้งในระดับ“ผู้แทนตำบล” ซึ่งเป็นผู้ที่จะไปเลือกผู้แทนราษฎรอีกทอดหนึ่ง นอกจากนี้แล้ววงการเมืองอยู่ในระดับท้องถิ่นคือ ได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาจังหวัดและเมือง แต่ไม่สามารถเข้าถึงตำแหน่งทางการเมืองระดับชาติได้ ยกเว้นเชื้อสายของชาวนาหรือราษฎรทั่วไปที่ได้รับการศึกษาสูงจะสามารถเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองระดับชาติได้นับตั้งแต่ช่วง 2480 หรือ สมัยการเลือกตั้งครั้งที่ 2 เป็นต้นไป

3.2. ระบบการเมืองสมัยใหม่ “การเลือกตั้งระดับชาติ” ครั้งแรกในประเทศไทย พ.ศ.2476 กับการเน้นความสำคัญของท้องถิ่นและเกิดการ “แยกเขา-แยกเรา”

ภายหลังจากที่คณะราษฎรได้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 เพื่อจะขอรับพระราชทานรัฐธรรมนูญใช้เป็นหลักในการปกครองประเทศ ครั้นวันที่ 27 มิถุนายน จึงได้มีประกาศใช้พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 ต่อมาในวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2475 ก็ได้พระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับถาวรขึ้น ซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้บัญญัติให้มีสภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 2 ประเภท คือ สมาชิกประเภทที่ 1 ได้แก่ผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นโดยถือจำนวนราษฎรสองแสนคนต่อผู้แทน 1 คน ถ้าจังหวัดใดมีพลเมืองเกินกว่าสองแสนก็ให้เลือกตั้งผู้แทนเพิ่มขึ้นหนึ่งคนทุก ๆ สองแสน ส่วนการเลือกตั้งนั้นเป็นการเลือกตั้งทางอ้อม โดยเลือกผู้แทนตำบลก่อน แล้วผู้แทนตำบลเป็นผู้เลือกผู้แทนราษฎรอีกต่อหนึ่ง ผู้แทนที่เลือกมานี้เรียกว่า “ผู้แทนราษฎร” (กจช. (2)สร.0201.5.2/1 ผู้แทนตำบล) สมาชิกประเภทที่ 2 ได้แก่ผู้ที่พระมหากษัตริย์ทรงตั้งขึ้น การเลือกตั้งสมาชิกประเภทที่ 1 ได้กระทำเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ.2476¹ ตรงกับสมัยพระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี(ต่อจากรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2476) ดังนั้นเนื้อหาในหัวข้อนี้จึงต้องการชี้ให้เห็นว่า ระบบการเมืองสมัยใหม่ที่ทำให้เกิดการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรขึ้นเป็นครั้งแรกนั้นได้ส่งผลต่อท้องถิ่นอีสานอย่างไร โดยได้แบ่งการนำเสนอเป็น 3 ส่วนคือ 1.การเลือกผู้แทนตำบล 2. การเลือกผู้แทนราษฎร และ 3. ผู้แทนอีสานในยุคแรกของการเมืองระบบใหม่

3.2.1. การเลือกผู้แทนตำบล พ.ศ.2476

1. คุณลักษณะของผู้แทนตำบลตามแนวทางของรัฐ

รัฐบาลภายใต้การนำของพระยาพหลพลพยุหเสนาได้ประกาศรับสมัครผู้แทนทั้งในระดับตำบลและจังหวัดนับตั้งแต่ปลายเดือนสิงหาคม พ.ศ.2476 เป็นการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรซึ่งดำเนินการไม่พร้อมในวันเดียวกันทั่วทั้งประเทศ ขึ้นอยู่กับความพร้อมของแต่ละเขตเลือกตั้งเป็นสำคัญ

¹ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.2502. **สมุดภาพสมาชิกรัฐสภา**. (ม.ป.ท) หน้า 23-25. สำหรับร่างเกี่ยวกับ พระราชบัญญัติการเลือกตั้งครั้งแรกนี้ ดูนครินทร์ เมฆไตรรัตน์,2535 : 259.

โดยรัฐบาลได้กำหนดให้เลือกตั้งผู้แทนตำบลในระหว่างวันที่ 1 ตุลาคม จนถึงสิ้นเดือนพฤศจิกายน และให้ผู้แทนระดับตำบลเลือกผู้แทนราษฎรระดับจังหวัด สำหรับกรณีการเลือกผู้แทนตำบลนั้น กองการโฆษณาของรัฐได้มีประกาศการเลือกตั้งผู้แทนตำบลออกเผยแพร่ เพื่อให้ราษฎรได้รู้จักการปกครองแบบใหม่ ส่วนคุณสมบัติของผู้ที่จะมาเป็นผู้แทนตำบลตามแนวทางที่รัฐได้แนะนำให้ราษฎรเลือกนั้น พบว่าจะเป็นผู้มีคุณสมบัติดังนี้ (กจช.(2)สร.0201.5.2/1 ผู้แทนตำบล)

“...การเลือกผู้แทนตำบลนั้น นอกจากจะเป็นการสะดวกแล้ว ยังมีคุณอีกอย่างหนึ่งคือ ผู้ที่สมัครรับเลือกย่อมเป็นผู้ที่ราษฎรในตำบลเคยรู้จักตัวหรือรู้เรื่องมาแต่ก่อนเมื่อเราจะเลือกผู้ใดเป็นผู้แทนของเราก็ควรรู้ว่าเขาเป็นคนดีจริง มีนิสัยใจคอเป็นคนหนักแน่นและฉลาดรู้เท่าถึงการสมควรเป็นผู้ที่เราอาจไว้วางใจให้เป็นผู้แทนของเราได้ จงทราบไว้ว่าผู้แทนตำบลของเรานี้จะเป็นผู้ไปเลือกผู้แทนราษฎรและผู้แทนราษฎรจะเป็นผู้เข้าไปนั่งประชุมสภา มีเสียงในการออกกฎหมายและในการปกครองบ้านเมืองตลอดจนการตกลงกันว่า **จะจัดการระงับทุกข์และบำรุงสุขในตำบลของเราอย่างไร...** “ [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

จากข้อความข้างต้นนี้อาจกล่าวได้ว่า รัฐเป็นผู้สร้างนิยามและความหมายของผู้แทนราษฎร รวมทั้งการปลูกฝังหน้าที่ของ ส.ส. อีกด้วย ในส่วนคุณลักษณะของผู้แทนตำบลในแนวทางที่รัฐบาลขณะนั้นต้องการก็คือ เป็นคนดี นิสัยใจคอเป็นคนหนักแน่นและฉลาดรู้เท่าถึงการ เป็นที่น่าสังเกตว่า คุณสมบัติดังกล่าวนี้ไม่เกี่ยวกับความรู้ความสามารถ และระดับของการศึกษา นอกจากนี้ยังถือเป็นจุดเริ่มต้นในการปลูกฝังเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของผู้แทนราษฎร ไม่เพียงแต่เป็นผู้มีบทบาทในการออกกฎหมายและในการปกครองบ้านเมืองเท่านั้น แต่ยังเป็นผู้มีบทบาทและหน้าที่ในการระงับทุกข์และบำรุงสุขในตำบลอีกด้วย ซึ่งการกำหนดเช่นนี้มีส่วนกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นนี้ถึงผลประโยชน์ที่พึงได้จาก ส.ส. ที่มีต่อท้องถิ่นของตน และขณะเดียวกันสำหรับผู้ที่จะมาเป็น ส.ส. ก็ถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องบำบัดทุกข์และบำรุงสุขของราษฎรในท้องถิ่นของตน

2. สิทธิออกเสียงและการสมัครเป็นผู้แทนตำบล : การเน้นความสำคัญของคนในพื้นที่หรือท้องถิ่น

การเลือกตั้งนี้ถือว่าเป็นหน้าที่ของทุกคนที่มีสิทธิออกเสียงตามกฎหมายทั้งชายและหญิงที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไป ส่วนผู้ที่ไม่มีสิทธิออกเสียงก็คือชาวต่างประเทศ ผู้เยาว์ นักโทษและผู้ไม่มีสิทธินี้

ตามกฎหมาย¹ ส่วนผู้ที่จะสมัครเป็นผู้แทนตำบล ในตำบลหนึ่งจะมีผู้สมัครรับเลือกตั้งกี่คนก็ได้ แต่จะเลือกได้ตำบลละคนเดียวเท่านั้น **ผู้จะสมัครเป็นผู้แทนตำบลใด ต้องมีภูมิลำเนาหรือเป็นเจ้าของที่ดิน หรือเกิดในตำบลนั้น** และจะสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนตำบลได้แต่เฉพาะตำบลเดียว โดยสมัครได้ที่กรรมการอำเภอที่ตำบลนั้นขึ้นอยู่ ทั้งนี้ไม่ต้องเสียค่าสมัครและไม่ต้องมีรูปถ่าย ส่วนการเผยแพร่ให้ราษฎรมาสมัครเป็นผู้แทนตำบลนั้น กองการโฆษณาได้ประกาศให้มีการยื่นใบสมัครต่อกรรมการอำเภอท้องที่ภายในแรม 11 ค่ำเดือน 10 ตรงกับวันที่ 15 กันยายน 2476 และได้ประกาศเรียกร้องให้ราษฎรมาสมัคร ดังข้อความ (กจช. (2)สร.0201.5.2/1)

“...ถ้าท่านไม่สมัครเป็นผู้แทนตำบล ใครเล่าจะสมัคร? ถ้าในที่สุดไม่มีใครสมัครเลย ก็แปลว่าตำบลที่ท่านอยู่ไม่มีผู้แทน จะไม่มีใครเป็นผู้แทนของท่าน เมื่อมีการเลือกผู้แทนจังหวัด ตำบลของท่านก็จะมีส่วนช่วยเลือกด้วยเลย ท่านต้องนึกถึงประเทศชาติเป็นใหญ่ แล้วถัดลงมาก็นึกถึงท้องที่ของท่าน...” [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

สำหรับผู้ที่มาเป็นผู้แทนตำบล จากการสำรวจข้อมูลอย่างกว้างทั่วประเทศของผู้ที่มาเป็นผู้แทนตำบลส่วนหนึ่ง พบว่า เป็นผู้ที่มาจากชนชั้นข้าราชการที่มีบรรดาศักดิ์ เช่น ขุนเจนจบลานกระบือ (ต.ลานกระบือ อ.พรานกระต่าย จ.กำแพงเพชร) ขุนศรีโกสยวิสุทธิ (ต.จอมคำ อ.ม่วยต่อ จ.แม่ฮ่องสอน) หมื่นสุวรรณมุณี (ต.ชิงโค อ.เมือง จ.สงขลา) ขุนประนามตะโหมดภัย (ต.ตะโหมด อ.ปากพูน จ.พัทลุง) หมื่นสมานสารกิจ (ต.บึงสาร อ.องครักษ์ จ.นครนายก) ขุนเสตวรรษศึกษากร (ต.โพธาราม อ.โพธาราม จ.ราชบุรี) เป็นต้น ซึ่งชนชั้นเหล่านี้ในอดีตก็เช่นเดียวกับที่อื่นๆ คือ ได้สมัครเป็นผู้แทนตำบลโดยปรากฏอยู่แทบทุกจังหวัด ได้แก่ ขุนชัยชนารักษ์ (ต.มีชัย อ.มีชัย จ.หนองคาย) หมื่นภักดีราช (ต.นาขมิ้น อ.ท่าอุเทน จ.นครพนม) หมื่นรักษาราชบุรี (ต.อุ้มจาร อ.กุมภวาปี จ.อุดรธานี) ขุนเหมธดลิน (ต.ปลาไหล อ.พรหมานิคม จ.สกลนคร) ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีข้าราชการที่มาจากสาย ทหาร และตำรวจได้มาเป็นผู้แทนตำบลด้วยเช่น นายร้อยตรีรอด ชานิกุล

¹ คุณสมบัติของผู้มีสิทธิ์เลือกผู้แทนตำบล ได้แก่ 1. มีสัญชาติไทยตามกฎหมายและได้กำหนดเงื่อนไขสำหรับผู้มีบิดาเป็นชาวต่างประเทศไว้ด้วย 2. มีอายุยี่สิบปีบริบูรณ์แล้ว 3. ไม่เป็นผู้ต้องคุมขังอยู่โดยหมายของศาลในขณะมีการเลือกตั้ง 4. ไม่เป็นบุคคลวิกลจริตหรือจิตฟั่นเฟือน 5. ไม่เป็นภิกษุสามเณร นักพรตหรือนักบวชในขณะที่มีการเลือกตั้ง 6. ไม่ถูกศาลพิพากษาให้เพิกถอนสิทธิ์ออกเสียง

(ต.ประตู่ไชย อ.เมืองพิมาย จ.นครราชสีมา) นายสิบตรีกู อ้วนไทร (ต.ขามเฒ่า อ.หนองบัว จ.นครพนม) เป็นต้น (กจช.(2)สร.0201.5.2/1 (ปีก2))

นอกจากนี้ ไม่เพียงแต่ชนชั้นข้าราชการหรือผู้มีบรรดาศักดิ์หรือยศทางทหาร ตำรวจเท่านั้น ปรากฏว่าชนชั้นชาวนา และพวกที่มีอาชีพค้าขาย ก็ได้เข้ามามีสิทธิและมีส่วนทางการเมืองในระดับพื้นฐานครั้งแรกนี้ โดยการสมัครเป็นผู้แทนตำบลและได้รับเลือกตั้งด้วย จากการพยายามสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับอีสาน พบว่า ผู้มีอาชีพดังกล่าวมีเป็นจำนวนมากไม่น้อย ได้แก่ ที่จังหวัดมหาสารคาม นายสอน ดอนชวนชม อาชีพทำนา (บ้านในเมือง กมลาไสย อ.กมลาไสย) นายแสง รัตนมาศ อาชีพทำนา (หมู่ 5 ต.หนองแปน อ.กมลาไสย) นายทองคำ คลังบุญคลอง อาชีพค้าขาย (ต.เหนือ อ.ห้วย) นายจันทร์ จันทะพิมพ์ อาชีพทำนาและค้าขาย (ต.เวียงนาง อ.ตลาด) (กจช.มท.5.16.3/27 มหาสารคาม) หรือที่จังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่ นายคุณ จันทรส่อง อาชีพทำสวน (ต.เหล่าแดง อ.เมืองอุบล) นายไพโรจน์ จันศิริ อาชีพทำนา (ต.ในเมือง อ.ยโสธร) นายสิงทอง วรรณสถิตย์ อาชีพค้าขาย (ต.โนนใหญ่ อ.เขื่องใน) เป็นต้น(กจช.มท.5.16.3/67 อุบลฯ) ซึ่งลักษณะแบบนี้จะพบอยู่ทั่วไป

หากพิจารณาระดับการศึกษาของผู้แทนตำบลแล้ว พบว่า คุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนตำบลไม่ปรากฏว่าได้มีการกำหนดไว้ในพระราชกฤษฎีกา ดังนั้นผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนตำบลในอีสานจึงมีความหลากหลาย นับตั้งแต่ระดับไม่รู้หนังสือ ระดับอ่านออกเขียนได้ ระดับประถม และมัธยม รวมถึงการเรียนรู้อาชีพด้วย ดังเช่น นายใหม่ แสงวิเศษ ประถม 3 (มุกดาหาร จ.นครพนม) นายสี อนุญาหงษ์ อ่านออกเขียนได้ (บ้านค้อ อ.มุกดาหาร จ.นครพนม) นายเข้า บุญโท ได้เปรียญ 3 ประโยค (ต.ไผ่ อ.ยโสธร ขณะนั้นขึ้นกับ จ.อุบลฯ) นายศรีไส ทับทิมหันต์ เปรียญ 5 ประโยค (เขื่องใน จ.อุบลฯ) นายสงวน ศรีภาค จบป.3 และนักธรรมโท (ฟ้าหยาด จ.อุบลฯ) เป็นต้น (กจช..มท. 5. 16.3/67อุบลฯ) สำหรับกรณีที่ไม่รู้หรือผู้ที่พออ่านออกเขียนได้นั้น จากการศึกษาพบว่า มีผลที่ตามมา ดังเห็นได้จากกรณีจังหวัดเลย ได้มีการร้องเรียนถึงผู้ว่าราชการจังหวัดที่มีการปล่อยให้บุคคลอื่น เข้าไปชี้แนะในการเลือกตั้งสำหรับผู้แทนตำบลที่ไม่รู้หนังสือซึ่งถือว่าผิดพบ.การเลือกตั้ง ดังปรากฏในคำร้องของนายสิน ศาสตรสุนทรผู้แทนตำบลกุดป่อง และเป็นผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็น ส.ส. (ดูรายละเอียดในเอกสาร กจช. (2) สร. 0201. 35.1/7 คัดค้านการเลือกตั้ง ปีก 3)

สำหรับในที่ต่างๆที่มีการลงคะแนนเลือกตั้งผู้แทนตำบลนั้น พบว่า ส่วนใหญ่ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย¹ ส่วนในกรณีที่ไม่เรียบร้อยนำไปสู่การร้องเรียนถึงนายกรัฐมนตรี เฉพาะที่อีสานเท่าที่ค้นพบขณะนี้ พบที่ อ.ชนบท จ.ขอนแก่น กรณีของหลวงพิพัฒน์พลกาย ข้าราชการบำนาญ (ต่อมาได้เป็นผู้แทนราษฎรในจังหวัดขอนแก่นเป็นคนแรก) ได้ร้องเรียนไปที่พระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน 2476 เนื้อหาของการร้องเรียนเกี่ยวกับการเลือกตั้งผู้แทนตำบลในอำเภอชนบทว่า (กจช. (2)สร.0201.5.2/1 ผู้แทนตำบล (ปีก 2) "...มิได้ดำเนินตามพระราชบัญญัติการเลือกตั้ง เนื่องจากกรรมการอำเภอมิได้นำรายชื่อผู้มีสิทธิออกเสียงออกประกาศให้เจ้าตัวเขาทราบเลย ครั้นถึงวันเลือกตั้งผู้แทนตำบล ผู้ใหญ่บ้านและกำนันจึงตีเครื่องสัญญาณให้ไปประชุมเลือกตั้งตามวันเวลาดำเนินการเท่านั้น ในวันเลือกตั้งปรากฏว่ามีราษฎรผู้สมควรที่จะมีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนตำบลของตนไม่ได้รับบัตรออกเสียงเลือกตั้งจากกรรมการเกือบครึ่งหนึ่ง จำนวนของพวกที่มาทั้งหมด ครั้นพวกเหล่านั้นไปร้องขอบัตรออกเสียงกรรมการก็ไม่ยอมให้โดยอ้างว่าไม่มีชื่อในบัญชีว่าเป็นผู้มีสิทธิออกเสียง พวกที่ไม่ได้รับบัตรออกเสียงได้พากันมาร้องเรียนต่อกรรมการอำเภอหลายคน นายอำเภอกลับไม่รู้ไม่ชี้ด้วย ครั้นจะนำความไปร้องฟ้องต่อศาลก็ขาดวันกำหนดตามในพระราชบัญญัติเลือกตั้ง ตามพฤติการณ์ดังได้เป็นมาแล้ว ตามข้อความที่ได้กราบเรียนมาข้างต้นนี้เกล้าฯจึงได้โทรเลขมากราบเรียนได้ทำกรุณาเพื่อทราบ และเห็นว่ากรรมการอำเภอชนบทพิเคียมมิได้เอาใจใส่ต่อรัฐธรรมนูญอันเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาติบ้านเมือง..."

หากพิจารณาต่อเนื่องเกี่ยวกับผู้แทนตำบลหลังจากได้รับเลือกตั้งแล้ว จะพบว่า มีผู้แทนตำบลหลายท่านที่ได้ไต่เต้าทางการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติโดยสมัครเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาเมืองและสมาชิกสภาจังหวัด โดยเฉพาะสมาชิกสภาจังหวัดที่เริ่มมีการประกาศใช้และมีการเลือกตั้งในปีพ.ศ.2478 จะพบว่า มีผู้แทนตำบลหลายท่านได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาจังหวัด ตัวอย่างของบุคคลต่อไปนี้มีฐานะเป็นกำนันและ

¹ จากการสำรวจข้อมูลผู้แทนตำบลทั่วประเทศพบว่า มีบางตำบลไม่มีผู้สมัครเป็นผู้แทนตำบลซึ่งในขณะนี้ไม่มีการยกเว้นแม้แต่ในกรุงเทพฯ เช่น ตำบล ร.ร.อัสสัมชัญ ตำบลตลาดบางรัก ตำบลเชิงสะพานสารจร ตำบลไฮเต็ลใหญ่ ตำบลบางกอกน้อย เป็นต้น สำหรับจังหวัดอื่นๆพบอยู่ทุกภูมิภาค เช่น พิษณุโลก มี 8 ตำบล กำแพงเพชร 3 ตำบล อุตรดิตถ์ 3 ตำบล ราชบุรี 2 ตำบล แม่ฮ่องสอน 7 ตำบล น่าน 2 ตำบล เชียงใหม่ 2 ตำบล สระบุรี 8 ตำบล นครสวรรค์ 4 ตำบล กาญจนบุรี 2 ตำบล ลำปาง 11 ตำบล ตรัง 4 ตำบล กระบี่ 4 ตำบล ชลบุรี 1 ตำบล สุพรรณบุรี 2 ตำบล สำหรับในภาคอีสาน ได้แก่ สกลนคร 1 ตำบล(ที่ ต.ดอนแดง วานรนิวาส) ชัยภูมิ 1 ตำบล (ยางกลัก จตุรัส) อุบล 5 ตำบล คือที่ ต.ขานูมาน ต.หนองข่า ต.โคกสาร ต.โคกก่ง อ.เขมราฐ และที่ ต.สงยาง อ.สุวรรณวาจวรี เป็นต้น (กจช. (2)สร.0201.5.2/1 ผู้แทนตำบล (ปีก 2)

ขณะเดียวกันเป็นผู้แทนตำบล รวมทั้งยังได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาจังหวัดอีกด้วย (ขณะนั้นกฎหมายไม่ได้ห้ามมีหลายตำแหน่งในเวลาเดียวกัน) เช่น ที่จังหวัดอุบลราชธานี นายไพโรจน์ จันศิริ (ปี 2479 อายุ 42 ปี ต.ในเมือง อ.ยโสธร จ.อุบลฯ) ชุนโพธิ์ไพฑูริย์ (ปี 2479 อายุ 39 ปี ต.โพธิ์ไทร อ.เขมราฐ จ.อุบลฯ) นายจันทร์ จันทรไชย (ปี 2479 อายุ 42 ปี ต.แก้ง อ.เดชอุดม จ.อุบลฯ) หรือนายบุญรอด ไชยกาล (ปี 2476 อายุ 52 ปี ต.โนนค้อ อ.วารินชำราบ จ.อุบลฯ) เคยเป็นทั้งปลัดอำเภอเป็นกำนันและผู้แทนตำบล และยังได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาจังหวัดในปี พ.ศ.2479 อีกด้วย (กจข.มท.5.16.3/67อุบลฯ)

นอกจากนี้ การเลือกตั้งทางอ้อม คือ การที่ให้ผู้แทนตำบลเป็นผู้ไปเลือกตั้ง ส.ส.นั้น ได้ก่อให้เกิดระบบฐานเสียง ขึ้น โดยเริ่มต้นจากเครือข่ายของผู้ที่ต้องการได้รับการเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรหรือผู้แทนของจังหวัดนั้นๆ ได้ให้เครือข่ายติลงสมัครเป็นผู้แทนตำบล เพื่อที่จะได้เป็นฐานเสียงหรือฐานคะแนนของตน รวมทั้งเพื่อที่จะได้ดำเนินการเป็นหัวหน้าคะแนนไปด้วย ดังตัวอย่างที่พบที่จังหวัดมหาสารคาม นายบุญช่วย อุตถากร ซึ่งได้รับเลือกเป็นผู้แทนตำบลลาด อำเภอลาดเป็นน้องชายของนายทองม้วน อุตถากรโดยสืบสายโลหิต และจากคำร้องคัดค้านการเลือกตั้งครั้งแรกนี้ที่ จ.มหาสารคาม ตามที่มีผู้คัดค้าน ได้อ้างว่า นายบุญช่วย ได้กระทำการสมคบกันเชิญผู้แทนตำบลต่างๆ มาประชุมที่บ้านของเขาในคืนวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ.2476 เชิญเลี้ยงน้ำชา กาแฟ และสุรา เสมือนหนึ่งบังคับคือให้ผู้แทนตำบลที่มาประชุม ณ ที่นั้นลงความเห็นเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อให้เลือกนายทองม้วน อุตถากรซึ่งเป็นพี่ชายโดยปริยาย 3 ครั้ง 3 หนจนเป็นที่พอใจ และเมื่อผู้แทนตำบลลงลายลักษณ์อักษรแล้วยังกำชับให้รักษา สัจจะอีกด้วย เพื่อให้แน่นแฟ้นเข้า (กจข.(2) สร.0201.35.1/7คัดค้านการเลือกตั้ง) ดังจากตัวอย่างนี้จะเห็นได้ว่าระบบฐานเสียงและระบบหัวหน้าคะแนนได้เริ่มขึ้นแล้วในอีสาน ส่วนกรณีรายละเอียดในเรื่องนี้จะกล่าวในหัวข้อการเลือกผู้แทนราษฎรหรือส.ส.

3.2.2. การเลือกตั้งผู้แทนราษฎร

1. เกณฑ์กำหนดจำนวนผู้แทนราษฎร

ตามกฎหมายระบุไว้ว่า ให้ผู้แทนตำบลในจังหวัดหนึ่งๆ เลือกตั้งคนที่เห็นว่าดี เป็นผู้แทนราษฎรจังหวัดละคน ถ้าจังหวัดใดมีราษฎรมากกว่าสองแสน ก็ให้เลือกตั้งผู้แทนราษฎรเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งคนทุกๆ สองแสน กล่าวคือ ถ้าจังหวัดใดมีราษฎร 4 แสน ก็มีผู้แทนราษฎรได้ 2 คน ถ้ามี

ราษฎร 6 แสน ก็มีผู้แทนราษฎรได้ 3 คน ดังนี้เรื่อยไปถ้ามีเศษจาก 2 แสนไม่นับ (กองวิชาการ, 2479 :22) ส่วนการใช้ปีการสำรวจสำมะโนครัวเป็นเกณฑ์นั้น พบว่ารัฐประกาศใช้ปี พ.ศ.2472 เป็นเกณฑ์

เป็นที่น่าสังเกตว่า การใช้เกณฑ์ในปีดังกล่าว จากการศึกษาพบว่า ได้มีบางจังหวัดได้ร้องเรียนมายังรัฐบาลเนื่องจากมองว่าไม่ตรงตามจำนวนที่เป็นจริง ดังได้แก่ จังหวัดเชียงราย จำสับเอก บุญธรรม สืบสวัสดิ์ ผู้ร้องได้สมัครรับเลือกเป็นผู้แทนราษฎรในจังหวัดนี้ได้คะแนนเป็นที่ 2 และได้ร้องว่า ในการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรคราวนี้ จำนวนพลเมืองที่กรมการประกาศมี 373,790 คน คิดสำมะโนครัวปี พ.ศ.2472 การใช้เกณฑ์ดังกล่าวนี้ยังห่างไกลจากความเป็นจริง ราษฎรในจังหวัดนี้ ไม่อพยพไปไหน มีแต่เพิ่มจำนวนมาทุกปี เวลานี้คงมีจำนวนราษฎรไม่น้อยกว่า 4 แสนคน และจะมีผู้แทนได้ 2 คน ซึ่งผู้ร้องมีสิทธิจะได้เป็น หรือกรณีที่จังหวัดอยุธยา และจังหวัดราชบุรีก็ได้ร้องเรียนในประเด็นนี้เหมือนกัน (กจช.(2)สร.0201.35.1/1ผู้แทนตำบล ปีที่ 2)

2. คุณสมบัติของผู้ที่มีสิทธิสมัครเป็นผู้แทนราษฎรและคุณลักษณะของผู้แทนตาม ที่รัฐบาลต้องการ : การเน้นความสำคัญของท้องถิ่นและทำให้เกิดการ “แยกเขาและเรา” ขึ้น

ผู้มีสิทธิสมัครเป็นผู้แทนราษฎรก็คือผู้มีอายุไม่ต่ำกว่า 23 ปีบริบูรณ์ และที่สำคัญก็คือ ต้องมีความรู้ไม่ต่ำกว่าประถมศึกษาสามัญตามหลักสูตรของกระทรวงธรรมการ หรือมีความรู้ซึ่ง กระทรวงธรรมการรับรองว่าเทียบไม่ต่ำกว่านั้น ผู้สมัครรับเลือกตั้งผู้แทนราษฎรของ จังหวัดใดต้องมีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ หรือมีอสัณหาริมทรัพย์หรือเป็นบุคคลที่เกิดใน จังหวัดนั้น และยังมีบทบัญญัติว่าข้าราชการที่มีไขข้าราชการการเมืองที่มีเงินเดือนและ ตำแหน่งประจำในจังหวัดใดจะสมัครรับเลือกตั้งในจังหวัดนั้นไม่ได้ (สมัคร ธนมิติต์,ม.ป.ป. : 22)

จากคุณสมบัติที่กำหนดไว้ข้างต้นนี้ ทำให้มีผลต่อการเริ่มต้นความคิดในเรื่อง คนในพื้นที่ กับคนนอกพื้นที่ และมีการแยกเขาและเรา ดังนั้นจึงไม่แปลกที่จะเห็น ส.ส.หลายท่านที่เป็นข้าราชการในจังหวัดหนึ่งแต่ได้ลงสมัครรับเลือกตั้งอีกจังหวัดหนึ่ง รวมทั้งจากคุณสมบัติในเรื่องนี้เองที่ต่อมาภายหลังจากการเลือกตั้งเสรีจลันได้มีคัดค้านการเลือกตั้ง โดยใช้จุดนี้ในการคัดค้าน ดังเช่น กรณีของพระยาสารคามคณาภิบาล ผู้ที่ได้คะแนนสูงสุด 25 คะแนน ได้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎรจังหวัดมหาสารคาม ตามที่มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2476 นั้น (มีผู้แทนได้ทั้งหมด 2 คน อีกคนหนึ่งคือ นายทองม้วน อัดถาวร) ได้ถูกหลวงนาถอาณัติ อายุ 50 ปี ตั้งบ้านเรือนอยู่

ที่บ้านตลาด อำเภอตลาด จังหวัดมหาสารคาม ร้องว่า พระยาสารคามคณาภิบาล (กจช.(2) สร.0201.35.1/7 คัดค้านการเลือกตั้งปีก1)

“...(1)ไม่มีภูมิลำเนา หรือถิ่นที่อยู่หรือเกิดในจังหวัดมหาสารคาม เพราะเกิดที่กรุงเทพฯ มีภูมิลำเนาถิ่นที่อยู่ ณ บ้านไผ่ อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น ต่างหาก (2)..หามือสังหาริมทรัพย์อย่างใด ๆ อยู่ในจังหวัดมหาสารคาม โดยได้ปกครองเป็นเจ้าของมีกรรมสิทธิ์ เพราะเข้ายึดถือเหยียบย่ำ จับจอง หรือ ได้มาทางมรดกโดยชอบด้วยกฎหมายที่ดินประการใดไม่... (3) ผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม ประกาศรับสมัครผู้รับเลือกตั้งผู้แทนราษฎร กำหนดแต่วันที่ 20 สิงหาคมถึงวันที่ 30 กันยายน พ.ศ.2476 ในระหว่างเดือนกันยายน พ.ศ.2476 นั้น พระยามหาสารคามรู้สึกและเข้าใจว่า ตนไม่มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนมหาสารคามได้ จึงได้ไปลงชื่อสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรของจังหวัดขอนแก่นฯรับสมัครไว้แล้ว...”
[เน้นคำโดยผู้วิจัย]

นอกเหนือจากที่มีการคัดค้านผลการเลือกตั้งในจังหวัดมหาสารคามแล้ว ยังพบว่ามีการคัดค้านที่จังหวัดมหาสารคาม คือ ที่จังหวัดนครพนม โดยนายแสง คงขุ่มได้ร้องต่อประธานกรรมการเลือกตั้งของจังหวัดนครพนม เมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน 2476 คัดค้านผู้ได้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎรคือพระศรการวิจิตรไว้หลายประเด็นด้วยกัน หนึ่งในจำนวนของประเด็นที่มีการคัดค้านคือ การเป็นคนต่างถิ่น ที่เพิ่งมาอยู่ที่อำเภอธาตุพนม โดยคำร้อง ได้คัดค้านว่า (กจช.(2)สร.0201 . 35.1/7 คัดค้านการเลือกตั้ง ปีก 1)

“...ข้อ2 เรื่องถิ่นที่อยู่ซึ่งกรรมการวินิจฉัยไว้แล้ว ยังไม่ชอบด้วยพระราชบัญญัติเลือกตั้ง ดังข้าพเจ้าจะเสนอต่อไปนี้ 1 ถึงแม้พระศรการวิจิตรได้ย้ายภูมิลำเนาไปอยู่ที่อำเภอธาตุพนมตามพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหารแล้วก็ดี อาจจะย้ายกลับไปได้ ถ้ามีความประสงค์โดยความสุจริตใจแล้ว ก็อาจจะยังมีภูมิลำเนาหรือสถานที่อยู่ของตนเป็นแหล่งสำคัญไว้ก่อนการเลือกตั้งแต่เวลานี้พระศรการวิจิตรก็ยังไปเช่าห้องเช่าอาศัย ตามประมวลแพ่งและพาณิชย์มาตรา44 จะถือว่าพระศรการวิจิตรมีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ไม่ได้...2 ผู้สมัครมีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่หรือมือสังหาริมทรัพย์ หรือบุคคลที่เกิดในจังหวัดนี้เลย ดังนั้น พระศรการวิจิตรสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรจังหวัดนครพนมยังไม่ได้...”

จากทั้งสองกรณีนี้พบว่า ได้กระทำการคัดค้านหลังจากทราบผลการเลือกตั้งแล้ว และผู้ที่คัดค้านก็คือผู้สมัครรับเลือกตั้งนั่นเอง อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า ในกรณีที่เป็นคนต่างถิ่นหรือ “คนนอก” หากแต่มีคุณสมบัติครบถ้วนในการสมัครเป็นผู้แทนราษฎร แต่ไม่ได้รับการเลือกตั้งถึงขนาดได้มีการร้องเรียนถึงนายกรัฐมนตรีคือ พระยาพหลพลพยุหเสนาด้วยเช่นกันว่า มีการแบ่ง “ชาติ” กรณีดังกล่าวนี้ไม่ได้เกิดขึ้นในอีสาน หากแต่เกิดขึ้นที่ภาคเหนือ ซึ่งในมุมมองของคำร้องนี้อาจกล่าวได้ว่า ท้องถิ่นนิยมได้รับการข่มขู่มากขึ้นเมื่อมีการเริ่มต้นเลือกตั้งผู้แทนราษฎร โดยผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้มีบทบาทในเรื่องดังกล่าว ดังเห็นได้จาก คำร้องเรียนของนายร้อยตรี จักร อุณหเลขกะ อยู่บ้านข้างวัดพระเนตร ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ได้ร้องเรียนถึงนายกรัฐมนตรี ความว่า (กจช.(2)สร.0201.35.1/1 ปี7)

“เนื่องจากเกล้ากระหม่อม ได้มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดน่าน มณฑลพายัพ
เกล้าฯจึงได้สมัครเป็นผู้แทนราษฎรคนหนึ่ง เพื่อฉลองคุณของชาติบ้านเมือง...
แต่การเลือกตั้งผู้แทนราษฎรของจังหวัดนี้ได้เป็นไปอย่างหน้าคิดที่สุด
ซึ่งเกล้าฯจะนั่งดูตายเสียมิได้ กล่าวคือ ผู้แทนตำบลเกือบทั้งจังหวัดได้
กำหนดแบ่งชาติ แบ่งเลือดไว้คนละพวกซึ่งผิดจากความมุ่งหมายใน
รัฐธรรมนูญที่มุ่งจะรวมคนชาติเราให้เป็นคนพวกเดียวกันทั้งหมด แต่
ผู้แทนตำบลหามีความเข้าใจเช่นนั้นไม่ เขาถือว่าคนไทยไม่ใช่คนชาติเดียวกัน
กับพวกเขาซึ่งเป็นชาวพื้นเมือง เขาไม่ไว้เนื้อเชื่อใจพอที่จะเลือกให้เป็น
หัวหน้าของเขาได้ ผู้สมัครทั้งหมดมี 5 คน เป็นคนพื้นเมือง 3 คน และเป็น
คนไทย 2 คน คือเกล้าฯกับขุนประพันธ์พิสัยกิจ นายอำเภอเก่า ซึ่งได้ออกจาก
จากราชการแล้ว เกล็ดฯได้ 1 คะแนน ขุนประพันธ์ไม่ได้เลย เกล็ดฯจะไม่กราบ
เรียนถึง ความรู้ความสามารถ คุณวุฒิและความประพฤติของผู้สมัครทั้ง 5 คนนี้
เพราะผู้แทนตำบลเขาน่าจะถือเอาคนเมืองเป็นเกณฑ์ ส่วนคนไทยอีก 2 คน
เขาถือเป็นคนละชาติ ส่วนอื่นๆเขามีได้คิดถึงเสียเลย...” [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

จากข้อความข้างต้นนี้คงจะเห็นผู้เกณฑ์ในการสมัครเป็นผู้แทนราษฎรในยุคแรกรวมทั้งปัญหาที่ตามมาบ้างแล้ว อย่างไรก็ตามในส่วนของผู้ที่ต้องการสมัคร พบว่า รัฐบาลได้พยายามประกาศเผยแพร่เกี่ยวกับคุณสมบัติของผู้ที่ควรสมัครเป็นผู้แทน(ในสายตาของรัฐบาล) จากเอกสารของกองการโฆษณา ที่ได้ร่างเมื่อ วันที่ 15 กันยายน 2476 เป็นแถลงการณ์ชี้แจงตักเตือนบรรดาผู้ที่สมัครเข้ารับเลือกเป็นผู้แทนราษฎร ในเนื้อหาได้กล่าวว่ (กจช.(2)สร.0201.35.1/1)

“ด้วยได้สังเกตเห็นในหนังสือพิมพ์มีผู้สมัครเข้ารับเลือกเป็นผู้แทนราษฎรตามจังหวัดต่างๆมากมายหลายชนิด เกรงว่าจะเกิดเป็นความยุ่งยากไม่สมปรารถนาของรัฐบาล ซึ่งจะได้มุ่งหมายจะให้เลือกเฉพาะบุคคลที่มีความสามารถทางคุณวุฒิจริงๆ ตามความประสงค์ของรัฐบาลมีในรัฐธรรมนูญหลัก 6 ประการนั้น อันความมุ่งหมายที่จะให้ชาติบ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นได้ ก็ต้องอาศัยการเศรษฐกิจเป็นข้อใหญ่ ไม่ใช่ทางอรรถคดีที่จักมีผู้พิพากษาประจำศาลอยู่ตามกฎหมายของบ้านเมืองแล้ว เพราะฉะนั้นจึงขอชี้แจงตักเตือนมาให้เจ้าพนักงานกับประชาชนผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกราษฎรผู้แทนของตนสำหรับจังหวัดนั้นๆ ให้ทราบว่ามีผู้สมควรจะได้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎรนั้นจำเป็นจะต้องให้ได้คนที่ได้ลักษณะรอบรู้ตามโครงการเบื้องต้นของรัฐบาล...”

จากข้อความข้างต้นนี้จะพบว่า ในยุคแรกของการเลือกตั้งนั้นรัฐบาลต้องการผู้แทนราษฎรที่รอบรู้ในหลายๆด้าน โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ เพื่อความเจริญรุ่งเรืองของชาติ และไม่มุ่งเน้นทางด้านนิติศาสตร์หรือกฎหมาย แต่อย่างไรก็ตาม ส.ส.ยุคแรกหากดูภูมิหลังทางการศึกษาแล้วจะพบว่าส่วนใหญ่จบทางด้านนิติศาสตร์ ซึ่งคนกลุ่มนี้จะมีบทบาทในเวทีรัฐสภาอีกยาวนาน

สำหรับความรอบรู้เบื้องต้นที่ผู้รับสมัครเป็นผู้แทนราษฎรควรรู้ทั้งหมด 12 ข้อเกี่ยวกับจังหวัดที่สมัคร ได้แก่ ภูมิประเทศ ลักษณะโนครวัพลเมือง การกสิกรรมเพาะปลูก การหัตถกรรมอุตสาหกรรม การพาณิชย์การค้า ทางคมนาคม สถิติโจรผู้ร้าย การศึกษากับโรงเรียน โรงพยาบาลไข้เจ็บ การสุขภาพอนามัย พระพุทธศาสนา และเงินรายได้รายจ่ายผลประโยชน์ของจังหวัด โดยทั้ง 12 หัวข้อนี้ บรรดาผู้สมัครเข้ารับเลือกเป็นผู้แทนราษฎรตามหัวเมืองจังหวัดต่างๆจำเป็นที่จะต้องมีความรอบรู้ให้ละเอียด โดยสามารถแสดงความคิดเห็นได้ว่าจะจัดการในหัวข้อต่างๆได้อย่างไรให้ดีและเป็นประโยชน์ต่อชาติบ้านเมือง ถ้าบุคคลใดไม่รู้หลักหัวข้อตามที่กล่าวมานี้ รัฐมองว่า (กจช.(2)สร.0201.35.1/1 ผู้แทนตำบล)

“...แม้จะสมัครเข้ามาเป็นสมาชิกผู้แทนราษฎรนั่งในสภา เมื่อจะถึงคราวจะพูดถึงความเป็นไปในส่วนจังหวัดของตนหรือจะมีสมาชิกผู้ใดถามขึ้นก็จะชี้แจงโต้ตอบกับเขาไม่ได้ เช่นนั้นจะเข้ามานั่งในสภาที่ไม่มีประโยชน์

อย่างไรเลย ด้วยจะกระทำให้รกรงสภาเปล่าๆโดยไม่เป็นการสมควรอย่างยิ่ง
ติดกับความมุ่งหมายของรัฐบาลและรัฐธรรมนูญหลัก 6 ประการ ด้วยประการ
ทั้งปวง ขอเสนอความเห็นให้แถลงการในวิทยุและหนังสือพิมพ์ตักเตือนผู้สมัคร
เป็นผู้แทนราษฎรณะเพาะหัวเมืองจังหวัดต่างๆเท่านั้น” [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

จากข้อความข้างต้นนี้จะเห็นถึงความหมาย และหน้าที่ของผู้แทนราษฎรตามที่รัฐต้องการ
ดังนั้นจึงเท่ากับว่ารัฐบาลในยุคเริ่มต้นของการมีผู้แทนราษฎรนั้น มีนโยบายเน้นในเรื่องท้องถิ่น
และส่งเสริมให้บุคคลที่จะมาเป็นผู้แทนราษฎรมีความรอบรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของตนและมีแนวคิดที่
จะพัฒนาท้องถิ่นให้เจริญรุ่งเรือง จึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่มีคุณลักษณะเหมาะสมในการเป็นผู้แทน
ราษฎร

3. จำนวนผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร

จากการสืบค้นข้อมูลเท่าที่พบในขณะนี้ทราบว่า ได้มีผู้ที่สนใจสมัครรับเลือกตั้งในแต่ละ
จังหวัดในภาคอีสานจำนวนไม่น้อย จากข้อมูลให้เห็นเด่นชัด(ดูตารางภาคผนวก ก) คือ จำนวนผู้
สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในอีสานเป็นเพศชายทั้งหมด ยังไม่ปรากฏว่า ได้มีสตรีเข้ามามีส่วน
ร่วมทางการเมืองด้วยการสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรโดยตรง ซึ่งทั้งนี้จากการ
สำรวจทั่วประเทศเท่าที่พบข้อมูลก็ปรากฏว่ามีแต่เพศชายทั้งหมดเช่นกัน และหากพิจารณาราย
ชื่อผู้ที่สมัครรับเลือกตั้งเป็น ส.ส.อีสานสมัยแรกจะพบว่า มีนามสกุล “อูดล” ซึ่งเป็นเครือญาติของ
นายถวิล อูดล (ส.ส.ในกลุ่มเสรีไทยอีสานที่จะได้กล่าวถึงในบทต่อไป)ได้ลงสมัครรับเลือกตั้ง 2 คน
คือ ที่จังหวัดร้อยเอ็ด นายฉัตร อูดล และที่จังหวัดอุบลราชธานี นายทองอินทร์ อูดล (ขณะนั้นนาย
ถวิล อูดลทำงานที่ อุบลราชธานี) สำหรับนายฉัตร อูดลเมื่อไม่ได้รับเลือกตั้งเป็น ส.ส.ในสมัยต่อ
มาได้ลงเล่นการเมืองระดับท้องถิ่น โดยได้รับเลือกเป็นรองประธานสภาจังหวัดคนที่ 2 (กจช.
มท.5.16.5/23 รายงานการประชุมสภาจังหวัดร้อยเอ็ด วาระวันที่ 15 กรกฎาคม 2478) เช่นเดียวกับ
กับนายกิมใช้ ศรีสมบุญ (จังหวัดอุบลฯ) และนายฮวด ทองโรจน์(จังหวัดมหาสารคาม) ก็ได้หันมา
สมัครการเมืองระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะนายฮวด ทองโรจน์นั้นมีความสนใจการเมืองระดับชาติ
เสมอ จนในที่สุดก็ได้มีโอกาสเป็น ส.ส.ครั้งแรกในปี2491 เป็นที่น่าสังเกตว่า ชื่อนายกิมใช้ และ
นายฮวดนี้น่าจะสืบเชื้อสายมาจากชาวจีนของจังหวัดนั้น

นอกจากนี้ที่น่าสนใจก็คือ ผู้สมัครส.ส.จังหวัดอุบลราชธานี **กรณีของนายอำ บัญไทย** พบว่า มีความสนใจในการเมืองระดับชาติสูงมากจนถึงขนาดเขียนหนังสือเรื่อง “กฤษฎาการบงที่ราบสูง” ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2476 เพื่อใช้เป็นหนังสือแนะนำตัวและหาเสียงในการสมัครเป็นผู้แทนราษฎร ซึ่งหนังสือเล่มนี้มีความหมายทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ เพราะถือได้ว่าเป็นหนังสือเล่มแรกที่ใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาการสนับสนุนจากตัวแทนราษฎรเพื่อให้ได้รับการเลือกตั้ง (อำ บัญไทย ,2543:(7))

สำหรับข้อมูลจากตารางยังพบว่า จังหวัดที่มีผู้สนใจสมัครเข้ารับการเลือกตั้งมากที่สุดในอีสาน คือ จังหวัดนครราชสีมาและบุรีรัมย์ อันดับสองคือจังหวัดอุบลราชธานี และอันดับสามคือจังหวัดขอนแก่น(ศรีสะเกษ) ชัยภูมิ และสุรินทร์ เป็นที่น่าสนใจที่จังหวัดเหล่านี้มีพื้นที่อยู่ในเขตลุ่มแม่น้ำมูลและอีสานใต้เป็นส่วนใหญ่ สาเหตุที่จังหวัดเหล่านี้มีผู้สนใจสมัครการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองระดับชาติสูงเช่นนี้ ส่วนหนึ่งน่าจะเนื่องมาจากการคมนาคมทางรถไฟที่ทำให้หัวเมืองเหล่านี้สามารถติดต่อกับศูนย์อำนาจการปกครองส่วนกลางได้สะดวกกว่าหัวเมืองอื่นๆ ประกอบกับหัวเมืองเหล่านี้เคยเป็นศูนย์กลางการปกครองในอีสานมาก่อน โดยเฉพาะจังหวัดนครราชสีมาและอุบลราชธานี อย่างไรก็ตามกรณีจังหวัดอุบลราชธานี หากดูจำนวนผู้ที่ไม่สมัครเป็นผู้แทนตำบลแล้วก็จะพบว่ามิใช่น้อยเช่นกัน ส่วนจังหวัดที่มีผู้สมัครรับเลือกตั้งน้อยที่สุดคือจังหวัดสกลนคร โดยมีผู้สมัครเพียงหนึ่งคน ตามกฎหมายให้ถือว่าผู้สมัครนั้นๆพลเมืองได้เลือกตั้งแล้วโดยไม่ต้องลงคะแนนเลือกตั้ง (กองวิชาการ.2479 : 20) ส่วนจังหวัดรองลงมาคือ จังหวัดร้อยเอ็ดและขอนแก่น ซึ่งเป็นที่น่าสนใจที่จังหวัดร้อยเอ็ดเคยเป็นศูนย์กลางการปกครองในอีสานตอนกลางมาก่อน กลับพบว่า มีผู้สนใจลงสมัครรับเลือกตั้งน้อย และหากพิจารณาจะพบว่า จังหวัดที่มีจำนวนของผู้สมัครรับเลือกตั้งน้อยจะอยู่ในเขตอีสานตอนกลาง(ลุ่มแม่น้ำชี) และอีสานเหนือ (ปี พ.ศ.2475 รถไฟถึงจังหวัดขอนแก่น ส่วนเส้นทางจากขอนแก่นถึงหนองคายเปิดใช้ในปี พ.ศ.2489 (สุวิทย์ ธีรศาสตร์ และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์.2541:63)

นอกจากนี้จากรายชื่อผู้สมัครข้างต้นจะพบว่า ผู้ที่มาสมัครส่วนหนึ่งที่สำคัญก็คือชนชั้นข้าราชการไม่ว่าจะเป็นข้าราชการพลเรือน(พบ.ข้าราชการพลเรือนประกาศใช้ปี 2476)และข้าราชการทหารตำรวจ สำหรับจังหวัดที่ข้าราชการทหารและตำรวจสมัครเข้ารับการเลือกตั้งมากกว่าจังหวัดอื่นๆในอีสานคือ จังหวัดนครราชสีมา ส่วนระดับการศึกษาของผู้สมัครทั้งหมดไม่สามารถสืบค้นได้

4. การหาเสียงของนักการเมือง: ระบบหวัคคะแนน และสำนักเกี่ยวกับท้องถิ่นเชิงพื้นที่ที่มีความชัดเจนขึ้น

การศึกษาในประเด็นนี้เป็นเรื่องที่ยากมากในการสืบค้นข้อมูล ไม่ว่าจะด้วยการใช้วิธีการแบบบอกเล่าหรือการค้นจากเอกสารเนื่องจากท่านทั้งหลายที่ลงสมัครรับเลือกตั้งในยุคนี้ได้เสียชีวิตหมดแล้ว อย่างไรก็ตาม เท่าที่สืบค้นข้อมูลที่มีการฟ้องร้องและคัดค้านการเลือกตั้งครั้งนี้เมื่อนำมาเรียงร้อยเข้าด้วยกัน พอที่จะทำให้เห็นภาพของการเลือกตั้งยุคแรกในอีสานได้ว่า ได้ใช้นโยบายหาเสียงเน้นไปที่การพัฒนาท้องถิ่นของตน ดังเช่น นโยบายหาเสียงจากหนังสือกฤษฎีกาการบงที่ราบสูงของนายอำเภอ บุญไทย¹ ผู้สมัครส.ส.จังหวัดอุบลราชธานีที่ตีพิมพ์เผยแพร่เพื่อใช้ในการหาเสียงนั้น ถือกันว่าเป็นหนังสือที่ก้าวหน้าสูงมากในยุคนั้น ในหนังสือเล่มนี้ นอกจากนำเสนอแนวทางการพัฒนาประเทศในภาพรวมแล้ว เนื้อหาจำนวนหนึ่งในสี่บทที่นำเสนอยังเป็นเรื่องที่ว่าด้วยจังหวัดอุบลราชธานี โดยแสดงให้เห็นถึง แนวทางการพัฒนาที่มีต่อจังหวัดนี้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง เทศบาล การคมนาคม การจับปลา ภาษี การบำรุงที่ดิน การศึกษา โรงงาน ฯลฯ (อำเภอ บุญไทย, 2543 :81-135)

นอกจากนี้ ยังมีเอกสารการหาเสียงของนายบุญมา เสริฐศรี ผู้สมัครจากจังหวัดเลย ในเอกสารดังกล่าวทำให้ทราบว่า นายบุญมา มุ่งเน้นในเรื่องการช่วยเหลือจังหวัดเลยให้เจริญทัดเทียมกับจังหวัดอื่นๆ โดยมีนโยบายย่อๆดังนี้ (กจข.(2)สร.0201.35.1/7 ปีที่3)

“...ข้อ1.ตั้งใจจะช่วยบำรุงการศึกษารวม เช่น ทำนา ฯลฯอำเภอใด ตำบลใดสมควรจะจัดการอย่างไร ก็จะได้ร้องขอต่อรัฐบาลให้ช่วยเหลือโดยตรงและทางอ้อม...3 ตั้งใจจะร้องขอต่อรัฐบาลให้กวัดขันในเรื่องการรักษาโรคของคนและสัตว์ให้ทั่วถึงและได้ผลจริงๆ... 4.ข้าพเจ้าจะนำเรื่องของผู้แทนตำบลทุก ๆเรื่อง...อันจะบังเกิดผลต่อคนหมู่มาก เสนอผู้มีอำนาจเหนือโดยไม่ย่อ ข้อ5. จะช่วยบำรุงสินค้าพื้นเมืองของชาวจังหวัดเลย กล่าวคือจะหาทางส่งสินค้าของชาวจังหวัดเลยที่สร้างขึ้นส่งไปขาย

¹ เนื้อหาในหนังสือแบ่งออกเป็น 4 บทคือ บทที่ 1 ภาคนำว่าด้วยหน้าที่ผู้แทนราษฎร และลักษณะผู้แทนราษฎร บทที่ 2 กล่าวถึงประเทศ งานของรัฐบาล สหกรณ์และสมาคม แนวทางปฏิบัติ ฯลฯ บทที่ 3 กล่าวด้วยจังหวัด และ บทที่ 4 ความตอนท้ายว่าด้วยทำไมข้าพเจ้าจึงสมัครเป็นผู้แทนราษฎร ข้อควรคิดและนโยบาย (อำเภอ บุญไทย,2543)

ต่างจังหวัดให้มีทางขายส่งได้ และจะได้ทำการติดต่อกับห้างร้านต่างๆ
ทางกรุงเทพฯและหัวเมืองอื่น” [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

จากนโยบายข้างต้นนี้จะพบว่า ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้มีบทบาทในการนำเรื่องท้องถิ่นขึ้นมาเป็นประเด็นในการหาเสียง และจากนโยบายนี้จะเห็นได้ว่า ผู้สมัครจะเน้นการพัฒนาไปที่ท้องถิ่นหรือพื้นที่ที่ผู้สมัครลงรับเลือกตั้ง ซึ่งหากเปรียบเทียบกับนโยบายที่กองการโฆษณาเผยแพร่คุณลักษณะของผู้แทนแล้วจะพบว่า เป็นไปในแนวทางเดียวกัน ก็คือผู้ที่สมัครผู้แทนราษฎรจะต้องมีความรู้และสามารถคิดสร้างสรรค์และมีวิสัยทัศน์กว้างไกลในการที่จะช่วยพัฒนาท้องถิ่นหรือพื้นที่ในจังหวัดของตนให้เจริญนั่นเอง (ในเรื่องนี้จะเห็นได้ชัดมากยิ่งขึ้นในสมัยการเลือกตั้งครั้งที่ 3 คู่มือฉบับที่ 4) เป็นที่น่าสังเกตว่า นโยบายดังกล่าวข้างต้นจะพบว่า ผู้สมัครรายจังหวัดเลยไม่ได้ล้มที่จะเอาใจกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ทำหน้าที่ลงคะแนนเสียงเลือกตนคือ กลุ่มผู้แทนตำบล อีกด้วย

สำหรับนโยบายของผู้สมัครในอื่นๆ พบว่า ก็มีลักษณะคล้ายๆกับของนายบุญมา เสริฐศิริดังเช่น ของนายทองกระจาย รัชตะวรรณ จังหวัดปทุมธานี ได้กล่าวถึงนโยบายไว้ว่า จะพยายามอบรมพลเมืองรู้จักและเคารพรัฐธรรมนูญและหลัก 6 ประการ จะพยายามสร้างโรงพยาบาลและสถานอนามัยตามตำบลต่างๆให้แพร่หลายมากที่สุดที่จะทำได้ จะพยายามเปิดสหกรณ์ขึ้นที่จังหวัด จะพยายามติดต่อกับพ่อค้าในกรุงเทพฯและต่างประเทศเพื่อผลดูฐานะของพ่อค้าในจังหวัดนี้ให้ดีขึ้นและพ้นจากการเสียเปรียบในเชิงการค้า จะพยายามควบคุมการศึกษาในท้องถิ่นให้แพร่หลายและมีสภาพเท่าจังหวัดพระนคร และจะพยายามทำนุบำรุงสุขภาพครูประชาบาลอยู่ในระดับเดียวกันกับครูรัฐบาล จะพยายามบำรุงสุขภาพของกำนันและผู้ใหญ่บ้านให้เด่นชัดขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ (กจช.(2)สร.0201.35.1/7 ปีที่ 1) ซึ่งจะเห็นว่า การหาเสียงของนายทองกระจายนี้มีการเน้นกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจนไม่ว่าจะเป็นพ่อค้า ครูประชาบาล กำนันและผู้ใหญ่บ้าน และที่สำคัญคือ หลักการของคณะราษฎรและรัฐธรรมนูญ

ส่วนในเรื่อง การเผยแพร่นโยบายหาเสียงนั้นพบว่า ในอีสานที่จังหวัดขอนแก่น จากคำให้การของนายทองคำ อินตะนัย นายผิง ภาษี ผู้แทนตำบลหนองครก ทำให้ทราบว่า ได้มีการแจกนโยบายโดยผ่านตัวแทน (กจช.(2)สร.0201.35.1/7 ปีที่ 3)

“เจ้าพนักงานผู้ไปเลือกตั้งผู้แทนตำบลหนองครก ได้แจกนโยบายของ นายร้อยตรีสุด สายคง ให้แก่ผู้แทนตำบล ทั้งได้แสดงคุณสมบัติความสามารถ ของนายร้อยตรีสุด สายคง เมื่อได้เป็นผู้แทนราษฎรจะช่วยเหลือให้พลเมือง ได้รับความบรรเทาทุกข์ด้วยประการทั้งปวงตามนโยบายนั้น ทั้งนายผง ภาษี ผู้แทนตำบลหนองครก และพลเมืองในตำบลนั้นได้มีความหลงเชื่อตามถ้อย คำของเจ้าพนักงาน ว่านายร้อยตรีสุด สายคงจะช่วยเหลือตนจริง ...”

จากข้อความข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า ผู้สมัครรับการเลือกตั้งได้ใช้เครือข่ายความสัมพันธ์ของ ตนในการเผยแพร่นโยบายหรือการหาเสียงของตน หรืออาจเรียกตามสมัยปัจจุบันนี้ได้ว่า ได้มีการ ใช้ระบบห้วคะแนนช่วยเหลือตนในการได้รับการเลือกตั้งนั่นเอง และระบบนี้พบว่ามีใช้กันอยู่ทั่วไป โดยเห็นได้จากคำฟ้องร้องและคัดค้านการเลือกตั้ง สิ่งหนึ่งที่พบในเอกสารดังกล่าวนี้คือ ระบบห้ว คะแนนและการซื้อเสียงในรูปแบบต่างๆได้ปรากฏขึ้นพร้อมกับมีการเลือกตั้งครั้งแรกนี้ โดยในบาง จังหวัดก็ได้ใช้ผู้แทนตำบลเป็นห้วคะแนนก็ว่าได้ ดังคำชี้แจงของนายบุญมาก พรหมประกาย ผู้แทน ตำบลในเมือง อำเภอหนองบึก จังหวัดนครพนม ได้ชี้แจงต่อคณะกรรมการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร จังหวัดนครพนม เกี่ยวกับเรื่องนายแสง คงชุ่ม ยื่นคำร้องกล่าวหาว่า นายบุญมากเป็นสะพาย ช่วย อุดหนุนให้นายประนอ มังคละศิริ ได้รับผลประโยชน์ แม้นายบุญมากจะได้ชี้แจง แต่คำชี้แจงดังกล่าวก็สะท้อนนัยบางอย่างได้เช่นกัน โดยคำชี้แจงกล่าวว่า (กจช.(2)สร.0201. 35. 1/7 คัดค้านการ เลือกตั้ง ปี1)

“...ความจริงข้าพเจ้าได้เชิญผู้แทนตำบลต่างๆไปรับประทานอาหารที่บ้านข้าพเจ้าจริง เพื่อความประสงค์ที่จะเชื่อมความสามัคคี และทำความ รู้จักมักคุ้นกับผู้แทนตำบลต่างๆเท่านั้น...”

นอกจากนี้ยังพบว่า ในวันเลือกตั้งคือวันที่ 9 พฤศจิกายน 2476 นายประนอยังได้ให้ราษฎร จำนวนมาก ใส่เสื้อติดตัวหนังสือที่หน้าอกและหลัง ด้วยคำว่า “ประนอ” อีกด้วย ส่วนผู้สมัครรายอื่น ในจังหวัดนครพนม จากการศึกษาพบว่า ได้มีการใช้เครือข่ายที่เป็นข้าราชการในการหาเสียง ดัง ปรากฏในคำร้องของนายหวัน ศิริธรรม ตำบลหนองบึก อำเภอหนองบึก ร้องว่า การเลือกน.ท.พระ ศรการวิจิตรเป็นผู้แทนราษฎรจังหวัดนครพนมมิได้เป็นไปโดยชอบ เพราะหลวงวิวิธสุการปลัด จังหวัดซึ่งเป็นผู้ขอพบกับพระศรการวิจิตร เข้าเกี่ยวข้องด้วย โดยจัดบ้านของหลวงวิวิธสุการเป็นที่พัก และเลี้ยงดูผู้แทนตำบลในอำเภอมุกดาหารและได้เที่ยวแนะนำผู้แทนตำบลต่างๆเป็นการล่อลวงใจ

และเป็นพฤติกรรมที่ทำให้น่าสงสัย เจ้าหน้าที่ชั้นผู้ใหญ่เช่นนี้หาควรเข้าเกี่ยวข้องกับด้วยไม่ (กจช.(2) สร.0201.35.1/1 ผู้มีชื่อให้ความเห็น ปีก 6)

นอกจากนี้ยังพบว่าระบบเครือข่ายแบบนี้ในที่อื่นๆก็ปรากฏเช่นกัน ดังกรณีของคำร้องของ นายปรีก แก้วปลั่ง หมู่ 8 ตำบลในเมืองอำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ที่ร้องเรียนต่อประธานสภาผู้แทนราษฎร นั้นสิ่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นจากคำร้องนี้คือ ระบบหวัคະແນนได้เริ่มขึ้น (กจช. (2)สร.0201.35.1/7 คัดค้านการเลือกตั้ง ปีก2)

“...ข้อหนึ่ง เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน นายแก้ว รุ่งเรือง รับเลี้ยงสุราอาหารแก่ผู้แทนตำบล ภายหลังการเลี้ยง นายแก้ว รุ่งเรืองได้แนะนำให้เลือกขุนรักษาราชการ แล้วจดชื่อผู้แทนตำบลไว้ พฤติการณ์ทั้งนี้เห็นว่า เป็นอุบายบังคับทางอ้อม ข้อสอง เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน ปรากฏว่า นายจันทร์นายยังผู้แทนตำบล และนายยอนกำนัน ได้ชักชวนผู้แทนตำบลอื่นๆไปบ้านขุนรักษาราชการ ภายหลังทราบจากเสียงเล่าลือว่า ตามตัวผู้แทนตำบลไปประชุมในม้านขุนรักษาราชการ มีการปิดประตูทำสัตย์สาบานและสัญญากันว่า ถ้าเลือกขุนรักษาราชการ เป็นผู้แทนราษฎร จะให้เงินคนละ 5 บาท แต่ให้ใช้ล่วงหน้าคนละ 1 บาท..”

หรือกรณีที่มีการฟ้องที่จังหวัดอุดรธานีและจังหวัดมหาสารคามที่ได้ใช้เครือญาติและพรรคพวกช่วยเหลือ ดังปรากฏในคำคัดค้าน (กจช.(2)สร.0201.35.1/7 ปีก1และปีก 2) อย่างไรก็ตามระบบหวัคະແນนและการซื้อสิทธิ์ขายเสียงไม่ใช่เพียงแต่เกิดในอีสานเท่านั้น พบว่า ปรากฏอยู่ทั่วไป ดังเช่นที่ จังหวัดพิจิตร นายดาบสกล เลือดทหารได้ทำเรื่องขอให้ไต่สวนผู้แทนจังหวัดพิจิตร นายปุ่น เขตต์นนท์ คำนการเลือกผู้แทนราษฎรจังหวัดนนทบุรี นายเขียนนี้ หงส์กุล ร้องนายกรัฐมนตรีก้าวโทษนายอำเภอต่างๆในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาว่าช่วยเหลือพรรคพวกให้ได้เป็นผู้แทนราษฎร จังหวัดอยุธยา หรือที่ สมุทรปราการ นายปุ่น แก้วศิริ หนึ่งในผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร จังหวัดสมุทรปราการ ในจำนวนทั้งหมด 11 คน (จังหวัดนี้มีผู้แทนตำบลทั้งหมด 45 คน) ผลการเลือกตั้งนายเขียน กาญจนพันธ์ ได้ 29 คะแนนชนะการเลือกตั้ง และนายปุ่นได้คัดค้านว่า นายเขียนได้ใช้วิธีให้ตัวลงเรียนนตร์ของบริษัทMMBC โดยไม่ต้องจ่ายค่าโดยสาร และมีการจัดเลี้ยง รวมทั้งพาชมภาพยนตร์อีกด้วย (กจช.(2) สร.0201.35.1/7 คัดค้านการเลือกตั้งปีก 7)

5. การลงคะแนนของผู้แทนตำบลเพื่อเลือกผู้แทนจังหวัดหรือผู้แทนราษฎร

ในการลงคะแนนเสียงของผู้แทนตำบลพบว่า ผู้แทนตำบลต่างๆจะต้องเดินทางมาเตรียมตัวเพื่อลงคะแนนเสียงที่ตัวจังหวัด ซึ่งก็คือที่ว่าการจังหวัด ล่วงหน้าอย่างน้อย 2-3วัน และในการเดินทางมาก็มีทั้งที่มาพักบ้านของตนที่อยู่ในเมือง บ้านญาติหรือคนที่รู้จัก หรือพักบ้านที่มีผู้แนะนำมา ดังเช่น กรณีของนายยัง สระสิริ อายุ 41 ปีเป็นผู้แทนตำบลเมืองที่ อำเภอเมืองสุรินทร์ ซึ่งได้รับเลือกเป็นผู้แทนตำบลเมื่อวันที่ 13 ตุลาคม 2476 และเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2476 ก็ได้เข้ามาจังหวัดสุรินทร์เพื่อทำการคัดเลือกผู้แทนราษฎรตามคำสั่งของนายอำเภอเมืองสุรินทร์ ระหว่างอยู่จังหวัด ได้พักอาศัยกับนางมุ่มมารดาที่สี่แยกหลักเมือง หรือ กรณีของนายจันทร์ ทองแมน อายุ 45 ปี ผู้แทนตำบลบุนนาค อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ได้รับเลือกเป็นผู้แทนตำบลเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2476 ได้เข้าจังหวัดสุรินทร์เพื่อทำการคัดเลือกผู้แทนราษฎรตามคำสั่งของนายอำเภอท่าตูม และได้เดินทางมาถึงจังหวัดสุรินทร์ก่อนเลือกตั้ง 2 วัน ระหว่างอยู่จังหวัดได้พักที่บ้านนายเที่ยง คนเคยรู้จักกันที่ตำบลในเมืองสุรินทร์ (กข.(2)สร.0201.35.1/7 การคัดค้านการเลือกตั้งปี3)

นอกจากนี้จากการศึกษาทราบว่า บางจังหวัดทางราชการได้จัดที่พักให้สำหรับบุคคลที่ไม่มีที่พักดังเช่น จังหวัดอุดรธานี แต่ขณะเดียวกันก็พบว่าผู้สมัครรับเลือกตั้งและพรรคพวกบางคนก็ได้เดินทางออกไปรับผู้แทนตำบลต่างๆ ให้มาอยู่รวมกัน ดังปรากฏในเนื้อหาคำร้องคัดค้านการเลือกตั้งในจังหวัดอุดรธานี (กข.(2)สร. 0201. 35.1/7 การคัดค้านการเลือกตั้ง ปี2) (ส่วนข้อเท็จจริงในเรื่องเหล่านี้ในงานนี้จะไม่ทำการสอบค้นเนื่องจาก ผู้ศึกษาพบว่าทุกคำร้องที่คัดค้านในที่ต่างๆ ปรากฏว่าไม่มีผล เนื่องจากทางการไม่มีการสืบค้นหาความจริงกันอย่างจริงจัง) ความว่า

“..1.ระหว่างวันที่25-26-27-28 พฤศจิกายน พ.ศ.2476 ก่อนเลือกตั้งผู้แทนราษฎร ปรากฏว่า ขุนรักษานาครและพรรคพวกได้เดินทางออกไปรับผู้แทนตำบลต่างๆ ซึ่งเข้ามาในการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรแล้วจัดที่พักรวบรวมให้อยู่เป็นกลุ่มเป็นก้อน เลี้ยงดูอิ้มหน้าสำราญตลอดจนสุรา แล้วก็พากันเข้าไปดูการมหรสพกับทั้งซื้อหมวก และผ้าเช็ดหน้าจากร้านพ่อค้าแจกจ่ายให้กับผู้แทนตำบลเป็นจำนวนมาก โดยเปิดเผยเซ่งแซ่แพร่หลายแก่ประชาชนในตลาดตำบลหมากแข้ง จังหวัดอุดรธานี...”

สำหรับการลงคะแนนเสียงของผู้แทนตำบลนั้นพบว่า ส่วนใหญ่จะลงคะแนนเสียง ณ ที่ว่าการจังหวัด และมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานโดยตำแหน่งในการเลือกตั้ง ส่วนกรรมการ

การเลือกตั้งมีทั้งหมด 3 คนด้วยกัน สำหรับเกณฑ์ที่ใช้ในการเลือกผู้แทนราษฎรของผู้แทนตำบลนั้น ไม่สามารถสืบได้ เท่าที่พบในคำชี้แจงของผู้แทนตำบลในฐานะพยาน สามารถทำให้เห็นเกณฑ์ในการเลือกผู้แทนฯในเวลานั้นได้บ้าง เช่น นายจันทร์ ทองแมน ผู้แทนตำบลบุงแกว อำเภอกำแพงแสน อธิบดีทำนา ได้ให้ถ้อยคำต่ออัยการสุรินทร์ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2476 ว่า (กจช. (2)สร. 0201. 35.1/7 การคัดค้านการเลือกตั้ง ปี 3)

“...ขุนรักษาราชการที่ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรจังหวัดนี้ ข้าพเจ้าไม่เคยรู้จัก...
ข้าพเจ้าเลือกหลวงสนธินครมรัฐ เพราะเคยรู้จักมาแต่ท่านเป็นนายอำเภอกำแพงแสน...”

หรือ กรณีของนายยัง สระสิริ ผู้แทนตำบลเมืองที่ อำเภอมืองสุรินทร์ กล่าวว่

“...ขุนรักษาราชการรู้จักมาตั้งแต่เด็กๆ เพราะเป็นคนเกิดในเมืองนี้และอยู่บ้านใกล้กัน ทางจังหวัดได้ทำการคัดเลือกผู้แทน เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน ข้าพเจ้าเลือกขุนรักษาราชการ เพราะเห็นความสามารถของขุนรักษาราชการที่เคยได้ทำมาแล้ว เช่น ได้เคยรับราชการ เป็นสมุหบัญชีและศุภมาตรามมาแต่ก่อน ทั้งได้เคยรู้จักนิสัยกันมานานแล้ว...”

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า เกณฑ์ในการเลือกผู้แทนไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ส่วนบุคคล รวมทั้งปัจจัยอื่นๆ อย่างไรก็ตามภายหลังจากการเลือกตั้ง จะพบว่าในการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรครั้งนี้ได้เกิดการคัดค้านการเลือกตั้ง ในหลายๆจังหวัด ทั้งในระดับการเลือกผู้แทนตำบล และระดับของการเลือกผู้แทนราษฎรของจังหวัด ดังตัวอย่างที่ได้ยกมาก่อนหน้านี้ และรวมทั้งตัวอย่างกรณีต่อไปนี้ได้แก่ราษฎรตำบลระแหง ว่าการเลือกตั้งผู้แทนตำบลระแหงไม่ได้รับความเป็นธรรม หรือ จำเกลี้ยง เพชรประยูร ว่าการเลือกตั้งผู้แทนตำบลนครสวรรค์ไม่ชอบธรรม นายเจริญกับพวก กล่าวโทษอำเภอกำแพงแสน เรื่อง เลือกผู้แทนตำบล นายวงษ์ สีสุมท กล่าวโทษอำเภอกำแพงแสนเรื่อง การเลือกตั้ง ฯลฯ (กจช. (2) สร.0201.35.1/7 การคัดค้านการเลือกตั้ง ปี 6)

3.2.3. ผู้แทนราษฎรอีสานในยุคแรกของการเมืองระบบใหม่

ผลจากการลงคะแนนของผู้แทนตำบลที่มีขึ้นในช่วงเดือน 7-8 ของปี พ.ศ.2476(เดือน เมษายนถือว่าเป็นปีใหม่หรือเดือนที่ 1) พบว่า ผู้แทนราษฎรในจังหวัดต่างๆในภาคอีสานมีทั้งหมด 19 คน (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ข ประกอบ) จากข้อมูล (ดูภาคผนวกประกอบ)พบว่า ส.ส.

อีสานสมัยแรกของระบบประชาธิปไตยนี้ ยังไม่ปรากฏว่า ผู้ที่มาเป็นผู้แทนราษฎรในช่วงนี้มาจากชนชั้นชาวนา หากแต่ที่น่าสนใจยิ่งคือ ส่วนหนึ่งมาจากเชื้อสายหรือครอบครัวข้าราชการ และเป็นข้าราชการซึ่งเป็นชนชั้นใหม่ที่เพิ่งเกิดขึ้นในสังคมไทยอันเป็นผลมาจากระบบการศึกษาแบบใหม่ และบางส่วนของบุคคลเหล่านี้ก็สืบเชื้อสายมาจากเจ้านายท้องถิ่นเดิมของเมืองต่างๆ ในภาคอีสาน ได้แก่ นายทองม้วน อุตถากร(มหาสารคาม) ซึ่งเป็นหลานตาของเจ้าเมืองมหาสารคามพระเจริญราชเดช(อุ้น ภาณุตานนท์) และยังเป็นบุตรคนโตของเมืองมหาสารคามอีกด้วย นายเลียง ไชยกาล อุบลราชธานี เป็นหลานตาของพระอุบลเดชประชารักษ์ เจ้าเมืองอุบลฯ และหลวงวรนิติปรีชา (สกลนคร) ซึ่งมาจากต้นตระกูลพรหมสาขา ณ สกลนครเจ้าเมืองนครพนม และหากเปรียบเทียบทางภาคเหนือก็เช่นกันจะพบว่ามีส่วนมาจากกลุ่มเจ้านายท้องถิ่นเดิม ดังเช่น นายสรอย ณ ลำปาง บุตรเจ้าขุนน้อยและเจ้าจันฟอง แห่งเมืองลำปาง หรือนายบุญมี ตุงคนาคกร บุตรของเจ้าราชพาดิกวงษ์ จังหวัดลำพูน เป็นต้น (ดูตาราง 3.2)

ตารางที่ 3.1 รายชื่อผู้แทนราษฎรในภาคอีสาน ยุคแรก พ.ศ.2476

ลำดับที่	รายชื่อ ส.ส.	นามบิดา-มารดา	อายุ	อาชีพ	เป็นผู้แทนจังหวัด
1	ร.อ.อ.หลวง พิพัฒน์พลกาย ร.น.	นายโท วิโรจน์เพ็ชร นางลับ วิโรจน์เพ็ชร	42	ข้าราชการ บ้านาญ- ทำนา-เลี้ยง สัตว์	ขอนแก่น
2	ขุนพิเคราะห์คดี* (อิน อินตะนัย)	นายพรหมเสน-นางมาต	47	แพ่งจังหวัด มหาสาร คาม	สุรินทร์
3	หลวงนาถนิติ ธาดา	นายบุญสย-นางโหมต บุญ นาก	43	ผู้พิพากษา ศาลมณฑล	ชัยภูมิ
4	น.ท.พระศรการ วิจิตร*	นายทรัพย์-นางปริก ชล- ทรัพย์	44	ข้าราชการ บ้านาญ	นครพนม
5	สนิท เจริญรัฐ	นายไชย-นางแก้ว เจริญรัฐ	26	หนังสือ พิมพ์	นครราชสีมา
6	พ.อ.พระยาเส นาภิมุข	ขุนอินสาลี-นางป้อม เตมียจล	51	ทหารรับ เบี้ยหวัด	นครราชสีมา
7	หลวงศักดิ์ธรรมากร	หลวงนครินทร์-นางดา	48	ทหาร	บุรีรัมย์

8	พระยาสารคาม คณาภิบาล*	ไม่สามารถสืบทราบได้	54	อดีตเจ้า เมือง-ข้า ราชการเบีย หวัด	มหาสาร คาม
9	ทองม้วน อัด- ถากร*	นายทองดี อัดถากร-ญาแม่ แก้วประภา ภวภูตานนท์ (หลานตาของเจ้าเมือง)	34	ปี 2481 เรียนนิติ ธรรม ศาสตร์	มหาสาร คาม
10	พระไพศาลเวช กรรม	ขุนเทพวงศา-นางม่วย	58	ค้าขาย	ร้อยเอ็ด
11	ขุนเสนาสัสดี	หลวงไสยพิทักษ์-นางกุ่ม	43	ทนายความ	ร้อยเอ็ด
12	บุญมา เสริฐศรี*	นายเพ็ง-นางทุม	31	ครูใหญ่	เลย
13	หลวงวรนิติปริษา (วรดี พรหสาขา ณสกลนคร)	หลวงโชติภูมิภักดี-นางทอง คายน	31	ผู้พิพากษา ศาลมณฑล	สกลนคร
14	ขุนรักษารัฐฎากร*	หลวงวิเศษวงษา-นางเทศ	44	อดีตสมุห บัญชี-ค้า ขาย	สุรินทร์
15	ขุนวรสิษฐ์ดรุณ เวทย์(นารถ อินทุสมิต)	นายใหญ่-นางเนื่อง	44	กรรมการ จังหวัด สกลนคร	หนอง - คาย
16	ขุนรักษารณากร* (กลิ่ง เพาพหัต)	นายกริบ-นางคลี	45	อดีตสรรพ กรจังหวัด- ขณะสมัคร นั้นค้าขาย	อุดรธานี
17	เลียง ไชยกาล	นายสาย-สำเนียง ไชยกาล (หลานตาเจ้าเมืองอุบลฯ)	31	ขณะนั้นเป็น นายหน้าค้า ขาย	อุบลฯ
18	ทองอินทร์ ภูริ พัฒน์	นายชู-นางหอม	27	นายอำเภอ ท่าอุเทน	อุบลฯ
19	เนย สุจิมา	นายสีหามาร-นางบับพา	41	ทนายความ	อุบลฯ

ข้อมูล : * ผู้ที่ถูกคัดค้านผลการเลือกตั้ง

1. กจช.(2) สร.0201.35.1/4 รายงานผู้ที่ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรในจังหวัดต่างๆ

หรือรายงานผลการเลือกตั้ง 2476

2. กจช. (2) สร.0201.35.1/7 การคัดค้านการเลือกตั้ง ปี 3

3. บุญช่วย อัดถาวร .2522.ประวัติศาสตร์ภาคอีสาน และเมืองมหาสารคามและผลงานต่างๆ.

หนังสือจัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ วันจันทร์ที่ 3 กรกฎาคม 2522.

ตารางที่ 3.2. รายชื่อผู้แทนราษฎรในภาคเหนือยุคแรก พ.ศ.2476

ลำดับที่	รายชื่อ ส.ส.	นามบิดา-มารดา	อายุ	อาชีพ	เป็นผู้แทนจังหวัด
1	พระยาอดุลยธารณ- ปรีชาโวหาร	พระสุธาพิทักษ์-นางพัน สุธานู สาสน์	43	ทนายความ	เชียงราย
2	หลวงศรีประกาศ (ฉันท วิชยาภัก)	-			เชียงใหม่
3	พระพิพิธนगर (บุญเพ็ง ยุกตะนันท์)	-			เชียงใหม่
4	บุญมี ตุงคนาคกร	เจ้าราชพาดิกวงษ์-นางบัวคำ	29	เขียนไว้ว่าทำนา	ลำพูน
5	สร้อย ณ ลำปาง	เจ้าน้อยขุนเมือง-นางจันทอง	36	ทนายความ	ลำปาง
6	รองเสวกตรีบุญศิริ เทพาคำ	พระยาอภิบาลบุบผา-นางบัว ผัน	29	แพทย์แผน ปัจจุบัน	แม่ฮ่อง - สอน
7	วงศ์ แสนศิริพันธ์	พระวิชัยราชา-คำป้อ วิชัยราชา	31	ค้าขาย	แพร่
8	จรัส มหาวงษ์นันท์		46	ค้าขาย	น่าน
9	พระประนาทกรณีย์	หลวงศรีทิพยบาล-นาง สาหร่าย อินทรสูต	52	ข้าราชการเบีย บ้านาญ	ตาก
10	ร.อ.ท.ขุนประเจตตรุณ พันธ์	นายสุข-นางพุก สุขโรจน์	33	กรรมการพิจิตร	พิษณุโลก
11	พัก ณ สงขลา	นายเซย-นางไล้ง ณ สงขลา	24	ทนายความ	อุตรดิตถ์
12	ขุนคฤการพิจิตร	นายเพ็ง-นางเนย พฤษะวัน	53	ข้าราชการ บ้านาญธรรม การ	พิจิตร

ข้อมูล : 1. กจช.(2) สร.0201.35.1/4 รายงานผู้ที่ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรในจังหวัดต่างๆ

หรือรายงานผลการเลือกตั้ง 2476

2. เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.2502. สมุคภาพสมาชิกรัฐสภา2475-2502. (ม.ป.ท.)

ตารางที่ 3.3. รายชื่อผู้แทนราษฎรในภาคใต้ยุคแรก พ.ศ.2476

ลำดับที่	รายชื่อ ส.ส.	นามบิดา-มารดา	อายุ	อาชีพ	เป็นผู้แทน จังหวัด
1	พระยาสมันตรัฐบุรินทร์	หลวงโกษาอิศihak-นางโกษาอิศ hak	60	ข้าราชการ บ้านาญ	สตูล
2	แทน วิเศษสมบัติ	นายปาน-นางพรม	53	ทนายความ	ปัตตานี
3	สง่า สายศิลป์	ขุนประเสริฐ-นางสาย	40	ทำสวนยาง	ยะลา
4	ร.ต.ถัด รัตนพันธ์	ยังสืบค้นไม่ได้	45	บรรณธิการ หนังสือพิมพ์ สยามราษฎร	พัทลุง
5	รองอำมาตย์โทมงคล รัตนวิจิตร	นายพร้อม-นางจีต	36	รับราชการ	นครศรี ธรรมราช
6	พระพิไลยสุนทรการ	พระสถาวรกลางกุล-นางจีบ ณ ถกลาง	57	ทำเหมืองแร่	ภูเก็ต
7	ร.อ.ต.เจือ ศรียากัย	นายยง-นางจิ่ง	40	เป็นกำนันต.จะ โหลง อ.จะนะ	สงขลา
8	พระบริรักษ์อักษร	พระยาอิสวาทิชัย-เอียด ณ ถกลาง	39	กสิกร	กระบี่
9	หลวงสมโสมสรราชกิจ	พระยาจรรยาภวโศภการ-หลวง ณ ระนอง	60	พ่อค้า	ชุมพร
10	จิ่ง จริงจิตร	ไม่สามารถสืบหาข้อมูลได้	-	-	ตรัง
11	ขุนชำนาญภาษา	-	-	-	นราธิวาส
12	ขุนจรเขานิเวศน์	-	-	-	ระนอง
13	ขุนวรรณดรุณกิจ (ฝ่าย บุญเลี้ยง)	-	-	-	สุราษฎร์ ธานี
14	หลวงวัฒนคดี(วัน พฤหัสบดี)	-	-	-	พังงา

ข้อมูล: 1. กจช.(2) สร.0201.35.1/4 รายนามผู้ที่ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรในจังหวัดต่างๆ หรือรายงานผล
การเลือกตั้ง 2476 2. เลขานุการสภาผู้แทนราษฎร.2502. สมุดภาพสมาชิกรัฐสภา2475-2502. (ม.ป.ท.)

ตารางที่ 3.4.ตารางการแสดงผลของ ส.ส.อีสานและ ส.ส.ทั่วประเทศ พ.ศ.2476

อายุ	ภาคอีสาน		ทั่วประเทศ	
	จำนวนคน	ร้อยละ	จำนวนคน	ร้อยละ
23-25	-	-	2	2.56
26-30	2	11.11	8	10.26
31-35	4	22.22	17	21.79
36-40	-	-	17	21.79
41-45	8	44.44	14	17.96
46-50	2	11.11	7	8.98
51-55	1	5.56	7	8.98
56-60	2	11.11	5	6.41
60 ปีขึ้นไป	-	-	-	1.28
รวม	19	100	78	100

ข้อมูล: 1. กจช.(2) สร.0201.35.1/4 รายงานผู้ที่ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรในจังหวัดต่างๆ หรือรายงานผลการเลือกตั้ง 2476

ตารางที่ 3.5.ตารางการแสดงผลอาชีพของ ส.ส.ภาคอีสานและ ส.ส.ทั่วประเทศ พ.ศ.2476

อาชีพ	ภาคอีสาน		ทั่วประเทศ	
	จำนวนคน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
นิติจุฬาฯ	-	-	1	1.28
ทำนา	-	-	1	1.28
รับเหมาก่อสร้าง	-	-	1	1.28
ทำสวนยาง	-	-	1	1.28
ทำเหมืองแร่	-	-	2	2.56
กสิกร	-	-	2	2.56
แพทย์	-	-	3	3.86
หนังสือพิมพ์	1	5.88	3	3.86
ข้าราชการบำนาญ	5*	29.41	12	15.39
ข้าราชการประจำ	6	35.92	15	19.23
ทนายความ	3	17.65	18	23.07
ค้าขาย	3	17.65	19	24.35
รวม	18**	100	78	100

ข้อมูล: 1. กจช.(2) สร.0201.35.1/4 รายงานผู้ที่ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรในจังหวัดต่างๆ

หรือรายงานผลการเลือกตั้ง 2476 *หลวงพิพัฒน์พลกาย ผู้เขียนได้จัดในหมวดข้าราชการบำนาญ (ถึงแม้ว่าขณะสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรจะได้ระบุว่าทำนา-สวนก็ตาม) **ส.ส.อีสานมีทั้งหมด 19 คน กรณีของนายทองม้วน อดีตกอง ขณะนี้สมัครส.ส.ทราบแต่เพียงว่ากำลังศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

จากข้อมูลข้างต้นจะพบว่า การเลือกตั้งครั้งแรก พ.ศ.2476 นี้ มี ส.ส.ประเภทที่ 1 ทั้งประเทศ 78 คน สำหรับ ส.ส.จากภาคอีสานในช่วงนี้มีทั้งหมด 19 คน คิดเป็นร้อยละ 24.35 ของทั้งประเทศ ขณะที่ภาคเหนือมีทั้งหมด 12 คนคิดเป็นร้อยละ 15.38 ส่วนภาคใต้ มีผู้แทนราษฎร 14 คน(ไม่นับรวมจังหวัดประจวบคีรีขันธ์) คิดเป็นร้อยละ 17.94ของทั้งประเทศ ดังนั้นจะเห็นได้ว่าจำนวน ส.ส.จากภาคอีสานเมื่อเทียบสัดส่วนแล้วจะมีจำนวนมากที่สุดของทุกภาคนับตั้งแต่ การเลือกตั้งครั้งแรกนี้ เป็นต้นมา และหากจะเทียบจำนวนผู้แทนราษฎรในกรุงเทพฯ และธนบุรี ซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางการปกครองของประเทศแล้ว จะพบว่า จำนวน ส.ส. ในปี พ.ศ.2476 นี้ กรุงเทพฯมี ส.ส.เพียง 3 คน คือ นายพลโท พระยาเทพหัสดิน (ผาด เทพหัสดิน) นายไต้ ปาณิกบุตร และขุนสมหารहितะคดี (ไป๋ โปรรุบัติ) ส่วนธนบุรีอีก 1 คน คือนายทองอยู่พุดมพัฒน์ รวมทั้งหมดในเขตกรุงเทพฯ-ธนบุรีมีเพียง 4 คนหรือคิดเป็นร้อยละ 5.12 ของทั้งประเทศเท่านั้น จำนวน ส.ส.อีสานที่มีมากกว่าภาคอื่นๆ เช่นนี้ จึงน่าจะมีผลต่อคะแนนเสียงในการยกมือสนับสนุนหรือคัดค้านในรัฐสภาไม่น้อย

ส่วนจำนวน ส.ส.ในภาคอีสานจังหวัดที่มี ส.ส.มากที่สุดคือจังหวัดอุบลราชธานี มีถึง 3 คนด้วยกัน ซึ่งเท่ากับจำนวน ส.ส.ในกรุงเทพฯทั้งหมด สำหรับจังหวัดที่มีจำนวน ส.ส.มากรองถัดมาคือมี 2 คนนั้นมีทั้งหมด 3 จังหวัดคือ นครราชสีมา ร้อยเอ็ด และมหาสารคาม ซึ่งเท่ากับจำนวนของจังหวัดเชียงใหม่ (ซึ่งภาคเหนือทั้งภาค จังหวัดที่มี ส.ส.มากที่สุดคือเชียงใหม่) ที่เหลือจังหวัดอื่นๆ ในอีสานและทั้งประเทศมีจำนวน ส.ส.เพียงจังหวัดละ 1 คนเท่านั้น

ทางด้านอายุของผู้แทนราษฎรจะพบว่า ส.ส.ส่วนใหญ่เฉลี่ยทั่วประเทศอยู่ในช่วงวัยอายุ 26-45 คิดเป็นร้อยละ 71.79 ซึ่งถือว่าเป็นวัยที่มีพลังในการทำงานที่การงานต่างๆสูงยิ่ง และหากเทียบกับอายุของ ส.ส.ในช่วงอายุ 26-45 ปีแล้วพบว่า เกณฑ์เฉลี่ยใกล้เคียงกันคือ ในภาคอีสานมีถึงร้อยละ 73.68

จากภูมิหลังของ ส.ส.ทั้งภาคอีสาน ภาคเหนือ และภาคใต้จะพบว่า ส.ส.หรือผู้แทนราษฎรส่วนใหญ่แล้วมาจากกลุ่มชนชั้นข้าราชการซึ่งมีทั้งข้าราชการประจำและข้าราชการบำนาญมากที่สุด ดังเห็นได้จากตำแหน่งขุน หลวง พระ พระยา หรือตำแหน่ง ทางทหาร ตำรวจ นำหน้าชื่อบุคคลเหล่านั้น (ดูตารางที่ 3.2 ตาราง 3.3.และ 3.4 ประกอบ) ดังเช่น พระยาสารคามคณาภิบาล(อดีตเจ้าเมืองมหาสารคาม)หลวงนาถนิตธาดา (ผู้พิพากษามณฑลนครราชสีมา) หรือทางภาคใต้ พระยาสมันตรัชบุรินทร์ (อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดสตูล) เป็นต้น ส่วนภาพรวมของทั้งประเทศสำหรับกลุ่ม

นี้คิดได้ร้อยละ 34.62 สำหรับเฉพาะในภาคอีสานหากดูตารางแล้วกลุ่มนี้มีจำนวนมากที่สุดถึงร้อยละ 65.33 ซึ่งหากเจาะลึกลงไปแล้ว อาจกล่าวได้ว่าผู้แทนราษฎรระยะแรกของภาคอีสานแทบทั้งหมดมาจากกลุ่มข้าราชการก็ว่าได้ เนื่องจากบางคนหลังจากออกจากราชการได้หันมาประกอบอาชีพอื่นๆ เช่น ค้าขาย หนายความเป็นต้น

อาจกล่าวได้ว่า การเลือกตั้งครั้งแรกในประเทศไทย พ.ศ.2476 นั้น กลไกของการเลือกตั้งได้วางกรอบของการรับสมัครสมาชิกที่รัฐพึงประสงค์เข้ามาในกลไกของรัฐ โดยผ่านเกณฑ์ทั้งคุณสมบัติของผู้สมัครรับเลือกตั้ง และของผู้ที่มีสิทธิ์ออกเสียง ด้วยคุณสมบัติดังกล่าวนี้ผู้แทนราษฎรส่วนใหญ่ในอีสานจึงมาจากกลุ่มข้าราชการ ทั้งข้าราชการบำนาญและข้าราชการประจำ คนกลุ่มนี้จะเป็นผู้ที่มีบทบาทในการวางกรอบทิศทางกำหนดอุดมการณ์และนโยบายแห่งรัฐร่วมกับผู้กุมอำนาจรัฐในส่วนอื่นๆของประเทศ ที่ส่วนกลาง และคนกลุ่มนี้ยังเป็นผู้สร้างความหมายใหม่ในด้านต่างๆต่อชุมชนอีสานอีกด้วย

จากการศึกษาเกี่ยวกับการเลือกตั้งและภูมิหลังของ ส.ส.อีสาน อาจกล่าวได้ว่า ระบบการเมืองสมัยใหม่ที่จัดให้มีการเลือกตั้งครั้งแรกในประเทศไทยนั้น หากพิจารณาให้ลึกซึ้งแล้ว จะพบว่าสิ่งหนึ่งที่เริ่มปรากฏขึ้นในภาคอีสานก็คือ การเข้ามาของคนต่างถิ่นเพื่อมาสมัครรับเลือกตั้งเป็น ส.ส.อีสาน การเข้ามาของคนต่างถิ่นนี้ได้ส่งผลให้ผู้สมัครในพื้นที่หรือในท้องถิ่นได้เริ่มมีการ “แยกเขาและเรา” แยกคน”ในท้องที่”กับคน”นอกท้องที่” ขึ้นในสังคมอีสาน และกรณีให้เห็นได้ชัดที่สุดอันนำไปสู่การฟ้องร้องและมีผู้คัดค้านจำนวนมากก็คือ กรณีที่จังหวัดนครพนมซึ่งผู้สมัครมาจากกรุงเทพฯ ส่วนที่มหาสารคามซึ่งมีการคัดค้านพระยาสารคามคณาภิบาลนั้นเป็นกรณีซึ่งมาจากท้องที่อื่นคือที่จังหวัดขอนแก่น อย่างไรก็ตามหากพิจารณาแล้วจะพบว่า มี ส.ส.จำนวนไม่น้อยที่ไม่ใช่คนในท้องที่นั้นๆได้มาสมัครเป็นผู้แทนราษฎรแต่ก็ไม่มี การคัดค้าน ดังเช่น ที่จังหวัดหนองคายหรือ ชัยภูมิ เป็นต้น

3.3. สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคอีสานกับการเลือกตั้ง “ระดับท้องถิ่น” ศึกษากรณีการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลครั้งแรกในประเทศไทย : การเน้นความสำคัญของท้องถิ่น และการเริ่มต้นความสัมพันธ์ของนักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่น

ในประเด็นนี้ต้องการชี้ให้เห็นว่า ระบบการเมืองสมัยใหม่ที่จัดให้มีการเลือกตั้ง “ระดับท้องถิ่น” กรณีการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลครั้งแรกในประเทศไทยเป็นกรณีศึกษานั้น ได้ส่งผลให้ท้องถิ่นได้รับการย่ำมีความชัดเจนขึ้น ขณะเดียวกันต้องการชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของนักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่น ซึ่งลักษณะเช่นนี้ยังคงปรากฏอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน โดยในที่นี้ได้แบ่งการนำเสนอ เป็น 3 ส่วน คือ 1. การเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลครั้งแรกในประเทศไทย : การเน้นความสำคัญของท้องถิ่น 2. การเลือกตั้งสมาชิกประเภทที่ 1 ราษฎรเลือกตั้ง พ.ศ.2479 : การเริ่มต้นควบคุมพื้นที่หรือท้องถิ่นของนักการเมืองระดับชาติ 3. ส.ส.อีสานกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาเมืองและสภาจังหวัด ประเภทแต่งตั้ง : การเริ่มต้นความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่น โดยมีรายละเอียดดังนี้

3.3.1. การเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลครั้งแรกในประเทศไทย : การเน้นความสำคัญของท้องถิ่น

ภาพของการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในภูมิภาคอีสาน ทางด้านการเมืองย้อนไปในทศวรรษ 2430 ก็คือการดำเนินการปฏิรูปการปกครองในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อันถือได้ว่าเป็นการยกเลิก “ระบบกินเมือง” จากเดิมที่เจ้าเมือง กรมการชาวพื้นเมือง “ลาว” ปกครองสืบตระกูลกันมาเปลี่ยนแปลงเป็นการส่งเจ้านายหรือข้าราชการที่มาจากถิ่นอื่น และข้าราชการที่เป็นชาวพื้นเมือง ซึ่งผ่านการอบรมจากการศึกษาแบบใหม่ เข้ามาปกครองแทนที่ โดยรับนโยบายและขึ้นต่อกระทรวงต้นสังกัดในกรุงเทพฯ นอกจากนี้ในทศวรรษต่อมาคือปี 2440 เพื่อความสะดวกในการควบคุมของรัฐในทุกพื้นที่ รัฐยังได้มีพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องถิ่นออกมาบังคับใช้ทั่วราชอาณาจักร ซึ่งพระราชบัญญัตินี้รัฐส่วนกลางได้เป็นผู้สร้างนิยามและความหมายใหม่ที่มีความสำคัญกับ “พื้นที่” ต่างๆทั่วประเทศ โดยรัฐได้เข้าไปมีบทบาทในการกำหนดกฎเกณฑ์ การควบคุม การจัดแบ่งซอยพื้นที่เป็นระดับต่างๆนับตั้งแต่ ระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ นอกจากการเป็นผู้สร้างค่านิยมใหม่ให้กับพื้นที่ระดับต่างๆนี้แล้ว รัฐยังได้สร้างกำหนดกฎเกณฑ์ใหม่ในการเลือกผู้ปกครองใหม่ของหมู่บ้าน โดยเป็นครั้งแรกที่รัฐเปิดโอกาสให้กับราษฎรได้มีโอกาสเลือกผู้นำของตน คือผู้นำในระดับหมู่บ้าน และระดับตำบล ได้แก่ผู้ใหญ่บ้านและกำนัน ซึ่ง

คนกลุ่มนี้ในเวลาต่อมาได้กลายเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญทางการเมืองโดยเฉพาะหลังพ.ศ.2475 ทั้งในบทบาทระดับประเทศและระดับท้องถิ่น

ปรากฏการณ์ทางการเมืองที่สำคัญหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 อย่างหนึ่งก็คือ เป็นครั้งแรกที่รัฐมีนโยบายให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับประเทศได้ โดยผ่าน “ผู้แทนราษฎร” และการเลือกผู้แทนราษฎรถือว่าการเปิดโอกาสให้นักการเมืองท้องถิ่นได้เข้ามา มีบทบาทแสดงความคิดเห็นระดับชาติ รวมทั้งมีส่วนกำหนดนโยบายของรัฐอีกด้วย นอกจากนี้ในปี พ.ศ.2476 รัฐยังได้มีนโยบายในการที่จะกระจายอำนาจไปสู่ประชาชนด้วยการตรากฎหมายจัดตั้งเทศบาลขึ้นในปีพ.ศ.2476 จากพระราชบัญญัตินี้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองได้ โดยผ่านการเลือกตั้ง และได้เริ่มจัดตั้งเทศบาลขึ้นในปี พ.ศ.2478

ในหนังสือแบบเรียนหน้าที่พลเมืองสำหรับชั้นมัธยมปีที่ 1 (กรมวิชาการ, 2484 :66) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “เทศ” แปลว่า “ท้องถิ่น” “บาล” แปลว่า “การปกครอง” “เทศบาล” จึงแปลว่า “การปกครองส่วนท้องถิ่น” คือ การปกครองในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะ ส่วนเหตุผลที่รัฐจัดให้มีการปกครองท้องถิ่นขึ้น เพื่อเจริญก้าวหน้าได้รวดเร็วขึ้น “เพราะราษฎรเป็นผู้อยู่ในท้องถิ่นนั้นเอง ก็ย่อมรู้ดีกว่าบุคคลภายนอกหรือคนที่รัฐบาลแต่งตั้งมาว่าท้องถิ่นของตนขาดตกบกพร่องในสิ่งใดและควรแก้ไขทะนุบำรุงด้วยวิธีใด อีกประการหนึ่ง คนเราย่อมรักบ้านรักถิ่นของตน ถ้าเขามีสิทธิปกครองท้องถิ่นของเขาเองแล้ว เขาก็คงตั้งอกตั้งใจจัดการให้ท้องถิ่นของเขา เจริญเท่าเทียมหรือยิ่งกว่าท้องถิ่นอื่นๆโดยรวดเร็ว” (กรมวิชาการ, กระทรวงธรรมการ, 2484 :67)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การจัดการปกครองแบบเทศบาลนี้ เป็นการเน้นให้คนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญของท้องถิ่นของตน ซึ่งลักษณะดังกล่าวมียังคงปรากฏอยู่จนกระทั่งปัจจุบัน ขณะเดียวกันก็เท่ากับเป็นการปลุกสำนึกในเรื่องท้องถิ่นนิยมอีกด้วย

สำหรับประเภทของเทศบาลนั้น ตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ.2476 ได้จำแนกเทศบาลไว้ 3 ระดับคือ เทศบาลตำบล เทศบาลเมือง และเทศบาลนคร แต่พระราชบัญญัติฉบับนี้มิได้กำหนดให้ท้องที่ทั้งหมดมีฐานะเป็นเทศบาลและการจัดตั้งเทศบาลประเภทใดก็ให้รัฐบาลเป็นผู้พิจารณากำหนด เว้นแต่การจัดตั้งเทศบาลเมืองซึ่งกฎหมายบังคับให้จัดเทศบาลเมืองขึ้น ณ ตำบลหรือส่วนของตำบลอันเป็นที่ตั้งศาลากลางจังหวัดส่วนท้องถิ่น นอกนั้น แล้วแต่รัฐบาลจะพิจารณาเห็นสมควร

ส่วนการจัดระเบียบองค์การเทศบาลนั้น ก็ได้ลอกแบบมาจากการจัดองค์การปกครองของ ประเทศ กล่าวคือ มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัด¹ เข้ามาควบคุมการบริหารงานเช่นเดียวกับ สภาผู้แทนราษฎรของประเทศ และให้มีคณะเทศมนตรีซึ่งตั้งขึ้นโดยความเห็นชอบของสภาเทศบาลทำหน้าที่เป็นฝ่ายบริหารเหมือนกับคณะรัฐมนตรี แต่เนื่องจากรัฐบาลมองว่าเรื่องนี้เป็นของ ใหม่สำหรับราษฎร รัฐบาลจึงได้สร้างบทเฉพาะกาลเพื่อควบคุมเทศบาลทั้งในการจัดตั้ง การแต่งตั้งสมาชิกผู้ริเริ่ม และการแต่งตั้งสมาชิกประเภทที่ 2 โดยมีเงื่อนไขของเวลาดังนี้ (วิทยา นภาศิริกุล กิจ .2521 :36)

1. ท้องถิ่นใดได้มีสภาพเป็นเทศบาลแล้ว ให้รัฐบาลแต่งตั้งบุคคลที่มีคุณสมบัติและมีพื้น ความรู้ตามที่กฎกระทรวงกำหนดไว้ ให้เป็นสมาชิกของสภาเทศบาลเพื่อเป็นผู้เริ่มการ
2. ภายในกำหนดเวลา 1 ปีนับแต่วันที่สภาเทศบาลได้มีการประชุมกันครั้งแรก สมาชิกของ สภาเทศบาลประกอบด้วยสมาชิก 2 ประเภทคือ ประเภท 1 ได้แก่ผู้ที่ราษฎรเลือกตั้ง ประเภท 2 ได้ แก่ผู้ที่รัฐบาลแต่งตั้งมีจำนวนไม่เกินกว่าสมาชิกประเภทที่ 1
3. เทศบาลใดมีผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง มีการศึกษาจบประถมศึกษาเกินกว่าครึ่งให้สภา เทศบาลประกอบด้วยสมาชิกประเภท 1 อย่างเดียว

ส่วนคุณสมบัติของผู้มีสิทธิเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลนั้น นอกจากจะต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า 20 ปีเต็ม และต้องมีสัญชาติไทยแล้วคุณสมบัติที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ ต้องตั้งบ้านเรือนอยู่ใน เขตเทศบาลเป็นเวลาไม่น้อยกว่าหกเดือนก่อนวันเลือกตั้ง ทั้งนี้เพื่อจะได้รู้จักความเป็นไปและผู้คน ในท้องถิ่นนั้นพอสมควรอีกด้วย (กรมวิชาการ, กระทรวงธรรมการ.แบบเรียนหน้าที่พลเมืองและศีล

¹ สภาจังหวัดนี้ไม่ใช่สภาแห่งเทศบาลและไม่ใช่พนักงานของรัฐบาล มีหน้าที่ประหนึ่งเป็นผู้ควบคุมราชการฝ่าย จังหวัดในกิจการอันเกี่ยวกับเทศบาล ดังเช่น ผู้แทนราษฎรมาควบคุมคณะรัฐบาล ทั้งมีหน้าที่ควบคุมเทศบาลด้วย และพระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พุทธศักราช 2476 มาตรา 55 ได้ให้อำนาจหน้าที่สภาจังหวัดหลาย ประการ เช่น ตรวจและรายงานเรื่องงบประมาณซึ่งตั้งทางจังหวัดและสอบสวนการคลังทางจังหวัดตามระเบียบ แบ่งสรรเงินอุดหนุนของรัฐบาลระหว่างบรรดาเทศบาลในจังหวัด เสนอข้อแนะนำรัฐบาลในการจังกอบ การเงิน และการอื่นๆของเทศบาลและกิจการในจังหวัด เป็นต้น (หม่อมเจ้าสกลวรรณกร วรวรรณและพระยาสุนทร พิพิธ, 2478 :197,241-244.) ดังนั้น จะเห็นได้ว่าสมาชิกสภาจังหวัดที่ออกในช่วงนี้ อยู่ในพรบ.จัดระเบียบเทศบาล พ.ศ.2476 ซึ่งเป็นพรบ.ใหม่ในการประกาศใช้ในการปกครองท้องถิ่น อย่างไรก็ตามต่อมาในปี 2481 ได้มีพรบ. สภาจังหวัด 2481 แยกออกมาจากพรบ.เทศบาล 2476 และได้มีการแก้ไขอีกครั้งใน ปี 2498 ได้เปลี่ยนเป็นพรบ. องค์การบริหารส่วนจังหวัด

ธรรมสำหรับชั้นมัธยมปีที่ 2. 2484 :96-97) จากคุณสมบัติดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่าเกณฑ์ที่รัฐได้วางไว้ได้เน้นความสำคัญของท้องถิ่นสูงมาก ซึ่งมีผลต่อการกระตุ้นให้เกิดความรักในท้องถิ่นหรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ท้องถิ่นนิยมได้รับการย้ำโดยรัฐเป็นผู้มีบทบาท

สำหรับคุณสมบัติของผู้มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งนั้นคล้ายกับผู้สมัคร ส.ส. คือ มีอายุไม่ต่ำกว่า 23 ปีเต็ม และจะต้องมีพื้นความรู้พอสมควร พื้นความรู้ที่กำหนดไว้แตกต่างกันตามประเภทแห่งเทศบาล คือ ถ้าเป็นเทศบาลนครจะต้องมีพื้นความรู้ไม่ต่ำกว่าชั้นมัธยมปีที่ 3 เทศบาลเมืองจะต้องมีความรู้ไม่ต่ำกว่าชั้นประโยคประถมศึกษาสามัญ และเทศบาลตำบลมีความรู้เพียงอ่านและเขียนหนังสือได้

จากเกณฑ์ข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า ผู้ที่จะเข้ามามีบทบาทในการบริหารส่วนท้องถิ่นนี้จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้พอสมควร อย่างน้อยที่สุดก็คือ อ่านออก เขียนได้จึงจะเป็นผู้มีโอกาสเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองระดับท้องถิ่นได้ ซึ่งคุณสมบัติในข้อนี้มีผลให้ชาวนาที่พออ่านออกเขียนได้ ได้มีโอกาสเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองในระดับท้องถิ่นร่วมกับกลุ่มอาชีพอื่นๆด้วย

3.3.2 การเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดประเภทที่ 1 ราษฎรเลือกตั้ง พ.ศ.2479 : การเริ่มต้นควบคุมพื้นที่หรือท้องถิ่นของนักการเมืองระดับชาติ

จากการศึกษารายชื่อสมาชิกสภาจังหวัด พ.ศ.2479 ประเภทที่ 1 ซึ่งเป็นครั้งแรกที่ให้ราษฎรเลือกตั้งในจังหวัดต่าง ๆ นั้น สำหรับในอีสานพบว่าสมาชิกที่ได้รับการเลือกตั้งจากราษฎรนั้น ส่วนใหญ่แล้วก็คือ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ผู้แทนตำบล และอดีตข้าราชการต่างๆแทบทั้งสิ้น ดังได้แก่ตารางภูมิหลังของกรณีสมาชิกสภาจังหวัดอุบลราชธานี และเนื่องจากมีจำนวนสมาชิกเป็นอันมากจึงนำเสนอกรณีตัวอย่างเพียง 3 อำเภอ

ตารางที่ 3.6 : ภูมิหลังของสมาชิกสภาจังหวัด ประเภทที่ 1 ในช่วงเลือกตั้งปี 2479 : ราษฎรเลือกตั้ง

รายชื่อ	อายุ	อาชีพ	คุณสมบัติ	การศึกษา	หมายเหตุ
อำเภอเดชอุดม จำนวนราษฎร 29,936คนมีสมาชิกได้ 3 คนมีผู้สมัคร 9คน ราษฎรออกเสียงเพียงร้อยละ6 หรือ 849 คน					
นายจันทร์ จันทร์ไชย	42	ทำนา	เป็นกำนัน และผู้แทน	ป.4	

			ตำบล		
นายเพชร ศุภสร	45	ค้าขาย	เป็นกำนัน และผู้แทน ตำบล	ป.6	เคยเป็น สมาชิกสมัย 1
นายสิมมา ไชยแสง	40	ทำนา	ผู้ใหญ่บ้าน	อ่านออก เขียนได้	
อำเภอวารินชำราบ จำนวน ราษฎร56,129 มีสมาชิกได้ 6 คน สมัคร19คน มีคนใช้สิทธิออกเสียง เพียง597คนหรือร้อยละ2*					
นายกาย บุญสุดี	37	ค้าขาย	กำนันและ เคยเป็น เสมียนตรา	ม.2	
นายบุญมา เกษมวัน	32	ค้าขาย	ผู้แทนตำบล และเคยเป็น เสมียนตรา	ม.3	เคยเป็น สมาชิกสมัย 1
นายบุญรอด ไชยกาล	52	ค้าขาย	ผู้แทนตำบล และกำนัน อดีตเคยเป็น ปลัดอำเภอ	ป.6	
นายหา สำราญ	45	ทำนา	กำนันและ เป็นผู้แทน ตำบล	ป.3	
นายจุม พุทธิพิมพ์	45	ทำนา	กำนันและผู้ แทนตำบล	ป.6	เป็นสมาชิก สมัย1
นายจอม สีดาโคตร	28	ทำนา	เคยเป็นครู	ม.2	

ที่มา : กจช. มท.5.16.3/67 การเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดสมัย 2 (2479)

* จากการสำรวจอย่างกว้างๆพบว่า จำนวนผู้มาใช้สิทธิมีน้อยมากในทุกๆจังหวัดของอีสาน เหตุที่เป็นเช่นนี้จากเอกสารรายงานผลการเลือกตั้ง ได้ให้เหตุผลว่า เนื่องมาจากเป็นฤดูทำนาของราษฎร ทั้งการเลือกตั้งครั้งนี้ก็เป็นเวลาค่อนข้างกะทันหัน การประกาศชักชวนเผยแพร่ทำความเข้าใจกับพลเมืองไม่ค่อยทั่วถึง ประกอบกับผู้ที่มีสิทธิออกเสียงอยู่ห่างไกลกับสถานที่ทำการเลือกตั้งมากและการคมนาคมลำบาก จึงมีผู้มาออกเสียงน้อย ดูกจช. มท.5.16.3/27 การเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดมหาสารคาม 2479

หรือ กรณี อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี : จำนวนราษฎร 53,798 คนมีสมาชิกได้ 5 คนมีผู้สมัคร 15 คน มีผู้มาใช้สิทธิเพียง 2,058 คนหรือร้อยละ 7

ขุนอุทานระบิณ	41	ทำนา	เคยเป็นจำ ศาลจังหวัด	อ่านออก เขียนได้	
นายจันทร์ ยูพาศน์	50	ค้าขาย	ผู้แทนตำบล และเคยเป็น ครู	ครู ประกาศนียบ ัตรมัธยม	
นายแหวน เกษมทวี	46	ค้าขาย	ผู้แทน ตำบลและ เป็นกำนัน อดีตเคยเป็น เสมียน	ป.3	
นายประกิจ สุขรัตน์	29	ค้าขาย		ม.3	เคยเป็น สมาชิกสมัย 1
ขุนวิรัชรูปยารักษ์	64	ทำนา	เป็นกำนัน เคยรับราช การ	อ่านออก เขียนได้	

* เป็นที่น่าสังเกตว่าสมาชิกสภาจังหวัดในระยะแรกๆนี้เป็นการคัดเลือกมาจากทุกอำเภอ และเกณฑ์ที่ใช้ในการคำนวณจำนวนสมาชิกประเภทที่ 1 คำนวณตามมาตรา 56 แห่งพรบ.เทศบาล คือ ให้เลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดขึ้น 1 นายทุกๆ 10,000 คน แต่ถ้าหากมีเศษถึงครึ่งคือตั้งแต่ 5,000 คนขึ้นไปให้นับเป็น 10,000 คนเลือกเพิ่มได้อีก 1 คน

ตารางที่ 3.7: กรณีสมาชิกสภาจังหวัดมหาสารคาม ประเภทราษฎรเลือกตั้ง

รายชื่อ	อายุ	อาชีพ	การศึกษา
อำเภอตลาด/เมือง รายงานนี้ไม่ได้ บอกตำแหน่งของผู้ได้รับเลือก			
นายบุญช่วย อัดถากร (น้องชายส.ส.)	28	พ่อค้าเป็นผู้แทน ตำบล	อ่านออกเขียนได้
หมื่นปาละนิจฤดี	56	ทำนา	อ่านออกเขียนได้
หลวงนาถอาณัติ	52	ทนายความ	เคยเป็นผู้พิพากษา

นายเผื่อน ศิริสังข์	43	ทำนา	อ่านออกเขียนได้
นายอ่อน ทองภู	37	ทำนา	ประถมปีที่ 3
นายทองมาก บุญญาสถิตย์	42	รับจ้าง	ประถมปีที่ 3
อำเภอกลมลาไสย			
ขุนเชียงนาวานุกิจ	44	ทำนา/กำนัน	อ่านออกเขียนได้
นายแสง รัตนมาศ	33	ทำนา/ผู้แทนตำบล	ประถม 3
นายทองบ่อ บริหาร	37	คหบดี	มัธยม 3
นายสอน ดอนชวนชม	48	ทำนา/ผู้แทนตำบล	อ่านออกเขียนได้
อำเภอโกสุมพิสัย			
นายสิบตรีพัฒน์ ช้อน ทิวะวิวัต	35	กำนัน	มัธยม 4
นายบุญ เดชศิริ	35	สารวัตรศึกษา	มัธยม 3
นายหนู มุ่งสวัสดิ์	38	กำนัน	ประถมปีที่ 3
นายพุ่ม ศิริภักดิ์	38	กำนัน	ประถมปีที่ 2

ที่มา : กจข.มท.5.16.3/27 การเลือกตั้งจังหวัดมหาสารคาม

นำเสนอ เป็นตัวอย่างเพียง 3 อำเภอ ทั้งจังหวัดมีผู้มีสิทธิออกเสียง 195,246 คน มาใช้สิทธิเพียงร้อยละ 7.23 หรือ 14,119 คน

ตารางที่ 3.8 : กรณีตัวอย่างสภาจังหวัดนครพนม ประเภทราษฎรเลือกตั้ง

รายชื่อ	อายุ	อาชีพ	ตำแหน่งเดิม	วิทยฐานะ
อำเภอท่าอุเทน				
นายหนุ่ม ทิพย์ศรี	34	ทำนา-ค้าขาย	ผู้แทนตำบลและผู้ใหญ่บ้าน เคยเป็นเสมียน	ชั้นประถมศึกษา
นายดาบสนธิ์ บุญศิริ	32	ค้าขาย	นายดาบทหาร	มัธยม 6 และจบนายร้อยประเภทนายดาบ
นายสวน อุบทอง	49	ทำนา-ค้าขาย	เสมียนศาลและมหาดไทย	ชั้นประถม 3
นายสิบตำรวจตรีเป่อม แสงสว่าง	40	ค้าขาย	นายสิบตำรวจตรี	ประถม 3
นายสี อนุญาหงส์	37	ทำนา	เป็นผู้แทนตำบล	อ่านออกเขียนได้
ขุนอนุญาณิก (คำดี อนุญาหงส์)	45	ทำนา	กำนัน ได้รับเหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญ	อ่านออกเขียนได้

ที่มา: กจข. มท.5.16.3/36 การเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดนครพนมสมัย 2

จากตารางตัวอย่างที่นำเสนอต้องการชี้ให้เห็นว่า สมาชิกสภาจังหวัดตามพรบ.เทศบาล 2476 นั้น จะพบว่า สมาชิกสภาในแต่ละอำเภอที่ราษฎรได้เลือกเข้ามาในการบริหารงานส่วนท้องถิ่นนั้น ก็ยังคงเป็นกลุ่มผู้ใหญ่นัก กำนัน ผู้แทนตำบลและอดีตข้าราชการ ส่วนอาชีพของคนกลุ่มนี้ก็คือ ทำนา ค้าขาย และรับราชการ ส่วนสมาชิกสภาจังหวัดประเภทแต่งตั้งและสมาชิกสภาเมือง กลุ่มอาชีพที่ได้รับเลือกเข้ามาค่อนข้างมาก ก็คือ กลุ่มอาชีพที่เคยรับราชการ และ กลุ่มพ่อค้า

นอกจากนี้ จากตารางข้างต้นจะพบว่า เครือญาติของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้เริ่มมีการลงสมัครรับเลือกตั้งการเมืองในระดับท้องถิ่นแล้ว ดังเช่น กรณีนายบุญช่วย อัครการ น้องชายของนายทองม้วน อัครการ ส.ส.จังหวัดมหาสารคาม นายฉัตร อุดลพิชานายถวิล อุดล ส.ส.ร้อยเอ็ด หรือกรณี นายบุญรอด ไชยกาล ซึ่งเป็นเครือญาติกับนายเลียง ไชยกาลก็ได้ลงสมัครในครั้งนี้นี้ด้วย

จากข้อมูลข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า การเมืองในเวทีท้องถิ่น “เทศบาล” มีความเกี่ยวพันกับการเมืองในเวทีระดับชาติด้วย ที่สำคัญก็น่าจะมีผลต่อการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองในพื้นที่ของส.ส.ด้วย เนื่องจากใครก็ตามที่สามารถกุมพื้นที่และกุมคะแนนเสียงจากกลุ่มผู้นำท้องถิ่นได้ บุคคลผู้นั้นก็มีโอกาสสูงในการเข้าสู่อำนาจทางการเมืองระดับชาติได้ จึงไม่น่าแปลกใจว่า นักการเมืองระดับชาติไม่สามารถที่จะละเลยผู้นำท้องถิ่นระดับล่าง คือกลุ่มกำนัน ผู้ใหญ่บ้านและข้าราชการในพื้นที่ เนื่องจากกลุ่มบุคคลเหล่านี้เป็นฐานกำลังและเครือข่ายทางการเมืองที่สำคัญในการเข้าถึงประชาชนในพื้นที่ของตนเอง ดังเห็นได้จาก กรณีคำร้องเรียนของนายไสบุญทา ถึงข้าหลวงประจำจังหวัดอุบลราชธานี เมื่อ 5 ธันวาคม 2480 รวมทั้งผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลฯ เมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2480 มีใจความคล้ายกันคือ (กจข.มท.5.11/18 นายสุริยเดชกำนันกับพวกช่วยนายเนย สุจิมา)

“..พ.ศ.2480 มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร จึงในระหว่างเดือน 9 ถึงเดือน 10 ปีนี้ ขุนอาจเออาตุระ นายอำเภอ ขุนสกลฤทธิไกรปลัดขวา นายบุญเพ็ง บุตกินรีปลัดซ้าย เรียกผมเข้าไปพบหลายครั้ง และแนะนำให้เอนายเนยเป็นผู้แทน **กำชับผมให้ไปแนะนำราษฎร** ผมก็รับความของท่านโดยเกรงใจ แต่ผมไม่ได้ไปแนะนำเพราะกลัวความผิดได้แนะนำราษฎรแต่การปิดบัตรให้ถูกต้องตามระเบียบเท่านั้น ราษฎร

มีสิทธิเลือกตั้ง ผู้แทนของตนตามสมควรใจ เสียงราษฎรโอดังถึงหูของทางอำเภอ ว่าผมมิได้ปฏิบัติตามคำแนะนำของกรรมการอำเภอ ครั้นถึงวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ.นี้ คำสั่งของอำเภอสั่งให้ผม ออกจากตำแหน่ง อ้างเหตุว่าอพยพไปอยู่ที่อื่น โดยมีได้มีการสอบสวนแต่อย่างใดอีก..”

กรณีตัวอย่างที่ยกมานี้ต้องการชี้ให้เห็นว่า กลุ่มข้าราชการ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้แทนตำบล และตำแหน่งทางการเมืองในระดับท้องถิ่นเป็นสิ่งสำคัญอันมีผลต่อการเลือกตั้งในระดับชาติเป็นอย่างมาก เนื่องจาก“พื้นที่”อันเป็นที่ตั้งเชิงยุทธศาสตร์ของ ส.ส.นั้นถือว่ามีคามสำคัญทางการเมือง และการเมืองเป็นเรื่องของพื้นที่ด้วยดังที่ฟูโกสรุปไว้อย่างสั้นๆว่า “พื้นที่คือฐานรากของการทำงานของอำนาจทุกชนิด” (ดูในFoucault,1984 :239-256) ด้วยเหตุนี้จึงจะเห็นได้ว่า บรรดานักการเมืองระดับชาติ หรือสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ไม่ละเลยที่จัดวางกำลังของตนในพื้นที่ด้วยการส่งพรรคพวก และหรือ เครือญาติเพื่อเข้ารับการเลือกตั้งทางการเมืองในทุกระดับ รวมทั้งการเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดด้วย ส่วนหนึ่งเพื่อควบคุมพื้นที่อันเป็นที่มาของอำนาจให้ได้อย่างสมบูรณ์และอีกส่วนหนึ่งยังเป็นเรื่องผลประโยชน์ทางด้านอื่นๆอีกด้วย

3.3.3. ส.ส.อีสานกับสมาชิกสภาเมืองและสภาจังหวัด ประเภทแต่งตั้ง : การเริ่มต้นความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่น

การเลือกสรรผู้สมควรเป็นสมาชิกสภาจังหวัดประเภทที่2 เสนอเพื่อให้รัฐบาลแต่งตั้งนั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากการปฏิบัติตามบทบัญญัติเฉพาะกาลมาตรา 60 แห่งพรบ.จัดระเบียบเทศบาล พ.ศ.2476 ที่กำหนดให้มีการตั้งคณะกรรมการระดับอำเภอโดยมีนายอำเภอเป็นประธาน เป็นผู้เลือกสรรบุคคลที่สมควรจะมาเป็นสมาชิกสภาจังหวัด จากนั้นก็เสนอรายชื่อที่เลือกสรรเข้ามายังจังหวัด จากนั้นคณะกรรมการจังหวัดจะได้พิจารณาคัดเลือกสรรกรรมการอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่เข้าหลวงเป็นประธานโดยตำแหน่ง และผู้แทนราษฎร กรรมการจังหวัดซึ่งอยู่ในจังหวัดนั้นรวมกันเป็นกรรมการ โดยมีเจ้าหน้าที่เทศบาลอีก 1 คนเป็นเลขากการประชุม¹ (กจช.มท.5.16. 3/27

¹ สำหรับนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการเลือกสรรสมาชิกสภาจังหวัดประเภทที่2 (ทั้งในสมัยที่1และ2) ดูรายละเอียดใน(กจช.มท.5.16.3/36 การเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดสมัย 2 (2479) นครพนม) ได้กล่าวถึงวิธีการเลือกสรรไว้ เช่น วิธีเลือกสรรให้ดำเนินเช่นเดียวกับการเลือกสรรผู้สมควรเป็นสมาชิกผู้เริ่มการในสมัยที่ 1 ของสภามาแล้ว ซึ่งมีลักษณะประเภทอาชีพต่างๆ 2.จำนวนที่จะเสนอให้เลือกสรรมีจำนวนเท่าจำนวนสมาชิกประเภทที่ 1 ส่วนรัฐบาลจะแต่งตั้งมีจำนวนเท่าไรซึ่งไม่เกินกว่าจำนวนสมาชิกประเภทที่ 1 นั้นจะประกาศภายหลัง เป็นต้น

การเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดมหาสารคาม 2479) ส่วนการเลือกสรรสมาชิกสภาเมืองก็เช่นเดียวกัน ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นประธานในการเลือกสรรก็คือ ผู้ว่าราชการจังหวัด ส่วนกรรมการอื่น ๆ นั้น ก็คล้ายกับกรรมการเลือกสรรสมาชิกสภาจังหวัดคือมาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและมาจากข้าราชการประจำ

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและข้าราชการชั้นสูงในจังหวัดจะเป็นผู้มีบทบาทในการเลือกสรรผู้ที่จะเข้าดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาจังหวัดและสภาเมือง¹

1. ส.ส.อีสานกับการเลือกสรร“สมาชิกสภาจังหวัด”

จากการศึกษา การเลือกสรรสมาชิกสภาจังหวัดประเภทที่ 2 ประเภทแต่งตั้ง ที่คณะกรรมการจังหวัด ซึ่งมีข้าหลวงจังหวัดเป็นประธาน และมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและข้าราชการผู้ใหญ่ในจังหวัดร่วมเป็นกรรมการนั้น ได้สั่งให้คณะกรรมการอำเภอโดยมีนายอำเภอเป็นประธานเลือกสรรบุคคลในพื้นที่ของตนที่สมควรเป็นสมาชิกสภาจังหวัดเสนอเข้ามายังจังหวัด เพื่อเป็นแนวทางในการพิจารณาในระดับจังหวัด และจากการเลือกสรรของคณะกรรมการระดับจังหวัดที่มีสมาชิกสภาผู้แทนร่วมเป็นกรรมการคัดเลือกสรรนี้ พบว่า รายชื่อบุคคลที่ได้รับการเลือกสรรให้เป็นสมาชิกสภาจังหวัดประเภทแต่งตั้งนั้น ก็ยังคงเป็นคน 3 กลุ่ม คือ (1.) กลุ่มที่กุมอำนาจทางการเมืองในพื้นที่คือผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ผู้แทนตำบล ซึ่งคนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา ทำสวน (2.) กลุ่มที่กุมอำนาจทางด้านความรู้คือ ทนายความ ข้าราชการ และ (3.) กลุ่มที่กุมอำนาจทางทรัพย์สินในระดับท้องถิ่น คือ พ่อค้า คหบดี และถ้าหากบุคคลใดสามารถเข้าถึงบุคคลทั้ง 3 กลุ่มนี้ได้ น่าจะมีส่วนสำคัญไม่น้อยในการเข้าถึงซึ่งตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทน ส่วนตารางต่อไปนี้เป็นตัวอย่างรายชื่อตำแหน่ง และอาชีพบางส่วนของบางจังหวัด

¹ แต่อย่างไรก็ตามอำนาจการแต่งตั้งก็ยังคงเป็นอำนาจรัฐส่วนกลาง ภายใต้การนำของกระทรวงมหาดไทย เมื่อเป็นเช่นนี้จึงจะพบว่า มีบางจังหวัดเมื่อได้ประกาศนามผู้ที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกประเภทที่ 2 แล้ว ปรากฏว่า กระทรวงมหาดไทยได้แต่งตั้งไม่เป็นไปตามรายชื่อบุคคล ที่คณะกรรมการจังหวัดได้เรียงลำดับที่ควรได้รับการแต่งตั้งก่อนหลังไว้แล้ว ดังกรณีเช่นที่จังหวัดอุบลราชธานี ในบันทึกของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (ส.ส.อุบลราชธานี) ถึงรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย เรื่องการแต่งตั้งสมาชิกสภาประเภทที่ 2 กรณีของนายศรีรัฐ ญ จัมปาศักดิ์ นายสวัสดิ์ ธิรพัฒน์ และนายกิมใช้ ศรีสมบุญณ์ ที่ไม่ได้รับแต่งตั้ง(กจข.มท.5.16.3/67 การเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดอุบล) อย่างไรก็ตามแม้จะมีบ้างที่ทางอำนาจรัฐส่วนกลางได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการแต่งตั้งสมาชิกสภาจังหวัด แต่ส่วนใหญ่สมาชิกสภาจังหวัดเหล่านั้นมักได้รับการแต่งตั้งตามที่คณะกรรมการจังหวัดเลือกสรรส่งไปยังกระทรวงมหาดไทย

ตารางที่ 3.9 : ตัวอย่างรายชื่อสมาชิกสภาจังหวัดประเภทที่ 2 แต่งตั้ง : มหาสารคาม

นาม	อายุ	ตำบล/อำเภอ	อาชีพ/ตำแหน่ง	การศึกษา
นายสิงห์ พรหมแสนวิเศษ	43	ต.ตลาด อ.ตลาด ซึ่งเป็นที่ตั้งเมือง	ทนายความ	ประถม 3
นายมา สาระภักดิ์	39	“----- ”	ทนายความ	มัธยม 1
นายสม โพธินาม	32	“----- ”	ทำสวน-ค้าขาย	มัธยม 3
นายสวด ทองโรจน์ (เคยสมัคร เป็นประเภท 1 แต่ไม่ได้รับเลือก ตั้ง ต่อมาได้เป็นส.ส.ปี 2491	42	“----- ”	ค้าขาย	ประถมปีที่ 3
นายสุนทร เรืองสุวรรณ	28	“----- ”	ค้าขาย	ประกาศนียบัตร ป.ป
นายทองพูน หงษ์สิทธิ์	33	“----- ”	ค้าขาย	มัธยม 4
นายตู้ สาระมาคม	40	“----- ”	ทำนา	เทียบชั้นมัธยม 3
นายดาบทองสุข ภวภูตานนท์	38	“----- ”	เพาะปลูก-ค้าขาย	สอบนายดาบได้
ขุนโพนงามระจับโคก	59	ต.โพนงาม อ.กม ไสย	กำนัน	ประโยค 3
นายจันทร์ จันทะพิมพ์	41	ต.เวียงนางอ.ตลาด	ทำนา-ค้าขาย/ผู้ แทนตำบล	อ่านออกเขียนได้
ขุนไวกำพี้	40	ต.กำพี้ อ.บรบือ	กำนัน	อ่านออกเขียนได้
ขุนสุวรรณธาดาพงศ์	40	ต.บรบือ	ทำนา-สวนกำนัน	เทียบมัธยม 2

ที่มา: กช.มท.5.16.3/27 การเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดมหาสารคาม 249

ตารางที่ 3.10 : ตัวอย่างรายชื่อสมาชิกสภาจังหวัดประเภทที่ 2 แต่งตั้ง ต.ในเมือง อ.เมือง

จ.อุบลราชธานี

นาม	อายุ	อาชีพ/ตำแหน่ง	การศึกษา	หมายเหตุ
พระยาอรรณวิรัชวาทเศรษฐี	56	เคยเป็นอัยการมณฑล	-	สมาชิกสมัย 1
นายศรีรัฐ ญ จัมปาศักดิ์	31	ทำสวน	มัธยม 4	“-----” ครั้งนี้รัฐบาลไม่ได้ แต่งตั้ง
นายดาบบัน วาจรัตน์	40	ทำสวน/เคยเป็นครู/ ทหาร	ร.ร.นายร้อย	สมาชิกสมัย 1
ร.ต.สุวรรณ อุณหรัตน์	45	ทำสวน-ค้าขาย- บ้านาญ	เคยเป็นทหารม้า	“-----” -”
นายพุทธเทศ กาญจนเสริม (แต่งงานกับน้องสาวของนาย ถวิล อุดล)	31	ค้าขาย/ช่วยราชการ คราวปราบกบฏ	ม.5	“-----” -” 2480 ได้รับเลือก เป็นส.ส.ชุมชน
นายกิมใช้ ศรีสมบูรณ์	38	ผู้เริ่มก่อตั้งบริษัทไฟฟ้า	ม.3	ไม่ได้รับการแต่งตั้ง ตั้งจากรัฐบาล สมาชิกสมัย 1
พระยาปทุมเทพภักดี	55	ทำสวน/เคยเป็นผู้ว่าฯ	-	“-----”
ร.ท.ชอบ ทองตุนนาม	54	บ้านาญ/สัสดีจังหวัด	ป.ป.	“-----”
นายสิงคำ สุวรรณภูมิ	53	ทนายความ	-	“-----”
นายเก่ง สุวรรณภูมิ	53	ค้าขาย/ผู้ใหญ่บ้าน	-	
นายเสียง ญ อุบล (พี่ชายเสียง)	35	ทนายความ	เนติบัณฑิต	-
นายปาน ศรีรัตนรัตน์	39	ค้าขาย/ผู้จัดการบริษัท ไฟฟ้า	อ่านออกเขียนได้	“-----”
นายยิ้ม โกศลวิทย์	37	เป็นผู้รับขนส่ง	ม.3	“-----”
นายหยงเคียน โกศลวิทย์	28	ค้าขาย	ม.5	-
นายกิมจ้วน จัยวัฒน์	36	ค้าขาย	-	-

* ขณะที่มีการเลือกสรรสมาชิกสภาจังหวัดนี้ ในเวลานั้น นายถวิล อุดล มีตำแหน่งเป็นผู้ตรวจการเทศบาลจังหวัดอุบลราชธานี และได้ทำหน้าที่เป็นเลขานุการในคณะกรรมการเลือกสรรสมาชิกสภาจังหวัด ซึ่งมีนายทองอินทร์ภูริพัฒน์ นายเสียงไชยกาลและนายเนย สุจิมา ส.ส.ร่วมเป็นกรรมการด้วย (ปีต่อมา 2480 นายถวิล อุดล ได้รับเลือกเป็น ส.ส.จังหวัดร้อยเอ็ด และได้ร่วมงานทางการเมืองกับนายทองอินทร์ในเวลาต่อมา)

ตารางที่ 3.11 : ตัวอย่างรายชื่ออำเภอวารินทร์

ขุนบุรีสการกิตติคดี	57	อัยการศาลทหาร	-	ปี2481ได้รับเลือกเป็น ส.ส.อุบลฯ
นายฮกต่าย โกศลวิทย์	31	ชนสง	-	-
ขุนแก้วนคูเมือง	71	กำนัน	อ่านออกเขียนได้	-
นายเหลียม ศิริมา	48	ทำนา/ผู้ใหญ่บ้าน	"-----"	ได้รับคะแนนรองจาก การเลือกตั้งประเภท1

ที่มา : กจช.มท.5.16.3/67 การเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดสมัย 2 จังหวัดอุบลฯ 2479

จากการสำรวจรายชื่อและจากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นนี้ จะพบว่า กลุ่มเชื้อสายผู้นำท้องถิ่นเดิมคือตระกูลเจ้าเมืองต่างๆยังคงได้รับเลือกจากคณะกรรมการจังหวัดแทรกเข้ามาในการเมืองระดับท้องถิ่นด้วยดังเช่นตระกูลธนอุบล สุวรรณภูมิ ณจำปาศักดิ์ ณมหาสารคาม เรืองสุวรรณ เป็นต้น

สำหรับรายชื่อระดับเมืองใหญ่ อย่างเช่น จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ผู้มีเชื้อสายจีนได้เริ่มเข้าสู่การเมืองระดับท้องถิ่นตั้งแต่แรกเริ่มของการปกครองส่วนท้องถิ่นที่เรียกว่าเทศบาล หรือ สมาชิกสภาจังหวัดนี้แล้ว โดยมีเชื้อสายชาวจีนส่วนหนึ่งได้รับการเลือกสรร เช่น ตระกูลโกศลวิทย์ และเป็นที่สังเกตว่าได้มีหนังสือร้องเรียนคล้ายบันทึกสนเท่ห์จากผู้ไม่ประสงค์จะออกนาม ทำหนังสือในนามคณะ ถึงรัฐมนตรีมหาดไทย ว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดว่าตามพรบ.การเลือกตั้งบางมาตราได้ห้ามบุคคลบางจำพวกเช่นหัวหน้าสมาคมลับ หรือเป็นหัวหน้าของผู้ร้าย นั้นที่จังหวัดอุบลฯมีการเลือกบุคคลประเภทนี้ปนอยู่ด้วย 2 นายคือ 1.นายฮกต่าย โกศลวิทย์ ซึ่งในเอกสารดังกล่าวนี้อ้างว่าเป็นชาเฮียคณะอั้งยี่ฮกหลักและเป็นหัวหน้าของผู้ร้ายด้วย โดยยกตัวอย่างเครื่องรถยนต์ของกรมทหารวารินทร์หายก็ต้องวิ่งหานายฮกต่ายจึงได้คืน 2.คือนายยิ้ม โกศลวิทย์ ซึ่งเอกสารอ้างว่าได้เข้าเป็นชาเฮียคณะอั้งยี่ฮกหลักเหมือนกัน (กจช.มท.5.16.3/67 การเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดสมัย 2 จังหวัดอุบลฯ 2479)

อย่างไรก็ตาม ในงานชิ้นต้องการชี้ให้เห็นว่า พ่อค้าเชื้อสายจีนได้เริ่มมีพื้นที่ทางการเมืองท้องถิ่นให้กับกลุ่มของตนเองแล้ว ส่วนข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการเป็นอั้งยี่หรือไม่นั้นไม่สามารถสืบค้นได้

จากการเลือกสรรสมาชิกสภาจังหวัด พบว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในแต่ละจังหวัดมีบทบาทสำคัญในการเลือกสรรสมาชิกสภาจังหวัด นอกจากนี้ยังเห็นถึงการสานประโยชน์ระหว่างนักการเมืองระดับชาติด้วยกัน นักการเมืองกับข้าราชการ และการสานประโยชน์ในกลุ่มคณะกรรมการ

การเลือกสรร ได้เห็นถึงเกณฑ์การเลือกสรรที่ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัว เครือญาติ รวมทั้งยังเห็นถึงระบบอุปถัมภ์ในพื้นที่อีกด้วย ดังกรณีที่จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งผู้แทนราษฎรทั้ง 3 คนคือนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายเลียง ไชยกาล และนายเนย สุจิมา ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ให้ความเห็นชอบว่าควรเลือกตามที่คณะกรรมการระดับอำเภอเสนอมาหรือไม่ ดังเช่นบันทึกการประชุมกรรมการเลือกสรรสมาชิกสภาจังหวัด เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2479 (ครั้งที่1) (กจช.มท.5.16.3/67 การเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดสมัย 2 จังหวัดอุบลฯ 2479)

“...เลขานุการ-อ่านนายทองอินทร์ จังกาจิตต์
 นายเนย สุจิมา(ส.ส.)—ท่านผู้นี้รู้ดีกว่าสนใจในกิจการของสภาน้อย
 เต็มที่ ควรให้รอการพิจารณาไว้ภายหลัง ที่ประชุมเห็นพ้องด้วย
 เลขานุการ-อ่านนายดาบบัน วาจรัตน์
 นายทองอินทร์(ส.ส.)--ควรเลือกไว้อีก ที่ประชุมเห็นพ้องด้วย
 เลขานุการ-อ่านนายบุญรอด พันธุ์เพ็ง
 นายเลียง ไชยกาล(ส.ส.)-เห็นควรเลือกไว้อีก
 ที่ประชุมเห็นพ้องด้วย...”

หรือตัวอย่างการคัดเลือกที่จังหวัดมหาสารคามก็คล้ายๆกัน ดังเช่น การประชุมเมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2479 (กจช.มท.5.16.3/27 การเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัดมหาสารคาม 2479)

“..นายทองม้วน อุตถากร(ส.ส.) ว่าผมคิดว่านายเขี้ยะ แซ่ฉั่ว ดีกว่า เพราะผม
 เคยรู้จักมาแล้ว...ประธานว่า เคยได้ทราบ ว่า นายเปลี่ยน ศรีเสริมวงศ์ เคยเป็น
 ทหารอาสาในคราวสงครามโลก ความรู้ของแก เห็นจะพอเป็นไปได้ไม่ใช่หรือ
 แล้วเราจะเอาใครที่ประชุมตกลงรับ.นายเขี้ยะ แซ่ฉั่ว กับนายเปลี่ยนศรีเสริมวงศ์”

นอกจากนี้ยังพบว่ามีกระแสนโยบายระหว่างผู้แทนราษฎรในพื้นที่ด้วยกัน และระหว่างผู้แทนราษฎรกับข้าราชการอื่นๆในคณะกรรมการคัดเลือกสรร ดังเช่นที่จังหวัดอุบลฯ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์(ส.ส.) ได้เสนอที่ประชุมให้ใช้วิธีต่างคนต่างเสนอชื่อ แล้วจึงโหวต ตัวอย่างต่อไปนี้ จะสะท้อนให้เห็นถึงการเสนอเครือญาติและพรรคพวกของตน ดังเช่น

“..นายเนย สุจิมา(ส.ส.)--ขอเสนอขุณิวินิจฉัยโกศล นายเสียง ณ อุบล
พระวิพากย์พจนกิจ หลวงวัฒนวงศ์โทณบาล(รวม 4 ชื่อ)
ขุนดรคุณวิทย์ฯ(กรมการจังหวัด) ขอเสนอ— ขุนชิตประศาสน์ ...
นายฮกต่าย โกศลวิทย์(และคนอื่นรวม 16 ชื่อซึ่งมีชื่อ นายแก่ง สุวรรณภูมิ
อยู่ด้วย และเป็นเครือญาติของนักการเมืองทั้ง 3 คน)
นายทองอินทร์(ส.ส.) เสนอชื่อ..นายหยงเคียน โกศลวิทย์ ขุนบุรีสการกิตติคดี¹
(รวมบุคคลอื่นเป็น 8 ชื่อ)
นายเสียง ไชยกาล(ส.ส.)-ขอเสนอนายดี พลสรร นายจำปี แก้วคุณ(เสนอเพียง 2 ชื่อ)”

จากตัวอย่างที่ยกมานี้จะพบว่า ผู้ที่มีบทบาทในการเสนอชื่อก็คือสมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎรและกรมการจังหวัดอีก 1 คนร่วมเสนอชื่อ และรายชื่อที่เสนอมานั้นล้วนแต่เครือญาติของตน
และพรรคพวกกลุ่มตนแทบทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามเมื่อรายชื่อที่แต่ละคนเสนอมามีจำนวนเกินกว่า
ความต้องการ นายทองอินทร์ ภูมิพัฒน์(ส.ส.)ได้กล่าวต่อที่ประชุมไว้ว่า “ควรประนีประนอมกัน
โดยวิธีเสนอขอถอนออกเสีย ให้คงเหลือเพียงเท่าที่ต้องการ” ซึ่งที่ประชุมก็เห็นพ้องด้วย โดยบุคคล
ที่เสนอรายชื่อเป็นผู้เสนอถอนรายชื่อบุคคลที่ตัวเองเสนอเข้าไป เช่นขุนดรคุณ เสนอถอนชื่อที่ตนเสนอ
เข้าไปจำนวน 5 คน นายเสียงขอถอน 1 คน นายเนยขอถอน 1 ชื่อ และนายทองอินทร์ขอถอน 4 คน
(กจข.มท.5.16.3/67) จึงเป็นอันว่าได้จำนวนสมาชิกสภาจังหวัดประเภทรัฐบาลแต่งตั้งครบตามต้องการ

จากข้อความข้างต้นนี้ จะเห็นถึงการสานประโยชน์ของทุกฝ่ายในเวทีการเมืองระดับท้องถิ่น
และลักษณะดังกล่าวนี้จะพบอยู่ทั่วไปในรายงานการคัดเลือกสมาชิกสภาจังหวัดของแต่ละจังหวัด
นอกจากนี้ยังทำให้เห็นถึงการโยงใยระหว่างนักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่นในช่วงยุคของ
ระบบการเมืองสมัยใหม่อีกด้วย

การเลือกสรรสมาชิกสภาจังหวัดพบว่า ยังได้เปิดมิติทางการเมืองใหม่ให้แก่สตรี จากการ
ศึกษาพบว่า พื้นที่เวทีการเมืองแห่งนี้ได้เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย ถึงจะมีจำนวน
น้อยมากเมื่อเทียบกับจำนวนผู้ชาย และส่วนใหญ่นักการเมืองหลายจังหวัดมีเฉพาะเพศชายเท่านั้น แต่
อย่างไรก็ตาม จังหวัดอุบลราชธานีเป็นจังหวัดหนึ่งที่ได้คณะกรรมการเลือกสรรได้เปิดโอกาสให้สตรีได้

¹ ต่อมาในปี 2481 สมัยการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 3 ขุนบุรีสการกิตติคดีได้รับเลือกตั้งเป็น ส.ส. จังหวัดอุบลราชธานี
และเป็นผู้ที่เสนอให้มีการพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมบทเฉพาะกาล พุทธศักราช 2483

เข้ามาเป็นสมาชิกสภาจังหวัดเป็นจำนวนถึง 4 คน คือ 1. นางสุข กิจบำรุง อายุ 41 ปีสำเร็จนางพยาบาล เป็นภรรยาสาธารณสุขจังหวัด 2. นางระดับดี อายุ 33 ปีเคยเป็นครู ภรรยานายอำเภอเมืองอุบลฯ 3. นางลมุล สิงคาลวณิช อายุ 29 ปีภรรยานายแพทย์ผู้ช่วย 4. นางลำเจียก ต้นเรืองพานิช อายุ 26 ปีสำเร็จวิชาหมอดำแย เป็นภรรยานายแพทย์ผู้ช่วย (กจข.มท.5.16.3/67)

จะเห็นได้ว่า สตรีที่ได้รับเลือกสรรนั้นก็คือ สตรีระดับแถวหน้าในพื้นที่นั่นเอง อย่างไรก็ตามถึงแม้สตรีจะได้รับการเลือกสรรให้เข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองบ้างแล้ว แต่พื้นที่ทางการเมืองส่วนใหญ่ก็คือ พื้นที่ทางการเมืองของเพศชาย

นอกจากนี้ยังพบว่า มีนักการเมืองอีสานหลายคน ที่ก้าวมาจากตำแหน่งผู้ตรวจการเทศบาล หรือตำแหน่งอื่นๆในเทศบาล รวมทั้งข้าราชการอื่นๆที่ได้ทำหน้าที่เกี่ยวกับสมาชิกสภาจังหวัดและสภาเมือง การเข้ามาเกี่ยวพันกับการเมืองในพื้นที่นั้นน่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้บุคคลเหล่านี้สนใจในการเมืองระดับชาติด้วย ได้แก่ นายถวิล อุดล (ปี 2480 ได้เป็น ส.ส.จังหวัดร้อยเอ็ด) เป็นผู้ตรวจการเทศบาลจังหวัดอุบลราชธานีและได้ทำหน้าที่เป็นเลขานุการในที่ประชุมโดยตำแหน่ง นายพันธุ อินทวงศ์ (ส.ส.จังหวัดนครพนมปี2480,2489,2495)หัวหน้าผู้ตรวจการเทศบาลและเลขานุการสภาจังหวัดนครพนมช่วงก่อน2480 ขุนจรรยาวิเศษ เป็นเลขานุการประชุมสภาจังหวัดมหาสารคาม ต่อมาปี 2480ได้รับเลือกเป็น ส.ส.จังหวัดมหาสารคาม เป็นต้น

และที่น่าสนใจเกี่ยวกับการเมืองระดับท้องถิ่น กรณีสมาชิกสภาจังหวัดก็คือ ท้องถิ่นนิยมได้รับการย้ายมากขึ้นในสนามการเมืองระดับท้องถิ่น กล่าวคือ ตามที่เคยกล่าวมาแล้วว่า การเมืองเป็นเรื่องของพื้นที่หรือท้องถิ่น ดังนั้นเมื่อมีตัวแทนของแต่ละพื้นที่หรือท้องถิ่นได้มาประชุมร่วมกันทั้งจังหวัดเป็นครั้งแรกนั้น พบว่า นอกจากเป็นการแข่งขันเพื่อให้ได้รับเลือกเป็นประธานและรองประธานสภาจังหวัดแล้ว ยังเป็นเรื่องของการดิ้นทุ่ยพยากรณ์สู่ท้องถิ่นหรือพื้นที่ของตนอีกด้วย ดังเช่น จากรายงานการประชุมสภาจังหวัดร้อยเอ็ดครั้งที่4/2478 (สามัญ) สมัยที่ 1 วันที่ 20 กรกฎาคม 2478 พบว่าประธานได้นำเสนอเรื่องการสร้างบ่อน้ำควรที่จะสร้าง ณ ท้องถิ่นไหนก่อน จากข้อความต่อไปนี้ความต่อไปนี้คงสะท้อนภาพของการดิ้นทุ่ยพยากรณ์ได้เป็นอย่างดี(กจข.มท.16.5/ 23 ขอคัดส่งสมาชิกสภาเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด)

“ จำคำสิงห์ ประกาศสิทธิ์ กล่าววาทะที่ไหนเดือดร้อนมากก็ควรให้มีที่นั่นก่อน นายสะอาดกล่าวว่าที่ตำบลบัวแดงซึ่งข้าพเจ้าเป็นกำนันอยู่นั้นกันดารน้ำ

แทบทุกหมู่บ้าน ควรมีที่นั่นก่อน นายแก้วกล่าวว่า ที่ตำบลหนองแวง ก็เป็นที่กันดารน้ำเหมือนกัน อยากจะให้มีที่นั่นด้วย 1 ปอก่อน จำคำสิงห์ ใครอยู่ที่ไหนก็อยากจะให้มีที่นั่นก่อน **ข้าพเจ้าอยากจะให้มี**

ในอำเภอนี้ก่อนเหมือนกัน นายดาบคำฯ กล่าวว่าสุดแท้แต่ทางจังหวัด

จะจัดการให้มีที่ไหนก่อนก็แล้วแต่กรมการจังหวัดอาจทราบดีแล้ว...”[เน้นคำโดยผู้วิจัย]

จากความข้างต้นนี้ อาจกล่าวได้ว่าการเมืองระดับท้องถิ่นมีส่วนกระตุ้นให้นักการเมืองระดับท้องถิ่นเกิดสำนึกในท้องถิ่นของตน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า การเมืองระดับท้องถิ่นมีผลต่อการย้ายในเรื่องท้องถิ่นนิยมเชิงพื้นที่ให้ชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะเมื่อมีเรื่องเกี่ยวข้องกับการแบ่งทรัพยากรลงสู่พื้นที่ต่างๆ ซึ่งต่างฝ่ายต่างก็ต้องการให้ทรัพยากรเหล่านั้นลงสู่พื้นที่ของตน

2. ส.ส.อีสานกับบทบาทในการเลือกสรร“สมาชิกสภาเมือง”¹

ตามที่เคยกล่าวมาแล้วว่า ผู้ที่มีบทบาทในการเลือกสรรและทำหน้าที่เป็นประธานในการเลือกสรรก็คือ ผู้ว่าราชการจังหวัด ซึ่งคณะกรรมการเลือกสรรสมาชิกสภาเมืองนี้ก็คล้ายกับกรมการเลือกสรรสมาชิกสภาจังหวัด (เท่าที่พบแทบจะเป็นชุดเดียวกัน) คือ เป็นผู้ที่มาจากข้าราชการการเมือง(สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร) และ มาจากเป็นข้าราชการประจำแทบทั้งสิ้น ดังเช่น ที่จังหวัดหนองคาย มหาสารคาม เป็นต้น อย่างไรก็ตาม หากอยู่ในช่วงสมัยประชุมสภาผู้แทนราษฎร บางจังหวัดก็ไม่สามารถเลือก ส.ส.เข้าร่วมเป็นสมาชิกได้

ในประเด็นนี้ อาจกล่าวได้ว่า รัฐได้เปิดโอกาสให้อำนาจกลุ่มข้าราชการและนักการเมืองเป็นเพียงคน 2 กลุ่ม ที่กุมอำนาจในการเลือกสรรผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งในเวทีท้องถิ่นระดับ “สภาเมือง”(เทศบาลเมือง) ประเภทแต่งตั้ง ซึ่งเท่ากับว่า เป็นจุดเริ่มต้นสายสัมพันธ์ทางการเมืองระดับท้องถิ่นและระดับชาติขึ้น เช่นเดียวกับกรณีการเลือกสรรสมาชิกสภาจังหวัดนั่นเอง

¹ พรบ.จัดระเบียบเทศบาล ในมาตรา 42 กำหนดว่า “ให้จัดเขตชุมนุมชนในบรรดาตำบลหรือส่วนของตำบลอันเป็นที่ตั้งศาลาว่าการจังหวัดขึ้นเป็นเมืองมีฐานะเป็นเทศบาลมีทบวงการเมืองเรียกว่าเทศบาลเมือง หรือ ถ้าและท้องถิ่นใดมีราษฎรตั้งแต่ 3,000คนขึ้นไปและราษฎรเหล่านั้นอยู่หนาแน่นคิดเฉลี่ยได้ไม่ต่ำกว่า 1,000คนต่อ 1 ตารางกิโลเมตร ก็อาจจัดตั้งท้องถิ่นนั้นขึ้นเป็นเมืองมีฐานะเป็นเทศบาลมีสภาทบวงการเมืองเรียกว่าเทศบาลเมืองดุจกัน” (มจ.สกลวรรณการ วรวรรณและพระยาสุนทรพิพิธ,2478:236) (ตัวสะกดคงตามรูปเดิม)

สำหรับเกณฑ์ในการเลือกสมาชิกสภาเมืองนั้นขึ้นอยู่กับจำนวนราษฎรในพื้นที่สุขาภิบาลเดิมเป็นหลัก โดยเขตเทศบาลให้คงใช้เขตสุขาภิบาลเดิมไปก่อน ดังนั้นการคัดเลือกสมาชิกสภาเมืองก็ควรถือจำนวนพลเมืองในหมู่บ้านที่อยู่ในเขตสุขาภิบาลเท่านั้น (กจช.มท.5.16.4/5) โดยจำนวนราษฎร 200 คนมีสมาชิกสภาเมืองได้ 1 คนหากเกินจำนวนครึ่งหนึ่งสามารถเลือกสมาชิกได้อีก 1 คน

จากการบุคคลที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภาเมืองนี้ พบว่า ผู้ที่ได้รับการคัดเลือกส่วนใหญ่ก็คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หนายควม คบดี อดีตข้าราชการ และคนกลุ่มนี้เช่นกันที่ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งในสมาชิกสภาจังหวัดทั้งประเภทเลือกตั้งและแต่งตั้ง เช่น ที่นครราชสีมา ปี 2477 ดังตัวอย่างรายชื่อสมาชิกสภาเมืองบางส่วน ดูตาราง

ตารางที่ 3.12 : ตัวอย่างรายชื่อสมาชิกสภาเมืองนครราชสีมา กับอาชีพและตำแหน่ง

หมู่ที่/ตำบลในเมือง	รายชื่อสมาชิกสภาเมือง	ตำแหน่ง/อาชีพ
3 (มีสมาชิกได้ 4 คน)	นายแก้ว อินทรกำแหง	ผู้ทำการรับขนส่ง
3	นายเชียว ชื่นในเมือง	สมาชิกสภาจังหวัด
3	ขุนสวัสดิ์สีมาเมือง	สมาชิกสภาจังหวัด
3	นายขาว พิพิธภัณฑ์	สมาชิกสภาจังหวัด
4 มีสมาชิกได้ 1 คน	นายเหรียญ ทองบำรุง	หนายควม
5 มีสมาชิกได้ 1 คน	นายแสง วงษ์อภัย	-
7 มีสมาชิกได้ 3 คน	หมื่นเพียรพินิจ	ผู้ใหญ่บ้าน
7	พระอำนวยการสันหนิติ	ข้าราชการเบี้ยบำนาญ
7	นายทองอิน บุญเกิด	ผู้ทำการค้าขาย
9 มีสมาชิกได้ 3 คน	ร.ต.ปุ่น สิทธิเวช	สมาชิกสภาจังหวัด(ต่อมาเป็นส.ส.)
9	นายทองดี รัตนพานิช	สมาชิกสภาจังหวัด
9	นายอิง จันสีหราช	เป็นผู้มีโรงเรียนให้เช่า
11 มีสมาชิกได้ 2 คน	นายขำ สิงหวิเศษ	ผู้ใหญ่บ้าน
11	จ่านายสิบ คง กระจ่างถ้อย	ผู้ประกอบการค้าขาย
12 มีสมาชิกได้ 3 คน	พระภูมีผลารักษ์	ข้าราชการบำนาญ
12	ขุนสุภัทรมลากร	ทำการค้าขาย
12	หมื่นประพันธ์วิเศษพจน์	ทำการค้าขาย
13	นายมณี เศรษฐ์จันทร์	ทำการค้าขาย
หมู่ 1 ตำบลโพธิ์กลาง	นายพิน อรรถสิทธิ์	ปลัดสุขาภิบาล
1	นายเลื่อน พงษ์โสภณ	ในปี 2489 ได้รับเลือกเป็น ส.ส.

1	นายอิမ် ตันวัฒนนะ	ทำการค้าขาย
1	นายเกิด วัฒนสุข	ทำการค้าขาย
1	นายกระจาย สิงห์เสณี	ทำการค้าขาย
1	นายเล็ก ศุภจินดา	ทำการค้าขาย

* กจช.มท.16.4/5 สมาชิกสภาเมืองนครราชสีมา 2477-2478

จากตัวอย่างในตารางข้างต้น เป็นที่สังเกตว่า อาชีพพ่อค้าได้เข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองในเวทีระดับท้องถิ่นตั้งแต่ครั้งแรกที่มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลนี้แล้ว และดูเหมือนว่าจะเป็นอาชีพที่มีจำนวนมากกว่าอาชีพอื่นๆด้วยซ้ำ

ในการเลือกสรรสมาชิกสภาเมืองนี้ พบว่า มีการประนีประนอมและประสานประโยชน์ในหมู่คณะกรรมการเลือกสรรอย่างเห็นได้ชัดเจน และยังพบว่าเกณฑ์ที่ใช้ในการเลือกสรรส่วนใหญ่ก็คือ ใช้เกณฑ์ความรู้สึกส่วนตัวเป็นหลัก โดยเลือกสรรบุคคลที่ตนเองรู้จักและใกล้ชิด และคิดว่าเป็นคนดี มีจิตสำนึกงานการเมือง รวมทั้งเลือกผู้ที่มีฐานะมั่นคง เป็นหลักแหล่ง ดังเช่นการเลือกสรรสมาชิกสภาเมืองหนองคาย ประธานที่ประชุม(ข้าหลวงประจำจังหวัด) เสนอขุนศุภกิจจางค์เป็นสมาชิก ขุนวรวิษฐ์ธรมเวทย์(ส.ส.หนองคาย) ท้วงว่า (กจช. มท.5.16.4/26 สมาชิกสภาเมืองหนองคาย 2479)

“สำหรับขุนศุภกิจจางค์ข้าพเจ้าเคยรู้จักมาเก่าแก่ผู้นี้สมัยข้าพเจ้ารับราชการอยู่จังหวัดนี้ เท่าที่ได้เคยติดต่อเกี่ยวข้องและพบปะสนทนา ก็สังเกตว่าเป็นผู้มีอารมณ์เสียในบางครั้งบางคราว แต่ทั้งนี้หมายความว่าแต่เพียงว่ามีได้เสียจนกระทั่งถึงกับเรียกว่าวิกลจริตหรือจิตใจฟั่นเฟือนอย่างร้ายแรง แต่คงมีอาการบางอย่างเป็นต้นว่า พุดจาพุงชานและสติไม่สู้จะปรกติเหมือนคนธรรมดา นายอำเภอมีชัย กล่าวว่า เท่าที่ข้าพเจ้าเห็นในระหว่างนี้รู้สึกว่าเป็นปกติอยู่... การพุดจาพุงชานหรือความดีอยู่อย่างไรก็ดีขอสนับสนุนว่า ขุนศุภกิจจางค์ผู้นี้เป็นผู้มีความรู้ความคิดอ่านดี..”

ผลปรากฏว่าขุนศุภกิจจางค์ได้รับเลือกโดยนายอำเภอมีชัยเป็นผู้รับรองคุณสมบัติ หรือการเลือกสรรสมาชิกเมืองมหาสารคามในปี 2481 ก็พบว่าใช้เกณฑ์พิจารณาแบบเดียวกัน ดังเช่น

นายอำเภอตลาดเสนอนายโชน สุริยะเดช พ่อค้า ซึ่งในอดีตเป็นผู้มีความประพฤติเสียหาย และได้ถูกประธานตั้งคำถามถึงความประพฤติ และนายอำเภอตลาดได้ให้การรับรองว่า (กจช. มท5.16/81 การยุบสภาเมืองมหาสารคาม 2481)

“...ผมได้ทาบถามและปรับความเข้าใจในคุณประโยชน์และความเสียสละ เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่มากแล้ว แกยอมรับด้วยความยินดี และยังให้ความเห็นแก่ผมอีกว่า ตั้งแต่แกอยู่ที่นี่ไม่มีใครได้ชักชวนให้พบแสงสว่างแห่งความดี และเกียรติยศชื่อเสียงนอกจากผม แกจึงได้แสดงความปรารถนาว่าจะพยายามที่จะรับเป็นสมาชิกด้วยความยินดี หากว่า ทางราชการได้ตั้งขึ้น นายจำลอง ดาวเรือง(ส.ส.มหาสารคาม) กล่าวว่า สำหรับนายโชนเท่าที่ข้าพเจ้าได้สังเกตและเห็นมา บางครั้งมีจิตใจไม่ค่อยดีเหมือนกัน ถ้าจะพูดทางหลักทรัพย์นั้นดีจริง แต่ออกจะหนักไปในทางเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมาก แต่อย่างไรก็ดี ความเห็นของข้าพเจ้าอันนี้ก็เพียงเฉินๆ และเนิ่นนานมาแล้ว เวลานี้แกอาจดีขึ้น ก็เห็นได้ข้าพเจ้าไม่ขัดข้องที่จะให้รับไว้ เมื่อนายอำเภอซึ่งเป็นเจ้าของท้องที่ควรรับไว้”

ผลนายโชนได้รับเลือก และต่อมาได้รับเลือกให้เป็นรองประธานสภาเมืองมหาสารคามคนที่ 2 ด้วย ดังนั้นจากข้อความข้างต้นนี้จะเห็นถึงการสานประโยชน์ระหว่างนักการเมืองกับข้าราชการ และยังเห็นถึงความสัมพันธ์ส่วนตัวในการเลือกสรรสมาชิกสภาเมืองได้เป็นอย่างดี

การเลือกสรรหรือการแต่งตั้งสมาชิกสภาเมือง(รวมทั้งสภาจังหวัด) ข้างต้นนี้ อาจกล่าวได้ว่า เป็นจุดเริ่มต้นจุดหนึ่งของการย้ายกลุ่มผู้อุปถัมภ์จากเดิมในระบบศักดินาอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มาเป็นกลุ่มที่กุมอำนาจทางการเมืองแบบใหม่ กลุ่มข้าราชการ กลุ่มผู้นำท้องถิ่น(อันได้แก่กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการสุขาภิบาล สมาชิกสภาเมืองหรือเทศบาล ฯลฯ) และกลุ่มที่กุมอำนาจทางทรัพย์สินในท้องถิ่น (คหบดี พ่อค้า ฯลฯ) เข้าด้วยกัน

จากรายชื่อสมาชิกสภาเมือง เป็นที่น่าสังเกตว่า ในจำนวนบุคคลที่ได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาเมืองนี้มีบางรายในเวลาต่อมาสามารถได้เข้าสู่อำนาจในเวทีการเมืองระดับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้ด้วย เช่น นายเลื่อน พงษ์โสภณซึ่งได้รับเลือกให้เป็นสมาชิกสภาเมืองนครราชสีมาอันเป็นตัวแทนของตำบลโพธิ์กลางหมู่ 1 ร.ต.ต.ปุ่น สิทธิเวช ได้รับเลือกเป็นทั้งสมาชิกสภาจังหวัดและสมาชิกสภาเมือง(ตัวแทนของหมู่ 9 ตำบลในเมือง) (กจช. มท.5.16.4/5 สมาชิกสภาเมือง

นครราชสีมา จ.นครราชสีมา 2477-2478) และต่อมาบุคคลทั้งสองได้รับเลือกเป็นผู้แทนราษฎรในจังหวัดนครราชสีมา ในการเลือกตั้ง ส.ส.ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน 2480 ซึ่งในสมัยนั้นจังหวัดนครราชสีมามีผู้แทนราษฎรได้เพียง 3 คน และจากการศึกษาพบว่าในปี2480นี้ผู้แทนราษฎรของจังหวัดนี้ 2/3 มาจากสมาชิกสภาเมืองและสมาชิกสภาจังหวัด หรือที่จังหวัดมหาสารคามนายฮวด ทองโรจน์ นายกมนตรีเมืองมหาสารคามปี 2481 ก็ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรในปี2491 นายบุญช่วย อัดถากร รองประธานคนที่1 ของสภาเมืองมหาสารคามปี 2481 (กข.มท.5.16/81 การยุบสภาเมืองมหาสารคาม พ.ศ.2481) หลังจากเข้าสู่ตำแหน่งการเมืองท้องถิ่นระยะหนึ่ง ก็ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรในปี พ.ศ.2489

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า เวทีการเมืองท้องถิ่น “สภาเมือง”นี้เป็นจุดเริ่มต้นจุดหนึ่งของการไต่ระดับทางการเมืองสำหรับผู้สนใจการเมืองในเวทีระดับชาติคือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร¹ และขณะเดียวกันก็ไม่แปลกที่จะเห็นรายชื่อผู้มาจากการเมืองในเวทีเล็กเข้าสู่เวทีใหญ่ หรือจากเวทีใหญ่เมื่อไม่ได้รับการเลือกตั้งก็หันมาเล่นการเมืองในเวทีเล็กแทนที่ดังเช่น นายทองม้วน อัดถากร (ส.ส.มหาสารคาม 2476-80 แต่การเลือกตั้งครั้งที่2 ในปี 2480ไม่ได้รับเลือกเป็น ส.ส. จึงได้หันมาสู่การเมืองในเวทีสภาเมือง โดยได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งประธานสภาเมือง) ชุนเสนาส์สดี(ส.ส.ร้อยเอ็ด 2476-2480) ภายหลังการเลือกตั้งครั้งที่2 ไม่ประสบผลสำเร็จก็ได้หันสู่เวทีการเมืองท้องถิ่นแทนที่เวทีระดับชาติ

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในการเลือกสรรสมาชิกสภาเมืองครั้งที่ 2 ในปี 2478 พบว่าผู้หญิงอีสานเริ่มมีพื้นที่ทางการเมืองของตนเป็นครั้งแรก เนื่องจากการเลือกสรรจากคณะกรรมการเลือก

¹ และขณะเดียวกันก็พบว่า ที่จ.ขอนแก่นนายโสภณ สุภธีระ นอกจากเป็น ส.ส.จังหวัดขอนแก่นแล้ว ยังมีตำแหน่งเป็นนายกเทศมนตรีเมืองขอนแก่นอีกด้วย “สาเหตุเนื่องจากเวลานั้นไม่มีใครอยากเป็น ป่าจึงเอาคนในครอบครัวมาและคนใกล้ชิดมาเป็นสมาชิกเทศบาลคือ พี่จรัส ซึ่งเป็นพี่สาว” (สัมภาษณ์คุณยรรยงค์ สุภธีระ,สุเกสินีและสุภาสินี สุภธีระ,27 ธันวาคม 2539) (กฎหมายขณะนั้นไม่ได้ห้ามให้บุคคลลงสมัครรับเลือกตั้งเกิน 1 ตำแหน่ง) นอกจากนี้มีสิ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับสมาชิกสภาเทศบาลระดับ เทศบาลนคร ก็คือ ที่พระนคร นั้น พบว่า ได้มี ส.ส.อีสาน ได้ลงสมัครรับเลือกตั้งในปี 2482 ด้วยคือนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และนายถวิล อุดล ผลนายทองอินทร์ได้รับเลือกตั้งและดำรงตำแหน่งเป็นเทศมนตรีในปี2483 ด้วย (กข.มท.5.16.3/87 เรื่องรายงานการเลือกตั้งสมาชิกสภานครกรุงเทพ 2482 และดูงานสุวัสถ์ โภชน์พันธุ์,2543 ซึ่งได้ศึกษาเกี่ยวกับสถาบันเทศบาลในช่วง2476-2500) และหากพิจารณาจะพบว่า ในช่วงกลางทศวรรษ 2480 นักการเมืองอีสานทั้งสองท่านนี้เริ่มมีบทบาทเด่นทั้งในและนอกสภาฯ (ดูบทที่5-6)

สรรให้เข้าสู่เวทีการเมืองท้องถิ่น ดังเช่นรายชื่อที่พบในจังหวัด นครราชสีมา มีสตรีที่ได้รับเลือกให้เป็นสมาชิกสภาจังหวัด 3 คนคือ 1.นางแจ่ม มนุษสมชิกสภาเมืองประจำในเมืองหมู่ที่ 5 2.นางเคลื่อน อินทรกำแหง สมาชิกสภาเมืองประจำในเมืองหมู่ที่ 7 ส่วนผู้เสนอคือนายอำเภอเมือง ที่ประชุมรับรองพร้อมกัน สำหรับคนที่ 3 คือนางบุรคัมบริรักษ์ เป็นสมาชิกประจำหมู่ 3 ตำบลในเมือง โดยมีข้าหลวงประจำจังหวัดเป็นผู้เสนอ (กจข.มท.16.4/5 สมาชิกสภาเมืองนครราชสีมา พ.ศ.2477-2478) ส่วนอาชีพของสตรีเหล่านี้ไม่สามารถสืบทราบได้ นอกจากนี้จากการศึกษายังพบว่า ไม่เพียงแต่เวทีในสภาเมืองเท่านั้น พื้นที่ของผู้หญิงในเวทีสภาจังหวัดก็ พบว่าสตรีได้รับเลือกสรรให้เข้าสู่พื้นที่ทางการเมืองในเวทีนี้ด้วย ดังเช่นที่จังหวัดอุบลราชธานีซึ่งได้นำเสนอไปแล้วนั้นด้วย

จากการนำเสนอข้างต้นทั้งหมด จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ส.ส.กับพื้นที่ทางการเมืองนั้นไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ เพราะพื้นที่ทางการเมืองและการเมืองในพื้นที่นั้นมีความสัมพันธ์กับการจัดระบบและระเบียบของอำนาจ และพื้นที่ยังเป็นที่มาและเป็นรากฐานที่สำคัญของการเข้าสู่อำนาจทางการเมืองในทุกระดับ เมื่อเป็นดังนี้จึงไม่แปลกที่จะเห็น ส.ส.และสมาชิกสภาจังหวัด สมาชิกสภาเมืองมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน เป็นเครือข่ายโยงใยซึ่งกันและกันยากที่จะแยกความสัมพันธ์ได้ ดังเช่น เมื่อมีการเลือกตั้งจะพบว่า สมาชิกสภาจังหวัดเป็นฐานเสียงที่สำคัญฐานหนึ่งของ ส.ส.และพบหลักฐานว่า ในปี พ.ศ. 2481 สมาชิกสภาจังหวัดสุรินทร์ ได้โฆษณาแผ่นปลิวช่วยผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในจังหวัดสุรินทร์ ¹(กจข.(2)สร.0201.35.1/14 ใบปลิวโฆษณา) และนอกจากนี้ยังจะพบว่าสมาชิกสภาจังหวัดเหล่านี้ยังเป็นฐานสำคัญในการเคลื่อนไหวใต้ดินที่เรียกว่าเสรีไทยอีสานร่วมกับกลุ่มนายเตียง ศิริขันธ์ในเวลาต่อมาอีกด้วย (ดูเพิ่มเติมในบทที่ 5)

สรุป

อาจกล่าวได้ว่า “การเลือกตั้ง” ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นในระบบการเมืองสมัยใหม่ นี้ ไม่เพียงแต่กลุ่มข้าราชการเท่านั้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในระบบนี้ ปรากฏว่ากลุ่มพ่อค้า และชาวนาก็ได้เข้ามามีสิทธิและมีส่วนทางการเมืองขึ้นพื้นฐานในระดับต่างๆทั้งในระดับชาติและท้องถิ่นด้วย อย่างไรก็ตาม ด้วยกลไกของการเลือกตั้งได้วางกรอบการรับสมัครสมาชิกที่รัฐพึงประสงค์เข้ามาในกลไก โดยผ่านเกณฑ์คุณสมบัติของผู้สมัครทำให้คนกลุ่มหนึ่งที่มีโอกาสเข้าสู่

¹ ดูในบทที่ 4 จะเห็นถึงโยงใยเครือข่ายของบุคคลได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้นในสมัยการเลือกตั้งที่ 3

ตำแหน่งมากกว่ากลุ่มอื่นก็คือ กลุ่มที่มีการศึกษาโดยเฉพาะข้าราชการได้เข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองค่อนข้างมากกว่าคนกลุ่มอื่นๆ นอกจากนี้ การปลุกฝังของรัฐที่มีต่อประชาชนในการเลือก ส.ส.อย่างหนึ่งก็คือการย้ำถึงหน้าที่ของผู้แทนราษฎร นอกจากมีหน้าที่ในการออกกฎหมายและในการปกครองบ้านเมืองแล้ว ยังมีหน้าที่จัดการระดับทุกข์และบำรุงสุขในพื้นที่อีกด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการย้ำ “หน่ออ่อน” ในเรื่องท้องถิ่นนิยมในเชิงพื้นที่ให้ชัดเจนขึ้น รวมทั้งจากกรอบที่รัฐกำหนดให้เขตเลือกตั้งผูกติดกับภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ หรือเกิด หรือมีอสังหาริมทรัพย์อย่างหนึ่งอย่างใด กรอบดังกล่าวนี้ยังทำให้ความเป็นท้องถิ่นนิยมในเชิงพื้นที่มีความชัดเจนขึ้นภายใต้การดำเนินการของผู้สมัครส.ส. อันเนื่องมาจาก “ท้องถิ่นนิยม” และ “ภูมิภาคนิยม” ได้ถูกนำมาใช้เพื่อ “แยกคนในท้องถิ่น” กับ “คนนอกท้องถิ่น” เพื่อ แยก “เขา” กับ “เรา” ออกจากกัน รวมทั้งระบบหัวคะแนนและฐานเสียงเป็นตัวอย่างหนึ่งของเรื่องท้องถิ่นนิยมที่ชัดเจนขึ้น และเนื่องจากเขตเลือกตั้งหรือพื้นที่ทางการเมืองของ ส.ส.เป็นพื้นที่หรือเขตเลือกตั้งเดียวกับสมาชิกสภาเมืองและสภาจังหวัดที่ซ้อนทับกันจึงทำให้ส.ส.ได้เริ่มเข้าไปมีบทบาทในพื้นที่หรือท้องถิ่นทางการเมืองของตนด้วยการส่งเครือญาติลงสมัครรับเลือกตั้งการเมืองระดับท้องถิ่น ประกอบกับกรอบในการเลือกสรรสมาชิกในระดับท้องถิ่นได้ทำให้นักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่นมีความสัมพันธ์ทางการเมืองกันนับตั้งแต่แรกเริ่มของการเมืองระดับท้องถิ่น นอกจากนี้กฎเกณฑ์ใหม่ที่รัฐกำหนดขึ้นเกี่ยวกับการเลือกตั้งระดับท้องถิ่นซึ่งคล้ายกับเกณฑ์ของการเมืองระดับชาติมีส่วนทำให้ท้องถิ่นมีความสำคัญมากขึ้น ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การเมืองในระบบสมัยใหม่ที่มีการเลือกตั้งทั้งในระดับชาติ และระดับท้องถิ่น “เทศบาล” มีส่วนสำคัญในการย้ำ “หน่ออ่อน” ของท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมที่มีมาก่อนพ.ศ.2476 ให้มีความชัดเจนขึ้น และความรู้สึกในเรื่องนี้ จะเห็นได้ชัดยิ่งขึ้นเมื่อ ส.ส.อีสานได้เข้าไปมีบทบาทในสภาผู้แทนราษฎรนับตั้งแต่สมัยแรกที่เมืองหลวง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานในช่วง 5 ปีแรกของระบอบประชาธิปไตย พ.ศ.2476-2481

ภายหลังจากการเลือกตั้งเสร็จสิ้นแล้ว ในวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ.2476 รัฐก็ได้เปิดโอกาสให้ตัวแทนจากจังหวัดต่างๆทั่วประเทศได้เข้ามาทำหน้าที่เป็นปากเป็นเสียงในสภาและมีส่วนร่วมในการออกกฎหมายรวมทั้งการบริหารประเทศต่อไป โดยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวน 78 คน ซึ่งมาจากการเลือกตั้งหรือ ส.ส.ประเภทที่หนึ่งนี้ จะต้องประชุมร่วมกันกับผู้แทนราษฎรที่มาจาก การแต่งตั้งหรือ ส.ส.ประเภทที่สองจำนวน 78 คนเท่ากัน สมาชิกทั้งสองประเภทนี้ประกอบกันเป็น สภาผู้แทนราษฎร ซึ่งรัฐธรรมนูญกำหนดให้มีสภาเดียว ไม่ได้แบ่งเป็นสองสภาเหมือนในสมัย ต่อๆมา และสภาชุดนี้ถือได้ว่าเป็นชุดหนึ่งที่สำคัญยิ่ง เพราะนอกจากจะเป็นครั้งแรกของการมี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้งแล้ว สภาชุดนี้ยังคงดำรงสถานะและมีบทบาทได้ อย่างต่อเนื่องจนครบวาระ 4 ปีอีกด้วย ดังนั้นในบทนี้จึงต้องการศึกษาว่า ในช่วงสองสมัยแรกของการ เมืองระบอบใหม่ที่มีอายุสภาเพียง 5 ปี (พ.ศ.2476-2481) นั้น ส.ส.อีสานได้มีการรวมกลุ่มทาง การเมืองอย่างไรในเมืองหลวง ซึ่งขณะนั้นยังไม่มีระบบพรรคการเมืองเกิดขึ้นในประเทศไทย โดย ในที่นี้ได้แบ่งการนำเสนอเป็น 4 หัวข้อคือ 1. สภาพทั่วไปของการเมืองไทยในช่วง 5 ปีแรกของ ระบอบใหม่ พ.ศ.2476-2481 2. สภาพสังคมอีสานในมิติของตัวแทนรัฐจากส่วนกลางและผู้ แทนราษฎรจากอีสานในปลายทศวรรษ 2470 กับมุมมองที่แตกต่างกัน 3. การรวมกลุ่มทาง การเมืองของ ส.ส.อีสานในสมัยการเลือกตั้งครั้งแรก พ.ศ.2476-2480 ที่วางอยู่บนพื้นฐานของผล ประโยชน์ของท้องถิ่น-ภูมิภาค และรวมกลุ่มตามประเด็นปัญหา 4. การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานในสมัยการเลือกตั้งครั้งที่ 2 พ.ศ.2481 อันจะนำไปสู่การก่อตัวของกลุ่มที่จะพัฒนาเป็น กลุ่มเสรีไทยอีสาน

4.1. สภาพทั่วไปของการเมืองไทยในช่วง 5 ปีแรกของระบอบใหม่ พ.ศ.2476-2481

เพื่อที่จะทำให้เข้าใจสภาพการณ์ของการเมืองไทยและการรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส. อีสานชัดเจนขึ้น เนื้อหาในหัวข้อนี้จึงเป็นการปูพื้นฐานสภาพทั่วไปของการเมืองไทยในช่วงสมัย 5 ปีแรกของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยว่ามีสภาพเป็นอย่างไร

ภายหลังการยึดอำนาจจากรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2476 การเมืองไทยก็เข้าสู่สมัยรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา ซึ่งดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรียาวนานกว่า 5 ปี (พ.ศ.2476-2481) ติดต่อกัน และการเมืองในช่วงนี้ โดยเฉพาะช่วงในระหว่าง 2477-2480 กล่าวกันว่ามีความเข้มแข็งและมีเสถียรภาพในระดับหนึ่ง ขณะเดียวกันสถาบันทางการเมืองแบบใหม่ก็ได้ก้าวเข้ามามีบทบาทแทนที่ ที่สำคัญได้แก่ รัฐธรรมนูญ คณะรัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และสภาผู้แทนราษฎร โดยสภาชุดนี้ได้ร่วมกันมีบทบาทช่วยเหลือฝ่ายบริหารในการจัดการปกครองและบริหารประเทศ ด้วยการตรากฎหมายเป็นจำนวนมากอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน เช่น ในปี พ.ศ.2477 ได้พิจารณาให้ความเห็นชอบและประกาศใช้พระราชบัญญัติต่างๆรวม 55 ฉบับ พ.ศ.2478 จำนวน 99 ฉบับ และในปี พ.ศ.2479 จำนวน 87 ฉบับ เป็นต้น นอกจากนี้ในสมัยนี้ยังได้ยึดหลัก 6 ประการและยังมีนโยบายที่จะส่งเสริมการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ได้แก่ การเผยแพร่ความรู้เรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้กับประชาชน โดยรัฐบาลได้จัดอบรมกำนัน ผู้ใหญ่บ้านทั่วประเทศ เพื่อให้เข้าใจรูปแบบการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และให้บุคคลเหล่านี้นำความรู้ที่ได้ไปเผยแพร่ให้ประชาชนเข้าใจอีกทอดหนึ่ง นอกจากนี้รัฐบาลสมัยนี้ยังมีนโยบายกระจายอำนาจลงสู่ท้องถิ่น โดยได้ออกพระราชบัญญัติเทศบาลปี พ.ศ.2476 เพื่อยกท้องถื่นที่มีระดับความเจริญพอสมควรเป็นเทศบาล เพื่อให้ประชาชนชาวไทยได้มีส่วนร่วมในการบำรุงท้องถิ่นของตนเองด้วย

อย่างไรก็ตาม รัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาตั้งแต่เข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองได้เผชิญปัญหาอันเกิดจากความขัดแย้งภายในที่สำคัญก็คือ การเกิดกบฏบวรเดช เมื่อวันที่ 11-25 ตุลาคม 2476 โดยฝ่ายกบฏมีฐานกำลังที่สำคัญอยู่ที่นครราชสีมา หลังเหตุการณ์นี้ข้าราชการพลเรือนและทหารของนครราชสีมาจำนวนมากถูกสอบสวนและลงโทษ¹ ผลจากเหตุการณ์นี้ที่ตามมาอย่างหนึ่งก็คือ รัฐ

¹ เป็นที่น่าสังเกตว่า ผลที่ตามมาอย่างหนึ่งที่มีต่อเมืองนครราชสีมาก็คือ การเกิดสำนึกในท้องถิ่นนครราชสีมาอันเป็นผลมาจากความรู้สึกของคนนครราชสีมาต่อการที่จะถูกประณามว่าเป็น “กบฏ” เพราะทั้งนี้จากประวัติศาสตร์ของเมืองนี้เป็นประวัติศาสตร์ของเมืองที่จงรักภักดีต่อศูนย์อำนาจกลางมาตลอด จึงมีผลที่ตามมาคือ การสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีขึ้น ซึ่งเกิดจากความต้องการของท้องถิ่น และรัฐบาลเองก็ให้การสนับสนุน ดูรายละเอียดใน สายพิน แก้วงามประเสริฐ (2538 : 85)

งานของเบนจามิน เอ.บัทสัน (2543 :356) ได้กล่าวถึงการกบฏครั้งนี้ว่า การกบฏมีข้อเปรียบเทียบที่น่าสนใจคือ พระองค์เจ้าบวรเดชเริ่มก่อการจากเมืองโคราช และสมัยเจ้าอนุวงศ์ประเทศราชจากลาวก็เริ่มการโจมตีรัฐบาลกรุงเทพฯโดยยึดเมืองโคราช นอกจากนี้การเคลื่อนไหวกำลังทั้งสองครั้งได้อ้างเหมือนกันว่าเพื่อมาช่วยเหลือพระมหากษัตริย์

บาลพระยาพหลหขมีนโยบายทางการเมืองบางประการที่มีลักษณะลิดรอนสิทธิและเสรีภาพของประชาชน โดยรัฐบาลของพระยาพหลหขได้ตระหนักถึงภัยที่เกิดจากความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างรัฐบาลกับกลุ่มอำนาจเก่า จึงได้วางมาตรการในการป้องกันเพื่อรักษาเสถียรภาพทางการเมืองของรัฐบาล ดังนั้นในวันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ.2476¹ จึงได้นำเรื่องพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษเข้าสู่สภา และวันที่ 30 ตุลาคม 2476ก็ประกาศในราชกิจจานุเบกษา (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2537 :142) การประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษนี้เพื่อทำหน้าที่พิจารณาคดีบุคคลผู้เข้าร่วมการกบฏวรวเดข นอกจากนี้รัฐบาลยังได้ประกาศใช้ พระราชบัญญัติป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2476 เพื่อป้องกันมิให้บุคคลหรือคณะบุคคลกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดรวมตัวกันเข้าทำการล้มล้างอำนาจรัฐบาล และในปีเดียวกันรัฐบาลยังได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติการพิมพ์ พุทธศักราช 2476 เพื่อป้องกันมิให้หนังสือพิมพ์เผยแพร่ข่าวสารวิพากษ์วิจารณ์ไม่เห็นด้วยกับการดำเนินงานรัฐบาล

อย่างไรก็ตาม แม้จะเกิดกบฏขึ้น แต่รัฐบาลพระยาพหลหขก็ยังจัดให้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 1 หรือ ส.ส.ที่มาจากกาเลือกตั้งของราษฎรตามกำหนดในเดือนพฤศจิกายน 2476 นอกจากนี้รัฐบาลชุดนี้หากพิจารณาแล้วจะพบว่ามึผลงานที่สำคัญประการหนึ่งคือ การแก้ไขความไม่เสมอภาคทางการเมืองและการศาลและตุลาการ อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากสนธิสัญญาเบาริงในสมัยรัชกาลที่ 4 โดยมีการชำระและประกาศใช้กฎหมายให้บริบูรณ์ครบถ้วน สำเร็จในปี 2478 และรัฐบาลได้แต่งตั้งนายปรีดี พนมยงค์รับผิดชอบในการทำสนธิสัญญาแบบเสมอภาคขอยกเลิกสนธิสัญญาทางพระราชไมตรี ซึ่งอังกฤษยินยอมที่จะยกเลิกสิทธิถอนคดีและต่อมาประเทศต่างๆก็ได้ลงนามในสนธิสัญญาเสมอภาคทางการเมืองระหว่างพ.ศ.2480-2481

ถึงแม้หลังการกบฏวรวเดข รัฐบาลพระยาพหลหขค่อนข้างจะมีเสถียรภาพทางการเมืองเห็นได้จากอายุของสภาในสมัยการเลือกตั้งครั้งแรกอยู่ครบวาระถึง 4 ปี แต่รัฐบาลชุดนี้ก็มิได้เผชิญปัญหาทั้งจากภายในสภาและความขัดแย้งกับกลุ่มอำนาจเก่า ดังเห็นได้จากปี พ.ศ.2477 รัฐบาลพระยาพหลหขลาออกเป็นครั้งแรก กรณีแพ้มติสภาด้วยคะแนน 73 ต่อ 25 งดออกเสียง 41 เรื่องการจำกัดยาง อย่างไรก็ตาม พระยาพหลหขก็ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกวาระหนึ่งและนอกจากนี้ในสมัยนี้ยังมีเรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่งคือ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตัดสินพระทัยสละราชสมบัติ เมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2477(ประเสริฐ ปัทมสุคนธ์, 2517:168) อันเนื่อง

¹ การประชุมระหว่าง ส.ส.ประเภท 1 (เลือกตั้ง) และ ส.ส.ประเภท 2 (แต่งตั้ง) เริ่มครั้งแรกเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2476

มาจากความขัดแย้งที่ไม่อาจตกลงกันได้ระหว่างรัฐบาลกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์ใหม่คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เสด็จขึ้นครองราชสมบัติในขณะทรงมีพระชันษาเพียง 9 พรรษาเศษ ต้องทรงมีคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ พระองค์แรกคือ กรมหมื่นอานันทนิจาตุรงค์สิ้นพระชนม์เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ.2478 ประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ต่อมาคือ พระองค์เจ้าอาทิตยทิพอาภา

ต่อมาปี 2478 พระยาพหลฯและผู้สำเร็จราชการต้องลาออก อันเนื่องมาจากกระทำของ ส.ส.อีสาน คือนายเลียง ไชยกาล ที่ได้ตั้งกระทู้ถามรัฐบาลเกี่ยวกับการซื้อขายที่ดินพระคลังข้างที่โดยไม่ประกาศขายให้รู้จักโดยทั่วไปจนเป็นที่ครหาและกล่าวขานของประชาชนในทางเสื่อมเสีย อย่างไรก็ตาม พระยาพหลฯก็ได้รับโปรดเกล้าฯให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ส่วนพระองค์เจ้าอาทิตยทิพอาภา ประธานผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ก็ได้ตัดสินใจพระทัยที่จะอยู่ในตำแหน่งเพื่อปฏิบัติหน้าที่ราชการต่อไปภายใต้รัฐบาลใหม่ ต่อมาเมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ.2481 ก็ได้มีพระราชกฤษฎีกาปิดสมัยประชุมเนื่องจากวาระการดำรงตำแหน่งของสมาชิกสภาผู้แทนประเภทที่ 1 (ประเภทเลือกตั้ง) ได้สิ้นสุดลง รัฐบาลพระยาพหลฯจึงจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่เป็นครั้งที่สอง เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ.2480

ภายหลังการเลือกตั้งสิ้นสุดลงพระยาพหลฯก็ได้รับเลือกเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง อย่างไรก็ตาม สภาชุดใหม่มีอายุอยู่เพียง 9 เดือน เมื่อวันที่ 11 กันยายน พ.ศ.2481 รัฐบาลก็ได้ประกาศพระราชกฤษฎีกาให้ยุบสภาผู้แทนราษฎรเพื่อจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่ภายใน 60 วัน คือ วันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ.2481 ซึ่งเป็นการเลือกตั้งครั้งที่ 3 (รัศมี ชาตะสิงห์, 2521 : 255-262) ส่วนสาเหตุของการยุบสภาครั้งนี้เนื่องมาจากรัฐบาลแพ้การลงมติในญัตติที่นายถวิล อุดล (ส.ส.ร้อยเอ็ด) ได้เสนอขอแก้ไขข้อบังคับการประชุมและปรึกษาของสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.2477

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในสมัยพระยาพหลฯเป็นนายกรัฐมนตรีนี้ยังได้เผชิญกับกระแสชาตินิยมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะการต่อต้านอาณานิคมฝรั่งเศสในอินโดจีน โดยมีชาวเวียดนามเป็นแกนนำในการเคลื่อนไหวในไทย ซึ่งการเคลื่อนไหวนี้ได้มีมาตั้งแต่ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475แล้ว สำหรับการเคลื่อนไหวของกลุ่มชาวเวียดนามที่สำคัญในสมัยพระยาพหลฯ ก็คือ การรวมกลุ่มเดินขบวนของชาวเวียดนามในจังหวัดขอนแก่น พ.ศ.2479 (ดู

ในบทที่ 5) ดังนั้น จึงเป็นไปได้ว่าจากกฎบัตรเดส 2476 ซึ่งมีฐานก่อการที่นครราชสีมา และการเดินขบวนของชาวเวียดนามที่จังหวัดขอนแก่น รวมทั้งก่อนหน้าขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีของพระยาพหลโยธินในฐานะเป็นผู้บัญชาการทหารบก ได้เดินทางไปตรวจราชการที่อีสานระหว่างวันที่ 24 เมษายน-14 พฤษภาคม 2476 และทำให้ท่านเข้าใจสภาพของอีสานว่า “ชาวพื้นเมืองซึ่งอยู่ในแถบฝั่งขวาแม่น้ำโขงนั้น...เนื่องจากมีเชื้อสาย,ความเป็นอยู่ตลอดจนอาชีพเป็นอย่างเดียวกันกับคนที่อยู่ทางฝั่งซ้ายตอนตรงกันข้าม,อันอยู่ในความปกครองของฝรั่งเศส จึงมีข้อควรระวังอย่างหนึ่งคือ ให้คนพื้นเมืองซึ่งอยู่ทางฝั่งขวาของเราถือตนว่าเป็นไทย จงรักภักดีต่อไทยเสมอ...บรรดาผู้มีหน้าที่ปกครองท้องที่ทั้งปวง จะต้องระมัดระวังปากคำของตน,อย่าเรียกว่า “ลาว” เพราะเป็นคำแสดงและแสดงให้เห็นว่าไม่ใช่พวกหรือชาติเดียวกัน...”(กจช.(3)สร.0201.00/4 เรื่องรัฐมนตรีและข้าราชการผู้ใหญ่ กะชวงกะลาโหม ตรวจราชการหัวเมือง)

จากข้อความข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่า ในอีสานยังคงมีประเด็นเรื่องเชื้อชาติลาวเป็นประเด็นทางการเมืองที่สำคัญในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง พ.ศ.2475 ดังนั้นจึงไม่แปลกที่จะพบว่า ในสมัยรัฐบาลพระยาพหลโยธิน ได้มีการตั้งหลวงวิจิตรวาทการเป็นอธิบดีกรมศิลปากร เพื่อแต่งบทละครและเพลงที่เน้นเกี่ยวกับความรักชาติ และในปี พ.ศ.2479 มีเพลงที่สำคัญเกี่ยวกับอีสานก็คือ เพลงมาพวกเรา และเพลงแดนอีสาน ทั้งสองเพลงมีเนื้อหาที่พยายามย้าว่าคนอีสานเป็นคนไทย (สายพิณ แก้วงามประเสริฐ,2538 : 218-219)

4.2. สภาพสังคมอีสานในมิติของตัวแทนรัฐจากส่วนกลางและผู้แทนราษฎรจากอีสานในปลายทศวรรษ 2470 กับมุมมองที่แตกต่างกัน

การรับรู้ข่าวสารจากท้องถิ่นต่างๆสู่อำนาจรัฐส่วนกลาง ส่วนใหญ่แล้วในอดีตได้กระทำผ่าน “ตัวแทนของรัฐ” ซึ่งก็คือข้าราชการทั้งที่อยู่ในท้องถิ่นและที่มาจากส่วนกลาง ดังนั้นการรับรู้ข่าวสารของรัฐที่ได้จึงมักเป็นมุมมองในมิติของข้าราชการ มากกว่าของราษฎรหรือท้องถิ่น

ความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงการปกครองตนเองแบบประชาธิปไตยตะวันตกนี้ นอกจากรัฐสภาได้กลายเป็นฐานทางการเมืองของนักการเมืองที่มาจากส่วนภูมิภาคแล้ว ยังเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้กุมอำนาจรัฐที่ส่วนกลาง ได้รับรู้ข่าวสารของท้องถิ่นต่างๆทั่วประเทศในมิติของท้องถิ่นโดยผ่านการแสดงออกทางความคิดเห็นของผู้แทนราษฎร ซึ่งถือได้ว่า เป็นตัวแทนทัศนคติทางการเมืองของประชาชนส่วนใหญ่ โดยแสดงออกทั้งในรูปของกระทู้ถาม คำอภิปรายในสภา

และปาฐกถาในที่ต่างๆ เป็นต้น ดังนั้นเนื้อหาในหัวข้อนี้จึงได้นำเสนอภาพอีสานในมิติทั้งจากตัวแทนของรัฐ (ข้าราชการ) และตัวแทนของราษฎร (ส.ส.อีสาน) เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการทำความเข้าใจการรวมกลุ่มและการเคลื่อนไหวทางการเมืองของส.ส.อีสานในเวทีระดับชาติต่อไป

4.2.1. สภาพของอีสานในมิติข้าราชการส่วนกลางผ่านรายงานการตรวจราชการ

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ข้อมูลข่าวสารที่อำนาจรัฐส่วนกลางจะได้มีโอกาสรับรู้จากท้องถิ่นที่สำคัญๆ ทางหนึ่งนั้น ก็คือ ได้จากรายงานการตรวจราชการของข้าราชการจากส่วนกลาง ในช่วง พ.ศ.2478-2480 ได้มีข้าหลวงใหญ่พระยาสุจริตจักษุตรวจราชการส่วนภูมิภาคในอีสานหลายจังหวัดเพื่อรายงานให้รัฐทราบ ดังนั้นการเขียนรายงานการตรวจราชการจึงอยู่ภายใต้กรอบของระบบราชการ และก็เป็นรายงานของข้าราชการ ภาพของอีสานที่สะท้อนออกมาจึงเป็นภาพของอีสานในมุมมองของข้าราชการนั่นเอง ดังเช่น รายงานของพระยาสุจริตจักษุตรวจราชการจังหวัดชัยภูมิ ที่เน้นตรวจตามส่วนราชการต่างๆ เช่น ในส่วนกระทรวงการคลัง ดูที่แผนกสรรพากร ที่มีการเก็บเงินผลประโยชน์ของแผ่นดินว่ามีรายได้เพิ่มหรือลดลง หรือ มีการค้างจ่าย ซึ่งมีอากรค่านา ภาษีโรงเรือน ภาษีเงินได้ ภาษีการค้า เงินรัชชูปการ ค่าอนุญาตฆ่าสัตว์ ค่าเบ็ดเตล็ด เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การเขียนรายงานนี้ก็มีส่วนดีในกรณีของรัฐเก็บผลประโยชน์ได้ไม่คุ้มกับการลงทุนจนเป็นเหตุให้ผู้ตรวจราชการเสนอให้มีการยกเลิกการเก็บภาษีชนิดนั้น ซึ่งการเสนอรายงานนี้เท่ากับว่าเป็นการช่วยเหลือราษฎรได้เช่นกัน ดังเช่น รายงานในส่วนการเก็บเงินและการเร่งรัดเงินที่ค้างประเภทที่มีการขัดข้อง (กจช. (3) สร.0201.67.1/14 เรื่องข้าหลวงใหญ่ (พระยาสุจริตจักษุ) ตรวจราชการส่วนภูมิภาค จ.ชัยภูมิและมหาสารคาม 13 มีนาคม 2478-4 กันยายน 2480)

“... (ก.) เงินค่านารายที่ค้างกับผู้ที่ไม่มีเงินแลทรัพย์สินสมบัติพอที่จะยัดขายใช้เงินที่ค้าง นาที่ค้างก็เป็นป่าหรือไร่ข้าวที่ไม่มีราคา เป็นการยากที่จะได้เงินพวกที่ค้างเงินค่านาดังกล่าว โดยมากอยู่ในตำบลนายงกลัก และตำบลหนองบัวบาน บางหมู่...แต่เดิมมาทางการได้ยกเว้นไม่เก็บเงินค่านากับพวกลั่วตำบลนายงกลัก เพิ่งมาใช้พระราชบัญญัติเก็บเงินค่านาเมื่อ พ.ศ.2475..เมื่อพิเคราะห์ถึงภูมิประเทศที่เป็นป่าดงพงเขาและความยากจนผลผลิตข้าวที่พวกลั่วทำได้เพียงคนละเล็กคนละน้อยแล้ว เห็นควรยกเว้นเงินค่านาให้กับพวกลั่วในตำบลนายงกลักและบ้านประดู่ปาก บ้านห้วยยางชุมในตำบลหนองบัวบาน ถึงแม้จะเก็บต่อไปเชื่อว่ารายได้คงไม่พอกับเงินที่จะต้องจ่ายเป็นค่านาพาหนะและเบี้ยเลี้ยงให้เจ้าพนักงาน...”

หรือในส่วนของ การค้ำจ่ายเงินรัฐชูปการ การเขียนงานนี้ก็สะท้อนความคิดของรัฐเกี่ยวกับราษฎรหรือท้องถิ่นได้ เป็นอย่างดี ดังเช่น (กจช. (3) สร.0201.67.1/14 เรื่องข้าหลวงใหญ่(พระยาสัจจาฯ)ตรวจราชการส่วนภูมิภาคจังหวัดชัยภูมิ)

“...(ข) เงินรัฐชูปการรายที่ผู้ค้ำเงินไม่มีเงินแลทรัพย์สินพอเสีย เป็นการยากที่จะได้เงินหรือจำหน่ายเงินค้ำให้เสร็จสิ้น เพราะเจ้าพนักงานจะจับหรือสั่งให้ผู้ค้ำเงินรัฐชูปการทำงานโยธาแทนเงินค้ำได้ต่อเมื่อผู้ค้ำเงินสมัครทำงานโยธาแทนเงินค้ำ โดยไม่ขอรับเบี้ยเลี้ยง หรือต่อเมื่อกองโยธาเทศบาลหรือสุขาภิบาลต้องการคนไปทำงานโยธา เพื่อประโยชน์ของท้องถิ่น และออกค่าเบี้ยเลี้ยงและค่าอุปกรณ์ให้ จึงให้จับคนที่ไม่มีเงินและทรัพย์สินไปทำงานโยธา เมื่ออุปสรรคแห่งการเงินรัฐชูปการมีอยู่ดังนี้ จึงยังไม่เห็นทางจะได้เงินอย่างไร...”

ข้อความข้างต้นนี้จะพบว่า การตรวจราชการของรัฐเป็นไปเพื่อสำรวจถึงผลประโยชน์ที่รัฐพึงจะได้จากการจัดเก็บภาษีเป็นสำคัญ แต่ไม่ได้มุ่งการตรวจราชการเพื่อที่จะบำบัดทุกข์บำรุงสุขของราษฎร เมื่อเป็นเช่นนี้หากพิจารณาในมุมกลับจะพบว่า ราษฎรในภาคอีสานประสบปัญหาความเดือดร้อนจากเงินภาษี “ค่านา” และ “เงินรัฐชูปการ” ที่จะต้องจ่ายให้รัฐ ดังนั้นจึงไม่แปลกที่ ส.ส.อีสานจะรวมกลุ่มกันเคลื่อนไหวเพื่อช่วยเหลือราษฎรในเรื่องดังกล่าว(ดูในหัวข้อ4.3)

นอกจากนี้ การตรวจราชการยังได้มุ่งไปที่แผนกสรรพสามิต โดยตัวแทนของรัฐจะเน้นในเรื่องรายได้จากการประมูดินและสุรา รวมทั้งการสำรวจร้านค้าจำหน่ายฝิ่นในแต่ละอำเภอ ตลอดจนสำรวจราคาซื้อขายฝิ่น เช่น (กจช. (3) สร.0201.67.1/14 เรื่องข้าหลวงใหญ่(พระยาสัจจาฯ)ตรวจราชการส่วนภูมิภาคจังหวัดชัยภูมิ)

“...ในการจัดร้านขายฝิ่นนี้ ทุกอำเภอก็ได้มีร้านขายตามสมควรอยู่แล้ว เว้นไว้แต่อำเภอฝักบัว อำเภอเดียวไม่มีใครรับไปจำหน่าย ทั้งเจ้าหน้าที่เสนอว่า หากจะจัดพนักงานไปขายเสียเอง รายได้ก็จะไม่คุ้มรายจ่าย จึงจำต้องทิ้งให้เปล่าอยู่..”

นอกเหนือจากตรวจราชการในส่วนของกระทรวงการคลังแล้ว ยังได้ตรวจกระทรวงอื่น ๆ อันได้แก่ กระทรวงมหาดไทย คู่มือแผนกมหาดไทย โดยตรวจสถานที่ราชการ สังเกตพฤติกรรมและจรรยาบรรณของข้าราชการ สำรวจพลเมืองใหม่ จำนวนสัตว์พาหนะที่ยังไม่ได้ทำตัวพิมพ์ คู่มือแผนก

อัยการ สถิติของคดีความ แผนกตำรวจภูธร โดยดูจำนวนกำลังตำรวจกับจำนวนประชากรในพื้นที่ แผนกราชทัณฑ์ ระเบียบของเรือนจำและดูพื้นที่ของเรือนจำกับจำนวนนักโทษ หรือตรวจหน่วยงานของกระทรวงเศรษฐกิจ แผนกไปรษณีย์โทรเลข โดยดูสภาพความเป็นอยู่ ที่ตั้งทำการ ตัวอาคาร ภาวะการเงิน ที่พัก ส่วนกระทรวงธรรมการ ได้สำรวจจำนวนโรงเรียน นักเรียน ครูทั้งในส่วนของโรงเรียนประชาบาล รัฐบาล และโรงเรียนราษฎร์ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า การตรวจราชการนี้ เป็นการตรวจราชการตามหน่วยงานหรือตามแผนกในกระทรวงต่างๆตามโครงสร้างหน้าที่ ไม่ใช่เป็นการตรวจสภาพความเป็นอยู่ของราษฎรที่แท้จริง และยังเป็น การตรวจราชการในเชิงปริมาณมากกว่าเชิงคุณภาพ แต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ภาพเชิงปริมาณที่ได้ ก็มีประโยชน์ในแง่ของการชี้ให้เห็นถึงสัดส่วน โดยเฉพาะในเรื่องอัตรากำลังที่ไม่เหมาะสมกับงาน ดังเช่น แผนกสาธารณสุข โดยดูอาคารสถานที่ จำนวนคนไข้และแพทย์ ซึ่งในแง่นี้ ค่าแนะนำการเพิ่มเจ้าหน้าที่ให้เหมาะสมกับงานก็เป็นผลดีสำหรับคนในพื้นที่ ดังกรณีจังหวัดขอนแก่น ในรายงานการตรวจราชการของพระยาสัจจาฯได้เสนอแนะให้มีการเพิ่มแพทย์ อีก 1 คนให้พอกับงาน (กชข. (3) สร.0201.67.1/13 ปีที่ 1 ข้าหลวงใหญ่ (พระยาสัจจาฯ) ตรวจราชการภาค จังหวัดหนองคาย อุดร ขอนแก่น (22 กุมภาพันธ์ 2478-17 มิถุนายน 2480)

อย่างไรก็ตาม จากการอ่านรายงานการตรวจราชการพบว่า ภาพของราษฎรในพื้นที่และภาพความคิดเห็นของข้าราชการท้องถิ่นแทบจะไม่ปรากฏในรายงาน ส่วนใหญ่แล้วเป็นการเขียนรายงานในมุมมองของข้าหลวงที่มาตรวจการแต่ฝ่ายเดียว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับข้อมูลที่ได้รับในขณะนั้น เป็นสำคัญ

4.2.2. สภาพของอีสานในมิติของผู้แทนราษฎรผ่านปาฐกถา

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรรุ่นแรก ภายหลังจากได้รับเลือกได้มีการแสดงปาฐกถาเกี่ยวกับจังหวัดของตนโดยเสนอผ่านสถานีวิทยุกระจายเสียงของสำนักงานโฆษณาการ การแสดงปาฐกถาดังกล่าวนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติและสำนึกของผู้แทนเหล่านั้นที่มีต่อท้องถิ่นของตนที่แตกต่างจากรายงานของรัฐ เนื่องจากเป็นการสะท้อนภาพปัญหาภายในท้องถิ่นจากทัศนะของคนในท้องถิ่น ดังเช่น ปาฐกถาเรื่อง สภาพจังหวัดเลยของนายบุญมา เสริฐศรี ผู้แทนราษฎรจังหวัดเลย เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2477 ได้พรรณนาถึงจังหวัดของตนว่า (สมาคมมิตรภาพญี่ปุ่น-ไทย.2539:33-139)

“..โดยมากเพื่อนต่างจังหวัดไม่ค่อยรู้จักชื่อของจังหวัดเลย..เพราะเหตุว่าจังหวัดเลยเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ในหุบเขา...มีใช้ป่าชุกชุม คนต่างถิ่นที่เข้าไปในจังหวัดใหม่ๆ โดยมากมักเป็นใช้ไม่มากนักน้อย และถ้าไม่หายก็ตายเช่นนี้ จึงทำให้จังหวัดเลยเป็นไซบีเรียของประเทศสยาม... ข้าราชการต่างถิ่นซึ่งไปประจำอยู่จังหวัดนั้นโดยมากพากันเข้าใจว่ารัฐบาลเนรเทศตน และคงเนื่องจากเหตุที่เข้าใจผิดเช่นนี้ จังหวัดเลยจึงไม่เจริญไม่มีแสงสว่างพอกที่ท่านซึ่งเป็นเพื่อนร่วมชาติจะมองเห็นอวัยวะภายในของจังหวัดเลยได้ว่าสภาพเป็นอย่างไร... พลเมืองของจังหวัดนี้ไม่ค่อยรู้จักแพทย์หลวงประจำจังหวัด เพราะมีแพทย์คนเดียว แพทย์ไม่สามารถที่จะไปทำการรักษาพยาบาลได้ทั่วทุกอำเภอ ทุกตำบล ดังนั้นแพทย์หลวงจึงมีประโยชน์เฉพาะข้าราชการที่อยู่ภายในจังหวัดเท่านั้น...ข้าพเจ้าขอสรุปความย่อๆ คือเมืองเลยเป็นเมืองกันดาร การคมนาคมไม่สะดวก ตั้งอยู่บนที่สูง มีสินค้าพื้นเมืองดีๆไม่แพ้จังหวัดอื่นๆ มีทำเลหย่อนใจซึ่งธรรมชาติอันสวยงามหลายแห่ง มีแพทย์ไม่พอใช้ มีใช้ป่าชุกชุม พลเมืองมีนิสัยใจคออ่อนโยนต้อนรับแขกต่างถิ่นทุกเมื่อ...”

หรือป่าสูงภูทอกจังหวัดร้อยเอ็ด ของพระไพศาลเวศกรรมและขุนเสนาสังคีต ผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2477 นั่นก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิดของคนในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ดังเช่น (สมาคมมิตรภาพญี่ปุ่น-ไทย.2539:175-176)

“...การทำมาหากินของราษฎรนับจำนวนตั้ง 4 แสนเศษตามที่กล่าวมาแล้วนั้น โดยมากก็มีการทำนา ซึ่งต้องอาศัยน้ำฝน ซึ่งมีตามฤดูกาล และเป็นของธรรมดาอยู่เองที่การทำนาของจังหวัดนี้จะต้องเป็นไปตามโชค ถ้าปีไหนฝนดีก็ได้ผลมาก เต็มเม็ดเต็มหน่วย ถ้าหากว่าปีไหนฝนแล้งก็ขาดทุนที่ต้องลงแรงไปเสียเปล่า และซ้ำร้ายอีกก็คือไม่มีข้าวที่จะรับประทานในปีต่อไป เพราะการทำนาของราษฎรโดยมากก็ทำแต่พอรับประทานไปปีหนึ่งๆเท่านั้น เพราะทำไปมากก็ไม่รู้ว่าเอาไปขายที่ไหน...ถึงแม้ว่าจะได้มากก็ไม่มีที่ขายให้บังเกิดผลคุ้มกับค่าแรงที่ได้ลงไป กับอีกประการหนึ่งเป็นเพราะพ่อค้าคนกลางที่เที่ยวหาซื้อตามยุ้งกวดราคาสูงต่ำเกินไป ถ้าจะนำมาขายยังกรุงเทพฯก็ไม่คุ้มค่าใส่หุ้ยคิดเพียงแต่ค่าพาหนะที่นำมาเท่านั้น ทุนเดิมก็หมดไปเสียแล้ว..ราษฎรจึงอดคัดค้านไม่มีเงินพอที่จะเสียภาษีอากรได้..”

จากสภาพของราษฎรในอีสานเป็นเช่นนี้ จึงไม่แปลกที่เมื่อผู้แทนราษฎรของแต่ละจังหวัดได้เข้ามาจับบทบาทในส่วนกลาง จะได้ทำหน้าที่เป็นปากเป็นเสียงแทนราษฎรในจังหวัดของตนดังเห็นได้ทั้งจากคำอภิปรายต่างๆ และรวมทั้งกระทู้ถาม¹ รัฐบาลซึ่งมีเป็นจำนวนมากในแต่ละปี และส่วนใหญ่มักจะเป็นปัญหาความเดือดร้อนของราษฎรในเรื่องต่างๆ จะมีบ้างที่เป็นปัญหาเรื่องคนกลาง ปัญหาเรื่องเส้นทาง ดังตัวอย่าง ปีแรกของการมีผู้แทนราษฎรพ.ศ.2476 ปราบกฏว่า ผู้แทนราษฎรจากอีสานได้ยื่นกระทู้ถามรัฐบาลในเรื่องต่างๆ เช่น การประชุมสภาครั้งที่6/2476 ขุนวรวิษณุสุรคุณ เวทย์ (ส.ส.หนองคาย)กระทู้ถามเรื่องรัฐบาลจะมีวิธีใดช่วยเหลือพวกพ่อค้าของป่า ไม่ให้ถูกคนกลางกดราคาได้บ้าง และอีกกระทู้ถามเรื่อง รัฐบาลมีนโยบายในเรื่องแพทย์ของจังหวัดหนองคายอย่างไร ครั้งที่8/2476 หลวงศักดิ์ดิเรกการ (ส.ส.บุรีรัมย์) ถามรัฐบาลว่า เมื่อไรราษฎรภาคอีสานจะมีโอกาสส่งสัตว์พาหนะมากรุงเทพฯได้ ครั้งที่9/2476 พระไพศาลเวชกรรม (ส.ส.ร้อยเอ็ด)กระทู้ถามเรื่องควรถวายอนุญาตให้ราษฎรในภาคอีสานจับปลาได้บ้าง หลวงนาถนิติธาดา (ส.ส.ชัยภูมิ)กระทู้ถามเรื่อง รัฐบาลดำริจะสร้างถนนในจังหวัดชัยภูมิบ้างหรือยัง นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เรื่องเกี่ยวแก่วิเคราะห์เรื่องเกี่ยวแก่นิยัสนักโทษ เรื่องการปราบฝิ่นและเรื่องทางหลวงในภาคอีสาน เป็นต้น

สำหรับในส่วนของกระทู้ถาม จากการพยายามนับจำนวนกระทู้ถามพบว่า ส.ส.อีสานในยุคแรกได้ใช้วิธีตั้งกระทู้ถามมากกว่าภูมิภาคอื่นๆ ดังเช่น ในปี พ.ศ.2476 ส.ส.อีสานตั้งกระทู้รวมทั้งหมด 17 กระทู้ ภาคใต้มี 9 กระทู้ และภาคเหนือมีเพียง 4 กระทู้ ปีต่อมาคือ พ.ศ.2477 พบว่ามีการตั้งกระทู้เพิ่มมากขึ้นยกเว้นภาคใต้ ในส่วนของภาคอีสานจำนวนกระทู้ก็ยังคงมากกว่าภาคอื่นๆ คือ 25 กระทู้ ภาคเหนือ 8 กระทู้ และภาคใต้ลดลงมีเพียง 6 กระทู้ (ข้อมูลจากการนับในรายงานการประชุมสภาของผู้ศึกษา) ส่วนปี พ.ศ.2478 นั้น เนื่องจากรัฐบาลค้างการตอบกระทู้เป็นจำนวนมาก จึงได้ให้ฝ่ายบริหารหาทางตอบกระทู้โดยเร็ว วิธีการหนึ่งนอกจากตอบในสภาแล้วยังให้มีการตอบในหนังสือราชกิจจานุเบกษาเพิ่มอีกทางหนึ่งด้วย และจากการศึกษาพบว่า ส.ส.อีสานก็ยังคงตั้งกระทู้ถามรัฐบาลมากกว่าภาคอื่นๆเช่นเดิมคือ รวมทั้งหมดทั้งที่ตอบในสภาผู้แทนราษฎรและตอบในหนังสือราชกิจจานุเบกษา จำนวน 34 กระทู้ ขณะที่ภาคใต้ มี 8 กระทู้ และภาคเหนือ มีเพียง 5 กระทู้ (ข้อมูลจากการนับของผู้ศึกษา) ส่วนจำนวนตัวเลขกระทู้

¹ กระทู้ถามเป็นกลไกอย่างหนึ่งที่ใช้ควบคุมรัฐบาลภายในรัฐสภา ส่วนวิธีการควบคุมรัฐบาลนอกเหนือจากกระทู้ถามแล้ว ยังมีวิธีอื่น ๆ อีกคือ การควบคุมรัฐบาลก่อนการจัดตั้งโดยวิธีการให้รัฐบาลแถลงนโยบายก่อนการเข้าบริหารประเทศ การอนุมัติพระราชบัญญัติต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระราชบัญญัติงบประมาณแผ่นดิน และการเปิดอภิปรายทั่วไปทั้งลงมติและไม่ลงมติ (สุทัศน์ ชมดี.2514 : 2.)

ถามเหล่านี้ สิ่งหนึ่งที่น่าจะสะท้อนให้เห็นได้ ก็คือ นอกเหนือจากเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเอาใจใส่ของ ส.ส.มีต่อท้องถิ่นและภูมิภาคของตนแล้ว ยังเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงจำนวนปัญหาของท้องถิ่นและภูมิภาคต่างๆอีกด้วย

นอกจากนี้ จากการศึกษา กระทำถามส่วนใหญ่ของ ส.ส.ทุกภาคที่มีขึ้น พบว่า ล้วนแล้วแต่เป็นปัญหาความเดือดร้อนของคนในท้องถิ่นหรือในภูมิภาคซึ่งเป็นลักษณะเด่นของกระทำในยุคนี้อีกว่าได้ ดังเช่น หลวงศรีประกาศ(ส.ส.เชียงใหม่) กระทำถามปี 2477 เรื่องเงินภาษีสุรามณฑลพายัพ พ.ศ.2477 นายทองอยู่ พุฒพัฒน์(ส.ส.ธนบุรี) กระทำถามเรื่องถนนในธนบุรี นายเจือ ศรียาภัย (ส.ส.สงขลา) กระทำถามเรื่องโครงการชลประทานทางปักษ์ใต้ นายถัด รัตนพันธุ์(ส.ส.พัทลุง) เรื่องการประกาศใช้พรบ.มาตราซัง ตวง วัด ในหัวเมืองภาคใต้ เป็นต้น

ดังนั้นจึงอาจถือได้ว่า เป็นครั้งแรกที่ผู้แทนราษฎรได้อาศัยเวทีรัฐสภาเป็นเวทีที่สะท้อนความคิด และความรู้สึกของราษฎรในท้องถิ่น โดยพยายามสะท้อนเรื่องของท้องถิ่นในทัศนะของราษฎรซึ่งถือว่าเป็นทัศนะของคนใน และพยายามมองไม่ผ่านกรอบแนวคิดของระบบราชการที่มองผ่านการทำงานของหน่วยงานราชการต่างๆเป็นหลัก และแนวคิดนี้ได้ฝังแน่นในสังคมไทยมายาวนาน ภาพสะท้อนดังกล่าวนี้ แม้ในความเป็นจริงจะไม่สามารถทำลายกำหนดการควบคุมจากรบบราชการซึ่งมีโครงสร้างที่ซับซ้อนได้ แต่ก็ถือได้ว่าเป็นสถาบันใหม่ที่ท้าทายวัฒนธรรมราชการแบบเดิมได้บ้างแม้จะต้องใช้ระยะเวลาช้านานก็ตาม

4.3. การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานในสมัยแรก พ.ศ.2476-2480 ซึ่งวางอยู่บนพื้นฐานผลประโยชน์ของท้องถิ่น-ภูมิภาค และรวมกลุ่มตามประเด็นปัญหา

ในหัวข้อนี้ต้องการชี้ให้เห็นว่า เมื่อ ส.ส.อีสานได้เข้ามาในรัฐสภานับตั้งแต่การประชุมสภาครั้งแรกจนครบวาระการดำรงตำแหน่ง 4 ปีนั้น ส.ส.อีสานได้มีการรวมกลุ่มทางการเมืองอย่างไร ที่เมืองหลวง โดยได้แบ่งการนำเสนอเป็น 2 ส่วน คือ 1. การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานในปีแรกของระบอบใหม่ พ.ศ.2476 เน้นตามประเด็นปัญหาและตามภูมิภาค-ท้องถิ่น 2. การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสาน พ.ศ.2477-2480 เน้นการยื่นญัตติไม่ไว้วางใจรัฐบาลและการเริ่มต้นของรัฐในการสลายความเป็นกลุ่มของ ส.ส.อีสาน

4.3.1. การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานในปีแรกของระบอบใหม่ พ.ศ. 2476 เน้นตามประเด็นปัญหาและตามภูมิภาค-ท้องถิ่น

ก. การประชุมสภาครั้งแรกของ ส.ส.อีสานกับการเริ่มต้นแบ่งแยก ส.ส.ประเภทที่ 1 และ ส.ส.ประเภทที่ 2 และการแบ่งแยก ส.ส.ภูธรกับนครบาล

การจัดตั้งสภาผู้แทนราษฎรที่มาจากการเลือกตั้ง นับว่าเป็นการทำทลายต่อปัทมสถานทางวัฒนธรรมของชาวไทย ซึ่งมีความเชื่อในอำนาจเบื่องบนมายาวนาน การเริ่มต้นของผู้แทนราษฎรของ ส.ส.อีสานและ ส.ส.จากภูมิภาคอื่นในเวทีรัฐสภาในยุคแรกนี้พบว่าเป็นสิ่งที่น่าสนใจไม่น้อย โดยเฉพาะการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งแรกเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2476 (ครั้งที่ 1/2476(สามัญ) ตามที่เคยกล่าวมาแล้วว่าสภาชุดนี้เป็นสภาเดี่ยว ดังนั้น ส.ส.ที่มาจากการเลือกตั้ง(ส.ส.ประเภทที่ 1) จำนวน 78 คน และ ส.ส.ที่มาจากการแต่งตั้งของรัฐบาล (ส.ส.ประเภทที่ 2) จำนวน 78 คนเท่ากันจะต้องมาประชุมร่วมกัน และการประชุมครั้งนี้มีวาระที่สำคัญ คือ การเลือกประธานและรองประธานสภาผู้แทนราษฎร โดยในวาระแรกได้มีการเลือกประธานชั่วคราวเพื่อทำหน้าที่ เป็นประธานในที่ประชุม และที่ประชุมได้เลือกผู้อาวุโสสูงสุดคือหลวงวัฒนคดี (ส.ส.จังหวัดพังงา)เป็นประธาน หลังจากนั้นได้มีการเสนอชื่อผู้ที่จะดำรงตำแหน่งประธานและรองประธาน โดยตำแหน่งประธานได้มีการเสนอชื่อดังนี้ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี นายพลเรือตรี พระยาศรยุทธเสนี พระยาประมวณวิชาพูล ทั้งสามท่านมาจาก ส.ส.ประเภทสอง(แต่งตั้ง) และมี พลโท พระยาเทพหัสดิน (ส.ส.จังหวัดพระนคร) เพียงผู้เดียวที่ได้รับการเสนอชื่อ ผลก็คือทุกท่านที่ได้รับการเสนอชื่อ ได้ขอถอนตัวยกเว้น เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ดังนั้นผู้ที่ได้รับเลือกเป็นประธานคือ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี จากรายชื่อที่มีการเสนอจะพบว่า ส.ส.จากส่วนภูมิภาคไม่ได้รับการเสนอชื่อให้รับตำแหน่งประธานสภา และขณะเดียวกันจะพบว่า จำนวน ส.ส.ประเภทที่มาจากการแต่งตั้งจะได้รับการเสนอชื่อมากกว่า ส.ส.ประเภทเลือกตั้ง ซึ่งได้รับการเสนอชื่อเพียงหนึ่งคนคือ ส.ส.ในเมืองหลวง เมื่อพิจารณาจากการเลือกประธานสภาครั้งนี้จะพบว่า มีนัยสำคัญในการเลือกคือ ประเภทของ ส.ส.ที่มาจากการแต่งตั้งของรัฐได้รับความสำคัญมากกว่า ส.ส.ที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน

สำหรับการเลือกรองประธานจำนวน 2 คนคือ รองประธานคนที่ 1 และ 2 นั้น พบว่ามีประเด็นที่น่าสนใจคือ มีการแบ่งประเภท ส.ส.ที่มาจากการเลือกตั้ง(ส.ส.ประเภทที่ 1) และการแต่งตั้ง(ส.ส.ประเภทที่ 2) อย่างเด่นชัด ดังเช่น นายมังกร สามเสน (ส.ส.ประเภทที่ 2) เสนอแนะว่า รอง

ประธานคนที่1 ควรมาจาก ส.ส.ประเภทที่2 (แต่งตั้ง) เพื่อทำหน้าที่เป็นประธานเวลาประธานไม่อยู่ โดยให้เหตุผลว่า (รายงานการประชุมสภาครั้งที่ 1/2476 (สามัญ) หากคั่นที่กจช.หมายเลข เอกสารที่ง3/สผ/2476/32)

“...เพราะเมื่อประธานไม่อยู่ รองประธานที่ 1 จะต้องเป็นผู้ดำเนินการประชุมแทน และสมาชิกประเภทที่ 2 โดยมากเป็นข้าราชการอยู่ในกรุงเทพฯ ได้คุ้นเคยกับงานในสภาทำหน้าที่มาแล้ว อีกประการหนึ่ง ถ้าจะเลือกสมาชิกประเภทที่1 เป็นรองประธานที่1 แล้ว ก็จะทำให้ผู้แทนประเภทที่ 1 ผู้ซึ่งราษฎรเลือกมาได้มีโอกาสเสนอความเห็นเพื่อทุกข์สุขของราษฎรน้อยไป...”

ดังนั้นจะเห็นว่า การประชุมสภาครั้งแรกของ ส.ส.ที่มาจากการเลือกตั้ง ก็ได้พบกับการเริ่มต้นแบ่งแยกประเภท ส.ส.เป็น 2 ประเภท คือ ประเภทที่ 1 และประเภทที่ 2 และโดยนัยข้างต้นนี้ยังเริ่มเห็นถึงการแบ่งแยก ส.ส.ที่อยู่ในเมืองหลวงกับ ส.ส.ที่มาจากต่างจังหวัดอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม การเลือกประธานคนที่1และ2 ก็ไม่มีการกำหนดว่า ส.ส.ประเภทใดควรเป็นผลก็คือได้มีการเสนอชื่อรองประธานคนที่1 โดยนายจรัส มหาวงสนันท์ (ส.ส.จังหวัดน่าน)เสนอพระยาสุรยุทธเสนี (ส.ส.ประเภทที่ 2) และนายสร้อย ณ ลำปาง(ส.ส.ลำปาง) เสนอพระคุณยธรรณปรีชาไวท์ (ส.ส.จังหวัดเชียงราย) แต่ต่อมานายสร้อยได้ขอถอนโดยให้เหตุผลว่า มีความประสงค์จะเสนอให้พระคุณยธรรณปรีชาไวท์เป็นรองประธานคนที่ 2 จึงมีผลให้รองประธานคนที่ 1 ไม่มีคู่แข่ง ดังนั้น รองประธานคนที่ 1 จึงมาจาก ส.ส.ประเภทที่ 2

สำหรับการเลือกรองประธานที่2 พบว่า นายจ้ง จริงจิตร์ (ส.ส.จังหวัดตรัง) เสนอพระยาเทพหัสดิน(ส.ส.พระนคร) ขุนชำนาญภาษา(ส.ส.จังหวัดนราธิวาส) เสนอนายไต้ ปาณิกบุตร (ส.ส.พระนคร) ร.อ.ชลิต กุลก้านธร (ส.ส.ประเภทที่2) เสนอพระยามานวราชเสวี(ส.ส.ประเภทที่2) นายสร้อย ณ ลำปาง(ส.ส.จังหวัดลำปาง)เสนอพระคุณยธรรณปรีชาไวท์ (ส.ส.จังหวัดเชียงราย) และสำหรับ ส.ส.อีสานนั้นพบว่า ขุนวรสิขัฐดรุมเวทย์ (ส.ส.จังหวัดหนองคาย) ได้เสนอพระยาเสนาภิมุข เป็นรองประธานคนที่ 2 โดยมีหลวงวรนิติปรีชา (ส.ส.จังหวัดสกลนคร) เป็นผู้รับรอง เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้แทนราษฎรที่มาจากภาคใต้ไม่ได้เสนอชื่อที่มาจากภาคเดียวกันเพื่อรับตำแหน่ง หากแต่ได้เสนอผู้แทนราษฎรที่มาจากเมืองหลวงให้ดำรงตำแหน่ง อย่างไรก็ตามผลการเลือกตั้งพบว่า ส.ส.ที่อยู่ในพระนครคือ พระยาเทพหัสดินได้รับการเลือกให้เป็นรองประธานคนที่ 2 คือ ได้คะแนน 54

คะแนน พระคุณยธรรณปริชาโวที่ได้อ 51 คะแนน พระยามานวราชเสวี 33 คะแนน ในขณะที่พระยาเสนาภิมุขได้เพียง 12 คะแนน และมีผู้ไม่ลงมติ 2 คน (รายงานการประชุมสภาครั้งที่ 1/2476 (สามัญ)

จากคะแนนนี้จะเห็นได้ว่า คะแนนของ ส.ส.ที่มาจากภาคอีสานได้คะแนนต่ำสุด อย่างไรก็ตาม ในการประชุมสภาครั้งแรกที่เมืองหลวงของผู้แทนราษฎรที่มาจากกาเลือกตั้งนี้ อย่างน้อยที่สุดก็ได้เริ่มเผชิญกับการแบ่งประเภทของ ส.ส.ประเภทที่ 1 และประเภทที่ 2 และเริ่มมีนัยสำคัญอีกอย่างคือ การแยกเป็น ส.ส.ภูธรและนครบาลได้เกิดขึ้นในเวทีรัฐสภาแล้ว

ข. การประชุมสภาครั้งที่ 2 ของ ส.ส.อีสานกับการแบ่งสรรและการกระจายทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียมกัน

จากการศึกษาพบว่า ส.ส.อีสานเริ่มแสดงความคิดเห็นในสภามากขึ้น โดยแสดงความคิดเห็นในคำแถลงนโยบายของรัฐบาล ในการประชุมสภาครั้งที่ 2/2476สามัญ ในส่วนของกระทรวงเศรษฐกิจ ซึ่งได้วางแผนกำหนดงานใน 4 ปีเกี่ยวกับการชลประทานโดยสรุป คือ จะสกีมก่อสร้างนครนายก (จะทำงานที่ค้างให้เสร็จ) สกีมก่อสร้างสุพรรณ สกีมก่อสร้างพ่ายัพ ซึ่งแบ่งเป็น 3 ตอน คือ สกีมแม่แฝก(จะทำงานค้างให้เสร็จในปี 2477) สกีมแม่ปิงเก่าได้สำรวจแล้ว วางแผนก่อสร้างให้เสร็จในเวลา 2 ปี โดยใช้เงินประมาณ 250,000 บาท สกีมแม่น้ำวัง งานนี้ได้เริ่มสำรวจและจะเสร็จได้ใน 4 ปีข้างหน้า นอกจากนี้ยังมีสกีมก่อสร้างแม่น้ำน้อย และสกีมก่อสร้างเพชรบุรี

ส่วนภาคอีสานนั้นในแผนงานรัฐบาลกล่าวไว้ว่า “..สกีมนี้ยังกำลังสำรวจโดยทั่วไป ยังไม่ได้กะการแน่นอน แต่กิจที่จะต้องทำก็คือ สร้างเขื่อนและทำนบเล็กๆกันลำน้ำต่างๆ เมื่อเสร็จการสำรวจแล้วจะได้ลงมือสร้างตามความจำเป็นและความด่วนเป็นแห่งๆไปตามแต่จะทำได้..”ปรากฏว่า ในการแถลงนโยบายดังกล่าวนี้ มี ส.ส.อีสานที่ได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้เพียงคนเดียว คือ ขุนวรสิขัฐดรุณเวทย์ (ส.ส.จังหวัดหนองคาย) โดยได้ยื่นถามรัฐมนตรีกระทรวงเศรษฐกิจว่า (รายงานการประชุมสภาครั้งที่ 2/2476 หน้า 28-47)

“..ภูมิประเทศในแถบอีสานนั้น เป็นภูมิประเทศซึ่งอยู่ในที่ราบ ซึ่งสามารถทำการเพาะปลูกพืชพันธุ์ได้ดี แต่ว่าแถบนั้นอัดคัดน้ำ เวลาฝนตกลงมาแล้ว ย่อมจะไหลลงไปสู่ที่ต่ำ โดยเหตุนี้การทำนาของราษฎรคงอาศัยแต่น้ำฝน เป็นสำคัญเท่านั้น ถ้าหากว่าปีใดฝนไม่ตก หรือตกน้อยไปแล้วการทำนาก็ไม่ได้อผล ราษฎรถึงกับอดอยาก ทำให้ข้าวราคาสูง ฉะนั้นข้าวทางภาคอีสานจึงแพงมากในเวลาทำนาไม่ได้ ข้าพเจ้าคิดว่าทางกระทรวงเศรษฐกิจควรจะระลึกรถึงอีสานบ้าง เพราะเหตุว่าที่จริงทางภาคอีสานก็มีลำน้ำสำคัญอยู่หลายสาย เช่น แม่น้ำมูล แม่น้ำชี แม่น้ำโขง แม่น้ำดำ แม่น้ำสงคราม เหล่านี้เป็นต้น เพราะฉะนั้นจึงขอถามรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐกิจว่าเหตุใด จึงไม่ได้ดำริในเรื่องนี้บ้าง”

จากข้อความข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าถึงแม้ในช่วงการประชุมสภาครั้งที่ 2 นี้ จะยังไม่เห็นการรวมกลุ่มของ ส.ส.อีสานเพื่อสนับสนุนผู้อภิปรายข้างต้นนี้ก็ตาม แต่ก็สามารถสะท้อนความคิดของ ส.ส.อีสานเกี่ยวกับเรื่องการกระจายทรัพยากรลงสู่ภูมิภาคอย่างเท่าเทียมกันบ้างแล้ว

นอกจากนี้ในการประชุมครั้งนี้ หากพิจารณาในเรื่องของการแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีนี้จะพบว่า รายชื่อคณะรัฐมนตรีที่นำเสนอสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 2/2476 (สามัญ) สมัยที่ 2 ต่อจากการประชุมครั้งแรกที่เลือกประธานและรองประธานสภานั้น จะพบว่า รัฐบาลชุดนี้ได้สร้างความหมายบางอย่าง คือ มีรัฐมนตรีต่างจังหวัด “เข้ามามีส่วนร่วมและมีเสียง” ในการบริหารประเทศ แต่ขณะเดียวกัน ก็อาจปิดกั้นหรือมองข้ามบางอย่างหรืออาจคิดไม่ถึง และสิ่งที่คิดไม่ถึงนั้นมักจะเป็นสิ่งที่ไม่สำคัญอันอาจมีมาจากรากฐานของระบบคิดแบบเก่า ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ในการจัดทำงบประมาณของรัฐ รวมทั้งการจัดสรรตำแหน่งรัฐมนตรีเพื่อบริหารประเทศจะพบว่า พื้นที่ทางการเมืองของ ส.ส.อีสานในการมีส่วนร่วมบริหารประเทศ(และของภาคอีสาน)นั้นยังไม่ถูกเปิด ทั้งนี้ที่คณะรัฐมนตรีชุดนี้ รัฐบาลพระยาพหลฯได้เชิญ ส.ส.ที่มาจากภาคเหนือและภาคใต้ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารประเทศด้วย คือ พระดุลยธารณปรีชาโวที (ส.ส.จังหวัดเชียงราย) เป็นรัฐมนตรีและพระยาสมันตรัฐบุรินทร์ (ส.ส.จังหวัดสตูล) เป็นรัฐมนตรี

จากข้อความข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า ส.ส.ที่มาจากภาคอีสานไม่ได้มีส่วนร่วมในการบริหารประเทศแต่อย่างใด (และเป็นที่น่าสังเกตว่ากว่าที่ ส.ส.อีสานจะได้มีโอกาสเข้าร่วมรัฐบาลเป็นรัฐมนตรีก็ในปลายปี 2478) เมื่อเป็นดังนี้จึงเป็นไปได้ว่า ทั้งจากการประชุมครั้งที่ 1 ในการเลือกสรร

รองประธานคนที่ 2 ซึ่งได้คะแนนต่ำสุดและการจัดสรรตำแหน่งรัฐมนตรีที่ดูเหมือนมี “โควตา” รัฐมนตรีประจำภาคเหนือและภาคใต้ ยกเว้นภาคอีสาน รวมทั้งการจัดสรรการก่อสร้างระบบชลประทานที่ไม่มีภาคอีสานอยู่ในแผนการก่อสร้างด้วยนี้ จึงน่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีส่วนในการกระตุ้นความรู้สึกท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมของ ส.ส.อีสาน และความรู้สึกนี้ชัดเจนมากขึ้นเมื่อมีการเผชิญหน้ากับคนกลุ่มอื่นๆ (ดังเห็นได้จากคำอภิปรายในหัวข้อถัดไป) ซึ่งในเรื่องนี้ถือว่าท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ ส.ส.อีสานรวมกลุ่มกันในช่วงสมัยแรกของประชาธิปไตย

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในช่วงเริ่มต้นของการประชุมสภานี้ได้มี ส.ส.จากอีสาน คือ ร.อ.ต.ทองอิน ภูริพัฒน์ทำบันทึกถึงคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 17 มกราคม พ.ศ.2476¹ เรื่องความไม่สามัคคีระหว่างราษฎรภาคเหนือและใต้ โดยมีเนื้อที่ที่สำคัญคือ (กจข.(2) สร.0201.5/12 เรื่องราษฎรภาคเหนือและใต้ไม่สามัคคีกันเรื่องชาติและกำเนิด (17 มกราคม 2476-9 เมษายน 2477)

“...เมื่อได้รับราชการที่จังหวัดอุบลฯ นครราชสีมา บุรีรัมย์ และนครพนมก็ดี ข้าพเจ้าสังเกตเห็นข้าราชการบางท่านที่คนไทยกลางที่ไปรับราชการในถิ่นนั้นๆ มักจะถูกเหยียดชาติกำเนิดของบุคคล เช่น มีคำพูด “ไ้อลาวตาขาว” “ลาวปลาร้า” “ไ้อลาว” ลาวอย่างนั้นลาวอย่างนี้อีกอีกอีก บางทีโกรธให้ราษฎร แทนที่จะว่ากล่าว ตามธรรมเนียมที่อารยชนเขาปฏิบัติต่อกัน ก็มักดูต่ำและสาวความถึงชาติกำเนิด ข้าราชการบางท่านมักจะถกถึงภาษาพูด เช่น ภาษาลาวมันหยาบโหล่นอย่างนั้นอย่างนี้เป็นต้น เรื่องดังนี้มีอยู่เสมอๆ และข้อสำคัญซึ่งข้าพเจ้าสำเหนียกมานานก็คือ ว่าบุคคลที่เป็นคนพื้นเมืองถ้าหากเข้ารับราชการ ก็มักจะถูกกดโดยธรรมชาติ นี่เป็นความจริงแท้ๆ... ข้าพเจ้าเห็นเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่รัฐบาลจะออกคำแถลงการณ์ประกาศชี้ชวนในเรื่อง “ความสามัคคี” ในเรื่องการถือหมู่ ถือคณะ ในการใช้คำพูดระบุงชาติกำเนิด ซึ่งนำมาความแตกสามัคคี... เรื่องนี้ข้าพเจ้าได้เสนอยังสภาผู้แทนราษฎรขอให้ลงมติแต่เห็นว่าเป็นเรื่องค่อนข้างหยาบหยาบ..จึงได้ถอนมาเสนอทางคณะรัฐมนตรี..”

¹ หากนับตามปีสากลที่ใช้เดือนมกราคมเป็นการเริ่มปีใหม่ ปีที่ปรากฏดังกล่าว ก็คือปี 2477

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า เรื่องชาติพันธุ์ที่น่าจะประเด็นสำคัญในความรู้สึกของ ส.ส.อีสานและของ คนอีสาน จนมีผลทำให้ ส.ส.อีสานได้ทำบันทึกแสดงความรู้สึกในเรื่องดังกล่าวถึงคณะรัฐมนตรี และจากความรู้สึกในเรื่องชาติพันธุ์ดังกล่าวนี้ เมื่อ ส.ส.อีสานได้เข้ามาร่วมประชุมสภาในเมือง หลวง ทำให้ ส.ส.อีสานได้เห็นการจัดสรรทรัพยากรทั้งในเรื่องตำแหน่งและงบประมาณจากรัฐที่ไม่ เท่าเทียมกัน วิธีการเดียวที่ ส.ส.จากอีสานและจากท้องถิ่นต่างๆจะได้มาซึ่งความสำเร็จในเวทีทาง การเมืองนี้ก็คือ จะต้องมีการรวมกลุ่มทางการเมืองเพื่อใช้เป็นพลังในการต่อรองกับรัฐบาลนั่นเอง

ค. การรวมกลุ่มทางการเมืองในปีแรกของระบอบประชาธิปไตย พ.ศ. 2476

งานของปลาทอง(ประจวบ ทองอุไร) เรื่องพรรคการเมืองไทย (2508 :40) ทำให้ทราบการ ปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกประเภทที่ 1 ที่ได้รับเลือกเข้ามาดังความว่า

“...ส่วนมากก็กระทำไปตามความคิดเห็นของตนอย่างอิสระ ยังหาได้ มีการรวมกันเป็นกลุ่มก้อน หรือทำในรูปพรรคการเมืองแต่อย่างใดไม่ ซึ่งทั้งนี้เป็นเพราะรัฐบาลยังไม่ยินยอมให้มีพรรคการเมืองต่างๆเกิดขึ้น...”

แม้การเมืองไทยในเวลานั้น ยังไม่อนุญาตให้มีพรรคการเมืองเกิดขึ้นก็ตาม แต่จากการ ศึกษารายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรในปีแรกของการมีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรพบว่า ถึง แม้การประชุมผู้แทนราษฎรครั้งที่ 1 ของ ส.ส.อีสานและ ส.ส.จากภาคต่างๆแทบจะไม่แสดงความคิดเห็นทางการเมืองแต่อย่างใด ส่วนใหญ่ปล่อยให้ ส.ส.ประเภท 2 (แต่งตั้ง) เป็นผู้กำหนดบทบาททางการเมืองในเวทีรัฐสภา อย่างไรก็ตาม หลังจากการประชุมครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ส.ส.อีสานก็ได้เริ่มรวมกลุ่มและแสดงบทบาททางการเมือง โดยในการประชุมสภาฯตลอดปี พ.ศ.2476 พอที่จะแบ่ง ส.ส.อีสานได้เป็น 4 กลุ่มคือ (สำรวจจากรายงานการประชุมสภาฯตลอดปี 2476 ของผู้ศึกษา)

กลุ่มที่ 1 กลุ่มที่มีบทบาทในเวทีรัฐสภาสูงมาก โดยการแสดงความคิดเห็นบ่อยครั้ง ซึ่งในปีแรกนี้มี ส.ส.อีสาน 6 ลำดับแรก(เรียงจากมากไปหาน้อย) ที่แสดงบทบาทในเวทีรัฐสภาสูง สุดคือนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (ส.ส.อุบลราชธานี) อายุ 27 ปีอดีตนายอำเภอ(แสดงความคิดเห็นใน สภา 190 ครั้ง) หลวงวรรณิประิษา (ส.ส.สกลนคร)อายุ 31 ปีอดีตผู้พิพากษาศาลมณฑลอุดร (174 ครั้ง) ขุนวรวิษฐดรุดนเวทย์ (ส.ส.หนองคาย) อายุ 44 ปี กรรมการจังหวัดสกลนคร(120 ครั้ง) นาย เลียง ไชยกาล(ส.ส.อุบลราชธานี) อายุ 31 ปี อาชีพทนายความ (94 ครั้ง) ขุนเสนาสัสดี(ส.ส ร้อยเอ็ด)

อายุ 43 ปี อาชีพทนายความ (93 ครั้ง) กรณีของขุนเสนาสัสดีนี้พบว่า ส่วนใหญ่จะเป็นการถามข้อสงสัย การรับรองญาติต่างๆ ส่วนบทบาทในการอภิปรายในสภาจริงๆมีไม่มากนัก) และนายสนธิ เจริญรัฐ (ส.ส.นครราชสีมา) (73 ครั้ง) อายุ 26 ปี ผู้ช่วยบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ประชาชาติ

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในกลุ่มที่แสดงบทบาทในเวทีรัฐสภาสูงนี้ จะพบว่า ส.ส.ทั้ง 6 คนนี้อยู่ในวัยที่กระตือรือร้นในการทำงาน และแทบทั้งหมดเป็นผู้ผ่านการศึกษาระดับปริญญาตรีในโรงเรียนกฎหมายมาก่อน¹

กลุ่มที่ 2 กลุ่มที่แสดงความคิดเห็นปานกลาง (เรียงจากมากไปหาน้อย) คือ ขุนพิเคราะห์คดี (ส.ส.สุโขทัยหรือศรีสะเกษ 58 ครั้ง) พ.อ.พระยาเสนาภิมุข(ส.ส.นครราชสีมา 31 ครั้ง) นายเนย สุจิมา(ส.ส.อุบลราชธานี 22 ครั้ง) นายทองม้วน อุตถากร(ส.ส.มหาสารคาม18 ครั้ง)และ นายบุญมา เสริฐศรี (ส.ส.เลย 11 ครั้ง)

กลุ่มที่3 กลุ่มที่มีบทบาทในเวทีรัฐสภาบ้าง แต่ไม่มากนักในปี พ.ศ. 2476 ใน 5 ลำดับท้ายสุด (จากการพูดน้อยที่สุด1ครั้งจนถึงมากที่สุด 7 ครั้ง) คือ ขุนรักษาธนากร (ส.ส.อุตรธานี อภิปราย1 ครั้ง แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการลดเงินรัฐอุปการ) อายุ 45 ปีอาชีพค้าขาย

¹ หากพิจารณาหลักสูตรของโรงเรียนกฎหมายในช่วงทศวรรษ 2460 จะเห็นได้ว่า กรรมการชำระประมวลกฎหมาย ซึ่งเป็นชาวฝรั่งเศสได้เข้ามามีบทบาทกำหนดวิชาและการเรียนในโรงเรียนกฎหมาย การเรียนวิชากฎหมายแบบเก่าจึงแยกออกไปเป็นวิชาหนึ่งเรียกว่า วิชากฎหมายอังกฤษ และมีวิชาเปรียบเทียบอีกวิชาคือวิชากฎหมายฝรั่งเศส นอกจากนี้ยังมีวิชาใหม่ๆเกิดขึ้นอีกด้วย คือ วิชากฎหมายปกครอง วิชากฎหมายการเงิน(หรือการคลัง) และวิชาเศรษฐศาสตร์ ส่วนอาจารย์ผู้สอนกฎหมายสายฝรั่งเศสจะมีบทบาทเพิ่มขึ้นในปลายทศวรรษที่ 2460และ2470

สำหรับในส่วนของหลวงประดิษฐมนูธรรม(ปรีดี พนมยงค์) ได้ยอมรับเป็นอาจารย์สอนวิชากฎหมายปกครองที่โรงเรียนกฎหมายเริ่มตั้งแต่ปีพ.ศ.2474 ส่วนการบรรยายของหลวงประดิษฐมนูธรรมนั้นเกี่ยวข้องกับหลักการแห่งอิสรภาพ เสรีภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพ รวมทั้งระบอบการปกครองแบบต่างๆ อำนาจการปกครองของรัฐ หลักการคลังของประเทศฯลฯ (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์,2528:93-96) ดังนั้นนักเรียนกฎหมายโดยเฉพาะในปลายช่วงทศวรรษ 2460น่าจะจะได้เรียนรู้กฎหมายใหม่ๆทำให้มีโลกทัศน์ที่กว้างขวางขึ้น สำหรับ ส.ส.อีสานผู้ที่เรียนกฎหมายช่วงทศวรรษ2470นั้น น่าจะมีความสัมพันธ์กับหลวงประดิษฐมนูธรรมในฐานะครูและลูกศิษย์บ้างแล้ว และเป็นที่น่าสังเกตว่า ทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (ส.ส.อุบลราชธานี) ซึ่งในเวลาต่อจะได้ร่วมงานกับหลวงประดิษฐมนูธรรมนั้น พบว่าสำเร็จเนติบัณฑิตใน พ.ศ.2473 ก่อนที่หลวงประดิษฐมนูธรรมจะเข้าสอนที่โรงเรียนกฎหมาย

หลวงศักดิ์ธรรมากร(ส.ส.บุรีรัมย์) อายุ 48 ปี ข้าราชการบำนาญเบ็ญกลาไหม (อภิปราย 2 ครั้งเป็นเพียงยกมือรับรองผู้อภิปรายในสภา) พระยาสารคามคณาภิบาล (ส.ส.มหาสารคาม) อายุ 56 ปี ข้าราชการบำนาญสังกัดมหาดไทย (อภิปราย 3 ครั้งถามข้อสงสัยเกี่ยวกับอากรมรดกหัวเมือง และเป็นการรับรองผู้อภิปราย) พระไพศาลเวชกรรม(ส.ส.ร้อยเอ็ด) อายุ 58 ปี อาชีพค้าขาย (อภิปราย 3 ครั้ง แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับอาการค่าน้ำเพื่อช่วยราษฎรให้จับสัตว์น้ำได้ และเสนอบุคคลเป็นกรรมาธิการ) และอีกท่านหนึ่งคือ หลวงนาถนิติธาดา(ส.ส.ชัยภูมิ) อายุ 43 ปี อดีตผู้พิพากษามณฑลนครราชสีมา (7 ครั้ง) (ท่านผู้นี้ในช่วงหลังของรัฐบาลพระยาพหลพลจะได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีที่มาจากภาคอีสานได้เข้าร่วมรัฐบาล) อย่างไรก็ตาม ในช่วงปีแรกของการเลือกตั้ง การแสดงความคิดเห็นของท่านผู้นี้มีน้อยมาก แต่ประเด็นที่ถามนั้นได้ชี้ให้เห็นถึงแนวคิดของ ส.ส.อีสานในเวลานั้นได้ด้วย ได้แก่ กระทั่งถามว่า ขอทราบว่สภษควรจะให้เห็นกิจการในท้องถิ่นอย่างไร และถามผู้แทนตำบลได้รับประโยชน์อย่างไรบ้าง (รายงานการประชุมสภา ฯ 2476 :412)

กลุ่มที่ 4 กลุ่มที่ไม่มีบทบาททางการเมืองตลอดสมัยประชุมปี 2476 เลย มี 3 คน คือ ขุนรักษารัฐากร(ส.ส.สุรินทร์) อายุ 44 ปี อาชีพพ่อค้า น.ท.พระศรการวิจิตร(ส.ส.นครพนม) ข้าราชการบำนาญกลาไหม อายุ 44 ปี และหลวงพิพัฒน์พลกาย (ส.ส.ขอนแก่น) อาชีพทำนาและเลี้ยงสัตว์ อายุ 42 ปี ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า อาชีพและอายุของผู้ที่ไม่แสดงความคิดเห็นในสภาฯเลยคือ อาชีพค้าขาย ทำนาและข้าราชการบำนาญโดยเฉพาะ น.ท.พระศรการวิจิตร (ส.ส.นครพนม) นั้นมีพื้นเพเป็นชาวจังหวัดพระนคร แต่ได้ไปลงสมัคร ส.ส.ในจังหวัดนครพนมจนถึงกับเป็นคดีฟ้องร้องเรื่องภูมิลาเนามาแล้ว (ดูบทที่ 3)

สำหรับประเด็นที่มีการรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานในเวทีรัฐสภาในช่วงปีแรกนี้พอสรุปได้ คือ เป็นการรวมกลุ่มตามประเด็นปัญหา และสามารถรวมประเด็นปัญหาได้ 2 ประเด็นใหญ่คือ

1. เรื่องเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพทั่วไปและการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

จากการศึกษาพบว่า ส.ส.อีสานส่วนใหญ่ได้เคลื่อนไหวแสดงความคิดเห็นในเรื่องนี้ค่อนข้างมากกว่าส.ส.จากภาคต่างๆ ดัง การเคลื่อนไหวครั้งสำคัญๆต่อไปนี้คือ

การพิจารณาพระราชกฤษฎีกาปิดสภาและงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา (รายงานการประชุมสภา ครั้งที่ 4/2476 หน้า 130-150) ของพระยาประมวญวิชาพูล และในการประชุมครั้งนี้ นายไต้ ปาณิกบุตร (ส.ส.พระนคร) ได้เสนอญัตติขอเพิกถอนมติของพระยาประมวญฯ โดยขอให้เลื่อนการพิจารณาและเสนอให้ไม่มีการจดยางงานการประชุมฯ การเสนอใน 2 ประเด็นดังกล่าว ส.ส.อีสานส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยในการเลื่อนการพิจารณาญัตติดังกล่าว รวมทั้งไม่เห็นด้วยที่จะไม่ให้จดยางงานการประชุม บุคคลที่ได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องนี้คือ หลวงวรนิติปรีชา (ส.ส.สกลนคร) นอกจากนี้ไม่ควรเลื่อนการพิจารณาแล้ว ยังมองว่า สภาผู้แทนราษฎรไม่ใช่ศาลที่จะพิจารณาเรื่องของพระยามโนปกรณซ์และตัวพระยามโนฯก็เป็นบุคคลที่อยู่นอกสภาไม่มีโอกาสแก้ตัว และการจะไปวินิจฉัยลงโทษเขานั้นหาเป็นการสมควรและถูกต้องด้วยทำนองคลองยุติธรรมอารยประเทศไม่ นอกจากนี้ยังมี สนิท เจริญรัฐ(ส.ส.นครราชสีมา) ทองอินทร์ ภูริพัฒน์(ส.ส.อุบลราชธานี) ขุนวรสิขรัฐจรุณเวทย์(ส.ส.หนองคาย) สนับสนุนและมีส.ส.จากภาคอื่นร่วมสนับสนุนด้วยคือ มังกร สามเสน (ส.ส.ประเภท2) และมงคล รัตนวิจิตร(ส.ส.นครศรีธรรมราช)

พิจารณาร่างพระราชบัญญัติการพิมพ์ ซึ่งรัฐบาลเป็นผู้เสนอร่างดังกล่าวในการประชุมครั้งที่ 15/2476 นั้น ส.ส.อีสานยังไม่ค่อยแสดงความคิดเห็นในเรื่องดังกล่าวมากนัก ครั้นต่อมาในการประชุมครั้งที่ 31/2476 (หน้า 1942-1959) ได้มีการแปรญัตติเกี่ยวกับเรื่องนี้ค่อนข้างมากผู้มีบทบาทในการแปรญัตติแทบทุกมาตราคือ นายเลียง ไชยกาล(ส.ส.อุบลราชธานี) และนายสนิท เจริญรัฐ (ส.ส.นครราชสีมา) และมีนายเนย สุจิตมา(ส.ส.อุบลราชธานี) ขุนพิเคราะห์คดี (ส.ส.ขุนันธ์) ช่วยอภิปรายสนับสนุน

พิจารณาพระราชบัญญัติคุ้มครองโทษในการปราบกบฏ (กบฏบวรเดช) ซึ่งรัฐบาลเป็นฝ่ายเสนอพระราชบัญญัติดังกล่าวในการประชุมสภาครั้งที่ 17/2476 (หน้า 1004-1055) ฝ่ายที่คัดค้านกฎหมายดังกล่าวพบว่า เป็น ส.ส.ที่มาจากภาคอีสานเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมีผู้อภิปรายแสดงความคิดเห็นดังต่อไปนี้คือ นายเลียง ไชยกาล (ส.ส.อุบลฯ) เห็นว่าไม่ควรรับหลักการพรบ.นี้ โดยนายเลียงมองว่า “ในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นผู้แทนราษฎร ..เพราะเหตุว่าตามที่รัฐบาลได้แถลงไว้ว่าเพื่อเป็นการตัดปัญหาไม่ให้เกิดการพู่เถียงกันในเรื่องนี้ เพียงแต่เท่านั้น ข้าพเจ้าไม่เห็นมีอะไร เพราะเหตุว่าการกระทำของรัฐบาลในเวลาที่แล้วว่มาก่อนที่จะใช้พรบ.นี้ โลกเข้าใจแล้วว่ารัฐบาลทำการปราบกบฏ ทั้งนี้ทำด้วยศีลธรรม...เพราะฉะนั้นเมื่อพรบ.เรื่องนี้ขึ้นอีก คล้ายๆกับว่ามีอะไรจำเป็นต้องใช้เพียงแต่ว่าเป็นการตัดปัญหาว่าเป็นการทำผิดหรือไม่..”

นอกจากนี้ยังมี ขุนเสนาสัสดี (ส.ส.ร้อยเอ็ด) หลวงวรนิติธาดา(ส.ส.สกลนคร) ขุนวรสิขรัฐ
 ดรอุณเวทย์ (ส.ส.หนองคาย) สนิท เจริญรัฐ (ส.ส.นครราชสีมา) ทองม้วน อัดถากร(ส.ส.มหาสารคาม)
 ซึ่งสองคนหลังนี้อภิปรายเชิงซักถามข้อสงสัยว่าออกพระราชบัญญัติไปแล้วจะมีผลร้ายอย่างไรบ้าง
 นอกจากนี้ยังมี พระพิณิจนากกร(ส.ส.เชียงใหม่) และมัญญ บริสุทธิ์(ส.ส.สุพรรณบุรี) ร่วมอภิปราย
 ด้วย ส่วนฝ่ายอภิปรายสนับสนุนพระราชบัญญัตินี้มี 4 คน คือ ขุนชำนาญภาษา(ส.ส.นราธิวาส)
 ด.เทียม (ส.ส.นครปฐม) สวัสดิ์ ยูวะเวส(ส.ส.นครสวรรค์)หลวงนรินทร์ประสาสน์เวช (ส.ส.จันทบุรี)
 ซึ่งเป็นที่สังเกตว่า ฝ่ายรัฐบาลไม่ได้แสดงความคิดเห็นแต่ ส.ส.จะแสดงความคิดเห็นสนับสนุนกฎหมายที่
 รัฐบาลเสนอเข้าสู่สภาเสียเองหรือทำหน้าที่โต้ตอบฝ่ายค้านรัฐบาลเสียเอง อย่างไรก็ตาม ผลการลง
 มติฝ่ายคัดค้านแพ้ในสภาด้วยคะแนน98/31คะแนน

จากรายงานการประชุมสำคัญๆข้างต้นที่น่าเสนอมาเป็นตัวอย่างนี้ คงพอที่จะเห็นภาพการ
 รวมกลุ่มของ ส.ส.และแนวคิดของ ส.ส.อีสานได้เป็นอย่างดีแล้วว่า ประเด็นปัญหาหนึ่งที่ได้รวมกลุ่ม
 กัน ก็คือ เป็นเรื่องของสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานทั่วไปและเป็นเรื่องเกี่ยวกับการปกครองในระบบ
 ประชาธิปไตย

2. เรื่องเกี่ยวกับชนชั้นกลางสุดของสังคมและเกี่ยวกับภูมิภาคอีสานและคนอีสาน

ประเด็นดังกล่าวนี้จะพบว่า ส.ส.อีสานส่วนใหญ่ แม้คนที่ไม่เคยมีบทบาทในสภาเลยหาก
 เป็นเรื่องเกี่ยวกับภาคอีสานและชนชั้นระดับกลางจะร่วมอภิปรายสนับสนุนญัตติหรือกระทู้ที่
 ดังตัวอย่างเช่น กระทู้ถามของพระไพศาลเวชกรรม(ส.ส.ร้อยเอ็ด) เรื่อง “ควรรออนุญาตให้ราษฎรใน
 ภาคอีสานจับปลาได้บ้าง (รายงานการประชุมสภา ครั้งที่ 9/2476 หน้า376-378) ซึ่งในเรื่องนี้
 ปรากฏว่า ส.ส.ที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดเดียวกันได้อภิปรายสนับสนุนคือ ขุนเสนาสัสดี (ส.ส.ร้อยเอ็ด)
 นอกจากนี้ในการประชุมสภาครั้งนี้มีกระทู้ของ ส.ส.อีสานแทบทั้งสิ้น เรื่องที่ยื่นได้แก่ กระทู้ถาม
 ของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (ส.ส.อุบลฯ) มี 3 กระทู้ใหญ่ คือ 1. เรื่องเกี่ยวแกโรคเรื้อน เรื่องเกี่ยวแก
 นิสัยนักโทษ เรื่องปราบฝิ่น และเรื่องทางหลวงในภาคอีสาน 2. เรื่องรัฐบาลดำริควบคุมโรคจิตอย่าง
 ไรหรือไม่ 3. เรื่องประถมศึกษา เรื่องการใช้ประมวลการศึกษาชั้นมัธยม และนโยบายในการบรรจุข้าราชการ
 ฝ่ายทหารเข้ารับราชการพลเรือน

ส่วนกระทู้อื่นๆของ ส.ส.อีสานในการประชุมครั้งนี้คือ กระทู้ของหลวงนาถนิติธาดา (ส.ส.
 ชัยภูมิ) เรื่องรัฐบาลดำริจะสร้างถนนในจังหวัดชัยภูมิบ้างหรือยัง และเรื่อง “สมาชิกควรจะให้เห็นกิจ

การในท้องถิ่นและผู้แทนตำบลจะได้รับประโยชน์อย่างไรบ้าง และยังมีกระทู้ของทองม้วน อดตากร เรื่อง “รัฐบาลจะแบ่งเบาภาระของราษฎรอย่างไร” นี้คือลักษณะเด่นของกระทู้ของ ส.ส.อีสานที่มีการตั้งกระทู้ถามรัฐบาลในปีแรกตั้งของระบอบประชาธิปไตย สำหรับการรวมกลุ่มทางการเมืองเกี่ยวกับประเด็นนี้ ที่สำคัญคือ

พิจารณาร่างพระราชบัญญัติลดพิกัดเก็บเงินอากรค่านา พ.ศ. 2477 จากรายงานการประชุมสภา ครั้งที่ 19/2476 พบว่า ร่างพระราชบัญญัตินี้รัฐบาลเป็นฝ่ายเสนอ โดยเจ้าพระยาศรีธรรมาภิเศก ให้เหตุผลว่า (รายงานการประชุมสภา ครั้งที่ 19/2476 หน้า 1147-1204) “..ก็เพื่อที่จะลดอัตราที่เก็บอยู่แล้วในปี พ.ศ.2476 คือปีนี้ เพราะอัตราเดิมสูงกว่านี้ จะลดลงมาเก็บก็งเดียว และเหตุที่ลดลงเมื่อปี พ.ศ.2476 ก็เพราะเหตุว่า ราคาสินค้าในปี พ.ศ.2476 ตกต่ำกว่าแต่ก่อนๆมาก...” จึงได้ออกพระราชบัญญัตินี้เหมือนกับพระราชบัญญัติซึ่งได้ออกในปี 2476 นี้มาแล้ว เพื่อจะให้ใช้ให้ทันในปีนี้ การออกพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว ส.ส.ทั้งสภาเห็นด้วยกับพระราชบัญญัติฉบับนี้ ซึ่งรวมทั้ง ส.ส.จากภาคอีสาน แต่อย่างไรก็ตาม ส.ส.อีสานนั้นได้ร่วมกันอภิปรายเกี่ยวกับเรื่องนี้ โดยต้องการให้รัฐบาลลดราคาชานาให้มากกว่าที่ได้เสนอต่อสภานี้ ทั้งนี้ ส.ส.อีสานมองว่า น่าจะเก็บภาษีตามลักษณะภูมิประเทศ และ ส.ส.อีสานบางคนได้เสนอว่า รัฐไม่น่าจะเก็บภาษีนี้ด้วยซ้ำ และยังเสนอว่ารัฐน่าจะมีหนทางอื่นที่ไม่ใช่การเก็บภาษีจากชานาโดยเฉพาะชานาในภาคอีสาน ดังปรากฏการอภิปรายของกลุ่ม ส.ส.อีสานดังนี้

คนแรกที่เปิดประเด็นอภิปรายในเรื่องนี้คือ นายเลียง ไชยกาล(ส.ส.อุบลราชธานี) เนื้อหาของการอภิปรายคือ (รายงานการประชุมสภา ครั้งที่ 19/2476)

“..ฟังคำของรัฐบาลก็รู้สึกที่รัฐบาลมีความกรุณาอยู่มาก... ข้าพเจ้าอยากจะกราบเรียนให้รัฐบาลทราบต่อไปอีกว่า ปี พ.ศ.2475 ราคาข้าวหาบละ 2 บาท 73 สตางค์ ทางภาคอีสานหาบหนึ่งราคาเพียง 60 สตางค์เท่านั้น เรื่องอากรค่านาข้าพเจ้าเองได้เคยกราบเรียนไปยังนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีการคลังว่า **ทางภาคอีสานเดือดร้อน บางคนทำนาไม่ได้ก็ต้องเสียอากรค่านา และลดจากฐานะคนทำนาเป็นคนขอทาน...ความจริงรู้สึกเกรงใจรัฐบาลมากเหมือนกัน แต่ไม่รู้จะพูดอย่างไรไปให้งามกว่านี้อีกได้”** [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

ส.ส.ที่อภิปรายต่อมาก็คือ ชุนเสนาสัสดี (ส.ส.ร้อยเอ็ด) กล่าวว่า(รายงานการประชุมสภา ครั้งที่ 19/2476) “ข้าพเจ้ามีความเคารพต่อคำแถลงการณ์ของรัฐบาลเป็นอย่างยิ่ง แต่หาก ข้าพเจ้าเห็นนอกของราษฎรเป็นที่สุดเพราะข้าพเจ้าเป็นผู้แทนราษฎร เป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดราษฎร เวลานี้ ราษฎรทั้งสยามประเทศโอดครวญถึงความทุกข์ร้อนด้วยทุกข์ร้อนจริงๆ แม้แต่เรือนหนึ่งจะมีเงิน ค้างเรือนสัก 4 บาทก็ทั้งยาก...แต่ด้วยความทุกข์ร้อนของเขาเองทุกจังหวัดทุกหย่อมหญ้าที่ข้าพเจ้า ได้ฟังมาแล้วว่าขอความกรุณาเป็นที่สุดเฉพาะเรื่องอาคารค่านาค่าสวน ข้าพเจ้าขอเสนอญัตติว่า อย่าเพิ่งลงมติรวดเร็วตามที่คุณหลวงวิจิตรเสนอ หรือผู้แทนประเภทที่ 2 ขอให้ผู้แทนราษฎรทั้งหลายซึ่งเป็นผู้แทนอย่างเดียวกับข้าพเจ้าได้มีเวลาตรึกตรองอย่างน้อย 7 วันจะดีกว่า..อาจจะหาหนทางผ่อนผันได้..”

ต่อจากนั้นนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (ส.ส.อุบลราชธานี) (รายงานการประชุมสภา ครั้งที่ 19/2476) ได้อภิปรายต่อมา เนื้อหาที่อภิปรายคือ

“...ข้าพเจ้าเป็นผู้แทนราษฎรจากบ้านนอก จึงรู้สึกจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องระบายความรู้สึกทุกข์ร้อนของราษฎรให้รัฐบาลทราบ โดยเฉพาะเมื่อก่อนพ.ศ.2475 ทางมณฑลภาคอีสาน..มีการเก็บภาษีอากรโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือเงินรัชชูปการ..เมื่อต้นปีที่แล้วมานี้เองราษฎรมาเสียเงินรัชชูปการ หาเงินไม่ได้มีมาเพียง 3 บาทเท่านั้น ก็หอบไถ่มาเพื่อจะเอามาขายแล้ว ผสมเสียเงิน..ให้พอกับที่จะต้องเสียเงิน 4 บาท นี่เรารู้สึกว่าเรามีศีลธรรมดีจริงๆ...และในปี พ.ศ.2475นั้นเองรัฐบาลได้ประกาศลดอัตราภาษีอากรเก็บภาษีลงเหลือเพียงครึ่งหนึ่ง อาคารค่านาค่าจึงไม่ได้เก็บในอัตราปกติ...ข้าพเจ้าเสนอความเห็นเรื่องค่านานี้ อย่างยืดยาว... แต่รัฐบาลตอบข้าพเจ้ามาเพียง 3 บรรทัดว่า การลดค่านานี้จะกระทบกระเทือนถึงการเงินของประเทศ...ถ้าเราเทียบทางอื่น คือในทางกฎหมาย ที่ออกมาโดยมากก็มาจากผู้ที่มีรายได้ออก เราคิดว่า ราษฎรทำงานตลอดปีได้เงิน 18 บาทจะต้องเสียภาษีอากร 18 บาทนี้ทั้งทุน ทั้งแรง ต้องเสียไป 2 บาทเป็นค่าภาษีอากร ผู้มีเงินได้เดือนละ 200 บาท ปีหนึ่งก็ 2400 บาท ส่วนผู้ได้ 18 บาท เสีย 2 บาท ผู้ที่ได้ 2400ไม่ต้องเสียเลย ราษฎรถูกเก็บเช่นนี้จึง ยากจะหาทางผ่อนแก่เขา” [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

ปรากฏว่ามี ส.ส.อีสานอภิปรายสนับสนุนต่อมา คือ ขุนพิเคราะห์คดี (ส.ส.ชูพันธ์) ขุนวร-
 สิษฐ์ดุจรุณเวทย์ (ส.ส.หนองคาย) และหลวงวรนิติปรีชา(ส.ส.สกลนคร) ส่วน ส.ส.ต่างภาคที่ช่วย
 อภิปรายเรื่องนี้ คือ นายมงคล รัตนวิจิตร(ส.ส.นครศรีธรรมราช)

จากข้อความข้างต้นนี้ จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ส.ส.อีสานได้มีการรวมกลุ่มกันอภิปราย
 เรื่องของราษฎรระดับล่าง โดยมีพื้นฐานมาจากการเห็นสภาพความเป็นอยู่ของราษฎรในท้องถิ่น
 และภูมิภาคของตนเป็นหลัก และมองว่าราษฎรอีสานเดือนร้อนยากจนกว่าภูมิภาคอื่นๆ ดังนั้นจึง
 อาจกล่าวได้ว่า “ท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยม”มีส่วนสำคัญที่ทำให้ ส.ส.อีสานรวมกลุ่มกันเพื่อเป็น
 พลังในการต่อรองกับรัฐบาลในการช่วยเหลือราษฎรในภูมิภาคของตน อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ ส.ส.
 จากภาคอีสานจะได้ร่วมกันอภิปรายแต่ปรากฏว่าผลการลงมติเป็นไปตามที่รัฐบาลเสนอไม่ม
 การลดหย่อนให้มากกว่านี้ ในเรื่องนี้เมื่อพิจารณาในวาระที่ 2 ต่อมาปรากฏว่ากลุ่ม ส.ส.อีสานก็
 ไม่ละความพยายามยังได้แปรญัตติต่างๆเพื่อช่วยเหลือราษฎรต่อไป สำหรับผู้อภิปรายในการ
 แปรญัตตินี้คือ นายทองม้วน อัครถาวร (ส.ส.มหาสารคาม) ซึ่งในเนื้อหาการอภิปรายส่วนใหญ่
 เป็นการพรรณนาความทุกข์ยากของราษฎร (ยาว 5 หน้า) จากการเก็บภาษีของรัฐหลายชนิดด้วย
 กัน (ดูรายงานการประชุม 2476 หน้า 1169-1178)

ในการแปรญัตติของนายทองม้วนครั้งนี้ได้มี ส.ส.อีสานกลุ่มหนึ่งได้อภิปรายสนับสนุนได้แก่
 นายเลียง ไชยกาล(ส.ส.อุบลราชธานี) ขุนพิเคราะห์คดี (ส.ส.ชูพันธ์) ขุนวรสิษฐ์ดุจรุณเวทย์(ส.ส.
 หนองคาย) นายเนย สุจิมา(ส.ส.อุบลราชธานี) หลวงวรนิติปรีชา(ส.ส.สกลนคร) และนายมงคล
 รัตนวิจิตร(ส.ส.นครศรีธรรมราช)สนับสนุน อย่างไรก็ตาม ผลปรากฏว่าการแปรญัตติของนาย
 ทองม้วน อัครถาวรก็ไม่ประสบผลสำเร็จ หากแต่คงเป็นไปตามญัตติเดิม และถึงแม้ว่านายทองม้วน
 อัครถาวรจะพยายามอธิบายและเสนอความเห็น โดยเสนอแนะให้รัฐบาลลดเงินเบี้ยบำนาญแทน
 แต่ปรากฏว่า นายสวัสดิ์ ญูวะเวส(ส.ส.นครสวรรค์) เสนอให้เก็บภาษีหมากเพิ่มขึ้นทดแทนเงิน
 อากรค่านา อย่างไรก็ตามนายทองอยู่ พุฒพัฒน์ (ส.ส.ธนบุรี) ได้แย้งในเรื่องภาษีหมาก เนื่องจาก
 ชาวธนบุรีเวลานี้ “อาชีพอของเขาเป็นหมากโดยมาก ถ้าว่าไปทำยุ่มยามอย่างนั้น อาชีพก็ปั่นป่วนหมด
 เท่านั้นเอง” กล่าวโดยสรุปผลการลงมติแล้วเป็นไปตามร่างเดิมของรัฐบาล

จากการศึกษาทำให้ได้ข้อสังเกตว่า **ประการแรก** ระบบการเมืองไทยโดยการเลือกตั้ง
 เป็นครั้งแรกนี้ พบว่าในปีแรกของการมี ส.ส.ที่มาจากกาเลือกตั้งได้เริ่มมีการแบ่งแยกขั้วทางก

เมืองออกเป็น 2 ชั่วโมง แม้ในระยจะนี้จะยังไม่มีระบบพรรคการเมืองก็ตาม คือ นอกเหนือจากในเวลา นั้น จะแยกเป็นชั่วโมง ส.ส.ประเภทที่1(มาจากการเลือกตั้ง) กับ ส.ส.ประเภทที่2(มาจากการแต่งตั้ง) ชั่วโมงรัฐบาลกับชั่วโมงค้านแล้ว ยังพบว่าเริ่มมีชั่วโมงผู้แทนบ้านนอกกับชั่วโมงผู้แทนในกรุงเทพฯได้เกิดขึ้น ในสังคมไทยเวลานั้นแล้ว (รายงานการประชุมสภาครั้งที่ 19/2476 หน้า 1152)

ประการที่สอง ตามที่ได้เคยกล่าวแล้วว่าการรวมตัวของ ส.ส.อีสานในระยะแรกนี้เป็นการ รวมกลุ่มตามประเด็นปัญหาโดยมีพื้นฐานมาจากสำนึกในท้องถิ่นและภูมิภาคเดียวกันเป็นปัจจัยพื้นฐาน ที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันขึ้น อย่างไรก็ตาม ก็ไม่หมายความว่า ส.ส.ทั้งภาคอีสานจะมีความคิด เห็นในประเด็นปัญหาต่างๆที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเสมอไป ดังนั้นจึงไม่แปลกที่บางครั้งชาวที่ ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์จะพบว่า ส.ส.อีสานที่มาจากจังหวัดเดียวกันมีความเห็นขัดแย้งกัน ดัง เช่น (หนังสือพิมพ์กรุงเทพวารศัพท์ ประจำวันพุธที่ 7 มีนาคม 2476)

“ในการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 19 วันที่ 1 มีนาคมนี้ ได้มีการเสนอร่างพระราช บัญญัติลดพิภตเก็บอากรค่านา และอากรสวนใหญ่ อากรที่สวนตามจังหวัดต่างๆ บรรดา ผู้แทนราษฎรทางภาคอีสาน มีนายเลียง ไชยกาล ขุนเสนาสัสดี นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ขุนพิเคราะห์คดี ขุนวรสิทธิ์ธรรมาเวทย์ ได้พยายามอภิปรายเพื่อขอความกรุณาจากรัฐบาล ให้ลดหย่อนค่าภาษีอากรต่างๆทางภาคอีสานลงอีก โดยอ้างว่าราษฎรทางภาคนี้มีความ ยากจนข้นแค้นมาก นอกจากนายเนย สุจิตมาผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลได้อภิปรายเป็น ทำนองว่าการที่รัฐบาลจัดเก็บอากรค่านาอยู่ในเวลานี้ยังน้อยไป นับประสาอะไร ผู้แทน- ราษฎรในจังหวัดเดียวกัน และภาคเดียวกัน ก็ยังมีความเห็นขัดกันเสียแล้ว ไม่เห็นมีความ สามัคคีปรองดองกันเลย...”

จากข้อความข้างต้นนี้สะท้อนภาพให้เห็นได้หลายอย่าง นอกจากจะเห็นถึงความคิดที่แตก ต่างแล้ว อย่างน้อยก็ยังเห็นความร่วมมือกันของ ส.ส.อีสานในการแสดงความคิดเห็นเพื่อช่วย ราษฎร และหากพิจารณาหลังจากนี้จะพบว่า ส.ส.คนใดที่ไม่ได้มีบทบาทในการช่วยเหลือราษฎร ส.ส.เหล่านั้นก็จะไม่ได้รับเลือกจากราษฎรให้เข้ามาทำหน้าที่ในสภาในสมัยต่อมาเช่นกัน ดังกรณี นายเนย สุจิตมาก็ไม่มีโอกาสได้รับเลือกตั้งจากราษฎรอีกเลย

ประการที่สาม ระบอบการเมืองแบบใหม่ “ประชาธิปไตย” ที่เชื่อกันว่า อำนาจอธิปไตย เป็นของปวงชน และให้ระบอบนี้เป็นผู้รับใช้ราษฎร รวมทั้งความเชื่อที่ว่ารัฐสภาทำหน้าที่โดยตรงใน การเป็นผู้พิทักษ์ผลประโยชน์ส่วนรวมนั้น จะพบว่าแท้จริงแล้วรัฐสภาไม่สามารถจะควบคุมรัฐบาล

ได้ ฝ่ายรัฐบาลกลับเป็นฝ่ายคุมสภา สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ประการหนึ่งคือ การไม่มีระบบพรรคทางการเมืองนั่นเอง ซึ่งมีผลให้การรวมกลุ่มของ ส.ส.อีสานในการต่อรองกับรัฐบาลไม่มีพลังมากพอ

ประการที่สี่ การที่ ส.ส.อีสานอภิปรายในสภาค่อนข้างมากกว่า ส.ส.ภาคอื่นนั้น สะท้อนให้เห็นว่า ประเทศไทยไม่มีองค์กรที่มีลักษณะเปิดรับความคิดเห็นอันมีส่วนได้ส่วนเสียของกลุ่มคนบางกลุ่ม ดังนั้นจึงไม่แปลกเมื่อมีเวทีที่เปิดรับความคิดเห็นสาธารณะ ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ และหรือ เมื่อมีผู้แทนราษฎรเราจะได้เห็นคำร้องเรียนของราษฎรผ่านสื่อดังกล่าว ดังเช่น หนังสือพิมพ์ข่าวสยาม วันเสาร์ที่ 15 มิถุนายน 2478 ลงหัวข้อข่าวว่า เป็นโอกาสที่รัฐบาลจะช่วยชาวธนบุรี โดยมีข้อความสำคัญว่า “เราได้รับจดหมายจากพวกราษฎรและผู้แทนตำบลจังหวัดธนบุรีหลายฉบับขอให้ช่วยเตือนรัฐบาลเพื่อจะได้กรุณาให้มีความสว่างขึ้นที่ถนนบางสายในจังหวัดธนบุรี ตามที่พวกเขารวมประมาณ 800 คนได้ยื่นหนังสือร้องเรียนไปยังผู้แทนราษฎรจังหวัดธนบุรีครั้งหนึ่งหลายเดือนมาแล้ว” หรือ กรณีที่ราษฎรจังหวัดอุบลฯได้เขียนลงในหนังสือพิมพ์ศรีกรุง ศุกร์ที่ 12 มิถุนายน 2479 เรื่องสภาพของชนบทแห่งหนึ่งของจังหวัดอุบลฯ ได้กล่าวถึงสภาพของบ้านน้ำคำใหญ่ อำเภอคำเขื่อนแก้ว และได้กล่าวถึงกำนันและผู้แทนตำบลที่มีนามว่า “ขุนราษฎรภิบาล”ว่าเป็นคนขยันขันแข็ง และกล่าวว่าราษฎรในหมู่บ้านนี้ไม่พอใจมาก เกี่ยวกับชาวลื้อและเป็นความจริงที่ว่าทางราชการจะโอนตำบลน้ำคำใหญ่ไปอยู่กับอำเภอกันทรารมย์ โดยแบ่งเอาลำน้ำชีเป็นเขตอำเภอกำหนดขึ้นกับอำเภอกันทรารมย์ (ดูหนังสือพิมพ์ศรีกรุง ศุกร์ที่ 12 มิถุนายน 2479)

สำหรับการรวมกลุ่มของ ส.ส.อีสาน นอกเหนือจากตัวอย่างที่ได้ยกแล้ว ยังมีตัวอย่างอื่นๆ อีก เช่น การรวมกลุ่มของ ส.ส.อีสานใน ร่างพระราชบัญญัติเงินรัชชูปการแก้ไขเพิ่มเติมของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เป็นผู้เสนอร่างดังกล่าว (รายงานการประชุมสภา ครั้งที่ 29/2476 : 1821-1847) เพื่อช่วยเหลือราษฎรในเรื่องของการเสียภาษีรัชชูปการ และในการเสนอครั้งนี้มี ส.ส.อีสานหลายคนอภิปรายสนับสนุนส่วนใหญ่ ก็คือ กลุ่มเดิม ได้แก่ นายเลียง ไชยกาล (ส.ส.อุบลราชธานี) ขุนวรสิขสิทธิ์รุณเวทย์(ส.ส.หนองคาย) ขุนรักษาทนากกร(ส.ส.อุดรธานี) สนิท เจริญรัฐ (ส.ส.นครราชสีมา) หลวงวรรณดิปริษา(ส.ส.สกลนคร) และมีภาคอื่นที่ร่วมอภิปรายคือ ด.เทียม ศรีพิสิฐ (ส.ส.นครปฐม) อย่างไรก็ตาม ผลการลงมติปรากฏว่า ร่างพระราชบัญญัติฉบับของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ไม่ผ่านสภา

จากตัวอย่างข้างต้นนี้คงจะพอได้ภาพของการรวมกลุ่ม ส.ส.อีสานในปี พ.ศ.2476 ซึ่งเป็นปีแรกของการเลือกตั้งในประเทศไทย ที่มีผู้แทนราษฎรที่มาจากภูมิภาคต่างๆได้เข้ามาทำงานในรัฐสภาที่เมืองหลวงและได้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของรัฐแล้วว่าเป็นใครบ้าง

4.3.2. การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสาน พ.ศ.2477-2480 เน้นการยื่นญัตติไม่ไว้วางใจรัฐบาลและการเริ่มต้นของรัฐในการสลายความเป็นกลุ่มของ ส.ส.อีสาน

สำหรับการรวมกลุ่มของ ส.ส.อีสานในปีต่อมา พบว่ายังคงเป็นคนกลุ่มเดิมเป็นส่วนใหญ่ แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่า ในช่วงปลายของสมัยเลือกตั้งครั้งนี้ ส.ส.อีสานบางคนได้รับตำแหน่งเป็นเลขานุการรัฐมนตรีและรัฐมนตรีคล้ายๆในการจัดสรรให้แก่“ภาคอีสาน” ซึ่งในการนี้ได้แก่ หลวงวรนิติปรีชา (สกลนคร) เป็นเลขานุการรัฐมนตรี กระทรวงยุติธรรม (กจช. ศธ. 0701.51/3 เรื่องตั้งผู้ส่งราชการแทนนายกรัฐมนตรี) นายสนิท เจริญรัฐ (ส.ส.นครราชสีมา) ปลายปี พ.ศ.2478 รับตำแหน่งเป็นเลขานุการ รัฐมนตรีกระทรวงพาณิชย์ กระทรวงเศรษฐกิจ และหลวงนาถ นิติธาดา(ส.ส.ชัยภูมิ)เป็นรัฐมนตรี นอกจากนี้ยังมีนายมงคล รัตนวิจิตร(ส.ส.นครศรีธรรมราช) ซึ่งเป็นบุคคลที่มีบทบาทและแนวคิดทางการเมืองคล้ายกับกลุ่ม ส.ส.อีสาน ก็ได้รับเลือกเป็นเลขานุการรัฐมนตรีเช่นกัน (สนิท เจริญรัฐ.2507 : 161-162)

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาตำแหน่งรัฐมนตรีในส่วนของภาคอีสานนั้นเมื่อเทียบกับภาคเหนือและภาคใต้แล้วจะพบว่า ภาคใต้และภาคเหนือมี ส.ส.ที่ได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีนับตั้งแต่ครั้งแรกเมื่อเข้าดำเนินงานในสภา (คณะรัฐมนตรี เมื่อ16 ธันวาคม 2476-22 กันยายน 2477) คือ พระดุลยธารณปรีชาไวท์ เป็นรัฐมนตรี(ส.ส.จังหวัดเชียงราย) และพระยาสมันตรัฐบุรินทร์ (ส.ส.จังหวัดสตูล) ดังนั้นจะเห็นได้ว่า กว่า ส.ส.จากภาคอีสานจะได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีร่วมบริหารราชการแผ่นดินนั้นก็ย่างเข้าปลายปี พ.ศ.2478 ซึ่งใกล้จะครบอายุของสภาแล้ว และหลังจากนั้น หลวงนาถนิติธาดา (ส.ส.ชัยภูมิ) ก็ได้เข้าร่วมรัฐบาลเรื่อยมาจนครบวาระสภา ส่วน ส.ส.ภาคเหนือ นั้น หลังการอภิปรายในปี 2480 ของนายเลียง ไชยกาล (ส.ส.อุบลราชธานี) กระทั่งถามเรื่อง การซื้อขายที่ดินพระคลังข้างที่ ซึ่งมีราคาถูกกว่าราคาตลาดแล้ว ปรากฏว่ามีรายชื่อของพระดุลยธารณปรีชาไวท์อยู่ในกลุ่มผู้ซื้อที่ดินด้วย ภายหลังการอภิปรายพระยาพหลพลพยุหเสนาได้ลาออกจากราชการตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และต่อมาได้รับเลือกให้เป็นนายกรัฐมนตรีอีกสมัย จึงมีผลให้ชื่อของพระดุลยธารณปรีชาไวท์ไม่อยู่ในตำแหน่งรัฐมนตรี รวมทั้งไม่ปรากฏว่ารัฐบาลได้แต่งตั้ง ส.ส.จากภาค

เหนือให้เข้าดำรงตำแหน่ง ดังนั้น รัฐมนตรีที่มาจากต่างภาคในปี พ.ศ.2480 จึงมีเพียงรัฐมนตรีที่มาจากอีสานและภาคใต้เท่านั้น

จากข้อมูลข้างต้น การให้ตำแหน่งทางการเมืองแก่สมาชิกนิติบัญญัติได้เริ่มเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยแรกตั้งของระบอบประชาธิปไตยนี้ เป็นการแสดงให้เห็นถึงการใช้ระบบอุปถัมภ์ โดยการให้ตำแหน่งทางการเมืองนี้น่าจะเป็นวิธีการหนึ่งของรัฐบาลในการควบคุมรัฐสภา (ในที่สุดก็กลายเป็นธรรมเนียมทางการเมืองของไทยในเวลาต่อมาที่ ส.ส.ปราชญ์ดำรงตำแหน่ง) ดังนั้นจึงไม่แปลกที่จะเห็นบทบาทของเลขานุการรัฐมนตรีในสภาลดลง ดังกรณีของหลวงวรนิติปรีชา พบว่าตลอดสมัยประชุมเฉพาะสมัยวิสามัญ สมัยที่ 2 ปี2480 (ซึ่งมีการประชุมทั้งหมด 30 ครั้งในสภานั้น) หลวงวรนิติปรีชา ได้ลุกขึ้นแสดงความคิดเห็นในสภาเพียง 2 ครั้งเท่านั้น (ทั้งที่ในสมัยแรกสุดปี พ.ศ.2476 ตลอดปีแสดงความคิดเห็นถึง 174 ครั้ง)

อย่างไรก็ตาม หากศึกษาเรื่องการรวมกลุ่มของ ส.ส.อีสาน จะพบว่า ส.ส.อีสานก็ยังคงรวมกลุ่มกันเช่นเดิม ดังปรากฏจากงานของสนธิ เจริญรัฐ (ส.ส.นครราชสีมาช่วง2476-2480)(2507 : 161-162) ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของการรวมกลุ่มของส.ส.จากภาคอีสานได้เป็นอย่างดี โดยในงานชิ้นนี้ได้เสนอภาพดังนี้

“สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประมาณสามสิบคนซึ่งมาปรึกษา และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการดำเนินงานกัน ณ สำนักงาน “ประชาชาติ” อยู่เนืองนิตย์ ครั้งนั้น นอกจาก ส.ส.จากภาคอีสานแล้วยังมี ส.ส.ภาคอื่นๆทุกภาคอีกด้วย เราไม่ได้มุ่งจัดตั้งเป็นพรรคหรืออย่างพรรคการเมือง เพียงแต่จับกลุ่มขึ้นสำหรับถ่วงถ่วงความคิดเห็นและข้ออภิปราย ซึ่งจะช่วยสงวนเวลาการอภิปรายในสภาได้บ้าง ไม่มีข้อผูกมัดหรือนัดหมายการอภิปรายแต่อย่างใด เราหาความรู้และข้อความจริงของภูมิภาคต่างๆมาแลกเปลี่ยนให้ปันแก่กัน เพื่อประโยชน์ที่จะคิดพิจารณาปัญหาต่างๆ เราไม่มีหัวหน้า ไม่มีลูกหมู่ ข้าพเจ้าก็เป็นแต่จุดศูนย์กลางสำหรับรวมกัน แต่เรามอบให้ทำหน้าที่คล้ายเลขานุการของกลุ่ม เป็นการรวมกันอย่างหลวมๆ ทุกคนยังเป็นอิสระอยู่อย่างเต็มที่”

นอกจากสำนักงานประชาชาติแล้ว ยังพบว่ามีอีกแหล่งหนึ่งที่ ส.ส.อีสานใช้เป็นที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน คือที่ “บ้านดิษยบุตรปาดี้” ของนายไต้ ปาณิกบุตร(ในปี พ.ศ.2475-2477)

ซึ่งจะมีการประชุมหาความรู้ทุกอาทิตย์ โดยเชิญสมาชิกทั้งหมดมาประชุม แล้วเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ ในความรู้แต่ละแขนงมากล่าวอบรม เช่น ความรู้เรื่องยาง แร่ ตลอดจนเรื่องการบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อให้สมาชิกรอบรู้ในหลายๆ ด้าน ส่วนสมาชิคนั้นเป็นฝ่ายรัฐบาลอยู่ครึ่งหนึ่ง ประเพณีมาจากราชฎาห์ครึ่งหนึ่ง พรรคนี้มีนายไต้ ปาณิกบุตร เป็นหัวหน้า (ดู ร.ท.เวทย์ ภาณุตานนท์ ฌมหาสารคาม .2506) สำหรับส.ส.ที่ได้มาประชุมบ้านนี้ด้วยได้แก่ นายทองอินทร์ ฎริพัฒน์ (ส.ส. อุบลราชธานี) นายเลียง ไชยกาล(ส.ส.อุบลราชธานี)พระพิณิจนากร(ส.ส.เชียงใหม่)นายมงคล รัตนวิจิตร(ส.ส.นครศรีธรรมราช) รวมตัวกันโดยอาศัยบ้านนายไต้เป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนความรู้ (พริษา คุวัฒนะศิริ 2533: 91.)

จากข้อความข้างต้นนี้ และจากคำอภิปรายต่างๆ จะเห็นได้ว่าในช่วงสมัยการเลือกตั้งที่หนึ่ง นี้ ทั้งนายทองอินทร์ ฎริพัฒน์ และนายเลียง ไชยกาล สมาชิกสภาผู้แทนจากจังหวัดอุบลฯ และจะพบว่าบุคคลทั้งคู่มิพบาททางการเมืองร่วมกันในสภาชุดแรกพร้อมกับเพื่อนสมาชิกคนอื่นๆ นอกจากนี้ภาพข้างต้นคงพอที่จะเห็นถึงการรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานในสมัยแรกของระบอบประชาธิปไตยได้เป็นอย่างดี ดังปรากฏในงานของสนิท เจริญรัฐ ที่กล่าวไว้ว่า (2507:150-151)

“ในสภาผู้แทนราษฎรสมัยที่สองรุ่นแรกนั้น ปรากฏว่า ส.ส.ที่ถูกขึ้นอภิปรายมากที่สุดและอะอะมะเทิงที่สุดคือ เหล่า ส.ส.ของ 14 จังหวัดในภาคอีสาน เจ้าคุณพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีรู้สึกพิศวง ถึงกับเคยเอ่ยปากถามข้าพเจ้าระหว่างหยุดพักประชุมรับประทาน อาหารว่างตอนบ่ายวันหนึ่งในปีแรกของสภาชุดนั้นว่า **ทำไมพวก ส.ส.ทางภาคอีสานจึง“เฮี้ยว”**นัก ข้าพเจ้าบอกท่านว่า เพราะราษฎรในภาคนั้นมีความเป็นอยู่แร้นแค้น ไม่ได้ได้รับความช่วยเหลือของรัฐตามสมควร การประกอบอาชีพก็ต้องต่อสู้กับธรรมชาติอันโหดร้ายไปโดยยถากรรมแท้ๆ การส่งเสริมต่างๆ ที่รัฐควรจะทำให้บ้าง เช่น ชลประทานและการขนส่งก็ไม่ได้ทำให้ แล้วจะไม่ให้พวกผู้แทนราษฎรจากภาคอีสานรุ่นแรกส่งเสียงเอ็ดอึงไปทั้งสภาอย่างไรได้” [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

อย่างไรก็ตาม สำหรับการรวมกลุ่มของ ส.ส.อีสานนับแต่ปี พ.ศ.2477-2480 นั้น พบว่าจุดเด่นของการรวมกลุ่มกันในสภา ก็คือ การรวมกลุ่มเข้าชื่อกันเพื่อเสนอญัตติการเปิดอภิปรายทั่วไป

เพื่อไม่ให้วางใจรัฐบาล ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งในการควบคุมการทำงานของรัฐบาล และการเข้าซื้อที่ดินเพื่อเปิดอภิปรายทั่วไปนี้ถือว่าเป็นกลยุทธ์ใหม่ของ ส.ส.อีสานหลังจากในช่วงปีแรกเพียงแต่เสนอกฎหมายและกระทู้ถาม รวมทั้งร่วมกันอภิปรายพระราชบัญญัติสำคัญๆที่รัฐบาลนำเข้าสู่สภาเท่านั้น สำหรับญัตติที่มีการเปิดอภิปรายในช่วง พ.ศ. 2477-2480 ที่สำคัญๆ คือ

ญัตติแรก เกี่ยวกับการส่งข้าราชการและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไปดูงานต่างประเทศ ผู้เสนอญัตติคือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (ส.ส.อุบลราชธานี) โดยมีเนื้อหาในเชิงตั้งคำถามกับรัฐบาล 2 ประเด็นคือ 1. เงินบาทที่ ก.พ.ได้ตัดมาจากงบประมาณค่าใช้จ่ายประเภทการเล่าเรียนนั้น การให้ข้าราชการ 20 คน และสมาชิกสภาฯ 20 คนไปดูงานต่างประเทศในทำนองอบรมนั้นจะชอบด้วยวิธีการงบประมาณหรือไม่ 2. การที่ ก.พ.มีความประสงค์ที่จะให้สมาชิกสภาฯได้มีส่วนร่วมในการไปครั้งนี้ในจำนวนคนหนึ่ง 2,500 บาท จะเป็นการชอบและจะเป็นการพอควรแก่เกียรติศักดิ์ของสภาผู้แทนของประเทศสยามนี้เพียงใดหรือไม่” (รายงานการประชุมสภาผู้แทนฯครั้งที่ 19/2477:1257) ปรากฏว่ามี ส.ส.อีสานส่วนหนึ่งได้สนับสนุนญัตติของนายทองอินทร์ ได้แก่ หลวงวรนิติปรีชา(สกลนคร) ขุนวรสิขัฐ์จรุณเวทย์(หนองคาย) นายเลียง ไชยกาล(อุบล) ขุนเสนา สัสดี(ร้อยเอ็ด) ขุนพิเคราะห์คดี(อุษัณห์) ส่วนที่เป็นกลางในการอภิปรายแสดงความคิดเห็น คือ นายสนิท เจริญรัฐ(นครราชสีมา) หลวงนาถนิติธาดา (ชัยภูมิ) และยังมี ส.ส.จากภาคอื่น เช่น พระพิณิจจนากร(เชียงใหม่) นายกิมทะ นิรันตพานิช(ตราด) นายทองอยู่ พุฒพัฒน์ (ธนบุรี) (ดูรายงานการประชุมสภาผู้แทนฯครั้งที่19/2477:1247-1291) ในที่สุดเมื่อรัฐบาลให้ชักถามจนเป็นที่พอใจแล้ว จึงได้ผ่านระเบียบวาระไป

ญัตติที่สอง เกี่ยวกับนโยบายการปราบปรามโจรผู้ร้าย นโยบายภาษีรัชชูปการ นโยบายอาคารค่าน้ำ ภาษีเงินได้และภาษีการค้า (ของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์,ส.ส.อุบลฯ)

ปรากฏว่ามี ส.ส.อีสานได้ร่วมลงนามในการเสนอญัตติเปิดอภิปราย ได้แก่ ขุนเสนาสัสดี (ส.ส.ร้อยเอ็ด) พระไพศาลเวชกรรม(ส.ส.ร้อยเอ็ด) หลวงศักดิ์ธรรมากร (ส.ส.บุรีรัมย์) ขุนรักษา ธนากร (ส.ส.อุดรธานี) นายบุญมา เจริญศรี (ส.ส.เลย) นายทองม้วน อุตถากร (ส.ส. มหาสารคาม) พระยา สารคามคณาภิบาล(ส.ส.มหาสารคาม) พระยาเสนาภิมุข(ส.ส.นครราชสีมา) ขุนวรสิขัฐ์จรุณเวทย์ (ส.ส.หนองคาย)และหลวงวรนิติปรีชา (ส.ส.สกลนคร) และมี ส.ส.จากภาคอื่นร่วมเสนอชื่อด้วยอีก 7 คน เมื่อญัตติเข้าสู่สภาจึงเกิดมีปัญหาคือ สมาชิกสภาฯ 1 นายมีสิทธิที่จะเสนอญัตติเพื่อเปิดอภิปรายทั่วไปได้ที่ญัตติ เนื่องจากเรื่องนี้เพิ่งมีเป็นครั้งแรกและในข้อบังคับก็ไม่ได้ระบุไว้ชัดเจนว่า

สมาชิก 1 นายจะเสนอญัตติที่เดียวได้ก็ญัตติเพื่อจะขอให้เปิดอภิปราย ดังนั้น เมื่อที่ประชุมได้พิจารณาและได้มีการอภิปรายอย่างกว้างขวาง ผลจึงมีมติว่าไม่ควรเปิดอภิปรายด้วยคะแนนเสียง 34/29 (รายงานการประชุมสภาฯ , 2477: 1323-1324)

เป็นที่น่าสังเกตว่า ญัตติที่ขอเปิดอภิปรายทั่วไปของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (ส.ส.อุบลฯ) โดยเฉพาะญัตติแรกมีลักษณะเป็นการตั้งคำถามคล้ายกับกระทู้ถาม และเมื่อได้มีการซักถามเป็นที่พอใจแล้ว ก็มีการผ่านในเรื่องดังกล่าวไป ส่วนญัตติที่สอง จะพบว่าญัตติดังกล่าวไม่สามารถเปิดอภิปรายได้ เนื่องจากเรื่องนี้เป็นเรื่องใหม่ในสภาฯและสภาฯก็ไม่เคยมีการยื่นญัตติการเปิดอภิปรายมาก่อนว่า สมาชิก 1 นายสามารถยื่นญัตติเปิดอภิปรายได้ก็ญัตติ ผลก็คือญัตติของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์จึงไม่มีการเปิดอภิปราย

สำหรับญัตติเปิดอภิปรายในปีอื่นๆที่ ส.ส.อีสานและกลุ่มได้ร่วมกันเสนอ ได้แก่ ปี พ.ศ. 2478 เรื่อง **นโยบายเรื่องภาษีอากร ของทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลฯ)**เป็นผู้เสนอ โดยมี ส.ส.อีสานหลายคนร่วมลงชื่อในการเปิดอภิปรายคือ นายเลียง ไชยกาล (อุบลฯ) พระไพศาลเวชกรรม (ร้อยเอ็ด) ชุนพิเคราะห์คดี(ชุขันธ์) หลวงวรนิติปรีชา (สกลนคร) นายเนย สุจิมา(อุบลฯ) หลวงพิพัฒน์พลกาย(ขอนแก่น) และ ส.ส.จากภาคอื่นๆอีก 9 คน ในจำนวนนี้มีนายมงคล รัตนวิจิตร (นครศรี ธรรมราช)รวมอยู่ด้วย (รายงานการประชุมสภาฯ 2478:156)

และญัตติเรื่อง **นโยบายเกี่ยวกับการรถไฟของแผ่นดิน** ของนาย เลียง ไชยกาล (อุบลฯ) ซึ่งมี ส.ส.อีสานร่วมลงนามขอเปิดอภิปรายเป็นจำนวนมากคือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลฯ) นายเนย สุจิมา (อุบลฯ) ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นการรวมกลุ่มพื้นที่จากจังหวัดเดียวกัน นอกจากนี้ยังมี หลวงวรนิติปรีชา(สกลนคร) หลวงศักดิ์ธรมการ(บุรีรัมย์) ชุนเสนาสัสดี (ร้อยเอ็ด) พระไพศาลเวชกรรม(ร้อยเอ็ด) นายทองม้วน อุตถากร (มหาสารคาม) นายบุญมา เสริฐศรี(เลย) ชุนพิเคราะห์คดี (ชุขันธ์) นายสนิท เจริญรัฐ(นครราชสีมา) ชุนรักษ์รัชฎากร(สุรินทร์)และยังมี ส.ส.ภาคอื่นๆอีก 16 นายร่วมลงชื่อด้วยในจำนวนนี้ มีนายมงคล รัตนวิจิตร(นครศรีธรรมราช)พระพินิจนการ(เชียงใหม่) รวมอยู่ด้วย (รายงานการประชุมสภาฯ2478 : 157)

อย่างไรก็ตาม ทั้งสองญัตติดังกล่าวข้างต้นนี้ ปรากฏว่า นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์เจ้าของญัตติได้ขอถอนเรื่องโดยให้เหตุผลว่า “การที่จะเปิดอภิปรายทั่วไปในเรื่องภาษีอากรในขณะนี้อาจ

จะไม่เป็นผลดีแก่สภานี้ และอาจจะทำให้ความประสงค์ของข้าพเจ้าไม่ได้ผล” ส่วนนายเลียง ไชยกาลได้ให้เหตุผลว่า “...ข้าพเจ้าได้ยินเสียงมาว่าการจัดการรถไฟในหน้าที่ของการขนส่งซึ่งขึ้นอยู่กับ การเศรษฐกิจนั้น ได้มีอยู่โดยวิธีไม่งาม มีเหตุผลหลายประการดังที่จะได้แถลง แต่ในฐานะที่ ข้าพเจ้าได้เสนอญัตติใหม่ขึ้นไว้ญัตติหนึ่งแล้ว ญัตตินี้จึงเป็นอันว่าขอให้ระงับไว้ จึงขอถอน”

เป็นที่สังเกตว่าเมื่อมาถึงปี 2478 พบว่า หัวหอกที่สำคัญในการเคลื่อนไหวทางการเมือง ของกลุ่ม ส.ส.อีสานสมัยแรก ก็คือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และ นายเลียง ไชยกาล ทั้งสองเป็น สมาชิกสภาผู้แทนจังหวัดอุบลฯ และยังได้จับมือกันในการเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยเป็นแกน หลักของกลุ่มส.ส.อีสานก็ว่าได้ ขณะเดียวกันก็มี ส.ส.จากภาคต่างๆที่มีแนวคิดทางการเมืองคล้าย กันได้ให้การสนับสนุน ดังนั้นจึงไม่แปลกที่จะพบว่า นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายเลียง ไชยกาล (อุบลฯ) และนายมงคล รัตนวิจิตร(นครศรีธรรมราช) ได้จับมือกันเป็นแกนนำในการเปิดอภิปรายใน ญัตติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีทั้งคณะ (รายงานการประชุมสภาฯ 2478:201) และมี ส.ส.อีสานร่วมลง ชื่อเปิดอภิปรายคือ นายทองม้วน อรรถากร(มหาสารคาม) หลวงศักดิ์ธรรมากร(บุรีรัมย์) ขุนเสนาสัสดี (ร้อยเอ็ด) หลวงวรนิติปรีชา(สกลฯ) ขุนรักษารัฐภากร(สุรินทร์) ซึ่งเป็นบุคคลกลุ่มเดิม นอกจากนี้ยังมี ส.ส.จากภาคอื่นร่วมลงนามอีกด้วย อย่างไรก็ตาม เมื่อรัฐบาลได้ชี้แจงจนเป็นที่พอใจแล้ว สมาชิก สภาฯก็ได้ลงมติให้ผ่านวาระ

ส่วนในปี พ.ศ.2479 พบว่า นายเลียง ไชยกาล (อุบลฯ) ก็ได้เสนอญัตติขอให้เปิดอภิปราย ทั่วไปในนโยบายการปรับปรุงภาษีอากร โดยให้เหตุผลในการเปิดอภิปรายมี 2 ข้อใหญ่ๆโดย เฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องอากรค่านาที่เก็บอยู่ในปัจจุบันนั้นไม่ถูกหลักภาษี 2. ให้หาทางปรับปรุงให้ ยุติธรรม เช่น เลิกอากรค่านาแล้วตั้งเก็บภาษีอื่นแทนที่ หรือหาทางลดหย่อนแก่ผู้ทำนาไม่พอบริโภค หรือหาทางลดหย่อนแก่ผู้ทำนาเสียหายรวมทั้งปรับปรุงวิธีการเร่งรัดภาษีอากร ทั้งนี้มี ส.ส.อีสาน 7 คน ซึ่งเป็นกลุ่มเดิมร่วมลงชื่อเปิดอภิปราย เช่น ขุนวรสิขัฐธรรมากร(หนองคาย) นายทองอินทร์ ภูริ พัฒน์ (อุบลฯ) นายเนย สุจิตมา(อุบลฯ) ขุนรักษารัฐภากร (อุดรธานี) ขุนเสนาสัสดี(ร้อยเอ็ด) หลวงศักดิ์ ธรรมากร(บุรีรัมย์) ขุนรักษารัฐภากร (สุรินทร์) เป็นที่สังเกตว่า รายชื่อ ส.ส.อีสาน 4 คนหลังนี้ไม่มีบทบาทในการอภิปรายในสภา หากแต่การเข้าร่วมเปิดอภิปรายจะเข้าร่วมลงชื่อกับนายทองอินทร์ และนายเลียงแทบทุกครั้ง ส่วน ส.ส.ภาคอื่นที่ร่วมลงชื่อในญัตตินี้มี 12 คน และที่ขาดไม่ได้คือ นายมงคล รัตนวิจิตร(นครศรีธรรมราช) พระพิณิจนการ(เชียงใหม่) เป็นต้นส่วนผู้อภิปรายหลักใน ญัตตินี้ คือ ส.ส.จากภาคอีสาน ได้แก่ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์(อุบลฯ) ขุนวรสิขัฐธรรมากร

(หนองคาย) นายทองม้วน อัครถาวร(มหาสารคาม) ส่วน ส.ส.จากภาคอื่นที่เข้าร่วมลงนามในการเปิดอภิปรายจะเป็นการอภิปรายให้การสนับสนุนส.ส.อีสานเหล่านี้ อย่างไรก็ตามหลังจากรัฐบาลได้ตอบข้อสงสัยแล้ว ผู้เสนอจึงขอให้ผ่านวาระนี้ไป (รายงานการประชุมสภาฯ 2479 เล่ม1:160-172)

ตารางที่4.1. สรุปตัวอย่างรายชื่อ ส.ส.อีสานและ ส.ส.จากภาคเหนือและภาคใต้ที่ร่วมลงชื่อรับรองการเปิดอภิปรายทั่วไปในช่วง 2477-2480

รายชื่อผู้เสนอญัตติเปิดอภิปรายทั่วไปจากอีสาน	ส.ส. ภาคอีสานที่รับรองญัตติ	ส.ส.ภาคเหนือ ที่รับรองญัตติ	ส.ส.ภาคใต้ที่รับรองญัตติ
นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เรื่อง1.นโยบายการปราบปรามโจรผู้ร้าย 2.ภาษีรัชชูปการ 3.อาคารค่านา ภาษีเงินได้ และภาษีการค้า (2477)	1.ขุนเสนาฯ 2.พระไพศาล 3.หลวงศักดิ์ฯ 4.ขุนรักษาฯ 5.นายบุญมา 6.นายทองม้วน 7.พระยาสารคามฯ 8.พระยาเสนาฯ 9.ขุนวรสิทธิ์ฯ 10.หลวงวรรณดิปริชา	นายบุญศิริ เทพาคำ (แม่ฮ่องสอน)	นายจิ่ง จริงจิตร (ตรัง)
นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เรื่องนโยบายภาษีอากร (2478)	1.นายเลียง 2.พระไพศาลฯ 3.ขุนพิเคราะห์ 4.หลวงวรรณิตฯ 5.นายเนย 6.หลวงพิพัฒฯ	1.บุญศิริ เทพาคำ (แม่ฮ่องสอน) 2.สร้อย (ลำปาง)	1.นายมงคล รัตนวิจิตร (นครศรีธรรมราช)
นายเลียง ไชยกาล เรื่องเกี่ยวกับการรถไฟของแผ่นดิน	1.นายทองอินทร์ 2.หลวงวรรณิตฯ 3.หลวงศักดิ์ฯ 4. นายเนย 5.ขุนเสนาฯ 6.ทองม้วน 7.บุญมา 8.ขุนพิเคราะห์คดี 9.พระไพศาลฯ 10.นายสนิท 11.ขุนรักษารัชฎากร	1.พระพินิจนากร (เชียงใหม่) 2.นายสร้อย (ลำปาง) 3.นายบุญศิริ เทพาคำ (แม่ฮ่องสอน)	1.นายเจือ ศรียาภัย (สงขลา) 2.นายจิ่ง จริงจิตร (ตรัง)
นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลฯ) เลียง ไชยกาล(อุบลฯ) และนายมงคล รัตนวิจิตร (นครศรีธรรมราช)ญัตติไม่ไว้วางใจรัฐมนตรีทั้งคณะ ในปี 2478	1.นาย.ทองม้วน 2.หลวงวรรณิตฯ 3.หลวงศักดิ์ฯ 4.ขุนเสนาฯ 5.ขุนรักษารัชฎากร	1.หลวงศรีประกาศ (เชียงใหม่) 2.นายบุญศิริ (แม่ฮ่องสอน) 3.นายบุญมี(ลำพูน) 4.ครูการพิจิตร(พิจิตร)	1.นายแทน วิเศษสมบัติ (ปัตตานี) 2.หลวงสโมสร (ชุมพร)

นายเลียง ไชยกาลเรื่อง นโยบายการปรับปรุงทาง ด้านภาษีอากร โดย เฉพาะอาคารค่านา (2479)	1.นายทองอินทร์ 2.หลวงศักดิ์ ฯ 3. นายเนย 4.ขุนเสนาฯ 5.ขุนวรสิขสิขุฯ 6.ขุนรักษ์ รักษาฯ 7.ขุนรักษาธนากร	1.พระพิณจธนากร (เชียงใหม่)	1.พระพิไลย(ภูเก็ต) 2.เจือ 3.จ้ง 4.มมงคล
---	---	-------------------------------	--

ที่มา : สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร,สารบาญเรื่องและระเบียบวาระการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยที่ 2 (สามัญ)พ.ศ.2477 เล่ม1 ครั้งที่16/2477 หน้า947, และในเล่ม2 หน้า280 (สามัญ)สมัยที่ 2 ปี 2478 หน้า 56,157,201, สมัยที่2(สามัญ)ครั้งที่1/2479ถึงครั้งที่23/2479 เล่ม1 หน้า148 และ เล่ม(วิสามัญ)ครั้งที่1/2480ถึงครั้งที่30/2480 มิถุนายน-สิงหาคม 2480 หน้า 374

จากตารางข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า การรวมกลุ่มของ ส.ส.อีสานในสภาหลังจากปีแรกผ่านไปพบว่า เริ่มมีการรวมกลุ่มกันเคลื่อนไหวในสภาที่เข้มข้มขึ้นขึ้น ดังเห็นได้จากการเปิดอภิปรายทั่วไปในญัตติต่างๆ ส่วน ส.ส.ต่างภาคที่ให้การรับรองนั้นจะเห็นได้ว่าเป็นคนกลุ่มเดียว และเป็นกลุ่มเดิม

อย่างไรก็ตาม การอภิปรายต่างๆของ ส.ส.เหล่านี้แม้จะยังไม่สามารถก่อให้เกิดผลในการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้ แต่จากการศึกษาเอกสาร (กจข.(2)สร.0201.35/17 เรื่องการอภิปรายของสมาชิกสภาและการโต้ตอบของรัฐบาลในสภาฯ) พบว่า ในรายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี (ลับ) ได้มีการยกเรื่องการอภิปรายของ ส.ส.ในสภาผู้แทนราษฎรขึ้นมาปรึกษา ซึ่งนายกรัฐมนตรี หลวงนาถนิติธาดา (รัฐมนตรีและเป็น ส.ส.ชัยภูมิ) ที่ปรึกษาสำนักนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ(ปรีดี พนมยงค์) ได้แสดงความคิดเห็น ในการประชุมครั้งนี้ที่น่าสนใจ ก็คือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศหรือ นายปรีดี พนมยงค์ เสนอว่า (กจข.(2)สร.0201.35/17 เรื่องการอภิปรายของสมาชิกสภาและการโต้ตอบของรัฐบาลในสภาผู้แทน)

“..เรื่องนี้ต้องพิจารณาคือ 1.มูลราก 2.วิธีแก้ **เมื่อยังไม่แก้มูลราก คือ**

ให้มีพรรคการเมือง ก็แก้อย่างที่ปรึกษาสำนักนายกรัฐมนตรีเสนอ กล่าวคือ**จัดพวกได้ในสภาผู้แทนราษฎร** เพราะการที่จะให้รัฐมนตรีได้แต่ลำพัง ถ้ารุนแรงจะไม่เหมาะ..”

ในที่สุดที่ประชุมจึงตกลงประการหนึ่งให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศคือนายปรีดี พนมยงค์ไปดำริพิจารณา และนำไปสู่การร่างระเบียบการอภิปรายของฝ่ายรัฐบาลในสภาฯ ซึ่งร่างดังกล่าวมีประเด็นที่น่าสนใจก็คือ สมาชิกของคณะรัฐมนตรีทุกคนจะต้องเตรียมตัวอภิปรายสนับสนุนในสภาตามโอกาสที่สมควร ส่วนสมาชิกประเภทที่2 นั้น ควรกำหนดตัวไว้ว่า ใครบ้าง

สมควรช่วยอภิปรายในสภาฯ และผู้ที่ได้กำหนดตัวแล้วจักต้องเตรียมตัวอภิปรายสนับสนุนในญัตติของรัฐบาล ส่วนญัตติของสมาชิกให้คอยฟังเสียงอภิปรายทางฝ่ายรัฐบาล แต่ถ้าสามารถให้ผู้มีหน้าที่อภิปรายได้ทราบเสียก่อนในข้อตกลง โดยให้เลขานุการนายกรัฐมนตรี้ทำการติดต่อเพื่อให้มีเวลาเตรียมตัวได้ก็ยิ่งดี และที่สำคัญก็คือ คำอภิปรายทางฝ่ายรัฐบาลไม่ว่าจะเป็นรัฐมนตรีหรือสมาชิกประเภทที่ 2 จะต้องระวังอย่างยิ่งไม่ให้คำอภิปรายนั้นขัดกันเอง (กจช.(2)สร.0201.35/ 17 เรื่องการอภิปรายของสมาชิกและการโต้ตอบของรัฐบาลในสภาผู้แทน)

จากข้อความดังกล่าวจะเห็นถึงปฏิกริยาของฝ่ายรัฐบาลต่อการอภิปรายในสภาฯ ได้เป็นอย่างดียิ่งและยังสะท้อนถึงแนวคิดของนายปรีดี พนมยงค์ในเวลานั้นอีกด้วย ส่วนความเข้มข้นของการอภิปรายในสภาฯ ของ ส.ส.อีสานนี้ นอกจากดูจากญัตติต่างๆ ข้างต้นแล้ว ยังสะท้อนได้จากงานเขียนอื่นๆ เช่น งานของวิเทศกรณีย์ กล่าวไว้ว่า (2518 :497)

“..คราวเปิดอภิปรายนโยบายเก็บเงินค่านาของรัฐบาล เมื่อปี พ.ศ.2479 ก็แสดงปฏิกริยาทำที่อยู่ว่า รัฐนาวาของเจ้าคุณพลฯแทบจะอับปางกลางสภาทีเดียว แล้วก็มาอีกครั้งหนึ่งคือ การอภิปรายร่างกฎหมายงบประมาณ ประจำปี 2480 ก็เกือบทำให้รัฐนาวาของเจ้าคุณนายกรัฐมนตรี้แทบจะล่มคว่ำลงไป...”

สำหรับการอภิปรายร่างกฎหมายงบประมาณประจำปี 2480 นั้น จะเห็นบทบาทของ ส.ส.อีสานได้จากงานของนายสนิท เจริญรัฐที่บรรยายไว้ว่า (2507: 174-178) “นับเป็นครั้งแรกในอายุของสภาผู้แทนสมัยที่สอง (สมัยที่หนึ่งมีแต่ ส.ส.ประเภทที่พระมหากษัตริย์ทรงตั้งล้วนๆ) ที่ได้มีการอภิปรายญัตติเรื่องเดียวอย่างยืดยาวถึงสามวันประชุมต่อเนื่องกัน...ดูเหมือนเพื่อนสมาชิกจะเห็นเป็นการอภิปรายครั้งใหญ่ยิ่งของข้าพเจ้า เพราะสังเกตได้ว่า ที่ประชุมนิ่งเงียบอยู่ตลอดเวลา สาระสำคัญยอดเยี่ยมในเรื่องตำหนินโยบายในการจัดทำงบประมาณประจำปีฉบับนั้น ก็คืองบประมาณจัดการศึกษาของชาติตกไปอยู่ในลำดับสี่ แต่ได้มีข้อผูกพันไว้ในรัฐธรรมนูญว่าเฉพาะ กาลว่ารัฐบาลจะต้องเร่งรัดจัดขยายการศึกษาชั้นประถมให้แก่พลเมืองกึ่งหนึ่ง ภายในเวลาสิบปี นับแต่ใช้รัฐธรรมนูญฉบับถาวร(10 ธันวาคม 2475) ถ้าจัดไม่ทันก็ให้ยกเลิกบทเฉพาะกาลคือเลิกสมาชิกประเภทที่สอง (ซึ่งย่อมจะเลิกยากยิ่งเสียกว่าการเร่งการประถมศึกษา)..”

ผลปรากฏว่า ได้มี ส.ส.อีสานและกลุ่มที่ร่วมกันเปิดอภิปราย ได้ร่วมกันอภิปรายกันอย่างกว้างขวางทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายที่คัดค้าน สำหรับฝ่ายสนับสนุนแนวคิดของนายสนธิ เจริญรัฐ ได้แก่ นายเลียง ไชยกาล(อุบลฯ) นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์(อุบลฯ) พระพิณิจรนากร(เชียงใหม่) นายมงคล รัตนวิจิตร(นครศรีธรรมราช) พระพิไลยสุนทรการ(ภูเก็ต) การอภิปรายสอดคล้องกันนี้ ในงานของสนธิ เจริญรัฐ กล่าวไว้ว่า (2507:177-178) “จน ส.ส.ประเภทสองบางคนเข้าใจว่าเราตกลงนัดหมายชักซ้อมกันมา ซึ่งเป็นที่เข้าใจต่อออกไปอีกทำนองว่าเป็นแผนการที่จะโค่นรัฐบาลเลยทีเดียว...”

อย่างไรก็ตาม งบประมาณก็ผ่านสภาออกเป็นกฎหมาย และในปีต่อมา พ.ศ. 2480 ความเข้มข้นในสภาของ ส.ส.อีสานยังคงมีอย่างต่อเนื่องที่สำคัญคือกระทู้ถามของนายเลียง ไชยกาล(อุบลฯ) เรื่อง “ที่ดินของพระมหากษัตริย์” (ดูรายงานการประชุมสภาครั้งที่12/2480 : 301-307) ซึ่งกระทู้ดังกล่าวนี้วิเทศกรณีย์(2518:498) เรียกว่า กระทู้มฤตยู เนื่องจาก “อีกครั้งหนึ่งที่เจ้าคุณพหลฯ ต้องเผชิญมรสุมการเมืองในรัฐสภาอย่างหนัก เป็นการเผชิญมรสุมการเมืองรุนแรงยิ่งกว่าครั้งคราวใดทั้งสิ้น รุนแรงจนกระทั่งรัฐสภาประชาธิปไตยถึงกับอับปางลงกลางสภา โดยกระทู้ถามของคนแก่เมืองอุบล ผู้ขึ้นชื่อลือชาในยุคนั้น ..คือนายเลียง ไชยกาล..” ส่วนสาระสำคัญ ก็คือการซื้อขายที่ดินของพระมหากษัตริย์เป็นไปในทางที่ไม่ชอบและเป็นการช่วยเหลือให้พวกพ้องที่ใกล้ชิดกับรัฐบาลเท่านั้น และเป็นการขายในราคาผ่อนส่งถูกๆโดยมิได้ประกาศให้มหาชนรู้ หลังจากที่นายกรัฐมนตรีตอบข้อซักถามแล้ว ก็ยังมีสมาชิกอื่นที่ตื้อใจสงสัยรวมกันเสนอชื่อเพื่อเปิดอภิปรายทั่วไปขึ้น 20 คนโดยมี นายไต้ ปาณิกบุตร (พระนคร) เป็นผู้เสนอ และมี ส.ส.จากภาคอีสานร่วมสนับสนุนด้วย คือ นายเลียง ไชยกาล(อุบลฯ) นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์(อุบลฯ) หลวงศักดิ์ธรรมากร(บุรีรัมย์) ขุนรักรัษฎาภากร(สุรินทร์) และนายบุญมา เสริฐศรี(เลย) การเปิดอภิปรายดังกล่าวนี้ มีผลให้ในที่สุดคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้ลาออก และต่อมารัฐบาลได้ลาออกตามไปด้วย หลังการเปิดอภิปรายได้เพียง 1 วัน อย่างไรก็ตามต่อมาสภาก็ได้มีมติให้คณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ชุดเดิมเข้าดำรงตำแหน่งอีก และยังสามารถแต่งตั้งให้พล.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนาเข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อไปอีกเมื่อวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ.2480 และจัดตั้งรัฐบาลใหม่จำนวน 21 คน และเนื่องจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ล้มสุดลง รัฐบาลจึงได้จัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 2 ของไทยขึ้นเมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ.2480 ซึ่งเป็นการเลือกตั้งโดยตรง ได้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวน 91 คน และพระยาพหลพลพยุหเสนาก็ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2480

อาจกล่าวได้ว่า การรวมกลุ่มของ ส.ส.อีสานในสมัยแรกของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย พ.ศ.2476-2480 วางอยู่บนพื้นฐานมาจากการเห็นสภาพความเป็นอยู่ของราษฎรในท้องถิ่นและภูมิภาคของตน โดยเน้นไปที่ปัญหาของชนชั้นระดับล่าง เป็นหลัก นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มตามประเด็นปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ได้รวมกลุ่มกันเคลื่อนไหวก็คือ เป็นเรื่องเกี่ยวกับสิทธิขั้นพื้นฐานทั่วไปของประชาชนและเป็นเรื่องเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยส่วนผู้ที่มีบทบาทเป็นแกนนำของกลุ่ม ส.ส.อีสานในสมัยแรกนี้คือ นายเลียง ไชยกาลและนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ส.ส.จากจังหวัดอุบลราชธานี

4.4. การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานสมัยการเลือกตั้งครั้งที่ 2 พ.ศ.2480 อันจะนำไปสู่การก่อตัวของกลุ่มที่จะพัฒนาเป็นกลุ่มเสรีไทยอีสาน

หัวข้อนี้ต้องการชี้ให้เห็นว่า เมื่อมีการเลือกตั้งใหม่ในปีพ.ศ.2480 นั้น นักการเมืองเก่าของอีสานที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามาในสภาอีกครั้งหนึ่งกับนักการเมืองใหม่ที่เพิ่งได้รับเลือกตั้งในสมัยการเลือกตั้งครั้งที่ 2 นี้ได้รวมกลุ่มทางการเมืองกันอย่างไร

4.4.1. ภูมิหลังของ ส.ส.อีสานในสมัยเลือกตั้งครั้งที่สอง พ.ศ.2480 เริ่มมีเชื้อสายของชาวนาได้เข้ามาในสภาเป็นครั้งแรกและการเริ่มเข้ามาในสภาของ ส.ส.ที่จะเป็นกลุ่มเสรีไทยอีสาน

จากการศึกษาภูมิหลังของนักการเมืองใหม่สมัยที่ 2 ของภาคอีสานซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 25 คน ในขณะที่ ส.ส.ทั้งประเทศมี 91 คน คิดเป็นร้อยละ 28 ของทั้งประเทศ พบว่า ส.ส.อีสานที่ได้รับเลือกเข้ามาในสมัยที่สองนี้หากแบ่งอย่างกว้างๆ แบ่งได้เป็น 2 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มนักการเมืองเก่าสมัยการเลือกตั้งครั้งที่ 1 มีเพียง 3 คนเท่านั้น ที่ได้รับเลือกเข้ามา คือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (ส.ส.อุบลราชธานี) นายเลียง ไชยกาล (ส.ส.อุบลราชธานี) และขุนวรสิทธิ์อุดร-เวทย์ (ส.ส.หนองคาย) เป็นที่น่าสังเกตว่า ทั้ง 3 คนนี้ในสมัยการเลือกตั้งครั้งที่ 1 เป็นผู้ที่มีบทบาทในสภาสูงมากโดยเฉพาะนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และนายเลียง ไชยกาล ถือว่าเป็นแกนนำหลักของกลุ่ม ส.ส.อีสาน

2. กลุ่มนักการเมืองใหม่ที่เพิ่งได้รับเลือกตั้งในสมัยที่ 2 มีจำนวนทั้งสิ้น 22 คน ส่วนภูมิภาค หลังของ ส.ส.ใหม่นี้หากเอาเกณฑ์ในเรื่องของชนชั้นแบบดั้งเดิมมาพิจารณา ก็พบว่าแบ่งเป็นกลุ่มที่มาจากเชื้อสายข้าราชการ พ่อค้า และชาวนา โดยมีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มแรก กลุ่มที่มาจากเชื้อสายข้าราชการ ดังเช่น **นายโสภณ สุภธีระ** (ส.ส. ขอนแก่น) มารดาคือนางเตียง บิดาคือขุนวรรัษฎาทรร¹ นายโสภณ สุภธีระ สำเร็จการศึกษา ป.ม. และ อักษรศาสตรบัณฑิต จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี พ.ศ.2475 ส่วนหน้าที่การงานคือ อดีตครูที่โรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา และโรงเรียนอุดรพิทยานุกูล และต่อมาเมื่อสำเร็จธรรมศาสตรบัณฑิต ปี พ.ศ.2479ได้เปลี่ยนอาชีพมาเป็นนายอำเภอ ที่อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ดเมื่ออายุได้ 25 ปี นายโสภณเป็นคนรุ่นใหม่ผู้หนึ่งที่ได้มีโอกาสใกล้ชิดประชาชนในท้องถิ่น ได้รับรู้ปัญหาของประชาชนมาตลอด (ดูโสภณ สุภธีระ ,2525) ต่อมาได้ลาออกจากการรับราชการตำแหน่งนายอำเภอ เพื่อมาสมัครรับเลือกตั้งในปี พ.ศ.2480

นายเทพ โชตินุชิต (ชูชันธุ์) เป็นบุตรของขุนศุภมาตธา (สรรพากรเมืองนครปฐม) จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย สำเร็จเนติบัณฑิต และเคยรับราชการที่จ.ชูชันธุ์ 2 ปี สำหรับตำแหน่งราชการก่อนลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นเจ้าศาลแพ่ง กรุงเทพฯ และก่อนลงสมัครส.ส.ที่ชูชันธุ์นี้จากการศึกษาเอกสารพบว่านายเทพ ได้เตรียมการล่วงหน้าอย่างน้อย 1 ปี โดยการพิมพ์หนังสือเรื่องการเลือกตั้งผู้แทนของสำนักโฆษณาการและลักษณะผู้แทน โดยนายเทพรวมเป็นเล่ม จำนวน 935 เล่ม แจกจ่ายชาวชูชันธุ์ในปี พ.ศ.2479 (กจข.มท. 5.11/3 เรื่องขอให้พิจารณาปาฐกถาเรื่องการเลือกตั้ง) นายเทพยังเป็นเจ้าของโรงเรียน 2 แห่งคือ โรงเรียนเทพวิทยากับโรงเรียนสตรีเทพวิทยา

นายอุดมเทศ กาญจนเสริม เป็นบุตรของพระยาบำรุงฯข้าหลวงชูชันธุ์เก่าแก่ มีเชื้อสายชูชันธุ์ สำเร็จมัธยมศึกษาปีที่ 6 เคยรับราชการที่กระทรวงมหาดไทย กระทรวงธรรมการ และเป็นครูโรงเรียนรัฐบาล และเป็นพ่อค้า ขณะที่สมัครส.ส.ได้ลงทะเบียนเรียนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง (กจข.(2)สร.0201.35.1/14 ใบปลิวโฆษณาของผู้สมัคร)

¹ มีภูมิลำเนาเดิมอยู่บางโคล่ อ.บางขุนเทียน จ.ธนบุรี และได้มาดำรงตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าพนักงานคลังที่จังหวัดขอนแก่น เมื่อปี 2474(โสภณ สุภธีระ ,2525)

นอกจากนี้ ยังมีบุคคลอื่นอีกได้แก่นายอ้วน นาคทรรพ ส.ส.จังหวัดอุดรธานี จบแพทย์ เป็นเชื้อสาย พระยาอดุลยสยามเมศร์วรภักดี (อู่ นาคทรรพ) สมุหเทศาภิบาลมณฑลอุดร ปี 2470 นายผล แสนสระดี ส.ส.จังหวัดขอนแก่น เป็นบุตรข้าราชการตำรวจ จบมัธยมศึกษาปีที่ 8 ที่โรงเรียนปทุมคงคา กรุงเทพฯ และสำเร็จปริญญาธรรมศาสตรบัณฑิต (ผล แสนสระดี,2538 :2) นายเลื่อน พงษ์โสภณ ส.ส.จังหวัดนครราชสีมาเป็นบุตรของขุนเชียวหัดดิน (เภา)และนางแจ่ง เกิดที่ริมคลองโ่งอ่างใกล้ประตูสามยอด กรุงเทพฯ จบการศึกษาด้านการบินที่โรงเรียนเซนต์หลุยส์ สหรัฐอเมริกา (ดูเลื่อน พงษ์โสภณ,2519) และนายเขมชาติ บุณยรัตพันธุ์ เป็นบุตรของพระสุขุมวิจิตร (สมุจ)และนางต่วน(ซึ่งเป็นชาวร้อยเอ็ด) จบมัธยมปีที่ 8 จากโรงเรียนเทพศิรินทร์ สำเร็จเป็นเนติบัณฑิตในปี 2474 และต่อมาได้รับราชการในกรมโฆษณาการ แล้วจึงมาสมัครเป็นผู้แทนราษฎรที่จังหวัดร้อยเอ็ด (ดูรายละเอียดในเขมชาติ บุณยรัตพันธุ์,2538) เป็นต้น

กลุ่มที่ 2 กลุ่มที่สืบเชื้อสายมาจากตระกูลพ่อค้า นายฮ้อย คหบดีท้องถิ่น ดังเช่น

นายเตียง ศิริขันธ์ (ส.ส.สกลนคร) เป็นบุตรของนายฮ้อย บุคดี ศิริขันธ์ ซึ่งเป็นผู้ทำการค้าอย่างกว้างขวางครอบคลุมพื้นที่ในเขตอีสานเหนือ จนได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น ขุนนิเทศพาณิชย์ ส่วนการศึกษาของนายเตียง ศิริขันธ์จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จากโรงเรียนอุดรพิทยานุกูล เข้ามาเรียนต่อในโรงเรียนฝึกหัดครูวัดบวรนิเวศ ได้ ป.ม.จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย¹ หลังจากนั้นเข้ารับราชการเป็นผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ที่โรงเรียนอุดรพิทยานุกูล (เคยถูกจับในข้อหาคอมมิวนิสต์และถูกขังนาน 3 เดือนเมื่อปี 2476) ต่อมาสำเร็จธรรมศาสตรบัณฑิตอีกด้วย เป็นผู้แทนราษฎรครั้งแรกเมื่ออายุ 28 ปี (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ,2537: 300)

นายถวิล อุดล (ส.ส.ร้อยเอ็ด) เป็นบุตรคนที่ 3 ของพ่อฟักและแม่нім ซึ่งมีอาชีพเป็นพ่อค้าผู้มีฐานะดีและมีใจโอบอ้อมอารีเป็นที่รู้จักในจังหวัดร้อยเอ็ด การศึกษาชั้นต้นที่โรงเรียนร้อยเอ็ดวิทยาลัย ชั้น ป.1 จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดของโรงเรียน หลังจากนั้นได้เข้าศึกษาต่อที่กรุงเทพฯในชั้นมัธยมศึกษาปีที่6-7-8 ที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้ว ได้เข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนกฎหมายจนสอบไล่ได้เนติบัณฑิต เมื่อปี พ.ศ.2473 กลับมาประกอบ

¹ ในสมัยนั้น ประกาศนียบัตรสูงสุดสำหรับครูที่ได้รับการศึกษาในประเทศไทยนั้นมีเพียงแค่ ป.ม.ซึ่งแยกเป็น 2 พวกคือ ครู ป.ม.ที่ศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยพวกหนึ่ง และครูป.ม.ที่สอบวิชาชุดประโยคครูมัธยมของกระทรวงศึกษาธิการได้อีกพวกหนึ่ง (วิสุทธ์ บุญยกุล,2540 :8)

อาชีพทนายความประจำที่กรุงเทพฯ และอุบลราชธานีบ้าง ต่อมาจึงเข้ารับราชการที่กรมราชทัณฑ์ และได้โอนไปเป็นผู้ตรวจการเทศบาลที่จังหวัดอุบลราชธานี และต่อมาได้ลงสมัครรับเลือกตั้งในปี 2480 (ประสพ วงศ์หนองหว้า. 2537:38) หากพิจารณาตระกูลอุดลแล้วจะพบว่าตระกูลนี้เป็น นักกฎหมายก็ว่าได้ เนื่องจากนายทองอินทร์ อุดล อดีตผู้พิพากษาจังหวัดชุนันท์ และนายฉัตร อุดล ทั้งสองท่านนี้ได้ลงสมัครเลือกตั้งครั้งแรกในปี พ.ศ.2476

กลุ่มที่ 3 กลุ่มที่สืบเชื้อสายจากตระกูลชานา

อาจกล่าวได้ว่า เป็นครั้งแรกที่ระบบการเลือกตั้งได้เปิดโอกาสให้กับคนทุกชนชั้นได้เข้าสู่ อำนาจทางการเมืองระดับชาติได้เท่าเทียมกัน ไม่ใช่จำกัดเฉพาะชนชั้นใดชั้นหนึ่ง เพราะจะพบว่า นอกเหนือจาก ส.ส.ที่มาจากตระกูลข้าราชการ ตระกูลพ่อค้า และเชื้อสายเจ้านายท้องถิ่นดั้งเดิม แล้ว ยังพบว่า ส.ส.อีสานจากการเลือกตั้งทางตรงโดยราษฎรนี้ได้เปิดโอกาสให้ลูกชานาได้เข้ามา มีส่วนและมีเสียงทางการเมือง ซึ่งไม่เหมือนกับการเลือกตั้งทางอ้อมซึ่งผู้แทนตำบลทั้งหมดไม่ได้ เลือกส.ส.จากลูกชานา อย่างไรก็ตาม ลูกชานาที่ได้รับเลือกเข้ามานี้ไม่ใช่ลูกชานาธรรมดา หากแต่เป็นบุคคลที่เป็นผลผลิตมาจากระบบการศึกษาแบบใหม่ ซึ่งได้ผลิต “คนรุ่นใหม่”ผ่าน สถาบันการศึกษาของรัฐ ดังเช่น

นายจำลอง ดาวเรือง (ส.ส.มหาสารคาม) ถือกำเนิดที่บ้านหนองคู ต.จัวบา อ.วาปี- ประทุม จ.มหาสารคาม ในครอบครัวชานา เมื่อสำเร็จชั้นประถมศึกษาจากโรงเรียนจัวบาแล้ว ได้ เข้าศึกษาต่อระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนสารคามพิทยาคม และที่โรงเรียนร้อยเอ็ดวิทยาลัย ต่อมา ได้ศึกษาในโรงเรียนช่างกลในกรุงเทพฯด้วยความสนับสนุนจากหลวงพิศิษฐ์(เจ๊ก หนงนี่) เจ้าของ บริษัทรถขนส่งที่ร้อยเอ็ด และเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วได้กลับมาทำงานที่บริษัทดังกล่าว แต่ต่อมา ก็ลาออกเพื่อประกอบอาชีพอิสระได้เป็นเจ้าของรถยนต์หนึ่งคัน หลังจากนั้นได้ขายรถยนต์และเร่ ร่อนไปกับเพื่อนไปหากินที่จำปาศักดิ์ซึ่งขณะนั้นฝรั่งเศสครอบครอง ชีวิตช่วงนี้ลำบากมากจนต้อง ชกมวยหาเลี้ยงชีพ และด้วยความเป็นนักมวยทำให้รู้จักเจ้าราชदनัยน้อย บุตรเจ้าราชदनัยผู้ครอง จำปาศักดิ์และได้งานทำเป็นนายท้ายเรือเดินตามลำแม่น้ำโขง ในระหว่างนี้นายจำลองได้มีโอกาส เรียนภาษาฝรั่งเศส เวียดนามและเขมรจนกระทั่งใช้การได้ดีทั้ง 3 ภาษา ในปี พ.ศ.2476นายจำลอง ได้ถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลอินโดจีนฝรั่งเศสจับกุมคุมขัง ในข้อหาการเมืองและเมื่อได้รับการปลด ปล่อยแล้วได้เดินทางกลับไทย และได้สมัครเป็นครูประชาบาล รวมทั้งศึกษาวิชาครูและสอบได้ ประกาศนียบัตร และศึกษาต่อธรรมศาสตร์จนสำเร็จธรรมศาสตรบัณฑิต ในปี พ.ศ. 2480 จำลองได้

ตั้งโรงเรียนเรื่องวิทยา โดยตนเองเป็นทั้งเจ้าของ และครูใหญ่และในขณะนี้ได้แสดงความสามารถในการเป็นนักได้วาที่ที่เป็นที่รู้จักทั่วไป (วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร, 2535:185-186)

นายฟอง สิทธิธรรม (อุบลราชธานี) เป็นลูกชาวนา เกิดบ้านมะขามน้อย ต.หนองเมือง อ.ม่วงสามสิบ จ.อุบลราชธานี ก่อนสมัครส.ส.รับช่วยราชการประจำสำนักงานบัณฑิตในเมืองอุบลฯ จบมัธยมปีที่ 8 ประโยคครูมัธยม(ป.ม.) ธรรมะศึกษาชั้นโท และ เนติบัณฑิต อดีตครูประจำชั้นมัธยม5-6 อดีตครูใหญ่โรงเรียนประจำจังหวัด อดีตเสมียนตุลาการศาล และได้ลงมาสมัครผู้แทน (กจช.(2)สร.0201.35.1/14)

นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มเชื้อสายและเครือญาติเจ้าเมืองเดิมที่นอกเหนือจาก นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และนายเลียง ไชยกาลแล้ว ยังมีนายทิม ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) พี่ชายของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) จบครู ป.ป.จากโรงเรียนฝึกหัดครูวัดบวรนิเวศ ใน พ.ศ.2463 แล้วกลับมารับราชการครูในจังหวัดอุบลราชธานี (พรียา คุ้มณะศิริ,2533: 25) และยังมีนายทองดี ณ กาศสินธุ์ (ส.ส.มหาสารคาม) ขณะนั้นจังหวัดกาฬสินธุ์ถูกยุบให้ขึ้นกับจังหวัดมหาสารคาม

สำหรับนักการเมืองใหม่ท่านอื่นๆ ไม่สามารถสืบหาภูมิหลังของท่านได้ ได้แก่ ปรีกษ์ แก้วปลั่ง(ส.ส.สุรินทร์) ขุนจรรยาวิเศษ(บุญยนิศย์ บุญเที่ยง)(ส.ส.มหาสารคาม) ข้าราชการในจังหวัดมหาสารคาม นายทัน พรหมพิทักษ์ (ส.ส.บุรีรัมย์) เคยเป็นชาวนา อดีตครูประจำบาล (กจช.(2)สร.0201.35.1/14) นายสอน พงศ์สุวรรณ(ส.ส.ชัยภูมิ) นายพันธุ์ อินทวงศ์ (ส.ส.นครพนม)ผู้ตรวจการเทศบาล (คูจช.(2)สร.0201.35.1/14 (ปีก2)) ร.ต.ปุ่น สิทธิเวทย์ (ส.ส.นครราชสีมา)¹ นายเอี่ยม สุภาพกุล(ส.ส.นครราชสีมา) นายเฉลิม ศรี-ประเสริฐ (ส.ส.นครราชสีมา) นายบรรณ สวัสดิ์รักษ์(ส.ส.สุรินทร์) แต่อย่างไรก็ตาม เท่าที่สืบค้นพบว่า บรรดา ส.ส.อีสานแทบทั้งหมดไม่ว่าจะมาจากกลุ่มไหนหรือชนชั้นอะไร ส่วนใหญ่แล้วคือ ผู้ได้รับการศึกษาสูงและผ่านการรับราชการมาแล้วแทบทั้งสิ้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ระบบการเลือกตั้งได้เปิดโอกาสให้คนทุกชนชั้นมีโอกาสเท่าเทียมกัน ไม่ใช่เฉพาะชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งเท่านั้น จะเห็นได้ว่านอกเหนือ ส.ส.ที่มาจากตระกูลข้าราชการ

¹ ในสมัยการเลือกตั้งครั้งแรกสมัครเป็นผู้แทนราษฎรในจังหวัดชัยภูมิแต่ไม่ประสบผลสำเร็จ จึงย้ายมาเล่นการเมืองท้องถิ่นโดยได้รับคัดเลือกเป็นสมาชิกสภาเมืองนครราชสีมา

ตระกูลเจ้านายท้องถิ่น และตระกูลพ่อค้าแล้ว ระบบการเลือกตั้งในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยยังได้เปิดโอกาสให้ ส.ส.อีสานส่วนหนึ่งมาจากตระกูลชาวนาในหมู่บ้านอีสาน อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากระบบการศึกษาแบบใหม่ ซึ่งได้ผลิต “คนรุ่นใหม่” ที่ผ่านสถาบันการศึกษาของรัฐ อันได้แก่ โรงเรียนกฎหมาย โรงเรียนฝึกหัดครู มหาวิทยาลัย ฯลฯ และคนกลุ่มนี้ในเวลาต่อมาสามารถเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองในฐานะรัฐมนตรีได้อีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายเลียงไชยกาล นายเตียง ศิริขันธ์ นายถวิล อุดล นายจำลอง ดาวเรือง นายพอง สิทธิธรรม นายทิม ภูริพัฒน์ และนายเขมชาติ บุญยรัตพันธ์ เป็นต้น

4.4.2. การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานในสภาสมัยการเลือกตั้งครั้งที่สอง พ.ศ.2480 การเริ่มต้นพื้นฐานความสัมพันธ์ทางการเมืองของกลุ่มเสรีไทยอีสาน

หลังจากที่การเลือกตั้งได้ผ่านพ้นไปแล้ว ก็ได้มีพระราชกฤษฎีกาเรียกประชุมสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ.2480 ในการประชุมครั้งนี้สมาชิกสภาได้ลงมติให้พันเอกพระยาพหลฯ เป็นนายกรัฐมนตรีอีกต่อไป นับเป็นครั้งที่ 5 ของการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (รัศมี ชาทะสิงห์, 2521:159-160) และนับเป็นการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งสุดท้ายในชีวิตทางการเมืองของท่าน ในระยะหลังๆ ของรัฐบาลชุดนี้ ต้องประสบปัญหาหอบด้าน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความรับผิดชอบเกี่ยวกับการกินดีอยู่ดีของประชาชนหรือปัญหาเกี่ยวกับสภา โดยเฉพาะสภาผู้แทนราษฎรได้ทำหน้าที่อย่างแข็งขันในการควบคุมการดำเนินงานของรัฐบาล ซึ่งสอดคล้องกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย อย่างไรก็ตามในที่สุดรัฐบาลของพระยาพหลฯ ได้เผชิญวิกฤตทางการเมืองเป็นครั้งสุดท้ายของรัฐบาล ซึ่งจะนำไปสู่การยุบสภา คือ กรณีรายละเอียดงบประมาณแผ่นดิน ที่นายถวิล อุดล (ส.ส.ร้อยเอ็ด) เสนอให้รัฐบาลชี้แจงรายรับ-จ่ายอย่างละเอียดในงบประมาณที่รัฐบาลเสนอมา ซึ่งรัฐบาลตอบว่าทำไม่ได้ และเมื่อลงคะแนนเสียงรัฐบาลแพ้โหวต 45/31 ทำให้พระยาพหลฯ ต้องลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง แต่คณะผู้สำเร็จราชการฯ ไม่รับโอบอ้อม เนื่องจากเหตุผลสำคัญที่ว่าพระบาทสมเด็จพระอนันตมหินทล กำลังจะเสด็จนิวัติพระนคร ดังนั้นพระยาพหลฯ จึงได้ใช้กติกาดำเนินการประชาธิปไตยยุบสภา (11 กันยายน 2481) ทำให้อายุสภาในสมัยการเลือกตั้งครั้งที่สอง มีอายุเพียงประมาณ 9 เดือนเศษ และให้มีการเลือกตั้งทั่วไปใหม่ภายใน 90 วัน คือวันที่ 12 พฤศจิกายน 2481 อันเป็นการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 3 ห่างจากการเลือกตั้งครั้งที่ 2 เพียง 1 ปี และเป็น การเลือกตั้งครั้งสุดท้ายในสมัยรัฐบาลพระยาพหลฯ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2538:151) หลังการเลือกตั้ง พระยาพหลฯ ก็ปฏิเสธตำแหน่งนายกรัฐมนตรี นายพลตรี หลวงพิบูลสงคราม รัฐมนตรีกลาโหมก็ก้าวขึ้นมาดำรงตำแหน่งแทน

จะเห็นได้ว่า อายุสภามัธยมศึกษาที่สองนี้สั้นมากประมาณ 9 เดือน จึงทำให้การวิเคราะห์เกี่ยวกับเรื่องการรวมกลุ่มที่เห็นเป็นรูปธรรมอย่างชัดเจนได้ยาก แต่อย่างไรก็ตาม จากการศึกษารายงานการประชุมสภาและเอกสารอื่นๆหลังยุบสภาประกอบ พอที่จะวิเคราะห์การรวมกลุ่มของ ส.ส.อีสานในระยะนี้ได้บ้าง และเพื่อให้ได้ภาพที่ชัดเจนขึ้นจึงใคร่ที่จะนำเสนอภาพของ ส.ส.อีสานที่มีบทบาทในการอภิปรายในช่วงสมัยการเลือกตั้งครั้งที่สองที่สำคัญๆคือ

จากการศึกษาเอกสารการประชุมของ ส.ส.อีสานที่มีบทบาทในการอภิปรายตลอดสมัยประชุมสภาเฉพาะปี 2481 (สามัญ) ซึ่งมีการประชุมทั้งหมด 21 ครั้ง(ครั้งที่1-21/2481 25 มิ.ย 81 ถึง 10 ก.ย. 2481) นั้นคือ พอแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้ที่มีบทบาทในการอภิปรายในสภามากที่สุด 6 อันดับแรกที่สูงที่สุดในบรรดา ส.ส.อีสานทั้งหมด คือ 1. นายเทพ โชติณัฐิต (ชูชันธุ์ ,อภิปราย 45 ครั้ง) 2. นายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร,อภิปราย 31 ครั้ง) 3.นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี,อภิปราย 30 ครั้ง) 4. นายเลื่อน พงษ์โสภณ (นครราชสีมา,อภิปราย 25 ครั้ง) 5. นายโสภณ สุภธีระ(ขอนแก่น,อภิปราย 22 ครั้ง) และ 6.นายพันธุ อินทวงศ์ (นครพนม,อภิปราย 21 ครั้ง)

กลุ่มที่ 2 กลุ่มที่มีบทบาทในการอภิปรายในสภาระดับปานกลางคือ ระหว่าง10-20 ครั้ง ได้แก่ 1.นายอ้วน นาครทรรพ (อุดรธานี, อภิปราย 17 ครั้ง) และอีกสามคนอภิปรายในสภา12ครั้ง คือ 2. นายเตียง ไชยกาล(อุบลฯ) 3.นายปรีกษ์ แก้วปลั่ง (สุรินทร์) 4.นายทิม ภูริพัฒน์(อุบลฯ) ส่วน 5.นายฟอง สิทธิธรรม (อุบลฯ, อภิปราย 11 ครั้ง) และอีก 4 คนที่อภิปราย 10 ครั้งในสภาคือ 6. นายผล แสนสระดี(ขอนแก่น) 7.นายทองดี ณ กาฬสินธุ์ (มหาสารคาม) 8.ขุนวรสิทธิ์ดรุณเวทย์ (หนองคาย) และ 9.นายจำลอง ดาวเรือง(มหาสารคาม) เป็นที่น่าสังเกตว่า ส.ส.จากอุบลราชธานี นั้นเป็นกลุ่ม ส.ส.ที่มีบทบาทในเวทีรัฐสภาค่อนข้างสูง

กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้ที่อภิปรายน้อยสุดในสภาคือ ต่ำกว่า 10 ครั้ง ได้แก่ ขุนจรรยาวิเศษ (มหาสารคาม) นายทัน พรหมพิทิกุล(บุรีรัมย์) นายเข้มชาติ บุญรัตน์ (ร้อยเอ็ด) นายถวิล อุดล(ร้อยเอ็ด) นายสอน พงศ์สุวรรณ(ชัยภูมิ) ร.ต.ปุ่น สิทธิเวทย์(นครราชสีมา) นายเอี่ยม สุภาพกุล (นครราชสีมา) นายเฉลิม ศรีประเสริฐ(เลย) นายบรรณ สวันตร์จ(สุรินทร์) และนายพุ่มเทศ กาญจนเสริม(ชูชันธุ์) แต่ก็ได้หมายความว่า ส.ส.อีสานกลุ่มนี้ไม่มีบทบาทในเวทีรัฐสภาหรือการ

เมืองไทย ถึงแม้ ส.ส.กลุ่มนี้จะร่วมอภิปรายน้อยแต่ก็มีบทบาทที่สำคัญทางการเมืองไทย ดังเช่นกรณีของนายถวิล อุดล(ร้อยเอ็ด) ที่ได้เสนอให้รัฐบาลชี้แจงรายรับ-รายจ่ายในงบประมาณที่รัฐบาลเสนอมาอย่างละเอียดและมีผลให้รัฐบาลแพ้การลงมติในสภาฯ และในที่สุดนำไปสู่การยุบสภาฯ ครั้งแรกของไทย เป็นต้น (ดูรายงานประชุมสภาฯครั้งที่21/2481 หน้า1423-1469)

ส.ส.อีสานในสมัยเลือกตั้งครั้งที่สองนี้ พบว่า ได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นทางการเมืองทุกคน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความกระตือรือร้นทางการเมืองของ ส.ส.อีสานได้เป็นอย่างดี

สำหรับการรวมกลุ่มของ ส.ส.อีสานในสมัยเลือกตั้งที่สอง (พ.ศ.2480-2481) ซึ่งยังเป็นช่วงที่ยังไม่มีระบบพรรคการเมืองเกิดขึ้นเช่นเดียวกับสมัยแรกนั้น จากการศึกษา พบว่า บทเรียนจากสมัยที่ 1 หาก ส.ส.ท่านใดที่ต้องการบรรลุวัตถุประสงค์ทางการเมือง มีเพียงวิธีเดียวเท่านั้นที่พอจะเป็นไปได้ ก็คือ จะต้องมีการรวมกลุ่มทางการเมือง ซึ่งจากการศึกษาการเมืองไทยสมัยนี้พบว่า ถึงแม้ กลุ่ม ส.ส.อีสานในสมัยการเลือกตั้งครั้งแรก จะเข้ามาในสภาได้เพียง 3 คนเท่านั้น คือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายเลียง ไชยกาล (อุบลฯ) และขุนวรสิทธิสุจริตคุณเวทย์ (หนองคาย) ซึ่งทั้ง 3 คนที่เข้าสู่สภานี้ พบว่ามีแนวคิดทางการเมืองในแนวเดียวกัน

และจากการศึกษาพบว่า ส.ส.อีสานที่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามาใหม่ในสมัยเลือกตั้งครั้งที่สอง ปรากฏว่า มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ ส.ส.อีสานกลุ่มใหม่นี้มีความสอดคล้องกับ ส.ส.อีสานกลุ่มเก่าเป็นอย่างดี คือ มีการรวมกลุ่มกันอย่างชัดเจนในเรื่องของชนชั้นระดับล่าง ชาวนาและกรรมกร เรื่องภูมิภาคอีสานหรือท้องถิ่น และเรื่องชาตินิยม ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องรัฐธรรมนูญ และผลประโยชน์ทางการเมือง พบว่า เริ่มมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ซึ่งในสมัยการเลือกตั้งครั้งแรกยังไม่เห็นถึงความแตกแยกทางแนวคิดทางการเมือง สำหรับประเด็นที่ทำให้มีการรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานในช่วงนี้ คือ

1. เป็นเรื่องของชนชั้นระดับล่างคือ เรื่องของชาวนาและกรรมกร และยังเป็นเรื่องเกี่ยวกับภาคอีสานและคนอีสานอีกด้วย แนวคิดเรื่องนี้เห็นได้จากการยื่นกระทู้ของ ส.ส.อีสานแต่ละคนจะเป็นเรื่องที่คล้ายๆกัน ดังเช่น นายจำลอง ดาวเรือง ตั้งกระทู้ถามรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังว่า การเก็บอากรค่านาในภาคอีสานรัฐบาลถือหลักอะไรบ้าง จึงเก็บเป็นบางจังหวัดแต่ไม่เก็บเป็นบางจังหวัด นายทองดี ณ กาฬสินธุ์ ตั้งกระทู้ถามรัฐบาลว่า ตั้งแต่เปลี่ยน

การปกครองมาจนบัดนี้ เงินรัฐชูปการที่เก็บได้คิดเฉลี่ยแล้วเป็นจำนวนปีละเท่าใด และในปี พ.ศ.2481 คาดว่าจะเก็บได้เป็นจำนวน เท่าใด นายถวิล อุดล ตั้งกระทู้ถามรัฐบาลว่า ปรากฏว่านาตามฝั่งลำน้ำชีในจังหวัดมหาสารคาม จังหวัดร้อยเอ็ดและจังหวัดอุบลฯได้เกิดความเสียหายโดยน้ำท่วมมาแล้วประมาณ 5 ปีติดต่อกัน แม้ในปี พ.ศ.2480 ราษฎรก็ทำนาในแถบนี้ไม่ได้ จึงขอเรียนถามรัฐบาลว่า รัฐบาลได้เตรียมการอย่างไรบ้างที่จะป้องกันการเสียหายเช่นนี้ในปี พ.ศ.2481 ขุนจรรยาวิเศษ ได้ตั้งกระทู้ถามรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรธิการเกี่ยวกับสภาพะกสิกรในภาคอีสานแค้นแค้นเพียงไร รัฐบาลทราบหรือไม่ ถ้าทราบ รัฐบาลมีนโยบายที่จะสนับสนุน ส่งเสริมอย่างไรบ้าง และถ้ายังไม่ได้วางนโยบายเป็นโครงการอันแน่นอนแล้ว รัฐบาลจะตั้งคณะกรรมการพร้อมด้วยผู้เชี่ยวชาญขึ้นพิจารณาวางโครงการหรือไม่อย่างไร (ดูรายละเอียดของกระทู้ได้ในหนังสือรายงานการประชุมสภาฯ2480(สามัญ2)สมัยที่2 เล่ม 3)

ดังนั้นจึงไม่แปลกที่จะเห็น ส.ส.อีสานรวมกลุ่มกันเพื่อช่วยเหลือราษฎรในเรื่องดังกล่าว ดังเห็นได้จาก ตัวอย่างแรกในคำอภิปรายแสดงความเห็นที่มีต่อ **คำแถลงนโยบายของรัฐบาลในปี 2480 เพื่อขอความไว้วางใจต่อสภาฯ** พบว่า กลุ่มอภิปรายแสดงความเห็นต่อนโยบายของรัฐบาลครั้งนี้คือกลุ่ม ส.ส.ที่มาจากภาคอีสานเป็นกลุ่มอภิปรายหลักในสภาฯ บุคคลที่มีบทบาทในการอภิปรายและสาระสำคัญในการอภิปรายครั้งนี้คือ นายเทพ โชติสุขิต (ชูขันธุ์) (รายงานการประชุมสภาฯครั้งที่3/2480(สามัญ)สมัยที่2 ชุดที่2 (23 ธันวาคม 2480) หน้า 24-127) เรื่องหนึ่งที่ได้ยกขึ้นมาอภิปรายคือ เรื่องเกี่ยวเงินรัฐชูปการและภาษีค่านาในปี 2481 ว่าจะมีการลดลงได้หรือไม่¹

นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี)² ได้อภิปรายต่อมาและได้เน้นในเรื่องอากรค่านา และภาษีรัฐชูปการ และเรื่อง เกี่ยวกับกรรมกรและทางกสิกร ว่ารัฐบาลมีนโยบายช่วยเหลือให้ฐานะกรรมกรดีขึ้นได้อย่างไร ส่วนกสิกรนั้นรัฐบาลจะช่วยเหลือให้ชาวนาพ้นจากความทุกข์ยากได้อย่างไร โดยเฉพาะชาวนาที่ทำนาไม่ได้ผลอันเนื่องมาจากปัญหาภาวะฝนแล้งหรือน้ำท่วมติดต่อกัน

¹ นอกจากนี้ยังได้อภิปรายเรื่อง งบประมาณของทหาร ความอิสระในการพิจารณาคดีของผู้พิพากษา และเรื่องเกี่ยวกับการตั้งโรงเรียนมัธยมบริบูรณ์ให้ทุกจังหวัดจะตั้งปีใด

² นายทองอินทร์ ยังได้ถามเกี่ยวการทำงานงบประมาณในหลักดุลยภาพนั้น รัฐบาลมีความมุ่งหมายอย่างไร และยังสามารถถึงปัญหาทางสาธารณสุขและป่าไม้อีกด้วย (รายงานการประชุมสภาฯ2480 :41-51)

กัน นอกจากนี้การอภิปรายของกลุ่ม ส.ส.อีสาน ได้แก่ นายอ้วน นาครทรรพ (อุดรธานี)¹ นายเลียง ไชยกาล² (อุบลราชธานี) ขุนวรสิขัฐรัตนเวทย์ (หนองคาย)³ และนายทองดี ณ กาฬสินธุ์ (มหาสารคาม)⁴ ก็ยังคงย้ำในเรื่อง การช่วยเหลือราษฎรระดับล่างในเรื่องภาษีและอื่นๆเช่นกัน

บุคคลข้างต้นนี้ คือผู้อภิปรายหลักของ ส.ส.อีสาน และเป็นที่น่าสังเกตว่า ในการอภิปรายครั้งนี้ สำหรับนาย เลียง ศิริจันทร์ (สกลนคร) นั้น (รายงานการประชุมสภาฯ ครั้งที่3/2480 : 51-53) ได้ถามถึงนโยบายของกระทรวงต่างๆที่จะก้าวหน้าก่อนกระทรวงอื่นๆนั้นเป็นกระทรวงใด และกระทรวงไหนจะเป็นหลัก และยังถามถึงนโยบายของกระทรวงกลาโหมว่า มีแผนการที่จะขยายหน่วยที่ตั้งทหารออกไปในสวนภูมิภาคหรือไม่ ที่ไหน เมื่อใด ส่วนทางการเกษตรเรื่องสถานีทดลองจะมีแผนขยายออกไปกี่แห่ง รวมทั้งถามรัฐบาลในเรื่อง การสำรวจโลหกิจ การสร้างทางรถไฟ การปรับปรุงความเป็นอยู่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และปลัดอำเภอ การเขียนฐานะครูประชาบาล

ส่วนการอภิปรายนโยบายของรัฐบาลในครั้งนี้มี ส.ส.จากภาคอื่นร่วมอภิปรายบ้างแต่ไม่มาก ได้แก่ ส.ส.จากภูเก็ต เชียงใหม่ สิงห์บุรี เท่านั้น

ตัวอย่างที่สอง ร่างพระราชบัญญัติรัฐชูปการ(ฉบับที่ 4) พุทธศักราช 2481 (รายงานการประชุมสภาฯครั้งที่3/2480:60-62) โดยรัฐบาลเป็นผู้เสนอ และมีหลักการว่า “..เพื่อเลิกเก็บ

¹ ส่วนใหญ่ได้บรรยายภาพของความแร้นแค้นทุกข์ยากของราษฎรในภาคอีสาน ส่วนการซักถามนั้นได้ถามรัฐบาลว่ามีนโยบายอย่างไรที่จะช่วยเหลือความทุกข์ยากของประชาชนในภาคอีสานหรือภาคอุดรฯให้ดีขึ้นกว่าเก่าบ้าง และถามเกี่ยวกับถนน ในเรื่องวิธีป้องกันไม่ให้เงินรั่วไหลในการสร้างถนน การบำรุงถนน และการประมูลใหม่ (รายงานการประชุมสภาฯ2480 : 57-59)

² กรณีของนายเลียง ไชยกาลแตกต่างจาก ส.ส.อีสานและภาคอื่นๆ คือ ไม่ใช่เป็นการถามหากแต่เป็นการอภิปรายไม่ไว้วางใจในนโยบายของรัฐบาล โดยให้เหตุผลว่า “...ข้าพเจ้าเห็นว่ายังไม่ควรจะทำให้ความไว้วางใจ...ประเด็นสำคัญก็คือ เรื่องภาษีอากร ในสมัยก่อนรัฐบาลว่าจะปรับปรุงภาษีอากรแต่ก็ไม่ได้ทำตาม จนรัฐบาลสลายไป โดยยกตัวอย่างเงินรัฐชูปการ และอากรค่านา ค่าสวน (รายงานการประชุมสภาฯ2480:60-62)

³ ขุนวรสิขัฐรัตนเวทย์ (หนองคาย) เป็นอีกผู้หนึ่งที่เห็นว่าไม่ควรไว้วางใจรัฐบาลชุดนี้ โดยอภิปรายเน้นให้เห็นว่านโยบายนี้ยังไม่เหมาะสมกับความเป็นอยู่ของชุมชน ในเรื่อง การเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ และมาตรฐานของชาวนาต่ำ และชนชั้นกรรมาชีพ และมองว่าไม่มีนโยบายใดที่รัฐบาลได้แถลงว่าจะปลดเปลื้องความไม่เสมอภาค

⁴ เรื่องภาษีอากร และเรื่องการบำรุงเศรษฐกิจ โดยการทำฝายและการคมนาคมอย่างใดบ้าง

เงินรัฐชูปการในอัตราทวีคูณ และถ้าชำระภายหลังเดือนพฤศจิกายนแห่งปีนั้นเอง ให้เก็บเงินเพิ่ม ร้อยละ 25 และถ้าชำระภายหลังเดือนมีนาคมแห่งปีนั้น ร้อยละ 50 แทน ตามเวลาที่นำเงินมาเสีย นั้น..”

จากการศึกษาพบว่า ร่างพระราชบัญญัตินี้เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของการรวมกลุ่มของ ส.ส. อีสานในการอภิปรายหลักในสภาฯร่วมกับ ส.ส.ภาคอื่นๆ โดย ส.ส.อีสานมองว่าน่าจะขยายเวลาในการจ่ายเงินให้นานกว่านั้น และควรละเว้นบุคคลบางประเภทซึ่งมีอายุอยู่ในเกณฑ์ชรา ดังคำอภิปรายของนายเทพ โชติสุขิต (ชูชันธุ์) และนายทัน พรหมมิตธิกุล (บุรีรัมย์) นอกจากนี้ ส.ส. อีสานส่วนหนึ่งมองว่า รัฐน่าจะลดหย่อนหรือไม่ก็ยกเลิกการเก็บภาษีและขอวิงวอนให้รัฐบาลถอนร่างไปปรับปรุงใหม่ ได้แก่ แนวคิดของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) และนายผล แสนสระดี (ขอนแก่น) ซึ่งทั้งหมดนี้มี ส.ส.เชียงใหม่ คือ นายสุวิชัย พันธเศรษฐช่วยอภิปรายอีกหนึ่งแรงเพื่อให้รัฐบาลได้ลดหย่อนกว่าที่นำเสนอในพระราชบัญญัติ แต่ผลปรากฏว่าไม่ประสบผลสำเร็จยังคงเป็นไปตามร่างเดิม สภาฯรับหลักการด้วยคะแนน 86/2

ตัวอย่างที่ 3 ร่างพระราชบัญญัติควบคุมอาชีพกรรมกร พุทธศักราช 2481 ของ นายเลื่อน พงษ์โสภณ (รายงานการประชุมสภาครั้งที่ 13/2481 : 885-894 และครั้งที่ 14/2481 : 915-974) หลักการพระราชบัญญัตินี้คือ เพื่อจะปรับปรุงช่วยเหลือกรรมกรซึ่งไร้งานอยู่เวลานี้ และหางานทำไม่ได้ ให้มีอาชีพดีขึ้น เพราะว่าเวลานี้กรรมกรไทยได้ถูกชนต่างด้าวแย่งอาชีพไป การนำเสนอพระราชบัญญัตินี้ฉบับนี้ได้รับการอภิปรายสนับสนุนเป็นอย่างดีจาก ส.ส.ภาคอีสาน ซึ่งมีผู้อภิปรายสนับสนุนถึง 8 คนคือ นายทิม ภูริพัฒน์(อุบลราชธานี) นายทองดี ณ กาฬสินธุ์ (มหาสารคาม) ขุนวรดิษฐ์จรูญเวทย์ (หนองคาย) นายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร) นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) ขุนจรรยาวิเศษ (มหาสารคาม) นายเทพ โชติสุขิต (ชูชันธุ์) และนายเลียง ไชยกาล(อุบลราชธานี) ขอให้มีการอภิปรายต่อ แต่ประธานไม่ยอม ในที่สุดมีการโหวต ผลปรากฏว่า สภาฯรับหลักการด้วยคะแนน 72/30

จากตัวอย่างข้างต้นนี้คือ ประเด็นที่ทำให้ ส.ส.อีสานมีการรวมกลุ่มทางการเมืองในขณะที่ สังคมไทยเวลานั้นยังไม่มีระบบพรรคการเมือง อย่างไรก็ตามการรวมกลุ่มของ ส.ส.อีสานนี้เป็นการรวมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ และเป็นารรวมกลุ่มกันตามประเด็นปัญหาที่มีแนวคิดตรงกัน

แต่ถึงกระนั้นก็ตามการรวมกลุ่มทางการเมืองในช่วงสมัยเลือกตั้งครั้งที่สองนี้ ก็ได้เริ่มเห็นกลุ่มแนวคิดทางการเมืองของ ส.ส.อีสานที่สอดคล้องและแตกต่างกันบ้างแล้ว ดังจะปรากฏในการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองที่แตกต่างกันในประเด็นต่อไปนี้

1. ร่างข้อบังคับการประชุมและการปรึกษาของสภาผู้แทนราษฎร (ฉบับที่4) พ.ศ.2480 ของนายเทพ โชติณัฐิต (ชูชันธุ์) (รายงานการประชุมสภาครั้งที่4/2480 (สามัญ) :174-223) หลักการ ก็คือ การเสนอญัตติร่างพระราชบัญญัติใดๆถ้ารัฐบาลเป็นผู้เสนอไม่ต้องมีผู้รับรอง หรือ(ที่นายเทพเสนอเพิ่มเติม) ว่ามีสมาชิกไม่น้อยกว่า 30 คนรับรองได้ เพราะข้อบังคับเดิม ร่างพระราชบัญญัติใดถ้านายกรัฐมนตรีไม่รับรอง แม้สมาชิกทั้งสภาจะรับรองก็เสนอขึ้นมาไม่ได้ ซึ่งปรากฏว่าได้มีฝ่ายสนับสนุนพระราชบัญญัตินี้มี 4 คน คือนายทองใบ สุคนกนิษฐ์(กระบี่) นายฟอง สิทธิธรรม (อุบลราชธานี) นายปรีกษ์ แก้วปลั่ง (สุรินทร์) โดยมีนายทองสืบ ศุภมาร์ค (ประจวบฯ) ร่วมสนับสนุนอีกหนึ่งเสียง

สำหรับฝ่ายค้านร่างพระราชบัญญัตินี้มี 3 คน เป็น ส.ส.ที่มาจากการเลือกตั้ง 2 คน คือนายเอื้อน ณ สงขลา(สงขลา) ¹ และนายทองดี ณ กาฬสินธุ์ (มหาสารคาม) โดยเฉพาะนายทองดีได้อภิปรายไม่เห็นด้วยอย่างรุนแรงและได้ยกตัวอย่างโดยเกรงว่า ส.ส.จะรับสินบนในการแก้กฎหมายต่างๆได้จึงไม่เห็นด้วยกับพระราชบัญญัติดังกล่าว และอีกท่านหนึ่งของฝ่ายที่ค้านพระราชบัญญัตินี้ คือ ส.ส.ประเภทที่ 2 ตัวอย่างดังกล่าวนี้คือประเด็นที่ ส.ส.อีสานมีความคิดเห็นทางการเมืองเกี่ยวกับเรื่องอำนาจในการเสนอร่างญัตติพระราชบัญญัติว่าผู้ใดควรมีอำนาจในสภาได้บ้าง ซึ่งตัวอย่างข้างต้นนี้แม้จะเป็นตัวอย่างเล็กๆที่ ส.ส.จากที่ต่างๆไม่ค่อยได้แสดงบทบาทในการแสดงความคิดเห็น ผลที่สุดร่างพระราชบัญญัตินี้เป็นอันตกไปด้วยคะแนนไม่รับหลักการ80/33 คะแนน

2. ร่างพระราชบัญญัติยกเลิกพระราชบัญญัติจัดการป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2480 ของนายเตียง ศิริขันธ์ (รายงานการประชุมสภา ครั้งที่8/2481 (สามัญ):523-564) โดยมีหลักการและเหตุผลคือ เพื่อความสมบูรณ์แห่งการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ และเพื่อความยุติธรรมอันแท้จริงแก่ผู้ที่จะแสดงความคิดเห็นอันจะนำมาซึ่งประโยชน์

¹ จากการอ่านรายงานการประชุมสภาพบว่า นายเอื้อน ณ สงขลาจะเป็นผู้อภิปรายฝ่ายสนับสนุนรัฐบาลเป็นส่วนใหญ่

แก่รัฐบาลหรือแก่ชุมชน ทั้งเพื่อเป็นบันไดขั้นต้นที่จะฝึกฝนวิธีก่อตั้งพรรคการเมือง¹ สำหรับ ร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้มี ส.ส.อภิปรายสนับสนุน 5 คน คือนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์(อุบลราชธานี) นายเทพ โชติณัฐิต (ชูนันท์) และ ส.ส.ต่างภาคร่วมสนับสนุน คือ นายอินทร์ สิงหนตร (เชียงใหม่) นายบุญศรี จันทนชาติ(อ่างทอง) นายทองอยู่ พุฒพัฒน์ (ธนบุรี)

จากการอภิปรายหลายครั้งจะพบว่า แนวคิดทางการเมืองของนายเตียง ศิริขันธ์ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และนายเทพ โชติณัฐิต ค่อนข้างจะคล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะนายเตียง ศิริขันธ์พบว่า เป็นผู้ที่มีความคิดก้าวหน้าทางการเมืองในเวลานั้นสูงมาก นอกเหนือจากร่างพระราชบัญญัติข้างต้นนี้แล้ว ยังเห็นได้จากกรณีกระทู้ถามรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมเกี่ยวกับโครงการทหารที่จะบำรุงลพบุรีและสร้างค่ายทหารพระนารายณ์ โดยกล้าตั้งคำถามเกี่ยวกับงบประมาณที่ได้ใช้จ่ายไปแล้วและต้องการใช้อีกเท่าใด (รายงานการประชุมสภาฯ2480(สามัญ2 สมัย2) เล่ม3 :12)

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในปี 2480 ที่มีการกล่าวถึงการตั้งพรรคการเมืองนี้ หากพิจารณาจะพบว่าก่อนหน้าในปี พ.ศ.2479 ได้มีผู้พยายามก่อตั้งสมาคมชาวอีสานแล้ว แต่ไม่สำเร็จได้ล้มเลิกไป และได้เริ่มอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ.2490ในช่วงที่มีรัฐธรรมนูญฉบับปี2489 ที่ได้บัญญัติไว้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับเสรีภาพในการก่อตั้งสมาคมและพรรคการเมือง (ดูในบทที่ 5)

สำหรับฝ่ายค้านร่างพรบ.นี้มี 3 คนคือ พ.ต.หลวงเชวงศักดิ์สงคราม รัฐมนตรี ส่วน ส.ส.อีสานที่คัดค้านพรบ.นี้คือ นายโสภณ สุภธีระ(ขอนแก่น) ได้คัดค้าน โดยให้เหตุผลว่า “ข้าพเจ้าไม่เห็นพ้องด้วยหลักการของท่านผู้เสนอ...ความจริงข้าพเจ้าปฏิเสธไม่ใช่ในเหตุผลที่จะกลัวไปที่ไหนๆ แต่มีเหตุผลอยู่ว่าความคิดในการที่จะล้มพระราชบัญญัติฉบับนี้เป็นความคิดที่รุนแรงเกินไป และในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นเพื่อนสมาชิกด้วยกัน ข้าพเจ้าเองไม่อยากจะให้ก้าวไปไกลนัก เพราะถ้าขึ้นก้าว

¹ เหตุผลหนึ่งที่นายเตียงได้กล่าวถึงการเกิดพรรคการเมืองในประเทศไทยว่า เป็นสิ่งที่ควรเกิดขึ้นได้โดยธรรมชาติ หากรัฐไม่กีดกันเสรีภาพ ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องพรรคการเมืองนี้ได้สอดคล้องกับแนวคิดของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศคือปรีดี พนมยงค์ที่ได้กล่าวไว้ในคราวประชุมรัฐมนตรี เกี่ยวกับการอภิปรายของ ส.ส.ในสภาฯในสมัยเลือกตั้งที่ 1 วิธีแก้มุลรากคือให้มีพรรคการเมือง นั่นเอง อย่างไรก็ตามแนวคิดเรื่องพรรคการเมืองของนายเตียง ในเวลาต่อมาได้เปลี่ยนไปเมื่อตนเองเป็นฝ่ายรัฐบาล ดูบทที่ 5

ไปไกลนัก ประเดี๋ยวจะตกเหว...” และนายโสภณ สุภธีระได้ให้เหตุผลอีกว่า เหตุการณ์ในบ้านเมืองยังไม่สงบและควรแก้ไขเป็นบางมาตรา ไม่ควรล้มทั้งฉบับ ซึ่งเหตุผลนี้แสดงให้เห็นถึงแนวความคิดทางการเมืองของท่านผู้นี้ที่ต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป

การคัดค้านพระราชบัญญัติของ ส.ส.อีสานท่านนี้ น่าจะแสดงให้เห็นได้ประการหนึ่งว่า ส.ส.อีสานเริ่มมีแนวความคิดทางการเมืองที่แตกต่างกันบ้างแล้ว และยังแสดงให้เห็นถึงความคิดที่แตกต่างกันโดยการอภิปรายคัดค้านในสภาไม่ใช่โดยการนิ่งเฉย และคนสุดท้ายที่คัดค้านพระราชบัญญัตินี้ คือ เอื้อน ณ สงขลา (สงขลา)

จากตัวอย่างข้างต้นนี้คือ ปราบกฏการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในกลุ่ม ส.ส.อีสานว่า ในสมัยการเลือกตั้งครั้งที่สอง ส.ส.อีสานเริ่มมีแนวความคิดทางการเมืองที่แตกต่างกัน ด้วยการแสดงออกโดยการคัดค้านในเวทีรัฐสภาบ้างแล้ว แต่การเกิดกลุ่มหรือขั้วความคิดทางการเมืองในกลุ่ม ส.ส.อีสานยังไม่ปรากฏชัดเจน เป็นเพียงการแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างของแต่ละบุคคลในแต่ละเรื่องแต่ละประเด็นเท่านั้น

ความเข้มข้นของการอภิปรายของกลุ่ม ส.ส.อีสานในสภานี้มีสูงมาก โดยเฉพาะ เรื่องร่างข้อบังคับการประชุมและการปรึกษาของสภาผู้แทนราษฎร พุทธศักราช 2481 ของนายถวิล อุดล (ร้อยเอ็ด) (รายงานการประชุมสภาครั้งที่21/2481(สามัญ) :1423-1472) โดยต้องการให้รัฐบาลเสนอพระราชบัญญัติงบประมาณแผ่นดินต่อสภาในเวลาต่อไปอย่างละเอียด เพื่อสภาจะได้พิจารณาตัดทอนหรือเพิ่มเติมได้อย่างถูกต้อง เพราะการเสนองบประมาณของรัฐบาลที่ผ่านมาทำย่อมาก ผลจากร่างข้อบังคับนี้ทำให้นายกรัฐมนตรีไม่สามารถรับหลักการได้ โดยรัฐบาลเห็นว่า”เป็นการผูกมัดเกินไป และไม่มีใครเขาทำกันในโลกนี้ เพราะฉะนั้น ถ้ารัฐบาลต้องรับร่างฉบับนี้ไปแล้ว เมื่อไม่สามารถจะทำได้ ข้าพเจ้าเห็นว่าคณะรัฐบาลจะต้องลาออกหมด” ในที่สุดการเมืองไทยสมัยเลือกตั้งที่สอง พ.ศ.2480-2481 ก็มาถึงทางตันหลังจากสภาผู้มีอายุได้ประมาณเพียง 9 เดือนเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ส.ส.อีสานกลุ่มหนึ่งได้อภิปรายสนับสนุนร่างข้อบังคับของนายถวิล อุดล (ร้อยเอ็ด) คือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์(อุบลราชธานี) ได้กล่าวอภิปรายสนับสนุน หลังจากอภิปรายเสร็จ นายทองอินทร์ยังได้เสนอให้ลงมติทันที โดยมีนายเตียง ศิริขันธ์(สกลนคร) และ นาย

พันธุ อินทวงศ์ (นครพนม) เป็นผู้รับรอง และนายพุมเทศ กาญจนเสริม (ชุขันธ์)¹ ได้ขอให้สภาฯ ลงมติลับโดยมีผู้รับรองเกิน 15 คน แม้นายฉ่ำ จำรัสเนตร์ (นครศรีธรรมราช) จะขอเปิดอภิปรายต่อก็ไม่เป็นผล เพราะปรากฏว่านายผล แสนสระดี (ขอนแก่น) ได้โต้แย้งว่าอยู่ในช่วงของการลงมติแล้ว ในที่สุดจึงได้มีการลงมติผลของการลงมติครั้งนี้รัฐบาลแพ้ โดยสภาฯรับหลักการด้วยคะแนน 45/31 จึงมีผลให้พระยาพลหขนายกรัฐมนตรี้ได้ประกาศยุบสภาเมื่อวันที่ 11 กันยายน 2481

จากการอภิปรายสนับสนุนร่างข้อบังคับข้างต้นของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์(อุบลราชธานี) นายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร) นายพันธุ อินทวงศ์ (นครพนม)นายผล แสนสระดี (ขอนแก่น) และนายพุมเทศ กาญจนเสริม (ชุขันธ์) นี้ แสดงให้เห็นถึง การเตรียมการและการวางแผนในสภาไว้เป็นอย่างดี ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่า การอภิปรายครั้งนี้เป็นจุดเริ่มต้นความสัมพันธ์ทางการเมืองในสภาครั้งสำคัญระหว่างนายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร) นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) และนายถวิล อุดล (ร้อยเอ็ด) และผลจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองครั้งนี้ก็เป็นเหตุให้รัฐบาลยุบสภาเป็นครั้งแรกในประเทศไทย² ส่วนผลที่ตามหลังยุบสภาก็คือ ทำให้คนกลุ่มนี้ได้ร่วมมือทางการเมืองนอกสภา เพื่อให้คนกลุ่มของตนได้รับการเลือกตั้งกลับเข้ามาอีกครั้งหนึ่ง ดังหัวข้อที่จะได้ศึกษาต่อไป และเป็นที่น่าสังเกตว่า คนกลุ่มนี้ในเวลาต่อมาได้กลายเป็นกลุ่มที่เคลื่อนไหวนอก

¹ นายพุมเทศ กาญจนเสริม (ชุขันธ์)ได้แต่งงานกับน้องสาวของนายถวิล อุดล

² ส่วนภาพลักษณ์ของ ส.ส.อีสานกลุ่มนี้ที่สะท้อนจากหนังสือพิมพ์สยาม (14 กันยายน 2481) “ยุบสภาคือการตัดสินใจ” มองว่า “...พวกฝ่ายค้านที่รุนแรงจับกลุ่มกันเป็นปีก เห็นได้ที่แล้วมียินยอมให้เลื่อนการพิจารณาไปวันอื่น ช่วงชิงเสนอให้ลงมติเสีย ซึ่งเป็นของแน่ว่า มติฝ่ายพวกของตนต้องชนะ 3.ส.ส.ประเภทนี้ถึงแม้จะมีผู้ “รู้ดี” อยู่มาก แต่ก็มี “ผู้รอดดี” ไม่น้อย มักไม่หนักในผลประโยชน์ของประเทศชาติมุ่งโรมรันเอาชนะรัฐบาลตะบันไป...” ส่วนความเห็นของฝ่ายค้าน ได้แก่ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายเตียง ไชยกาล นายเตียง ศิริขันธ์ แสดงว่าไม่รู้สึกแปลกประหลาดใจอะไรมากนัก “แม้จะติดใจอยู่บ้างว่ารัฐบาลคณะนี้ได้เคยแจ้งว่า จะบริหารงานโดยถือตามความประสงค์ ของราษฎรตามเสียงของคณะผู้แทนฝ่ายค้านแสดงว่า ดูประหนึ่งเวลานี้รัฐบาลไม่พิจารณาความข้อนี้ เป็นสำคัญ ซึ่งผู้แทนฝ่ายค้านเห็นว่า เป็นเพราะความประสงค์ของราษฎรถูกพิจารณาว่าไม่ถูกต้องและไม่สามารถปฏิบัติได้ ผู้แทนฝ่ายค้านเห็นว่า การยุบสภาครั้งนี้ไม่เป็นเรื่องเกี่ยวกับนโยบาย...” (สยามนิกร 13 กันยายน 2481)

สภาที่รู้จักกันคือกลุ่มเสรีไทยอีสาน และกลุ่มนี้ต่อมาได้ตั้งพรรคการเมืองและรู้จักกันในนามของ พรรคสหชีพในปีพ.ศ.2489 สำหรับบทบาทของนายจำลอง ดาวเรือง (มหาสารคาม) ในช่วงสมัยแรก นี้ยังไม่มีบทบาทเด่นมากนัก ขณะเดียวกันบทบาทของนายเลียง ไชยกาลในสมัยเลือกตั้งที่สองได้ ลดบทบาทลง ขณะที่นายเตียง ศิริขันธ์มีบทบาทนำสูงมากแม้จะเป็นผู้แทนราษฎรสมัยแรกก็ตาม

อาจกล่าวได้ว่า ในสมัยการเลือกตั้งครั้งที่ 2 พ.ศ.2480 นี้ พบว่า การรวมกลุ่มของ ส.ส. อีสานกลุ่มหนึ่งได้เริ่มก่อตัวขึ้น อันเป็นผลมาจากแนวคิดทางการเมืองในสภาที่คล้ายคลึงกันในเรื่อง ของชนชั้นระดับล่างและเรื่องของท้องถิ่น-ภูมิภาค และที่สำคัญก็คือเรื่อง งบประมาณ จนมีผลทำให้รัฐบาลประกาศยุบสภาครั้งแรกในประเทศไทย ส่วนแกนนำสำคัญของกลุ่มนี้คือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายเตียง ศิริขันธ์ นายผล แสนสระดี และนายถวิล อุดล เป็นต้น

4.4.3. ความสัมพันธ์ของ ส.ส.อีสานนอกสภา กรณีศึกษาการเลือกตั้ง ครั้งที่ 3 พ.ศ. 2481 : การแสดงถึงความผูกพันระหว่าง นายเตียง ศิริขันธ์ นายเลียง ไชยกาล และ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์

ผลจากการที่รัฐบาลตัดสินใจยุบสภาครั้งแรกของไทยเมื่อวันที่ 11 กันยายน 2481 นั้น นำไปสู่การเลือกตั้งใหม่อันเป็นการเลือกตั้งครั้งที่ 3 ของไทย โดยจัดให้มีขึ้นในวันที่ 12 พฤศจิกายน 2481 และจากการศึกษาการเลือกตั้งครั้งนี้พบว่า มีประเด็นที่น่าสนใจยิ่ง อันจะทำให้ทราบถึงการ รวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานกลุ่มที่ได้ร่วมมือกันจนเป็นเหตุให้รัฐบาลยุบสภานั้น มิใช่เป็น แต่เพียงความร่วมมือกันในเวทีรัฐสภาเท่านั้น หากแต่พบว่า ส.ส.อีสานกลุ่มนี้หลังการยุบสภาแล้ว ยังได้มีความสัมพันธ์นอกสภาอีกด้วย นอกจากนี้ยังต้องการชี้ให้เห็นถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ ของ ส.ส.นับตั้งแต่ระดับท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ (และเครือข่ายนี้จะได้รับการขยายความสำคัญใน บทที่ 5) รวมทั้งต้องการชี้ให้เห็นว่า ส.ส.เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการย้าสำนึกในเรื่องท้องถิ่นและภูมิภาค เพื่อผลประโยชน์ทางการเมืองของตนอีกด้วย

1. ความร่วมมือทางการเมืองนอกห้องที่ของแกนนำกลุ่ม ส.ส.อีสาน

จากการศึกษาพบว่า มี ส.ส.กลุ่มหนึ่งที่เคยรวมกลุ่มทางการเมืองในเวทีรัฐสภาจนเป็นเหตุ ให้รัฐบาลยุบสภานั้น เมื่อมีการเลือกตั้งใหม่ ส.ส.กลุ่มนี้ได้รวมกลุ่มช่วยเหลือทางการเมืองในเวที นอกสภาด้วย โดยได้ร่วมมือกันออกแผ่นโฆษณาหาเสียงสนับสนุนกลุ่มของตน ดังเช่น แผ่น

โฆษณาช่วยหาเสียงให้ นายดาบสงวน พะยุงพงศ์ หรือ นายถวิล อุดล จังหวัด ร้อยเอ็ดแผ่นโฆษณาหาเสียงมีข้อความคล้ายๆกัน คือ (กจช.(2) สร.0201.35.1/14 ปี2)

“ราษฎรจะมีความสุข ถ้าเลือกผู้แทนคนเก่า” ถึงท่านพี่น้องราษฎรทั้งหลาย..การที่ผู้แทนออกจากหน้าที่เพราะยุบสภานั้น เป็นวิธีการที่เป็นไปตามรัฐธรรมนูญอย่างเดียวกับการออกเมื่อครบ 4 ปีแล้ว...โดยเหตุที่ผู้แทนราษฎรชุดที่ถูกยุบนี้ ส่วนมากได้ร่วมจิตร่วมใจความคิดเห็นเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ด้วยน้ำใจอันเข้มแข็งกระทำหน้าที่ในสภา เป็นปากเป็นเสียงแทนราษฎรอย่างจริงจัง โดยไม่คิดถึงส่วนตัวแม้แต่น้อย ตลอดเวลา 6 เดือนที่แล้วมา ฉะนั้นถ้าท่านอยากได้ผู้แทนที่กระทำหน้าที่เพื่อระวังรักษาประโยชน์ของพี่น้องและประเทศชาติอย่างเข้มแข็ง พูดจริงทำจริงเช่นนี้แล้ว ก็ขอให้เลือกผู้แทนคนเก่า...”

โดยลงท้ายด้วยชื่อของผู้แทนราษฎรชุดเก่าที่เคยร่วมมือกันในสภา ได้แก่ (กจช.(2) สร.0201.35.1/14 ปี2) “จำลอง มหาสารคาม ขุนจรรยา มหาสารคาม เลียง อุดลข ทิม อุดลข บรรณ สุรินทร์ เลื่อน นครราชสีมา เอี่ยม นครราชสีมา ปรีกษ์ สุรินทร์ ถวิล ร้อยเอ็ด ทัน กลสิกรรม บุรีรัมย์ ทองดี มหาสารคาม พันธุ์ นครพนม ทองอินทร์ และฟอง อุดลข แพทย์อ้วน อุดรธานี เขมชาติ ร้อยเอ็ด เตียง สกล และชอนแก่น.” ส่วนทางภาคเหนือ ได้แก่ “ทอง แพร่ พิง อุดรดิตถ์ แถม ลำปาง วรการ เชียงใหม่ เพิ่ม พิจิตร “ ทางภาคใต้ได้แก่ “หลวงอภิบาล ชุมพร ยกเสียง ระนอง ฉ่ำ นครศรีธรรมราช เอื้อน สงขลา สงวน ทองใบ กระบี่ ดิษฐ์ สุระบุรี ขุนบูรณวาท นครศรีธรรมราช โมรา พังงา วุฒิ สุราษฎร์ธานี” และยังมีภาคอื่นๆอีก ได้แก่ “เสียม ชลบุรี สว่าง สุพรรณบุรี สงวน ปราจีนบุรี ทองสีบ ประจวบคีรีขันธ์ นิม ฉะเชิงเทรา เต็ก กาญจนบุรี วงศ์ จันทบุรี เฉลา ตราด ขุน ชำนิ สมุทรปราการ เอื้อน ออยุธยา”

นอกจากนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า กรณีภาคใต้ ที่จังหวัดตรังจากคำโฆษณาของคู่แข่งของ นายจ้ง คือ ของนายเชื่อน สวัสดิปาณี ทำให้ทราบว่า นายเลียง ไชยกาล(อุดลข) และนายถวิล อุดล(ร้อยเอ็ด) ได้มีแถลงการณ์มาถึงพ่อค้าที่จังหวัดตรังเพื่อให้พิมพ์แจกช่วยสนับสนุนครุจ้งด้วย (กจช.(2) สร.0201.35.1/14 ปี 1 แผ่นโฆษณาของนายเชื่อน สวัสดิปาณี) และจากเอกสารแผ่นโฆษณาหาเสียงยังพบว่า ที่สตูล ได้มีการตีพิมพ์ สำเนารายชื่อ ส.ส.คือกลุ่มที่เคลื่อนไหวในเวทีรัฐสภา ได้แก่ เลียง ไชยกาล เตียง ศิริขันธ์ พันธุ์ อินทวงค์ อินทร สิงหนตร เชื่อน สวัสดิปาณี เอื้อน ณ

สงขลา บรรณ สวันตร์จัน โมรา ณ ถลาง อับดุลยาลา ดิษฐ คัมภีร์ยศ สงวน พยุงพงศ์ และขุนจรรยา
วิเศษ พร้อมข้อความสนับสนุนให้มีการเลือกนายสงวน ณ นครเป็น ส.ส.อีกครั้งด้วย (กขช.(2)
สร.0201.35.1/14 ปีก 1 แผ่นของนายสงวน ณ นคร)

บุคคลที่กล่าวข้างต้นนี้คือ กลุ่มทางการเมืองที่เคยเคลื่อนไหวร่วมกันในเวทีรัฐสภาฯ และ
เมื่อมีการเลือกตั้งใหม่ก็ได้ร่วมมือกันในการหาเสียงดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น นอกเหนือจากนี้จาก
การศึกษาพบว่า ในกรณีที่ยี่สามในสมัยการเลือกตั้งครั้งที่ 3 นี้มี ส.ส.อีสาน ที่ได้เขียนแผ่นโฆษณา
ช่วยเพื่อนๆ ส.ส.โดยเฉพาะนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ซึ่งเป็น ส.ส.ที่มีบทบาทในสภามาแล้วถึง 2 สมัย
นั้น ได้เขียนข้อความประเภทอัดสำเนาสนับสนุนให้ประชาชนในพื้นที่หลายจังหวัดเลือกบุคคลที่ตน
สนับสนุนนั้นด้วย เท่าที่หลักฐานปรากฏ พบว่า นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) ให้การ
สนับสนุนทางการเมืองแก่ นายเตียง ศิริขันธ์ มากที่สุด ตามมาด้วยนายจำลอง ดาวเรือง ผู้เขียน
สันนิษฐานว่า เหตุที่บุคคลทั้งสองต้องการความช่วยเหลือจากนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ในระยะแรกนี้
ก็เพื่อเพิ่มน้ำหนักในการได้มาซึ่งคะแนนเสียง เนื่องจากบุคคลทั้งสองยังมีอายุการทำงานในหน้าที่
ส.ส.เพียง 9 เดือน ประกอบกับฐานทางการเมืองในพื้นที่ยังไม่แข็งแกร่งพอ จึงจำเป็นต้อง
อาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่ายทั้งในและนอกพื้นที่ ดังเช่น นายทองอินทร์ได้อัดสำเนาพิมพ์ข้อ
ความ พร้อมลายเซ็น ถึง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ สारวัตรแห่งจังหวัดสกลนคร มีข้อความว่า (กขช.
(2) สร.0201.35.1/14 ปีก 2)

“ข้าพเจ้าได้ปราศรัยกับบรรดาพี่น้องราษฎรชาวสกลนครโดยทางหนังสือมาครั้งหนึ่ง
ข้าพเจ้าต้องขออภัยอีกครั้งหนึ่ง เพราะเหตุว่าข้าพเจ้าและเตียงเป็นสหายร่วมงานกัน
ในสภาผู้แทนราษฎร เราต้องอาศัยกันในการกระทำกิจการทุกอย่างทั้งในและนอกสภาฯ
เราเป็นห่วงและผูกพันกันเป็นอย่างมาก เมื่อเราต้องจากกันไปเช่นนี้เราจึงมีความเสียใจ
เพราะงานชิ้นใหญ่ที่เราได้ร่วมมือกันมาตั้งแต่ต้นยังค้างคาอากาศอยู่ หากเราได้เข้ามา
เป็นผู้แทนอีกครั้งหนึ่งและร่วมมือกันดำเนินต่อไป เราก็พอมองเห็นความสำเร็จบ้างงาน
ที่ว่าเป็นคือ เราได้ร่วมกันเสนอร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยเงินเดือนกำนันผู้ใหญ่บ้านแพทย์
และสารวัตรต่อพระยาพหลโยธินนายกรัฐมนตรี...หากท่านเห็นว่าเราควรจะทำกรณีนี้อีก
ขอได้ให้ความช่วยเหลือแก่เราโดยเลือกเอาคนที่เรารักกันร่วมกัน ยอมอดและยอมตายด้วย
กันการทำงานใหญ่เช่นในสภานี้ถ้าไม่มีเพื่อนที่ร่วมใจที่ได้เลือกเฟ้นแล้วงานจะสำเร็จลุล่วง
ไปไม่ได้เลยขอความสวัสดิ์มีแต่พี่น้องชาวสกลอุบลและสกลจงเป็นทองแผ่นเดียวกัน
ข้าพเจ้าปาวสานเทอญ. รักและนับถือฉันทัญญาติ ....ทองอินทร์ ภูริพัฒน์ “

นอกเหนือจากนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) จะมีบทบาทในการช่วยนายเตียงแล้ว ยังพบว่า นายเลียง ไชยกาล (อุบลราชธานี) ก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่มีบทบาทในการช่วยนายเตียง ดังปรากฏหลักฐานในแผ่นโฆษณาหาเสียงความว่า (กจช.(2)สร.0201.35.1/14 ปีก 2 แผ่นโฆษณาของนายเตียง)

“ข้าพเจ้ารู้จักคุณเตียง ศิริขันธ์มานานแล้วแต่วันแต่ยังไม่เคยร่วมงานกัน...เมื่อคุณเตียงได้เข้าเป็นผู้แทนแล้ว ก็ได้ร่วมจิตต์คิดทำประโยชน์ให้แก่ชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง**ให้แก่ชาวอีสาน** ข้าพเจ้าได้อ่านแนวคิด ความเห็นและกำลังใจของคุณเตียงแล้วโดยตลอด เห็นว่าเป็นคนมีหัวใจเช่นเดียวกัน ฉะนั้นงานในหน้าที่ของเราฯจึงได้ร่วมกันตั้งแต่ต้นเรื่อยมา เราได้ฝ่าอันตรายนานาประการ ในบรรดาผู้แทนราษฎรข้าพเจ้ายกเอาคุณเตียงเป็นเพื่อนร่วมตายอีกคนหนึ่งรวมกันคุณทองอินทร์ ฉะนั้นเราทั้งสามคือข้าพเจ้า คุณเตียงและคุณทองอินทร์ต่างเป็นเพื่อนสนิทชิดชอบอย่างละทิ้งกันไม่ได้...เราชมว่า คุณเตียงกว้างขวาง ใจคอเป็นนักกีฬา ไม่เห็นแก่ตัว เหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับนักการเมือง เรื่องใครๆ เขากลับก็กล้าทำกล้าสู้ กล้าได้กล้าเสีย...ท่านได้ผู้แทนที่ดีมาแล้ว ท่านได้ผู้แทนที่ไว้ใจได้แล้ว...ขอให้อุบลกับสกลนครจงเป็นมิตรสนิทสนม โดยมีผู้แทนร่วมใจกันเทอญ” [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

จากแผ่นโฆษณาหาเสียงนี้สามารถสะท้อนภาพความสัมพันธ์ระหว่างนายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร) นายเลียง ไชยกาล (อุบลราชธานี) และนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) ได้เป็นอย่างดี และความสัมพันธ์นี้เหนียวแน่นจนถึงขนาดมีภาพถ่ายสามสหายหน้าพระที่นั่งอนันตสมาคมยื่นกอดคอกัน พร้อมทั้งคำบรรยายแห่งมิตรภาพที่เขียนโดยนายทองอินทร์และนายเลียงความว่า (กจช.(2)สร.0201.35.1/14 ปีก 2 ดุที่เตียง ศิริขันธ์)

“พะยานแห่งมิตรภาพ ได้แสดงออกให้ปรากฏถึงความงาน ส่วนใจเป็น
ข้อผูกพันไมตรีจิตต์ชั่ววันรันดร ขอความสวัสดิ์จึงมีแต่สามสหายของชาติ
ในหน้าที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

ทองอินทร์

ทั้งที่เรารู้กันอยู่ว่า เราไร้อำนาจวาสนา แต่เมื่อถึงคราววิบัติเราก็หาได้ละทิ้งกันไม่เราช่วยกัน เท่าที่กำลังมีพอจะช่วยได้โดยไม่คำนึงถึง (ข้อมูลฉีกหาย)
จะมีแก่ตน

เลียง ไชยกาล”

สำหรับนายถวิล อุดล (ร้อยเอ็ด) นั้นได้มีเคยร่วมงานกับทั้งนายทองอินทร์ และนายเลียง ไชยกาลเมื่อครั้งเป็นผู้ตรวจการเทศบาลเมืองอุบลฯ ส่วนนายจำลอง ดาวเรืองนั้นพบว่า ได้เริ่มมีความสัมพันธ์กับนายทองอินทร์ ฎริพัฒน์ (อุบลราชธานี) บ้างแล้ว โดยนายทองอินทร์ได้เขียนข้อความสนับสนุนในการหาเสียงครั้งที่ 3 นี้ด้วย

อย่างไรก็ตามแม้กลุ่มสามสหาคือนายเตียง ศิริขันธ์ นายทองอินทร์ ฎริพัฒน์ และนายเลียง ไชยกาล¹ จะมีความสัมพันธ์กันเหนียวแน่น แต่จากการศึกษาพบว่า การหาเสียงในส่วน of นายเลียง ไชยกาลมีอยู่ประเด็นหนึ่งที่นายเลียงไม่เห็นด้วยกับกลุ่มนี้ก็คือ ญัตติเกี่ยวกับข้อบังคับงบประมาณแผ่นดิน ของนายถวิล อุดลซึ่งนำไปสู่การยุบสภา นั้นนายเลียง ได้พิมพ์ข้อความเกี่ยวกับเรื่องนี้ในการหาเสียงว่า(กจข.(2)สร.0201.35.1/14ปี2ตุที่แม่โฆษณาหาเสียงของ เลียง ไชยกาล)

“...ความจริงรัฐบาลไม่เกลียดชังผู้แทนผู้ใด เป็นแต่ติบ้างว่า ผู้แทนบางคนอยากมีหน้ามีตาเกินไป ไม่รู้กาลเทศะ สักแต่ว่ามีปากก็พูดไป เป็นการเสียหายเท่านั้น ส่วนการยุบสภาเป็นอำนาจตามรัฐธรรมนูญ เป็นการส่งเสริมให้เห็นว่ารัฐธรรมนูญเราใช้ได้แทบทุกมาตรา เป็นการดีแก่ทุกฝ่ายส่วนข้าพเจ้าเอง...ไม่ได้เกี่ยวข้องกับในขณะยุบสภาคือญัตตินั้น ข้าพเจ้าไม่ได้เข้าประชุมด้วยเลย เพราะข้าพเจ้ารู้เท่าถึงกาล ฎีกาละเทศะ..”

¹ จากการศึกษพบว่า นอกจากนายเลียง ไชยกาล (อุบลราชธานี) จะช่วยนายเตียง ศิริขันธ์แล้ว ยังพบว่าทางหนึ่งที่นายเลียงได้ช่วยเหลือเพื่อน ส.ส.ในกลุ่มของตน คือ การเปิดโอกาสให้ ส.ส.หรือผู้สมัครที่ตนเองรู้จักได้พิมพ์สำเนาข้อความหาเสียงที่เครื่องอัดสำเนาในสำนักงานของตนได้ ซึ่งเครื่องดังกล่าวนี้มีน้อยคนมากในจังหวัดอุบลราชธานีที่จะมีเครื่องนี้ เนื่องจากมีราคาแพงถึง 1,000 บาทในเวลานั้น และเป็นที่น่าสังเกตว่า แผ่นโฆษณาหาเสียงในอีสานช่วงนั้นส่วนใหญ่พิมพ์มาจากโรงพิมพ์ที่กรุงเทพฯ ได้แก่ แผ่นโฆษณาของนายจำลอง ดาวเรือง ได้ใช้โรงพิมพ์ดำรงธรรม ถนนสมเด็จเจ้าพระยา ธนบุรี นายถวิล อุดล พิมพ์โรงพิมพ์สยามการหล่อ ถนนบำรุงเมือง นายเตียง ศิริขันธ์ส่วนใหญ่ใช้เครื่องอัดสำเนาที่สำนักงานของตนเอง ส่วนนายเลียง ไชยกาลนอกจากใช้เครื่องอัดสำเนาที่มีอยู่แล้วยังใช้การพิมพ์ที่โรงพิมพ์สยามพาณิชย์การ ถนนสีลม และที่โรงพิมพ์ไทยอนาถา ถนนตรีเพชร โรงพิมพ์สยามการหล่อ ถนนบำรุงเมือง ชุนบุรีศการดี โรงพิมพ์น้ำเฮง เป็นต้น

จากข้อความข้างต้นจะพบว่าในความเหมือนก็มีความต่างทางด้านแนวคิดทางการเมืองในกลุ่มนี้บ้างแล้ว และจะเห็นมากขึ้นในช่วงการดำเนินงานเสรีไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งนำไปสู่การแตกแยกของสามสหราชอาณาจักรนี้ (ดูในบทที่ 5)

อย่างไรก็ตามจากที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าการรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานกลุ่มหนึ่งขึ้นทั้งในสภาและนอกสภา นอกจากนี้ยังได้สะท้อนให้เห็นถึงแก่นนำของกลุ่ม ส.ส.อีสานกลุ่มนี้ รวมทั้งยังเห็นถึงอุดมการณ์หรือแนวคิดทางการเมืองในการรวมกลุ่มของ ส.ส.อีสานกลุ่มนี้

2. ความร่วมมือทางการเมืองของ ส.ส. ในท้องถิ่นระหว่างนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ กับนายเลียง ไชยกาล การเริ่มต้นระบบแบ่งปันอำนาจในเรื่องของพื้นที่

ตามที่เคยกล่าวมาแล้วว่า การเมืองเป็นเรื่องของพื้นที่หรือเขตเลือกตั้ง เนื่องจากเป็นฐานรากของที่มาของการได้มาซึ่งตำแหน่ง ส.ส. และตำแหน่งอื่นๆทางการเมือง ดังนั้นการเลือกตั้งพื้นที่ใดพื้นที่นั้นจะต้องมีความหมายต่อนักการเมืองหรือผู้สมัครเหล่านั้นหรือเป็นบุคคลที่สามารถสร้างความหมายหรือมีความสำคัญในพื้นที่หรือเขตเลือกตั้งเหล่านั้นได้ และหากพิจารณาจะพบว่าพื้นที่ทางการเมืองของ ส.ส. มีความเข้มข้นทางการเมืองมากยิ่งขึ้นเมื่อรัฐได้จัดให้มีการเลือกตั้งแบบแบ่งเขต “เขตเดียวเบอร์เดียว” และให้ประชาชนในพื้นที่ทำการเลือกตั้งโดยตรง โดยไม่ต้องผ่านตัวแทนที่เรียกว่าผู้แทนตำบลดังสมัยการเลือกตั้งครั้งแรกอีกต่อไป ด้วยเหตุนี้พื้นที่ที่แบ่งเขตจึงมีความสำคัญยิ่ง และในการศึกษาเกี่ยวกับพื้นที่ พบว่า ส.ส.อีสานที่รวมกลุ่มทางการเมืองในเวทีรัฐสภากลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ ส.ส.จังหวัดอุบลราชธานี คือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และนายเลียง ไชยกาล ได้มีข้อตกลงกันในเรื่องเขตพื้นที่ทางการเมือง โดยหลีกเลี่ยงที่จะเผชิญหน้าทางการเมือง ดังปรากฏข้อความในแผ่นปลิวของนายเลียง ไชยกาลที่มีถึงหวัคคะแนนว่า (กจช.(2) สร.0201.35.1/14 ปี 2)

“ผมสมัคร เขตต์ 3 ครูฟองเขตต์ 1 ครูทองอินทร์เขตต์ 2 ผมกับคุณทองอินทร์ตกลงกันเรียบร้อยแล้ว คุณทองอินทร์ได้ทำหนังสือถึงญาติมิตรทั่วทุกแห่งให้ราษฎรเลือกเอาผม เพราะผมเป็นมิตรสนิทกัน แลได้เคยร่วมมือทำประโยชน์แก่ราษฎรได้ดีมาแล้ว..”

จากข้อความข้างต้นนี้จะเห็นถึงการแบ่งเขต¹ พื้นที่ทางการเมืองและหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าของนักการเมืองในพื้นที่ โดยนักการเมืองเหล่านี้ได้ตกลงกัน(หรือที่ภาษาการเมืองปัจจุบันเรียกว่า “ฮั้ว”) ในการไม่ลงสมัครในเขตเดียวกัน นอกจากนี้ หากพิจารณาความสัมพันธ์ของบุคคลทั้งสอง(ดูหัวข้อแรก)จะพบว่าเป็นไปอย่างเหนียวแน่นอีกด้วย เป็นที่น่าสังเกตว่า เดิมเมื่อการเลือกตั้งครั้งที่ 2 นั้นนายเลียง ได้ลงสมัครในเขต 4 คือ เขตพิบูล เดชอุดม และวารินชำราบ แต่ต่อมาได้ย้ายไปลงสมัครในเขต 3 คือเขต บุ่ง² ขุหลุ และเขมราชู ส่วนหนึ่งสันนิษฐานว่า ต้องการหลีกเลี่ยงการหาเสียงของขุนบุรีสารดีที่มีพื้นที่ในเขตวารินชำราบ สำหรับนายทองอินทร์ได้ย้ายจากเขต 1 ในสมัยเลือกตั้งที่ 2 (ซึ่งเป็นพื้นที่ทางการเมืองของนายทองอินทร์ ภูมิพัฒน์มาก่อน เนื่องจากได้ช่วยให้ นายทิม ภูมิพัฒน์ได้รับเลือกเป็น ส.ส. ในเขตนี้มาก่อน) และลักษณะเช่นนี้จะพบได้ในจังหวัดใหญ่แม้ข้อมูลจะไม่ปรากฏ ดังเช่นที่ จังหวัดมหาสารคาม หากพิจารณาจะพบว่า นายทองม้วน อุตถากร ลงเขต 1 เขตอำเภอเมืองมหาสารคาม (และพื้นที่นี้ นายทองม้วนเคยแพ้การเลือกตั้งเมื่อปี พ.ศ.2480 ให้กับขุนจรรยาวิเศษ หลังจากนั้นได้รับเลือกเป็นประธานสภาเมืองมหาสารคาม) นายทองดี ณ กาฬสินธุ์ ลงเขต 2 ซึ่งเป็นพื้นที่ของจังหวัดกาฬสินธุ์ และนายจำลอง ดาวเรือง เขต 3 ซึ่งแต่ละเขตที่ลงนั้นจะพบว่าเป็นภูมิฉานของผู้สมัครนั้นด้วย หรือกรณีจังหวัดร้อยเอ็ดจะพบว่านายถวิล อุดล เขต 1 และนายเขมชาติ บุญยรัตพันธ์ เขต 2 จะไม่ลงในพื้นที่เดียวกัน หรือที่ขอนแก่น

¹ ตารางที่ 4.2 แสดงพื้นที่การแบ่งเขตเลือกตั้งสมัยที่ 3

จังหวัด	จำนวนเขตเลือกตั้ง	หมายเหตุ
อุบลราชธานี	4	มีจำนวนเขตและ ส.ส.มากที่สุดในประเทศ ขณะที่กรุงเทพฯยังมีเพียง 3 เขตเท่านั้นหรือ (ส.ส.3คน)
นครราชสีมา มหาสารคาม	3	กาฬสินธุ์ถูกยุบและรวมเข้ากับมหาสารคาม
ขอนแก่น ชุรินทร์(ศรีสะเกษ) ร้อยเอ็ด สุรินทร์	2	
ชัยภูมิ นครพนม บุรีรัมย์ เลย สกล หนองคาย อุดรธานี	1	-
รวม 14 จังหวัด	25 เขต	รวม ส.ส.อีสาน 25 คน

ที่มา :รัฐสภา.2502.สมุดภาพสมาชิกรัฐสภา 2475-2502

จากตารางข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่าจังหวัดที่มีจำนวนเขตเลือกตั้งมากกว่า 1 เขตมี 7 จังหวัดด้วยกัน

² บิดามารดาของนายเลียง ไชยกาลเคยตั้งถิ่นฐานที่นี้มาก่อน

นายโสภณ สุภธีระ ลงเขต 1 อำเภอเมือง น้ำพอง และภูเวียง ส่วนนายผล แสนสระดีลงเขตบ้านไผ่ ชนบท เมืองพล อันเป็นพื้นที่ของตนและเครือข่าย เป็นต้น

จากการศึกษากรณีการเลือกตั้งครั้งที่ 3 นี้ นอกจากนักการเมืองจะมีความร่วมมือทางการเมืองในเรื่องของการแบ่งพื้นที่ในการลงเลือกตั้งแล้ว ยังพบว่า เพื่อให้ได้รับการเลือกตั้งจากรัฐบาลในพื้นที่เลือกตั้งของตน นักการเมืองอีสานยังได้สร้างเครือข่ายทางสังคมและการเมืองขึ้น ทั้งนี้โดยอาศัยความสัมพันธ์ผ่านทางเครือข่าย เพื่อนฝูงมิตรสหาย ทางอาชีพ เป็นต้น และเนื่องจากเขตเลือกตั้งหนึ่งๆมีขนาดกว้างขวางกินพื้นที่ในหลายอำเภอหรือบางแห่งก็ทั้งจังหวัด และยังมีความเกี่ยวพันกับการเลือกตั้งของคนในพื้นที่ ทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องอาศัยความร่วมมือและความช่วยเหลือจากบรรดาเครือข่ายทั้งทางสังคมและการเมืองโดยเฉพาะในพื้นที่ให้การช่วยเหลือ และจากการศึกษาพบว่า กลุ่มเครือข่ายทางการเมืองและสังคมของ ส.ส.อีสานพบว่า มีหลายระดับ ได้แก่

ระดับส่วนบุคคล จากการศึกษพบว่าเครือข่ายความสัมพันธ์ที่ ส.ส.อีสานใช้ในการหาเสียงในพื้นที่ที่ประการหนึ่งก็คืออาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวในการช่วยให้ได้มาซึ่งอำนาจ ดังเช่นนายทองม้วน อัดถากร (ส.ส.มหาสารคาม) ในช่วงการเลือกตั้งสมัยนี้วิธีการหนึ่งที่ใช้คือ การเขียนจดหมายถึงคนที่รู้จัก ได้แก่ จดหมายถึง คุณบัว ชิดนภักดี คุณเกต ทับสีแก้ว และหรือคุณอุ้น ชาญขง ให้ช่วยเหลือในการเลือกตั้ง (กจช.(2) สร.0201.35.1/14 ปี 2) หรือกรณีของนายเลียง ไชยกาล (ส.ส.อุบลราชธานี) ก็ได้ใช้วิธีเดียวกัน โดยได้พิมพ์จดหมายอัดสำเนาถึงบรรดาคนที่รู้จัก ดังมีข้อความว่า(กจช.(2) สร.0201.35.1/14 ปี 2)

“ผมไม่มีโอกาสเขียนจดหมายพิเศษ จึงขอโทษที่อัดสำเนาข้อความเลือกส่งมาโดยเฉพาะไม่เกิน 30 นาม ซึ่งได้พิจารณาแล้วว่า เป็นพวกเรา มีความรู้สึกนึกคิดร่วมกันหรือคล้ายกันมาก ทั้งนี้โดยมากเป็นมิตรเก่าแก่มานาน แลอยู่ในลักษณะ “มิตรดี” ที่จะพึ่งกันได้ในอนาคต ผมจึงขอเรียนข้อความฝากฝังมาดังต่อไปนี้ เมื่อได้รับแล้ว โปรดตอบ ส่งไปยัง “สำนักงานอำเภอนุ่ง แล ขุหลุ เขมราษฎร์”ซึ่งผมจัดประจำไว้ คืออำเภอนุ่ง “สำนักงานนายเลียง ไชยกาล”ข้างบ้านนายนุ้ม อมรสินธุ์” ถ้าขุหลุส่งที่สำนักงานนายเลียง ไชยกาลบ้านนายยิ้ม จันทฤดี” ถ้าเขมราษฎร์ ส่งที่บ้านคุณโพ ศรีรัญญรัตน์ ...”

ดังนั้น จึงไม่แปลกที่จะเห็นถึงบุคคลที่ใกล้ชิดของนายเลียง ไชยกาลได้ให้ความร่วมมือทางการเมืองแก่นายเลียง โดยได้ช่วยนายเลียง ไชยกาลหาเสียงในพื้นที่ของตน ดังเช่น นายกิมใช้ ศรีสมบูรณ์ ซึ่งเคยได้รับเลือกเป็น สมาชิกสภาจังหวัด ส่วนกรรมการที่เลือกสรรสมาชิกสภาจังหวัดส่วนหนึ่งก็คือ ส.ส.อุบลฯ(คูบทที่ 3) ดังนั้น เมื่อการเลือกตั้ง ส.ส.จะเห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ทางการเมืองต่างตอบแทนซึ่งกันและกันได้เป็นอย่างดี โดยนายกิมใช้ได้มีประกาศถึงพี่น้องชาวอำเภอขุขันธ์ ดังข้อความที่เขียนจากบริษัทไฟฟ้าอุบลจำกัด เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2481 ว่า (กจข.(2) สร.0201.35.1/14 ปีที่ 2)

“กิมใช้ ศรีสมบูรณ์หลานขุนพนานิคม และเป็นน้องขุนมนูญประศาสน์ ..

พี่น้องทั้งหลายคงจำผมได้บ้างบางคน คือ สมัยครั้งขุนพนามาเป็นนายอำเภออยู่ที่นั่น ผมเมื่อครั้งยังเป็นเด็กๆ ได้มาอยู่กับขุนพนา ซึ่งสมัยนั้นผมก็ได้ทำความคุ้นเคยรักแพ่งพี่น้องอยู่เป็นจำนวนมากหน้าหลายตา แต่วาสนาของผมไม่เหมาะกับทางราชการผมจึงได้ตั้งทำการค้าขายอยู่ที่จังหวัดอุบลฯ บัดนี้ได้ตั้งโรงไฟฟ้าเมืองอุบล นอกจากขุนพนา ยังมีขุนมนูญประศาสน์(บุตรเขยขุนพนา) ซึ่งเป็นพี่ชายของผมก็ได้มารับราชการอยู่ที่อำเภอขุขันธ์ จนย้ายไปเป็นนายอำเภอพนมไพร เมื่อจะจากไปได้สั่งผมไว้ว่า ถ้ามีธุระการงานใดๆเกี่ยวกับทางพี่ป้าน้ำสาวที่อำเภอขุขันธ์ ..ก็ให้ผมติดต่อไว้ เพื่อมิให้ความเกี่ยวพันขาดสายไป บัดนี้นายเลียง ไชยกาลญาติสนิทของท่านขุนพรมประศาสน์เป็นพี่น้องและสหายรัก น้ำใจอันเดียวกัน จักสมัครเป็นผู้แทนราษฎรในเขตนี้ จึงขอบอกมายังพี่น้องทั้งหลายให้รู้จักทั่วกันว่า นายเลียง ไชยกาล สมควรเป็นผู้แทนราษฎรอันแท้จริง..” [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

จากข้อความข้างต้นนี้จะเห็นถึงความพยายามสร้างหรือฟื้นฟูความสัมพันธ์ส่วนบุคคลให้มีความหมายทางการเมืองขึ้นมา และจะเห็นถึงฐานเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมและการเมืองของนักการเมืองกับคนในพื้นที่ด้วย

ระดับผู้นำท้องถิ่น อันได้แก่ ครู กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ตำบล และสมาชิกสภาเมืองรวมทั้งสมาชิกสภาจังหวัด

หากพิจารณากลุ่มผู้นำท้องถิ่นซึ่งก็คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ตำบล ครู สมาชิกสภาเทศบาลเมืองและจังหวัด (ดังได้กล่าวไว้ในบทที่3) จะพบว่าคนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีบทบาทในท้องถิ่นสูง

มาก ดังนั้น จึงพบอยู่ทั่วไปว่า ส.ส.ในทุกรัฐที่ไม่สามารถละลายคนกลุ่มนี้เป็นอันตราย ดังเห็นได้จากแผ่นโฆษณาหาเสียงของ ส.ส.ในทุกรัฐ ประเด็นหนึ่งที่ยกขึ้นมาหาเสียงก็คือ เรื่องเงินเดือนของครูประจำภาค กำหนดผู้ใหญ่บ้าน บ้านพักครู หรือการช่วยเหลือครู และเรื่องเงินส่วนลด กำหนดและผู้ใหญ่บ้าน¹ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงพบว่าผู้สมัครหลายคนได้ทำจดหมายเปิดผนึกถึงคนกลุ่มนี้ เพื่อให้ช่วยเหลือตน ดังเช่น นายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร) ได้มีจดหมายถึงกลุ่มครูในจังหวัดสกลนคร (ขณะเดียวกันนายเตียงก็เคยมีอาชีพเป็นครูมาก่อน) นายเตียง ไชยกาล (อุบลราชธานี) มีหนังสือถึงกำหนด ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น

ขณะเดียวกันจากการศึกษาก็พบว่า มีการเคลื่อนไหวของผู้นำท้องถิ่นกลุ่มนี้ในการช่วยเหลือผู้สมัครรับเลือกตั้ง ดังเช่นที่ นายยัง สิริ และนายบึก พาสโรจ สมาชิกสภาจังหวัดสุรินทร์ได้พิมพ์ข้อความโฆษณา ถึงท่านพ่อ แม่แลญาติมิตรทั้งหลาย โดยเนื้อความกล่าวว่ (กจข.(2) สร.0201.35.1/14 ปี 2 แผ่นโฆษณานี้พิมพ์ที่โรงพิมพ์กิมหลีหงวน (เบงเฮง) เสาชิงช้า กรุงเทพฯ)

“...ข้าพเจ้าผู้หวังดีต่อประเทศชาติแลญาติมิตรทั้งหลาย ผู้สละทุนทรัพย์ เล็กน้อยพิมพ์ความเห็นส่วนตัวเสนอท่านผู้อ่านว่าเห็นดีด้วยข้าพเจ้าหรือไม่...
ข้าพเจ้าเห็นว่า ควรเลือก 1.ขุนรักรัษฎากรผู้แทนคนเก่าเมื่อครั้งสมัยที่ 1 เพราะเคยทำประโยชน์แก่พวกเรา...2.ควรเลือกนายพันธุ้ มูลศาสตร์ ยังรับราชการเป็นจำศาลอยู่ที่จังหวัดอุดร แลเคยเป็นจำศาลจังหวัดนครราชสีมา เคยเป็นเจ้าพนักงานตรวจเงินแผ่นดิน แลรอบรู้กฎหมาย สอบไล่ได้เนติบัณฑิตสยาม ถ้าเห็นด้วยข้าพเจ้าจงเลือกบุคคลดังกล่าวนี้...”

นอกจากนี้ในบางพื้นที่ยังใช้เครือข่ายทั้งผู้นำไม่เป็นทางการ อย่างเช่นพระสงฆ์ ช่วยในการหาเสียง โดยพบในภาคเหนือที่จังหวัดเชียงใหม่ ดังกรณีของนายอินทร สิงหนตร ได้มีการนำเสนอพิมพ์รูปพระคือเจ้าคณะมณฑลพายัพ พร้อมลายมือที่ด้านล่างของรูปว่า “เจ้าคณะมณฑลพายัพให้เป็นที่ระลึกว่า นายอินทร สิงหนตร ผู้แทนราษฎรผู้เดียวได้มาติดต่อช่วยเหลือในการศาสนาจนเป็นที่คุ้นเคย 17/6/81” (กจข.(2) สร.0201.35.1/14 ปี 1)

¹ กจข.(2) สร.0201.35.1/14 ปี 1 และปี 2 ดูในกรณีหาเสียงของนายพุ่มเทศ กาญจนเสริม(ชูพันธ์) นายอินทร สิงหนตร (เชียงใหม่) นายเล่งเสียน พันธเศรษฐ เขต 3 (เชียงใหม่) นายตัน พรหมทิทธิกุล(บุรีรัมย์) นายเตียง ศิริขันธ์ เป็นต้น

นอกเหนือจากพระแล้วในการเลือกตั้งครั้งนี้พบว่าที่ ปราจีนบุรียังมีลายมือของนายอำเภอ บ้านสร้าง ช่วยหาเสียงให้กับนายดาบสงวน พะยุงพงศ์อีกด้วย (กจช.(2) สร.0201.35.1/14 ปี2) ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ผู้สมัครในช่วงนั้นได้พยายามใช้เครือข่ายหรือยุทธศาสตร์ทุกๆด้านเพื่อให้ได้มาซึ่งชัยชนะทางการเมือง

3. ประเด็นที่ใช้ในการเสียงของ ส.ส.อีสาน ย้ำความเป็นท้องถิ่น แยกเขา-แยกเรา เน้นแก้ปัญหาปากท้องของราษฎร และชูความเป็นคนจริง กล้าต่อสู้ทางการเมือง

จากการศึกษาประเด็นการหาเสียงที่กลุ่ม ส.ส.อีสานได้ใช้ในการหาเสียงในสมัยที่ 3 นั้น พบว่า มีประเด็นที่น่าสนใจอันจะช่วยให้เข้าใจ กลุ่ม ส.ส.อีสาน รวมทั้งบริบททางการเมืองในขณะนั้นได้ชัดเจนขึ้น สำหรับประเด็นที่กลุ่ม ส.ส.อีสานได้ชูในช่วงสมัยการเลือกตั้งครั้งที่ 3 มีดังนี้

ประเด็นที่ 1 ชูประเด็นความเป็นคนในพื้นที่หรือท้องถิ่น ย้ำเรื่อง “คนนอก คนใน” หรือ การแยก “เขาและเรา”

ประเด็นดังกล่าวนี้ เป็นประเด็นหนึ่งที่ได้รับการย้ำในพื้นที่อีสาน โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีผู้สมัครต่างถิ่นเข้าแข่งขัน หรือคนที่ไม่ใช่ภูมิลำเนาที่นั่นมาสมัครรับเลือกตั้งแข่งขันในพื้นที่ ดังเช่น ที่ ชูพันธ์ เขต 2 นายพุ่มเทศ กาญจนเสริม (ส.ส.สมัยการเลือกตั้งครั้งที่ 2 และ 3) บรรทัดแรกของแผ่นโฆษณาหาเสียงคือ “เลือกนายพุ่มเทศ กาญจนเสริม ผู้มีเลือดชูพันธ์แท้..” ขณะเดียวกัน ประเด็นนี้คงจะเป็นประเด็นที่แรงมากในพื้นที่ชูพันธ์ เขต 1 จนถึงกับทำให้หลวงราชบุรีวิรุฬห์กิจ ได้โฆษณาว่า (กจช.(2) สร.0201.35.1/14 ปี 1 ดูแผ่นโฆษณาของหลวงราชบุรีวิรุฬห์กิจ และนายพุ่มเทศ กาญจนเสริม)

“เลือกหลวงราชบุรีวิรุฬห์กิจ เป็นผู้แทน เบอร์ 3 ข้าพเจ้าขอรับรองโดยความซื่อสัตย์ว่า ถ้าข้าพเจ้าได้รับเลือกเป็นผู้แทนแล้ว ข้าพเจ้าจะมาตั้งหลักฐานอยู่ในท้องที่จังหวัด ชูพันธ์เพื่อเป็นการสะดวก ในเมื่อท่านทั้งหลายมีกิจธุระที่จะปรึกษาหารือได้โดยสะดวก”

นอกจากนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า ความเป็นคนนอกหรือคนใน หรือ การแยกเขา-เรานี้กินความหมายไปจนถึงคนที่ไม่ใช่ภูมิลำเนาในพื้นที่ ดังเช่น จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งมี 3 เขตเลือกตั้ง โดย

เฉพาะเขตเลือกตั้งที่ 2 เป็นพื้นที่ของจังหวัดกาฬสินธุ์ และเนื่องจากจังหวัดกาฬสินธุ์ถูกยุบให้รวมเป็นจังหวัดเดียวกับจังหวัดมหาสารคาม เมื่อมีการหาเสียง ประเด็นหนึ่งที่คนในพื้นที่กาฬสินธุ์ชูประเด็นในพื้นที่นอกเหนือจากทำเรื่องขอแยกจังหวัดกาฬสินธุ์ออกจากมหาสารคามแล้ว ก็คือ การเน้นย้ำความเป็นคนในพื้นที่ ดังเช่น กรณีการหาเสียงของนายทองดี ธิ กาฬสินธุ์ ความว่า การเลือกตั้งแบบแบ่งเขตมีส่วนทำให้คนกาฬสินธุ์สามารถมีผู้แทนที่เป็นชาวกาฬสินธุ์เข้าไปทำหน้าที่ในสภาได้ด้วย (กจช.(2) สร.0201.35.1/14 ปีก 2 แผ่นโฆษณาของทองดี ธิ กาฬสินธุ์)

จากการศึกษาพบว่า ไม่เพียงแต่จะพบประเด็นนี้ในภาคอีสานเท่านั้นยังพบว่ามีอยู่ทั่วไป เช่นที่ ภาคเหนือ จังหวัดน่าน ของนายจรัส มหาวงศนันท์ เน้นว่า “เลือดจังหวัดน่านแท้ๆ สมัครรับเลือกตั้งในจังหวัด (กจช.(2) สร.0201.35.1/14 ปีก 1 ดูแผ่นโฆษณาของนายจรัส มหาวงศนันท์) หรือ ที่ภาคใต้ก็เช่นกัน จังหวัดกระบี่ พันเต พวงนุ่น นอกจากจะยกเรื่องศาสนาอิสลามเป็นประเด็นในการหาเสียงแล้วยังเน้นเรื่องคนในคนนอกพื้นที่ด้วย (กจช.(2) สร.0201.35.1/14 ปีก 1 พันเต พวงนุ่น)

ดังนั้นประเด็นในเรื่องคนในคนนอก ท้องถิ่นนิยมนั้น อาจกล่าวได้ว่า ผู้แทนราษฎรเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการจุดกระแสในข้อนี้ โดยเฉพาะช่วงฤดูกาลที่มีการเลือกตั้ง ซึ่งได้รับการเน้นและย้ำในหลายพื้นที่ทั่วประเทศ

ประเด็นที่ 2 เน้นการแก้ปัญหาปากท้องของคนในพื้นที่

จากการศึกษาประเด็นต่างๆที่ ส.ส.อีสานและภาคอื่นๆขึ้นมาเสียงพบว่า มีประเด็นที่เหมือนกันประการหนึ่งก็คือ เรื่องขอลดค่านา การเลิกหรือลดเงินรัฐอุปการ รวมทั้งการเสนอขอลดค่าอาชญาบัตร และการช่วยเหลือชาวนา(ดูกจช.(2)สร.0201.35.1/14 ปีก 1 และ2) ส่วนรายละเอียดในเรื่องอื่นๆนั้นแตกต่างกันไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัญหาเฉพาะด้านของพื้นที่ในแต่ละแห่งที่มีปัญหาไม่เหมือนกัน ก็จะยกปัญหาเหล่านั้นมาเป็นประเด็นในการหาเสียง ทั้งในแง่ที่ได้ทำไปแล้วหรือที่กำลังจะเข้าไปทำหากได้รับการเลือกตั้ง ดังตารางตัวอย่างข้างล่างนี้

ตารางที่ 4.3. ตัวอย่างประเด็นการหาเสียงของ ส.ส.อีสาน ปี 2481

ชื่อ	งานเก่าที่ได้ทำไปแล้ว(ส.ส.เก่า)	งานค้าง/ใหม่ที่จะทำหากได้รับเลือก
นายไธภณ สุภธีระ (ขอนแก่น)	บอกแต่เพียงว่าได้ทำประโยชน์ ช่วยเหลือไว้หลายอย่าง	ขอลดค่านา ลดค่าภาษีไม้ และขอ ยกเว้นไม่ต้องจับจองหัวไร่ปลายนา
พุดเทศ กาญจนเสริม (บุรีรัมย์)	เน้นไปที่การทำงานในสภา เช่น ร่วมกับนายถวิลเรื่องงบประมาณอย่างละเอียด	เปลี่ยนชื่อจังหวัดเป็นศรีสะเกษ เพิ่ม โทษผู้ค้ำฝิ่นเถื่อน ลดค่าปรับ รัฐชูปการและยึดเวลาชำระ เพิ่ม กำลังตำรวจ บ้านพักครู การชล ประทาน ขอให้ช่วยกำนันผู้ใหญ่ บ้าน อาชีพราษฎร สร้างทาง การ ศาสนา
นายทัน พรหมพิทักษ์กุล (บุรีรัมย์)	ให้จ่ายส่วนลด และเครื่องเขียน กำนันผู้ใหญ่บ้านเพิ่มขึ้น เลิกค่า ธรรมเนียมจับจองใบเหยียบย่ำที่ ดิน งดการเร่งรัดภาษีอากรในฤดู ทำนา ช่วยชวอน้ำท่วมที่พุท ไธสง ได้เถียงมิให้จดทะเบียน สัตว์ตัวเมีย เสนอให้ลดค่าระวาง ลดไฟแก๊สสัตว์ เสนอให้ส่งหมอบไป รักษาโรคคุดทะราดในจังหวัด เสนอพรบ.ให้สิทธิครูประชาบาล	-
ทองดี ณ กาฬสินธุ์ (มหาสารคาม)	ได้ถามรัฐบาลในกระทู้ต่างๆคือ เกี่ยวกับการชลประทานการปิด ห้วยน้ำสีทัน การสำรวจลำปาว การยุบจังหวัดกาฬสินธุ์ เงิน เดือนครูประชาบาล การจ่าย เครื่องเขียนแก่กำนันผู้ใหญ่บ้าน ขอให้เปิดค่าภาษีทำเหล้าเป็น รายหลังคาเรือน ถนนจาก	-

	ขอนแก่น-กาฬสินธุ์ กาฬสินธุ์-สกลนคร ฯลฯ	
จำลอง ดาวเรือง (มหาสารคาม)	เสนอกระทู้ถามรัฐบาล 67 กระทู้ ในจำนวนกระทู้ทั้งหมด 654 กระทู้ถามเกี่ยวกับภาษีอากร สิทธิของครู นโยบายการศึกษา เศรษฐกิจและการค้า การต่าง ประเทศ ราชทัณฑ์ การศาล วิจารณ์การใช้แรงงานกรรมกร และเรื่องความยากจนของ ชาวนาอีสาน	

ที่มา : กจข.(2)สร.0201.35.1/14 ปีที่ 1 และ 2

ประเด็นที่สาม ย้ำความเป็นคนจริง กล้าต่อสู้ทางการเมือง

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มแกนนำ ส.ส.อีสานบางคนได้ชูประเด็นนี้เป็นประเด็นหนึ่งในการหาเสียงของตน ได้แก่ นายเตียง ศิริขันธ์ นายจำลอง ดาวเรือง นายเลียง ไชยกาล ส่วนนายทอง-อินทร์ ภูริพัฒน์ไม่พบแผ่นโฆษณาหาเสียงให้แก่ตนเอง พบแต่แผ่นโฆษณาหาเสียงช่วยเพื่อน ส.ส. กลุ่มของตนที่เคยร่วมงานกันสภามาก่อน เช่น ช่วยนายเตียง ศิริขันธ์ และนายจำลองดาวเรือง เป็นที่น่าสังเกตว่า กรณีของนายเตียง ศิริขันธ์จากการศึกษาเอกสารพบว่ามีการเมืองหลายคนรวมทั้งนักหนังสือพิมพ์ได้กล่าวยกย่องและให้การสนับสนุนนายเตียงสูงมากกว่าบุคคลอื่นๆ ทั้งที่ได้เข้าไปมีบทบาทในสภาก่อนหน้าการเลือกตั้งครั้งที่ 3 นี้เพียง 9 เดือนเท่านั้น สำหรับตัวอย่างการหาเสียงในประเด็นนี้ ดังเช่น กรณีนายเลียง ไชยกาล (อุบลฯ)

“ผู้ที่ถูกชู้ว่าจะฆ่า จะยิง และถูกจับโยนน้ำ เพราะทำหน้าที่ผู้แทนราษฎร ซึ่งท่านจะต้องเห็นใจ”

หรือ “...เลียง! อ่อนโยน แต่ไม่อ่อนแอ กล้าสามารถเข้มแข็ง แต่ไม่แข็งกระด้าง ยอมตายเพื่อราษฎร เห็นมาแล้วจริงๆ ถูกชู้จะฆ่าจะยิง ถูกจับโยนน้ำก็ไม่ทำถอย เพราะรักราษฎรจริงๆ..”

หรือ นายจำลอง ดาวเรือง ได้กล่าวหาเสียงว่า (กจช.(2)สร.0201.35.1/14 ปี 2)

“...ผู้แทนรุ่นที่ปากแข็ง สภาฯ สมัครอีก...สำหรับข้าพเจ้านั้น ข้าพเจ้ามอบ
ข้าพเจ้าอุทิศ ชีวิต ร่างกาย ความคิดเห็น ข้าพเจ้ายอมอุทิศมันสมองทุกส่วน
เพื่อประเทศชาติ และเพื่อประโยชน์ส่วนรวมอย่างจริงจัง ชีวิตจิตใจข้าพเจ้า
เป็นนักการเมืองจริงๆ แม้ในขณะนี้ข้าพเจ้าจะยังไม่เด่นที่สุดก็ตาม แต่ใน
เวลาต่อไปข้างหน้า ข้าพเจ้าต้องมีวันหนึ่งที่จะนำเกียรติยศและชื่อเสียงของ
จังหวัดมหาสารคามให้เป็นที่รู้จักให้เป็นที่รู้จักในวงการเมืองทั่วไป...”

สำหรับกรณีความเป็นคนจริงของนายเตียง ศิริขันธ์นั้น สะท้อนได้จากแผ่นโฆษณาหาเสียง
ที่เตียง ศิริขันธ์นำเสนอปัญหาความเดือดร้อนของราษฎรในช่วงก่อนที่ตนเป็น ส.ส.และนำเสนอผล
งานโดยเฉพาะปราบ.ยกเลิกพรบ.ป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ และเป็นคนแรกที่ว่ารัฐธรรมนูญ “แหย”
เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเพื่อน ส.ส.เขียนถึง และยังมึงงานของสภา ศิริमानนท์ ได้กล่าวถึงนายเตียง
ว่า (กจช.(2)สร.0201.35.1/14 ปี 2 แผ่นโฆษณาของนายเตียง)

“ในจำนวนผู้แทนทั้งหมดในสมัยที่ถูกยุบสภาฯนี้ เตียง ศิริขันธ์เป็นคนดีที่สุด
ซึ่งมีอยู่ไม่กี่คน สำหรับ ข้าพเจ้า การร่างพรบ.ป้องกันรัฐธรรมนูญของเขานั้น
แหละ (ข้อมูลขาด)—เห็นว่าเตียง ศิริขันธ์เป็นนักรัฐธรรมนูญที่แท้จริง..”

นอกจากนี้ ยังมีกุหลาบ สายประดิษฐ์(หนังสือพิมพ์ประชาชาติ) ธนวัฒน์ จาตุประยูร(ประชาชาติ) และ
คนอื่นๆอีกที่เห็นว่า นายเตียงเป็นคนจริง (กจช.(2)สร.0201.35.1/14 ปี 2 แผ่นโฆษณาของนาย
เตียง)

ประเด็นที่ 4 ชูเป็นพวกเดียวกันกับชนชั้นชาวนา ชาวนอน และกรรมกร

จากการศึกษาการเลือกตั้งสมัยที่ 3 นี้ พบว่า ยังคงมีกระแสของการเน้นที่ภูมิหลังของผู้
สมัครที่สมควรได้รับเลือกเป็นนักการเมือง มีหลายคนได้เน้นไปที่เชื้อสายเจ้าเมือง ขณะเดียวกันใน
สมัยการเลือกตั้งครั้งนี้ที่สำคัญ ก็คือ มีการชูกระแสของชาวนา ชาวนอน และกรรมกรขึ้นมาหาเสียง
ในครั้งนี้อย่างเห็นถึงความเป็นพวกเดียวกัน หรือความเหมือนกัน ดังเช่นนายเตียง
ไชยกาล (ส.ส.อุบลฯ) ประเด็นหนึ่งที่นายเตียงใช้หาเสียงก็คือ “เป็นตระกูลชาวนา ชาวนอน เคยอยู่

นา ทำนากับพระยาพ่อพระปลัดมาแล้ว” หรือ “เลียง เป็นลูกท้าวสาย นางสำเนียง เคยอยู่อำเภอทุ่ง
มาหลายสิบปี เกิดจากพ่อพระปลัด พระอุบลเดชประจักษ์ ลูกเจ้าอุปฮาด (โท) เลือดเนื้อแท้พระ
ปฐมราชวงศ์ผู้สร้างเมืองอุบลฯ..” หรือ “เป็นเพื่อนชาวนา เพื่อนคนจน...”(กจช.(2) สร.0201.35.1
/14 ปีก 2 แผ่นโฆษณาของนายเลียง ไชยกาล)

นอกจากนี้ ยังมีอีกหลายคนที่ยืนยันลักษณะคล้ายๆกัน เช่นนายทัน พรหมพิทักษ์ (ส.ส.
บุรีรัมย์) “..เคยเป็นชาวนา เรียนจบวิชาทำนาในประเทศสยามไม่มีที่เรียน จึงเห็นชาวนา
ยอมตายแทนชาวนามาแล้ว” (กจช.(2) สร.0201.35.1/14 ปีก 2) หรือนายจำลอง ดาวเรือง กล่าว
ตอนหนึ่งในแผ่นหาเสียงว่า (กจช.(2) สร.0201.35.1/14 ปีก 2)

“...ข้าพเจ้าเป็นบุคคลชั้นเดียวกับพวกท่าน โดยที่พวกท่านเห็นว่า
ข้าพเจ้าเป็นลูกชาวนา ...อย่าลืมนะว่าข้าพเจ้าเป็นลูกชาวนา เลือดทุกๆหยด
ของข้าพเจ้าเป็นเลือดชาวนา”

หรือนายเลื่อน พงษ์โสภณ (ส.ส.นครราชสีมา) เขียนสนับสนุนนายจำลอง ดาวเรือง ก็ได้ใช้
ประเด็นนี้ ในการเขียนสนับสนุน นายจำลองว่า เป็นบุคคลที่รู้หัวอกคนทุกชั้นโดยเฉพาะคนจน
(กจช.(2) สร.0201.35.1/14 ปีก 2)

ดังนั้น จึงไม่แปลกที่จะพบว่า เนื้อหาอันหนึ่งที่บรรดาผู้สมัคร ส.ส. โดยเฉพาะอดีต ส.ส.ที่
ผ่านงานในรัฐสภามาแล้ว ในเวลานั้นได้ใช้เป็นประเด็น เรื่องการผ่อนผันการเร่งรัดค่านา เงิน
รัฐูปการผ่อนผันเลื่อนการชำระและลดค่าปรับลง ลดค่าอาญาบัตรค่าโคกระปือ และประเด็นอื่นๆที่
เกี่ยวกับการทำมาหากินของชาวนา ชาวสวนรวมทั้งเรื่องชลประทาน เป็นต้น ซึ่งประเด็นนี้ในเขต
พระนครพบว่า ก็ยังมีการใช้เป็นประเด็นหาเสียงในเขตมีนบุรี หนองจอก ลาดกระบัง

**ประเด็นที่ 5 ย้ำความเป็นผู้มีหน้าที่การงานดี และมีความรู้สูง เน้นในปริญญา
“ธรรมศาสตร์”**

จากการศึกษาในเรื่องนี้พบว่า ในการหาเสียงเลือกตั้งในยุคนี้ได้มีการกล่าวถึงตำแหน่งหน้าที่
การงานและตำแหน่งทางการเมืองในระดับต่างๆที่ได้รับมาแล้ว ดังเช่น นายจำลอง ดาวเรือง
(มหาสารคาม) ขุนบุรีสการดี (อุบลราชธานี) กล่าวถึงประวัติทางการเมืองของตนเคยเป็นสมาชิก

สภาจังหวัด ส่วนที่อื่นๆเช่น มหาทองอยู่ (นนทบุรี)กล่าวถึงประวัติทางการเมืองของตนว่า เคยเป็นผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล ผู้แทนตำบล และสมาชิกสภาจังหวัดนนทบุรี หรือที่ภาคใต้ นายพันต์ พ่วงนุ่น (กระบี่) เคยเป็นผู้ใหญ่บ้าน ครูประชาบาล กำนันตำบลเขาทอง ผู้แทนตำบลและสมาชิกสภาจังหวัดกระบี่มาแล้ว (ดู กจช.(2) สร.0201.35.1/14 ปี ก 2)

นอกจากการศึกษายังพบว่า มีอีกกระแสหนึ่งที่ถูกรูหรือพยายามสร้างความหมายขึ้นมาในการหาเสียง ก็คือ ความเป็นผู้มีความรู้ โดยเฉพาะผู้ที่ได้รับปริญญาในสาขาต่างๆ และดูเหมือนว่าจะเป็นค่านิยมสำหรับนักการเมืองและประชาชนทั่วไปในยุคนั้นก็คือ ปริญญาทางกฎหมายจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง จนอาจกล่าวได้ว่าเป็นกระแสธรรมศาสตร์นิยมก็ว่าได้ ทั้งนี้เนื่องจากว่าในยุคนั้น ใครก็ตามที่จะเป็นนักการเมืองจะต้องพยายามหาทางลงทะเบียนเรียนเป็นนักกฎหมายส่วนหนึ่งเพื่อชี้ให้เห็นว่าเป็นผู้มีความรู้เหมาะในการเป็นตัวแทนของประชาชนที่จะเข้าไปทำหน้าที่ในเวทีรัฐสภา เมื่อเป็นดังนี้จึงพบโดยทั่วไปในบรรดาผู้สมัครที่ได้รับปริญญาจะสวมเสื้อคลุมธรรมศาสตร์ในการหาเสียง และมีข้อความที่เกี่ยวกับเรื่องปริญญาทางกฎหมาย ดังเช่น การหาเสียงของฟอง สิทธิธรรม มัธยมศึกษาปีที่ 8 ป.ม.นักธรรมศึกษาชั้นโทและเนติบัณฑิตสยาม นายโสภณ สุภธีระ(ส.ส.ขอนแก่น) ปริญญาตรีอักษรศาสตร์ ปริญญาทางกฎหมาย นายพันธุ มูลศาสตร์ เนติบัณฑิต ร.ท.อุทัย นิตยสุทธิ์ ธรรมศาสตร์บัณฑิตสำเร็จวิชากฎหมาย วิชาการเมืองจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองและทั้งกำลังศึกษาปริญญาโททางนิติศาสตร์ หรือ นายเลียง ไชยกาล ดังเช่นข้อความหาเสียงของนายเลียง ไชยกาล (ส.ส.อุบลฯ)ความว่า(กจช.(2) สร.0201.35.1/14 ปี ก 2)

“...เป็นธรรมศาสตร์บัณฑิต สอบไล่ได้คนเดียวเท่านั้นในจังหวัดอุบลเป็นชั้น ปริญญาตรีวิชาธรรมศาสตร์การเมืองคือวิชาชั้นสูง สูงกว่าประกาศนียบัตรหมวดที่สวมนี้มีคนเดียวในจังหวัดอุบลฯ”

เมื่อปริญญาเป็นค่านิยมใหม่ที่เริ่มมีความสำคัญในยุคนั้น จึงพบว่า ผู้ที่กำลังศึกษาในระดับปริญญาก็นำประเด็นนี้มาช่วยในการหาเสียงด้วย ดังเช่น นายทองม้วน อัดถากร (ส.ส.มหาสารคาม) ได้นำคุณสมบัติของตนมาใช้หาเสียง และหนึ่งในคุณสมบัติประการหนึ่งที่นายทองม้วน อัดถากรได้ยกมานั้นก็คือ การเป็นนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง รวม

ทั้งยังวิชาที่เรียนสำคัญๆ 8 วิชามาช่วยในการหาเสียงได้แก่วิชาลัทธิเศรษฐกิจ เศรษฐศาสตร์ การคลัง คดีเมือง คดีบุคคล คดีอาญา การปกครอง วิธีปฏิบัติราชการ เป็นต้น (กจช.(2) สร. 0201. 35. 1/14 ปีก 2 แผ่นนายทองม้วน) หรือ กรณีของนายพุ่มเทศ กาญจนเสริม (ส.ส.ชูพันธ์) ประเด็นหนึ่งที่ใช้หาเสียงก็คือการเป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ความว่า(กจช.(2)สร.0201.35.1/14 ปีก 1 นายพุ่มเทศ กาญจนเสริม)

“...เวลานี้กำลังเป็นนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองในวันข้างหน้าจะนำดีกรีปริญญามาฝากเป็นเกียรติยศแก่ชูพันธ์ ซึ่งเลือดเนื้อชูพันธ์ยังไม่มีและยังอุดหนุนน้อง หลานในเวลานี้กำลังเป็นนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองเพื่อเตรียมตัวนำดีกรีเกียรติยศมาช่วยกันชูพันธ์...”

อย่างไรก็ตาม กระแสธรรมศาสตร์และการเมืองนี้ไม่ใช่มีเพียงเฉพาะอีสานหากแต่พบกันทั่วไป เช่นภาคเหนือ นายอินทร สิงหนตร ได้เขียนข้อความว่า (กจช.(2)สร.0201.35.1/14 ปีก 1 นายอินทร สิงหนตร)

“...ลูกเขียงใหม่แท้ มาสมัครให้ท่านเลือกอีกตามเดิม ชาวเขียงใหม่ทุกคนคงทราบดีแล้วว่า นายอินทร สิงหนตร ผู้นี้คือชาวเขียงใหม่คนแรกและคนเดียวที่น่าชื่อเสียงมาสู่เขียงใหม่ โดยสอบได้ปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิตและเป็นเนติบัณฑิตทนายความชั้นหนึ่งว่าความได้ทั่วประเทศสยาม...”

ด้วยการหาเสียงดังกล่าวข้างต้นนี้จึงเป็นไปได้ว่า ทำให้กระแสเกี่ยวกับค่านิยมปริญญานั้นแพร่หลายมากยิ่งขึ้น

ประเด็นที่ 6 ประเด็นอื่นๆ จากการศึกษาพบในภาคอีสานนอกจากประเด็นข้างต้นที่ใช้ในการหาเสียงในภาคอีสานแล้ว ยังพบว่ามีอีกอย่างน้อย 2 ประเด็นที่ใช้ในการหาเสียง ซึ่งมีทั้งในลักษณะเป็นได้ทั้งการกล่าวหาคู่แข่งทางการเมืองในพื้นที่และเป็นข้อแก้ตัว ก็คือ กรณีของการยุบสภาที่ทำให้ต้องมีการเลือกตั้งใหม่ ซึ่งประเด็นนี้เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่มีการหยิบยกขึ้นมาใช้ในการหาเสียง ดังเช่น นายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร) นายเตียง ไชยกาล(อุบลฯ) นายพุ่มเทศ กาญจนเสริม (ชูพันธ์) และหรือกรณีนายถวิล อุดล(ส.ส.ร้อยเอ็ด) เจ้าของญัตติถึงขนาดได้พิมพ์รายงานการประชุมในวาระที่อภิปรายญัตติเกี่ยวกับงบประมาณแผ่นดินอันเป็นเหตุที่ทำให้ถูกยุบอย่างละเอียด

ถึง 20 หน้า ขณะเดียวกันก็ได้ใช้ประเด็นดังกล่าวหาเสียงโดยได้นำข้อความจากหน้าหนังสือพิมพ์ ประกอบในเอกสารที่พิมพ์แจกชวงหาเสียงว่า (กจช.(2)สร.0201.35.1/14 ปีก 2 ดูแผ่นโฆษณาหาเสียงของถวิล อุดล)

“เจ้าของภูตตีสำคัญ” จากสยามนิกร “ผู้เป็นต้นเหตุถึงยุบสภา”จากประมวญวัน
 “ผู้ก่อให้เกิดความโศกเศร้าแก่พวกผู้แทนราษฎรประเภท 1” จากสารสยาม
 “ผู้เสนอร่างข้อบังคับฯจนเป็นเหตุให้มีการสั่งยุบสภา เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์
 แห่งสมัยประชาธิปไตยนี้” จากสยามราษฎร์..”

และจากการศึกษาพบว่าประเด็นดังกล่าวนี้มีได้มีเฉพาะในกลุ่ม ส.ส.อีสานที่ได้มีบทบาทในเรื่องนี้เท่านั้น แต่ยังพบว่า กระแสดังกล่าวนี้มีอยู่ทั่วไปทั้งในลักษณะของการโจมตีและการแก้ข้อกล่าวหา ดังเช่น นายอินทร์ สิงหนตร (เชียงใหม่) กล่าวหาว่า “ข้อที่ควรระลึกเสมอ 1.ผู้แทนมีหน้าที่ควบคุมรัฐบาลตามรัฐธรรมนูญ 2.ถ้าผู้แทนไม่แข็งในทางได้เถียงคัดค้านก็ไม่มีการยุบสภา ถ้าผู้แทนไป ครบผมๆ หรือไปนั่งดูคนอื่นเพราะไม่มีความรู้สภาจะไม่ยุบเลย..” (กจช.(2)สร.0201.35.1/14 ปีก 1 แผ่นโฆษณาหาเสียงของนายอินทร์ สิงหนตร) หรือ ที่ภาคใต้ นายเชื่อน สวัสดิปาณี ได้ออกประกาศแก้ข้อกล่าวหาที่ขุนประคุด กำนันตำบลโคกชัน อำเภอทับเที่ยง ให้ข่าวว่านายเชื่อนถูกไล่ออกจากผู้แทนราษฎร สมควรผู้แทนอีกไม่ควรเลือก และนายเชื่อนได้พยายามชี้แจงถึงการยุบสภาฯ ว่าไม่ใช่เป็นการไล่ออก เป็นวิธีการปกครองแบบรัฐธรรมนูญตามมาตรา 21 และ 35 เท่านั้น ขณะเดียวกันที่นครศรีธรรมราช นายฉ่ำ จำรัสเนตร์ ได้นำประเด็นนี้มาหาเสียงให้แก่ตน โดยกล่าวถึงเหตุแห่งยุบสภาฯว่า(กจช.(2)สร.0201.35.1/14 ปีก 1 นายฉ่ำ จำรัสเนตร์)

“1. นายถวิล อุดลผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ดทางภาคเหนือของประเทศไทย เสนอเรื่อง งบประมาณของชาติผู้แทนคนนี้พร้อมด้วยผู้แทนคนอื่นๆทางภาคเหนือรวม 45 คน บังคับให้รัฐบาลทำรายละเอียดเรื่องงบประมาณทุกอย่าง อันเป็นเรื่องสำคัญของประเทศให้ผู้แทน 45 คนทราบ การบังคับเช่นนี้รัฐบาลทำไม่ได้เป็นอันขาด เพราะเหตุว่าถ้าทำลงไปจะทำให้ชาติฉิบหาย ล่มจมได้ หรือ ตกไปเป็นข้าของชาติอื่นๆได้ 2. แต่นายฉ่ำ จำรัสเนตร์ ผู้แทนนครศรีธรรมราชได้คัดค้านต่อผู้แทน 45 คนนั้นอย่างแข็งแรง เพราะเหตุว่าผู้แทนร้อยเอ็ด กับผู้แทนที่เสนอเรื่องนี้ขึ้นมาทำให้ประเทศฉิบหาย..”

นอกจากประเด็นเหตุแห่งการยุบสภาแล้ว ยังพบว่า มีประเด็นเล็กๆประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจยิ่งที่เกิดขึ้นในพื้นที่สกลนคร ก็คือ การสัญญาว่าจะไม่ยอมรับตำแหน่งทางการเมือง ดังเช่น ตำแหน่งเลขานุการรัฐมนตรีขึ้นมาเป็นประเด็นในการหาเสียงของนายเตียง ศิริขันธ์ ซึ่งผู้เขียนสันนิษฐานว่า คู่แข่งทางการเมืองที่สำคัญของนายเตียง ก็คือ หลวงวรนิติปรีชา(ส.ส.สกลนคร สมัยที่ 1) ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งเป็นเลขานุการรัฐมนตรี นั่นเอง ดังเช่น ข้อความที่นายเตียง ได้กล่าวไว้ว่า “จงเชื่อเถิดว่า ข้าพเจ้าไม่หนีท่านไปเป็นเลขานุการ หรือรับตำแหน่งทางบริหารอย่างใดๆ ข้าพเจ้าจะพาดพิงอย่างผู้แทนที่ดีทั้งหลาย ข้ามีหลักฐานพยานสำแดงการกระทำที่แล้งมาให้ท่านดู ดั่งได้ส่งมาแจกจ่ายแก่ราษฎรแล้ว..” (กชช.(2)สร.0201.35.1/14 ปีที่ 2 คู่มือเตียง ศิริขันธ์)

เป็นที่น่าสังเกตว่า การหาเสียงในประเด็นนี้ ของนายเตียง ศิริขันธ์ หากติดตามประเมินผลจากการที่เคยให้สัญญากับคนในท้องถิ่นในเรื่องนี้ จะพบว่าภายหลังการเลือกตั้งในสมัยที่ 3 นี้แล้ว นายเตียง ก็ได้มีโอกาสเข้ารับตำแหน่งรัฐมนตรีในช่วงสมัยหลังสงครามสิ้นสุดลง

อย่างไรก็ตาม จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้ คงเห็นได้อย่างเด่นชัดแล้วว่า การเมืองในพื้นที่หรือท้องถิ่นและการเมืองในเวทีระดับชาติ อย่างเช่น ในรัฐสภามีความเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน จนไม่สามารถแยกบริบททางการเมืองในแต่ละส่วนออกจากกันและกันได้ ต่างก็เป็นบริบทซึ่งกันและกันในการกำหนดของทิศทางการเมืองและการขับเคลื่อนโดยมีประชาชนทั้งในพื้นที่และระดับประเทศเป็นผู้อยู่เบื้องหลัง

4. รายชื่อ ส.ส.อีสานที่ได้รับเลือกในสมัยที่ 3 ฐานกำลังแห่งการขับเคลื่อนของกลุ่ม ส.ส.เสรีไทยอีสานในช่วง พ.ศ.2481-2489

จากการศึกษาพบว่า ส.ส.ในสมัยเลือกตั้งที่สองที่ได้กลับเข้ามาเป็น ส.ส.อีกครั้งในสมัยการเลือกตั้งที่ 3 นี้ได้แก่ที่จังหวัดขอนแก่น ร้อยเอ็ด สกลนคร บุรีรัมย์ทั้งจังหวัดเป็นผู้แทนคนเดิมคือ ที่ขอนแก่นมีนายผล แสนสระดี และนายโสภณ สุภธีระ ร้อยเอ็ด นายถวิล อุดลและเขมชาติ บุญยรัตพันธ์ สกลนคร นายเตียง ศิริขันธ์ นายทัน พรหมพิทกุล ส่วนในจังหวัดอื่นๆมีการเปลี่ยนแปลงบ้างไม่มากนักเช่นที่จังหวัดอุบลราชธานี นายเตียง ไชยกาล นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และนายฟอง สิทธิธรรมยังคงรักษาที่นั่งไว้ได้ มีผู้แทนคนใหม่ที่สามารถแทรกเข้ามาได้เพียง 1 รายคือ ขุนบุรุษการดี สุรินทร์นายปรีกษ์ แก้วปลั่งยังคงรักษาตำแหน่งไว้ได้และมีผู้แทนใหม่เข้ามา 1 คนคือนายพันธ์ มูลศาสตร์ มหาสารคาม นายทองดี ณ กาฬสินธุ์และนายจำลอง ดาวเรืองยังคงได้รับเลือกและนาย

ทองม้วน อธิการสามารถหวนกลับมาเป็นผู้แทนได้อีกครั้งหลังจากพ่ายแพ้ในสมัยที่ 2 ที่นครราชสีมาที่มีเพียงนายเอี่ยม สุภาพกุลผู้แทนเก่าที่เข้ามาได้ และได้ผู้แทนหน้าใหม่อีก 2 คนคือนายกำป็น ภูมิพานิชย์¹ และ ร.ท.อุ๊ต นิตยสุทธิ และที่ชุมชนนายพุ่มเทศ กาญจนเสริมยังคงรักษาที่นั่งไว้ได้ ส่วนคนใหม่ที่แทรกเข้ามาได้คือหลวงราชภานุวิรุณหกิจ มีผลให้นายเทพ โชติณูชิตไม่ได้รับการเลือกตั้ง และที่หนองคายซึ่งมีผู้แทนได้เพียง 1 คน ผู้ที่ได้รับเลือกเป็นผู้แทนคนใหม่คือ ชุนพิพัฒน์โกคามีผลให้ขุนวรสิขัฐจรุณเวทย์ผู้แทนสมัย 1 และ 2 ต้องยุติบทบาทลง

สำหรับจังหวัดที่มีผู้แทนราษฎรที่ไม่เคยซ้ำเติมและเปลี่ยนผู้แทนทุกครั้งที่มีการเลือกตั้งก็คือ จังหวัดชัยภูมิ เลยก อุตรธานี ส่วนรายชื่อผู้ที่ได้เข้ามาใหม่คือ ร.ท.ขุนสรไกรพิศิษฐ์(ประจวบ มหำขันธุ์) (อุตรธานี) พระยาศรีนคร(ประจวบ อดตยกุล) (เลย) และนายทองดี หาญศึกษา (ชัยภูมิ)

ดังนั้น จากรายชื่อข้างต้นนี้อาจกล่าวได้ว่า ส.ส.อีสานกลุ่มที่มีบทบาทเคลื่อนไหวในสภาช่วงสมัยที่ 2 ส่วนใหญ่ได้รับเลือกจากราษฎรในพื้นที่ให้กลับมาทำหน้าที่ในสภาอีกครั้งในสมัยที่ 3 นี้ จะขาดหายไปที่สำคัญก็คือ นายอ้วน นาครทรรพ(อุตรธานี) นายพันธ์ อินทวงศ์(นครพนม) และนายเทพ โชติณูชิต(ชุมชน) แต่อย่างไรก็ตามหากพิจารณาแล้วจะพบว่า บุคคลเหล่านี้ก็ยังคงมีการเคลื่อนไหวทางการเมืองนอกสภา ดังเช่น นายอ้วน นาครทรรพได้ร่วมมือกับกลุ่มนายเตียง ศิริขันธ์ จัดตั้งขบวนการเสรีไทยในอีสานขึ้น (ดูในบทที่ 5) เป็นต้น

สำหรับ ส.ส.ภาคอื่นที่เคยร่วมมือทางการเมืองในรัฐสภากับกลุ่ม ส.ส.อีสานนั้น พบว่า มีหลายคนที่ได้กลับเข้ามาอีก ดังเช่น นายนิม เรื่องเกษตร(ฉะเชิงเทรา) นายดาบสงวน พยุพงษ์(ปราจีนบุรี) นายทอง กันทาธรรม(แพร่) นายโมรา ณ ถลาง(พังงา)นายสงวน ณ นคร (สตูล)และครั้งนี้ นายบุญเท่ง ทองสวัสดิ์ได้เริ่มมาเป็น ส.ส.ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นต้น

สรุป

จากงานเขียนข้างต้น คงจะเห็นได้อย่างชัดเจนถึง พัฒนาการการรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสาน นับตั้งแต่สมัยการเลือกตั้งครั้งแรก (พ.ศ.2476-2480) ที่ได้รวมกลุ่มกันอภิปรายโดยเฉพาะเรื่องราษฎรระดับล่าง โดยมีพื้นฐานมาจากการเห็นสภาพความเป็นอยู่ของราษฎรในท้องถิ่น

¹ นายกำป็นถูกรื้อคดีค่าน ศาลสั่งให้มีการเลือกตั้งใหม่ให้แก่พระประสงค์เกษมราษฎรเมื่อ 16 มีนาคม 2483

และภูมิภาคของตนเป็นหลัก ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมมีส่วนสำคัญที่ทำให้ ส.ส.อีสานรวมกลุ่มกันเพื่อเป็นพลังต่อรองกับรัฐบาลในการช่วยเหลือราษฎรในภูมิภาคของตน ครั้นต่อมาในสมัยการเลือกตั้งที่สอง (พ.ศ.2481) พัฒนาการของกลุ่ม ส.ส.อีสานกลุ่มหนึ่งได้ก่อตัวเป็นรูปร่างขึ้นอันเนื่องมาจากความคิดเห็นทางการเมืองที่สอดคล้องกัน โดยเฉพาะเรื่องของชนชั้นระดับล่างและเรื่องของท้องถิ่นและภูมิภาคอีสาน โดยมีนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายเตียงไชยกาล (ส.ส.จังหวัดอุบลราชธานี) และนายเตียง ศิริขันธ์ (ส.ส.จังหวัดสกลนคร) เป็นแกนนำสำคัญของกลุ่มและได้ร่วมมือกับเพื่อนๆ ทั้งในภูมิภาคอีสานและภูมิภาคอื่นๆ การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานโดยเฉพาะในสมัยการเลือกตั้งที่สอง มีความเข้มข้นสูงและมีการเตรียมการในสภาจนเป็นเหตุให้รัฐบาลประกาศยุบสภาเป็นครั้งแรกหลังการเลือกตั้งครั้งที่สองผ่านไปได้เพียง 9 เดือนเท่านั้น ภายหลังการยุบสภา ส.ส.อีสานกลุ่มดังกล่าวก็ยังคงมีความสัมพันธ์นอกสภา โดยได้ร่วมมือกันในการหาเสียงเลือกตั้งครั้งที่ 3 และแกนนำของ ส.ส.กลุ่มนี้สามารถกลับเข้ามาในสภาได้อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งจะมีผลทำให้ ส.ส.อีสานกลุ่มนี้จะมีบทบาทสูงมากในเวลาต่อมา โดยรวมกลุ่มเพื่อเคลื่อนไหวทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกสภา ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนามของ “กลุ่มเสรีไทยอีสาน” และจะพัฒนาเป็น “พรรคสหชีพ” อย่างไรก็ตาม ในช่วงระยะสั้นๆ (2480-2481) นี้ ก็ให้เห็นความแตกต่างทางแนวคิดทางการเมืองของ ส.ส.อีสานบ้างแล้วเช่นกัน และจะยิ่งเห็นชัดเจนมากขึ้นภายหลังการเลือกตั้งครั้งที่ 3 เมื่อมีกลุ่มเสรีไทยและไม่ใช่อีสาน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสาน พ.ศ.2481-2489 : การแบ่งแยกเป็นกลุ่มเสรีไทยและไม่ใช้เสรีไทย

ภายหลังการเลือกตั้งครั้งที่ 3 พ.ศ.2481 มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทเลือกตั้งทั้งหมด 91 คน สมาชิกประเภทนี้ปฏิบัติหน้าที่ระหว่างวันที่ 12 พฤศจิกายน 2481 ถึง 15 ตุลาคม 2488 โดยมีการขยายเวลาอยู่ในตำแหน่งของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 2 ครั้งๆละไม่เกิน 2 ปี (สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา, 2540 :91) ส่วนรัฐบาลที่จัดตั้งขึ้นภายหลังการเลือกตั้งปี พ.ศ.2481 คือ พันเอกหลวงพิบูลสงครามได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรียาวนานนับตั้งแต่ พ.ศ.2481-2487 เหตุการณ์สำคัญช่วงนี้คือการเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ต่อมานับตั้งแต่ พ.ศ.2487-2488 ก็เป็นช่วงของรัฐบาลพลเรือนหลายชุดที่ผลัดเปลี่ยนเข้ามาบริหารประเทศหลังสงครามโลกสิ้นสุดลง อันได้แก่ รัฐบาลชุดนายควง อภัยวงศ์ นายทวี บุญยเกตุ และ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นชุดสุดท้าย หลังจากนั้นก็มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรใหม่เป็นครั้งที่ 4 เมื่อวันที่ 6 มกราคม 2489 (ปฏิบัติหน้าที่ระหว่าง 6 มกราคม 2489- 8 พฤศจิกายน 2490) และหลังการเลือกตั้งนายควง อภัยวงศ์ได้กลับเข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง อย่างไรก็ตาม รัฐบาลชุดนี้มีอายุสั้นเพียง 45 วัน นายควง อภัยวงศ์ก็ต้องลาออก เนื่องจากแพ้คะแนนในสภาผู้แทนฯ ต่อมานายปรีดี พนมยงค์ได้รับเลือกจากสภาฯให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและในสมัยของนายปรีดี พนมยงค์นี้ ปรากฏว่า ส.ส.มีการรวมกลุ่มทางการเมืองที่ชัดเจนในรูปแบบของระบบพรรคการเมือง เนื่องจากรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ประกาศใช้ในปี พ.ศ. 2489 ได้เปิดโอกาสให้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองได้เป็นครั้งแรกในประเทศไทย

เนื้อหาในบทนี้ จึงต้องการชี้ให้เห็นถึง ความเปลี่ยนแปลงของการรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานในสมัยหลังการเลือกตั้งครั้งที่ 3 พ.ศ.2481 จนถึงสมัยหลังการเลือกตั้งครั้งที่ 4 สมัยนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี พ.ศ.2489 อันเป็นช่วงที่สำคัญก่อนที่จะเปลี่ยนผ่านมีระบบพรรคการเมืองครั้งแรกในประเทศไทยว่า การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานในช่วงนี้ (พ.ศ.2481-2489) เริ่มมีการแบ่งแยกกลุ่มกันอย่างเห็นได้ชัดขึ้น โดยมีการรวมกลุ่มภายใต้แนวคิดทางการเมืองที่คล้ายคลึงกัน และผลประโยชน์ร่วมกัน อย่างไรก็ตาม ก็ไม่ได้หมายความว่าพลังของท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมจะสลายตัวไป เพราะในบางกรณีท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมก็ยังคงเป็นพลังในการทำให้ ส.ส.อีสานมารวมกลุ่มกันทั้งในและนอกสภา ส่วนการนำเสนอแบ่งเป็น 3 หัวข้อคือ 1. การรวมกลุ่มทางการเมือง

เมืองของ ส.ส.อีสานภายใต้พลังท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยม พ.ศ.2481-2487 2. การรวมกลุ่มเคลื่อนไหวนอกสภาของ ส.ส.อีสานในกลางทศวรรษ 2480 “กรณีเสรีไทยอีสาน” 3. กลุ่มเสรีไทยอีสานกับการเข้าร่วมจัดตั้งรัฐบาลในช่วง พ.ศ.2487-2489 : การเริ่มแบ่งเป็นกลุ่มเสรีไทยและไม่ใช้เสรีไทย

5.1. การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานภายใต้พลังท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยม พ.ศ.2481-2487

หัวข้อนี้ต้องการชี้ให้เห็นว่า ส.ส.อีสานในสมัยหลังการเลือกตั้งครั้งที่ 3 เริ่มมีแนวคิดทางการเมืองที่แตกต่างกันมากขึ้น แต่ก็มีได้หมายความว่า พลังของท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมจะสลายตัวไป ในบางกรณีความรู้สึกท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมก็ยังเป็นพลังที่ทำให้ ส.ส.อีสานรวมกลุ่มกันทั้งในและนอกสภา โดยในที่นี้จะนำเสนอเป็นกรณีตัวอย่าง 2 กรณี คือ กรณีที่ 1 พิจารณาร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พุทธศักราช 2487 และกรณีที่ 2 การรวมกลุ่มของ ส.ส.อีสานนอกสภากับการก่อตั้งสมาคมอีสาน

จากการศึกษารายงานการประชุมสภาฯในต้นทศวรรษ 2480 พบว่า ส.ส.ในสภาไม่ว่าจะเป็น ส.ส.ที่มาจากภูธรหรือในนครบาล ต่างก็ยังคงมีบทบาทที่เห็นเด่นชัดเช่นเดียวกับในสมัยก่อนหน้านั้น ประการหนึ่ง ก็คือ การตั้งกระทู้ถาม¹ ซึ่งส่วนใหญ่ก็ยังคงเน้นถามรัฐบาลเกี่ยวกับเรื่องในท้องถิ่นของตนเป็นหลัก ดังตัวอย่างกระทู้ถามในปีพ.ศ. 2482 ได้แก่ นายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร)ถามถึงโครงการบำรุงหนองหารของรัฐบาล และถามเกี่ยวกับการชลประทานเพื่อช่วยราษฎรในจังหวัดสกลนคร นายทองม้วน อัครถาวร (มหาสารคาม) ถามเรื่องการชลประทานเพื่อป้องกันน้ำท่วมในเขตลำชีและลำน้ำภา รวมทั้งการจัดส่งข้าวพันธุ์ดีแจกแก่ราษฎรในภาคอีสาน โดยเฉพาะชาวนาในจังหวัดมหาสารคาม (จากรายงานการประชุมสภาผู้แทนฯสมัยที่ 2 ชุดที่ 3 (สามัญ) 2482 เล่ม 1) หรือ การตั้งโรงงานทอผ้าที่ จ.อุบลฯ ของขุนบุรีสการกิตติคดี (อุบลราชธานี) การรักษาพยาบาลราษฎรที่เป็นโรคเรื้อนในภาค

¹ กระทู้ถาม คือ คำถามที่สมาชิกรัฐสภาตั้งถามรัฐมนตรีในเรื่องใดๆเกี่ยวกับงานในหน้าที่ของรัฐมนตรี ซึ่งลักษณะคำถามแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ กระทู้ถามเกี่ยวกับข้อเท็จจริงและกระทู้ถามเกี่ยวกับนโยบาย การตั้งกระทู้ถามจะต้องดำเนินไปตามระเบียบข้อบังคับการประชุมสภาฯ(พรทฤษฎี ๒๕๖๓:๗๑)

อีสานของ ร.ท.อุ๊ต นิตยสุทธิ (นครราชสีมา) (รายงานการประชุมสภาผู้แทนฯ สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 สามัญ 2482 เล่ม 2) ¹ เป็นต้น (จากรายงานการประชุมสภาผู้แทนฯ สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 (สามัญ) เล่ม 1)

นอกจากนี้ ในปีอื่น ๆ ก็จะมีลักษณะเดียวกัน เช่นปี พ.ศ.2483 กระทู้ถามเรื่อง ราษฎรขออนุญาตพิเศษตัดไม้สร้างบ้านเรือน ของนายผล แสนสระดี (ขอนแก่น) การสร้างถนนในจังหวัดนครราชสีมา ของ ร.ท.อุ๊ต นิตยสุทธิ (นครราชสีมา) (รายงานการประชุมสภาสามัญสมัยที่ 2 ชุดที่ 3 พ.ศ.2483 เล่ม 2) กระทู้ถาม 2 กระทู้ของเอี่ยม สุภาพกุล(นครราชสีมา) เรื่อง การชลประทานท้องที่และการชลประทานภาคอีสาน (รายงานการประชุมวิสามัญ สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 พ.ศ.2483) หรือปี พ.ศ.2484 การตั้งนิคมตนเองใน จ.สุรินทร์ ของนายปรีกษ์ แก้วปลั่ง (สุรินทร์) เป็นต้น (วิสามัญครั้งที่ 2 สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 พ.ศ.2484)

เป็นที่น่าสนใจว่า จากการตั้งกระทู้ถามอย่างต่อเนื่องของ ส.ส.อีสานตั้งแต่ยุคแรกจนกระทั่งถึงสมัยการเลือกตั้งครั้งที่ 3 พบว่า เริ่มมีผลต่อการดำเนินงานของรัฐบาลในระยะนี้ไม่น้อย ดังเช่น เรื่อง การชลประทานที่ภาคอีสาน ในการตอบกระทู้ของนายเอี่ยม สุภาพกุล (นครราชสีมา) ในปี พ.ศ.2483 รัฐบาลได้ตอบว่า ได้เริ่มการสำรวจตั้งแต่ปี พ.ศ.2476 เป็นต้นมา และในปี 2483 ก็ได้ตั้งงบประมาณไว้ด้วย สำหรับการก่อสร้างในจังหวัดนครราชสีมาได้กำหนดการก่อสร้างไว้ 2 แห่งคือ โครงการทุ่งสัมฤทธิ์ และโครงการทุ่งลำตะคอง (กจช. (2)สร.0201.35.2/13 ปีก 1กระทู้ถาม) นอกจากนี้ หากพิจารณาจะพบว่า นอกเหนือจาก 2 โครงการที่นครราชสีมาแล้ว ในช่วงนี้รัฐบาลยังได้เปิดโครงการอีก 6 แห่งในภาคอีสาน² แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ทุกโครงการดำเนินการแล้วเสร็จในช่วง พ.ศ.2496-2498 (ชาญ อังศุโชติ, พล.ท. (บรรณารักษ์), 2540 :132-134) เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงไม่แปลกที่จะพบว่า ในช่วงปี พ.ศ.

¹ หรือ ส.ส.ที่มาจากภูมิภาคอื่น ๆ ก็มีลักษณะเช่นเดียวกันคือยังคงถามในเรื่องของท้องถิ่น เช่น พระนคร นายอรุณ ทอง บัซโชติ (พระนคร) ตั้งกระทู้ถามเรื่องการลอกคลองซอยต่างๆ ในอำเภอบางเขน บางกะปิ หนองจอก พระโขนง กิ่งลาดกระบัง ด.สงวน พยุงพงศ์ (ปราจีนบุรี) ถามเรื่องจดทะเบียนสหกรณ์ ชาวนาในจังหวัดปราจีนบุรี และขุนคุปตพงศ์ ประพัทธ์ (พิษณุโลก) เรื่องนโยบายทำการชลประทานในท้องที่พิษณุโลก เป็นต้น

² คือที่ ห้วยเสนง (สุรินทร์) ทุ่งแซงบาดาล (ร้อยเอ็ด) บ้านตูม-บ้านตัว (มหาสารคาม) ห้วยน้ำหมาน (เลย) ห้วยหลวง (อุดรธานี) (ชาญ อังศุโชติ, พล.ท. (บรรณารักษ์), 2540 :132-134)

2486 นายฟอง สิทธิธรรม (อุบลราชธานี) ได้กระทุ้งถามเรื่องการชลประทานภาคอีสาน และกระทุ้งนี้ที่ น่าสนใจ ก็คือ เป็นครั้งแรกที่มีการเสนอให้มีการสร้างคลองเชื่อมแม่น้ำโขงกับแม่น้ำมูล แม่น้ำมูลกับแม่น้ำชี เพื่อให้มีน้ำขังตลอดปี

อย่างไรก็ตาม จากตัวอย่างกระทุ้งถามข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า ส.ส.ในฐานะที่เป็นตัวแทนของราษฎรในพื้นที่ต่างๆ จะเป็นผู้ที่นำเอาเรื่องราวในท้องถิ่นของตนมาบอกกล่าว เรียกร้อง กระตุ้นเตือน ชักถามให้รัฐบาลหันมาสนใจท้องถิ่นของตน และอาจกล่าวได้ว่า ส.ส.เป็นผู้มีส่วนสำคัญที่ปลุกกระแส ท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมขึ้นในช่วงหลัง พ.ศ. 2475 ดังเห็นได้จากคำอภิปรายต่างๆ

นอกจากนี้ จากการศึกษารายงานการประชุมสภายังพบว่า สภาในต้นทศวรรษ 2480 ส.ส. ส่วนใหญ่จะให้ความร่วมมือกับรัฐบาลเป็นอย่างดี ดังเห็นได้จากการผ่านร่างพระราชบัญญัติฉบับ ต่างๆที่รัฐบาลเสนอแม้กระทั่งร่างพรบ.ที่สำคัญบางครั้งก็ไม่มีผู้อภิปรายแสดงความคิดเห็น ดังเช่น ร่าง พระราชบัญญัติควบคุมกิจการธนาคาร (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2484 ของรัฐบาล โดยนายปรีดี พนมยงค์ (รัฐมนตรีคลัง) เสนอหลักการและเหตุผล ปรากฏว่าไม่มีการอภิปรายแต่มีการลงมติโดยสมาชิกยกมือ อย่างพร้อมเพรียงกัน และยังได้มีการแปรญัตติรับรอง 3 วาระในการประชุมครั้งเดียวกันอีกด้วย (รายงานการประชุมสภาผู้แทนฯ ครั้งที่ 2/2484 วิสามัญครั้งที่ 3 สมัย 3 วันศุกร์ที่ 12 ธันวาคม 2484)

การที่สภาฯ รับหลักการอย่างง่ายดายในช่วงต้นทศวรรษ 2480 นี้ จึงไม่แปลกที่จะพบคำ อภิปรายเชิงประชดประชันของ ส.ส. ดังเช่น คำอภิปรายของนายฟอง สิทธิธรรม (อุบลราชธานี) ได้กล่าว แสดงความคิดเห็นที่มีต่อร่างพระราชบัญญัติยาสูบ พุทธศักราช 2481 ของรัฐบาล ซึ่งเป็นร่างพระราช บัญญัติที่สำคัญฉบับหนึ่งความว่า (รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 24/2481 (สามัญ) สมัย ที่ 2 ชุดที่ 3 วันพฤหัสบดีที่ 23 มีนาคม 2481) “ขอเปิดอภิปรายอีกสักเล็กน้อย แต่ถึงอย่างไรก็จะรับ หลักการ” ซึ่งลักษณะเช่นนี้ยังเห็นได้จากคำอภิปรายของนายพุ่มเทศ กาญจนเสริม (ศรีสะเกษ) ในคำ อภิปรายร่างพระราชบัญญัติจรรยาบรรณ (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2481 ของรัฐบาลว่า (รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 24/2481 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 วันพฤหัสบดีที่ 23 มีนาคม 2481)

“พระราชบัญญัติทุกอย่างเราจะผ่านไปโดยง่ายดายนักก็อาจจะมีการชกถามกันบ้างเล็กน้อย อย่างไรก็ตามก็จะต้องรับหลักการ ถ้าหากว่ามีการชกถามบ้างก็หวังว่าสภานี้จะมีใจกว้างขวางขอให้เปิดอภิปรายต่อไป”

สำหรับในเรื่อง การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส. ในช่วงสมัยหลังการเลือกตั้งครั้งที่ 3 นั้น งานเขียนหนังสือพิมพ์ต่อไปนี้จะสะท้อนภาพของการเมืองในยุคนั้นได้เป็นอย่างดีว่า (อิสระธรรม วันอาทิตย์ที่ 24 มีนาคม 2489 เรื่อง รัฐบาลผสม)

“ในเมืองไทยของเรา การก่อตั้งพรรคจะเรียกว่าไม่มีที่เดียวยังไม่ได้ พรรคต่างๆได้ก่อหวอดกันขึ้นแล้ว อย่างน้อยก็ได้มีการจับกลุ่มเป็นชุมนุมกันขึ้น แม้สมัยก่อนๆการจับกลุ่มด้วยความเห็นอกเห็นใจกันก็มีอยู่ เช่นในระหว่างสมาชิกประเภท 1 และสมาชิกประเภท 2 ซึ่งนับว่ามีกลุ่มใหญ่ๆอยู่ 2 กลุ่มเท่านั้น ในปัจจุบันกลุ่มการเมืองทำนองนี้แตกแยกมากมาย ในประเภท 2 ด้วยกันก็มีหลายกลุ่ม ในประเภท 1 ก็แตกความคิดเห็นกันมาก ความลำบากของผู้รับมอบให้จัดตั้งรัฐบาลก็มีมากขึ้นเป็นเงาตามตัว...”

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การเมืองในสมัยที่สาม(2481-2489)นี้มีหลากหลายกลุ่มเกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม จากการศึกษา พบว่า ในช่วงต้นทศวรรษ 2480 สมาชิกส่วนใหญ่ที่จับกลุ่มยังคงแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่เหมือนสมัยก่อนหน้านั้นก็คือ กลุ่มสมาชิกประเภทที่ 1 และประเภทที่ 2 และยังพบว่า ส.ส.ที่มาจากภาคอีสานยังคงเป็นกลุ่มที่มีบทบาทเด่นในสภาฯ ดังเช่น ร่างพระราชบัญญัติยาสูบ พุทธศักราช 2481 ของรัฐบาลมีผู้อภิปรายคัดค้าน 3 คน คือ นายอินทร สิงหนรินทร์(เชียงใหม่) นายพุ่มเทศ กาญจนเสริม (ศรีสะเกษ) และนายปรีกษ์ แก้วปลั่ง(สุรินทร์) ส่วนผู้ที่สนับสนุนร่างพรบ.นี้มีเพียงนายทัน พรหมมัทธิกุล(บุรีรัมย์) นอกจากนี้จะสนับสนุนพระราชบัญญัติฉบับนี้แล้วยังเสนอให้สภาฯลงมติรับหลักการอีกด้วย หรือร่างพระราชบัญญัติแก้ไขประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา พุทธศักราช 2484 ของนายสว่าง สนิทพันธุ์(สุพรรณบุรี) มี ส.ส.อภิปรายเรียงลำดับดังนี้คือ 1.นายจำลอง ดาวเรือง (มหาสารคาม) สนับสนุน 2.นายพุ่มเทศ กาญจนเสริม (ศรีสะเกษ) คัดค้าน 3.นายเชมชาติ บุญยรัตนพันธุ์ (ร้อยเอ็ด) สนับสนุน 4.นายทองม้วน อุตถากร (มหาสารคาม)คัดค้าน 5.นายฟอง สิทธิธรรม (อุบลราชธานี) สนับสนุน ในที่สุดก็มีการลงมติโดยผลไม่ผ่านการรับหลักการ 31/42 (รายงานการประชุมสภาผู้แทนฯครั้งที่8/2484 (วิสามัญ 2 ครั้งที่ 2)สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 วันศุกร์ที่ 5 ธันวาคม 2484)

สำหรับแกนนำกลุ่ม ส.ส.อีสานที่เคยมีบทบาทร่วมกันเมื่อครั้งสมัยการเลือกตั้งครั้งที่ 2 นั้น พบว่า ในต้นทศวรรษ 2480 นายเตียง ศิริขันธ์และนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ มีแนวคิดทางการเมืองที่คล้ายคลึงกันและกล้าแสดงออกอย่างเปิดเผย โดยกล้าที่จะคัดค้านในสิ่งที่ตนคิดและเชื่อมั่น ดังเช่น กรณีพิจารณาร่างรัฐธรรมนูญ แก้ไขเพิ่มเติมบทเฉพาะกาล พุทธศักราช 2483 ของขุนบุรีสการกิตติคดี (อุบลราชธานี) โดยนายทองอินทร์ เป็นคนแรกที่ลุกขึ้นอภิปรายและแสดงทัศนะไม่เห็นด้วยในการยี่ดบทเฉพาะกาล(โดยอภิปรายยาว 13 หน้า) และการอภิปรายครั้งนี้มีนายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร) และนายปรีก แก้วปลั่ง (สุรินทร์) เป็นฝ่ายอภิปรายสนับสนุน นอกจากนี้ เมื่อมีการลงคะแนนด้วยวิธีขานชื่อ ทั้งนายเตียงและนายทองอินทร์ก็กล้าที่จะแสดงออกถึงจุดยืนในแนวคิดของตน โดยออกเสียงคัดค้าน ในขณะที่คนอื่นใช้วิธีงดออกเสียง คือ นายจำลอง ดาวเรือง (มหาสารคาม) นายฟอง สิทธิธรรม (อุบลราชธานี) นายภิญโญ อินทะวัฒน์ (เชียงใหม่) และนายสีห์หมื่น วณีสอน(เชียงใหม่) ส่วนการคัดค้านร่างดังกล่าวนี้มีทั้งหมดเพียง 3 คนเท่านั้น และอีกผู้หนึ่งที่ออกเสียงคัดค้าน ก็คือ นายทอง กันทาธรรม ซึ่งต่อมาทั้ง 3 คนนี้ได้ร่วมมือกันก่อตั้งขบวนการเสรีไทย สำหรับนายถวิล อุดล (ร้อยเอ็ด) นายเตียง ไชยกาล(อุบลราชธานี) ได้ออกเสียงสนับสนุนร่างพระราชบัญญัตินี้ (รายงานการประชุมครั้งที่ 8/2483 วันที่ 15 สิงหาคม 2483 สามัญ สมัยที่ 2 ชุดที่ 3)

ตัวอย่างข้างต้นนี้ แสดงว่า ส.ส.อีสานเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสูงในสภา และเมื่อมาถึงสมัยที่สาม พบว่า ส.ส.อีสานมีบทบาททั้งในฐานะผู้อภิปรายสนับสนุนและคัดค้านร่างพระราชบัญญัติ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงแนวคิดทางการเมืองที่เริ่มเหมือนและแตกต่างกันอย่างชัดเจนขึ้นกว่าสมัยการเลือกตั้งครั้งที่ 1 และ 2 และลักษณะเช่นนี้ยังคงเห็นเด่นชัดในปี พ.ศ.2487 ดังกรณี ร่างพระราชกำหนดระเบียบราชการนครบาลธนบุรี พ.ศ.2487 พุทธศักราช 2487 ของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งจะเห็นได้ว่ากลุ่มที่สนับสนุนและต่อต้านร่างพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวก็คือกลุ่ม ส.ส.อีสานนั่นเอง ดังมีรายชื่อ ส.ส.เรียงลำดับตามการอภิปรายต่อไปนี้

¹ ส่วนฝ่ายที่สนับสนุนการยี่ดบทเฉพาะกาลก็คือนายบุญเท่ง ทองสวัสดิ์ (แม่ฮ่องสอน)และนายแก้ว สิงหะคะเชนทร์ (พิจิตร)

ตารางที่ 5.1. ตารางแสดงการเป็นฝ่ายสนับสนุนและคัดค้านรัฐของ ส.ส.อีสาน

คัดค้านพรบ. ของรัฐบาล	สนับสนุนพรบ. ของรัฐบาล
1. นายพิน สุวรรณสาร(อยุธยา)	4.ร.ท.ประจวบ มหาพันธ์ (อุดรฯ)
2. นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี)	6. นายทองดี ณ กาฬสินธุ์ (มหาสารคาม)
3. นายจำลอง (มหาสารคาม)	8. นายฟอง สิทธิธรรม(อุบลฯ)
5. นายไผ่ สวิตชาติ(นครสวรรค์)	10. นายทัน พรหมพิทิกุล (บุรีรัมย์)
7. นายเลียง ไชยกาล(อุบลฯ)	
9. นายสรวิรัมย์ราช กาญจนโชติ (สงขลา)	
11. พิ่ง ศรีจันทร์ (อุดรดิษฐ์)(เป็นเสรีไทย)	
12. นายเชมชาติ บุญยรัตนพันธ์(ร้อยเอ็ด)	

ข้อมูลจาก : (1.) เรียงตามลำดับการอภิปรายในสภาฯ (รายงานการประชุมสภาครั้งที่3/2487(สามัญ) ครั้งที่2 ชุดที่ 3 วันพฤหัสบดีที่ 13 กรกฎาคม 2487) และผลการลงมติ ผลรัฐบาลเป็นฝ่ายชนะเพียง 3 คะแนนคือ 30/27 (2.) สะกดตามต้นฉบับเดิม

อย่างไรก็ตามแม้ ส.ส.อีสานจะเริ่มมีความคิดเห็นทางการเมืองที่แตกต่างกัน แต่ก็มิได้หมายความว่าพลังของท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมจะสลายตัวไป ในบางกรณีก็พบว่าพลังของท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมก็ยังมีส่วนทำให้ ส.ส.อีสานมารวมกลุ่มกันทั้งในและนอกสภา ดังกรณีตัวอย่างทั้งในและนอกสภาต่อไปนี้

กรณีแรก การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานในสภาภายใต้พลังท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยม : กรณี พิจารณาร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พุทธศักราช 2487

กรณีพิจารณาร่างพระราชบัญญัติอนุมัติพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พุทธศักราช 2487 นี้ จากการศึกษพบว่า ส.ส.อีสานมีการรวมกลุ่มกันอภิปรายเรียกร้องความเห็นใจและคัดค้านร่างพรบ. ของฝ่ายรัฐบาลฉบับนี้อย่างเข้มแข็ง จนเป็นเหตุให้จอมพล ป. พิบูลสงครามลาออกจากตำแหน่งผู้นำรัฐบาลหลังจากครองอำนาจยาวนานถึง 7 ปี ส่วนผู้อภิปรายร่างพรบ. นี้เป็น ส.ส.อีสาน 5 ใน 10 คน และผู้อภิปรายทั้ง 10 คนนี้แม้จะมาจากต่างภาคกันแต่ก็ล้วนอภิปรายคัดค้าน

พระราชบัญญัตินี้ทั้งสิ้น ส่วนประเด็นในการค้านี้มีดังนี้(โดยเรียงการอภิปรายตามลำดับก่อนหลัง) (รายงานครั้งที่4/2487 (สามัญ)สมัยที่2 ชุดที่ 3 พุทธศักราชที่ 20 กรกฎาคม 2487) 1. ร.ท.ประจวบ มหาพันธ์ (อุตรธานี) ได้อภิปรายเน้นความไม่ปลอดภัยของเมืองเพชรบูรณ์ 2. นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) ได้เน้นใน 2ประเด็น คือ 1. รัฐธรรมนูญมาตรา 52 และเหตุผลในการที่จะออกพระราชกำหนดนั้นจะถือเป็นการจุกเงินรื้อร่อนเพียงใดหรือไม่ และ เน้นเกี่ยวกับการก่อสร้างและการอพยพคนไปล้มตาย เจ็บป่วย โดยกล่าวว่า

“อย่างที่ผมสมาชิกได้กล่าวแล้วว่า เป็นจังหวัดมหากันดารท่านกล่าวคำนี้ฉันจำได้และราษฎรเหล่านั้น ถูกเกณฑ์ไปจะถือว่าเป็นบุคคลหรือเป็นผู้ที่ไม่มีชีวิตจิตใจอย่างไร ฉันไม่สามารถจะทราบได้...แล้วเมื่อถูกเกณฑ์มาแล้ว ต้องหาบของ พระรุงพระวังแล้วถูกจับยัดเข้ารถตู้ ต.ย.ตู้หนึ่งใส่หมูมีกำหนดเพียง 35 ตัวแต่บรรจุกคนตั้ง50-60คน ต้องยืนแกร่วมมาจากสถานีวารินทร์มาถึงแก่งคอยเป็นเวลาตั้ง 5-6 ชั่วโมง ต่อจากนั้นต้องเดินเท้าอีกไม่ต่ำกว่า 10 วันเหล่านี้ เป็นผลมาจากนครบาลเพชรบูรณ์ทั้งสิ้น...จึงขอร้องท่านผู้มีเกียรติทั้งหลายได้เห็นอกราษฎรชาวจังหวัดภาคกลาง ภาคเหนือและ ภาคอีสานที่ได้รับความเดือดร้อนในเรื่องก่อสร้างเพชรบูรณ์นี้แทบเลือดตากระเด็น ทางจังหวัดที่ฉันไปมาแล้ว อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษก็ถูกเกณฑ์ไปแล้ว 800 คนตายไปแล้ว 80 กว่าคนทั้งนี้ตายด้วยมาเลเรียเป็นส่วนมาก... เพราะฉะนั้น ฉันขอร้องด้วยความเห็นอกเห็นใจว่า โปรดอย่ารับหลักการร่างพระราชบัญญัตินี้เลย” [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

3. นายเขมชาติ บุญยรัตนพันธุ์ (ร้อยเอ็ด) “ฉันเป็นคนหนึ่งซึ่งเคยสนับสนุนการกระทำของรัฐบาลและนโยบายของรัฐบาลมาเป็นเวลานานแล้ว...แต่มาในตอนหลังนี้ฉันพยายามติดตามนโยบายหรือการกระทำของรัฐบาลแล้ว มีบางอันซึ่งรัฐบาลได้แถลงต่อสภานี้หรือได้เสนอเป็นกฎหมายมาต่อสภานี้แล้ว ในที่สุดข้อแถลงนั้นหรือกฎหมายนั้นหรือนโยบายเช่นนั้นก็ได้หายเงียบไป หรือได้แปรปรวนไป ฉันก็พยายามจะเข้าใจในความจำเป็นของความแปรปรวนไปนั้นให้ดีที่สุด ต่อมาหลายๆหนเข้าความเข้าใจก็เลยไม่มีขึ้น...ประการที่สองที่ว่าเพชรบูรณ์จะทำได้และไม่สำเร็จนั้น เพราะขึ้นต้นจะสร้างเพชรบูรณ์ก็เกิดกลางไม่ดีเสียแล้ว เพราะอะไร ราษฎรถูกเกณฑ์มาได้รับความลำบากเป็นอย่างที่ท่าน

สมาชิกได้กล่าวมาแล้ว **ราษฎรจังหวัดฉะเชิงเทรา**ถูกเกณฑ์มาหลายพันคนได้รับความลำบากมาก...การเกณฑ์คนไปทำงานเพชรบูรณ์ด้วยวิธีอย่างนี้ ฉันบอกว่าเป็นลางไม่ดีเสียแล้วในจังหวัดของฉะเชิงเทราหลายพันคนและจังหวัดอื่นๆอีกก็พันคนขอเรียนว่าคนไทยถูกเกณฑ์มาทำงานโดยฉันเห็นว่าไม่เข้าเรื่องเช่นนี้... เพราะฉะนั้นฉันเห็นว่าสภาพนี้ไม่ควรรับหลักการ” [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

4. นายเสียง ไชยกาล (อุบลราชธานี) หน้า50-52 “...ท่านประธานก็ทราบแล้วว่าฉันสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลตลอดเวลา 6 ปี...แต่ในเรื่องมหาดไทยขอแจ้งให้ท่านทราบเพราะท่านอาจจะเป็นนอนสูงไม่นอนคว่ำนอนต่ำไม่นอนหงาย ..หน้าสถานีแก่งคอยแห่งหนึ่ง สถานีวารินทร์แห่งหนึ่ง สถานีโคราชแห่งหนึ่ง **ถ้าท่านไปเมื่อไรท่านจะได้พบคนตายเหมือนกับหมาตาย** ถ้าท่านไม่รู้ข้อนี้แล้วอย่าพูด...”

5. นายแก้ว สิงหะเชนทร์ (พิจิตร) “...ท่านผู้เป็นประธานคงจะจำได้ แต่ถ้าสิ่งไหนอาจจะเป็นผลร้ายแก่ประชาชนชาวไทยแล้วฉันก็คัดค้าน...ขอประธานทราบเรียนถามว่าความปลอดภัยที่กล่าวนั้นหมายถึงความปลอดภัยของใครบ้าง...ตู้ชนิดไม่มีหลังคา ตู้ซึ่งเคยบรรทุกสัตว์ ซึ่งท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมอนุญาตให้บรรทุกหมูตู้ละ45 ตัว **แต่บันทึกราษฎรพวกฉะเชิงเทราภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคอีสานตั้ง 70-80 คนแล้วต้องยืนกันมาตั้ง 7-8 ชั่วโมงนั้นหรือเป็นความปลอดภัย** และเมื่อทำแล้วพวกที่ถูกเกณฑ์มา เขาได้รับความปลอดภัยอันเนื่องจากการอนุมัติพระราชกำหนดนี้หรือไม่ นั่นเป็นเรื่องที่ฉันสงสัยและข้องใจ...” [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

คำอภิปรายข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า ส.ส.อีสานที่เคยสนับสนุนรัฐบาลมาตลอดยังต้องลุกขึ้นอภิปรายคัดค้านพระราชบัญญัตินี้ โดยได้ยกเหตุผลเกี่ยวกับความเดือดร้อนของราษฎรในท้องถิ่นและภูมิภาคของตนเป็นประเด็นหลัก นอกเหนือจากนี้ ยังมีผู้อภิปรายอีก ได้แก่ อันดับที่ 6.นายใหญ่ ศวิตชาติ (นครสวรรค์) ขอให้ถอนหรือไม่ควรรับหลักการ 7.นายพิน สุพรรณสาร (อยุธยา) ไม่ควรรับหลักการ 8.นายทัน พรหมพิทธิกุล (บุรีรัมย์) เสนอให้รัฐบาลถอน 9.นายชิต เวชประสิทธิ์ (ภูเก็ต) ไม่ควรรับหลักการ 10.นายอรุณ ทองปัสโชติ (พระนครศรีอยุธยา) ก็กล่าวว่า ทางจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและเสนอให้ลงมติ และ ร.ท.ประจวบ มหาจันทร์(อุดรธานี) เสนอให้ลงคะแนนลับ ผลรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม แพ้การลงมติในสภาเป็นครั้งแรก 36/48 เสียง

ดังนั้นคงจะเป็นการที่ไม่เกินจริงนักที่จะกล่าวว่า ท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมน่าจะมีผลไม่น้อยต่อการอภิปรายและการออกเสียงในสภาครั้งนี้อีกด้วย เพราะหากพิจารณากระทู้ถามก่อนหน้าร่างพรบ.อนุมัติพระราชกำหนดฉบับนี้ พบว่า ส.ส.อีสานได้ตั้งกระทู้ถาม ดังเช่น นายโสภณ สุภวัชระได้ตั้งกระทู้วันที่ 2 มีนาคม 2487 เรื่อง การเกณฑ์จ้างราษฎรทำถนนถึงขั้นเสียชีวิต ทางกรจ่ายเงินค่าทำศพหรือทำขวัญให้แก่บิดามารดาบุตรภริยาของผู้เสียชีวิตอย่างไร และวันที่ 26 มีนาคม 2487 นายโสภณได้กระทู้ถามเรื่อง การเกณฑ์ราษฎร และวันที่ 20 มิถุนายน 2487 ได้ยื่นกระทู้ถามเกี่ยวกับเรื่องการเกณฑ์แรงงานราษฎรอีกครั้งหนึ่งด้วย นอกจากนี้หากพิจารณาตารางข้างล่างต่อไปนี้จะพบว่า การเกณฑ์แรงงานราษฎรไปสร้างเมืองเพชรบูรณ์ ส่วนใหญ่เป็นแรงงานจากอีสาน ดังตัวอย่างยอดคนที่ถูกเกณฑ์ไปทำถนนไชยวิบูลย์ (สายบัวชุม-วิเชียร-นายม ดูประชุมสภาครั้งที่ 13/2487 วิสามัญ สมัยที่ 2 ชุดที่ 3) พบว่า

ตารางที่ 5.2. เปรียบเทียบจำนวนราษฎรที่ถูกเกณฑ์แรงงานในอีสานและจังหวัดต่างๆ

งวด	คนอำเภอ,จังหวัด	วันเดือนปี	จำนวนที่เกณฑ์	จำนวนที่มาถึง
1	1.คนในจังหวัดนครราชสีมา 2.คนในจังหวัดชัยภูมิ รวมงวดที่ 1	13-23มี.ค.2487 15 มี.ค.2487	5,240 คน 3,000คน 8,240 คน	 8,121 คน
2	1.คนในจังหวัดมหาสารคาม 2.คนในจังหวัดร้อยเอ็ด 3.คนอำเภอต่างๆในจังหวัดนครราชสีมา รวมงวดที่ 2	8-14เม.ย87 16-20เม.ย. 87 21-23เม.ย. 87	4,000 คน 3,000 คน 3,000 คน 10,000 คน	 9,687 คน
3	1.คนอำเภอต่างๆในจังหวัดนครราชสีมา 2.คนอำเภอต่างๆในจังหวัดศรีสะเกษ 3.คนอำเภอต่างๆในจังหวัดสุรินทร์	4-6 พ.ค.87 12พ.ค.-3มิ.ย.87 "-----"	2,000 คน 3,500 คน 3,500 คน	

4.คนอำเภอต่างๆในจังหวัดบุรีรัมย์	“-----“	2,000 คน	
5.คนอำเภอต่างๆในจังหวัดขอนแก่น	“-----“	3,000 คน	
รวมงวดที่ 3		14,000 คน	11,918 คน
สรุปทั้ง 3 งวดคนจากภาคอีสานที่ถูกเกณฑ์ขณะที่เกณฑ์จากภาคอื่นๆในงวดที่ 4 คือนครสวรรค์, สิงห์บุรี, อ่างทอง, ชัยนาท, อุทัยธานี รวมเป็น และงวดที่ 5,6 จากนครสวรรค์		32,240 คน 10,000 คน 4,000 คน	29,726 คน 3,424 คน -ไม่ทราบยอดที่รับ

ที่มา: รายงานการประชุมสภาครั้งที่ 13/2487 (วิสามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 วันพฤหัสบดีที่ 21 ธันวาคม 2487

จากข้อมูลนี้จะเห็นได้ว่า แรงงานจากภาคอีสานถูกเกณฑ์มากที่สุด ส่วนจำนวนคนที่ตายในการสร้างถนนไชยวิบูลย์ พบว่ามาจากจังหวัดนครราชสีมา 30 คน ร้อยเอ็ด 14 คน มหาสารคาม 7 คน ชัยภูมิ 6 คน ศรีสะเกษ 7 คน สุรินทร์ 5 คน บุรีรัมย์ 9 คน ส่วนจังหวัดนครสวรรค์ 3 คน ชัยนาท 2 คน สิงห์บุรี 2 คน พิจิตร 1 คน อ่างทอง 1 คน อุทัยธานี 1 คน (รายงานการประชุมสภาครั้งที่ 13/2487 (วิสามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 วันพฤหัสบดีที่ 21 ธันวาคม 2487 รายงานการสอบสวนหน้า 66-67)

ดังนั้นจะพบว่า คนอีสานเสียชีวิตมากที่สุด จึงน่าจะเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ ส.ส. ที่มาจากภาคอีสานได้ร่วมกันอภิปรายคัดค้านพระราชบัญญัตินี้อย่างหนักหน่วง และเรียกร้องความสนใจจากสภาถึง 5 ใน 10 คน จนมีผลให้รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามแพ้การลงมติในสภาเป็นครั้งแรก และต่อมาเมื่อวันเสาร์ที่ 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2487 ได้มีการประชุมรัฐสภาครั้งที่ 5/2487 (สามัญ) สมัย 2 ชุดที่ 3

ร่างพระราชบัญญัติกำหนดจัดสร้างพุทธบรมฉัตร 2487 ผู้อภิปรายทั้งหมด 8 คนล้วนอภิปรายค้านทั้งสิ้น คือ 1.นายทองอยู่ เอี่ยมบุญอิม(นนทบุรี) 2. นายฟอง สิทธิธรรม(อุบลราชธานี) 3.ร.ท.ชูดี นิตยสุทธิ์ (นครราชสีมา) 4.นายเลียง ไชยกาล (อุบลราชธานี) 5.นายพิน สุพรรณสาร(อยุธยา) 6.นายแก้ว สิงหะคเชนทร์ (พิจิตร) 7. นายเตียง ศิริขันธ์ 8 นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) และ ร.ท.ประจวบ มหาขันธ์(อุดรธานี) เสนอให้ลงมติลับผล รัฐบาลแพ้41/43 เสียง

เป็นที่น่าสังเกตว่า จากคำอภิปรายร่างพระราชบัญญัติทั้งสองฉบับที่ไม่ผ่านสภาข้างต้นนี้ จะพบว่า บุคคลที่สนับสนุนรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามมาตลอด ในครั้งนี้กลับคัดค้านร่างพระราชบัญญัติรัฐบาล ดังเช่น ร.ท.ประจวบ มหาขันธ์(อุดรธานี) นายทัน พรหมทิทธิกุล(บุรีรัมย์) นายพิน สุพรรณสาร(อยุธยา) นายทองอยู่ เอี่ยมบุญอิม(นนทบุรี) เป็นต้น นอกจากนี้ ภายหลังจากจอมพล ป.พิบูลสงครามได้ลาออกจากตำแหน่งทางการเมืองแล้ว ยังพบว่า ส.ส.อีสานคือ นายผล แสนสระดี (ขอนแก่น) ยังได้ยื่นหนังสือกระทู้ถามเมื่อวันที่ 22 สิงหาคม 2487 เรื่อง ความเดือดร้อนเสียหายของราษฎรเกี่ยวกับการเกณฑ์แรงงาน เพื่อติดตามการแก้ปัญหาของรัฐบาล (กชข. (2) สร.0201.35.2/13 ปีที่1)

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมน่าจะเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่ทำให้ร่างพรบ.ดังกล่าวไม่ผ่านสภา จนเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้จอมพล ป.พิบูลสงครามลาออกจากตำแหน่งทางการเมือง

กรณีที่สอง การรวมกลุ่มเคลื่อนไหวนอกสภาของ ส.ส.อีสานภายใต้พลังท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยม : กรณีการก่อตั้ง “สมาคมอีสาน”

หัวข้อนี้ต้องการชี้ให้เห็นว่า ความเป็นภูมิภาคนิยมได้เริ่มก่อตัวเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนขึ้นในเมืองหลวงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 โดยนักการเมืองอีสานได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญในการก่อตั้งสมาคมภูมิภาคดังกล่าว

จากการศึกษาพบว่า สมาคมอีสานก่อตั้งขึ้นครั้งแรก พ.ศ.2479 โดยมี พ.อ.พระยารามจัตุรงค์ (บิดาพล.อ.เนตร เขมะโยธิน) เป็นนายกสมาคม ซึ่งท่านมีบรรดาศักดิ์สูงชั้นพระยาและเป็นเจ้าเมืองนครราชสีมา ในหนังสือสมาคมอีสานกล่าวไว้ว่า “..สมัยนั้นไม่เรียกว่าเป็นอีสาน แต่ท่านก็ยอมที่จะรับ

ตำแหน่งนายกสมาคมของชาวอีสาน” ส่วนกรรมการสมาคม นั้นได้แก่นักการเมืองอีสาน หลวงนาถ นิติธาดา (ส.ส.ชัยภูมิ ปี 2476 และรัฐมนตรี) ขุนคงฤทธิศึกษากร (ส.ส.นครราชสีมา ปี 2489) ขุนจรรยา วิเศษ (ส.ส.มหาสารคาม ปี 2480) นายเลื่อน พงศ์โสภณ (ส.ส.นครราชสีมา ปี พ.ศ.2480) นอกจากนี้ ยังมีข้าราชการและพ่อค้าร่วมก่อตั้งอีกด้วย เช่นนายแพทย์ฝน แสงสิงแก้ว เป็นต้น ส่วนสำนักงาน สมาคมนั้นตั้งอยู่ที่ตึกสำนักงานหนังสือพิมพ์หลักเมืองแต่อยู่ได้ไม่ถึงปีเจ้าของก็ขอย้ายไปอยู่ที่อื่น ในที่สุดก็ไปเข้าบ้านตรอกวัดบรมนิวาส “แต่ไม่กล้ายกป้ายสมาคมเพราะอายุผู้คน..” (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2534 : 8-9)

จากข้อความนี้จะเห็นได้ว่า ในระยะแรกในการก่อตั้งสมาคมได้มีนักการเมืองอีสานเข้ามา มีส่วนในการก่อตั้งสมาคมตั้งแต่แรกเริ่มแล้ว นอกจากนี้ยังจะเห็นได้ว่า การตั้งสมาคมภูมิภาคขึ้นใน กรุงเทพมหานคร นั้น เป็นไปได้ว่า ความรู้สึกมีปมด้อยในความเป็นคน “ลาว” หรือ “อีสาน” นั้น ทำให้ไม่กล้าที่จะยกป้ายสมาคมขึ้นให้ปรากฏแก่สาธารณะ เพราะหากพิจารณาในเรื่องชื่อของสมาคมแล้วจะพบว่า ในระยะแรกของการก่อตั้งสมาคมอีสานนั้น มีการใช้ชื่อว่า “สมาคมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”¹ โดยมีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริม ปลูกฝังสามัคคีธรรม ช่วยเหลือเกื้อกูลในการศึกษา และกิจการสาธารณกุศล ต่างๆในระหว่างบรรดาพี่น้องชาวอีสานด้วยกัน (แฟ้มเอกสารสมาคมชาวอีสาน, กองบังคับการตำรวจสันติบาล อ้างจากชาญวุฒิ วัชรพุกก์, 2523 : 58)

อย่างไรก็ตาม ในสมัยพระประสงค์เกษมราษฎร์ อดีตเจ้าเมืองนครราชสีมาเป็นนายกสมาคมชุดที่ 2 กรรมการส่วนมากเป็นบุคคลในชุดที่หนึ่ง เนื่องจากนายกสมาคมไม่เคยเอาใจใส่ในสมาคม ทำให้งานของสมาคมล้มเลิกไปโดยปริยาย จนมาถึงคณะกรรมการสมาคมชุดที่ 3 โดยมีนายประνομังคลศิริ (อาชีพค้าขาย) ได้รับเชิญให้เป็นนายกสมาคมชาวอีสาน และมีนายพันธ์ อินทวงศ์ (ส.ส. นครพนม ปี พ.ศ.2480) เป็นอุปนายก เป็นที่น่าสังเกตว่า การก่อตั้งสมาคมในระยะแรกๆ พบว่า มีการเชิญ อดีต“เจ้าเมืองนครราชสีมา”มาเป็นนายกสมาคมภูมิภาค

¹ เป็นที่น่าสังเกตว่า มีการใช้ชื่อสมาคมในระยะแรกที่ก่อตั้งว่า สมาคมตะวันออกเฉียงเหนือ นั้นสันนิษฐานว่า ใช้ตามชื่อเดิมที่หัวเมืองแถบอีสานถูกเรียกว่า หัวเมืองลาวตะวันออกเฉียงเหนือ และคำว่า“ตะวันออกเฉียงเหนือ” และคำว่า“อีสาน”เป็นคำที่สร้างขึ้นใหม่และถูกนำมาใช้ในภายหลังคูบที่ 2

ครั้นเมื่อปี พ.ศ.2483 เกิดสงครามอินโดจีน นายวิเชียร วชิรพานู กรรมการสมาคมได้ปรึกษากับนายกสมาคมนายประนอ มังคลศิริ และนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ส.ส.อุบลราชธานีซึ่งไม่ได้เป็นกรรมการสมาคม แต่เป็นผู้อุปถัมภ์สมาคมที่สำคัญ ได้ตกลงคืนตึกที่ตั้งสมาคมให้เจ้าของไปเพราะรับภาระค่าใช้จ่ายไม่ไหว ส่วนป้ายชื่อสมาคมนำไปฝากไว้บ้านนายบุญมี แสงสุวรรณ (อาชีพค้าขาย) กรรมการผู้หนึ่ง ในปี พ.ศ.2484 เหตุการณ์เลวร้ายลงอีกเมื่อกองทัพญี่ปุ่นยกพลขึ้นประเทศไทยเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพาและสงครามโลก สถานะของสมาคมยิ่งทรุดหนัก แต่ก็ยังไม่ถึงกาลอวสาน กรรมการสมาคม 2-3 คนที่มีใจรักสมาคมชาวอีสานยังพบปะหารือกันอยู่เนืองๆที่บ้านนายบุญมี แสงสุวรรณ หรือสำนักงานทนายความของนายเอี่ยม สุภาพกุล (ส.ส.นครราชสีมา ปี พ.ศ.2480 และ 2481) ข้างวัดสระเกศ (พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, 2534 : 10)

ภายหลังสงครามสงบสมาคมอีสานจึงได้พยายามฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ในปี 2490 และในการก่อตั้งสมาคมในครั้งนี้จะพบว่า ได้มีการเปลี่ยนชื่อเป็น “สมาคมชาวอีสาน” และมีนายทิม ภูริพัฒน์ เป็นนายกสมาคม (ส.ส.อุบลฯ 2480 ส.ส.ขอนแก่น 2489)¹ เป็นพี่ชายของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ขณะนั้นนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (ส.ส.อุบลฯ) เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม นายจำลอง ดาวเรือง (ส.ส.มหาสารคาม) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ ส่วนกรรมการสมาคมนั้นประกอบด้วย นายฟอง สิทธิธรรม (ส.ส.อุบลราชธานี) เป็นเลขานุการ นายน้อม วรรณย์ (ส.ส.อุบลราชธานี) นายผล แสงสระดี (ส.ส.ขอนแก่น) เป็นปฏิคม นายบุญระ จัมปาศักดิ์ (ส.ส.ศรีสะเกษ ปี 2489) ร.ท.อุ๊ต นิตยสุทธิ (ส.ส.นครราชสีมา) และนายทองหนัก สุวรรณสิงห์ (ส.ส.เลย) เป็นกรรมการ (ชาญวุฒิ วัชรพุก, 2523 : 62) ร่วมกับข้าราชการและพ่อค้าในการจัดตั้งสมาคมอีสานขึ้นมาอีกครั้ง ดังนั้นจะเห็นได้ว่า

ประการแรก การก่อตั้งสมาคมชาวอีสานในครั้งนี้ได้มีการเปลี่ยนชื่อเป็น “อีสาน” และขณะเดียวกัน จะพบว่าในการรื้อฟื้นงานสมาคมครั้งนี้นักการเมืองอีสานโดยเฉพาะฝ่ายของนายปรีดี พนมยงค์อันมีนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์เป็นแกนนำที่สำคัญในการก่อตั้งขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง

¹ เป็นที่น่าสังเกตว่า ช่วง 2490 นี้ นายทิม ภูริพัฒน์ ได้ร่วมมือกับกลุ่มนายฟอง สิทธิธรรมในการเคลื่อนไหวกอบกู้ชาติลาวด้วย ดังนั้นจึงไม่แปลกที่จะพบว่าคณะกรรมการสมาคมชุดนายทิม ภูริพัฒน์ชุดนี้ส่วนใหญ่คือ คนที่ให้การสนับสนุนขบวนการลาวอิสระ

ประการที่สอง กรรมการกลุ่มนี้ โดยเฉพาะนายกสมาคม คือนายทิม ภูริพัฒน์ และนายฟอง สิทธิธรรม เลขานุการสมาคม นั้น ทั้งสองคนนี้นอกเหนือจากดำเนินการรื้อฟื้นสมาคมอีสานขึ้นมาใหม่แล้ว ยังได้ร่วมมือกันเคลื่อนไหวในขบวนการลาวอิสระ เพื่อช่วยเหลือลาวให้ได้รับเอกราชจากประเทศมหาอำนาจอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ.2490 บรรดานักการเมืองอีสานที่เคยมีบทบาทในสมาคมได้หลบหายและเก็บตัวเงียบทางการเมือง สมาคมอีสานก็อยู่ภายใต้การนำของพ่อค้าและข้าราชการ โดยเฉพาะข้าราชการทหาร ก็ได้เข้ามามีบทบาทในสมาคมมากขึ้น และกิจการของสมาคมก็มั่นคงเรื่อยมา โดยเฉพาะนับตั้งแต่ในสมัยนายบุญมี แสงสุวรรณ (อาชีพอ้าขาย, ชัยภูมิ) เป็นนายกสมาคม และมีนายเอี่ยม สุภาพกุล (ส.ส.นครราชสีมา) เป็นอุปนายกสมาคม และมีคณะกรรมการอีก 13 คน นอกจากนี้ ยังมีทั้งคฤหบดีและบรรพชิตร่วมอุปถัมภ์ค้ำจุนสมาคม ดังเช่นมีสมเด็จพระมหาวิรวงศ์ ปรชธานอุปถัมภ์ฝ่ายบรรพชิต พระพิมลธรรม องค์อุปถัมภ์ฝ่ายบรรพชิต (หนังสือพิมพ์อีสาน ปีที่ 1 เล่ม 3 ประจำเดือน พ.ค.-มิ.ย.2494) รวมทั้งยังมีพ่อค้าใหญ่ในภาคอีสานให้การสนับสนุนที่สำคัญ ก็คือนายเลื่อน บัวสุวรรณ ถือว่าเป็นสมาชิกพิเศษของสมาคมอีสาน¹ และในสมัยนี้ได้มีการออกวารสารอีสาน รวมทั้งมีกิจกรรมของสมาคมอีกมากมาย

เป็นที่น่าสังเกตว่า นับตั้งแต่สมัยนายบุญมี แสงสุวรรณ เป็นนายกสมาคม ได้มีทั้งพระภิกษุชาวอีสานที่มีชื่อเสียง พ่อค้า และข้าราชการเข้ามาร่วมสนับสนุนสมาคมอีสานเพิ่มมากขึ้น และโดยเฉพาะในสมัยนายเลื่อน บัวสุวรรณ เป็นนายกสมาคม ด้วยสายสัมพันธ์ทางการค้า เมื่อนายเลื่อนได้รับเลือกเป็นนายกสมาคมได้เชิญ พลเอกผิน ชุณหะวัณ เป็นประธานผู้อุปถัมภ์สมาคม พลเอกสฤษดิ์ ธนะ-

¹ เป็นบุคคลหนึ่งให้การสนับสนุนสมาคม เดิมมีชื่อว่านายเล้ง แซ่เฮ้ง ได้เคยไปประเทศจีนในสมัยเมื่อยังเด็ก เมื่อกลับมาอยู่เมืองไทยในปี พ.ศ.2472 ได้ไปอยู่ที่บ้านพลไพล อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นภูมิลำเนาเดิมของบิดา เมื่อกลับมาได้สมัครเป็นเสมียนในโรงสีไฟที่จังหวัดนครราชสีมา ในปี 2475 ได้ย้ายไปทำงานที่โรงสีสถานีบ้านมะค่า อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมาและในปีนี้ได้ขอกลับคืนสัญชาติไทย ต่อมาในปี 2490 เมื่อพลเอกผิน ชุณหะวัณ ผู้บัญชาการทหารบกได้รับราชการอยู่ในภาคนี้ ได้เรียกนายเลื่อน บัวสุวรรณไปช่วยงานโดยมอบหมายให้ร่วมงานกับ พันโทชอุบ วัฒนพันธ์วิเศษ ขุนไพโรจน์รัฐการ นายเชาวน์ แสงสิงแก้วและบรรดาเจ้าของโรงสีภาคอีสานจัดตั้งบริษัททหารสามัคคีจำกัดขึ้น (อีสาน, ปีที่ 1 เล่มที่ 3 พ.ค.-มิ.ย.94 หน้า92-93)

รัชต์ พล.ต.อ.เผ่า ศรียานนท์ เป็นผู้อุปถัมภ์อีกด้วย (อิสาน ฉบับพิเศษ ที่ระลึกงานชุมนุมนักเรียน นิสิต นักศึกษาอิสาน 21 พ.ย. 2496)

นอกจากนี้ ความรู้สึกในเรื่องภูมิภาคนิยมนี้มีสูงมากจนกระทั่งพบว่า ที่ภาคใต้ได้มีชาวอิสานได้รวมกันประมาณ 500 คนเศษได้แสดงความจำนงที่จะจัดตั้งสมาคมชาวอิสานสาขาภาคใต้ขึ้นที่อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา โดยมีนายสมุทร เทพโสธรเป็นนายกสมาคม(อิสาน,ปีที่ 1 เล่มที่ 3 พ.ค.-มิ.ย.94 : 95)

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า นักการเมืองอิสานเป็นแกนนำที่สำคัญในการก่อตั้งสมาคมชาวอิสานขึ้นในกรุงเทพฯ และจากกรณีสมาคมอิสานนี้จะเห็นได้ว่า สำนึกในความเป็นอิสานได้เริ่มปรากฏอย่างเป็นรูปธรรมขึ้นหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ด้วยการก่อตั้งสมาคมภูมิภาคขึ้นในเมืองหลวง แม้ในระยะแรกจะยังไม่กล้าแสดงออกอย่างเปิดเผยมากนัก แต่หลังทศวรรษ 2490 เป็นต้นมา สำนึกในความเป็นอิสานนี้ก็ได้ออกมาอย่างชัดเจน ดังได้มีการเปลี่ยนชื่อสมาคมเพื่อแสดงออกถึงความเป็นชาว “อิสาน” รวมทั้งมีการออกวารสาร “อิสาน” เพื่อเผยแพร่กิจกรรมของสมาคมอย่างชัดเจน และในวารสารนี้ได้มีการเขียนเรื่องเกี่ยวกับอิสานจำนวนมากทั้งประเภท โคลง กลอน เกี่ยวกับอิสาน ประวัติจังหวัดในภาคอิสาน แนะนำบุคคลต่างๆของภาคอิสานที่สำคัญ ทั้งทางสงฆ์และฆราวาส ดังเช่นประวัติย่อของพระพิมลธรรม อาสภเถระ ประวัติของนายเลื่อน บัวสุวรรณ พลเอก สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ข้าราชการกรมสังคมอิสาน สมาชิกสมาคมอิสาน เรณูนคร กลอนเกี่ยวกับภาคอิสาน ประวัติจังหวัดศรีสะเกษ เพื่อมาตุภูมิ อิสานสังวรณ์ เป็นต้น นอกจากนี้สำนึกความเป็น “อิสาน”นี้ยังมีสูงมากขึ้นจนถึงขนาดมีการขยายสาขาจัดตั้งขึ้นในภาคใต้อีกด้วย

5.2. การรวมกลุ่มเคลื่อนไหวนอกสภาของ ส.ส.อิสานในกลางทศวรรษ 2480

“กรณีเสรีไทย”

หัวข้อนี้ต้องการชี้ให้เห็นถึง การรวมกลุ่มนอกสภาของ ส.ส.อิสานกลุ่มหนึ่ง ซึ่งในที่นี้จะเรียกว่า “กลุ่มเสรีไทยอิสาน” การเคลื่อนไหวนอกสภาของ ส.ส.กลุ่มนี้จะเป็นการเพิ่มความชัดเจนของกลุ่มทั้งในและนอกสภาในเวลาต่อมา เนื้อหาในที่นี้ได้เน้นไปที่ การเคลื่อนไหวนอกสภาของ ส.ส.อิสานกลุ่มนี้ ที่ร่วมมือกันจัดตั้งขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นที่เรียกว่า “เสรีไทย”ในอิสานขึ้น และการเคลื่อนไหวนี้จะทำให้เห็นถึงแกนนำสำคัญของกลุ่ม ส.ส.อิสานกลุ่มนี้รวมทั้งเครือข่ายนอกสภาอีกด้วย

อาจกล่าวได้ว่า นับตั้งแต่ช่วงกลางทศวรรษ 2480 เป็นต้นมาที่ ส.ส.อีสานได้เริ่มมีการรวมกลุ่มทางการเมืองโดยเคลื่อนไหวนอกสภาและเป็นการเคลื่อนไหวแบบ”ใต้ดิน” และบทบาทเด่นของ ส.ส.อีสานในทศวรรษ 2480 ก็คือ หลังการเลือกตั้งครั้งที่ 3 พ.ศ.2481 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ดำรงตำแหน่งเป็นระยะยาวตั้งแต่ พ.ศ.2481-2487 และกล่าวได้ว่าเมืองไทยในยุคนี้ได้เข้าสู่ยุคชาตินิยมอย่างรุนแรง และมีเหตุการณ์ 2 อย่างได้เกิดขึ้นคือ 1. สงครามอินโดจีนกับฝรั่งเศสในปี 2484 มีผลให้ไทยได้ดินแดนลาวฝั่งขวาของแม่น้ำโขง รวมทั้งดินแดนบางส่วนของเขมรเข้ามาครอบครองชั่วคราวระยะเวลาหนึ่ง 2. การเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่นในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ขณะนั้นนายปรีดี พนมยงค์ได้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้สำเร็จราชการ และในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 นี้ ได้มีการก่อตั้งกลุ่มเคลื่อนไหวขึ้นมาเป็น “องค์การต่อต้านญี่ปุ่น” ต่อมาภายหลังได้ชื่อว่าเป็นเสรีไทย หลักการสำคัญของกลุ่มนี้คือ จะต้องพยายามทุกวิถีทางเพื่อมิให้ญี่ปุ่นเข้ามายึดประเทศไทย และเพื่อให้สัมพันธมิตรรับรองว่า ไทยไม่ได้เป็นศัตรูต่อสัมพันธมิตร (ปรีดี พนมยงค์, 2543 : 98-99) เป็นองค์กรที่มีบทบาทใน “การกู้ชาติ” มิให้ประเทศไทยซึ่งเข้าร่วมในการสงครามกับญี่ปุ่นต้องถูกปฏิบัติในฐานะของประเทศแพ้สงครามอย่างกรณีของญี่ปุ่น เยอรมัน และอิตาลี นายปรีดี พนมยงค์ ได้เป็นหัวหน้าขบวนการเสรีไทยในประเทศไทย โดยร่วมมือกับฝ่ายสัมพันธมิตรและขบวนการเสรีไทยนอกประเทศซึ่งมี ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นหัวหน้า ส่วน ส.ส.อีสานจำนวนหนึ่ง ก็ได้รวมกลุ่มเป็นแกนนำในการจัดตั้งเสรีไทยในอีสานขึ้น และเป็นที่น่าสังเกตว่ากลุ่ม ส.ส.อีสานและชาวลาวในแถบลุ่มน้ำโขงและแม่น้ำชีมีบทบาทในการเคลื่อนไหวในเรื่องนี้ โดยใช้พื้นที่เขตอีสานเหนือเป็นศูนย์กลางในการติดต่อดำเนินการ¹

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากมีงานที่ศึกษาเกี่ยวกับเสรีไทยเป็นจำนวนมาก² ทั้งในแง่กำเนิด วัตถุประสงค์ การจัดตั้ง และการเคลื่อนไหวของขบวนการนี้ในงานเขียนต่างๆแล้ว การนำเสนอใน

¹ ประชากรที่อาศัยในอีสานมีหลายกลุ่มชน ได้แก่ ข่า กูย เยอ และอื่นๆเพียงแต่ชาวลาวเป็นประชากรส่วนใหญ่ ภาพที่ออกมาจึงมักถูกมองว่าอีสานเป็นถิ่นฐานของชาวลาว แท้จริงแล้วดินแดนอีสานส่วนได้มีสภาพสังคมชีวิตอีกแบบหนึ่งที่แยกออกจากอีสาน-คองลาวและมีแบบแผนเป็นของตนเอง เมื่อชาวลาวแผ่อิทธิพลทางการเมืองเข้ามาในดินแดนอีสานส่วนเหนือ ชาวลาวได้ยึดครองพื้นที่ส่วนใหญ่ของอีสานเอาไว้ และได้ผูกขาดการมีอิทธิพลทางการเมืองในแถบลุ่มน้ำชีและแม่น้ำโขงมาตลอด วัฒนธรรมลาวได้เริ่มฝังรากลึกในกลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในแถบนี้ อย่างเหนียวแน่น (สุทิน สนองผัน, 2533)

² ที่สำคัญได้แก่ งานของ อัญชลี สุขดี (2525) สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ (2532) ทั้งสองเล่มนี้ เน้นศึกษาบทบาทเสรีไทยที่อยู่ส่วนกลาง และงานของอดิเรก บุญคงที่ศึกษาบทบาทของขบวนการเสรีไทยสายอีสาน (2536) แถมสุข นุ่มนนท์ (2521) เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีงานบันทึก รวบรวมเรียบเรียงของท่านผู้รู้อีกจำนวนมาก

งานชิ้นนี้ จึงเน้นไปที่การรวมกลุ่มเคลื่อนไหวนอกสภาของ ส.ส.อีสานกลุ่มหนึ่ง ซึ่งการรวมกลุ่มนอกสภาของ ส.ส.กลุ่มนี้จะมีผลต่อการดำเนินงานในสภาในเวลาต่อมาด้วย และขณะเดียวกันจะทำให้เห็นถึง การใช้พื้นที่ทางการเมืองของนักการเมืองอีสานที่เป็นแกนนำในการติดต่อและเคลื่อนไหว โดยเฉพาะพื้นที่จังหวัดสกลนคร อันมีเทือกเขาภูพานเป็นศูนย์กลางในการเคลื่อนไหวทางการเมืองครั้งนี้เป็นสำคัญ

สำหรับการเข้าร่วมขบวนการเสรีไทยของกลุ่ม ส.ส.อีสานนี้ อาจกล่าวได้ว่าการจัดตั้งกลุ่มเสรีไทยในอีสานทำให้ความสัมพันธ์ของ ส.ส.อีสานกับฝ่ายปรีดี พนมยงค์มีความสัมพันธ์ทางการเมืองที่เหนียวแน่นและร่วมมือทางการเมืองในเวลาต่อมา ส่วนจุดเชื่อมความสัมพันธ์นี้ในงานของสรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ (2532 : 131) กล่าวไว้ว่า ความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่าง ส.ส.อีสานหลายคนกับนายปรีดี พนมยงค์ เกิดขึ้นในฐานะเป็นศิษย์กับอาจารย์หรือผู้ประศาสน์การ ซึ่งต่างได้เข้าไปจำเรียนในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ประการต่อมาอาจมองผ่านได้จากความคุ้นเคยหรือได้ทำงานอย่างใกล้ชิดในคณะกรรมการบริหารงบประมาณ โดยเฉพาะในปีงบประมาณ 2483-2484 การเกาะกลุ่มเข้ากับนายปรีดี พนมยงค์ในเวลาต่อมานั้นเข้าใจว่ามีนายเตียง ศิริขันธ์ เป็นตัวเชื่อมสำคัญ ส่วนความสนใจในการเข้าร่วมงานเสรีไทยนั้น ในงานนามานุกรมเสรีไทยของวิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ เขียนไว้ว่า พ.ต.จำกัฏ พลังกูร ได้เขียนเรื่องราวที่เกี่ยวกับวันที่กองทัพญี่ปุ่นบุกประเทศไทย(วันที่ 8 ธันวาคม 2484)ว่า (วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์ , 2535 : 100-101) “ได้ปรึกษากับนายเตียง ศิริขันธ์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนคร ซึ่งเป็นสหายร่วมอุดมการณ์ประชาธิปไตยว่า ควรหาทางออกไปนอกประเทศ หรือไม่ก็จัดตั้งรัฐบาลใหม่ขึ้นทางภาคอีสาน หากการเหล่านี้ต้องการผู้เป็นหัวหน้าซึ่งมีบารมีและแนวคิดที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งก็เห็นแต่นายปรีดี พนมยงค์เพียงผู้เดียวที่จะทำหน้าที่เป็นผู้นำของ “คณะกู้ชาติ”ได้” ดังนั้นนายจำกัฏ นายเตียง และมิตรร่วมอุดมการณ์อีกหลายคน อาทิเช่น นายถวิล อุดล ผู้แทนร้อยเอ็ด เป็นต้นก็รีบเดินทางไปพบนายปรีดี และมอบคณะกู้ชาติของพวกตนให้อยู่ภายใต้บังคับบัญชาของนายปรีดีโดยเด็ดขาด อยู่ในระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด และอุทิศตัวแม้ชีวิตให้สุดแล้วแต่นายปรีดีใช้ให้ทำงานสิ่งใดเพื่อชาติก็ได้

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่า การรวมกลุ่มเคลื่อนไหวนอกสภาของกลุ่มนี้อยู่ภายใต้พื้นฐานอุดมการณ์ทางการเมืองที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานเขียนของปรีดี พนมยงค์ (2543 :98-99) ที่เขียนถึงวันที่ 8 ธันวาคม 2484 ซึ่งเป็นวันที่กองทัพญี่ปุ่นจากพระตะบองได้เคลื่อนเข้ากรุงเทพฯ ว่า “เมื่อข้าพเจ้ากลับถึงบ้านแล้วก็พบเพื่อนหลายคนที่มาคอยอยู่ อาทิ หลวงบรรณกร โกวิท (เปาว์ จักกะพาก) นายสงวน ตูลารักษ์ นายจำกัฏ พลังกูร นายวิจิตร ลุคิตานนท์ นายเตียง

ศิริพันธ์ นายถวิล อุดล ม.ล.กรี เดชาติวงศ์ (หลวงเดชาติวงศ์วรวัฒน์) ฯลฯ” ดังนั้นจะเห็นได้ว่า เมื่อแรกของการก่อตั้งองค์การนี้ นายเตียง ศิริขันธ์ (ส.ส.สกลนคร) และนายถวิล อุดล (ส.ส.ร้อยเอ็ด) ได้เป็นสมาชิกที่เริ่มก่อการจัดตั้งขบวนการนี้ขึ้นภายใต้อุดมการณ์ทางการเมืองคล้ายกัน คือ การต่อต้านญี่ปุ่น และหลังจากนั้นบุคคลทั้งสองต่างได้รับความไว้วางใจจากนายปรีดี พนมยงค์ ในการดำเนินนโยบายใต้ดินต่อต้านญี่ปุ่น โดยนายถวิล อุดล (ส.ส.ร้อยเอ็ด)ได้รับมอบหมายเป็น “หัวหน้าคณะทูตพิเศษ” เดินทางไปพบกับจอมพลเจียงไคเช็คที่ประเทศจีนเพื่อขอความสนับสนุนในการจัดตั้งคณะรัฐบาลไทยชั่วคราว หรือองค์การอื่นที่มีลักษณะทำนองเดียวกันขึ้นในดินแดนของสัมพันธมิตร¹ สำหรับนายจำกั๊ด พลากรุนัน ได้เดินทางไป จีน² (สวัสดิ์ ตรีธาตุ, 2527 : 14-16) ส่วนนายเตียง ศิริขันธ์ (ส.ส.สกลนคร) ได้รับมอบหมายหน้าที่สำคัญจากนายปรีดี พนมยงค์ในการบุกเบิกจัดตั้งค่ายฝึกพลพรรคเสรีไทยในอีสาน (นายเตียง ศิริขันธ์ ใช้นามแฝงว่า “พลูโต” ดูในพูนศักดิ์ ศักดานุวัฒน์, 2516 : 154) และในปี พ.ศ.2485 นายเตียง ศิริขันธ์ ก็ได้มีการประชุมเตรียมการทำงานของเสรีไทยอีสานขึ้น โดยประกันที่โรงแรมตราชู บริเวณห้าแยก ต.หมากแข้ง อ.เมือง จ.

¹ จากจดหมายของนายถวิล อุดล (ร้อยเอ็ด)ถึงนายทวี บุญยเกตุในวันที่ 20 กันยายน 2489 ที่ชี้แจงเกี่ยวกับนายไพศาล ตระกูลลี้ที่ได้ขอร้องให้ทางการช่วยเหลือเกี่ยวกับการเงินที่ได้ใช้จ่ายไปในช่วงการขอความช่วยเหลือจัดตั้งขบวนการกู้ชาติที่ประเทศจีนว่า นายถวิลได้เดินทางไปที่จุงกิง และคุนมิง และที่คุนมิงทำให้ทราบว่านายไพศาล ตระกูลลี้ที่เดินทางไปก่อนนายถวิล ได้รวบรวมพรรคพวกราว 40-50 คน ส่วนมากได้รับการอบรมวิชาทหารมาแล้ว และถ้ามีการเจรจาตกลงกับจีนได้คือเปลี่ยนชื่อกองทัพจีนเป็นกองทัพเสรีไทยเสียแล้ว ตีบุกเข้าประเทศไทย ซึ่งนายถวิลก็เห็นด้วยกับนายไพศาล แต่มีเงื่อนไขว่าต้องได้รับอนุญาตจากนายปรีดี พนมยงค์เสียก่อน อย่างไรก็ตาม ยังไม่ได้ทันเคลื่อนไหวในเรื่องนี้ญี่ปุ่นก็ได้ยอมแพ้สงครามก่อน ส่วนผลสรุปการไปประเทศจีนนายถวิลมองว่า “การเดินทางไปเมืองจีนนั้นไร้ประโยชน์ ความตั้งใจของเราซึ่งหมายมั่นปั้นมือว่าจะทำงานเมื่อไปถึงเมืองจีนนั้นล้วนแต่เป็นความฝันทั้งสิ้น” (ถวิล อุดล อ้างในหนังสืองานศพของนายไพศาล ตระกูลลี้, ม.ป.ป.: 34)

² โดยนายเตียงและภรรยาวิลาส ศิริพันธ์ และคุณฉลบทติยานภรรยาของนายจำกั๊ด ร่วมเดินทางไปส่งถึงท่าแขกฝั่งตรงข้ามจังหวัดนครพนม โดยในการเดินทางไปครั้งนี้ได้รับความอนุเคราะห์จากคุณสงวน เกษมทรัพย์ ผู้จัดการห้างไพบูลย์รับซื้อของป่าอยู่ที่บ้านไผ่ ซึ่งท่านเป็นผู้กว้างขวางติดต่อร้านค้าจีนทางฝั่งลาวให้ช่วยจัดคนนำทางส่งนายจำกั๊ดเป็นช่วงๆจนถึงเมืองจีน (สวัสดิ์ ตรีธาตุ, 2527 : 14-16) นายจำกั๊ดได้ร่วมเดินทางไปจีนกับนายไพศาล ตระกูลลี้ ซึ่งเดิมทำงานอยู่กับนายเชวง เคียงศิริ หากแต่นายหลุย พนมยงค์ได้ขอให้ช่วยเดินทางไปจีนกับนายจำกั๊ด และทั้งคู่ได้เดินทางจากกรุงเทพฯ เมื่อวันที่ 28 ก.พ.2486 ออกจากนครพนม ผ่านท่าแขก-ฮานอย-ไฮฟอง-เลากายเข้าจีนทางตงเฮง ส่วนผู้นำทางมีสองคนเป็นจีนแต่จิวคนหนึ่งชื่อเตี้ยอั้ง แซ่เจ็ย ส่วนอีกคนไม่สามารถสืบได้ (ดูรายละเอียดในหนังสืองานศพของนายไพศาล ตรีธาตุ, ม.ป.ป.) ซึ่งข้อมูลของนายไพศาลกับนายสวัสดิ์ได้กล่าวตรงกันในเรื่องผู้นำทางจากลาวไปยังประเทศจีนนั้นเป็นชาวจีน

อุดรธานี มีแกนนำสำคัญคือ นายเตียง ศิริขันธ์ นายสนิท ประสิทธิ์พันธ์ นายสวาสดิ์ และสวัสดิ์ ตราชู (ปรีชา ธรรมวินทร และสมชาย พรหมโคตร,บรรณานุกรม,2543 :78)

1. กองบัญชาการใหญ่ของกลุ่มเสรีไทยอีสาน คือ สกลนครอันมีเทือกเขาภูพาน เป็นศูนย์กลางแห่งการเคลื่อนไหว

เมื่อนายเตียง ศิริขันธ์ (ส.ส.สกลนคร) ได้รับหน้าที่ในการจัดตั้งคณะด้านทานญี่ปุ่นขึ้นในภาคอีสานแล้ว ในงานของอ้วน นาครทรรพ(2519 : 68) ได้กล่าวไว้ว่า “นายเตียงได้ตั้งสำนักงานกลางขึ้นที่จังหวัดสกลนคร เพื่อทำการติดต่อกับกรุงเทพฯและสำนักงานใหญ่ของพันธมิตรในเกาะลังกา เมื่อมีการรับอาวุธจากเครื่องบินได้เป็นที่แน่นอนแล้ว จึงได้ขยายสาขาของเสรีไทยซึ่งได้สมญาว่า กองโจร (Guerrilla) ออกไปตามจังหวัดใกล้เคียง สำหรับการจัดตั้งหน่วยเสรีไทยขึ้นที่อีสานนี้เหตุผลหนึ่งก็คือ เป็นดินแดนที่อยู่ห่างไกลจากสายตาของญี่ปุ่น”

หากพิจารณาความสำคัญของสภาพภูมิศาสตร์อีสานแล้ว จะพบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตั้งอยู่ตรงกลางดินแดนคาบสมุทรอินโดจีน¹ ในช่วง พ.ศ.2481 มีถนนในอินโดจีนของฝรั่งเศสที่ได้สร้างเสร็จสิ้นแล้วยาวประมาณ 32,000 กิโลเมตร หรือ 20,000 ไมล์ ถนนสายสำคัญ คือ สายชานานกับแม่น้ำโขง กับถนนมันดาริน (Mandarin) สายที่ชานานกับชายฝั่งทะเล สำหรับถนนสายชานานกับแม่น้ำโขงนั้น ฝรั่งเศสเรียกว่า Route Colonial 13 หรือ R.C.13 จากไซ่งอน-กระแจะ (Kratie) สุวรรณเขต ท่าแขก และเวียงจันทน์ ยาวประมาณ 1,331 กิโลเมตร นอกจากนี้ยังมีเส้นทาง R.C.9 กวางตรี-สุวรรณเขต (ยาวประมาณ 328 กม.) (พ.ท.เกียรติ บุรกลีกร.2534:25-26) ซึ่งทั้งสองเส้นทางนี้สามารถใช้ในการติดต่อกับพื้นที่ในภาคอีสานเหนือ โดยเฉพาะเขตภูพาน แถบจังหวัดสกลนคร ซึ่งหากพิจารณาที่ตั้งของจังหวัดสกลนครแล้วจะพบว่า มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดต่างๆที่สำคัญ ได้แก่ ติดต่อกับจังหวัดหนองคาย(ฝั่งตรงข้ามคือ เวียงจันทน์) นครพนม(ฝั่งตรงข้ามคือ ท่าแขก แขวงคำม่วนของลาว ซึ่งง่ายในการเข้าสู่เวียดนาม) มุกดาหาร (ฝั่งตรงข้ามคือ สุวรรณเขต) นอกจากนี้ จังหวัด สกลนครยังมีพื้นที่ติดต่อกับ จังหวัดอุดรธานี และกาฬสินธุ์ มี

¹ ปัจจุบันการคมนาคมในอินโดจีนที่สำคัญ คือ ทางสายเอเชีย สายรองประธานผ่านถึง 3 สาย ได้แก่ สาย เอ-12 ติดต่อกับแขวงเวียงจันทน์ นครเวียงจันทน์ สายเอ-14 ติดต่อกับปากเซ แขวงจำปาศักดิ์ ซึ่งมีเส้นทางเชื่อมต่อไปสู่พนมเปญและนครโฮจิมินห์ได้ สายเอ-15 ติดต่อกับเมืองท่าแขก แขวงคำม่วน มีเส้นทางเชื่อมต่อไปสู่อินนามสู่อ่าวตังเกี๋ยและภาคกลางของเวียดนามได้ (ประสิทธิ์ คุณุรัตน์,2530 : 35)

เทือกเขาภูพานกัน และหากพิจารณาทิวเขาภูพานนี้ จะพบว่า เริ่มต้นจากบริเวณจากปากแม่น้ำมูล ถึงแม่น้ำโขง ตีนทิวเขาอยู่ในเขตประเทศลาวที่เรียกว่า ภูสะเบา ภูผาลาด แล้วทอดทิวเขาไปในแนว ตะวันตกเฉียงเหนือผ่านพื้นที่ตอนบนของจังหวัดอุบลฯ ตั้งแต่อำเภอโขงเจียม แนวทิวเขาช่วงนี้เป็น เพียงเนินเขาสั้นๆไม่ต่อเนื่อง บางแห่งเป็นเพียงเนินหินโผล่และเนินเขาเตี้ย ทิวเขาจะเริ่มต่อเนื่อง กันตั้งแต่เขตอำเภอนิคมน้ำจืดร้อย จังหวัดมุกดาหาร และอำเภอกุศุม จ.ยโสธร ผ่านตอนบนของ จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น แต่ผ่านตอนใต้ของ จังหวัดนครพนม สกลนคร และสิ้นสุดที่อำเภอส่องดาว จังหวัด สกลนคร (ประสิทธิ์ คุณรัตน์,2530 : 130)

ดังนั้นเมื่อพิจารณาสภาพทางภูมิศาสตร์แล้วจะพบว่า จ.สกลนครเป็นจังหวัดที่มีชัยภูมิที่ เหมาะสมทางยุทธศาสตร์ และด้วยเหตุนี้จึงน่าจะมีผลต่อการตัดสินใจของนายเตียง ศิริขันธ์ โดย ใช้สกลนครเป็นแกนกลางที่สำคัญในการเคลื่อนไหว ประกอบกับพื้นที่ในจังหวัดสกลนครนี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นเขตแดนที่นายเตียง ศิริขันธ์รู้จักพื้นที่ดีที่สุด อันเป็นผลมาจากการที่นาย เตียงเคยออกไปหาคะแนนเสียงมาแล้วทุกตำบลทุกหมู่บ้านนั่นเอง (วิสุทธิ บุษยกุล ,2540 : 82)

2. เครือข่ายทางการเมืองและค่ายเสรีไทยที่สกลนครของนายเตียง ศิริขันธ์

หากพิจารณาตัวบุคคลที่เป็นแกนนำในจังหวัดสกลนครเท่าที่สืบทราบพบว่า การดำเนินงานของนายเตียง ศิริขันธ์ครั้งนี้ได้มีเครือข่ายในจังหวัดสกลนครที่ให้ความช่วยเหลือและร่วมมือเป็นอย่างดี ได้แก่นายครอง จันดาวงศ์¹ ครูประชาบาลที่อำเภอสว่างดินแดน จ.สกลนคร และเป็นหัวหน้า คณะแนววิงเด้นหาเสียงจนทำให้นายเตียงได้เป็น ส.ส.โดยมีคะแนนชนะหลวงวรนิติปรีชา และใน ครั้งนี้นายครองได้กลายเป็นผู้ช่วยสำคัญของนายเตียงในการขยายกำลังพลพรรคเสรีไทย หาที่ตั้ง ค่าย ฝึกพลพรรคและสร้างสนามบินลับหลายแห่งในจังหวัดสกลนคร นอกจากนี้ยังทำหน้าที่จัด หน่วยลำเลียงอาวุธเวชภัณฑ์ให้แก่หน่วยงาน ตลอดจนเป็นหัวหน้าหน่วยงานส่งข่าวและหาข่าวให้ แก่ฝ่ายบัญชาการของนายเตียงอีกด้วย (เกียรติ ก้องไพร,2539 : 42-43)

นอกจากนายครองแล้วยังบุคคลอื่นๆ คือ นายละเอียด อภิวัตนะสิริ ซึ่งนายเตียงได้ขอรับรอง ให้นายละเอียดลาออกจากครูประชาบาล แล้วจะตั้งให้เป็นกำนันตำบลโนนหอม เพื่อควบคุมชาวบ้านในตำบลโนนหอม จัดตั้งเป็นกองกำลังเพื่อทำการกู้ชาติ ดังนั้นนายละเอียดจึงได้ลาออกจาก

¹ ในปี 2504 นายครองได้ถูกประหารชีวิต ในข้อหากบฏแบ่งแยกดินแดน

ครูแล้วได้รับแต่งตั้งให้เป็นกำนันภายใน 2 วันถัดมา งานเสรีไทยจึงได้ก่อตัวเป็นรูปเป็นร่างขึ้น (อดิเรก บุญคง, 2536 : 63) นอกจากนี้ยังมีวิสุทธิ บุษยกุล ครูโรงเรียนประจำจังหวัดสกลนคร ครูไทยรัฐ ธีระพัฒนะ ซึ่งทั้งบุคคลสองคนนี้มีฐานะเป็นลูกศิษย์ของนายเตียงเมื่อครั้งเรียนมัธยมปลายที่โรงเรียนอุดรพิทยานุกูล โรงเรียนประจำจังหวัดอุดรธานีที่มีนายเตียง ศิริขันธ์เป็นรองอาจารย์ใหญ่อยู่ที่นั่น และยังมีคำแปลง คำเมือง ชาวสกลนคร รวมทั้งยังมีเรืออากาศโท พีระ ศิริขันธ์(น้องชายนายเตียง) ทั้งสี่คนนี้ได้เข้าร่วมในหน่วยเสรีไทยสายอเมริกาของนายเตียง ศิริขันธ์ (วิสุทธิ บุษยกุล, 2540 : 8-13) และยังมีนายสวัสดิ์ ตราชู นายสว่าง ตราชู นายสัมฤทธิ์ ตราชู และนายสนิท ประสิทธิ์พันธ์ คนขับรถของบิดาตระกูลตราชูร่วมขบวนการนี้ด้วย ซึ่งพี่น้องตระกูลตราชูนี้รู้จักกับนายเตียง ศิริขันธ์เมื่อครั้งนายเตียงเรียนชั้นมัธยมอยู่จังหวัดอุดรธานีโดยได้พักอาศัยอยู่บ้านบิดาของนายสวัสดิ์ ตราชู (สวัสดิ์ ตราชู, 2527 : 6, 15, 39) และในงานของวิสุทธิ (2540 : 23) ทำให้ทราบว่า การมาถึงหน่วยที่บ้านโนนหอมกับอาวุธที่เขาและนายเตียง ศิริขันธ์ขนมาจากประจวบคีรีขันธ์นั้น เขาได้พบกับกำนันละเอียดและชายหนุ่มเป็นส่วนใหญ่มาคอยอยู่ที่นั่น “...พวกนี้ล้วนเป็นครูประจำโรงเรียนที่สมัครเข้าร่วมงานเสรีไทยของครูเตียงทั้งสิ้น ทุกคนรู้จักครูเตียงและทักทายคุณครูของเราอย่างเป็นกันเองทุกคน...”

จะเห็นได้ว่า บุคคลที่ร่วมในขบวนการที่สกลนครของนายเตียง ศิริขันธ์ ก็คือ เพื่อนครู ลูกศิษย์ ญาติมิตรที่ใกล้ชิด รวมทั้งชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่การเลือกตั้งของนายเตียง ศิริขันธ์นั่นเอง¹ สำหรับค่ายหรือหน่วยจัดตั้งของขบวนการเสรีไทยนั้น จากคำอธิบายในสภาพของนายเตียง ศิริขันธ์ ทำให้ทราบว่า นายเตียงควบคุมค่ายในภาคอีสานทั้งหมด 21 ค่าย และเป็นหัวหน้าภาคอีสาน (ดูรายงานการประชุมสภาฯ ครั้งที่ 35/2489 สามีญ สมัยที่ 2 ชุดที่ 4 วันอังคารที่ 7 พฤษภาคม 2489)

¹ สำหรับในเรื่องเครือข่ายที่เข้าร่วมในขบวนการกับนายเตียง ศิริขันธ์ โปรดดูในงานของนิยม รักษาพันธ์ (นายสีดอ กาว, นามแฝง) เรื่อง ครูอีสานกู้ชาติ (2543) และเรื่อง บ้านที่กลับเสรีไทยภูพาน (2543) รวมทั้งงานของสวัสดิ์ ตราชู ที่มีตีพิมพ์ถึงสองครั้ง (2527 และครั้งที่สองไม่ปรากฏปีพิมพ์) ซึ่งมีการเพิ่มเติมข้อมูลละเอียดขึ้น

สำหรับค่ายในสกลนคร มีทั้งหมด 7 ค่าย¹ คือ หน่วยที่บ้านโนนหอม บ้านเต่างอย บ้านตาตุม บ้านโพนก้างปลา บ้านหนองหลวง บ้านนาอูน และค่ายบนภูพาน สำหรับค่ายบนภูพานนี้ ในงานของสวัสดี ตรีราช อีสาน (2527 : 39) กล่าวไว้ว่า นอกเหนือจากค่ายต่างๆที่สร้างขึ้นมาแล้ว ยังมีการระดมทัพพลเรือน(ท.พ.ร.)ที่บ้านห้วยหีบ บ้านโนนหอม บ้านโคก บ้านเต่างอยและบ้านข้างเคียง ขึ้นภูพานเพื่อสร้างค่ายใหญ่และสนามบิน(ในงานของสวัสดีได้นำรูปการสร้างสนามบินบนภูพานมาลงในหนังสือของเขาด้วย) ซึ่งบริเวณนี้ภายหลังมีเครื่องบินฝ่ายสัมพันธมิตรมาทิ้งสัมภาระต่างๆแทบทุกวัน ไม่ว่าจะใช้อาวุธยุทโธปกรณ์ เสบียงอาหารเป็นจำนวนมากเพื่อเก็บไว้ในค่ายใหญ่ ขณะเดียวกันได้ฝึกอาวุธจริงแก่ทัพพลเรือนของจังหวัดเป็นรุ่นๆละ 2-3 ร้อยคนเสร็จแล้วปล่อยกลับบ้านเพื่อให้ไปรักษาหมู่บ้านและขยายวงกว้างไปตามจังหวัดต่างๆทั่วภาค ในงานของวิสุทธิ (2540 : 24-25) กล่าวไว้ว่า อาวุธที่ขนมาจากกรุงเทพฯ นั้นไม่ได้เอาไว้ที่โนนหอมมากนัก ทราบว่ามีคลังสำหรับเก็บโดยเฉพาะ เข้าใจว่ามีคุณครูเตียงและคุณอัมพรเท่านั้นที่รู้ว่าคลังอาวุธเหล่านั้นอยู่ที่ไหน ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่า คลังอาวุธนี้ น่าจะเป็นสถานที่เดียวกันกับข้อ

¹ 1. หน่วยบ้านโนนหอม อยู่ห่างไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของตัวจังหวัดสกลนครประมาณ 15 กิโลเมตร เป็นหน่วยสำคัญเพราะมีการติดต่อวิทยุกับกองกำลัง 136 โดยตรงและเป็นหน่วยแรกที่จัดตั้งขึ้นในอีสาน (วิสุทธิ บุษยกุล, 2540 : 29) ในงานของสวัสดี ตรีราชกล่าวไว้ว่า (2527:38-39) หน่วยสายอังกฤษที่บ้านโนนหอม มีคุณอัมพร (กฤษณ์ โตะยานนท์) เป็นหัวหน้า ส.ท.กันเนอร์และพลทหารอังกฤษเป็นพนักงานวิทยุ 2. หน่วยบ้านเต่างอย หน่วยนี้อยู่ห่างจากหน่วยบ้านโนนหอมไปอีกประมาณ 7 กิโลเมตรทางทิศใต้ของบ้านโนนหอม หน่วยนี้มีนายสนธิ ประสิทธิ์พันธ์ เป็นหัวหน้า (คือคนที่เคยเดินทางไปสืบหานายกำจัด พลังกูที่ประเทศจีน และคนขับรถของตระกูลตรีราช) ในงานของวิสุทธิก็กล่าว(2540 : 30) ว่านายเตียงได้ใช้เวลาที่หน่วยนี้มากที่สุด 3. หน่วยบ้านตาตุม อยู่ในเขตกิ่งอำเภอวาริชภูมิ ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านโนนหอมมาทางทิศตะวันตกประมาณ 70 กิโลเมตร หน่วยบ้านตาตุมนี้จัดตั้งขึ้นหลังจากที่สามารถติดต่อกับสายอเมริกาได้แล้ว 4. หน่วยสายจีนที่บ้านโพนก้างปลา มีคุณกระจาง ตูลาวัณย์เป็นหัวหน้า นายสว่าง ตรีราช(ส.ส.ขอนแก่น ปี 2500) นายสัมฤทธิ์ ตรีราชเป็นผู้ช่วย 5. หน่วยสายอเมริกาที่บ้านหนองหลวง อำเภอสว่างแดนดิน มีพันตรีบาทหลวงฮอลิเดย์ เป็นหัวหน้า คุณกัลป์(อำนวยการ) เป็นพนักงานวิทยุ นายสวัสดิ์ ตรีราช นายครอง จันดาวงศ์ เป็นผู้ดูแลโดยอยู่ในความอุปการะของกำนันหมา(ทอง) ต่อมาหน่วยนี้ได้ย้ายมาอยู่ที่หน่วยที่บ้านนาอูน(สวัสดิ์, 2540 : 45-48) เป็นที่น่าสังเกตว่า สถานที่แห่งนี้ยังคงเป็นที่ประชุมของหน่วยเสรีลาวซึ่งนายเตียงเป็นผู้มีบทบาทร่วมในการจัดตั้ง(ดูหัวข้อเสรีลาว) 6. บ้านนาอูน อยู่ครึ่งทางระหว่างสกลนครและอุดรธานี กลุ่มที่ย้ายมาจัดตั้งคือกลุ่มที่มาจากหน่วยบ้านหนองหลวง อำเภอสว่างแดนดิน เนื่องจากมีการจับสายลับญี่ปุ่นได้จึงทำให้มีการย้ายมาประจำอยู่ที่บ้านนาอูน และ 7. ค่ายบนภูพาน

ความข้างต้นนี้ ก็คือ ค่ายใหญ่ในเทือกเขาภูพานที่นายสวัสดิ์ ตราชูได้กล่าวถึงนั่นเอง เมื่อเป็นเช่นนั้น ภูพานจึงมีความหมายและความสำคัญสำหรับนายเตียง ศิริขันธ์เป็นอย่างยิ่ง จึงไม่แปลกภายหลัง จากที่เกิดรัฐประหาร พ.ศ.2490 รวมทั้งกรณีหลังจากสิริรัฐมนตรีกษัตริย์ฆ่าตายอย่างทารุณ นายเตียงรู้ว่าสถานการณ์ทางการเมืองไม่น่าไว้วางใจ จึงได้ตัดสินใจหนีขึ้นเขา “ภูพาน”แห่งนี้และสามารถ หลีกเลีย้งจากการถูกล่าและถูกจับได้ จนได้ฉายาว่าเป็นขุนพลภูพาน

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ค่ายของเสรีไทยที่จังหวัดสกลนครเป็นค่ายใหญ่ที่สำคัญ และถือ ได้ว่าเป็นศูนย์กลางของกองบัญชาการกลางของเสรีไทยในอีสาน ที่ทำหน้าที่ในการฝึกอาวุธและ ประสานงานกับค่ายเสรีไทยในจังหวัดต่างๆ ซึ่งในงานของอ้วน นาคกรทรรพ (2519: 69) ได้กล่าว ไว้ว่า 1. ในราวกลางเดือนกุมภาพันธ์ 2488 นายมี ศรีทองสุข นายจวง กัลดณรงค์ นายสง นันทะศิริ นายซาล สิงหะสุริยะ ได้เดินทางไปรับการอบรมที่ค่ายบ้านโนนหอม อำเภอเมืองสกลนครเป็นชุด แรกเพื่อรับความรู้มาเป็นครูผู้ฝึกต่อไป 2. ราวต้นเดือนมีนาคม นายจันทร์ วชิรภักดิ์ นายประธาน จันทร์เจริญ นายสันต์ พาณิชย์พันธ์ ได้เดินทางไปรับการอบรมที่ค่ายโนนหอม เป็นชุดที่ 2 และชุดที่ 3 ได้ส่งครูรัฐบาลและประชาชนบาลรวม 11 คน ส่วนชุดที่ 4 นายเพ่ง โภธิจินดาได้นำครูประชาชนบาลใน เขตจังหวัดอุดรธานี รวม 120 คน ไปรับการอบรมที่ค่ายหนองหลวง อำเภอสว่างดินแดน เป็นต้น

เป็นที่น่าสังเกตว่า ฐานทางด้านกำลังคนระยะแรกของเสรีไทยในอีสานที่ถูกชักชวนให้เข้า ร่วมขบวนการเป็นจำนวนมากก็คือ ครู เหตุที่เป็นเช่นนี้ในงานของวิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร (2542 : 129) ให้เหตุผลว่า ครูเป็นผู้ที่รอบรู้ในสถานการณ์บ้านเมือง และมีจิตสำนึกและความรักชาติค่อนข้างจะโดดเด่น อีกทั้งยังเป็นที่เคารพนับถือของราษฎรโดยทั่วไป

ส่วนการติดต่อระหว่างค่ายในจังหวัดสกลนครนั้นทราบว่า ไม่มีการใช้วิทยุเพราะเกรงว่า จะเป็นการเพิ่มภาระและการเสี่ยงมากยิ่งขึ้น รวมทั้งความจำเป็นในการติดต่อกันเป็นประจำก็ไม่มี มาก ดังนั้นการติดต่อในแต่ละหน่วยได้ใช้ม้าเร็วถือจดหมายลับ หรือหัวหน้าหน่วยจะเดินทางไปพบ กันโดยตรง (วิสุทธิ บุษยกุล ,2540 : 32)

3. แกนนำ ส.ส.กลุ่มเสรีไทยอีสานกับการจัดตั้งสาขาเสรีไทย

เมื่อนายเตียง ศิริขันธ์ได้ตั้งศูนย์บัญชาการที่สกลนครเรียบร้อยแล้ว ต่อมาจึงได้ขยายสาขา ออกไปในจังหวัดใกล้เคียง มีจังหวัดมหาสารคาม ร้อยเอ็ด นครพนม อุดรธานี และหนองคาย

สำหรับหน่วยเสรีไทยที่จังหวัดนครพนมนั้นอยู่ในความควบคุมของนายเตียง โดยมีนายเป็อง ญ นครพนม ศึกษาธิการจังหวัดเป็นผู้ช่วย (อ้วน นาคทรพ, 2519 : 75) นายสวน พรหมประกาย (ต่อมา นายสวน ได้รับเลือกตั้งเป็น ส.ส.อุดรธานีในปี 2489, 2491 และ 2495) นอกจากนี้ยังมีข้าหลวง นายถวิล สุนทรสารทูล ในงานของส.ส.ดี ตราชุกกล่าวว่(2527:40)นายเตียงได้มอบหมายให้ ข้าหลวงเป็นหัวหน้า (ส่วนบุคคลอื่น ๆ ที่ได้ร่วมในเขตนครพนมคู่อติเรก บุญคง , 2536)

สำหรับหน่วยที่จังหวัดอุดรธานีนายเตียงได้มอบหมายงานให้แก่เพื่อนสนิท 4 คนดำเนินการ คือ นายอ้วน นาคทรพ (อดีต ส.ส.อุดรธานี สมัยการเลือกตั้งครั้งที่ 2 พ.ศ. 2480 หลังสงครามยุติ ได้รับเลือกตั้งเป็น ส.ส.อีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2489) นายเพ่ง โภธิจินดา นายมี ศรีทองสุข และนาย จันทร วัชรภักดิ์ โดยนายอ้วน นาคทรพ เป็นหัวหน้า และได้ติดต่อขอร้องข้าหลวงประจำ จังหวัด กรมการจังหวัด กรมการอำเภอ บางท่านให้ร่วมมือสนับสนุนและดำเนินงานในด้านปกครอง เช่น จัดที่พักอาศัยในการฝึกหัดอบรม จัดอาหารการกิน และยังมีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และราษฎรซึ่ง อยู่ใกล้ที่ตั้งค่ายเฉพาะอย่างยิ่งบ้านสามพร้าว (อำเภอเมืองอุดร) บ้านไชยวาร บ้านหนองหลัก บ้าน สะงวย (อำเภอหนองหาร) ให้ความช่วยเหลือในการสร้างค่าย หาดอาหาร และเป็นยามประจำหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังได้รับความช่วยเหลือจากพ่อค้าจีน พ่อค้าไทย และประชาชนทั่วไปซึ่งต่างให้ความร่วมมือโดยทางลับ ส่วนเครือข่ายผู้รับการอบรมในการฝึกอาวุธในคือกลุ่มครูประชาบาล เป็นกำลังหลัก ต่อมาจึงเริ่มเรียกราษฎรเข้ารับการฝึกอบรมเพื่อสมทบกับครูประชาบาลในเขต อำเภอเมืองอุดร เพ็ญ ฝือ หนองบัวลำภู หนองหาร และอำเภอกุมภวาปี (อ้วน นาคทรพ, 2519 : 68-75)

สำหรับที่มหาสารคามและกาฬสินธุ์ นั้น จากหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพนายดิลก บุญเสริม (2543 : 52-53) ทำให้ทราบว่า ในช่วงที่นายดิลกถูกส่งมาอบรมหลักสูตรการสอนที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น ทำให้ที่จุฬาคือที่ประชุมวางแผนสร้างขุมกำลังต่อต้านญี่ปุ่นของเสรีไทย อีสานประจำมหาสารคามและกาฬสินธุ์ ส่วนผู้มีบทบาทก็คือ นายเตียง ศิริขันธ์ในฐานะที่เป็นแกน นำสำคัญในภาคอีสานได้ร่วมมือกับนายจำลอง ดาวเรือง (ส.ส.มหาสารคาม) จัดสร้างค่ายเสรีไทย ขึ้นอีกค่ายหนึ่งที่บ้านชาดนาคู ค่ายนี้อยู่ห่างไปประมาณ 21 กิโลเมตรทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของ ค่ายบ้านเต่างอยซึ่งเป็นค่ายใหญ่ของสกลนคร ค่ายบ้านชาดนาคูอยู่ในพื้นที่ค่อนข้างสูง มีภูเขา เป็นวงล้อมรอบ หน่วยนี้เป็นหน่วยใหญ่หน่วยหนึ่ง มีนายจำลอง ดาวเรืองเป็นหัวหน้าโดยขึ้นต่อ นายเตียงอีกทีหนึ่ง (วิสุทธิ บุษยกุล, 2540 : 31, 82) และมีนายดิลก บุญเสริมเป็นเสนาธิการค่ายนาคู อยู่

ในเขตอำเภอภูซางวิทยานิคม จังหวัดกาฬสินธุ์(ขณะนั้นกาฬสินธุ์ถูกยุบไปรวมกับจังหวัดมหาสารคาม) ที่ค่ายแห่งนี้ใช้เป็นสนามบินลับของเสรีไทยแห่งหนึ่งในอีสาน นอกจากนี้ยังมีสนามบินหนองข่า (มหาวิทยาลัยมหาสารคามเดิม) ที่บ้านหนองข่า จ.มหาสารคาม (หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ นายดิถิก บุญเสริม, 2543 : 53) สำหรับการเดินทางไปมาระหว่างค่ายโนนหอมและค่ายที่บ้านชาด นาคูนันห่างกันประมาณ 40 กิโลเมตรไม่มีถนนติดต่อ และยังมีภูเขาคั่นอยู่ ดังนั้นการเดินทางจึง ต้องใช้ม้าหรือเกวียน และบางตอนก็ต้องเดินโดยเอาม้าไปฝากไว้ที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน แล้วต้องเดินข้าม เขาต่อไป (วิสุทธิ์ บุษยกุล, 2540 : 32)

ส่วนที่จังหวัดอุบลราชธานี นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (ส.ส.อุบลฯ) เป็นหัวหน้าหน่วย เป็นที่สังเกตว่า การดำเนินการจัดตั้งหน่วยเสรีไทยครั้งนี้ นายเลียง ไชยกาล (ส.ส.อุบลฯ) ซึ่งถือว่าเป็นเพื่อนคนสำคัญคนหนึ่งและเคยมีบทบาทอยู่ในกลุ่มเดียวกับนายเตียง ศิริขันธ์และนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ทั้งในเวทีรัฐสภาและนอกสภาเมื่อครั้งช่วยเหลือกันในการเลือกตั้งครั้งที่ 3 (2481) มาก่อน กลับไม่ได้รับการชักชวนให้เข้าร่วมกับขบวนการนี้ ส่วนเหตุผลของการที่ไม่ได้เข้าร่วมในขบวนการเสรีไทยนั้น จากคำให้สัมภาษณ์ของนายทองปัทม์ เพียงเกษที่เคยเป็นครูสอนหนังสือที่โรงเรียนของนายเตียง ศิริขันธ์ ชื่อโรงเรียนศิริขันธ์1 อำเภอพรรณานิคมและในเครือตั้งแต่ปี 2489-2496 เล่าว่า (สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2543) "นายเตียง เคยบอกว่าเนื่องจากไม่ไว้วางใจนายเลียงจึงไม่ได้ชักชวนให้เข้าร่วมในขบวนการด้วย" ส่วนคำบอกเล่าของนายปัทมกร ไชยกาล บุตรชายคนโตของนายเลียง (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2543) เล่าว่า "เพราะความเห็นทางการเมืองแตกต่างกัน" ¹ ส่วนข้อเท็จจริงในเรื่องนี้จะเป็นอย่างไรก็ตาม สิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นในเรื่องนี้ ก็คือรอยปริแยกในวิถีทางการเมืองของแกนนำ ส.ส.อีสานกลุ่มนี้ได้เกิดขึ้นแล้ว

ส่วนที่จังหวัดร้อยเอ็ดมีนายถวิล อุดล (ส.ส.ร้อยเอ็ด) เป็นหัวหน้า อย่างไรก็ตาม เนื่องจากนายถวิลได้เคลื่อนไหวที่ประเทศจีนจึงทำให้หน่วยนี้ไม่มีการเคลื่อนไหว สำหรับจังหวัดหนองคาย มีนายกว้าง ทองทวี (ต่อมาปี 2489 ได้รับเลือกเป็น ส.ส.มหาสารคาม) เป็นหัวหน้าหมวดอยู่ที่นาคู ซึ่งเป็นหัวหน้าหมวดภายใต้ตนายเตียง ศิริขันธ์อีกชั้นหนึ่ง (รายงานการประชุมสภาครั้งที่ 35/2489

¹ และในการให้สัมภาษณ์ครั้งนี้ นายปัทมกร ไชยกาลยังได้กล่าวถึงนายเลียง ไชยกาลเมื่อเปรียบเทียบกับนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ส.ส.จังหวัดเดียวกันว่า "พอผมสำรวจว่า ชอบร้องเพลง ส่วนคุณทองอินทร์เอาการ เอางาน กรรมมาถิรครณะต่างๆเป็นมากกว่า หัวรุนแรงมากกว่า มีความกล้ากว่า"

(สามัญ)สมัยที่ 2 ชุดที่4) จังหวัดขอนแก่นฝ่ายพลเรือนให้นายสุวรรณ รื่นยศ ข้าหลวงและนายคเชนทร์ เดชกฤษกร ศึกษาธิการจังหวัดเป็นหัวหน้า ฝ่ายตำรวจมอบให้ พ.ต.ท.สมาน ฐูปคุปต์ ผู้กำกับฯไปตั้งหน่วยอยู่บนภูกระดึง (สวัสดิ์ ตราฐู ,2527 : 40) นอกจากนี้ที่ภูเวียง ขอนแก่น มีนายประไพธ เปาโรหิต เป็นหัวหน้า (พูนศักดิ์ ศักดานุวัฒน์, 2516 : 160)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า เครือข่ายของนายเตียง ศิริขันธ์ในการจัดตั้งและขยายหน่วยเสรีไทยส่วนใหญ่แล้ว ก็คือ ส.ส.อีสานที่เคยร่วมงานกันในเวทีรัฐสภามาก่อนนั่นเอง นอกจากนี้ยังมีญาติ มิตร ลูกศิษย์ และข้าราชการในระดับต่างๆต่างก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี เมื่อได้แก่นำสำคัญแล้วจากงานของสวัสดิ์ ตราฐู (2527 : 15) ทำให้ทราบวิธีการขยายจำนวนสมาชิก โดยการขยายเซลล์จาก 1 เป็น 3 จาก 3 เป็น 9 จาก 9 เป็น 27 ไปเรื่อยๆ แต่ช่วงแต่ละตอนของสมาชิกจะไม่ให้รู้จักกันเลยว่าใครอยู่ในองค์กร¹ (วิสุทธิ บุญยกุล.2540 : 16)

สำหรับการติดต่อของเสรีไทยในอีสานระหว่างหน่วยต่างๆนั้น จากคำสัมภาษณ์ของนายสว่าง ตราฐู (สัมภาษณ์ 26 ธันวาคม 2539) ทราบว่า ตระกูลตราฐูได้ร่วมกับขบวนการเสรีไทยของนายเตียง ศิริขันธ์มาตั้งแต่แรกเริ่มตลอดงานสิ้นสุดลง และได้ทำหน้าที่ในการส่งข่าวสารให้แก่หน่วยต่างๆ วิธีการหนึ่งที่ได้ใช้ในการติดต่อก็คือ การใช้รถยนต์ติดต่อกับเขตพื้นที่ต่างๆทั่วภาคอีสาน ในรูปของรถยนต์โดยสารที่ใช้ชื่อว่า ศิริขันธ์1,2,3 โดยรถยนต์ศิริขันธ์1และ2 เดินทางจากสกลนคร-อุดรธานี ส่วนศิริขันธ์3 เดินทางทั่วภาคอีสานคือ ไปขอนแก่น มหาสารคาม (เพื่อไปพบนายจำลอง ดาวเรือง) เข้าสู่ร้อยเอ็ด(เพื่อพบนายถวิล อุดล) และสิ้นสุดที่อุบลราชธานี (เพื่อพบนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์)

¹ ส่วนการเป็นสมาชิกเสรีไทยมีเงื่อนไขสำคัญ: คือ (วิสุทธิ บุญยกุล.2540 :16) (1) ต้องไม่ถามอะไรนอกจากเมื่อเปิดโอกาสให้ถาม (2) ไม่มีผลตอบแทนเป็นขึ้นเป็นอัน สิ่งที่ได้คือความภูมิใจที่ได้ทำงานเพื่อชาติและบ้านเมือง (3) องค์กรเสรีไทยจะให้ความช่วยเหลือและความสะดวกในการทำงานเท่าที่จะทำได้ แต่ทุกคนต้องสละความสุขสบายส่วนตัว และถ้าหากมีความจำเป็นจะต้องยอมสละแม้แต่ชีวิตเพื่องานนี้ (4) โทษของการเปิดเผยความลับขององค์กรเสรีไทยมีอย่างเดียวคือตาย (5) เพื่อเป็นการรักษาความลับ ห้ามบันทึกเหตุการณ์ต่างๆไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัวหรือความเคลื่อนไหวของรัฐบาลไทยหรือรัฐบาลของต่างประเทศที่อาจทำให้เดาได้ว่ามีความใกล้ชิดกับองค์กรเสรีไทย

จากที่กล่าวมานี้จะเห็นได้ว่า ส.ส.อีสานกลุ่มหนึ่งที่เคยร่วมงานกันในเวทีรัฐสภาสมัยก่อน 2481 และหลัง 2481 ได้ร่วมมือกันเป็นแกนนำในการจัดตั้งหน่วยเสรีไทยหน่วยต่างๆ ขึ้น โดยมีนาย เตียง ศิริจันทร์ (ส.ส.สกลนคร) เป็นหัวหน้าใหญ่ในภาคอีสาน และมีเพื่อน ส.ส. ได้ให้ความร่วมมือจัดตั้งเสรีไทยในพื้นที่ทางการเมืองของตนที่สำคัญคือ นายถวิล อุดล (ร้อยเอ็ด) นายจำลอง ดาวเรือง (มหาสารคาม) นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) นายกว้าง ทองทวี (ในปี พ.ศ. 2489 ได้รับเลือกเป็น ส.ส.มหาสารคาม) นายอ้วน นาครทรรพ (อุดรธานี) เป็นต้น โดยมีเครือข่ายที่สำคัญโดยเฉพาะครูประชาบาล กำนัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นฐานกำลังที่สำคัญ

ส่วนฐานปฏิบัติการที่ถือว่าเป็นแกนกลางของเสรีไทยอีสานก็คือ บรรดาค่ายต่างๆ ในเขตจังหวัดสกลนครของนายเตียง ศิริจันทร์ ดังนั้นจึงไม่เป็นที่น่าแปลกใจว่า เพราะเหตุใดพื้นที่เขตจังหวัดสกลนคร บนเทือกเขาภูพานจะกลายเป็นพื้นที่ที่ทางรัฐบาลโดยเฉพาะในช่วงสมัยจอมพลป.พิบูลสงคราม พ.ศ. 2490-2500 ได้จับตาเฟื่องเพลิงพื้นที่นี้เป็นกรณีพิเศษยิ่งกว่าพื้นที่อื่นๆ เหตุผลหนึ่งก็คือ การที่พื้นที่เหล่านี้เคยเป็นค่ายใหญ่ในการฝึกพลพรรคเสรีไทยในอีสานและยังเป็นสนามบินลับอีกด้วยนั่นเอง และก็เช่นเดียวกันในปี พ.ศ. 2504 เมื่อมีประหารชีวิตนายครอง จันดาวงศ์ อดีตเสรีไทยอีสาน (ส.ส.สกลนครปี พ.ศ. 2500) และนายทองพันธ์ สุทธิมาส อดีตครูและสมาชิกสภาจังหวัดสกลนคร รัฐบาลของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ก็ได้ใช้สนามบินลับของเสรีไทยในเขตอำเภอสว่างแดนดินใช้เป็นสถานที่ประหารชีวิตบุคคลทั้งสอง การประหารชีวิตในพื้นที่ดังกล่าวนี้มีนัยสำคัญทางการเมืองเป็นอันมาก

อย่างไรก็ตาม การจัดตั้งหน่วยเสรีไทยในอีสานได้ดำเนินการจนสามารถจัดตั้งเป็นกองกำลังติดอาวุธพร้อมต่อสู้กับกองทัพญี่ปุ่นได้ หากแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 ได้สิ้นสุดลงโดยฝ่ายญี่ปุ่นได้ยอมแพ้ ซึ่งผลที่ตามมาของขบวนการเสรีไทยโดยเฉพาะในอีสานที่สำคัญก็คือ ฐานหรือค่ายและสนามบินลับ และกำลังพลของเสรีไทยโดยเฉพาะแกนนำสำคัญที่ช่วยนายเตียง ศิริจันทร์ในพื้นที่จังหวัดสกลนครกลายเป็นพื้นที่ที่มีนัยทางการเมืองมาโดยตลอด (รวมทั้งยังเป็นพื้นที่ในการเคลื่อนไหวยุทธการเสรีลาวอีกด้วย) นอกจากนี้ยังมีอาวุธของเสรีไทย รวมทั้งในเรื่องค่าใช้จ่ายและเรื่องอื่นๆ ของเสรีไทยกลายเป็นประเด็นหนึ่งทางการเมืองในการขับเคี่ยวช่วงชิงอำนาจระหว่างฝ่ายเสรีไทยและไม่ใช่เสรีไทยทั้งในและนอกรัฐสภา

5.3. กลุ่มเสรีไทยอีสานกับการเข้าร่วมจัดตั้งรัฐบาลในช่วง พ.ศ.2487-2489 : การเริ่มแบ่งเป็นกลุ่มเสรีไทยและไม่ใช่เสรีไทย

ภายหลังจากการจัดตั้งขบวนการเสรีไทยอีสานนอกสภาของ ส.ส.อีสานในกลางทศวรรษ2480 มีผลทำให้ความเป็นกลุ่มในสภาชัดเจนมากขึ้น เนื้อหาในหัวข้อนี้จึงต้องการชี้ให้เห็นถึง การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส. “กลุ่มเสรีไทยอีสาน”ในสภาผู้แทนราษฎรที่ชัดเจนขึ้นในช่วง 2 ปีก่อนมีระบบพรรคการเมืองในประเทศไทย โดยแบ่งการนำเสนอเป็น 2 ส่วนคือ 1. กลุ่มเสรีไทยกับการเข้าร่วมจัดตั้งรัฐบาลช่วง พ.ศ.2487-2489 2.การแยกตัวของนายเตียง ไซยกาลกับกลุ่มเสรีไทยอีสาน

1.กลุ่มเสรีไทยกับการเข้าร่วมจัดตั้งรัฐบาล พ.ศ.2487-2489

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าในกลางทศวรรษ 2480 ได้มีการรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานกลุ่มหนึ่งที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเมื่อได้ร่วมกันก่อตั้งขบวนการเสรีไทย¹ และจะชัดเจนมากยิ่งขึ้นในสภาเมื่อแกนนำของ ส.ส.อีสานกลุ่มเสรีไทยได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีเริ่มตั้งแต่ปีพ.ศ. 2487-2489 โดย เริ่มครั้งแรก ในสมัยนายควง อภัยวงศ์ (เมื่อวันที่ 1 สิงหาคม พ.ศ.2487-31 สิงหาคม พ.ศ.2488) เมื่อแกนนำของกลุ่มเสรีไทยอีสาน คือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) ได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรี² ในสมัยรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ และเมื่อนายควง อภัยวงศ์นำคณะรัฐมนตรีลาออกเพื่อให้ประเทศมีการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศใหม่นั้น กลุ่มเสรีไทยอีสานก็ได้ร่วมจัดตั้งรัฐบาลของนายทวี บุณยเกตุ (เมื่อวันที่ 31 สิงหาคม - 16 กันยายน พ.ศ. 2488) และหากพิจารณารายชื่อคณะรัฐมนตรีชุดนี้จะพบว่า³ ได้มีกลุ่มเสรีไทยจากภาคต่างๆรวมทั้งจากอีสานได้เข้าร่วมในคณะรัฐบาลชุดนี้ด้วย ซึ่งในครั้งนี้มีจำนวน ส.ส.จากภาคอีสานได้รับแต่งตั้ง

¹ ขณะที่กลุ่มเสรีไทยอีสานเกิดขึ้น ในสภาก็ได้มี ส.ส.อีกกลุ่มหนึ่งเกิดขึ้นในช่วงเดียวกัน ก็คือ กลุ่มของนายสุวิชัย พันธเศรษฐ์(เชียงใหม่) นายวิฑูร ธรรมพิเนตฺ ใต้ฮัมวานันท์ (อุทัยธานี) เป็นแกนนำสำคัญในการเป็นฝ่ายคัดค้านรัฐบาลเสรีไทยในช่วงนี้

² นายควง อภัยวงศ์ ซึ่งได้รับการลงคะแนนชนะจอมพลป. พิบูลสงคราม ในสภาด้วยคะแนน 69/22 คะแนน และต่อมาเมื่อวันที่ 6-7 สิงหาคม 2488 ระเบิดลงที่อิโรริมาและนากาซากิ จึงมีผลให้ญี่ปุ่นประกาศยอมแพ้สงคราม ดังนั้นในวันที่ 15 สิงหาคม 2488 นายควง อภัยวงศ์ได้พิจารณาเห็นว่าตัวเองเป็นรัฐบาลที่ต่อเนื่องมาจากรัฐบาลจอมพลป.พิบูลสงคราม จำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนรัฐบาลใหม่เพื่อชาติจะได้เปลี่ยนแปลงนโยบายใหม่จึงได้นำคณะรัฐมนตรีลาออกเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2488

³ ดูรายละเอียดเกี่ยวกับรัฐบาลนายทวี บุณยเกตุได้ในวิจิตร วิชัยสาร.2516.

ตั้งเป็นรัฐมนตรีถึง 4 คนด้วยกัน คือ 1. นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) 2. นายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร) 3. นายถวิล อุดล (ร้อยเอ็ด) 4. นายจำลอง ดาวเรือง (มหาสารคาม) ซึ่งทั้ง 4 ท่านนี้เป็นแกนนำของเสรีไทยในภาคอีสาน นอกจากนี้ยังมีนายพึง ศรีจันทร์(อุดรดิตรต์)นายทอง กันทาธรรม(แพร่) ซึ่งเป็นเสรีไทยเช่นกัน ก็ได้เข้าร่วมจัดตั้งรัฐบาลเป็นรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลนี้ด้วย

ต่อมาเมื่อ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ.2488-31 มกราคม พ.ศ.2489 นั้น กลุ่มเสรีไทยอีสานที่ยังคงได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีก็คือ นายจำลอง ดาวเรือง(มหาสารคาม) และนายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร) นอกจากนี้ยังมีนายพึง ศรีจันทร์ (อุดรดิตรต์) และนายทอง กันทาธรรม(แพร่) มีนายชิต เวชประสิทธิ์ (ภูเก็ต) และเจ้าวรทัศน์ ณ ลำพูน (ลำพูน)ได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีร่วมรัฐบาลนี้อีกด้วย (ดูในสำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ม.ป.ป.สมุทภาพสมัชชาธิรัฐสภา) อย่างไรก็ตาม หลังจากรัฐบาลม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชได้แถลงนโยบายต่อสภาและได้รับความไว้วางใจในวันที่ 19 กันยายน พ.ศ.2488 ต่อมาเมื่อวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ.2488 ก็ได้มีพระราชกฤษฎีกาให้ยุบสภาผู้แทนราษฎรเพราะเห็นว่า สภานี้ได้มีการต่ออายุมาแล้ว 2 ครั้งเป็นเวลา 4 ปี (ครั้งแรก เมื่อ พ.ศ.2485 สมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ครั้งที่สอง พ.ศ.2487 สมัยนายควง อภัยวงศ์) จึงต้องการให้ราษฎรเลือกตั้งสมาชิกประเภทที่ 1 ขึ้นมาใหม่ภายในเก้าสิบวันนับแต่วันยุบสภา

จะเห็นได้ว่า กลุ่มเสรีไทยอีสานในช่วงปลายทศวรรษ2480นี้ เป็นกลุ่มการเมืองที่มีความโดดเด่น และรวมกลุ่มกันอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการเคลื่อนไหวทางการเมืองจนสมาชิกในกลุ่มนี้ได้เข้าร่วมจัดตั้งรัฐบาลถึง 3 รัฐบาลด้วยกัน และนอกจากนี้การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานกลุ่มนี้ ยังสามารถเห็นได้อย่างชัดเจนจากกรณีตัวอย่างคำอภิปรายในร่างพระราชบัญญัติพรรคการเมือง และนัยเดียวกันยังสามารถสะท้อนให้เห็นถึงการเมืองเป็นเรื่องของพรรคพวกและผลประโยชน์ได้อีกด้วย เพราะปรากฏว่าเมื่อ ส.ส.อีสานกลุ่มนี้ได้ร่วมจัดตั้งรัฐบาลแนวคิดทางการเมืองในประเด็นเดียวกันหากแต่เวลาเปลี่ยนไป สถานะการดำรงตำแหน่งทางการเมืองเปลี่ยน แนวคิดในเรื่องเดียวกันก็ได้เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ดังกรณีตัวอย่าง เช่น

กรณีแรก ร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งพรรคการเมือง พุทธศักราช 2487

จากการศึกษาพบว่า เดิมในปี พ.ศ.2482 นายเตียง ศิริขันธ์ได้เสนอร่างพระราชบัญญัติพรรคการเมือง โดยให้เหตุผลว่า “เพื่อให้มีพรรคการเมืองขึ้นในประเทศสยาม”และได้ให้เหตุผลว่า ประการแรก ประชาธิปไตยกับพรรคการเมืองนั้นเป็นของคู่กัน...เหตุผลประการที่สอง เป็นการสนอง

คุณท่านคณะราษฎรผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองในการก่อร่างประชาธิปไตยขึ้น...เหตุผล
 ประการที่สาม จะเป็นสายสัมพันธ์ต่อโยงระหว่างผู้ใช้อำนาจอธิปไตยกับราษฎรเป็นอย่างดี...
 ประการที่สี่ พรรคการเมืองนั้นจะเป็นผู้ปลุกปั่นให้ราษฎรรู้สึกหรือส่งเสริมให้ราษฎรรู้สึกตื่นต่อสิทธิ
 ทหารการเมืองเป็นอย่างดี...ประการที่ห้าพรรคการเมืองกับนโยบายของรัฐบาล...การกลั่นกรอง
 นโยบายซึ่งรัฐบาลจะบริหารประเทศชาติต่อไปนั้นควรจะเป็นนโยบายสอดคล้องต้องกันกับนโยบาย
 ที่พรรคการเมืองเสนอขึ้นมา..."(รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่4/2482 (สามัญ)สมัยที่
 2 ชุดที่3 วันเสาร์ที่22กรกฎาคม 2482 หน้า119-128) ผลก็คือ มีเพียงนายทอง กันทาธรรม (แพรว)
 อภิปรายสนับสนุน ส่วนผู้ที่อภิปรายคัดค้านคือหลวงศรีสุพรรณดิฐ (ชุมพร) นายพุ่มเทศ กาญจน
 เสริม (ศรีสะเกษ) นายชิม วีระไวทยะ (สมาชิกประเภทที่2) พ.ต.หลวงเซวรงค์ดีสงคราม (รัฐมนตรี)
 และนายกวด หุ้มแพรว(ธนบุรี) สำหรับเหตุผลที่คัดค้านก็คือ ทางการศึกษายังไม่พร้อม ผลปรากฏว่า
 ร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวนี้ไม่ผ่านการรับหลักการด้วยคะแนน 82/21

อย่างไรก็ตาม ครั้นเมื่อปี พ.ศ.2487 ได้มีความพยายามที่จะเสนอร่างพระราชบัญญัติพรรค
 การเมืองขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง โดยนายวิฑูร ธรรมพิเนต ใต้ะอัมรานันท์(อุทัยธานี) ได้เสนอร่างพระราช
 บัญญัติตั้งคณะพรรคการเมือง พุทธศักราช 2487 โดยมีผู้รับรองร่างพระราชบัญญัตินี้คือ นายสุวิชัย
 พันธเศรษฐ์ นายทองดี ณ กาฬสินธุ์ นายเปี่ยม บุญยะโชติ นายป. อมาตยกุล พ.ต.หลวงขจร
 กลางสนาม นายช.ประสงค์กเสมราสตร์¹ นายเอียร วิบุลากร นายบุญเท่ง ทองสวัสดิ์ นายอรุณ
 ทองปั้งโชติ ส่วนเหตุผลในร่างดังกล่าวนี้ก็คือ "ให้ระบอบประชาธิปไตยนั้นเป็นผลจริงๆ...ต้องมีทั้ง
 รัฐธรรมนูญและมีคณะพรรคการเมืองเป็นเครื่องมือปฏิบัติการ" (รายงานการประชุมสภาผู้แทน
 ราษฎร ครั้งที่7/2487 (วิสามัญ)สมัยที่ 2 ชุดที่3 วันพฤหัสบดีที่ 30 พฤศจิกายน 2487)

ผลปรากฏว่า นายควง อภัยวงศ์ นายกรัฐมนตรีขณะนั้น ไม่เห็นด้วยและต้องการให้เป็น
 "ยูนิตี" หลังจากนั้นก็มีกรอภิปรายอย่างกว้างขวางโดยใช้เวลาการประชุมในเรื่องนี้ถึง 3 ครั้งด้วย
 กันคือครั้งที่ 7/2487,ครั้งที่ 8/2487 และครั้งที่9/2487สำหรับรายชื่อผู้อภิปรายสนับสนุนและคัดค้าน
 ร่างพระราชบัญญัตินี้ เรียงตามลำดับการอภิปรายดังนี้

¹ สกัดตามต้นฉบับ

สนับสนุนร่างพรบ.	คัดค้านร่างพรบ.(ฝ่ายรัฐบาล)
1.นายสุวิษข พันธเศรษฐ์(เชียงใหม่)	3.นายเขมชาติ บุญรัตพันธุ์(ร้อยเอ็ด)
2.นายวิฑูร ธรรมพิเนตไต่ะอัมรานันท์(อุทัยธานี)	5.นายใหญ่ ศวิตชาติ(นครสวรรค์)
4.นายพิน สุพรรณสาร (อยุธยา)	7.นายจำลอง ดาวเรือง (มหาสารคาม)
6.นายโสภณ สุภธีระ (ขอนแก่น)	9.ร.ท.ประจวบ มหาพันธ์ (อุดรธานี)
8.นายผล แสนสระดี (ขอนแก่น)	11.นายเฉลา เตาลานนท์ (ตราด)
10.นายเลื่อน พงษ์โสภณ(พระนครศรี)	13.นายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร)
12.ร.ท.ภูติ นิตยสุทธิ(นครราชสีมา)	15.นายเลียง ไชยกาล (อุบลราชธานี)
14.นายเปี่ยม บุญยะโชติ (นครศรีธรรมราช)	

ที่มาของข้อมูล : รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่7/2487(วิสามัญ)สมัยที่2 ชุดที่3 วันพฤหัสบดีที่30 พฤศจิกายน 2487 ครั้งที่8/2487 (วิสามัญ)สมัยที่2 ชุดที่3 วันอังคารที่ 5 ธันวาคม 2487 และครั้งที่9/2487 (วิสามัญ)สมัยที่2 ชุดที่3 วันพฤหัสบดีที่ 7 ธันวาคม 2487 ผลสภาไม่รับหลักการด้วยคะแนน22/54

อย่างไรก็ตาม ความสำคัญประการหนึ่งของร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้แม้จะไม่ผ่านสภา ก็คือ สามารถชี้ให้เห็นถึง การรวมกลุ่มทางการเมืองที่เหนียวแน่นของ ส.ส.อีสานโดยเฉพาะกลุ่มเสรีไทยอีสาน และจากคำอภิปรายทำให้รู้ว่า กลุ่มเสรีไทยอีสานนี้ได้รวมตัวกันอย่างโดดเด่นยิ่งกว่ากลุ่มอื่นๆในขณะนั้น ดังคำชี้แจงของประธานสภาซึ่งได้ชี้แจงเชิงอภิปรายยาวหลายหน้า ส่วนหนึ่งของคำชี้แจงนั้น ได้กล่าวถึงพรรค (รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่7/2487(วิสามัญ)สมัยที่2 ชุดที่3 วันพฤหัสบดีที่30 พฤศจิกายน 2487) ความว่า

“...ข้าพเจ้าอยู่ในสภานี้มาตั้งแต่ต้นข้าพเจ้าได้ดูมาด้วยความพยายาม เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้ายินดีที่จะเรียนได้ว่าคณะพรรคนี้ได้เกิดขึ้นแล้วจากภาคอีสาน เขารวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน พุดจาผอนสั้นผอนยาวกันดีมี นายทองอินทร์เป็นต้น ในการที่เกิดเป็นพรรคนี้ไม่ใช่ไม่มีใครรู้ รัฐบาลรู้ เวลานั้นนายทองอินทร์พูด ข้าพเจ้าก็มองดูหน้าและนึกว่านี่ไม่ใช่ นายทองอินทร์พูดคนเดียว ข้าพเจ้าขอพูดด้วยความเคารพว่ามีอีกหลายคนที่จะพูดอย่างนี้ ถ้าไม่จริงแล้วเอาหัวชนข้าพเจ้าก็ได้” [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

นอกจากนี้ ความเคลื่อนไหวของกลุ่ม ส.ส.อีสานยังสะท้อนจากคำอภิปรายของนายวิฑูร ธรรมพิเนต ไต่ะอัมรานันท์ (อุทัยธานี)(รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่7/2487(วิสามัญ)สมัยที่2 ชุดที่3 วันพฤหัสบดีที่30 พฤศจิกายน 2487) ความว่า

“...อย่างที่ท่านประธานกล่าวว่า **นายทองอินทร์ฯหัวหน้าพรรคตะวันออก แต่เผชิญเป็นผู้มีอำนาจ** ถ้าไม่ใช่เป็นผู้มีอำนาจแล้วจะเข้ากฎหมายลักษณะอาญามาตรา 104 หรือไม่ แต่เผชิญเข้าอยู่ในรัฐบาลเป็นรัฐบาลใหม่ นายทองอินทร์ ไม่ได้รับรองถ้ารับรองว่าเป็นหัวหน้าพรรคฝ่ายตะวันออกก็ดีเหมือนกัน ข้าพเจ้าไม่เชื่อว่า กฎหมายลักษณะอาญามาตรา 104 ตั้งพรรคแอบๆได้...” [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

ผลจากการอภิปรายของบุคคลทั้งสองข้างต้น ทำให้นายจำลอง ดาวเรือง (มหาสารคาม) ได้ลุกขึ้นกล่าวอภิปรายในภายหลัง และคำอภิปรายของนายจำลอง ดาวเรืองสามารถสะท้อนให้เห็นถึง ลักษณะของการรวมกลุ่มของ ส.ส.อีสานกลุ่มนี้ได้อย่างชัดเจน และขณะเดียวกันก็สะท้อนถึงแนวคิดที่มีต่อร่างพระราชบัญญัติพรรคการเมืองในเวลานั้นด้วย ดังความว่า (รายงานการประชุมสภาผู้แทน ครั้งที่8/2487 (วิสามัญ)สมัยที่2ชุดที่3วันอังคารที่ 5 ธันวาคม 2487)

“...ถ้าหากว่าเป็นอย่างในขณะนี้เราถือว่า เราไม่มีพรรค แต่เราก็พอใจในการที่จะไม่มีพรรค ถ้าหากว่า เป็นอย่างในขณะนี้ถึงพวกเราจะถูกกล่าวหาว่า เป็นสมาคมลับ เป็นช่องโหว่ เป็นสมาคมการเมืองที่ไม่ได้จดทะเบียน เราก็พอใจ เพราะเราก็พอใจ เพราะเราเล่นการเมืองอย่างเสียสละ แต่อย่าลืมว่าเราไม่เคยขึ้นต่อใคร เราไม่เคยมีใครเป็นหัวหน้าคณะพรรค แต่เราร่วมความคิด ความเห็นกันในการทำงานเท่านั้น อย่างที่ท่านประธานกล่าวเมื่อครั้งก่อนว่า บางทีอาจจะมีการบางท่านเป็นหัวหน้าพรรค อาจจะเป็นนายทองอินทร์เป็นหัวหน้าพรรคนั้น ไม่เป็นความจริงเลยในการที่กล่าว นั้น ในการทำงานในสภาวันนี้เราไม่เคยยกย่องใครเป็นหัวหน้า เป็นแต่เราร่วมความคิดเห็นกันเท่านั้น...ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย ในการที่จะมีพรรคการเมืองในขณะนี้...” [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

นอกจากนี้คำอภิปรายของนายเตียง ศิริขันธ์ ก็สามารถสะท้อนความคิดทางการเมืองภายหลังได้เข้าร่วมรัฐบาลในเรื่องนี้ได้เช่นกัน ความว่า (รายงานการประชุมสภาผู้แทน ครั้งที่8/2487 (วิสามัญ)สมัยที่2ชุดที่3วันอังคารที่ 5 ธันวาคม 2487)

“...ข้าพเจ้าไม่ใช่เจ้ากรรมدان ข้าพเจ้าถือเวลาเป็นที่ตั้ง...ในเมื่อปี พ.ศ.2482 ข้าพเจ้าได้เสนอ พระราชบัญญัติพรรคการเมืองเข้ามาอยู่ในสภา ข้าพเจ้ามีความมุ่งหมายที่จะควบคุมนโยบายของรัฐบาลในขณะนั้น แต่สภานี้ไม่รับ... ครั้นถึงรัฐบาลนี้

รัฐบาลนี้ยอมให้สมาชิกควบคุมอย่างเต็มที่ท่านกลับร้องขอพรรคการเมืองเพิ่มขึ้นไปอีก
ความต้องการมากเกินไปบางที่จะเกิดผลร้ายก็ได้...” [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

จากข้อความข้างต้นทั้งหมดนี้ อย่างน้อยก็ชี้ให้เห็นถึงการรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส. อีสานกลุ่มหนึ่งในสภาฯ ได้เกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในปี พ.ศ.2487 แล้ว และขณะเดียวกันก็ชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของแนวคิดทางการเมืองของ ส.ส. อีสานกลุ่มนี้ภายหลังโค่นล้มอำนาจของจอมพล ป.พิบูลสงคราม และยังได้เข้าร่วมจัดตั้งรัฐบาลอีกด้วย นอกจากนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า ในช่วง พ.ศ. 2487 นี้พบว่า เมื่อกลุ่ม ส.ส. อีสานกลุ่มหนึ่งหรือในที่นี่ขอเรียกว่า “กลุ่มเสรีไทยอีสาน” ได้ร่วมจัดตั้งรัฐบาลกับนายควง อภัยวงศ์ ก็ปรากฏว่า ได้เกิดกลุ่มฝ่ายค้านในสภาฯ ขึ้นมาแทนที่กลุ่มเสรีไทยอีสาน แกนนำที่สำคัญของกลุ่มนี้ ก็คือ นายวิฑูร ธรรมพิเนตุ ไต่ะอัมระนันท์ (อุทัยธานี) นายสุวิชช พันธ์เศรษฐ์ (เชียงใหม่) นายทองดี ณ กาฬสินธุ์ เป็นต้น

กรณีที่สอง ร่างพระราชบัญญัติงบประมาณเพิ่มเติม ประจำปีงบประมาณพุทธศักราช 2487 (ฉบับที่ 2)

รัฐบาลได้เสนอขออนุมัติร่างพรบ.งบประมาณประจำปี พ.ศ.2487 (เพิ่มเติม) ต่อสภาฯ เนื่องจากเงินงบประมาณที่ได้รับอนุมัติประจำปีไม่เพียงพอแก่การใช้จ่าย เพราะมีรายจ่ายที่จำเป็นต้องตั้งจ่ายบางประการเป็นการด่วน ผลก็คือ มีผู้อภิปรายขอให้รัฐบาลชี้แจงและคัดค้านหลายท่านเรียงลำดับดังนี้ 1. นาย เสกต เจตสมมา (ระยอง) 2. นายผล แสนสระดี (ขอนแก่น) 3. ร.ท. ฐิตินิตยสุทธิ (นครราชสีมา) 4. สุวิชช พันธ์เศรษฐ์ (เชียงใหม่) 5. นายวิฑูร ธรรมพิเนตุ ไต่ะอัมระนันท์ (อุทัยธานี) 6. นายโสภณ สุภธีระ (ขอนแก่น) และ 7. นายพึง ศรีจันทร์ (อุดรดิศต) ไม่ได้คัดค้านหากแต่ถามปัญหาให้รัฐบาลชี้แจง ซึ่งภายหลังจากบุคคลเหล่านี้ ได้อภิปรายซักถามและแสดงความไม่เห็นด้วย ในที่สุดนายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร) ก็ได้ลุกขึ้นกล่าวสนับสนุนร่างนี้เป็นคนแรก ทั้งที่ก่อนหน้านี้ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามจะไม่เห็นด้วยกับวิธีการดังกล่าวนี้ ความว่า (รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 2/2487 สมัยสามัญที่ 2 ชุดที่ 3 วันพฤหัสบดีที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ.2487)

“ข้าพเจ้านั่งฟังท่านสมาชิกผู้มีเกียรติและทางรัฐบาลได้เถียงกันในเรื่องงบประมาณเพิ่มเติมคราวนี้ ข้าพเจ้ารู้สึกว่าจะจำเป็นต้องขอตัวต่อท่านประธานสภาฯ ที่เคารพก่อนว่า ข้าพเจ้าเองตกอยู่ในฐานะที่เป็นผู้ถ่มน้ำลายรดฟ้า... ข้าพเจ้าก็พยายาม

หลีกเลี่ยงแต่ในการหลีกเลี่ยงนั้นในคราวนี้เห็นจะหลีกเลี่ยงไม่ได้... ความเห็นของข้าพเจ้าตรงกันข้ามกับฝ่ายคัดค้านอยู่บางประการ ข้าพเจ้าไม่เคยเห็นโอกาสดีเหมือนนี้ที่รัฐบาลเสนอร่างพระราชบัญญัติงบประมาณเพิ่มเติมมาในลักษณะเช่นนี้...” [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ต้องการชี้ให้เห็นว่า ภายหลังจากเข้าร่วมรัฐบาลของกลุ่มเสรีไทยอีสานแนวทางการดำเนินงานในสภาเริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม นอกจากนี้ยังพบว่า ในสมัยนายควง อภัยวงศ์เป็นนายกรัฐมนตรีนี้ นายเตียง ศิริขันธ์ยังได้เสนอญัตติต่อสภาขอให้สภาตั้งกรรมการสอบสวนการจ่ายเงินงบประมาณในปีเก่าเฉพาะปีหรือเฉพาะรายที่สงสัยว่าจะจ่ายไม่ถูกต้อง และให้กรรมการมีอำนาจพิจารณาเกี่ยวโยงไปถึงเงินของรัฐที่ไม่อยู่ในวงเงินงบประมาณ (รายงานการประชุมครั้งที่ 6/2487 สามัญ วันที่ 28 พฤศจิกายน พ.ศ.2487) ซึ่งหมายถึง การตรวจสอบการใช้จ่ายเงินในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงครามนั่นเอง ส่วนผลการเสนอญัตตินี้ ปรากฏว่า ไม่มีสมาชิกยกมือคัดค้าน หากแต่มีสมาชิกยกมืออภิปรายแสดงความเห็นสนับสนุนญัตติดังกล่าวถึง 16 เสียง ส่วนผลการลงคะแนนเสียงที่ประชุมตกลงให้ตั้งกรรมการวิสามัญจำนวน 7 นายเพื่อไต่สวน ส่วนรายชื่อกรรมการ 7 นายนั้นพบว่า ส่วนใหญ่เป็น ส.ส.อีสาน ในจำนวนนี้มีแกนนำเสรีไทยอีสานถึง 3 คน สำหรับรายชื่อกรรมการชุดนี้ คือ นายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร) ร.ท.ประจวบ มหาพันธ์ (อุดรธานี) นายเลียง ไชยกาล (อุบลราชธานี) นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) นายจำลอง ดาวเรือง (มหาสารคาม) นายปรีกษ์ แก้วปลั่ง (สุรินทร์) และสุวิชช พันธเศรษฐ์ (เชียงใหม่) ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า ต่อมาภายหลังลักษณะแบบที่นายเตียง ศิริขันธ์เสนอการตรวจสอบการใช้จ่ายเงินนี้ได้ย้อนกลับมาถึงตัวนายเตียง โดยนายเตียง ศิริขันธ์ได้ถูกฝ่ายตรงข้ามเสนอให้มีการตรวจสอบค่าใช้จ่ายเงินของเสรีไทยเช่นกัน

สำหรับเรื่องการรวมกลุ่มทางการเมืองของกลุ่มเสรีไทยอีสานในสมัยนายควง อภัยวงศ์เป็นนายกรัฐมนตรีครั้งแรกนี้ ผู้ศึกษามีข้อสังเกตบางประการ คือ ในช่วง พ.ศ.2487 นี้ พบว่า กลุ่มนายเตียง ศิริขันธ์กับนายเลียง ไชยกาล รวมทั้งบุคคลอื่นๆ ยังคงมีความร่วมมือและความสัมพันธ์ทาง

¹ บันทึกของนายเลียง ไชยกาล โดยรักษ์ ทรัพย์านนท์และคณะ (2529 :139) ซึ่งเป็นพี่น้องของนายเลียงได้รวบรวมว่า “...ครั้น พ.ศ.2487 กลางปี ถึง พ.ศ.2489 ต้นปี ก็เกิดมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นในฝ่ายค้านและฝ่ายสนับสนุนคือ ที่นี้ท่านควง ท่านปรีดี คุณทองอินทร์ คุณถวิล คุณจำลอง คุณทิม ภูริพัฒน์ ไม่เป็นฝ่ายค้านเสียแล้ว แต่กลับไปเป็นฝ่ายรัฐบาล เพราะเหตุว่ามีโอกาสที่จะเป็นส่วนฝ่ายค้านก็มีข้าพเจ้า หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์และคนอื่นๆ”

การเมืองในสภาฯ ดังเห็นได้จากการเสนอชื่อบุคคลให้เป็นกรรมาธิการในการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณเพิ่มเติมนี้ (รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 2/2487 สมัยสามัญที่ 2 ชุดที่ 3 วันพฤหัสบดีที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ.2487) กล่าวคือ นายเลียง ไชยกาลได้เสนอชื่อนายเตียง ศิริขันธ์และนายผล แสนสระดี ส่วนนายชิต เวชประสิทธิ์(ภูเก็ต)¹ เสนอนายเลียง ไชยกาล (อุบลราชธานี) นายเตียง ศิริขันธ์(สกลนคร)เสนอนายจำลอง ดาวเรือง(มหาสารคาม) นายทัน พรหมพิทธิกุล(บุรีรัมย์)เสนอนายถวิล อุดล นอกจากนี้ยังเห็นได้จากการที่นายเลียง ไชยกาล (อุบลราชธานี)ได้เสนอร่างพระราชบัญญัติจัดตั้งคณะกรรมการสืบสวนสอบสวนและชำระสะสางสมบัติของชาติ พุทธศักราช 2487 โดยร่างฉบับนี้มีผู้รับรองถึง 42 คนและส่วนใหญ่เป็น ส.ส.ที่มาจากภาคอีสานที่สำคัญก็คือ มีนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์(อุบลราชธานี)นายฟอง สิทธิธรรม (อุบลราชธานี) นายเตียง ศิริขันธ์(สกลนคร) นายถวิล อุดล(ร้อยเอ็ด) นายจำลอง ดาวเรือง (มหาสารคาม) นายทองม้วน อัดถากร(มหาสารคาม)นายทองดี ณ กาฬสินธุ์ (มหาสารคาม) นายทัน พรหมพิทธิกุล(บุรีรัมย์) นายผล แสนสระดี(ขอนแก่น) เป็นต้น (รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่3/2487 วิสามัญสมัยที่2ชุดที่3 วันพฤหัสบดีที่ 16 พฤศจิกายน 2487)

จากรายชื่อผู้รับรองร่างพระราชบัญญัติฉบับข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า ส.ส.อีสานได้ให้ความร่วมมือกับนายเลียง ไชยกาลในการเสนอร่างพระราชบัญญัตินี้ค่อนข้างมาก และหากพิจารณารายชื่อแล้วจะพบว่า น้อยครั้งที่นายทองดี ณ กาฬสินธุ์จะมีความคิดเห็นทำนองเดียวกันกับฝ่ายเสรีไทยอีสาน ดังเช่น วาระก่อนหน้านั้นคือในการประชุมครั้งที่2/2487 สมัยวิสามัญ สมัยที่2 ชุดที่3 วันพฤหัสบดีที่ 9 พฤศจิกายน พ.ศ.2487ในการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติงบประมาณประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2488 มีผู้อภิปรายคัดค้าน 2 คนคือนายสุวิชัย พันธเศรษฐ์(เชียงใหม่) และนายทองดี ณ กาฬสินธุ์ (มหาสารคาม) ซึ่งข้อความที่นายทองดี ณ กาฬสินธุ์อภิปรายนี้สะท้อนให้เห็นถึงการเมืองและบทบาทของนายทองดี ณ กาฬสินธุ์ได้เป็นอย่างดี ความเป็นอย่างดี ความว่า

“โอกาสของการประชุมครั้งวันนี้ข้าพเจ้ารู้สึกว่าจะมีความโน้มเอียงไปในทางรับหลักการทุกอย่าง ถึงแม้ข้าพเจ้าพูดในขณะนี้ให้คัดค้านว่าข้าพเจ้าเป็นฝ่ายค้าน ก็คงจะไปในรูปแบบที่ว่าข้าพเจ้าเพียงคนเดียวหรือ 2 คนเท่านั้น...”

¹ซึ่งเป็นกลุ่มเดียวกับกลุ่มนายปรีดี พนมยงค์และกลุ่มนายเตียง ศิริขันธ์

อย่างไรก็ตามพบว่า บุคคลทั้งสองคือ นายทองดี ณ กาฬสินธุ์(มหาสารคาม) และนายสุวิชช พันธเศรษฐ์(เชียงใหม่) ก็ไม่ได้คัดค้านในทุกเรื่องเสมอไป หลายๆครั้งได้ให้ความร่วมมือในสภากับกลุ่มเสรีไทยอีสาน ดังเช่น ร่างพระราชบัญญัติยกเลิกพระราชบัญญัติหน้าที่คนไทยในเวลารบ พุทธศักราช 2484 พุทธศักราช2487 และร่างพระราชบัญญัติยกเลิกแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายลักษณะอาญา(ฉบับที่8)พุทธศักราช 2487 ของนายจำลอง ดาวเรือง(มหาสารคาม) ทั้ง 2 ฉบับ ผู้ที่ให้การรับรองร่างพระราชบัญญัติทั้งสองนี้ ก็คือ นายทองดี ณ กาฬสินธุ์(มหาสารคาม) นายเลียง ไชยกาล (อุบลราชธานี) นายสุวิชช พันธเศรษฐ์(เชียงใหม่) และคนอื่นๆ

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่า ในช่วงกลางทศวรรษ2480 มี ส.ส.อีสานกลุ่มหนึ่งรวมตัวกันเคลื่อนไหวทางการเมืองนอกสภาที่เรียกว่าเสรีไทยอีสาน และ ส.ส.กลุ่มนี้ไม่ใช่แต่เพียงร่วมมือกันนอกสภาเท่านั้น ในสภายังได้ร่วมมือกันและมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันโดดเด่นกว่ากลุ่มอื่นๆในเวลานั้น จนได้รับการกล่าวถึงว่าเป็นคณะพรรคการเมืองภาคตะวันออก

2. การแตกแยกระหว่างนายเลียง ไชยกาล กับกลุ่มเสรีไทยอีสานในสมัยรัฐบาล นายควง อภัยวงศ์ (นายกรัฐมนตรีครั้งที่2)

นายเลียง ไชยกาล(อุบลราชธานี)กับกลุ่มเสรีไทยอีสานของนายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร) นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์(อุบลราชธานี) นายจำลอง ดาวเรือง(มหาสารคาม)และนายถวิล อุดล (ร้อยเอ็ด)นั้น พบว่า ช่วงก่อนการเลือกตั้งสมัยที่3 นั้นบุคคลเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันเหนียวแน่น ครั้งการเลือกตั้งผ่านพ้นไปกลับพบว่า ความสัมพันธ์ของกลุ่มนายเตียง ศิริขันธ์(สกลนคร)กับนายเลียง ไชยกาลนั้น ได้ห่างเหินไป ส่วนสาเหตุที่เป็นเช่นนั้นในงานของประจวบ ทองอุไร(ปลาทอง, นามแฝง,2508:83)นักหนังสือพิมพ์ในช่วงนั้นมองว่า

“ สำหรับสมาชิกฝ่ายที่ไม่ให้ความไว้วางใจแก่รัฐบาลของนายควง อภัยวงศ์นั้น ส่วนมากก็เป็นสมาชิกฝ่ายข้างนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งมีนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี คือ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดเดียวกับนายเลียง ไชยกาล ผู้ซึ่งหันไปสนับสนุนนายควง อภัยวงศ์นั่นเอง... การที่นายเลียง ไชยกาลไม่ยอมร่วมมือกับนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ทั้งๆที่เป็นเพื่อนฝูงกันมานั้น ว่ากันว่าเป็นเพราะบุคคลทั้งสองต่างถือว่ามีฐานะทางการเมืองทัดเทียมกัน ฉะนั้นเมื่อนายทองอินทร์ ได้หันเข้าไปฝากใฝ่มอบตัวเป็นลูกศิษย์ของนายปรีดี พนมยงค์แล้ว ก็ได้รับความไว้วางใจเป็นพิเศษ..”

ส่วนงานเขียนของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชที่เขียนถึงนายเลียง ไชยกาลเกี่ยวกับเรื่องนี้โดย นาย อุบลเดชประชารักษ์ (ม.ป.ป.:123) น้องชายคนเล็กของนายเลียง ไชยกาลได้นำมากล่าวถึง สาเหตุนี้ว่า

“...คุณเลียง ก็ไม่ได้ถูกเชิญให้เข้าไปร่วมก่อตั้งพรรคสหชีพ ไม่ได้ถูกเลือกเป็นเสรีไทย เพราะคุณเลียงได้มาเขียนคำโฆษณาเลือกตั้งให้แก่ผู้เขียนเรื่องนี้ ซึ่งถูกกาหน้าตั้งแต่แรกว่าเป็นพรรคเจ้าหรือกษัตริย์นิยม เพราะมีพ่อเป็นเจ้า...คุณเลียงถูกคัดออกเป็นหาง กระติของภาคอีสานเรื่อยมาเช่นนั้น...”

จากข้อความข้างต้นนี้คงจะสะท้อนให้เห็นถึง การแตกแยกทางการเมืองระหว่างกลุ่มเสรีไทยอีสานกับนายเลียง ไชยกาล ส่วนหนึ่งเนื่องจากแนวคิดทางการเมืองที่แตกต่างกัน และความชัดเจนในเรื่องนี้มีมากยิ่งขึ้นหลังการเลือกตั้งครั้งที่ 4 พ.ศ.2489¹ เมื่อจะมีการจัดตั้งรัฐบาล ปรากฏว่า นายเลียง ไชยกาล (อุบลราชธานี) และกลุ่มส.ส.อิสระในสภาฯ ได้ให้การสนับสนุนนายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีสมัยที่ 2 ขณะที่นายปรีดี พนมยงค์และกลุ่มเสรีไทยอีสานได้ให้การสนับสนุนนายดิเรก ชัยนาม ผลปรากฏว่า นายควง อภัยวงศ์ชนะการลงคะแนนในสภาฯ และผลจากการสนับสนุนนายควง อภัยวงศ์ครั้งนี้ ทำให้นายเลียง ไชยกาลและ ส.ส.อิสระในสภาฯ หลายคน ได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรี ที่สำคัญได้แก่ นายเลียง ไชยกาล(อุบลราชธานี) และ ส.ส.อิสระจากภาคอีสานอีก 2 คน คือ นายฟอง สิทธิธรรม(อุบลราชธานี) หลวงอังคณาภิรักษ์ (มหาสารคาม) นอกจากนี้ยังมี ส.ส.จากภาคอื่นๆอีก ได้แก่ นายสุวิชัย พันธเศรษฐ (เชียงใหม่) นายบุญเท่ง ทองสวัสดิ์ (ลำปาง) นายใหญ่ ศวิตชาติ (นครสวรรค์) จะเห็นว่า รัฐมนตรีจากภาคอีสานและภาคเหนือ ซึ่งเป็น ส.ส.อิสระในสภาฯได้ร่วมมือกันสนับสนุนรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ให้ได้รับการลงมติในสภาฯเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 2 และสามารถชนะคะแนกลุ่มเสรีไทยอีสานและกลุ่มนายปรีดี พนมยงค์ ในสภาฯได้ และเป็นที่น่าสนใจว่า จากบันทึกของนายเลียง ไชยกาลทำให้ทราบว่า ในช่วงนี้ได้มีการก่อตั้งพรรคประชาธิปไตยขึ้นแล้ว จึงมีผลทำให้นายควง อภัยวงศ์ชนะคะแนเสียงในสภาฯและได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งที่สอง ดังความว่า (รักษ์ ทพพิยานนท์ และคณะ,2529 :139-140)

¹ การเลือกตั้งครั้งนี้รัฐธรรมนูญฉบับปี 2489 ยังไม่ได้มีการประกาศใช้ การเลือกตั้งจึงยังคงเป็นแบบส่วนบุคคลเหมือนครั้งก่อนหน้า

“ต่อมาอีกปลายเดือนมกราคม 2489 ข้าพเจ้าในฐานะผู้ก่อตั้งพรรคประชาธิปัตย์ขึ้น
ได้โอกาส เพราะมีพวกในสภามาก จึงได้ร่วมกันกับท่านควง ท่านเสนีย์ ท่านคึกฤทธิ์
คุณพอง เป็นฝ่ายค้าน ได้มีโอกาสเป็นฝ่ายรัฐบาลเหมือนคราวก่อน เหตุที่รัฐบาลต้อง
มาเป็นฝ่ายค้านนั้น เพราะแพ้โหวตพวกข้าพเจ้า 14 เสียงไม่ใช่จะตั้งใจออกมาเป็น
ฝ่ายค้าน...”

อย่างไรก็ตาม นายควง อภัยวงศ์ได้บริหารราชการแผ่นดินเพียง 45 วัน ก็ต้องลาออก เนื่องจาก
จากแพ้กการลงคะแนนเสียงในสภาผู้แทนราษฎร เนื่องจากนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ส.ส.จังหวัด
เดียวกันกับนายเลียง ไชยกาล (อุบลราชธานี) ได้เสนอร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายของ
ประชาชนในภาวะคับขัน พุทธศักราช 2489¹ ส่วนผู้รับรองร่างนั้นพบว่า ในเวลาต่อมาได้สังกัด
พรรคสหชีพเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ นายชิต เวชประสิทธิ์ (ภูเก็ต) นายกฤษณ์ บัวสรวง (สมุทรสงคราม)
นายเยื้อน พานิชวิทย์ นายวิเชียร บำรุงพานิช (ร้อยเอ็ด) นายดุสิต บุญธรรม (ปราจีนบุรี) นายทอง
กันทาธรรม (แพร่) ชุนชำนาญอนุศาสน์ (พระนคร) นายสวน พรหมประกาย (อุตรธานี) นายเตียง ศิริ-
พันธ์ (สกลนคร) นายเสวต ชุมแสงวาปี (ขอนแก่น) ยกเว้นนายเลื้อน พงษ์โสภณ (นครราชสีมา ซึ่ง
ต่อมาสังกัดพรรคประชาธิปัตย์) เมื่อร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ได้ให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณา
ผลปรากฏว่า สภาฯได้มีการอภิปรายอย่างกว้างขวางจนถึงกับการประชุม 2 ครั้งคือ การประชุม
ครั้งที่ 13/2489 สามัญ สมัยที่ 2 ชุดที่ 4 พุทธศักราชที่ 14 มีนาคมและการประชุมครั้งที่ 14/2489 จันทร
ที่ 18 มีนาคม 2489 รัฐบาลของนายควง อภัยวงศ์เห็นว่าไม่ควรรับหลักการของร่างพระราชบัญญัติ
ดังกล่าว การพิจารณาร่างนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นกลุ่มหรือฝ่ายที่ชัดเจนก็คือ ฝ่ายรัฐบาลอันมี
นายควง อภัยวงศ์เป็นหัวหน้า และฝ่ายค้านรัฐบาล นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงความเป็นพรรค
หรือคณะสหชีพที่เด่นชัดยิ่งขึ้น ดังคำอภิปรายของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) ว่า

¹ หลักการของร่างพระราชบัญญัตินี้เพื่อคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชนให้มีการครองชีพอยู่ด้วยดี เหตุผล เนื่องจาก
จาก “...ค่าใช้จ่ายของประชาชนในขณะนี้ได้ทวีสูงขึ้นเป็นการเดือดร้อนแก่ผู้ยากจนและผู้มีรายได้อ่อนแอในวงจำกัด
เช่น ชาวนา กรรมกร และราชการเป็นต้น ทั้งนี้เพราะผู้ขาย จำหน่าย หรือรับประโยชน์ต่างๆได้เรียกร้องตามใจชอบ
ฉวยโอกาสแสวงหากำไรหรือรายได้พิเศษ โดยมีได้เหลือแล้วถึงความเดือดร้อนของประชาชนร่วมบ้านเมืองในส่วน
รวม...” (การประชุมครั้งที่ 13/2489 สามัญ สมัยที่ 2 ชุดที่ 4 พุทธศักราชที่ 14 มีนาคม 2489)

“...การที่ท่านอภิปรายถึงพรรคสหชีพนั้น ข้าพเจ้าคิดว่าท่านไม่ให้ความสำคัญ
แก่ข้าพเจ้าอย่างเพียงพอ ข้าพเจ้าไม่เคยพูดถึงเรื่องพรรคสหชีพ ข้าพเจ้าพูดถึง
หลักสหชีพซึ่งเป็นอยู่ตั้งแต่โบราณมา หลักสหชีพนั้นเป็นสิ่งที่เขาสอนกันมาตั้งแต่
ดึกดำบรรพ์มาจนบัดนี้นั้นเป็นเรื่องหลัก แต่เผชิญพรรคของข้าพเจ้าไปเยี่ยมชื่อสหชีพ
มาใช้เท่านั้น เพราะฉะนั้นโปรดให้ความสำคัญ พรรคอย่าไปโจมตีพรรคสหชีพโดย
อาศัยหลักสหชีพมาเท่านั้น...”

สำหรับผลการเสนอร่างนี้ปรากฏว่า สภาฯลงมติรับหลักการด้วยคะแนนเสียง 65/63 ทำให้
นายควง อภัยวงศ์นำคณะรัฐมนตรีลาออก เปิดโอกาสให้นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ได้รับการทาบทามให้ขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทน และการที่รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์แพ้คะแนน
เสียงในสภาและจบลงด้วยการลาออกครั้งนี้ ได้สร้างความแตกแยกอย่างชัดเจนของ ส.ส.อีสานที่
ครั้งหนึ่งเคยทำงานในสภาร่วมกัน และนำไปสู่การจัดตั้งพรรคการเมืองและการสังกัดพรรคการเมือง
เมือง รวมทั้งการถือข้างทางการเมืองอย่างชัดเจนประการหนึ่งซึ่งส่งผลถึงเส้นทางทางการเมืองที่
แตกต่างกันของคนกลุ่มนี้ในเวลาต่อมา ดังปรากฏในงานของชาย อุบลเดชประชารักษ์(ม.ป.ป.:114-
115) ความว่า

“...ในขั้นต้นนับตั้งแต่ยังไม่มีพรรคการเมืองกลุ่มผู้แทนชาวอีสานเหล่านี้ รวมทั้ง
นายเลียง ไชยกาลด้วยได้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวมีความรักใคร่ปรองดองกันเป็นอย่างดี
ตียังไม่ว่าจะเป็นการอภิปรายในสภาหรือนอกสภา ตลอดจนชีวิตความเป็นอยู่ใน
ส่วนตัว ผู้แทนเหล่านี้ ถือว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รักใคร่กันมากแม้แต่สมัยที่
นายเลียง ไชยกาลถูกโยนน้ำก็ปรากฏว่าสมาชิกสภาผู้แทนที่เป็นชาวอีสานเป็น
ผู้เดือดร้อน และแค้นเคืองมากกว่าสมาชิกสภาจังหวัดอื่นๆ...**การเมืองที่ไม่
เป็นพรรคถ้าเมื่อเกิดพรรคแล้ว การเกิดพวกเกิดก๊กเกิดเหล่าจะตามมา
ทันที** เหตุฉะนั้นจึงปรากฏว่า ในยุคตั้งแต่รัฐบาลชุดที่16 เป็นต้นมาเป็นสมัยที่
นายปรีดี พนมยงค์ พลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ นายดิเรก ชัยนามเป็นคณะ
รัฐบาล สมาชิกสภาผู้แทนที่เป็นชาวอีสานจึงมีรัฐมนตรีชาวอีสานร่วมอยู่ทุกยุค
ทุกสมัยตลอดมา โดยที่ในคณะรัฐมนตรีชาวอีสานร่วมเหล่านั้นจะไม่มีชื่อ
นายเลียง ไชยกาลเลย...” [เน้นโดยผู้วิจัย]

สรุป

อาจกล่าวได้ว่า ในช่วงหลังการเลือกตั้งสมัยที่ 3 พ.ศ.2481 ส.ส.อีสานได้แสดงความคิดเห็นทางการเมืองที่เริ่มเหมือนและแตกต่างกันชัดเจนขึ้นกว่าในสมัยการเลือกตั้ง ส.ส.ครั้งที่ 1 และ 2 อย่างไรก็ตาม แม้ ส.ส.อีสานจะเริ่มมีความคิดเห็นทางการเมืองที่แตกต่างกัน ก็มีได้หมายความว่าพลังของท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมจะเลื่อนหายไปในบางกรณีก็พบว่า พลังดังกล่าวก็ยังคงมีผลทำให้ ส.ส.อีสานมารวมกลุ่มกันทั้งในสภาและนอกสภา ดังกรณี การพิจารณาร่างพระราชบัญญัติพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์ พุทธศักราช 2487 ซึ่งมีผลให้ร่างพระราชบัญญัติดังกล่าวไม่ผ่านสภา ด้วยคะแนนเสียง 36/48 คะแนน หรือ กรณีการรวมกลุ่มนอกสภาก่อตั้งสมาคมอีสานในเมืองหลวง ซึ่ง ส.ส.อีสานก็เป็นผู้มีบทบาทเป็นแกนนำจัดตั้งสมาคมดังกล่าว

สำหรับการรวมตัวกันเป็นกลุ่มและพัฒนาการกลายเป็นพรรคการเมืองนั้น เริ่มขึ้นในราวกลางทศวรรษ 2480 ได้มีการรวมกลุ่มเคลื่อนไหวนอกสภาที่เรียกว่า “ใต้ดิน” ของ ส.ส.อีสานกลุ่มหนึ่งซึ่งในที่นี้เรียกว่า “กลุ่มเสรีไทยอีสาน” ได้รวมกลุ่มกันภายใต้อุดมการณ์ทางการเมืองที่คล้ายคลึงกันอย่างหนึ่ง คือ เพื่อต่อต้านญี่ปุ่นร่วมกับผู้นำพลเรือนระดับประเทศ การรวมกลุ่มเคลื่อนไหวนอกสภาครั้งนี้มีผลทำให้ความเป็นกลุ่มในสภาของ ส.ส.กลุ่มนี้ชัดเจนขึ้นโดยเฉพาะเมื่อมีการเข้าร่วมจัดตั้งรัฐบาลและแกนนำของ ส.ส.กลุ่มนี้ได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีหลายคน และความโดดเด่นของ ส.ส.กลุ่มนี้มีมากกว่า ส.ส.กลุ่มอื่นในสภาฯจนถึงกับมีการเรียกชื่อ กลุ่มนี้ในสภาว่า “พรรคภาคตะวันออก” ก่อนที่จะกลายมาเป็นพรรคสหชีพในเวลาต่อมา ขณะเดียวกันในช่วงเดียวกันนี้ก็ได้เริ่มมีการรวมกลุ่มของ ส.ส.อีกกลุ่มหนึ่งซึ่งไม่ใช่กลุ่มเดียวกับฝ่ายเสรีไทยอีสาน และความเป็นกลุ่มหรือพรรคจะปรากฏชัดเจนขึ้นภายหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ในปี พ.ศ. 2489 ที่อนุญาตให้ตั้งพรรคการเมืองเป็นครั้งแรกในประเทศไทย

บทที่ 6

การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานในสมัยแรกของการมีระบบพรรคการเมือง ในประเทศไทย พ.ศ.2489-2494

ภายหลังประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม พ.ศ.2489 ในสมัยนายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรี นั้น ได้เปิดโอกาสให้มีการจัดตั้งพรรคการเมืองได้เป็นครั้งแรกในประเทศไทย และการมีระบบพรรคการเมืองนี้ได้สิ้นสุดลงภายหลังการเกิดรัฐประหารเงียบ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2494 เนื่องจากคณะรัฐประหารได้ประกาศยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2492 และนำเอารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2475 กลับมาใช้ รวมทั้งยังห้ามจัดตั้งพรรคการเมือง ด้วยเหตุนี้พรรคการเมืองที่เคยมีมาก่อนหน้านี้จึงต้องยกเลิกไป ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ในช่วง พ.ศ.2489-2494เป็น ช่วงเปลี่ยนผ่านที่สำคัญช่วงหนึ่งในประวัติศาสตร์การเมืองไทย เพราะไม่ใช่เพียงแค่เป็นช่วงที่เกิดบรรยากาศทางการเมืองแบบใหม่ที่เรียกว่า “พรรคการเมือง” ได้จัดตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกเท่านั้น หากแต่ยังมีเหตุการณ์ทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกที่สำคัญหลายเหตุการณ์อีกด้วย ดังเช่น การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนเพิ่มเติม (5 สิงหาคม พ.ศ.2489) กรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล การรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2490 การเกิดกบฏภายในประเทศ และการเคลื่อนไหวกู้เอกราชของประเทศเพื่อนบ้าน เป็นต้น

เนื้อหาในบทนี้จึงต้องการชี้ให้เห็นถึง ความเปลี่ยนแปลงของการรวมกลุ่มของ ส.ส.อีสานในช่วงเปลี่ยนผ่านของการมีระบบพรรคการเมือง 2489-2494ว่า เมื่อมีพรรคการเมืองเกิดขึ้นมีผลทำให้ ส.ส.อีสานเปลี่ยนจากการรวมกลุ่มภายใต้พลังท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมมาเป็นการรวมกลุ่มภายใต้แนวคิดทางการเมืองและผลประโยชน์ร่วมกันที่ชัดเจนขึ้น อย่างไรก็ตาม ก็ไม่ได้หมายความว่าพลังของท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมจะสลายตัว หากแต่ในบางกรณีท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมก็ยังคงเป็นพลังในการที่ทำให้ ส.ส.อีสานมารวมกลุ่มกัน ดังกรณีการเคลื่อนไหวให้มีการแบ่งแยกรัฐในช่วงหลังการรัฐประหาร2490 นอกจากนี้ยังต้องการชี้ให้เห็นว่า ไม่ใช่แต่พลังท้องถิ่นนิยม ภูมิภาคนิยม แนวคิดทางการเมืองและผลประโยชน์ร่วมกันเท่านั้นที่ทำให้ ส.ส.อีสานรวมกัน หากแต่ยังมีปัจจัยพื้นฐานของความ เป็นชนชาติลาวที่ทำให้ ส.ส.อีสานได้รวมกลุ่มกันเคลื่อนไหวนอกสภาอีกด้วย ส่วนการนำเสนอแบ่ง เป็น 4 หัวข้อ คือ 1. การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานในสมัยแรกของการมีพรรคการเมือง พ.ศ.2489-2490 2. การรวมกลุ่มเคลื่อนไหวนอกสภาของ ส.ส.อีสาน กับการผสมผสานความคิดทางการเมือง

เมืองภายใต้ปัจจัยพื้นฐานทางชาติพันธุ์ลาว : กรณีขบวนการเสรีลาว 3. ส.ส.อีสานกับความเกี่ยวพันกับคอมมิวนิสต์ในอีสานและในอินโดจีน : การจัดตั้งสันนิบาตเอเชียอาคเนย์ 4. การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานหลังการรัฐประหาร 2490-2494 : “การแบ่งแยกรัฐ” ภายใต้พลังท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยม

6.1. การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานในสมัยแรกของการมีพรรคการเมือง พ.ศ.2489-2490

ภายหลังจากที่รัฐธรรมนูญใหม่ พ.ศ.2489 ประกาศใช้และเปิดโอกาสให้มีพรรคการเมืองได้นั้น¹ เนื้อหาในหัวข้อนี้ต้องการชี้ให้เห็นถึง การรวมกลุ่มของ ส.ส.อีสานในสมัยแรกของการมีระบบพรรคการเมือง โดยนำเสนอเป็น 2 หัวข้อคือ 1. ความพยายามในการจัดตั้งพรรคการเมืองในไทยก่อน พ.ศ. 2489 2. การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานในสมัยแรกของระบบพรรคการเมือง พ.ศ.2489-2490

6.1.1. ความพยายามในการจัดตั้งพรรคการเมืองในไทยก่อน พ.ศ. 2489

จากการศึกษาพบว่า ภายหลังจากที่คณะราษฎรได้จดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่เป็น “สมาคมคณะราษฎร” แล้ว ก็ได้มีบุคคลกลุ่มหนึ่งประกอบด้วย พระยาโทณวนิกมนตรี นาวาเอกพระยาศรภักย์พิพัฒน์ ร.น. นายหลุย ศิริวัต หลวงวิจิตรวาทการและเจ้านายเชื้อพระวงศ์บางพระองค์และบุคคลสำคัญอื่น ๆ ดำริที่จะตั้งพรรคการเมืองทำนองเดียวกับสมาคมคณะราษฎรโดยให้ชื่อว่า พรรคคณะชาติ มีหลวงวิจิตรวาทการเป็นเลขาธิการพรรค ต่อมาได้ดำเนินการเสนอขอจดทะเบียนไปยังคณะรัฐมนตรี แต่พระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นไม่ยอมให้ตั้งโดยอ้างเหตุผลว่า สภาพการณ์ทางการเมืองในขณะนั้นยังไม่อยู่ในสภาพเรียบร้อย (ดูขจัดภัย บุรุษพัฒน์ , 2511 : 91-92 และ ประจวบ ทองอุไร(ปลาทอง,นามแฝง).2508:24)

¹ มาตรา 14 บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในร่างกาย เคหะสถาน ทรัพย์สิน การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา การศึกษาอบรม การชุมนุมสาธารณะ การตั้งสมาคม การตั้งพรรคการเมือง การอาชีพ ทั้งนี้ภายใต้บังคับแห่งบทกฎหมาย (โคคิน พลกุล, 2525 : 29)

อย่างไรก็ตาม ต่อมาได้มีผู้แทนราษฎรจังหวัดกาญจนบุรีนายดาบอยู่เกียง ทองลงยา เป็น ส.ส. คนแรกที่เสนอร่างพระราชบัญญัติพรรคการเมืองขึ้นในปี พ.ศ.2477(รายงานการประชุมสภา ครั้งที่ 7/2487วิสามัญสมัยที่2ชุดที่3 วันพฤหัสบดีที่ 30 พ.ย.2487) แต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จ และหลังจากนั้นก็ยังมีผู้เรียกร้องให้มีพรรคการเมือง ดังปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ยุคนั้น เช่น ในหนังสือพิมพ์อิสสระ เมื่อวันที่ 17 กันยายน 2478 ผู้ใช้นามว่าบรรทัดทอง เขียนเรื่องพรรคการเมืองว่า “เราควรมีได้แล้วและ ต่อมาเมื่อวันที่ 21 กันยายน 2478 ในหนังสือพิมพ์อิสสระ ได้มีผู้เขียนลงหนังสือพิมพ์นี้ว่า “ขอขอบใจ” “บรรทัดทอง”ผู้กระตุ้นเตือนเรื่องพรรคการเมือง (กจช. (2)สร.0201.182/3 เรื่องสำนักงานโฆษณาการ คิดและตัดข่าว.ส.พ. (7กันยายน-30ธันวาคม 2478 ปีที่1/3) หรือ ประชาชาติ วันที่ 13-14 เมษายน 2480 จำนวน 2 วันติดต่อกันได้นำเสนอบทความเรื่อง สมาคมการเมือง

สำหรับในสภาในปี 2482 นายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร) ก็ได้้นำเสนอร่างพรบ.พรรคการเมือง เข้าสู่สภาแต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จโดยอ้างการศึกษาของประชาชนยังไม่พร้อม ต่อจากนั้นในปี พ.ศ. 2487นายวิฑูร ธรรมพิเนตฺ โตะอัมรานันท์ (อุทัยธานี) ได้นำเสนอเข้าสู่สภาอีกครั้ง แต่ก็ไม่ประสบผล สำเร็จเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ความพยายามในเรื่องนี้ยังไม่สิ้นสุดหลังการเลือกตั้งครั้งที่ 4 เมื่อวันที่ 6 มกราคม 2489 นายควง อภัยวงศ์ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง(31 มกราคม -18 มีนาคม 2489) ¹ และในสมัยนี้นายดุสิต บุญธรรม(ปราจีนบุรี) เป็นผู้เสนอร่างพระราชบัญญัติพรรค การเมือง²เมื่อวันที่ 8 มีนาคม 2489 (รายงานการประชุมสภาครั้งที่ 11/2489 (สามัญ สมัยที่ 2 ชุดที่ 4) ผลก็คือ สภาฯลงมติเห็นควรมอบให้รัฐบาลนำร่างพระราชบัญญัติไปพิจารณาก่อนรับหลักการ 67/25 อย่างไรก็ตามรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ก็ยังไม่ทันได้ดำเนินการในเรื่องนี้วันที่ 18 มีนาคม 2489 ก็ได้ลา ออก มีผลให้เรื่องนี้ตกไป

¹ ซึ่งการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งนี้ของนายควง อภัยวงศ์ไม่ได้รับการสนับสนุนจากนายปรีดี พนมยงค์ และ กลุ่มเสรีไทย หากแต่ได้รับการสนับสนุนจากสมาชิกอิสระ

² โดยมีผู้รับรองร่างดังนี้ อุปกร์ รัตวิถึ วิรัตต์ สุขะพันธุ์ ประเสริฐ สุดบรรทัด บรรจบ บันสิทธิ์ เพิ่ม วงศ์ทองเหลือ ส. บัณฑิต บุญมา เกษมวัน ส.สายสว่าง รังสฤษฏ์ เขาวนะศิริ เกษม บุญศรี ประมวลณ กุลมาตย์ ส.นิลระตะ ทองคำ คลัง อาวุธ ประเสริฐ ทรัพย์สุนทร ส.ปกาสสิทธิ์ วิเชียร บำรุงพานิช ประเสริฐ สรรพกิจ เสวต เปี่ยมพงศ์สานต์ สุจิต หิรัญ พริกษ มนตรี วีระแพทย์ (รายงานการประชุมผู้แทนราษฎร ครั้งที่11/2489 (สามัญ) สมัยที่2 ชุดที่ 4วันพฤหัสบดีที่ 8 มีนาคม 2489

ความจริงแล้วจากการศึกษาพบว่า แม้ในช่วงต้นของปี พ.ศ.2489จะยังไม่มีกฎหมายที่อนุญาตให้มีพรรคการเมือง แต่ก็พบว่า การรวมกลุ่มทางการเมืองได้เกิดไม่ใช่เฉพาะกลุ่มเสรีไทย และโดยเฉพาะกลุ่มเสรีไทยอีสานเท่านั้น หากแต่ยังมีกลุ่มอื่นๆ ดังปรากฏความเคลื่อนไหวในหนังสือพิมพ์ชาติไทย วันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2489 เรื่อง “ตัวคณะพรรคต่อต้านเผด็จการ ผู้แทนราษฎร 10 คนวางหลักการณ์ขึ้นแล้ว” ความว่า

“ความเคลื่อนไหวในการก่อตั้งคณะพรรคการเมืองแม้จะยังไม่มีกฎหมายระบุขอบเขตและคุ้มครองสิทธิและหน้าที่ก็ตาม... ในอนาคตอันเร็วไวนี้ต่อไปนี้เป็นรายงานข่าวของเจ้าหน้าที่แผนกการเมืองที่แจ้งว่าเมื่อปลายสัปดาห์ที่แล้ว คณะพรรคใหม่ อีกคณะหนึ่งก็ได้เริ่มปักตัวขึ้นมา...คณะนี้อาจประหลาดที่ไม่มีชื่อของพรรคและไม่มีหัวหน้าของพรรคแต่พรรคนี้ เทอดวัตถุประสงค์ยิ่งไว้ในอุดมการณ์ของเขา คือ การทำลายลัทธิเผด็จการทำลายรากเง่าถ้าหากมีการเผด็จการและต่อต้านทุกอย่างที่จะก่อให้เกิดเผด็จการขึ้นมาในประเทศไทย บุคคลคณะพรรคนี้เท่าที่เผยแพร่มีผู้แทนชลบุรี ผู้แทนเชียงใหม่ ผู้แทนกระบี่ ผู้แทนพังงา ผู้แทนชุมพร และผู้แทนนครศรีธรรมราช ผู้แทนเหล่านี้ได้มีความคิดเห็นในแนวเดียวกันทุกประการถ้าหากโอกาสอำนวย เราคิดว่าท่านจะได้ฟังความคิดเห็นของแต่ละบุคคลเหล่านี้สืบไป”

อย่างไรก็ตาม ต่อมาได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2489 (ฉบับที่ 3) ในสมัยปรีดี พนมยงค์เป็นนายกรัฐมนตรี รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้ให้เสรีภาพในการจัดตั้งพรรคการเมือง

¹สำหรับรัฐธรรมนูญฉบับนี้เริ่มเมื่อวันที่ 14 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2489โดย ส.ส.ประเภทที่ 2 จำนวน 6 คนได้ร่วมกันเสนอร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2489 ที่ประชุมสภาฯลงมติรับหลักการและตั้งคณะกรรมการวิสามัญขึ้นคณะหนึ่ง 15 นายเพื่อพิจารณาโดยมีปรีดี พนมยงค์ เป็นประธานกรรมการ และมี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นเลขาธิการ คณะกรรมการครั้งนี้มีกลุ่ม ส.ส.เสรีไทยอีสานร่วมด้วยคือ นายเตียง ศิริขันธ์ และนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ สำหรับการลงมติรับร่างรัฐธรรมนูญในวาระที่ 3 คือ วันที่ 29 เมษายน พ.ศ.2489 ตรงกับสมัยนายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรี และนายปรีดี พนมยงค์ได้นำขึ้นทูลเกล้าฯถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเพื่อทรงลงพระปรมาภิไธยประกาศใช้เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ.2489 จึงมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 10 พฤษภาคม 2489 เป็นต้นมา(ดูรายละเอียดในดำรงค์ อิมวิเศษ.2530.)

ขึ้นได้ ดังปรากฏในมาตรา 14 (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2489) ดังนั้นการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับนี้จึงทำให้เกิดพรรคการเมืองอย่างเป็นทางการขึ้นเป็นครั้งแรก¹

6.1.2. การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานในสมัยแรกของการมีพรรคการเมือง พ.ศ. 2489-2490

จากการศึกษาการเมืองในระบบพรรคพบว่า ส.ส.อีสานได้มีการรวมกลุ่มกันภายใต้แนวคิดทางการเมืองที่คล้ายคลึงกัน โดยได้มีบทบาทและเป็นแกนนำในการจัดตั้งพรรคการเมืองใหญ่ในระยะแรกอย่างน้อย 2 พรรคด้วยกัน คือ

พรรคสหชีพ ในงานของประจวบ ทองอุไร (2508 : 98-99) ได้กล่าวถึง การตั้งพรรคสหชีพ โดยมีสาระสำคัญพอสรุปได้ว่า ภายหลังจากที่นายปรีดี พนมยงค์ได้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นครั้งแรกประมาณเดือนเศษ รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ที่ร่างขึ้นก็เสร็จเรียบร้อย และรัฐธรรมนูญใหม่นี้มีบทบัญญัติให้จัดตั้งพรรคการเมืองขึ้นได้ จึงได้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรนายหนึ่งคือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชได้ริเริ่มก่อตั้งพรรคการเมืองให้ชื่อว่าพรรคก้าวหน้าขึ้น “ดูเหมือนผู้ตั้งจะไม่ได้คิดดำเนินงานทางการเมืองอย่างจริงจังเท่าไรนัก หากแต่เข้าใจว่า ประสงค์จะลองหยั่งท่าทีของนายปรีดี พนมยงค์มากกว่า เพราะในเวลานั้นได้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มหนึ่งซึ่งมีนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์เป็นหัวหน้า และเป็นฝ่ายสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ กำลังรวบรวมกันดำเนินงานทางการเมืองในรูปแบบพรรคการเมืองอยู่อย่างเงียบๆ ฉะนั้นเมื่อมีข่าวว่ามีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบางนายจัดตั้งพรรคการเมืองก้าวหน้าขึ้น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มที่สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์จึงได้เริ่มมีการเคลื่อนไหวด้วยการจัดตั้งพรรคการเมืองสหชีพขึ้น”

จากข้อความข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า ส.ส.อีสานกลุ่มนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) ได้รวมกลุ่มทางการเมืองในรูปแบบพรรคมานานดังได้กล่าวมาแล้ว สำหรับการก่อตั้งพรรคนี้ในงานของประจวบ ทองอุไร (2508:77-78) ยังได้กล่าวไว้ว่า ภายหลังจากที่มีการยุบสภาเพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ในสมัยม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชนั้น “...จากผลแห่งการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งนั้นเอง ความ

¹เป็นที่น่าสังเกตว่า อย่างน้อยมี 5 พรรคการเมืองที่เกิดขึ้นก่อนประกาศใช้รัฐธรรมนูญก็คือ พรรคสหชีพ แนวรัฐธรรมนูญ พรรคประชาธิปไตย พรรคก้าวหน้า และพรรคประชาธิปไตย (ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม, 2522 : 63-65)

คิดในทางที่จะครองอำนาจด้วยระบบพรรคการเมืองของนายปรีดี พนมยงค์ก็ได้เริ่มขึ้นใหม่อีกวาระหนึ่ง โดยเป็นผู้ชักใยหรือบอบกบอยู่ทางเบื้องหลัง และอาศัยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท 1 ที่เป็นลูกศิษย์ลูกหาและพวกพ้องเสรีไทยเป็นผู้ออกโรงแสดง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มที่เป็นกำลังสำคัญของนายปรีดี พนมยงค์ในสภานั้นก็มี อาทิเช่น นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ส.ส.จังหวัดอุบลราชธานี นายเตียง ศิริขันธ์ ส.ส.จังหวัดสกลนคร นายถวิล อุดล ส.ส.จังหวัดร้อยเอ็ด และนายจำลอง ดาวเรือง ส.ส.จังหวัดมหาสารคาม ได้มีการรวมกลุ่มสมาชิก ในสภาผู้แทนราษฎรเวลานั้น เข้าดำเนินงานในสภาผู้แทนราษฎรตามแบบพรรคการเมือง ซึ่งต่อมาได้ตั้งชื่อว่า พรรคสหชีพ...”

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า **แกนนำสำคัญ** ในการก่อตั้งพรรคสหชีพ ก็คือ ส.ส.อีสานหรือกลุ่มเสรีไทยอีสาน นอกจากนี้แล้วยังมี นายสงวน ตุลารักษ์ (สมาชิกประเภทที่ 2 และอดีตรัฐมนตรี) และ ดร.ทองเปลว ชลภูมิ ได้ร่วมกันก่อตั้งพรรคการเมืองนี้ด้วย โดยมีนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์เป็นหัวหน้าพรรค และต่อมาได้เชิญหม่อมเจ้าสกลวรรณกรเข้ามาเป็นที่ปรึกษาของพรรค (ขจัดภัย บุรุษพัฒน์, 2511 : 97) รวมทั้งตำแหน่งหัวหน้าพรรคได้ยกให้แก่ ดร.เดือน บุนนาค ส่วนนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ พบว่าเป็นรองหัวหน้าพรรค (ดังปรากฏในข่าวสยามนิกร 18 พฤศจิกายน 2489) สำหรับกรณีที่ ดร.เดือน บุนนาคเป็นหัวหน้าพรรคสหชีพนี้มีผลให้ท่านถูกกล่าวหาว่า เป็นหัวหน้าพรรคคอมมิวนิสต์ อันเป็นผลจากนโยบายของพรรคและบุคคลในพรรคที่มีแนวคิดแบบสังคมนิยม ดังปรากฏในงานเขียนของ ดร.เดือน บุนนาคเองความว่า (2517 : 52-53)

“...ข้าพเจ้าก็เคยถูกเรียกกลับหลังว่าเป็นหัวหน้าของพวกคอมมิวนิสต์อีสาน เขาหาว่าพวกอีสานเป็นคอมมิวนิสต์ พรรคสหชีพมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นพวกอีสานมาก เช่น คุณทองอินทร์ ภูริพัฒน์ คุณถวิล อุดล คุณจำลอง ดาวเรือง คุณเตียง ศิริขันธ์ คนอื่น ๆ มีอีก... พอข้าพเจ้าเข้ามาเป็นหัวหน้าพรรคสหชีพ ก็เลยกลายเป็นหัวหน้าของพวกคอมมิวนิสต์ ผู้อยากทำลายสหชีพลงทุนในการต่อสู้การเลือกตั้ง พ.ศ. 2490 พิมพ์ไบบลิ๋วว่า ข้าพเจ้าและพรรคสหชีพภายใต้ชื่อของข้าพเจ้านั้นเขาพิมพ์ว่า “หัวหน้า-คอมมิวนิสต์”...”

ส่วนจุดมุ่งหมายและนโยบายของพรรคสหชีพเขียนไว้ว่า (หยุด แสงอุทัย.2517 : 427)

“คณะพรรคนี้ยึดมั่นในหลักประชาธิปไตยอันสมบูรณ์ และเชื่อมั่นว่าการจะจัดการบ้านเมืองให้มีความเจริญรุ่งเรืองเพื่อความสมบูรณ์ของประชาชนนั้น จำต้องปลูกสามัคคีขึ้นในระหว่างคนไทย อย่าให้มีการเหยียดหยามกันเพราะกำเนิดและศาสนา ส่งเสริมศีลธรรมอันดีให้บุคคลตั้งอยู่ในสัมมาปฏิบัติจัดเศรษฐกิจของประเทศให้เป็นธรรมแก่สังคม ให้ประชาชนช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยร่วมใจร่วมแรงและร่วมทุนประกอบกิจการงานต่างๆ อันจะก่อให้เกิดความจำเจริญทรัพย์ จำเจริญธรรมและจำเจริญปัญญาในบ้านเมือง โดยยึดแนวของสหกรณ์ ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นเป็นผลสำเร็จเห็นประจักษ์อยู่แล้วในชนบทของประเทศไทย”

จากข้อความข้างต้นนี้ จะเห็นถึงจุดมุ่งหมายของพรรคสหชีพได้ว่า เป็นพรรคที่ยึดนโยบายทางการเมืองแบบสังคมนิยม และนโยบายของพรรคนี้ยังกำหนดไว้ว่า “การปฏิบัติไปสู่ผลดังปรารถมาแล้วมีหลักการสำคัญ ทั้งหมด 10 ข้อ และสาระสำคัญ 4 ใน 10 ข้อ¹ นั้นได้เน้นในเรื่อง ของการ สหกรณ์ ได้แก่ (หยุด แสงอุทัย.2517 : 428) “1.ให้รัฐบาลเพิ่มทุนจัดตั้งสหกรณ์รูปแบบต่างๆ สำหรับชาวนา ชาวสวน ชาวประมง ผู้ประกอบการเลี้ยงสัตว์ และผู้ประกอบการกิจกรรมอย่างอื่นให้มากยิ่งขึ้น 2.ให้รัฐบาลโอนหุ้นของบริษัทข้าวไทยให้แก่สหกรณ์ เพื่อบรรดาสหกรณ์ทั้งหลายจะได้ถือหุ้นใหญ่ในบริษัทข้าว

¹ นอกจากนโยบายของพรรคสหชีพจะเน้นเรื่องการจัดการในรูปสหกรณ์แล้ว ยังได้เน้นในเรื่องอื่นๆ ได้แก่ (หยุด แสงอุทัย.2517 : 428-429) **ทางด้านกรคมนาคม** “...การจัดการขนส่ง สร้างและบำรุงทางขนส่งให้สะดวกยิ่งขึ้น” **ทางด้านที่อยู่อาศัย** “...ให้รัฐบาลเก็บกูดอุดหนุนให้ข้าราชการและราษฎรได้มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง...” **ทางการศึกษา** “...จำเป็นที่จะมีพระราชบัญญัติกำหนดวิธีการศึกษาของชาติและกำหนดหลักสูตรเสียให้แน่นอน...” **การวางระเบียบให้เกิดความเป็นธรรมระหว่างข้าราชการและรัฐบาล** “โดยการวางหลักการในการบรรจุ เลื่อนขั้นเงินเดือน การออกจากราชการ” **การปกครองภายใน** “จะส่งเสริมและวางบทบัญญัติเพื่อราษฎรในท้องถิ่น ได้มีส่วนที่จะปกครองตนเองตามความเหมาะสมแก่ท้องถิ่นของตน” และข้อสุดท้ายของนโยบายพรรคนี้ก็คือ “ต้องร่วมมือโดยใกล้ชิดกับนานาประเทศ เพื่อให้มีการเห็นอกเห็นใจต่อกันอันเป็นทางให้เจริญการค้าและการอุตสาหกรรมและการเศรษฐกิจอื่นๆ” และเป็นที่น่าสังเกตว่า นโยบายของพรรคนี้ ทางด้านสถาบันกษัตริย์ไม่ได้กล่าวทำให้เป็นจุดอ่อนในการถูกฝ่ายตรงข้ามโจมตีได้ง่าย

ผลกำไรในการค้าขายข้าวจะได้ตกอยู่แก่สหกรณ์และชาวนาส่วนใหญ่ 3.ให้รัฐบาลจัดให้มีสหกรณ์ในทางอุตสาหกรรมเพื่อทำเครื่องอุปโภค บริโภค ขึ้นภายในประเทศ 4.จัดสหกรณ์สำหรับผู้ประกอบอาชีพอิสระ เช่น สหกรณ์สำหรับผู้ค้าแร่ ผู้ขนส่งทางสามล้อ ทางเรือจ้าง ทางล้อเลื่อนอื่นๆ เพื่อให้มีอาชีพอิสระได้มีเครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพของตนเอง...”

จากนโยบายดังกล่าวนี้ หากพิจารณาแล้วจะพบว่า คล้ายกับเค้าโครงเศรษฐกิจของปรีดี พนมยงค์ และด้วยเหตุนี้ น่าจะส่งผลต่อการร่างนโยบายของพรรคประชาธิปัตย์¹ ในช่วงแรกที่กล่าวถึงอุดมคติทางเศรษฐกิจซึ่งเน้นไปที่เคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนบุคคลและการสืบมรดก (หยุด แสงอุทัย. 2517:430)

พรรคแนวรัฐธรรมนูญ เกิดขึ้นระยะหลังของการครองอำนาจของนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเป็นพรรคที่ก่อตั้งขึ้นคู่กับพรรคสหชีพ โดยมีพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ซึ่งเป็นผู้ใกล้ชิดกับนายปรีดี พนมยงค์ และยังมีหลวงนฤเบศร์มานิต พันเอกช่วง เชาวศักดิ์สงคราม นายดิเรก ชัยนาม หลวงชำนาญ นิติเกษตร หม่อมหลวงกรี เดชาติวงศ์ เป็นผู้ร่วมก่อตั้ง โดยมีนายปรีดี พนมยงค์สนับสนุนอยู่เบื้องหลัง (ประชัน รักพงษ์, 2520 : 228) ทั้งนี้เพื่อเตรียมสมัครเข้ารับเลือกตั้งใหม่ตามบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ² ส่วนเหตุผลของการตั้งพรรคนี้ นอกเหนือจากไม่ต้องการเป็นลูกพรรคของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ส.ส.ต่างจังหวัดแล้ว อีกเหตุผลหนึ่งซึ่งในงานของประจวบ ทองอุไร (ปลาทอง, นามแฝง, 2508 : 105-106) กล่าวถึงก็คือ

¹ เนื่องจากนโยบายของพรรคสหชีพเน้นการจัดการเศรษฐกิจที่มุ่งให้ประชาชนช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยรวมแรงและร่วมทุนโดยยึดแนวสหกรณ์เป็นหลัก

² สำหรับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพิ่มเติมตามที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ให้ครบจำนวน 178 คน มีผลให้มีการเลือกสมาชิกเพิ่มเติมอีก 82 คนในวันที่ 5 สิงหาคม 2489 นั้นปรากฏว่า (ประจวบ ทองอุไร, ปลาทอง(นามแฝง), 2508 : 105-106) พลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ และนายปรีดี พนมยงค์ได้ลงสมัครในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และดร.ทองเปลว ชลภูมิได้ลงสมัครในจังหวัดปราจีนบุรี

“...ถ้าหากมีการก่อตั้งพรรคใหม่ขึ้นเสียใหม่และรวบรวมสมาชิกประเภทดังกล่าว
เข้าร่วมพรรค ก็เท่ากับเป็นการเพิ่มกำลังสนับสนุนนายปรีดีขึ้นอีกทางหนึ่ง
ส่วนอีกเหตุหนึ่งว่ากันว่า เนื่องจากนายปรีดี พนมยงค์ไม่ประสงค์ให้มีพรรค
การเมืองสนับสนุนตนแต่เพียงพรรคเดียว เพราะดีไม่ดีอาจถูกสมาชิกเรียกกรอง
เอาอะไรๆเองตามใจชอบเกินไป...”

นอกจากนี้ยังมีพรรคอิสระ ซึ่งแม้จะมีสมาชิกไม่กี่คนแต่พรรคนี้ก็ให้การสนับสนุนปรีดี พนมยงค์
เช่นกัน สมาชิกสำคัญของพรรค เช่น นายเสวตร เปี่ยมพงษ์สานต์ (ระยอง) นายธรรมบุญ เทียนเงิน
(ชลบุรี) ร.ท.ประเสริฐ สุกบรรทัด (สระบุรี) นายสานนท์ สายสว่าง (นครปฐม) โดยมีนายวิจิตร ลุติตา-
นนท์ สมาชิกพฤษภเป็นหัวหน้าพรรคและเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการคลังสมัยรัฐบาลนาย
ปรีดี พนมยงค์มาก่อน (สละ ลิขิตกุล.2521 : 83-84

พรรคประชาธิปไตย ในงานของสละ ลิขิตกุล กล่าวไว้ว่า (2521 :3) พรรคประชาธิปไตยนั้นมี
กำเนิดขึ้นมาครั้งแรกในเมืองไทย เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ.2489 ¹ โดยมีนายควง อภัยวงศ์ เป็นหัวหน้า
พรรค และ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นรองหัวหน้าพรรค ส่วนการบริหารงานของพรรคนั้น เลขานุการของ
พรรคคนแรก คือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นผู้ดำเนินงาน พรรคประชาธิปไตยมีสมาชิกครั้งแรกประมาณ
35 คน ส่วนสาเหตุของการตั้งพรรคนี้พบว่า เป็นผลจากวันที่ 18 มีนาคม 2489 ที่นายควง อภัยวงศ์ได้
แถลงต่อสภาผู้แทนราษฎรขอลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอันเป็นผลมาจากการแพ้การลง
คะแนนในสภาให้แก่ฝ่ายปรีดี พนมยงค์ และ ส.ส.กลุ่มเสรีไทย ซึ่งกลุ่มนายควง อภัยวงศ์มองว่า กลุ่ม
เสรีไทย “เขาเล่นกับเราแบบพรรค เราไม่มีพรรค จะไปสู้กับเขาได้อย่างไร” (สละ ลิขิตกุล 2521 :11) จึงนำ

¹ อย่างไรก็ตาม จากคำบอกเล่าของนายควง อภัยวงศ์ที่ได้เล่าประวัติกำเนิดพรรคประชาธิปไตยลงวันที่ 5 กันยายน
2501 (อ้างในธนัฐวุฒิ สุทธิสงคราม.2522 : 63-65) ไว้ว่า วันกำเนิดพรรคประชาธิปไตยได้ถือเอาวันที่ 5 เมษายนเป็นวัน
ที่ระลึกพรรคตลอดมา ซึ่งในเรื่องช่วงเวลาของการตั้งพรรคประชาธิปไตยนี้ หากพิจารณางานเขียนของนายเลียง ไทย
กาลแล้ว (รักษ์ ทรัพย์านนท์,139-140)จะพบว่า มีข้อขัดแย้งกับบันทึกของบุคคลข้างต้นนี้ โดยในบันทึกของนายเลียง
ได้กล่าวว่า ได้ตั้งพรรคประชาธิปไตยเมื่อปลายเดือนมกราคม 2489 และได้เสียงในสภาฯมากจนทำให้นายควงชนะ
คะแนนเสียงได้รับเลือกเป็นนายกรัฐมนตรี ครั้งที่ 2 (ดูบทที่ 5)

ไปสู่การจัดตั้งพรรคการเมืองขึ้น โดยมีการพบปะพูดคุยเกี่ยวกับการตั้งพรรคการเมืองอย่างไม่เป็นทางการครั้งแรก ที่ร้านอาหารเทพยรส (ของพันโทหลวงสรสิทธิยานุการผู้ซึ่งเคยเป็นสมาชิกในพรรคก้าวหน้า ซึ่งเป็นพรรคการเมืองแรกสุดของไทย) ระหว่างม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นายใหญ่ ศวิตชาติ นายบุญเท่ง ทองสวัสดิ์ นายเลียง ไชยกาล รวมทั้งสมาชิกคนอื่น ๆ ได้แก่ นายปริญญา จุฑามาต นายอินทร สิงห์เนตร

นอกจากนี้จากคำบอกเล่าของนายฟอง สิทธิธรรม (อุบลราชธานี) ทำให้ทราบว่า เขาเป็นอีกผู้หนึ่งที่มีบทบาทผู้หนึ่งในการก่อตั้งพรรคประชาธิปัตย์ โดยกล่าวไว้ว่า (ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. 2522 :79-80) “...ยุคนั้นพรรคสหชีพมีกำลังอย่างมหาศาล เราฝ่ายค้านไม่มีพรรค การปฏิบัติงานจึงไม่สู้ทะมัดทะแมง จึงเกิดการชวนกันขึ้นว่า เราควรมีพรรคกัน ผู้เริ่มมีท่านเลียง ไชยกาล ท่านดร.โชติ คุ่มพันธ์ ท่านสุวิชัย พันธุ์เศรษฐี ท่านสอ เศรษฐบุตร ท่าน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ท่านบุญเท่ง ทองสวัสดิ์ ท่านเลื่อน พงษ์โสภณ รวมทั้งข้าพเจ้า พรรคที่ตั้งใหม่นี้ให้ชื่อว่า “พรรคประชาธิปัตย์”

เป็นที่น่าสังเกตว่า กรณีของนายฟอง สิทธิธรรม (อุบลราชธานี) จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า การรวมกลุ่มทางการเมืองในสภาจะไม่ได้อยู่ในกลุ่มเดียวกันกับกลุ่มของนายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร) หรือกลุ่มเสรีไทยอีสานเหมือนการรวมกลุ่มนอกสภา เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องจากอุดมการณ์ทางการเมืองที่แตกต่างกันนั่นเอง ดังเห็นได้จากงานเขียนของนายฟอง สิทธิธรรมกล่าวถึงสาเหตุที่ไม่เข้าร่วมกับพรรคสหชีพว่า (ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. 2522 :67-79)

“...จำได้ว่าประมาณเดือนกันยายน พ.ศ.2488 คุณถวิล อุดล อดีตเสรีไทยประจำประเทศจีนได้เดินทางจากพระนครไปร้อยเอ็ด แวะเยี่ยมคนรู้จัก และข้าพเจ้าที่อุบลพร้อมกันนั้น คุณหลวงกาจสงคราม ซึ่งกลับจากเมืองจีนก็ได้พบกัน ทั้งสองท่านปรารภเรื่องตั้งพรรคการเมือง พรรคที่ท่านทั้งสองชวนให้ร่วมมือกันนั้น คือ “พรรคสหชีพ” ข้าพเจ้าไม่ได้แสดงความขัดข้องหรือเห็นชอบประการใด เป็นแต่ได้ถามรายละเอียดบางประการ คงได้ความว่า **บุคคลส่วนมากที่เริ่มและร่วมก่อการเป็นเสรีไทยเกือบทั้งหมดเมื่อได้หลักนโยบายโดยตลอดแล้ว ข้าพเจ้าเห็นชอบเกือบทั้งนั้น** แต่มีข้อสงสัยเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ จำได้ว่าไม่มีปั้งชัด ดูเหมือนข้าพเจ้าทักว่าน่าจะมีไว้... อี-

ประการหนึ่ง ข้าพเจ้าทักว่า พรรคนี้มาจากพวกเสรีไทย น่าจะเป็นไปในทำนอง แยกพวก พวกเสรีไทยและมีโซเสรีไทย ทุกข้อทุกกระทงข้าพเจ้าได้รับคำชี้แจง ...ต่อมาก็มีเพื่อนสหชิวคนหนึ่ง ที่ข้าพเจ้าไม่หาญที่จะออกชื่อได้ได้พบกันที่พระนคร ในโอกาสที่ข้าพเจ้ามาธุระเกี่ยวแก่บริษัทอุบลจำกัด ท่านสหชิวผู้นั้นชวนข้าพเจ้า ด้วยการยก ชื่อท่านอาจารย์หลวงประดิษฐกับท่านศาสตราจารย์คนหนึ่งมาอ้างว่า นโยบายนี้ท่านเป็นผู้ให้แนวคิดกว้าง เป็นที่เชื่อได้ว่าไม่มีบกพร่อง...เป็นอันว่าในที่สุด ข้าพเจ้ามิได้สมัครสังกัดพรรคสหชีพ ขณะนั้นพรรคสหชีพเป็นรัฐบาล ข้าพเจ้าเป็นฝ่าย ค้านตามธรรมเนียม...” [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

ส่วนทางหัวหน้าพรรคนั้น จากคำบอกเล่าของนายควง อภัยวงศ์ที่ได้เล่าประวัติกำเนิดพรรค ประชาธิปัตย์ลงวันที่ 5 กันยายน 2501 (ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม.2522 : 63-65) ได้กล่าวไว้ว่า “...ขณะ นั้นมีสมาชิกสภาหลายนายได้ประชุมปรึกษากันจัดตั้งพรรคขึ้น...โดย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชเอาพรรค ก้าวหน้าของตนมารวมกับพรรคประชาธิปไตยของดร.โชติ คุ่มพันธ์แล้วให้ชื่อว่า “พรรคประชาธิปไตย” เมื่อได้ร่างข้อบังคับกันเรียบร้อยแล้วจึงพากันมาหาข้าพเจ้า...และขอร้องให้ข้าพเจ้ารับตำแหน่งหัวหน้า พรรคประชาธิปไตย ข้าพเจ้าเองในครั้งกระนั้นยังไม่เลื่อมใสในระบบพรรคการเมืองนัก...แต่เมื่อได้มีการ ตั้งพรรคกันไปบ้างแล้วเช่นพรรคสหชีพและพรรคแนวรัฐธรรมนูญ เป็นต้นกับกลุ่มนี้มีเจตน์จำนงอันแน่ว แน่จะตั้งพรรคกันจริงๆ...ข้าพเจ้าจึงตกลงใจรับตำแหน่งเป็นหัวหน้าพรรคประชาธิปไตย...”

สำหรับอุดมคติที่สำคัญทางด้านเศรษฐกิจของพรรคนั้น ก็คือ (ส่วนในด้านอื่นๆดู หยุด แสง อุทัย,2517 : 430-431) “ พรรคนี้เคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนบุคคลและการสืบทอด แต่มิได้ ละเลยที่จะคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม การใดที่เห็นว่าเอกชนควรกระทำรัฐก็จะส่งเสริมไม่เข้าแทรกแซง แต่กิจการใดที่เห็นว่าแทรกแซงจะเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม รัฐก็จะได้เข้าแทรกแซงโดยเข้าดำเนินการเอง หรือจัดเป็นรูป สหกรณ์ตามควรแต่กรณี...” ซึ่งจะเห็นได้ว่า แนวนโยบายเศรษฐกิจของพรรค ประชาธิปัตย์แตกต่างจากพรรคสหชีพอย่างเด่นชัด และการร่างนโยบายดังกล่าวนี้ สะท้อนให้เห็นถึง การดำเนินนโยบายทางการเมืองที่แตกต่างกัน

ส่วนจำนวนสมาชิกพรรค ซึ่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอยู่ในเวลานั้นมีประมาณ 46 คนด้วยกัน ดังรายนามที่สำคัญต่อไปนี้ (ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม.2522 : 78-79)

ภาคอีสาน

1. นายขาว ธรรมสุชาติ (สุรินทร์)	2. นายประสิทธิ์ บุญอารมย์ (สกลนคร)
3. นายสุพรรณ สืบสิทธิ (สุรินทร์)	4. ร.ต.ไฉยา เกตุเลขา (ขอนแก่น)
5. นายเลื่อน พงศ์โสภณ (นครราชสีมา)	6. ชุนคงฤทธิ์ศึกษากร (นครราชสีมา)
7. นายบุญช่วย อัดถากร (มหาสารคาม)	8. นายเลียง ไชยกาล (อุบลราชธานี)
9. หลวงอังคณาบุรุษ (สมถวิล เทพาคำ) (มหาสารคาม)	10. นายฟอง สิทธิธรรม (อุบลราชธานี)

ภาคเหนือ

1. นายสุวิชัย พันธเศรษฐ (เชียงใหม่)	2. นายบุญเท่ง ทองสวัสดิ์ (ลำปาง)
3. นายอินทูล วรกุล (ลำปาง)	4. นายบุญยฝาง ทองสวัสดิ์ (เชียงราย)
5. นายอินทร สิงหนตร (เชียงใหม่)	6. นายเกษม บุญศรี (นครสวรรค์)
7. นายสวัสดิ์ คำประกอบ (นครสวรรค์)	8. นายใหญ่ ศวิตชาติ (นครสวรรค์)

ภาคใต้

1. นายปริญญา จุฑามาศย์ (กระบี่)	2. นายเจ๊ะ อับดุลลาห์ หวังปุเต๊ะ (สตูล)
3. นายโชติ วิชัยดิษฐ์ (สุราษฎร์ธานี)	4. ร.ท.สุริยน ไรวา (นราธิวาส)
5. นายประสาท ไชยโท (ยะลา)	6. นายสมบุญ ศิริธร (พัทลุง)

ส่วนกรุงเทพฯ ได้แก่ นายควง อภัยวงศ์ (หัวหน้าพรรค) ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช (เลขาธิการพรรค) และยังมีดร.โชติ คุ่มพันธ์ รวมทั้ง สอ เศรษฐบุตร (ธนบุรี) เป็นผู้มีส่วนในการจัดตั้งพรรคนี้อีกด้วย

จากข้อความดังกล่าวนี้จะเห็นได้ว่าพรรคประชาธิปไตย เป็นพรรคที่มีพื้นฐานมาจาก การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.ที่มาจากหลากหลายภูมิภาคทั้งภาคเหนือ อีสาน และภาคใต้ ซึ่งต่างจากพรรคสหชีพที่ส่วนใหญ่เป็น ส.ส.ที่มาจากภาคอีสาน ส่วนแกนนำที่สำคัญพรรคนี้ก็คือ ส.ส.ในเขตเมือง

หลวง(กรุงเทพฯ) เป็นหลัก นอกจากนี้ยังจะเห็นได้ว่า เป็นพรรคที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งเพื่อรวมกลุ่มกันเพื่อแข่งขัน และแย่งชิงอำนาจทางการเมืองกับพรรคสหชีพ

เป็นที่น่าสังเกตว่า ส.ส.อีสานที่เข้าสังกัดพรรคสหชีพและพรรคประชาธิปไตย คล้ายกับว่าการสังกัดพรรคนอกจากเป็นเรื่องแนวคิดทางการเมืองที่แตกต่างกันแล้ว ยังเป็นเรื่องการรวมกลุ่มที่เป็นเสรีไทยและไม่ใช่อิสระไทยอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม จากการก่อตั้งพรรคการเมืองใหญ่ 2 พรรคข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า พรรคสหชีพและพรรคประชาธิปไตยเป็นพรรคที่ ส.ส.อีสานเข้าไปมีบทบาทร่วมเป็นแกนนำในการจัดตั้งพรรค และทั้งสองพรรคนี้ได้ขับเคี่ยวและแย่งชิงอำนาจทางการเมืองอย่างเข้มข้นในช่วงปลายทศวรรษ 2490 โดยมี ส.ส.อีสาน เป็นแกนนำในการเคลื่อนไหวในแต่ละพรรค ดังปรากฏในเหตุการณ์และกรณีตัวอย่างต่อไปนี้

1. การต่อสู้ทางการเมืองระหว่างพรรคสหชีพกับพรรคประชาธิปไตยและความเกี่ยวพันกับกลุ่ม ส.ส.อีสานในสมัยรัฐบาลปรีดี พนมยงค์ ¹ (25 มีนาคม -23 สิงหาคม 2489)

จากการศึกษา ภายหลังจากที่มีการจัดตั้งพรรคการเมืองแล้ว การต่อสู้ระหว่างพรรคการเมืองเป็นไปอย่างดุเดือดภายใต้ระบบพรรค โดยเฉพาะการต่อสู้ของสองพรรคการเมืองใหญ่ระหว่างพรรคสหชีพและพรรคประชาธิปไตย ซึ่งเห็นได้อย่างเด่นชัด และหากพิจารณาให้ลึกซึ้งจะพบว่า พรรคประชาธิปไตย ภายใต้การนำของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชและ แกนนำของ ส.ส.อีสานพรรคประชาธิปไตยในฐานะพรรคฝ่ายค้านได้มุ่งการโจมตีไปที่กลุ่มเสรีไทย โดยเฉพาะกลุ่มเสรีไทยที่สังกัดพรรคสหชีพหรือกลุ่มเสรีไทยอีสาน เนื่องจาก กลุ่มนี้เป็นฐานกำลังที่สำคัญของนายปรีดี พนมยงค์ในสภาฯ ส่วนประเด็นที่มีการต่อสู้กันระหว่างสองพรรคในช่วงระยะเวลาประมาณ 5 เดือนของรัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ที่สำคัญคือ

¹ รัฐบาลปรีดี พนมยงค์ จัดตั้งรัฐบาลถึง 3 ครั้ง (ครั้งที่ 1 เริ่ม 25 มีนาคม ถึง 1 มิถุนายน 2489) (ครั้งที่ 2 เริ่ม 8 มิถุนายนถึง 9 มิถุนายน 2489) และ (ครั้งที่สาม 11 มิถุนายน-23 สิงหาคม 289)

กรณีศึกษา การใช้จ่ายเงินของเสรีไทย : การทอนเกียรติภูมิของเสรีไทย

การโจมตีกลุ่มเสรีไทยอีสานของพรรคประชาธิปัตย์ เริ่มขึ้นภายหลังจากที่นายปรีดี พนมยงค์ได้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อจากนายควง อภัยวงศ์ที่ลาออก และคณะรัฐมนตรีชุดของนายปรีดี พนมยงค์มีเพียง 16 คนเท่านั้น อีกทั้ง ส.ส.กลุ่มเสรีไทยอีสานก็ไม่ได้เข้าร่วมเป็นรัฐมนตรีในการแต่งตั้งครั้งนี้ด้วย ทำให้นายปรีดี จุฑามาศ (กระเป๋) พรรคประชาธิปัตย์ ได้ซักถามรัฐบาลในวันแถลงนโยบายต่อสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2489¹ (รายงานการประชุมสภาครั้งที่ 16/2489 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 4) ว่า

“...ข้าพเจ้ารู้สึกแปลกใจที่รัฐบาลที่ผ่านๆ มาโดยวิธีการตั้ง เพราะว่าดูเหมือนว่าข้าพเจ้าจำไม่ได้ รัฐบาลชุดนี้เป็นรัฐบาลที่มีตัวรัฐมนตรีน้อยที่สุด จึงก่อให้เกิดความสนใจในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าอยากจะเรียนถามว่า ท่านแต่งตั้งไว้จะเพาะแค่นี้หรือท่านอาจจะเพิ่มมาภายหลัง ที่ว่าเพิ่มมาภายหลัง ข้าพเจ้าเกรงว่าท่านอาจจะใช้อุบายอันคมคายของท่านวางมาเพียง 16 คน ก่อให้เกิดความเชื่อถือของข้าพเจ้าเสียก่อน เมื่อข้าพเจ้าไว้ใจแล้วท่านก็เพิ่มตาสี่ตาตามีตามา ซึ่งเป็นพวกพ้องของท่านซึ่งเป็นผู้ที่ข้าพเจ้าไม่พึงปรารถนาเข้ามา เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าขอวิงวอนครั้งสุดท้ายว่า จำนวน 16 นายนี้พอเพียงสำหรับเมืองไทยแล้วอย่าให้เพิ่มขึ้นมาอีก เพราะว่าค่าใช้จ่ายจะต้องเสียโดยไม่เป็นประโยชน์...”

จากข้อความข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า คำอภิปรายดังกล่าวเป็นการกล่าวถึง ส.ส.กลุ่มเสรีไทยอีสานนั่นเอง อย่างไรก็ตาม อีก 3 เดือนต่อมาเมื่อนายปรีดี พนมยงค์ตั้งคณะรัฐมนตรีครั้งที่สามเมื่อครั้งวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ. 2489 นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์แกนนำเสรีไทยอีสานก็ได้รับตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม

¹ วันที่แถลงนโยบายของรัฐบาลปรีดี พนมยงค์นี้หากย้อนไปที่ประวัติการตั้งพรรคประชาธิปัตย์จะพบว่าได้ก่อตั้งขึ้นในวันเดียวกันนั่นเอง ดังนั้นการที่อภิปรายของนายปรีดี จุฑามาศครั้งนี้จึงถือได้ว่าเป็นการอภิปรายในนามพรรคประชาธิปัตย์ก็ว่าได้ เนื่องจากเมื่อมีการก่อตั้งพรรคเป็นทางการแล้วในปรีดี จุฑามาศก็ได้เป็นผู้หนึ่งที่สืบทอดในการอภิปรายในนามพรรคประชาธิปัตย์

นอกจากนี้ ในวันแถลงนโยบายต่อสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2489 ของนาย ปรีดี พนมยงค์นั้น ยังเป็นวันที่รัฐบาลถูกฝ่ายค้านซักถามถึงนโยบายมากที่สุดวันหนึ่ง ประเด็นหนึ่งที่มีการซักถามกันมากที่สุดคือ เรื่องของเสรีไทย ซึ่งมี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชเป็นผู้เปิดประเด็นในการถามเรื่องนี้ ความว่า (รายงานการประชุมสภาครั้งที่ 16/2489 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 4) ว่า

“ข้าพเจ้าอยากจะทราบว่าองค์การนี้ได้เลิกหมดสภาพไปหรือยัง... รัฐบาลนี้มีนโยบายที่จะปูนบำเหน็จรางวัลบุคคลที่ทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาตินี้หรือไม่ และนอกจากนั้น บุคคลผู้เป็นเสรีไทยนี้เองบางท่านได้เคยกระทำความผิดก่อนเป็นเสรีไทยและมีฉะนั้นได้เคยกระทำความผิดในระหว่างเป็นเสรีไทยก็อาจจะมีบ้าง... ทีนี้ถ้าหากว่าเมื่อรัฐบาลจะสืบสวนสอบสวน พิจารณาความผิดต่างๆหรือจะยกให้ในฐานะที่เป็นเสรีไทยไม่ลงโทษประการใด... ได้ปรากฏว่ามีกรใช้จ่ายเงินแผ่นดินไปเพื่อการนี้ทั้งภายในและภายนอกประเทศ รัฐบาลพร้อมที่จะให้บุคคลที่มีความรับผิดชอบเกี่ยวกับการเงินนี้แถลงเผยแพร่ให้สภาหรือประชาชนทราบในการใช้จ่ายเงินนั้นหรือไม่ และประการสุดท้าย... ทางสหประชาชาติได้นำอาวุธยุทธภัณฑ์เป็นจำนวนมากมาส่งให้แก่กระบวนการเสรีไทย ข้าพเจ้าอยากจะทราบว่า รัฐบาลนี้จะมียุทธภัณฑ์เหล่านั้นมาอยู่ในแหล่งกลางหรือไม่ เพื่อมิให้อาวุธเหล่านั้นตกไปอยู่ในมือทุจริต” [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

และประเด็นที่ฝ่ายค้านอภิปรายนี้ไม่ใช่เฉพาะในวันแถลงนโยบายของรัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์เท่านั้น ในโอกาสอื่นๆ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็ได้มีการจับประเด็นเรื่องนี้ขึ้นมาพิจารณาเพื่อโจมตีฝ่ายตรงข้ามเสมอ และที่เห็นได้ชัดก็คือ ภายหลังจากการตั้งพรรคประชาธิปัตย์ งานของพรรคนี้ที่เปิดฉากการเมืองที่น่าสนใจคือ การที่นายบุญช่วย อัดถากร (มหาสารคาม) ได้เสนอญัตติให้มีการสอบสวน สะสางทรัพย์สินของชาติ ซึ่งคณะเสรีไทยได้ใช้จ่ายทั้งภายในและภายนอกประเทศ ซึ่งได้มีการพิจารณาผลการสอบสวน ดังปรากฏในรายงานการประชุมสภาครั้งที่ 35/2489 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 4 วันอังคารที่ 7 พฤษภาคม 2489 ส่วนผู้ที่มิพบบาทในการอภิปรายในเรื่องนี้ของพรรคประชาธิปัตย์ ก็คือ

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช (พระนคร)¹ เป็นผู้เปิดฉากหลังจากประธานสภาเสนอผลการสอบสวนของคณะกรรมการเพื่อให้เห็นที่ประชุมสภารับรองผล ดังกล่าวว่า “ข้าพเจ้าได้ศึกษารายงานขอคณะกรรมการนี้แล้ว รู้สึกว่ามีความปิติยินดีเพราะว่ามันตรงต่อความคิดของข้าพเจ้า คือข้าพเจ้าเป็นคนหนึ่งที่ไม่เคยคิดว่าจะมีความทุจริตใดๆขึ้นในเรื่องการใช้จ่ายเงิน...”

อย่างไรก็ตาม การยื่นญัตติในเรื่องนี้ของนายบุญช่วย อัดถากร (มหาสารคาม)² แห่งพรรคประชาธิปัตย์ เพื่อให้มีการสอบสวนการใช้จ่ายเงินนั้น แม้ผลการสอบสวนจะไม่พบการทุจริต แต่ผลก็

¹ ก่อนหน้านั้นในสมัยที่นายควง อภัยวงศ์เป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 2 อันมี ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และมี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชร่วมสนับสนุนให้จัดตั้งรัฐบาลแข่งกับฝ่ายนายปรีดี พนมยงค์ นั้น รัฐบาลชุดนี้ได้นำร่างพระราชบัญญัติเหรียญदानติมาลา พุทธศักราช 2489 สำหรับพระราชทานแก่ผู้ทำความดีความชอบในการต่อต้านผู้รุกรานและยอมเสียสละให้แก่ประเทศ ซึ่งเรื่องนี้รัฐบาลชุดก่อนหน้านี้ได้ทำไว้ รัฐบาลชุดนี้จึงต้องนำมาเสนอต่อสภา (ทั้งที่นายควง ไม่เห็นด้วยกับร่างดังกล่าว) หลังจากรัฐบาลได้เสนอร่างเข้าสู่สภา ก่อนที่บุคคลอื่นจะได้อภิปราย พบว่าคนแรกที่ลุกขึ้นอภิปรายก็คือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และเป็นการอภิปรายที่แสดงการไม่เห็นด้วยและไม่ยอมรับหลักการร่างพรบ. โดยให้เหตุผลว่า “...เท่าที่ได้เห็นพระราชบัญญัตินี้ชำระเบียบวาระการประชุม ผมก็รู้สึกสลดใจเวลานี้บ้านเมืองอยู่ในภาวะที่มีสถานะยังไม่ใคร่ฟูมเฟอบบ้านเมืองมีความทุกข์ยากอย่างยิ่งใหญ่อย่างที่ไม่ใคร่พบเห็นเลย...เท่าที่ผมทราบในหลักการก็บอกไว้แล้วว่าแจกให้แก่ผู้ทำการต่อต้านการรุกรานในประเทศไทย ผู้ที่ต่อต้านทำการรุกรานคราวนี้เท่าที่ผมเข้าใจจะผิดจะถูกก็ขอให้รัฐบาลบอกให้ทราบทีหลัง ก็เห็นจะเป็นพวกที่เรียกว่าเสรีไทยหรือไทยเสรีเป็นส่วนมาก...” การเปิดฉากอภิปรายร่างพรบ.โดยอ้างความทุกข์ยากของบ้านเมืองเช่นนี้ ในทัศนะของผู้เขียนมองว่า อย่างน้อยก็เป็นการลดเกียรติและคุณค่าของเหรียญที่จะให้แก่เสรีไทยนั่นเอง ประกอบกับการรับลูกในสภาของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมชที่กล่าวว่า “เรื่องนี้เดิมที่จริงมันเป็นปัญหาเกี่ยวกับชาวต่างประเทศที่เขาเข้ามาช่วยเหลือเราครั้งมีขบวนการเสรีไทยแล้ว...แต่เพื่อระดับเกียรติยศเขาวารัฐสภานี้ได้มอบหมายให้เขาเอง จึงได้เสนอพระราชบัญญัตินี้เข้ามา แต่ถ้าจะนับเสรีไทยแล้ว ถ้าจะนับข้าพเจ้าคนหนึ่งจะขอออกได้ว่าไม่ขอรับ”

อย่างไรก็ตาม หลังจากอภิปรายกันหลายคนในที่สุดสภาก็รับหลักการด้วยคะแนน 57/17

(รายงานการประชุมการประชุมสภาครั้งที่ 12/2489 สามัญ สมัยที่ 2 ชุดที่ 4 วันจันทร์ที่ 11 มีนาคม 2489)

² การอภิปรายของนายบุญช่วย อัดถากรครั้งนี้ได้อ้างนายกว้าง ทองทวี (มหาสารคาม) เสรีไทยอีสานและสังกัดสหชีพว่า “นายกว้าง ทองทวีเวลานี้อยู่คณะสหชีพได้ปรารภกับผมว่าจะเสนอเรื่องนี้เพื่อสอบสวนสะสางเสรีไทย แก้อ้องใจมานาน ผมว่าจะเหมาะไหมทั้งที่ตัวเป็นเสรีไทยแล้วเสนอขึ้นจะไม่สมควรละกระมัง ผมเรียนความจริงเบื้องต้น และเป็นความประสงค์ของผม ถ้าไม่มีการสอบสวนจะเสียหาย ด้วยเหตุนี้จึงมีการเสนอขึ้น” (รายงานการประชุมสภาครั้งที่ 35/2489 สามัญ สมัยที่ 2 ชุดที่ 4 อังคารที่ 4 พฤษภาคม 2489)

ได้เกิดขึ้นแล้วทางการเมืองคือ การทำลายเกียรติภูมิและความเชื่อถือทางการเมืองแก่กลุ่มเสรีไทย และเรื่องที่ใช้ได้ผลดีเรื่องหนึ่งทางการเมือง ก็คือ เรื่องการโจมตีการทุจริตนั่นเอง นอกจากนี้ในการอภิปรายของพรรคประชาธิปไตยครั้งนี้ ผู้มีบทบาทผู้หนึ่งก็คือ นายเลียง ไชยกาล (อุบลราชธานี) การอภิปรายของนายเลียง ครั้งนี้มุ่งไปที่นายเตี้ยง ศิริจันทร์ (สกลนคร) ว่า "...คนเสนอเขาต้องการเสนอเหตุการณ์บางอย่างในท้องถิ่นโดยมีสมาชิกเสรีไทยบางคนเท่านั้นแล้วปฏิบัติไปจะเพาะในท้องถิ่นจังหวัดที่ว่ามีการโกง...ในเรื่องนี้ทำไมจะไม่มีใครรู้เห็นว่าเสรีไทยบางคนเอาเงินใช้ส่วนตัว ถึงอย่างไรก็ตามหลักฐานมีอยู่บ้างถามกระผม ผมก็จะบอกและยืนยันว่าเป็นคณะกรรมการผู้มีเกียรติของรัฐบาลเอง..." หลังการอภิปรายนายเลียงได้ขอให้ผ่านระเบียบวาระนี้ไป "เพื่อหมดเรื่องหมดราวเสียที และอยากจะร้องวิงวอนว่าหมดกรรมหมดเวรเสียที ผมขอเสนอญัตติอย่างนี้"

ส่วนผู้มีบทบาทตอบในเรื่องนี้ก็คือ นายปรีดี พนมยงค์ในฐานะนายกรัฐมนตรีและนายกรัฐมนตรีและนายกรัฐมนตรีคือ ในฐานะหัวหน้าเสรีไทยในประเทศ คำอภิปรายหนึ่งของนายปรีดีที่ได้ตอบนายเลียง ไชยกาล (อุบลราชธานี) ที่น่าสนใจก็คือ "ท่านจะให้ผ่านไปไม่ได้ เรื่องนี้เป็นญัตติที่ต้องว่ากัน วิธีของท่านใครๆก็รู้ ท่านไม่รับรองรายงานของกรรมาธิการวิธีนี้ขออย่านำมาใช้ ข้าพเจ้าพูดเรื่องอิจฉา ข้าพเจ้ารู้เต็มอกทีเดียว...อิจฉาอย่างถึงขนาดที่สุดทีเดียว คนไหนทำผิดก็ฟ้องได้กฎหมายมีอยู่ เรื่องเป็นอย่างนั้น เรื่องท่านจะผ่านระเบียบวาระไปข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย ขอให้เปิดอภิปรายต่อไป"

จากการอภิปรายในเรื่องนี้ ทำให้เห็นถึงการตอกย้ำความแตกแยกของ ส.ส.อีสาน โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างนายเลียง ไชยกาล (อุบลราชธานี) กับนายเตี้ยง ศิริจันทร์ (สกลนคร) หัวหน้าเสรีไทยสายอีสานให้เห็นเด่นชัดขึ้น และการเสนอญัตตินี้ อย่างน้อยก็ได้ทำให้เกิดเกียรติภูมิของเสรีไทย โดยเฉพาะเสรีไทยอีสานถูกทอนลง

นอกจากในเรื่องเสรีไทยแล้ว การต่อสู้ระหว่างพรรคสหชีพและพรรคประชาธิปไตยยังมีอีกในหลายกรณี ที่สำคัญก็คือ

กรณีที่สอง การเลือกตั้งพฤษภาคม

การเลือกตั้งพฤษภาคมจำนวน 80 คน โดยในวาระเริ่มแรกรัฐธรรมนูญกำหนดไว้ว่าให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่อยู่ในตำแหน่งในวันสุดท้ายก่อนใช้รัฐธรรมนูญ 2489 เป็นผู้เลือก เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2489 ในการเลือกตั้งครั้งนั้น สละ ลิขิตกุล (2521 : 50-52) กล่าวไว้ว่า

“ในการเลือกสมาชิกพฤษภาคมครั้งแรกครั้งนี้ พรรคประชาธิปัตย์เสียท่าพรรคสหชีพอย่างคิดไม่ถึง เพราะพรรคประชาธิปัตย์ไม่ได้คิดและเตรียมการมาก่อนว่า สมาชิกพฤษภาคมนั้นจะต้องเป็นสมาชิกที่สังกัดอยู่ในพรรคการเมืองใดๆ เพราะถือว่าเป็นสมาชิกสภาสูงตามแบบอย่างรัฐสภาของอังกฤษ... ตรงกันข้ามกับพรรคสหชีพเมื่อตรวจดูรายชื่อ ผู้สมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกพฤษภาคมแล้ว ก็ได้กำหนดและบังคับสมาชิกในพรรคของตนว่า จะเลือกผู้ใด ทั้งนี้เพราะทางพรรคสหชีพต้องการดึงเอาสมาชิกพฤษภาคมมาร่วมอยู่เครือข่ายพรรคสหชีพเพื่อประโยชน์ในการลงมติในโอกาสที่จะประชุมร่วมกันในฐานะรัฐสภา... ผลของการเลือกตั้งพฤษภาคมก็ออกมาตามฟอร์มคือ กลุ่มผู้สมัครที่สมาชิกพรรคสหชีพสนับสนุนได้รับเลือกมาตาม “แบล็คลิสต์” ที่ได้ทำขึ้นไว้ ส่วนบุคคลที่สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์หมายมั่นปั้นมือ และได้ลงคะแนนเลือกไม่ได้รับเลือกมาสักคนเดียว”

คำบอกเล่าของนายปรีดี พนมยงค์ได้แสดงความเห็นในเรื่องนี้ไว้ว่า (2518 : 89-90)

“...โดยที่ฝ่ายดำริทำบัญชีชื่อ “ลิสต์” ผู้สมัครในนามประชาธิปัตย์นั้น เพื่อหวังเอาชนะแบบกินรวบทั้ง 80 ตำแหน่ง ได้ฝ่ายแพ้ม้าเป็น “แพ้วรวบ” ต่อฝ่ายแนวร่วมคือ สหชีพและแนวรัฐธรรมนูญ อิศระ ซึ่งเดิมนั้นพรรคทั้งสามก็ได้เสนอให้แต่ละพรรคเสนอผู้สมัครแยกย้ายกัน แต่เมื่อสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์คนหนึ่งนำความลับมาแจ้งแก่บุคคลหนึ่งว่า พรรคประชาธิปัตย์คิด “กินรวบ” เพราะหวังดึงสมาชิกของพรรคอื่นมาร่วมด้วยได้ อันจะทำให้คะแนนประชาธิปัตย์ชนะคะแนนของแต่ละพรรคได้เช่นนี้แล้ว พรรคทั้งสามจึงจำต้องทำแนวร่วมกันส่งผู้สมัคร 80 คนร่วมกัน ด้วยประนีประนอมระหว่างกัน อันเป็นผลให้คะแนนของฝ่ายแนวร่วมสามพรรคเหนือฝ่ายประชาธิปัตย์...”

จากข้อความข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า สมาชิกพุทธสมาคมจำนวน 80 คนนั้นเป็นผลจากการ ประนีประนอมของ 3 พรรคคือสหชีพ แนวรัฐธรรมนูญ และอิสระ มีผลทำให้พรรคประชาธิปไตยแพ้ การเลือกตั้งครั้งนี้ ส่วนสมาชิกพุทธสมาคมที่ได้รับเลือกนั้นพบว่า สังกัดพรรคแนวรัฐธรรมนูญ 50 คน พรรคสหชีพ 18 คนและพรรคอิสระ 1 คนคือนายวิจิตร ลุคิตานนท์ รวม 69 คน (ในสุชิน ตันติกุล, 2515 :176-179) สำหรับบุคคลสำคัญที่ได้รับการเลือกตั้งสมาชิกพุทธสมาคมก็คือ นายจำลอง ดาวเรือง (อดีต ส.ส.มหาสารคาม) นายถวิล อุดล (อดีต ส.ส.ร้อยเอ็ด)นายทัน พรหมพิทธิกุล (อดีต ส. ส.บุรีรัมย์) ม.ล.กรี เดชาติวงศ์ นายแก้ว สิงหะคเชนทร์ นายชาญ บุนนาค นายไต้ ปาณิกบุตร นาย สุกิจ นิมมานเหมินท์ เป็นต้น (ดูรายชื่อในสำนักงานเลขาธิการรัฐสภา,2502)

กรณีที่สาม การเคลื่อนไหวของพรรคการเมืองและบทบาทของ ส.ส.อีสาน กับกรณีสวรรคตรัชกาลที่ 8

หลังการเลือกตั้งพุทธสภา รัฐบาลของนายปรีดี พนมยงค์ได้ลาออกตามมารยาททางการเมืองเมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 2489 ต่อมาวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ.2489 รัฐสภาก็เห็นชอบให้นายปรีดี พนมยงค์เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง อย่างไรก็ตามยังไม่ทันได้แต่งตั้งรัฐมนตรี พระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอนันตมหาดลก็เสด็จสวรรคตในวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ.2489 มีผลให้นายปรีดี พนมยงค์ขอลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี รวมเวลาที่เป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 2 เพียง 2 วัน ครั้นเมื่อวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ.2489 ก็ได้รับเลือกเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง อย่างไรก็ตาม เสถียรภาพของรัฐบาลชุดนี้ก็สั่นคลอนอันเป็นผลสืบเนื่องจากกรณีสวรรคต พรรคการเมืองที่มีบทบาทในเรื่องนี้ก็คือพรรคประชาธิปไตย ส่วนบุคคลที่อภิปรายในเรื่องนี้ที่สำคัญคนหนึ่งอันส่งผลให้ รัฐบาลปรีดี พนมยงค์สั่นคลอนนั้น คือ นายเลียง ไชยกาล(อุบลราชธานี) แห่งพรรคประชาธิปไตย จนมีผลให้นายเลียง ไชยกาลถูกจับ¹ และจากคำบอกเล่าของนายสวัสดิ์ คำประกอบ (อดีตเลขานุ

¹ สยามนิกร อาทิตยที่ 7 กรกฎาคม 2489 “แถลงการณ์เรื่องจับนายเลียงฐานเผยแพร่ข่าวอกุศลยุยงให้กระด้าง กระเดื่อง” ของกระทรวงมหาดไทย ความว่า เรื่องการจับกุมบุคคลผู้เผยแพร่ข่าวอกุศล เนื่องจากการสืบสวนของ ตำรวจ ปรากฏว่ามีบุคคลกลุ่มหนึ่งได้พยายามที่จะปลุกปั่นข่าวอกุศล ด้วยวิธีแพร่ข่าวทางเอกสารตีพิมพ์บ้าง ตาม โรงมหรสพบ้าง และตามสถานที่บางแห่งทั้งได้ส่งบัตรสนเท่ห์เวียนไปยังบุคคลต่างๆตลอดจนผู้ศึกษาเล่าเรียนใน บางแห่ง เป็นเชิงยุยงส่งเสริมให้เกิดความกระด้างกระเดื่องในแผ่นดินโดยมุ่งหวังต่อประโยชน์ทางการเมืองอันมิได้ เป็นไปตามวิถีทางที่ชอบด้วยระบอบรัฐธรรมนูญ กรมตำรวจจึงได้ดำเนินการจับกุมเฉพาะผู้ที่มีหลักฐานแสดง ประจักษ์แจ้งเท่านั้น และบัดนี้ได้จับตัวนายเลียง ไชยกาลฐานเผยแพร่ข่าวอกุศลอันเป็นผิดตามกฎหมายลักษณะ อาญา ซึ่งจะได้ดำเนินการสอบสวนและฟ้องร้อง ส่วนพรรคพวกนั้นเมื่อได้หลักฐานเพียงพอแล้วก็จะดำเนินการ ต่อไป ทั้งนี้กรมตำรวจได้กระทำตามหน้าที่ที่มีอยู่ตามกฎหมาย กระทรวงมหาดไทย 5 กรกฎาคม 2489

การพรรคประชาชน) ได้เขียนลงในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายเลียง ไชยกาลเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า (เลียง ไชยกาล, 2529 :8)

“...เมื่อเหตุการณ์ร้ายแรงได้เกิดขึ้นแก่บ้านเมืองเช่นนี้ คุณเลียง ไชยกาลได้ออกโรงปราศรัยที่ท้องสนามหลวง และต่างจังหวัดในนามพรรคประชาธิปไตย และอภิปรายในสภาให้รัฐบาลรับผิดชอบค้ำประกันว่าถึงสาเหตุแห่งการลอบปลงพระชนม์ให้ได้ คุณเลียงคงจะปราศรัยในที่ต่างๆรุนแรงเกินไป จึงในที่สุดทางฝ่ายรัฐบาลได้ให้ตำรวจจับกุมไปคุมขังไว้ในเรือนจำลพพิบูลย์ 37 วัน แต่ในที่สุดก็ปล่อยออกมาโดยหาสาเหตุแห่งความผิดไม่ได้ คุณเลียงได้พยายามหาความถูกต้องในนามพรรคประชาธิปไตย ได้พยายามต่อสู้จนประชาชนชาวไทยทั่วประเทศมีความเห็นใจในการต่อสู้ของคุณเลียง ไชยกาล เป็นปัจจัยที่ทำให้พรรคประชาธิปไตยรุ่งโรจน์อย่างถึงขนาดในยุคนั้น...”

จากข้อความนี้จะเห็นได้ว่า นายเลียง ไชยกาลเป็นผู้มีบทบาทสำคัญคนหนึ่งในการอภิปรายกรณีสวรรคต ส่วนเรื่องการทำนายเลียง ไชยกาลถูกจับกุมนั้น ในงานของประจวบ ทองอุไร (ปลาทอง,นามแฝง,2508 : 84) กล่าวไว้ว่า นายเลียง ไชยกาลถูกจับกุมครั้งนี้ด้วยข้อหาว่า เป็นผู้ตะโกนว่าร้ายนายปรีดี พนมยงค์ ว่าเป็นผู้ปลงพระชนม์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ในโรงพยาบาลนครีในเวลาต่อมาและโดนขังฟรีๆไปเสียหลายวัน อย่างไรก็ตาม จากการศึกษายังพบว่า ไม่เพียงเฉพาะนายเลียง ไชยกาลที่ถูกจับกุมเท่านั้นยังมีบุคคลอื่นอีก ได้แก่ ดร.โชติ คุ่มพันธ์ (พระนคร) และนายประยูร อภัยวงศ์ (จังหวัดพินุลสงคราม) และยังมีการจับบรรณาธิการหนังสือพิมพ์อีกหลายฉบับในข้อหาว่า กบฏภายในราชอาณาจักร ซึ่งการจับกุมนักการเมืองฝ่ายค้านและบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ครั้งนี้มีผลนำไปสู่จุดจบของรัฐบาล (สละ ลิขิตกุล. 2521: 80)

เป็นที่น่าสังเกตว่า การโจมตีของพรรคฝ่ายค้านในเรื่องนี้ มีผลให้รัฐบาลของนายปรีดี พนมยงค์ได้ส่งรัฐมนตรีออกไปชี้แจงต่อประชาชนตามภูมิภาคต่างๆ เช่น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยไปภาคเหนือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมคือนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ไปที่อีสาน เป็นต้น (ดูรายงานการประชุมสภาครั้งที่ 9/2490 สามีญ ชุดที่ 1 อาทิตย์ที่ 25 พ.ค.2490)

กรณีศึกษา การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนเพิ่มเติม

ในสมัยรัฐบาลของนายปรีดี พนมยงค์ยังพบว่า ในสมัยนี้มีการเลือกตั้งผู้แทนเพิ่มขึ้นตามบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ ซึ่งได้มีการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 5 สิงหาคม 2489 เป็นการเลือกโดยตรง คือ ให้ราษฎรเลือกผู้แทนเองโดยวิธีแบ่งเขต แต่ละเขตให้มีผู้แทนได้เพียง 1 คน โดยมีการเลือกเพิ่มอีก 47 จังหวัด ได้ผู้แทนเพิ่มขึ้น 82 คน รวมทั้งผู้แทนที่คงดำรงตำแหน่งอยู่ก่อนจึงมีผู้แทนทั้งสิ้น 178 คน (คู่มือสำนักงานเลขาธิการรัฐสภา.ม.ป.ป.สมุดภาพสมาชิกรัฐสภา 2475-2502 ไม่ระบุเลขหน้า) ซึ่งการเลือกตั้งครั้งนี้ในงานของสละ ลิขิตกุล (2521 : 65-67) ที่เขียนเกี่ยวกับพรรคประชาธิปัตย์กล่าวในเรื่องนี้ไว้ว่า

“...การต่อสู้ระหว่างพรรคประชาธิปัตย์ กับรัฐบาลของพรรคสหชีพได้เป็นไปอย่างเผ็ดร้อน ซึ่งเป็นผลให้รัฐบาลของพรรคสหชีพได้สร้างประวัติศาสตร์ “โบว์ดำ” ขึ้นในการหาเสียงเลือกตั้งในครั้งกระนั้น... กล่าวคือ เลขาธิการพรรคสหชีพ คือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ซึ่งในขณะนั้นดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมเกรงว่า ถ้าหากใช้วิธีการหาเสียงนิยมในการเลือกตั้งเท่านั้นว่า สมาชิกของพรรคสหชีพที่สมัครเข้ารับการเลือกตั้งจะต้องพ่ายแพ้มากมายอย่างแน่นอน หากไม่ใช้อำนาจของรัฐบาลในสมัยนั้นเข้าช่วยเหลือ...โดยรัฐมนตรีในกระทรวงมหาดไทยออกเป็นคำสั่งลับๆ ไปยัง กำนัน ผู้ใหญ่บ้านให้ช่วยเหลือผู้สมัครของพรรคสหชีพ...”

อย่างไรก็ตาม ในเรื่องนี้ผู้ศึกษาไม่สามารถสืบหาข้อเท็จจริงได้ ทราบแต่เพียงว่าในการเลือกตั้งครั้งนี้ในเขตพระนคร ดร.เดือน บุญนาค หัวหน้าพรรคสหชีพซึ่งสมัครรับเลือกตั้งเป็นครั้งแรกได้พ่ายแพ้แก่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ได้รับเลือกเข้ามา 15 คนจากจำนวน 82 คน (สละ ลิขิตกุล, 2521 : 76) ส่วนพรรคสหชีพได้รับเลือกเฉพาะในต่างจังหวัดรวมสมาชิกพรรคสหชีพในเวลานั้นทั้งหมด 56 คน โดยมีฐานเสียงส่วนใหญ่ในพื้นที่ภาคอีสาน ได้แก่ (สุชิน ตันติกุล, 2515 : 179-183)

1. ร.ท.กระจ่าง ตูลารักษ์¹ (ขอนแก่น)*
2. นายทิม ภูริพัฒน์ (ขอนแก่น)*
3. ร.ต.ท.เสวตร ชุมแสงวาปี (ขอนแก่น)*
4. นายกว้าง ทองทิวี (มหาสารคาม)*
5. นายจำลอง ดาวเรือง (มหาสารคาม)
6. นายนาถ เงินทาบ (มหาสารคาม)

¹ เครื่องหมาย * แสดงถึงการได้รับเลือกตั้งเมื่อครั้งวันที่ 6 มกราคม 2489

7. นายเกษม ศักดิ์เจริญ (นครพนม)	8. นายปั่น แก้วมาตย์ (นครพนม)
9. นายพันธุ์ อินทวงศ์ (นครพนม) *	10. นายฉันท จันทชุม (ร้อยเอ็ด)
11. นายวิเชียร บำรุงพาณิชย์ (ร้อยเอ็ด)*	12. นายสิงห์ ปาทสิทธิ์ (ร้อยเอ็ด)*
13. นายประมวล ประสาน (ร้อยเอ็ด)	14. นายเตียง ศิริขันธ์ (สกลนคร)*
15. นายทองคำ คลังอาวุธ (นครราชสีมา) *	16. นายมนตรี วีระแพทย์ (นครราชสีมา)*
17. นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี)*	18. นายน้อยม วนะรัมย์ (อุบลราชธานี)
19. นายสุวิชัย จิตตะยโสธร (อุบลราชธานี)	20. นายสุดใจ ศุภสร (อุบลราชธานี)
21. นายบุญณะ จำปาพันธ์ (ศรีสะเกษ) *	22. นายผล ศิลารัตน์ (ศรีสะเกษ)*
23. นายประเทือง ธรรมสาลี (ศรีสะเกษ)	24. นายพูน มณีวรรณ (บุรีรัมย์)*
25. นายวิเศษ พงศ์วิสิทธิ์ (ชัยภูมิ)	26. นายสิงห์ทอง กรองทรัพย์ (สุรินทร์)
27. นายสอน พรหมประกาย (อุดรธานี)*	28. นายอ้วน นาคกรทรรพ (อุดรธานี)*

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่เหลือมาจากภูมิภาคต่างๆ ได้แก่ **ภาคใต้** นายชิต เวชประสิทธิ์ (ภูเก็ต) นายจตุรนต์ สืบแสง (ปัตตานี) นายเจริญ สืบแสง (ปัตตานี) นายคลอง ไตรสุวรรณ (นครศรีธรรมราช) นายพินทุ พุกษศรี (นครศรีธรรมราช) นายมงคล รัตนวิจิตร (นครศรีธรรมราช) นายเลียบ นิลระตะ (ตรัง) **ภาคเหนือ** นายสม ชุตินันท์ (ลำพูน) นายสรชัย จันทร์ปัญญา (เชียงใหม่) นายวิภาต บุญศรีวังซ้าย (แพร่) นายทอง กัณหธรรม (แพร่) นายพืง ศรีจันทร์ (อุดรดิตถ์) ขุนระดับคดี (สุโขทัย) นายประเวศ บริราช (ลำปาง) และภาคอื่นๆ ได้แก่ ขุนชำนาญ สาสัน (พระนคร) นายดุสิต บุญธรรม (ปราจีนบุรี) นายกฤตย์ สงวนวงศ์ (ลพบุรี) นายไกรสร สุขสว่าง (ชัยนาท) นายเยื่อน พานิชวิทย์ (พระนครศรีอยุธยา) นายรังสฤษฏี เขาวนะศิริ (พระนคร) นายกฤษณ์ บัวสรวง (สมุทรสงคราม) นายพร มากวงศ์ (อุทัยธานี)

จะเห็นได้ว่า ฐานเสียงของพรรคสหชีพครึ่งหนึ่งของสมาชิกมาจากภาคอีสาน และเป็นที่น่าสังเกตว่า จากรายชื่อดังกล่าวจะพบว่า มีสมาชิกพรรคที่มีแนวคิดแบบสังคมนิยมได้เข้ามาเป็นสมาชิกพรรค เช่น นายปั่น แก้วมาตย์ ซึ่งต่อมาได้สมัครเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย นอกจากนี้จากรายชื่อข้างต้นจะพบว่า ส.ส.ที่เป็นเสรีไทยหลายคนได้ลงสมัครในนามพรรคสหชีพด้วย รวมทั้งนายจำลอง ดาวเรือง (มหาสารคาม) และนายพืง ศรีจันทร์ (อุดรดิตถ์) ได้ลาออกจากสมาชิกพรรคสภาทั้งที่เพิ่งได้รับการเลือกตั้งเมื่อ 3 เดือนก่อนที่จะมีการเลือกตั้ง ส.ส. ในครั้งนี้ด้วย

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ผลการเลือกตั้งสมาชิกพรรคสหชีพและพรรคแนวรัฐธรรมนูญ¹ จะได้รับเลือกตั้งจากต่างจังหวัดเป็นจำนวนมาก และรัฐบาล²ยังคงรักษาเสียงข้างมากในสภาไว้ได้ก็ตาม แต่ในที่สุดหลังการเลือกตั้งไม่นานรัฐบาลของนายปรีดี พนมยงค์ก็ได้ลาออกอย่างกะทันหันอีกครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ 21 สิงหาคม 2489 อันเนื่องมาจากรัฐบาลของนายปรีดี พนมยงค์ถูกโจมตีอย่างหนักทั้งจากฝ่ายค้าน หนังสือพิมพ์ และเสียงวิพากษ์วิจารณ์ของประชาชนโดยเฉพาะในกรณีสวรรคต

2. การต่อสู้ระหว่างพรรคประชาธิปไตยกับพรรคสหชีพและบทบาทของ ส.ส.อีสาน ในสมัยรัฐบาลพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ (24 สิงหาคม 2489 - 8 พฤศจิกายน 2490)

เมื่อนายปรีดี พนมยงค์ลาออกจากนายกรัฐมนตรีมีผลให้คณะรัฐมนตรีสิ้นสุดลง ดังนั้นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคสหชีพ พรรคแนวรัฐธรรมนูญและพรรคอิสระจึงได้สนับสนุนพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (สละ ลิขิตกุล.2521 : 85) (นายกรัฐมนตรีครั้งแรก 24 สิงหาคม พ.ศ.2489 - 30 พฤษภาคม พ.ศ.2490 และครั้งที่สอง เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม - 8 พฤศจิกายน 2490) ขณะนั้นรัฐสภาประกอบด้วยสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 178 คน สมาชิกวุฒิสภา 80 คน ส่วนการดำเนินนโยบายของรัฐบาลนั้น ได้ดำเนินนโยบายตามรัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์เป็นสำคัญ (สยามนิกร อาทิตยที่ 25 สิงหาคม 2489) ส่วนรายชื่อรัฐมนตรีชุดแรกนี้ (วันที่ 24 สิงหาคม-30 พฤษภาคม 2490) จะพบว่า สมาชิกพรรคสหชีพได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีในรัฐบาลชุดนี้หลายคน และในจำนวนนี้มีกลุ่ม ส.ส.เสรีไทยอีสานรวมอยู่ด้วย คือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการอุตสาหกรรม)³ นายจำลอง ดาวเรือง และ นายเตียง ศิริขันธ์

¹ สมาชิกแนวร่วมรัฐธรรมนูญในภาคอีสานที่น่าสนใจ ได้แก่ นายจารุบุตร เรืองสุวรรณ (ขอนแก่น) นายทองหนัก สุวรรณสิงห์ (เลย) ร.ต.ท.กาจ อุดรวิเชียร (บุรีรัมย์) นายจำรัส ทับแสง (ร้อยเอ็ด) นายทองปาน วงศ์สง่า (สกลนคร) นายนารถ มนต์เสวี (อุบลฯ) นายเอ็ด บุญชัย (มหาสารคาม) นายบุญคุ้ม จันทศรีสุริยวงศ์ (อุดรธานี) นายสิงห์โต พลวิจิตร (มหาสารคาม) นายเอี่ยม สุภาพกุล (นครราชสีมา) ร.ต.อ.เอิบ อินทกนก (นครราชสีมา) ร.ต.ต.สวัสดิ์ ศรีอุทุมพร (ศรีสะเกษ) (สุชิน ตันติกุล,2515 : 179-180)

² เสียงสนับสนุนจากพรรคแนวรัฐธรรมนูญ 41 คน พรรคสหชีพ 56 คนและพรรคอิสระ 20 คน รวม ส.ส.117 คน จากส.ส.ทั้งหมด 178 และยังมีวุฒิสภาอีก 69 คนเป็นฐานสนับสนุนรัฐบาลชุดนี้(สุชิน ตันติกุล,2515 :176)

³ นอกจากนี้เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2490 นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ยังได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม แทนหม่อมหลวงกรี เดชาติวงศ์ ที่ได้ถึงอนิจกรรมด้วยอุบัติเหตุทางรถไฟเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2490 อีกด้วย (รายงานการประชุมสภาผู้แทนสมัชสามัญ ชุดที่ 1 พ.ศ.2490 เล่ม 1 : (5).

(รัฐมนตรี)¹ ส่วนบุคคลอื่นๆภายในพรรคที่ได้ดำรงตำแหน่ง ได้แก่ นายเดือน บุญนาค (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ) นายจรูญ สืบแสง (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์) และ นายเยื้อน พาณิชวิทย์ รัฐมนตรี รวมทั้งนายทอง กันทาธรรม ซึ่งได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2489(รายงานการประชุมสภาผู้แทนสมัชชาสามัญ ชุดที่ 1 พ.ศ.2490 เล่ม 1 : (1) - (3))

สำหรับการต่อสู้ทางการเมืองในระบบพรรคขณะนี้ ยังคงเป็นการต่อสู้กันระหว่างพรรคประชาธิปไตยซึ่งทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้าน กับพรรคร่วมรัฐบาลอันมีพรรคสหชีพและพรรคแนวรัฐธรรมนูญเป็นแกนหลัก และในสมัยนี้ก็เช่นเดียวกับสมัยนายปรีดี พนมยงค์ ถึงแม้จะเปลี่ยนตัวนายกรัฐมนตรีเป็นพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ แต่สถานการณ์ก็ไม่ได้คลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น โดยในช่วงนี้มีการเคลื่อนไหวที่น่าสนใจคือ

เรื่องแรก การชุกภาคใต้และพระนครของพรรคประชาธิปไตย

ภายหลังการตั้งรัฐบาลพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ต้องเผชิญปัญหาหลายด้านอันเนื่องจากถูกพรรคประชาธิปไตยโจมตีอย่างหนัก เป็นที่น่าสังเกตว่า การเมืองในยุคนี้ บทบาทของพรรคการเมืองจะมองเห็นชัดเจนมากยิ่งขึ้น ตามที่กล่าวมาแล้วในหัวข้อตั้งพรรคประชาธิปไตยว่าฐานเสียงของพรรคประชาธิปไตยส่วนหนึ่งอยู่ที่ภาคใต้ และพระนครหรือกรุงเทพฯ ดังนั้นประเด็นหนึ่งที่พรรคประชาธิปไตยหยิบยกขึ้นมาอภิปรายรัฐบาลพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ก็คือ ทางด้านเศรษฐกิจในเรื่องของค่าครองชีพ และเรื่องความช่วยเหลือส่วนภูมิภาค ที่มีการกล่าวถึงไว้ที่น่าสนใจคือ การช่วยเหลือภาคใต้และพระนคร ดังปรากฏในหนังสือพิมพ์ต่างๆต่อไปนี้ (สยามนิกร พุทที่ 18 กันยายน 2489) เรื่อง “จะเดินขบวนกรณีข้าวไม่มีกิน ราษฎรปักซีใต้เดือดร้อนสาหัส”(สยามนิกร เสาร์ที่ 21 กันยายน 2489) เรื่อง “ฝ่ายค้านให้รัฐบาลช่วยปักซีใต้ด่วนที่สุด ขาวนาร้อยละ 30 ต้องซื้อข้าวกิน” (สยามนิกร เสาร์ที่ 5 ตุลาคม 2489)เรื่อง ส.ส.(ปักซีใต้)ได้รับอนุญาตให้ขนข้าวสารสามหมื่นกระสอบ (สยามนิกร อาทิตย์ที่ 13 ตุลาคม 2489) “ราษฎรหาดีใหญ่เตรียมซักไข่ไล่เสียงรัฐมนตรีเสียง” (สยามนิกร พุธที่ 7 พฤศจิกายน 2489) “กระบี่มีคนอดข้าวตายกันแล้ว”

¹เมื่อวันที่ 10 เมษายน 2490 นายเตียง ศิริขันธ์ ได้กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรี เนื่องจากได้รับแต่งตั้งให้เป็นรองตัวแทนในการประนอมระหว่างไทยกับฝรั่งเศส (ดูรายงานการประชุมสภาผู้แทนสมัชชาสามัญ ชุดที่ 1 พ.ศ.2490 เล่ม 1 : (6).

ตัวอย่างจากข่าวหน้าหนังสือพิมพ์ข้างต้นนี้จะเห็นถึง ความเดือดร้อนเกี่ยวกับการขาดแคลนข้าวบริโภคหลังสงครามโลกปรากฏอยู่ทั่วไป แต่อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวของนักการเมืองฝ่ายค้านภายใต้การนำของพรรคประชาธิปัตย์ ได้เน้นความสำคัญของพื้นที่ในการเรียกร้องให้รัฐบาลช่วยเหลืออยู่ที่ภาคใต้และพระนคร ดังปรากฏว่า สมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ 46 คน ได้มีหนังสือมาถึงนายกรัฐมนตรีขอให้รีบเร่ง ช่วยเหลือส่งข้าวไปจำหน่ายในจังหวัดภาคใต้ มีผลให้รัฐบาลนำเรื่องนี้เข้าสู่ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 23 กันยายน 2489 และต่อมาในการประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2489 ได้มีการประชุมเรื่องนโยบายการช่วยเหลือราษฎรอัตคัดข้าวบริโภค (สิริ เปรมจิตต์, 2520:500,511)

นอกจากนี้นายปรีญา จุฑามาตย์ ยังได้ตั้งกระทู้ถามว่า รัฐบาลมีทางที่จะทำให้เครื่องอุปโภคบริโภคมีราคาถูกลงบ้างหรือไม่ และในการประชุมคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 1 พฤศจิกายน 2489 นายกรัฐมนตรีพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ก็ได้นำเรื่องนี้เข้าสู่ที่ประชุมคณะรัฐมนตรี และได้พิจารณาเรื่องของแพง และข้าวบริโภคในจังหวัดพระนครและธนบุรีอีกด้วย และต่อมาในการประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 2489 ที่ประชุมได้ทาคความตกลงกันในการแก้ปัญหาความเดือดร้อนเรื่องข้าวบริโภคในเขตพระนคร ธนบุรี และการจำหน่ายข้าวสารไปยังจังหวัดภาคใต้ โดยให้จัดส่งไปให้ที่ศูนย์กลางจังหวัดสุราษฎร์ธานี และสงขลา ภายใต้การอำนวยความสะดวกของนายเตียง ศิริขันธ์ (สิริ เปรมจิตต์, 2520:520-524)

จะเห็นได้ว่า การกดดันของฝ่ายค้านมีผลให้รัฐบาลพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ได้เห็นความสำคัญในการแก้ปัญหาไปที่ภาคใต้ พระนครและธนบุรี เพื่อลดกระแสการกดดันในสภาวะซึ่งความจริงแล้วการขาดแคลนข้าวไม่ใช่จะมีอยู่เฉพาะในภาคใต้และพระนครเท่านั้น หากแต่ปรากฏอยู่ทั่วไป ดังเช่น (สยามนิกรพุธที่ 18 กันยายน 2489) “ผู้แทนว่าหนองคายกำลังลำบาก ข้าวที่จะบริโภคก็ขาดแคลนมาก” (สยามนิกร เสาร์ที่ 21 กันยายน 2489) เรื่อง “ผู้แทนอุทัยว่าเมืองข้าวกินก็ต้องกินกลอย (สยามนิกร พุธที่ 26 กันยายน 2489) “สองอำเภอในศรีสะเกษขาดข้าว ผู้แทนกำลังช่วยด่วนโดยหาซื้อที่สุรินทร์มาขาย” (สยามนิกร เสาร์ที่ 28 กันยายน 2489) เรื่อง “ปีนี้มหาสารคามทำนาไม่ได้ผลดีโรคแผลเมืองร้อนกำลังระบาด ส.ส.นาถ เงินทาบ(สหชีพ)ได้กล่าวแก่ผู้สื่อข่าว” เป็นต้น และเป็นที่น่าสนใจยิ่งว่า ผู้ที่ทำหน้าที่ในการดูแลเกี่ยวกับเรื่องนี้ในหัวเมืองทางปักษ์ใต้ก็คือ นายเตียง ศิริขันธ์ (ส.ส.สกลนคร) ขณะเดียวกันจากการศึกษาก็พบว่านายเตียง ศิริขันธ์ก็ไม่ได้ทอดทิ้งชาวอีสาน ดังปรากฏว่า(สยามนิกร อาทิตย์ที่ 5 มกราคม 2490)

“เพียงว่าโจรป่าก็ได้ราบแล้ว...การช่วยเหลือราษฎรในเรื่องข้าวซึ่งได้รับความอดอยากนั้น บัดนี้สถานการณ์เช่นนั้นได้ถูกปิดเป้าแก้ไขคืนดีขึ้นบ้างแล้ว แต่สำหรับการขนส่งข้าวไปนั้น อยู่ในฐานะขลุกขลักบ้าง เพราะเนื่องจากมรสุมทางทะเล เมื่อขนข้าวถึงแล้วก็ได้ตั้งจุดศูนย์กลางขึ้นในจังหวัดต่างๆ มีชุมพร สุราษฎร์ สงขลา กันตัง เป็นต้นเป็นจุดศูนย์กลาง....และจะได้เดินทางไปภาคอีสานในวันสองวันนี้ การเดินทางไปภาคอีสานนี้ไปพร้อมกับขบวนรถไฟพิเศษในความควบคุมของท่านมต.เอง ซึ่งบรรทุกของไปช่วยชาวอีสานมีอบผ้าและเงินอีกจำนวนหนึ่ง ไปถึงจังหวัดอุดรเสร็จแล้วท่านจะเลยไปเยี่ยมราษฎรจังหวัดสกลนคร”

เป็นที่น่าสังเกตว่า นอกจากพรรคประชาธิปัตย์จะเคลื่อนไหวในสภาแล้วยังมีการเคลื่อนไหวนอกสภาในพื้นที่ภาคใต้และพระนครอีกด้วย เพื่อเพิ่มแรงกดดันรัฐบาลในขณะนั้นให้มีมากยิ่งขึ้น ดังเช่น สยามนิกร พุทธสยที่ 20 มีนาคม 2489 เรื่อง “ประชาธิปัตย์ล่องใต้ คงต้องอยู่กรุง ระวางภัยการเมืองสงเสณีย์ โชติและคึกฤทธิแทนตัว” โดยมีรายละเอียดของการเคลื่อนไหวดังนี้ว่า

“คณะพรรคประชาธิปัตย์มีหม่อมราชวงศ์เสณีย์ ปราโมช นายโชติ คุ่มพันธ์ และม.ร.ว.คึกฤทธิ ปราโมช รวมทั้งผู้แทนราษฎรป่าซางบางคนซึ่งสังกัดพรรคประชาธิปัตย์จะได้ออกเดินทางไป“ปลุกชาวไทยให้ตื่นตัว” ในระบอบการปกครองประชาธิปัตย์ทางจังหวัดภาคใต้ มีตรัง ภูเก็ต ตะกั่วป่า พังงา และนครศรีธรรมราช บางที่จะแวะที่สุราษฎร์ธานีในตอนเดินทางกลับอีกแห่งหนึ่งด้วย...นายควง อภัยวงศ์ตามข่าวว่าไม่สามารถจะปลีกตัวไปได้...อย่างไรก็ตามในระยะนี้ นายควง อภัยวงศ์และสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์ที่ยังเหลืออยู่ อาจจะเดินทางไปโฆษณาในจังหวัดใกล้เคียงพระนครสองจังหวัดคือ ชลบุรีและอ่างทอง”

ส่วนประเด็นในการอภิปรายของพรรคประชาธิปัตย์ที่ภาคใต้นั้น พบว่า ประเด็นหนึ่งที่อภิปราย ก็คือ เรื่อง “ลัทธิประชาทัศน์” ซึ่ง ม.ร.ว.เสณีย์ ปราโมชรองหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ใช้อภิปรายแก่ประชาชนที่จังหวัดพัทลุง เมื่อวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ.2489 ซึ่งได้เน้นให้ประชาชนใช้การประชาทัศน์เพื่อประนามคนโกงคนทุจริต (หนังสือพิมพ์การเมือง สุกรีที่ 18 เมษายน 2490 หน้า3) นอกจากนี้ ยังปราศรัยในเรื่องนี้ตามที่ต่างๆทั้งในพระนครและต่างจังหวัดในระหว่างปิดสมัยประชุมสภา(สยามนิกร อาทิตยที่ 11 พฤษภาคม 2490)

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า การอภิปรายนอกสภาของพรรคประชาธิปัตย์นี้ มีผลต่อความกดดันในการทำงานของรัฐบาลในสมัยนั้นไม่น้อย นอกจากนี้อาจจะกล่าวได้ว่า การเคลื่อนไหวของพรรคประชาธิปัตย์ในครั้งนี้เป็นก้าวสำคัญในการปูพื้นฐานความนิยมของประชาชนในภาคใต้ที่มีต่อพรรคประชาธิปัตย์ก็ว่าได้

เรื่องที่สอง ญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปของนายควง อภัยวงศ์ (หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์) เป็นผู้เสนอ

เป็นญัตติ¹ เกี่ยวกับความสงบเรียบร้อยภายใน ความมั่นคงทางการคลัง การเศรษฐกิจ การต่างประเทศ การแทรกแซงในราชการประจำ การรักษาสถาบันของข้าราชการ การศึกษาของชาติ และกรณีสวรรคต ส่วนประเด็นที่มีการอภิปรายกันมากที่สุดก็คือ ประเด็นปัญหาความยุ่งยากในการครองชีพซึ่งกำลังเป็นปัญหาเฉพาะหน้าที่ราษฎรในขณะนั้นประสบอยู่ (ซึ่งในหัวข้อการอภิปรายข้อ 3 ในทางเศรษฐกิจ) และประเด็นที่ยกมานำเสนอเพื่อชี้ให้เห็นถึงความล้มเหลวของฝ่ายรัฐบาลก็คือ สรรพอาหาร และเรื่องข้าวของกระทรวงพาณิชย์ ซึ่งได้มีการโจมตีนายวิลาส โอสถานนท์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์อย่างรุนแรงที่สุด สำหรับบทบาทของ ส.ส.อีสานในพรรคประชาธิปัตย์ พบว่า นายเลียง ไชยกาล (อุบลราชธานี) ยังคงมีบทบาทร่วมกันกับเพื่อนในพรรค ได้แก่ นายปริญญา จุฑามาศย์ (กระบี่) ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช (พระนคร) นายสุวิชช พันธ์เศรษฐ์ (เชียงใหม่) ในการอภิปรายกรณีสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ยอนันตมหิดล ส่วนผู้ที่ทำหน้าที่อภิปรายแก้ข้อกล่าวหาฝ่ายรัฐบาลในประเด็นนี้ ก็คือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี) ร.ต.มงคล รัตนวิจิตร (นครศรีธรรมราช) นายพร มะลิทอง (ธนบุรี) ส่วนนายฟอง สิทธิธรรม (อุบลราชธานี) พรรคประชาธิปัตย์ ได้อภิปรายในหัวข้อเกี่ยวกับการศึกษาของชาติ (รายงานการประชุมสภาครั้งที่9-10/2490 สามีญ ชุดที่1)

¹ ส่วนผู้รับรอง ได้แก่ สุวิชช พันธ์เศรษฐ บัญเท่ง ทองสวัสดิ์ ข.ธรรมสุชาติ ประยูร อภัยวงศ์ สุพรรณ สืบสิทธิ์ สวัสดิ์ อภัยวงศ์ เลื่อน อินทูล ส.บัณฑิตย์ ไกรสร ชื่น อยู่ถาวร บุญยฝาง ทองสวัสดิ์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ไย อุทิศ ปริญญา จุฑามาศย์ เกษม บุญศรี อ.หลังปู่เต๊ะ โชติ สุริย นโรวา ร.ต.อ.พิเศษ พรหมมายนต์ สังคม ริมทอง อรัญ รายนานนท์ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช สวัสดิ์ คำประกอบ ไหวญ ศวิตชาติ ประสิทธิ์ ชูพินิจ วงศ์ ไชยสุวรรณ บุญช่วย ศรีวิสารวาจา เชื้อ สนั่นเมือง ประสิทธิ์ บุญยารมณ ร.ต.ไฉยา เกตุเลขา สอ เสถบุตร อินทร สิงหนนต์ ประยูร ปานะดิษฐ์ ขจิตสารกรรม อังคนานุรักษ์ ประสาท เทียม อุดร วิทยานนท์ ขุนคงฤทธิศึกษากร นายวิรัตน์ สุขพันธ์ (รายงานการประชุมสภาผู้แทน สมัยสามัญ ชุดที่ 1 พ.ศ.2490 เล่ม 1 : (30)) เป็นที่น่าสังเกตว่ารายชื่อ ส.ส.ประชาธิปัตย์ที่รับรองญัตตินี้จะไม่มีชื่อนายเลียง ไชยกาลเนื่องจากเกิดความแตกแยกในพรรคประชาธิปัตย์ขึ้น

การอภิปรายในสภานี้ เป็นการอภิปรายที่ยาวนานที่สุด โดยเริ่มตั้งแต่การประชุมครั้งที่ 3/2490 (สามัญ) ชุดที่ 1 วันจันทร์ที่ 19 พฤษภาคม 2490 ได้มีการอภิปรายกันรวมทั้งสิ้น 8 วัน ที่ประชุมก็ได้ลงมติไว้วางใจในคณะรัฐบาลในวันต่อมา โดยใช้เวลาในการอภิปราย 61 ชั่วโมง 10 นาที (ดูรายงานการประชุมสภาผู้แทน (สามัญ)ชุดที่ 1 2490 เล่ม 1 หน้า1125) ผลในการลงมติรัฐบาลเป็นฝ่ายชนะ 86 / 55 คะแนน อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ฝ่ายรัฐบาลจะชนะคะแนนแต่นายกรัฐมนตรีก็ได้ลาออกเพื่อเปิดโอกาสให้มีการเลือกนายกรัฐมนตรีใหม่ ส่วนผลของการอภิปรายครั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า เป็นการต่อสู้ในสภาครั้งที่เข้มข้นมากที่สุดครั้งหนึ่ง โดยมีการอภิปรายในระบบพรรคการเมือง ซึ่งเป็นระบบใหม่ที่เพิ่งมีขึ้นในประเทศ

เรื่องที่สาม ส.ส.อีสานกับความขัดแย้งภายในพรรคการเมืองใหญ่

ขณะที่รัฐบาลพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ กำลังเผชิญปัญหาต่าง ๆ นั้น พรรครัฐบาลยังมีปัญหาเกิดการแตกแยกขึ้นภายในพรรคร่วมรัฐบาล โดยนายกว้าง ทองทวี (ส.ส.มหาสารคาม) พรรคสหชีพ ได้ส่งสัยพฤติกรรมของนายวิลาส โอสถานนท์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์เกี่ยวกับเรื่องการปฏิบัติราชการและดำเนินนโยบายเรื่องข้าวไม่สุจริต โดยได้ชักชวนสมาชิกทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายค้านให้สนับสนุนญัตติของตน และต่อมานายกว้าง ทองทวีได้ยื่นใบลาออกจากพรรคสหชีพเมื่อปลายวันที่ 18 ธันวาคม 2489 โดยให้เหตุผลในการลาออกว่า ต้องการเป็นอิสระในความคิด อย่างไรก็ตามปรากฏว่า ญัตตินี้มีผู้รับรองได้ถอนตัวออกไปเป็นอันมากและยังเป็นญัตติที่ไม่สมบูรณ์ โดยมีผู้ลงนามแล้ว 15 นายยังขาดอยู่อีก 9 นาย (สยามนิกร เสาร์ที่ 21 ธันวาคม 2489) นอกจากนี้มีนายจรูญ สืบแสงได้ลาออกจากพรรคสหชีพ (สิริรัตน์ เรื่องวงษ์วาร, 2521 : 270) ผลที่ตามมาก็คือ ภายหลังจากที่มีข่าวศึกโครมถึงความแตกร้างระหว่างพรรคการเมืองซึ่งเป็นแรงหนุนรัฐบาล รัฐบาลได้เริ่มแพ้การลงคะแนนเสียงขึ้นเป็นครั้งแรกในพรบ.โรคศิลป์ของนายยื่น สืบนุกการ (สุรินทร์) สมาชิกพรรคประชาธิปไตย ซึ่งรัฐบาลไม่ประสงค์จะให้ต่ออายุการจดทะเบียนแพทย์แผนโบราณ แต่พรรคประชาธิปไตยเสนอให้ขยายเวลาออกไป (สยามนิกรวันจันทร์ที่ 23 ธันวาคม 2489) ผลการลงคะแนนเสียงรัฐบาลแพ้ฝ่ายค้านด้วยคะแนน 33/25 นอกจากนี้ยังแพ้การลงคะแนนเสียงในพระราชบัญญัติยุบเลิกสภาจังหวัดของนายรังสฤษดิ์ เชาวนะศิริ (พระนคร) (สิริรัตน์ เรื่องวงษ์วาร, 2521 : 270)

อย่างไรก็ตาม แม้จะแพ้การลงคะแนนเสียงในสภาครั้งนี้ รัฐบาลไม่ได้ลาออก หากแต่ยังคงบริหารประเทศต่อไป จึงทำให้มีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ทั้งในสภาและหน้าหนังสือพิมพ์มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ในเวลาต่อมากรมในรัฐบาลก็ได้ทวีความรุนแรงขึ้นเมื่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการ

ต่างประเทศลาออกจากคณะรัฐบาลโดยสมัครใจอย่างกะทันหันหลังจากมรณกรรมอันน่าสลดของ ม.ล.กรี เดชาติวงศ์ รัฐมนตรีผู้ก่อการขึ้นอาวูโต (สยามนิกร พุทที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ.2490 เรื่องรัฐธรรมนูญบาลธรรมง) ในที่สุดหลังการอภิปรายทั่วไปของนายควง อภัยวงศ์ยุติลงเมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ.2490 ผลการลงมติถึงแม้รัฐบาลจะเป็นฝ่ายชนะด้วยคะแนน 86/55 (รายงานการประชุมสภาผู้แทน ครั้งที่ 11/2490 (สามัญ) ชุดที่ 1 วันอังคารที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ.2490) แต่พลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ก็ได้ลาออกจากนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ.2490

ความจริงแล้วหากพิจารณาความเคลื่อนไหวทางหน้าหนังสือพิมพ์ในยุคนี้ก็จะพบว่า ได้มี รายงานข่าวความเคลื่อนไหวของการเมืองภายในรัฐบาล ในเรื่องการลาออกอันเป็นผลมาจาก ความคิดเห็นแตกแยกในเรื่องตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ดังเช่น (สยามนิกร จันทรที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ.2490) เรื่อง “สหชีพเผยท่าทีต่อรัฐบาลใหม่ ถ้าไม่เป็นไปตามเกณฑ์ก็ถอนตัว แต่ยินดีสนับสนุน แนวรัฐธรรมนูญ” โดยมีรายละเอียดว่า

“...จุดอ่อนของรัฐบาลไม่ได้อยู่ที่ตัวนายก จุดอ่อนอยู่ที่มหาดไทย องค์การ สรรพอาหารและพาณิชย์ ซึ่งทั้งนี้ น่าจะให้นายถวัลย์ลาออกตามวิถีทาง รัฐธรรมนูญเสียก่อน แล้วจัดตั้งรัฐบาลใหม่โดยปราศจากรัฐมนตรีบางคน ในรัฐบาลปัจจุบันเสีย การจรรโลงประเทศก็จะรอดหน้าไปเป็นที่เรียบร้อยใน อนาคตอันใกล้เช่นกัน อย่างไรก็ตามก็เสี่ยงนักการเมืองชั้นผู้ใหญ่ฝ่ายสหชีพ และการบริหารหรือกันเองของชาวสหชีพซึ่งมีเสียงมากที่สุดได้เข้า สู่จุดสำคัญที่ว่า สหชีพมีความปรารถนาที่จะจัดตั้งรัฐบาลเองหรือมิฉะนั้น ก็มีจำนวนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสำคัญๆเป็นส่วนมาก เพื่อที่จะได้บริหาร งานให้เป็นไปตามนโยบายที่วางไว้ **เพราะเท่าที่เป็นมาแล้วจะเห็นว่า รัฐบาลนี้ยังไม่ได้กระทำการใดๆที่เห็นชัดว่าได้ให้หลักประกันในการ ดำรงชีวิตตามนโยบายของสหชีพเลย** ถ้าการณ์เป็นไปตามความ ปรารถนาของสหชีพตามที่กล่าวมาแล้วไม่ได้ สหชีพก็จะไม่เข้าร่วมอยู่ใน รัฐบาลใหม่ด้วย แต่จะได้ให้ความสนับสนุนแก่รัฐบาลที่เป็นฝ่ายแนวรัฐ- ธรรมนูญตามสมควร” [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

จากข้อความนี้จะเห็นได้ว่า มีรอยปริแยกภายในพรรคร่วมรัฐบาลบ้างแล้วก่อนการอภิปรายทั่วไปของพรรคประชาธิปัตย์ ดังนั้นจึงไม่แปลกภายหลังการอภิปรายทั่วไปเสร็จสิ้นลงพลเรือตรีถวัลย์ อ่างนาวาสวัสดิ์ได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เพื่อเปิดโอกาสให้มีการปรับปรุงรัฐมนตรีใหม่ นั่นเอง ดังปรากฏในตาราง

ตารางที่ 5.3. เปรียบเทียบรายชื่อรัฐมนตรีในชุดที่ 1 และ 2 สมัยพลเรือตรีถวัลย์ อ่างนาวาสวัสดิ์

รัฐมนตรีชุดที่ 1 (24 ส.ค. 89-30 พ.ค. 90)	รัฐมนตรีชุดที่ 2 (30 พ.ค. - 8 พ.ย. 90)
1. นายดิเรก ชัยนาม* รองนายกรัฐมนตรีต่างประเทศ	1. นายเดือน บุญนาค รองนายกรัฐมนตรี
2. พลโท จิระ วิชิตสงคราม รมต.กลาโหม	2. พลโท จิระ วิชิตสงคราม รมต.กลาโหม
3. นายวิจิตร ลุฬิตานนท์ รมต.คลัง	3. นายวิจิตร ลุฬิตานนท์ รมต.คลัง
4. นายจรรยา สืบแสง รมต.เกษตรราธิการ	4. พ.อ.ช่วง เขวงศักดิ์สงคราม รมต.เกษตรราธิการ
5. พระยาสุนทรพิพิธ รมต.สาธารณสุข	5. นายแสง สุทธิพงศ์ รมต.สาธารณสุข
6. นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ รมต.อุตสาหกรรม	6. นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ รมต.อุตสาหกรรม
7. ม.ล.กรี เดชาติวงศ์ รมต.คมนาคม	7. พระยาประทีปกมลศาสตร์ รมต.คมนาคม
8. พ.ต.วิลาส ไอสถานนท์ รมต.พาณิชย์	8. นายเดือน บุญนาค รมต.พาณิชย์
9. พ.อ.ช่วง เขวงศักดิ์สงคราม รมต.มหาดไทย	9. พระยาสุนทรพิพิธ รมต.มหาดไทย
10. พลเรือตรีถวัลย์ อ่างนาวาสวัสดิ์ รมต.ยุติธรรม	10. พลเรือตรีถวัลย์ อ่างนาวาสวัสดิ์ รมต.ยุติธรรม
11. นายเดือน บุญนาค รมต.ศึกษาธิการ	11. นายเดือน บุญนาค รมต.ศึกษาธิการ
12. พันเอกทวน วิชัยชัทคะ รมช.กลาโหม	12. พันเอกทวน วิชัยชัทคะ รมช.กลาโหม
13. นายจำลอง ดาวเรือง รัฐมนตรี	13. นายอรรถกิตติ พนมยงค์ รมต.ต่างประเทศ
14. นายเตียง ศิริขันธ์ รัฐมนตรี	14. ม.จ.นนทียาวัด สวัสดิ์วัฒน์ รมช.การต่างประเทศ
15. นายทองเปลว ชลภูมิ รัฐมนตรี	15. นายเียน พาณิชวิทย์ รมช.เกษตรราธิการ
16. ม.จ.นนทียาวัด สวัสดิ์วัฒน์ รัฐมนตรี	16. นายจำลอง ดาวเรือง รมช.พาณิชย์
17. นายเียน พาณิชวิทย์ รัฐมนตรี	17. นายทอง กันทาธรรม รมช.มหาดไทย
18. นายวิโรจน์ กมลพันธ์ รัฐมนตรี	18. นายวิโรจน์ กมลพันธ์ รมช.ศึกษาธิการ
19. นายทอง กันทาธรรม รัฐมนตรี (ได้รับแต่งตั้งเพิ่มเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2489)	19. นายชิต เวชประสิทธิ์ รัฐมนตรี
	20. หลวงนรัตถรักษา รัฐมนตรี
	21. ขุนระดับคดี รัฐมนตรี

* ลาออกจากตำแหน่งเมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2490 พลเรือตรีถวัลย์ อ่างนาวาสวัสดิ์จึงดำรงตำแหน่งแทน เมื่อ 10 เมษายน 2490

ที่มา : รายงานการประชุมสภาผู้แทน สมัยสามัญ ชุดที่ 1 พ.ศ. 2490 เล่ม 1 หน้า (1) - (5)

สำนักงานเลขาธิการรัฐสภา.ม.ป.ป. สมุดภาพสมาชิกรัฐสภา 2475-2502.ไม่ระบุเลขหน้า

จากรายชื่อรัฐมนตรีชุดแรกจะพบว่า มีสมาชิกพรรคสหชีพได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีในรัฐบาลชุดนี้หลายคนและในจำนวนนี้มีกลุ่ม ส.ส.เสรีไทยอีสานรวมอยู่ด้วย คือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการอุตสาหกรรม)¹ นายจำลอง ดาวเรือง และ นายเตียง ศิริขันธ์ (รัฐมนตรี) ส่วนบุคคลอื่นๆภายในพรรคที่ได้ดำรงตำแหน่ง ได้แก่ นายเดือน บุนนาค (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ) นายจรรยา สืบแสง (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรธิการ) และ นายเยื้อน พาณิชวิทย์ รัฐมนตรี รวมทั้งนายทอง กันทาธรรม ซึ่งได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 1 ธันวาคม 2489(รายงานการประชุมสภาผู้แทนสมัชชาสามัญ ชุดที่ 1 พ.ศ.2490 เล่ม 1 : (1) - (3))

ครั้นเมื่อมีการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีในชุดที่ 2 ก็พบว่า กลุ่ม ส.ส.เสรีไทยอีสานมีเพียง นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลราชธานี)(รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม) และนายจำลอง ดาวเรือง (มหาสารคาม) (รัฐมนตรีช่วยว่าการ กระทรวงพาณิชย์) สำหรับนายเตียง ศิริขันธ์นั้นพบว่า เมื่อวันที่ 10 เมษายน 2490 ได้กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรี เนื่องจากได้รับแต่งตั้งให้เป็นรองตัวแทนในการประนีประนอมระหว่างไทยกับฝรั่งเศส (ดูรายงานการประชุมสภาผู้แทนสมัชชาสามัญ ชุดที่ 1 พ.ศ.2490 เล่ม 1 : (6)) ในส่วนของนายจำลอง ดาวเรืองนั้นจะพบว่า ในการแต่งตั้งรัฐมนตรีชุดที่ 2 นี้ นายจำลอง ดาวเรืองได้รับการแต่งตั้งจากตำแหน่ง รัฐมนตรี (ชุดที่ 1) มาเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ ซึ่งเป็นกระทรวงที่สำคัญเช่นเดียวกับนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ที่มีบทบาทควบคุมกระทรวงอุตสาหกรรมหลายสมัยด้วยกัน ดังนั้นจึงมีข้อสังเกตจากการแต่งตั้งคณะรัฐมนตรีชุดนี้คือ

ประการแรก จากการศึกษาพบว่า สมาชิกคนอื่นๆของพรรคสหชีพได้สลับกันเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีและมีการจัดสรรกระจายตำแหน่งไปตามภูมิภาคต่างๆ คือ นายทอง กันทาธรรม (แพร่)(รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย) นายชิต เวชประสิทธิ์ (ภูเก็ต) และขุนระดับคดี (สุโขทัย) ได้ดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรี สำหรับนายเยื้อน พาณิชวิทย์ (พระนครศรีอยุธยา) ได้ดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรธิการ ส่วนที่อีสานตำแหน่งรัฐมนตรีอยู่ที่แกนนำเสรีไทยอีสาน ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น

¹ นอกจากนี้เมื่อวันที่ 6 กุมภาพันธ์ 2490 นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ยังได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม แทนหม่อมหลวงกรี เดชาติวงศ์ ที่ได้ถึงอนิจกรรมด้วยอุบัติเหตุทางรถไฟเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2490 อีกด้วย (รายงานการประชุมสภาผู้แทนสมัชชาสามัญ ชุดที่ 1 พ.ศ.2490 เล่ม 1 : (5).

ประการที่สอง หากพิจารณาคณะรัฐมนตรีในสมัยพลเรือตรีถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์จะพบว่า มีการเพิ่มตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงต่างๆเพิ่มขึ้นหลายกระทรวงจากเดิมในสมัยแรกมีเพียงตำแหน่งเดียว คือรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม ส่วนตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงต่างๆที่เพิ่มขึ้น คือ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรราธิการ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งการเพิ่มตำแหน่งเหล่านี้ น่าจะมาจากปัญหาความขัดแย้งในเรื่องตำแหน่งรัฐมนตรีในพรรคร่วมรัฐบาลนั่นเอง

ถึงแม้จะได้มีการจัดตั้งรัฐบาลใหม่แล้วก็ตาม รัฐบาลใหม่ของพลเรือตรีถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ก็ยังคงเผชิญปัญหาการแตกแยกภายในพรรคร่วมรัฐบาล ดังเช่น ที่ปรากฏความเคลื่อนไหวเรื่องนี้ในหน้าหนังสือพิมพ์ภายหลังการตั้งรัฐบาลใหม่ว่า (สยามนิกร 8 มิถุนายน 2490) เรื่อง ฐานะรัฐบาลใหม่ไม่ราบรื่น เกิดแตกกันกรณีตำแหน่ง ร.ม.ต.” ความว่า

“แม้จะได้เปลี่ยนรัฐบาลใหม่แล้วก็ตาม ภาวะการเมืองภายในก็ยังอยู่ในเกณฑ์ไม่ราบรื่นยิ่งกว่าก่อนที่รัฐบาลอารังลาออกเสียอีก รายงานจากผู้สื่อข่าวการเมืองแจ้งว่า ในพรรคสหชีพซึ่งมีเสียงมากที่สุดใสภาผู้แทนเกิดแตกแยกกันออกเป็นสองพวก มูลเหตุมาจากการแต่งตั้งรัฐบาลใหม่ครั้งนี้ ฝ่ายที่มีความคิดเห็นรุนแรงซึ่งมีจำนวนมาก ครั้งหนึ่งไม่ยอมสนับสนุนให้รัฐมนตรีซึ่งสมาชิกในพรรคเป็นผู้แทนของพรรค ฝ่ายนี้ยังมีความคิดเห็นอีกว่า ควรให้สมาชิกอาวุโสคนอื่น ๆ ในพรรคได้เป็นรัฐมนตรีบ้าง เช่นนายอ้วน นาครทรรพ หลวงอรรถพรหมพิศาล เป็นต้น แต่อีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นพรรคพวกรัฐมนตรีสหชีพในรัฐบาลปัจจุบันไม่เห็นด้วย ฝ่ายรุนแรงจึงไม่ยินดีที่จะสนับสนุนรัฐบาลนี้ต่อไป...”

จากข้อความข้างต้นนี้คงจะสะท้อนให้เห็นถึงรอยปริแยกภายในพรรคร่วมรัฐบาล โดยเฉพาะภายในพรรคสหชีพที่เกิดขึ้นนี้ สืบเนื่องมาจากการจัดสรรตำแหน่งรัฐมนตรีที่ไม่มีการกระจายในพรรค หากแต่กระจุกอยู่ที่กลุ่มแกนนำเพียงกลุ่มเดียวเท่านั้น

และในบทความเดียวกันนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดทางการเมืองที่แตกต่างกันโดยเกิดขึ้นในพรรคแนวรัฐธรรมนูญ อีกด้วย ความว่า (สยามนิกร 8 มิถุนายน 2490 เรื่อง ฐานะรัฐบาลใหม่ไม่ราบรื่น เกิดแตกกันกรณีตำแหน่ง ร.ม.ต.) “นักการเมืองฝ่ายแนวรัฐธรรมนูญซึ่งมีเสียงส่วน

ใหญ่อยู่ในสภาสูงได้เปิดการประชุมเป็นการด่วน...แนวคิดเห็นของสมาชิกในพรรคแตกแยกเป็น 3 พวก พวกหนึ่งเอนเอียงไปทางแนวรัฐธรรมนูญของจอมพล พวกนี้ส่วนมากเป็น พฤษสภา อีกพวกหนึ่งมีแนวความคิดเห็นกลางๆสนับสนุนนายถาวรเป็นารส่วนตัว พวกที่สามเป็นพวกที่มีความคิดเห็นรุนแรงสนับสนุนนายทองเปลว ชลภูมิซึ่งมีความคิดเห็นในแนวการเศรษฐกิจหนักไปในทางลัทธิโซเชี่ยลลิสต์ แต่ละฝ่ายต่างก็ยึดมั่นในความคิดเห็นและตัวบุคคลยังไม่ทำที่จะเอนเอียงเข้าหากัน” จึงมีผลต่อเสถียรภาพของรัฐบาลที่เกิดจากปัญหาภายในผนวกกับปัญหาภายนอก พรรคที่ใหม่กระหน้าทำให้ฐานะของรัฐบาลสั่นคลอนยิ่ง

สำหรับพรรคฝ่ายค้านคือ พรรคประชาธิปไตยนั้น พบว่า ขณะที่พรรครัฐบาลประสบปัญหาความแตกแยกภายในพรรค พรรคประชาธิปไตยก็ประสบปัญหาไม่ยิ่งหย่อนกว่ากันซึ่งเริ่มเห็นรอยปริแยกตั้งแต่ก่อนการเปิดอภิปรายทั่วไปแล้ว หากพิจารณาจะพบว่า ในญัตติอภิปรายทั่วไปของนายควง อภัยวงศ์นั้นจะไม่มีชื่อนายเลียง ไชยกาลร่วมอยู่ด้วย ความแตกแยกนี้ เนื่องมาจากกรณีที่น่ายติเรก ชัยนาม ลาออกจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และ ส.ส.สมุทรปราการ เพื่อไปเป็นเอกอัครราชทูตประจำอังกฤษ ทำให้มีการเลือกตั้งซ่อม และในการส่งสมาชิกเข้าชิงชัยในครั้งนั้น พรรคประชาธิปไตยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกจะให้ส่งนายอรุณ พันธุ์พิก ซึ่งเคยลงสมัครรับเลือกตั้งมาก่อน หากแต่ได้พ่ายแพ้แก่นายติเรก ชัยนามให้มีโอกาสได้ลงสมัครรับเลือกตั้งอีกครั้งหนึ่ง กลุ่มที่สองโดยมีนายเลียง ไชยกาล(อุบลราชธานี) เห็นว่า ทางพรรคควรเปิดโอกาสให้กับสมาชิกคนอื่นสมัครรับเลือกตั้งบ้าง ซึ่งผู้สมัครคนใหม่ที่นายเลียง ไชยกาลได้เสนอชื่อคือ พ.ต.ท.เผื่อน ทองจิ๋ว เป็นนายตำรวจนอกราชการ (สละ ลิขิตกุล, 2521 : 100-101) และได้มีการประชุมซึ่งกลายเป็นข้อขัดแย้งหนึ่งที่ทำให้นายเลียง ไชยกาลน้อยใจลาออกจากพรรคประชาธิปไตยไปตั้งพรรคการเมืองใหม่ที่ชื่อว่า “พรรคประชาชน” และจะมีสมาชิกพรรคประชาธิปไตยอีกประมาณ 10 กว่าคนย้ายตามไปอยู่ด้วย อย่างไรก็ตาม เลขาธิการพรรคประชาธิปไตย ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้ขอรับรองให้นายเลียง ไชยกาลลาออกจากพรรคประชาธิปไตยหลังจากที่ได้มีการเสนอญัตติเปิดอภิปรายทั่วไปเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร และได้มีการอภิปรายกันจนกระทั่งลงมติไม่ไว้วางใจคณะรัฐบาลพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์เสียก่อน (สละ ลิขิตกุล, 2521 : 102-103)

ต่อมาภายหลังการอภิปรายพรรคการเมืองใหม่ ชื่อ “พรรคประชาชน”¹ ก็ได้เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2490 โดยมี ส.ส.อีสาน คือ นายเลียง ไชยกาล(อุบลราชธานี) เป็นหัวหน้าพรรค และมีนายสวัสดิ์ คำประกอบ (นครสวรรค์) เป็นเลขาธิการพรรค ส่วนสมาชิกพบว่า แยกมาจากพรรคประชาธิปัตย์ 14 คนคือ 1.นายประสิทธิ์ ชูพินิจ 2.นายสังคม ริมทอง 3.ร.ต.ท.สงกรานต์ อุดมสิทธิ์ 4.นายอรุณ รายนานนท์ 5.นายวงศ์ ไชยสุวรรณ 6.นายอุดร วัฒนยานนท์ 7.นายจำลอง ธนะโสภณ 8.นายประสิทธิ์ บุญญาภิรมย์ 9.นายสุพรรณ สืบสิทธิ์ 10.นายสุรียน ไรวา 11.นายยืน สืบบุญการณ 12.นายทองอินทร์ ปั่นทรานนท์ 13.นายเชื้อ สนั่นเมือง 14.ขุนขจิตสารกรรม นอกจากนี้ยังมีสมาชิกจากพรรคสหชีพและแนวรัฐธรรมนูญมาเข้าร่วมกับพรรคประชาชนอีก 7 คนคือ 1. นายวิเชียร บำรุงพานิช 2.ขุนชำนาญอนุสาสน์ 3.พ.ต.อ.พัฒน์ นิลพัฒนานนท์ 4.หลวงอรรถพรพิศาล 5.นายมงคล รัตนวิจิตร 6.นายพร มากวงศ์ 7.นายผล ศิลารัตน์ (สุชิน ตันติกุล, 2515 : 85)

จะเห็นได้ว่า ได้มีการแยกตัวของ ส.ส.ออกไปตั้งพรรคใหม่โดยมี ส.ส.อีสานคือ นายเลียง ไชยกาล(อุบลราชธานี) ผู้ซึ่งมีบทบาททางการเมืองมาตั้งแต่ยุคแรกของระบอบประชาธิปไตย เป็นแกนนำในการจัดตั้งพรรคการเมืองใหม่ นอกจากนี้ ยังเป็นที่น่าสังเกตว่า ในระยะก่อนหน้าที่จะมีการตั้งพรรคประชาชนขึ้นนี้ ได้มีการตั้งพรรคการเมืองธรรมชาติปัตย์ของจอมพลป.พิบูลสงครามขึ้นอีกพรรคหนึ่งแล้วด้วย

เรื่องที่สี่ การโจมตีพรรคสหชีพเน้นไปที่กลุ่มเสรีไทยอีสานในเรื่องคอร์ปชั่น “ผู้แทนกินจอบ กินเสียม และกินธนบัตร”

สำหรับการแก้ปัญหาภาวะเศรษฐกิจของรัฐบาลพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ จากการประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2489 นั้น ดร.ทองเปลว ชลภูมิได้เสนอให้มีการจัดตั้ง “องค์การสรรพาหาร” เพื่อแก้ปัญหาค่าครองชีพ ในที่สุดคณะรัฐมนตรี ได้ลงมติตกลง คือ รับผิดชอบการให้จัดตั้งองค์การสรรพาหารขึ้น โดยสังกัดในสำนักนายกรัฐมนตรี และอนุมัติให้กระทรวงการคลังตั้งวงเงินเพื่อการนี้ 50 ล้านบาท (ศิริ เปรมจิตต์, 2520:535-536) อย่างไรก็ตาม การตั้งองค์การสรรพาหารไม่ได้ช่วยให้สถานการณ์ดีขึ้น หากแต่รัฐบาลกลับเผชิญปัญหามากขึ้น โดยเฉพาะใน

¹ นโยบายของพรรคนี้ที่น่าสนใจก็คือ “...พรรคประชาชนจึงพยายามอย่างสุดความสามารถที่จะประสานนักการเมืองของทุกพรรคให้มีความเห็นอกเห็นใจกัน และตั้งหน้าทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติแต่ฝ่ายเดียว..5. นโยบายของพรรค อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามเหตุการณ์และความเหมาะสมตามกาลละ...” (หยุด แสงอุทัย, 2517 : 432-440)

เรื่องการทุจริตคอร์รัปชัน ในองค์การสรรพอาหารของ ดร.ทองเปลว ชลภูมิ และกระทรวงพาณิชย์ของ นายจำลอง ดาวเรือง (ส.ส.มหาสารคาม) รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ ในสภาฯ ได้มีกระทู้ถามของนายธรรมนุญ เทียนเงิน (ชลบุรี) ถามรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ เรื่อง “ส.ส.กินจอบ”(คอร์รัปชัน “จอบ”) ความว่า “ตามที่มีผู้แทนส่วนหนึ่งซื้อจอบจากกระทรวงพาณิชย์ไปคนละ 500 เล่ม เพื่อไปจำหน่ายให้กับราษฎรนั้น ทางกระทรวงพาณิชย์ได้วางเงื่อนไขไว้ประการใดบ้างหรือไม่ และขอให้เปิดเผยรายชื่อ มีผลให้นายจำลอง ดาวเรือง (รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์) จำเป็นต้องเปิดเผยรายชื่อ และยังสามารถกล่าวไว้ว่า “...จะสันนิษฐานว่ากินจอบอย่างที่ท่านว่านั่นเรื่องนี้ สืบกันยาก เป็นเรื่องซึ่งจะหนักไปชักหน่อย และโดยมากเขาก็ไปถึงจังหวัด และบางจังหวัดก็ได้ตอบมา รายนามทั้งหมดมี 94 คน¹” (รายงานการประชุมครั้งที่ 22/2490 สามัญชุดที่ 1 วันที่ 19 ก.ค. 90)

¹ 1. นายสุวิชัย จิตตะยโสธร 2. นายนาถ เงินทาบ 3. นายบุญช่วย มาประเสริฐ 4. ร.ต.อ.อภัย สงเคราะห์ราษฎร์ 5. นายสุเทพ รัตนเสวี 6. นายจิตร สุวรรณโรจน์ 7. นายวิภาต บุญศรีวังซ้าย (รับไป 240) 8. นายสวัสดิ์ คำประกอบ 9. นายประสิทธิ์ ชูพิณีจ 10. นายเอี่ยม สุภาพกุล 11. นายเอิบ อินทกนก 12. นายตุม อินทวงศ์ 13. นายกุล ธรรมวงศา 14. นายญาติ ไหวดี 15. นายจันทร์ โกมุทพงศ์ 16. นายกว้าง ทองทวี 17. นายกฤษณ์ บัวสรวง 18. นายประเวศ บริราช 19. ร.ต.ท. กาจ อุดรวิเชียร 20. นายนารด มนต์เสวี 21. นายเอื้อ พลจันทร์ 22. นายนคร พินศิริกุล 23. นายฉันท จันทชุม 24. นายสิงห์โต พลวิจิตร 25. นายทองปาน วงศ์สง่า 26. นายทองคำ คลังอาวู 27. นายจรัส ทัพแสง 28. นายสุดใจ ศุภสร 29. นายคล่อง ไตรสุวรรณ 30. นายเชื้อ สนั่นเมือง 31. นายบุรณะ จำปาพันธ์ 32. นายทอง พงศ์อนันต์ 33. นายอ้วน นาคกรรพ 34. นายประเทือง ธรรมสาลี 35. นายวิเชียร บำรุงพาณิชย์ 36. นายพันธ์ อินทวงศ์ 37. นายเอ็จ บุญไชย 38. นายปิ่น แก้วมาตย์ 39. นายสมบุญ บัณฑิต 40. นายประมวญ ประสาร 41. ร.ต.ท. สงกรานต์ อุดมสิทธิ 42. นายเอื้อน พานิชวิทย์ 43. นายรังสฤษดิ์ เขาวนะศิริ 44. นายอินทูล วรกุล 45. นาย น้อม วนรรมย์ 46. นายสิงห์ ปากสิทธิ์ 47. นายพูน มณีวรรณ 48. นายบุญคุ้ม จันทศรีสุริยวงศ์ 49. นายพร มากวงศ์ 50. นายสวน พรหมประกาย 51. ร.ต.ท. เสวต ชุมแสงวาปี 52. นายผล ศิลรัตน์ 53. นายเกษม ศักดิ์เจริญ 54. หลวงศักดิ์สงคราม 55. นายประยูร อภัยวงศ์ 56. นายบุญยผาง ทองสวัสดิ์ 57. หลวงอรุณพพิศาล 58. นายศรัชัย จันทร์ปัญญา 59. นายมานพ ประทุมอิน 60. นายสังคม ริมทอง 61. นายทองหนัก สุวรรณสิงห์ 62. นายประยูร ปานะดิษฐ์ 63. นายทอง สุดอมสิน 64. นายชิต เวช ประสิทธิ์ 65. นายเชิงจื่อ ลือประเสริฐ 66. นายกมล ชลศึกษ์ 67. นายพิเศษ พงศ์พิสิษฐ์ 68. นายประสาธ ไชยะโท 69. นายมนตรี วีระแพทย์ 70. ม.จ. นนทียาวัต สวัสดิวัฒน์ 71. นายทองเปลว ชลภูมิ 72. นายยกเสียง เหมะภูติ 73. นายประยูร วิมุกตาคม 74. นายวิโรจน์ กมลพันธ์ 75. นายบุญมา เกษมวัน 76. นายเย็น สืบนุกาณ์ 77. นายขาว ธรรมชาติ 78. นายอรัญ รายนานนท์ 79. นายฟอง สิทธิธรรม 80. นายนิสสัย โรจนะห์สดินทร์ 81. ร.ต.อ.ภิเชก พรหมายน 82. นายสวาสดี อภัยวงศ์ 83. พระพิเศษพาณิชย์ 84. นายทิม ภูริพัฒน์ 85. นายเพิ่ม วงศ์ทองเหลือ 86. นายวงศ์ ไชยสุวรรณ 87. นายไย อุลิศ 88. นายสิงห์ทอง กรองทรัพย์ 89. ชุนประเสริฐสรรพกิจ 90. นายประมวถ กุลมาตย์ 91. นายเลียบ นิลระตะ 92. นายชวลิต อภัยวงศ์ 93. พระยาสุรพันธ์เสนี 94. นายเลียง ไชยกาล (รายงานการประชุมครั้งที่ 22/2490 สามัญชุดที่ 1)

ปัญหาในเรื่องจอบนี้ สะท้อนให้เห็นสิ่งหนึ่ง ก็คือ การที่ ส.ส.ต้องการที่จะช่วยเหลือราษฎรในท้องถิ่นของตนเอง และจากรายชื่อ ส.ส.ที่รับจอบไปจำหน่ายนั้นจะพบว่า มีสมาชิกทั้งฝ่ายรัฐบาลและรัฐมนตรีในคณะรัฐบาล รวมทั้งสมาชิกฝ่ายค้านคือ พรรคประชาธิปัตย์ 11 คน ดังเช่นนาย เชาวน์ อภัยวงศ์ นายสวาสดิ์ อภัยวงศ์ นายประยูร อภัยวงศ์ นายทอง วงศ์ทองเหลือ ร.ต.สงกรานต์ อุดมสิทธิ์ นายประสิทธิ์ บุญยารมย์ นายเชื้อ สนั่นเมือง นายฟอง สิทธิธรรม นายประสาธ ไชยะโท ร.ต.ท.ภิเชก พรหมายน เป็นต้น (สยามนิกร 11 กรกฎาคม 2490) ที่ได้รับจอบไปจำหน่ายให้ราษฎร อย่างไรก็ตาม ความเสียหายปรากฏว่ากลับตกอยู่ที่ฝ่ายรัฐบาลเป็นส่วนใหญ่ และนอกจากนี้ ความเสียหายยังเกิดจากมีการปลอมชื่อผู้แทนไปรับจอบ ดังปรากฏในข่าวหนังสือพิมพ์ เช่น สยามนิกร (8 กรกฎาคม 2490) เรื่อง ปลอมชื่อผู้แทนกินจอบระบาศ โดยมีการละเอียดดังนี้

“...นอกจากการปลอมชื่อ ส.ส.เลียง ไชยกาล ไปรับจอบเสียมที่กระทรวงพาณิชย์แล้ว ยังปรากฏการปลอมชื่อสมาชิกสภาอีกผู้หนึ่งไปรับจอบอีกด้วยคราวนี้ได้แก่ ร.ต.อ.ภิเชก พรหมายนผู้แทนพระนครขณะนี้”

อย่างไรก็ตาม สำหรับในเรื่องนี้ ผลการตรวจสอบของนายจำลอง ดาวเรือง (รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์) ได้กล่าวในเรื่องนี้ไว้ว่า (รายงานการประชุมสภาผู้แทน ครั้งที่ 22/2490 สามีญชุดที่ 1 วันพฤหัสบดีที่ 19 กรกฎาคม 2490)

“คงมีปรากฏแต่เรื่องคุณเลียงฯ คนเดียว ปรากฏว่าคุณเลียงฯ ได้ไปบอกท่านรัฐมนตรีพาณิชย์ว่าไม่ได้มารับจอบเอง และไม่ได้เซ็นชื่อ คุณเลียงฯ ได้คำนวณว่าการรับจอบนั้นเป็นการปลอมลายเซ็น เอามาดูแล้วปรากฏว่าลายเซ็นนั้นเหมือนกัน แต่คุณเลียงฯ บอกว่าจะไปจัดการเอง ดำเนินคดีเอง เพราะการทำอย่างนั้นเสียหายแก่คุณเลียงฯ”

เป็นที่น่าสังเกตว่า กรณีการปลอมชื่อนั้นฝ่ายค้านได้อ้างว่า มีผู้ปลอมชื่อของตนไปรับจอบแทนตน กรณีเรื่องจอบนี้จะมีการทุจริตกันจริงหรือไม่ก็ตาม หรือจะมีการปลอมชื่อเพื่อไปรับจอบหรือไม่ก็ตาม แต่ความเสียหายได้เกิดขึ้นซึ่งความเสียหายนี้ไม่ใช่ตกอยู่กับฝ่ายค้านหากแต่เป็นฝ่ายรัฐบาล และความเสียหายที่เกิดขึ้นนี้ แม้กระทั่งในงานเขียนต่อมายังเชื่อว่าเป็นเช่นนั้น ดังเช่นงานของปลาทอง (ประจวบ ทองอุไร.2508 : 117-118) ความว่า

“...ส่วนทางด้านสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝ่ายสนับสนุนรัฐบาลก็ปรากฏว่ามีชื่อเสียงโด่งดังด้วยการกินจอบ กินเสียม และเสื่อผ้าเวสปอยต์อันเป็นสินค้าเหลือใช้จากสงครามและรัฐบาลมอบให้สมาชิกฝ่ายสนับสนุนนำไปแจกแก่ราษฎรทำนองเพื่อหาคะแนน แต่ผลสุดท้ายกลายเป็นปล่อยให้สมาชิกนำเอาไปขายหาประโยชน์ใส่ตัว..”

นอกจากเรื่องจอบแล้ว รัฐบาลพลเรือตรีถวัลย์ ถำรงนาวาสวัสดิ์ยังเผชิญเรื่ององค์การสรรอาหารของดร.ทองเปลว ชลภูมิ เกี่ยวกับเงินยืมขององค์การสรรอาหาร เมื่อเกิดกรณีนี้ได้มีการตั้งกระทู้ถามในสภาโดยนายसानนท์ สายสว่าง ถามว่า “มีรัฐมนตรีในชุดรัฐบาลที่ตั้งองค์การสรรอาหารได้ยืมเงินขององค์การสรรอาหารไปทำทุนหมุนเวียน เพื่อการค้ากับสรรอาหารหรือเพื่อการอื่นบ้างหรือไม่ ถ้ามีรัฐมนตรีคนใดบ้าง...นอกจากรัฐมนตรีแล้วสมาชิกมีบ้างหรือไม่ ถ้ามีใครบ้าง..” (รายงานการประชุมสภาผู้แทน ครั้งที่ 27/2490 (สามัญ) ชุดที่ 1 พุทธที่ 13 สิงหาคม 2490) และในครั้งนี้รัฐบาลได้ตอบว่า มีรัฐมนตรีที่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับเงินขององค์การสรรอาหารในฐานะผู้ค้าประกันการกู้ยืม คือ 1.นายเตียง ศิริขันธ์ ร่วมกับนายเกษม ศักดิ์เจริญ นายฉันท จันทชุม และนายสวน พรหมประกาย และนายปั้นแก้วมาตย์ รวม 5 นายเป็นเงินสองแสนบาท ยืมไปเมื่อวันที่ 4 มกราคม 2490 เพื่อซื้อสุกรและโค ส่งองค์การสรรอาหารและทำส่งแล้วแปดหมื่นบาท ฉะนั้นเงินยืมรายนี้คงเหลือแสนสองหมื่นบาท โดยเฉพาะนายเตียง ศิริขันธ์ ได้ประกันการยืมเงินหนึ่งแสนบาท เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2490 เพื่อนำไปเป็นทุนหมุนเวียนในการจัดตั้งร้านค้าสาขาขององค์การสรรอาหารเพื่อช่วยเหลือข้าราชการจังหวัดภาคใต้และนำส่งเสร็จสิ้นแล้ว 2.นายจำลอง ดาวเรืองร่วมกับนายนาถ เงินทาบ นายสิงห์ ปกาธิ์ และนายเอ็จ บุญไชย รวม 4 นายยืมแสนแปดหมื่นบาท เมื่อวันที่ 7 มกราคม 2490 เพื่อซื้อสุกรและโค ส่งองค์การสรรอาหารและได้นำส่งแล้ว หนึ่งแสนสี่หมื่นเก้าพันสี่ร้อยสิบหกบาท ฉะนั้นเงินยืมรายนี้คงเหลือสามหมื่นห้าร้อยแปดสิบสี่บาท 3.นายเยื้อน พานิชวิทย์และนายเยื้อ พลจันทร์ ยืม 125,000บาท เมื่อวันที่ 12 มกราคม 2490 เพื่อจัดซื้อน้ำตาลส่งให้องค์การสรรอาหารและได้นำส่งแล้วหนึ่งแสนห้าพันบาทและส่งอีก 2,435บาทเหลือ 17,565 บาท

ดังนั้นจะเห็นได้ว่ารัฐมนตรีพรรคสหชีพ โดยเฉพาะ ส.ส.อีสานที่ได้ยืมเงินขององค์การสรรอาหารในการจัดซื้อสินค้าส่งองค์การ และส่วนใหญ่ได้ส่งเงินคืนแล้ว ส่วนสมาชิกที่ยืมเงินองค์การไป

นั้นพบว่า มี 24 ราย (รายงานการประชุมสภาผู้แทน ครั้งที่ 27/2490 (สามัญ) ชุดที่ 1 พุทธที่ 13 สิงหาคม พ.ศ.2490) และในจำนวนสมาชิกที่ยืมเงินไปนี้มีหลายรายที่ไม่ได้ค้างจ่ายเลย เช่น นายไสว อินทรประชา นายสิงห์โต พลวิจิตร นายวิเศษ พงษ์พิศิษฐ์ ร.ต.ท.เสวตร ชุมแสงวาปี นายประมวล ประสาน นายจันทร์ โกมุทพงษ์ นายประเทือง ธรรมสาส์ เป็นต้น ส่วนผู้ที่ยืมเงินไปนี้ได้ดำเนินการตามประมวลกฎหมายแพ่ง กรณีที่มีคนค้ำประกันผู้รับประกันก็ต้องรับผิดชอบ อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการจุดประเด็นเรื่องนี้ในหนังสือพิมพ์ ก็มีการชี้แจงในสภาก็ให้หายข้องใจ แต่โดยรวมแล้วเรื่องกินจอบกินเสียม และธนบัตรนี้ทำให้รัฐบาลพลเรือตรีถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์เสียหาย มองว่าการจัดตั้งองค์การสรรหาอาหารเป็นไปในทางไม่สุจริต เมื่อเป็นเช่นนี้รัฐบาลก็ได้สั่งให้หยุดดำเนินการและตั้งกรรมการขึ้นสอบสวนข้อเท็จจริงและพิจารณาในเรื่องนี้ ผลก็คือ แทนที่องค์การสรรหาอาหารจะขาดทุนดังที่แพร่ข่าวกัน องค์การสรรหาอาหารกลับมีกำไรอีกหลายหมื่นบาท (สิริ เปรมจิตต์, 250 : 637)

ดังนั้น ปัญหาการทุจริตที่เกิดขึ้นในสมัยนี้ได้ถูกนำไปเป็นประเด็นหนึ่งในการอ้างก่อการรัฐประหารในปลายปี 2490 นั้นเอง และก่อนการเกิดรัฐประหารในเดือนพฤษภาคม 2490 พรรคประชาธิปัตย์ในฐานะผู้นำฝ่ายค้านก็ได้เปิดอภิปรายทั่วไปซึ่งใช้เวลาจนถึง 8 วัน แม้รัฐบาลจะประสพชัยชนะแต่รัฐบาลพลเรือตรีถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ก็ได้ลาออกแล้วปรับปรุงคณะรัฐมนตรีใหม่ แต่อย่างไรก็ตามการเล่นการเมืองทั้งฝ่ายค้านและรัฐบาล รวมทั้งการเกิดวิกฤตการณ์ต่างๆ อันเนื่องมาจากความทรุดโทรมของประเทศภายหลังสงคราม ก็เป็นข้ออ้างให้เกิดรัฐประหารในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2490 ขึ้น มีผลทำให้รัฐบาลพลเรือตรีถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ต้องสิ้นสุดลง

6.2. การรวมกลุ่มเคลื่อนไหวนอกสภาของ ส.ส.อีสานกับการผสานความคิดทางการเมืองภายใต้ปัจจัยพื้นฐานทางชาติพันธุ์ “ลาว” : กรณีขบวนการเสรีลาว

ขณะที่การเคลื่อนไหวของ ส.ส.อีสานในสภาไม่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยมีการรวมกลุ่มทางการเมืองภายใต้แนวคิดทางการเมืองที่สอดคล้องกันและผลประโยชน์ร่วมกันนั้น ไม่ว่าจะ เป็นกลุ่มเสรีไทยอีสานและไม่ใช่เสรีไทย หรือช่วงที่มีระบบพรรคการเมืองที่ ส.ส.อีสานเข้าไปสังกัดใน 3 พรรคใหญ่ในสภา คือ พรรคสหชีพ พรรคแนวรัฐธรรมนูญ และพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งการสังกัดพรรคที่แตกต่างกันนี้ อย่างน้อยก็แสดงให้เห็นถึง ความไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของ ส.ส.อีสาน และสะท้อนให้เห็นถึง แนวคิดทางการเมืองที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ ส.ส.อีสานจะสังกัดพรรคการเมืองที่แตกต่างกันในสภา แต่พบว่า ส.ส.อีสานก็ได้มีการประสานแนวคิดทางการเมืองนอกสภาเข้าด้วยกัน โดยมีปัจจัยพื้นฐานมาจากเชื้อชาติ “ลาว” ที่ได้รับการกระตุ้น

ขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งในหมู่ชาวลาวภาคอีสาน โดยปรากฏให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนในการช่วยเหลือลาวให้เป็นเอกราชจากชาติมหาอำนาจ ในหัวข้อนี้จึงต้องการชี้ให้เห็นถึง การรวมกลุ่มทางการเมืองนอกสภาของ ส.ส.อีสานในขบวนการเสรีลาว ซึ่งมีการประสานความคิดทางการเมืองของ ส.ส.อีสาน 2 กลุ่มเข้าด้วยกันภายใต้ปัจจัยพื้นฐานเชื้อชาติ “ลาว” นั่นเอง

จากภูมิหลังทางประวัติศาสตร์อีสานจะพบว่า ชาวลาวเป็นชนส่วนใหญ่ที่อยู่ในดินแดนนี้ ส่วนอาณาจักรล้านช้างนั้น ในปี พ.ศ. 2321 ไทยก็ได้ยึดครองอาณาจักรล้านช้างทั้ง 3 แคว้น (หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และจำปาศักดิ์) จนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ หลังจากนั้นลาวก็ถูกฝรั่งเศสปกครองในระหว่าง 2436-2487 (ค.ศ. 1893-1944) และ 2489-2497 (ค.ศ. 1946-1954) (สุพันธุ์ มั่งไธสง, 2539 : 3) และในช่วงที่ฝรั่งเศสปกครองลาวในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองนี้ พ.ศ. 2482-2488 (ค.ศ. 1939-1945) ประเทศคู่สงครามได้แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายอักษะและฝ่ายสัมพันธมิตร ปรากฏว่า ในระยะต้นของสงครามฝ่ายอักษะเป็นฝ่ายรุก เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม ค.ศ. 1940 ฝรั่งเศสได้เซ็นสัญญายอมรับอำนาจญี่ปุ่นในอินโดจีน นอกจากนี้ในสมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้นำหลักการชาตินิยมมาใช้ มาตราการหนึ่งที่น่ามาใช้ก็คือ การรวมดินแดนเดิมที่เคยสูญเสียไปให้แก่ชาติมหาอำนาจตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 5 กลับมาเป็นของไทย ในที่สุดผลจากการณีพิพาทไทย-อินโดจีนของฝรั่งเศส และมีการลงนามในอนุสัญญาโตเกียว วันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 ทำให้ไทยได้ดินแดนไชยบุรี จำปาศักดิ์ เสียมราฐ และพระตะบอง ซึ่งต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็นจังหวัดในปกครองของไทยตามลำดับว่า ล้านช้าง นครจำปาศักดิ์ พิบูลสงคราม และพระตะบอง

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในช่วง พ.ศ. 2483 (ค.ศ. 1940) ซึ่งเป็นช่วงสงครามอินโดจีนนี้พบว่า ในงานของลีลา วีระวงส์ (2535:206) กล่าวไว้ว่า ฝ่ายไทยได้โฆษณาไปยังส่งเสริมให้คนลาว ตลอดจนทหารบางหมวดบางกองข้ามมายังประเทศไทย โดยที่ทางไทยรับรองว่าจะเลี้ยงดูเป็นอย่างดี นอกจากนี้รัฐบาลไทยยังได้ส่งคนสำคัญซึ่งเป็นข้าราชการชั้นสูงและเป็นเชื้อเจ้านายลาวหลวงพระบางให้มาทำการติดต่อกับเจ้าเพชรราชให้ร่วมมือช่วยเหลือไทยด้วย โดยทางฝ่ายเจ้าเพชรราชได้เสนอเงื่อนไขต่อจอมพล ป.พิบูลสงครามผ่านหรือติดต่อทางวาทากับปลัดจังหวัดหนองคาย (ขุนไสวแสนยากร) ว่า 1. ถ้าจะให้ลาวทางฝั่งซ้ายร่วมมือด้วยในการสงครามคราวนี้ ขอให้รัฐบาลไทยให้คำมั่นสัญญาว่า จะไม่เอาลาวไปเป็นไทยเหมือนกับลาวในภาคอีสานเดี๋ยวนี้นี้ แต่ต้องยกลาว (โดยเฉพาะทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง) ให้เป็นรัฐหนึ่งต่างหาก แล้วรวมเป็นสหรัฐกับไทย 2. ในการรบ ขอให้ไทยอย่าใช้คนอีสานมารบ เพราะคนอีสานกับคนลาวทางฝั่งซ้ายเป็นเชื้อชาติเดียวกัน การรบขอ

ให้เป็นไทยรบกับฝรั่งเศสเท่านั้น ส่วนคำตอบจากฝ่ายไทยในเรื่องนี้ไม่สามารถสืบทราบได้ ดังนั้นจึงเป็นไปได้ว่า ด้วยนโยบายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (ช่วง พ.ศ.2481-2487) ในลักษณะเช่นนี้ จึงน่าจะมีส่วนทำให้การเคลื่อนไหวของกลุ่ม ส.ส.อีสานเกี่ยวกับการกู้ชาติลาวในระยะแรก ไม่มีอุปสรรคมากนัก ประกอบกับหลังการสิ้นอำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ระยะเวลาหนึ่งในปี พ.ศ.2487นี้ กลุ่มเสรีไทยอีสานได้ขึ้นมามีบทบาททางการเมืองร่วมกับนักการเมืองส่วนกลางโดยมีนายปรีดี พนมยงค์เป็นผู้นำ ซึ่งนายปรีดี พนมยงค์เองก็มีนโยบายสนับสนุนการกอบกู้เอกราชของชาติต่างๆในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ด้วย

สำหรับดินแดนลาวส่วนใหญ่พบว่า เมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ.2484 (ค.ศ.1941) รัฐบาลฝรั่งเศสยอมเซ็นสัญญา “ร่วมป้องกันอินโดจีน” กับญี่ปุ่น ทำให้เวียดนาม เขมร และลาว ซึ่งเป็นประเทศในกลุ่มอินโดจีนของฝรั่งเศสตกอยู่ใต้อิทธิพลของ 2 ชาตินมหาอำนาจ คือ ฝรั่งเศสและญี่ปุ่น ไปพร้อมๆกัน จนถึงวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ.2488 (ค.ศ.1945) ญี่ปุ่นจึงยึดอำนาจเด็ดขาดจากฝรั่งเศส (เฉลิมศักดิ์ พานุกติ, 1997 : 36)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า นับตั้งแต่ พ.ศ. 2483-2488 (ค.ศ.1940-1945) ประเทศลาวส่วนใหญ่ตกอยู่ภายใต้การยึดครองทั้งของฝรั่งเศสและญี่ปุ่น และบางส่วนของลาวอยู่ภายใต้การปกครองของไทย เมื่อเป็นเช่นนี้ในส่วนของฝรั่งเศสจึงตั้งกติกาลว่าคนลาวจะหันไปนิยมนับถือไทย และเล็งเห็นว่าไทยพยายามแสวงหาช่องทางเรียกครองเอาดินแดนของลาวคืนไปจากตน มีผลให้ฝรั่งเศสพยายามเอาใจคนลาว ส่งเสริมคนลาว เพื่อให้คนลาวนับถือฝรั่งเศส ดังเช่น ฝรั่งเศสได้เปลี่ยนแปลงระเบียบการปกครอง หรือฐานะของราชอาณาจักรหลวงพระบางใหม่ ให้คล้ายคลึงกับระบบการปกครองของกษัตริย์โบราณ โดยได้เสนอแนะให้พระเจ้าศรีสว่างวงศ์ ทรงแต่งตั้งตำแหน่งมหาอุปราชขึ้น และในการนี้สมเด็จพระเจ้าศรีสว่างวงศ์ก็ได้ทรงแต่งตั้งเจ้าราชภาคินัยเพชรราช อีรสองค์ใหญ่ของเจ้ามหาอุปราชบุญคง (ซึ่งเวลานั้นดำรงตำแหน่งเป็นสารวัตรตรวจตราแผ่นดินลาวประทับอยู่เวียงจันทน์) ขึ้นเป็นเจ้ามหาอุปราช และให้ดำรงตำแหน่งเป็นอัศวมहाเสนา แล้วเจ้ามหาอุปราชเพชรราชจึงได้จัดตั้งรัฐบาล (หุ่น) ขึ้นคณะหนึ่งเป็นรัฐบาลของราชอาณาจักรหลวงพระบาง ซึ่งประกอบด้วย 1. เจ้ามหาอุปราชเพชรราช เป็นอัศวมहाเสนา หรือนายกรัฐมนตรี 2. เจ้าสุวรรณราช เป็นรัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทย 3. พระยาอู่ทอง สุวรรณวงศ์ เป็นรัฐมนตรีกระทรวงการคลัง 4. พระยาผุย ปัญญา เป็นรัฐมนตรีกระทรวงธรรมการ รัฐบาลนี้มีอำนาจบริหารราชการภายในขอบเขตพระราชอาณาจักรหลวงพระบางอันมีสมเด็จพระเจ้าศรีสว่างวงศ์เป็นประมุข ตาม

หน้าที่ของสามกระทรวงที่บ่งไว้เท่านั้น แขวงอื่นนอกจากอาณาจักรหลวงพระบางนี้เป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสโดยตรง (ฝรั่งเศสได้แบ่งลาวเป็น 10 แขวง คือ หลวงพระบาง เวียงจันทน์ เชียงขวาง หัวพัน หรือข้าเหนือ หัวของหรือน้ำทา พงสาลี คำม่วนหรือท่าแขก สุวรรณเขต สาละวัน และแขวงจำปาศักดิ์) (สีลา วีระวงส์, 2535 : 196, 209-210)

นอกจากนี้ฝรั่งเศสยังได้ส่งเสริมให้มีการกีฬาเยาวชน การอักษรศาสตร์ลาว การนาฏศิลป์ การหัตถกรรม การโฆษณา จัดให้มีหนังสือพิมพ์ลาวขึ้นใหม่ และยังคงแต่งเพลงชาติที่ใช้อยู่ในปัจจุบันนี้ขึ้นพร้อมกับเพลงปลุกใจอีกหลายเพลง โดยเริ่มทำตั้งแต่ปี 2484-2488 (ค.ศ. 1941-1945) (สีลา วีระวงส์, 2535 : 210) ผลจากการดำเนินนโยบายดังกล่าวนี้มีส่วนกระตุ้นให้คนลาวตื่นตัวในเรื่องชาตินิยม และนำไปสู่การก่อตั้งขบวนการกู้ชาติขึ้นในลาวขึ้น

สำหรับในส่วนของรัฐบาลไทยนั้นพบว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม (ช่วง พ.ศ. 2481-2487) ได้พยายามหาทางป้องกันนโยบายดังกล่าวจากฝรั่งเศสเช่นกัน ดังเห็นได้จาก บันทึกจากอธิบดีกรมโฆษณาการ ถึงเลขาธิการคณะรัฐมนตรี เรื่องการโฆษณาของฝรั่งเศสในอินโดจีน (ลับ น3010/2476 ลงวันที่ 2 มิถุนายน 2486) ความว่า (สร.0201.37.6/19 ปีก2/3 รายงานความเคลื่อนไหวของอินโดจีนฝรั่งเศส)

“...ในเรื่องการที่จะหาทางแก้ไขและป้องกันไม่ให้เกิดการโฆษณาของฝรั่งเศส ในทำนองนี้ลูกกลมเข้ามาถึงดินแดนที่เราได้มา และในขณะเดียวกันก็เพื่อชักจูงหันให้คนซึ่งอยู่ในความปกครองของฝรั่งเศสหันมานิยมฝ่ายเรา... กรมโฆษณาการใคร่ขอเสนอความเห็นเพิ่มเติมว่า ในงานแสดงวัฒนธรรมของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งจะมีในโอกาสต่อไปนั้น ควรจะมีทางภาคอีสานบ้าง และควรจะมีในจังหวัดซึ่งอยู่ใกล้เคียงกับอินโดจีนฝรั่งเศส เป็นการชักจูงให้คนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงได้มีโอกาส เข้ามาเห็นกิจการและความจริงทางด้านวัฒนธรรมที่แท้จริงของเราด้วย...สังเกตว่า ทางฝรั่งเศสกำลังปลุกปั่นฟื้นฟูวัฒนธรรมลาว...” [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ประชาชนลาวในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองนี้ ได้เกิดความรู้สึกชาตินิยม และในที่สุดนำไปสู่การจัดตั้งขบวนการกู้ชาติขึ้น โดยต้องการปลดปล่อยลาวให้เป็นอิสระ ขณะเดียวกันก็ต้องการรวมลาวซึ่งแตกแยกมานานหลายร้อยปีให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอีกด้วย

ด้วยเหตุนี้ ขบวนการกู้ชาติลาวก็ได้ก่อตัวขึ้นซึ่งมีหลายกลุ่มด้วยกัน ดังเช่น เฉพาะที่แขวงคำม่วนเองก็มีหลายกลุ่ม ได้แก่ กลางปี พ.ศ.2486 (ค.ศ.1943) ที่เมืองท่าแขกได้มีการจัดตั้ง “สมาคมลาวคำม่วนกู้ชาติ” ขึ้นเป็นครั้งแรก (ชาวเวียดนามในลาวก็ได้จัดตั้งกลุ่มชาวเวียดนามขึ้นในลาวโดยใช้ชื่อว่า “เหวียนลี” นอกจากนี้ยังมี กลุ่ม “เรื่องดาว” โดยมีเหวียนวันจุงเป็นผู้นำ และต่อมาเหวียนวันจุงก็ได้ก่อตั้งองค์การ “เวียดมินห์” อยู่ในกลุ่มเรื่องดาว นอกจากนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2487 (ค.ศ.1944) ก็ได้มีการจัดตั้ง “สมาคมชาวหนุ่มสาวรักชาติเมืองท่าแขก” ขึ้น โดยท่านครูสิงคโปร์¹ ลีโคดจุนนะมาลี เป็นหัวหน้า เป็นต้น ส่วนพวกที่เคลื่อนไหวปฏิวัติมาจากแขวงสุวรรณเขต เวียงจันทน์ ประเทศเวียดนาม และประเทศไทย ได้มารวมกันในเขตดังกล่าว โดยเฉพาะเส้นทางหมายเลข 12 (ดวงไซ หลวงพะสี, 1993 : 8-10) นอกจากนี้ในลาวยังมีอีกขบวนการหนึ่งที่สำคัญ คือ เสรีลาวหรือขบวนการลาวอิสระ โดยมีชาวลาวและนักการเมืองอีสานเป็นแกนนำในการเคลื่อนไหว สำหรับการนำเสนอในงานนี้ จะเน้นเฉพาะการเข้าไปมีส่วนร่วมของ ส.ส.อีสานกับขบวนการนี้เท่านั้น ส่วนรายละเอียดของขบวนการนี้จะไม่กล่าวถึง²

จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าการเคลื่อนไหวกลุ่มต่างๆในลาวนั้น มีความเกี่ยวข้องกับคอมมิวนิสต์ “เวียดมินห์” ของเวียดนาม และหากพิจารณาจะพบว่า ในภาคอีสานและลาว ไชจิ มินห์ผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามได้เข้ามาเคลื่อนไหวหาแนวร่วมสนับสนุนขบวนการปฏิวัติของตนในอินโดจีนฝรั่งเศสตั้งแต่ช่วงก่อน พ.ศ.2475 แล้ว (จะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป) ส่วนในเรื่องเขตหรือพื้นที่ที่ดำเนินการเคลื่อนไหวในการกู้ชาติลาว จะพบว่าในระยะแรกมีศูนย์กลางอยู่ที่ เขตเวียงจันทน์ และ แขวงคำม่วน รวมทั้งภาคเหนือของลาว เป็นแกนหลักสำคัญในการเคลื่อนไหว โดยเฉพาะเวียงจันทน์และคำม่วนนั้น มีพื้นที่ไม่ไกลจากสกลนครอันเป็นที่ตั้งของกองบัญชาการเสรีไทยในอีสาน และหรือภายหลังสงครามโลกสิ้นสุดลงทั้งสองเขตนี้ รวมทั้งอีสานตอนเหนือคือสกลนคร นครพนม หนองคายยังคงเป็นพื้นที่สำคัญของการเคลื่อนไหวในการกู้ชาติลาว สำหรับในส่วนของ

¹ บางเล่มสะกดว่า สิงกะโป

² โปรดดูรายละเอียดในงานของสุทัศน์ มั่งไธสง (2539) ส่วนที่จะนำเสนอในที่นี้จะเป็นการนำเสนอในส่วนที่ยังไม่มีการศึกษาโดยเน้นศึกษา ส.ส.อีสานกับขบวนการลาวอิสระ ซึ่งในการศึกษาเรื่องนี้มีจุดมุ่งหมายที่ต้องการชี้ให้เห็นถึงความช่วยเหลือของนักการเมืองอีสานที่มีต่อขบวนการกู้ชาติลาว และความช่วยเหลือนี้ได้กลายเป็นประเด็นการเมืองภายในประเทศ โดยมีการหยิบยกเรื่อง “การแบ่งแยกดินแดนอีสาน” ขึ้นมาเป็นประเด็นสำคัญนำไปสู่การกวาดล้างนักการเมืองอีสานจำนวนหนึ่งโดยเฉพาะสายเสรีไทยในอีสาน

เขตอื่นๆ โดยเฉพาะ จำปาศักดิ์ และหลวงพระบาง หากพิจารณาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์แล้วจะพบว่า ทั้งสองแห่งแทบจะไม่เคยมีบทบาทในการเคลื่อนไหวเรียกร้องเอกราชให้แก่ลาว หากกลับเป็นฝ่ายแกนนำของฝ่ายตรงข้ามกับกลุ่มที่เรียกร้องเอกราชที่เวียงจันทน์ และคำม่วน

ดังนั้นจึงไม่แปลกที่จะพบว่า กลุ่มนายฟอง สิทธิธรรม (ส.ส.อุบลราชธานี) ที่อยู่อีสานใต้มีพื้นที่ติดกับจำปาศักดิ์ แต่กลับมาเคลื่อนไหวอยู่ในเขตนครพนม สกลนคร หรืออีสานเหนือ นอกจากเพื่อขอความร่วมมือจากกลุ่มนายเตียง ศิริขันธ์และสภาภูมิศาสตร์ที่อีสานเหนือเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการติดต่อลาว และเวียดนามแล้ว ยังเป็นเพราะว่า กลุ่มเวียงจันทน์และคำม่วนเป็นแกนนำสำคัญในการกู้ชาติลาวอีกด้วย ดังนั้นในที่นี้จึงแบ่งการนำเสนอเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของขบวนการกู้ชาตินี้เป็น 3 หัวข้อ คือ

1. ผู้นำฝ่ายลาวในขบวนการลาวอิสระหรือขบวนการเสรีลาว¹

จากการศึกษากลุ่มผู้นำขบวนการลาวอิสระในระยะแรก พบว่า ได้แก่ ท่านอุ้น ชนะนิกร นายพลทัม ไชยะสิตเสนา (อดีตเจ้ากรมสรรพาวุธทหารบกลาว) ท่านอุดร ชนะนิกร ท่านบัวจันทร์ อินทวงศ์ ท่านสีลา วีระวงส์ (สีห์พนม พิชิตวรสาร, ในหนังสืองานศพฟอง สิทธิธรรม, 2525 :50) บุคคลเหล่านี้ได้หลบหนีมาพำนักอยู่ในประเทศไทยในช่วงเวลาที่เกิดสงครามระหว่างไทยกับฝรั่งเศสในปี 2483 (ค.ศ. 1940) สืบเนื่องมาจากผู้นำกลุ่มนี้ไม่พอใจฝรั่งเศสที่ปกครองลาว โดยคำนึงถึงผลประโยชน์แต่เฉพาะของชาติตน ฝรั่งเศสยังลงโทษบุคคลที่ขัดขึ้นคำสั่ง ขณะเดียวกันรัฐบาลไทยได้โฆษณาปลุกระดมเชิญชวนประชาชนลาวให้ข้ามแม่น้ำโขงไปร่วมกับรัฐบาลไทย ทำให้กลุ่ม

¹ นอกจากนี้ยังมีชื่อเรียกในหนังสือของ Nina S. Adams and Alfred W. McCoy (1970 :105) ว่า ลาวเป็นลาว (Lao-Pen-Lao) ซึ่งสมาคมนั้นเป็นสมาคมนแรกสุดของขบวนการลาวอิสระ(คณะลาวอิสระ) ตั้งขึ้นที่เวียงจันทน์ มีจุดมุ่งหมายเพื่อสนับสนุนการทำงานของรัฐบาลและพรรคสร้างสามัคคีภายในชาติประชาชนคนแรกคือ พันเอก บง สิริรัตนกุล และได้ขยายสาขาออกไปยัง 4 แขวง คือ หลวงพระบาง(เจ้าสีสุ่มัง สิริสเลิมลัก ประธาน) สะหวันนะเขต (อุ้น ชนะนิกร ประธาน) เขียงขวาง (พุมี่ วงวิจิต ประธาน) และ แขวงคำม่วน (เจ้าสุพานวงค์ ประธาน) และเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2488 สมาชิกในขบวนการชาตินิยมส่วนหนึ่งได้รวมกันเป็น “คณะลาวอิสระ” เพื่อวางแผนประกาศเอกราชและอิสรภาพรวมทั้งเตรียมการจัดตั้งรัฐบาลขึ้นปกครองประเทศ ประกอบด้วย เจ้าสุวันนะพุมานายพลทัม ไชยะสิตเสนา พญาคำม้าว นายพลอุดร ชนะนิกรและท่านอุ้นชนะนิกร เป็นต้น (อุดร วงษ์ทับทิม, 2543 :57-58)

ผู้นำลาวอิสระคาดหวังว่ารัฐบาลไทยอาจให้ความช่วยเหลือในการต่อต้านฝรั่งเศส (สีลา วีระวงส์, 2535 : 206)

นอกจากในส่วนของผู้นำลาวอิสระแล้ว ยังพบว่าในเวลาต่อมาได้มีกลุ่มเจ้าเพชรราช¹ อพยพเข้าสู่ไทยเพื่อมาตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นในกรุงเทพฯในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2489 และต่อมาประมาณปีเศษเจ้าสุภานุวงศ์ได้ติดตามมาอีก นอกจากนี้ยังมีทำวกระต่าย โตนสะโสฤทธิ์ ทำว

¹ ส่วนสาเหตุของการอพยพของกลุ่มเจ้าเพชรราชเพื่อตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นในไทยนั้น เป็นผลมาจากฝรั่งเศสต้องการกลับเข้ามามีบทบาทในลาวอีกครั้งหลังสงครามโลกครั้งที่สอง อย่างไรก็ตามเจ้าเพชรราชได้ถือว่าการปกครองของฝรั่งเศสสิ้นสุดไปแล้ว ในระยะเวลาที่ต่อรองกับฝรั่งเศสนี้ เจ้าเพชรราชได้ให้ท่านโงน ชนะนิกรไปติดต่อแขวงคำม่วน สุวรรณเขต สาระวัน จำปาศักดิ์ ออกเสียงจะรวมอยู่ในอาณาจักรหลวงพระบางหรือไม่ หรือจะกลับไปขึ้นแก่ฝรั่งเศสตามเดิม (3349(นามแฝง),2531 : 100-103) ผลการตอบจาก 4 แขวงก็คือจะรวมราชอาณาจักรเป็นแผ่นดินเดียวกัน ต่อมาเจ้าเพชรราชก็ได้มีโทรเลขกราบทูลขอพระบรมราชโองการประกาศรวมแคว้นทั้ง 4 เป็นอาณาจักรเดียวกัน โดยไม่ฟังเสียงฝรั่งเศส และในวันที่ 7 กันยายน พ.ศ.2488 ก็ได้รับโทรเลขตอบกลับมาจากหลวงพระบางว่า “สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงเรียกร้องขอให้ราชอาณาจักรหลวงพระบางเป็นอาณานิคมฝรั่งเศสต่อไป” เมื่อเป็นเช่นนี้ในที่สุด วันที่ 15 กันยายน 2488(1945)เจ้าเพชรราชก็ได้ขัดพระบรมราชโองการ โดยเจ้าเพชรราชได้ทรงประกาศรวมประเทศลาวให้เป็นอาณาจักรเดียวกันจะแบ่งแยกไม่ได้ (3349(นามแฝง),2531 : 100-103) ต่อมาในวันที่ 10 ตุลาคมปีเดียวกัน เจ้าเพชรราชก็ได้รับโทรเลขจากหลวงพระบางว่า พระเจ้าแผ่นดินได้ปลดเจ้าเพชรราชออกจากตำแหน่งมหาอุปราชและนายกรัฐมนตรีย โดยหาว่าดำเนินนโยบายทางการเมืองไม่ถูกต้องตามความประสงค์ประชาชนลาวและไม่ได้กราบทูลปรึกษากับพระเจ้าแผ่นดินก่อน อย่างไรก็ตามในที่สุดเจ้าเพชรราชจึงตัดสินใจให้ฝรั่งเศสตั้งรัฐบาลลาวอิสระเข้าเมืองไทย ตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นชั่วคราวเมื่อ 4 พฤษภาคม พ.ศ.2489 (3349(นามแฝง),2531 : 100-103) ส่วนทางด้านเจ้าศรีสว่างวงศ์ ซึ่งเป็นประมุขของลาวต่อมาได้แต่งตั้งให้เจ้าสว่างวัฒนามกุฎราชกุมารเป็นผู้ลงนามในสัญญา ความตกลงร่วมกัน (Modus Vivendi) ในวันที่ 27 สิงหาคม พ.ศ.2489 (ค.ศ.1946) สาระสำคัญคือ “เจ้าชีวิตยอมรับฝรั่งเศสกลับเข้ามาปกครองลาวโดยให้รวมอยู่ในเครือสหพันธอินโดจีน” มีผลให้ฝรั่งเศสได้กลับเข้ามาครอบครองลาวโดยถูกต้องตามกฎหมายระหว่างประเทศ และดำเนินการปกครองลาวโดยการจัดตั้งรัฐบาล มีเจ้าสุวรรณราชซึ่งเป็นอนุชาของเจ้าเพชรราชเป็นนายกรัฐมนตรี และต่อมาก็ได้มีการประกาศรัฐธรรมนูญอย่างเป็นทางการ ซึ่งถือว่าเป็นการล้มล้างรัฐบาลลาวอิสระที่ตั้งขึ้นที่เวียงจันทน์ก่อนหน้านี้ และต่อมาในปีเดียวกันนั่นเอง เจ้าบุญคุ้ม ณ จำปาศักดิ์ ก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายกรัฐมนตรีแทนเจ้าสุวรรณราช(สุทนต์ มั่งไธสง,2539 : 105) และในปีนี้การรบกันระหว่างกองทหารฝรั่งเศสกับขบวนการลาวอิสระได้เกิดขึ้นอย่างหนักหน่วง มีผลให้ผู้นำลาวอิสระที่เวียงจันทน์ คำม่วน และที่อื่นอพยพเข้าสู่ไทยตามเจ้าเพชรราชซึ่งย้ายเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯก่อนหน้านี้แล้ว

เกี๋ยง เจ้าสมสนิท เจ้าคำตัน เป็นต้น (3349,(นามแฝง),2531 : 122) ดังนั้นจะเห็นได้ว่า กลุ่มผู้นำลาวได้ใช้ไทยเป็นพื้นที่ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองในลาว

2. กลุ่ม ส.ส.อีสานในขบวนการกอบกู้ชาติลาว

ในงานของสีห์พนม พิษิตวรสาร(ส.ส.สกลนคร) ที่เขียนในหนังสืองานศพของฟอง(2525 : 49) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ผลักดันให้ชาวอีสานตื่นตัวในการช่วยเหลือชาวลาวกอบกู้เอกราชไว้ว่า

“นวนระลึกถึงอดีตกาลที่ผ่านมา ข้าพเจ้ายังจดจำเหตุการณ์ต่างๆ ได้ทุกสิ่งระหว่างเกิดกรณีพิพาทอินโดจีน ทำให้พวกเราชาวอีสานตื่นตัวสนใจในการตื่นรต่อสู้กู้เอกราชของพี่น้องชาวแหลมทองเป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ **พี่น้องชาวลาวที่อยู่ทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง** ท่านอาจารย์ฟองได้ย้าให้ข้าพเจ้าฟังอยู่เสมอว่าประวัติศาสตร์ไทยและลาวทิ้งกันไม่ได้ สมัยพระมหจักรพรรดิครองกรุงศรีอยุธยาถูกพม่าเข้าศึกเข้ามาแย่งยึดกองทัพของเจ้าไชยเชษฐาธิราช แห่งราชอาณาจักรลาวเคยยกกำลังมาช่วยตีพม่าจนทำให้...ได้ร่วมกันทรงสร้างพระธาตุศรีสองรักไว้... ฉะนั้นในเวลาทีลาวเดือดร้อน เราก็พลอยเดือดร้อนด้วย ท่านอาจารย์ปรารภน่าจะได้เห็นพี่น้องของเราในแหลมทองหลุดพ้นจากการเป็นเมืองขึ้นของต่างชาติและพ้นจากอิทธิพลของจักรวรรดินิยม...” [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

จากข้อความข้างต้นนี้จะเห็นถึง แรงผลักดันสำคัญที่ทำให้ ส.ส.อีสานและคนอีสานกลุ่มหนึ่งได้เข้าร่วมในขบวนการกอบกู้เอกราชของลาวขึ้น และจากงานเขียนของสีห์พนม พิษิตวรสาร และงานของนายผล แสนสระดี รวมทั้งบันทึกของบุตรชายนายฟอง สิทธิธรรมในหนังสืองานศพนายฟอง ทำให้ทราบว่า นายฟอง สิทธิธรรม (ส.ส.อุบลราชธานี) เป็นแกนนำที่สำคัญยิ่งคนหนึ่งในการเคลื่อนไหวกู้ชาติลาว¹ ส่วนแนวคิดในเรื่องการกอบกู้ชาติลาวของนายฟอง สิทธิธรรม นั้นยังเห็นได้จากงานเขียนของนายผล แสนสระดี(ส.ส.ขอนแก่น ปี2480) ที่เขียนถึงนายฟอง (2525 :47) ไว้ว่า

¹ สำหรับบทบาทและความสำคัญของนายฟอง สิทธิธรรมในลาวนั้นได้รับเชิญให้เป็นนายกรัฐมนตรีลาวในสมัยก้อเอกราชของลาวด้วย (ดูได้จากบุตรของนายฟอง ได้เขียนถึงพ่อในหนังสืองานศพ2525 : 31)

“...เพราะความรักชาติบ้านเมืองนี้เอง หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ฝรั่งเศสซึ่งได้แสดงความยิ่งใหญ่ได้เข้ายึดครองประเทศลาวจะเอาเป็นข้าอีกครั้งหนึ่ง เพราะความที่เป็นบ้านพี่เมืองน้องเดียวกันกับเรา ด้วยความเป็นนักชาตินิยมของพี่ฟอง จึงมีอาจจะนั่งทนดูตายอยู่ได้ จึงได้รวบรวมสมัครพรรคพวกนักการเมือง พี่น้องประชาชนและลูกศิษย์ลูกหาชาวอีสาน เป็นขบวนการข้ามโขงเข้าไปช่วยพวกลาวอิสระทำการต่อต้านผู้รุกรานฝรั่งเศสจนสุดชีวิต ซึ่งยอมเป็นที่ทราบดีในบรรดานักการเมืองและขบวนการกู้ชาติลาวอิสระเป็นอย่างดีอยู่โดยทั่วไป..”

[เน้นคำโดยผู้วิจัย]

นอกจากนี้ นายฟอง สิทธิธรรมยังได้ชักชวนญาติมิตรและลูกศิษย์ ดังเช่น นายผล แสนสระดี (ส.ส.ขอนแก่น) ก็ได้เข้าร่วมในขบวนการกู้ชาติลาว ซึ่งเห็นได้จากหนังสืองานศพของนายผล แสนสระดีที่ พ.ต.สีห์พนม พิตติวรสาร ได้เขียนถึงนายผลไว้ว่า (2538 : 7) “เมื่อปี 2489 ขบวนการลาวอิสระเกิดขึ้น ทำการกอบกู้เอกราชลาวให้พ้นจากแอกของจักรวรรดินิยมฝรั่งเศส ผมกับพี่ผลก็ได้เข้าร่วมกับขบวนการนี้ต่อสู้ด้วยกันมาจนกระทั่งเวียงจันทน์แตก รัฐบาลลาวพลัดถิ่นย้ายหนีมาอยู่ที่กรุงเทพฯ ตั้งสำนักงานอยู่บ้านไทรโย¹ ซ้ำงหัวลำโพง พี่ผลก็ยังเป็นที่ปรึกษาฝ่ายการเมืองให้รัฐบาลลาวของพระยาคำม้าว (นายกรัฐมนตรีลาวพลัดถิ่น) อยู่จนกระทั่งปี 2493 รัฐบาลลาวพลัดถิ่นเจรจา กับฝรั่งเศสได้เอกราชแล้ว จึงกลับไปเวียงจันทน์ “

นอกจากนี้ยังมี พ.ต.สีห์พนม พิตติวรสาร หลังจากออกประจำการในเดือนมกราคม พ.ศ.2489 ก็ได้อาสา นายฟอง สิทธิธรรมไปร่วมงานกับขบวนการลาวอิสระทันที และได้ร่วมข้ามแม่น้ำโขงไปกับนายกาญจน์ แสงสิงแก้ว เจ้าของโรงสีนครพนมและเจ้าของกิจการเดินเรือในแม่น้ำโขง ที่ให้ความช่วยเหลือในเรื่องพาหนะในการเดินทางในแม่น้ำโขง รวมทั้งยังมีนายประสาร ทองภักดี (อดีตรองอธิบดีกรมศาสนา) และท่านสีลา วีระวงส์ (อดีตที่ปรึกษากระทรวงธรรมการของลาว) และเป็นตัวแทนของนายฟองในนครเวียงจันทน์ และมีอาจารย์อัมพร สุวรรณบอล (ส.ส.ร้อยเอ็ดปี พ.ศ.2490) เป็นอีกท่านหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญ นอกจากนี้ นายฟองยังได้ติดต่ออ้วนวอน

¹ บ้านหลังนี้เป็นบ้านของร.ต.ท.เชื้อ สุวรรณศรี ซึ่งพันเอกช่วง เขวงศักดิ์สงคราม รัฐมนตรีมหาดไทยได้เข้าไปครอบครองของนายกะต่าย โตนสะโสลิด พักอาศัย ส่วนคนอื่นๆ นายปรีดี พนมยงค์ได้จัดให้พักอาศัยที่บ้านคิงส์ดอนที่ปากซอยสาทร 1 สำหรับในซอยพิบูล สาทร 9 เป็นที่พักของเจ้าสุพานวงศ์และสมาชิกอีกจำนวนหนึ่ง (อุตร วงษ์ ทับทิม, 2543 : 74)

ขอให้ลูกศิษย์ที่ได้ตั้งหลักฐานอยู่ที่สหรัฐอเมริกา คือ ดร.เซ็ง ปทุมรัตน์ ให้เข้ามาร่วมงานด้วย (สีห์พนม พิษิตวรสาร, 2525 :50) รวมทั้งยังมีน้องชายของนายฟอง สิทธิธรรมเข้าร่วมรบอีกด้วย คือ นายพิมล สิทธิธรรม (จนได้รับยศร้อยเอกแห่งกองทัพลาวอิสระในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สองยุคใหม่) (ฟอง สิทธิธรรม, 2525:45)

นอกเหนือจากกลุ่มนายฟอง สิทธิธรรมแล้ว จากการศึกษาพบว่า ยังมี ส.ส.อีสานอีกกลุ่มหนึ่งคือ กลุ่มที่จัดตั้งเสรีไทยในอีสาน โดยมีนายเตียง ศิริขันธ์ เป็นแกนนำสำคัญในการมีส่วนร่วมจัดตั้งเสรีลาว โดยในงานของสีห์ พิษิตวรสาร (2525 : 51) ได้กล่าวถึงนายเตียง ศิริขันธ์ไว้ว่า “ท่านอาจารย์เตียง ศิริขันธ์...ไม่แต่งงานของเสรีไทยเท่านั้น ท่านยังมีส่วนอย่างสำคัญในการเริ่มจัดตั้งเสรีลาวขึ้นในประเทศไทย...” และตรงกับบันทึกความทรงจำของนายอุ้น ชนะนิกรที่เขียนเรื่องลาวอิสระ (Murdoch. and 3264, translated.1975 :6-7) ไว้ว่า เขาได้รับการแนะนำจากไพโรจน์ ชัยนามให้รู้จักกับเตียง ศิริขันธ์ และจำลอง ดาวเรือง ผู้นำระดับสูงของกลุ่มเสรีไทยในอีสาน และนายเตียงได้ให้ความหวังในอิสรภาพของลาว และได้ตกลงกับท้าวอุ้น ชนะนิกร¹ ให้เข้าร่วมงานกับขบวนการเสรีไทยในอีสาน รวมทั้งการเป็นผู้นำระดับสูงในขบวนการเสรีลาวและการร่วมมือกับอเมริกัน หลังจากนั้นท้าวอุ้น ชนะนิกร ก็ได้เดินทางมาที่สกลนครและจัดตั้งกองทหารขึ้นที่เทือกเขาภูพาน และที่เทือกเขาภูพานนี้ได้ใช้เป็นศูนย์กลางในเดินทางไปติดต่อกับชาวลาวในฝั่งซ้ายให้เข้าร่วมกับขบวนการทั้งที่เวียงจันทน์ ท่าแขก(ฝั่งตรงข้ามนครพนม) และสุวรรณเขต (Murdoch. and 3264, 1975 :9-11) นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากนายเตียง ศิริขันธ์ โดยนายเตียงได้ส่งมอบเงินช่วยเหลือจำนวนมากผ่านทางโง่น ชนะนิกร (อุตร วงษ์ทับทิม, 2543 : 76)

ในงานของอุ้น ชนะนิกร ยังได้กล่าวถึงบทบาทของนายเตียง ศิริขันธ์เกี่ยวกับการฝึกทหารที่ค่ายภูพานรวมทั้งการฝึกทหารของเสรีลาว (Murdoch. and 3264, 1975 :9-11) ซึ่งในหนังสือ

¹ ท้าวอุ้น ชนะนิกร นี้ก่อนหน้าเป็นหัวหน้าลาวอิสระประจำเมืองสะหวันนะเขต (หรือสุวรรณเขต) เคยทำงานในกรมโฆษณาการของไทย และได้ใช้สายสัมพันธ์ที่ดีกับพันตรี เจมส์ ธรอมสัน แห่งหน่วยบริการด้านยุทธศาสตร์ของสหรัฐอเมริการ่วมเป็นหุ้นส่วนในการทำธุรกิจการค้าผ้าไหม ขณะเดียวกันก็ติดต่อขอรับการสนับสนุนด้านการเงินและอาวุธยุทโธปกรณ์จากทางนายเตียง ศิริขันธ์ โดยได้รับคำแนะนำจากพันตรีเจมส์ ธรอมสัน (อุตร วงษ์ทับทิม 2543 : 75) เป็นที่น่าสังเกตว่า ในบันทึกของอุ้น ชนะนิกร (แปลเป็นภาษาไทย, 2520)ซึ่งตีพิมพ์เป็นภาษาลาวในปี 2513 ได้กล่าวถึงการแตกแยกกับกลุ่มเสรีไทยอีสานหลังสงครามยุติ ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากเรื่องอาวุธที่ฝ่ายเสรีไทยขอยืมไปใช้สนามก่อน แล้วจะส่งคืนให้ภายหลัง(ดูรายละเอียดในอุ้น ชนะนิกร ,2520) ประเด็นการแตกแยกนี้หากพิจารณางานเขียนชิ้นอื่นของไทยที่มีผู้บันทึกจะไม่ได้กล่าวถึงในเรื่องนี้

ประวัติของนายพลสิงกะโปของลาวก็ได้ระบุว่า ขบวนการเสรีไทยเคยรับคนลาวรักชาติมาฝึกอาวุธ ในค่ายเสรีไทยบนเทือกเขาภูพานระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 อยู่ในความรับผิดชอบของครูครอง จันดาวงศ์ ภายใต้การอำนวยการของนายเตียง ศิริขันธ์ รมช.มหาดไทย โดยอยู่ในการนำส่งสูงสุดของ นายปรีดี พนมยงค์หัวหน้าขบวนการเสรีไทย (อ้างจากหนังสือที่ระลึกไขแสง สุกใส, วัฒน วรรณ ยวงกรู, 2543 :81) อย่างไรก็ตาม ต่อมาเสรีลาวได้มีการไปตั้งค่ายใหม่ที่ห้วยดอนตาล(เป็นเกาะในแม่น้ำโขงในหมู่บ้านคานท่าชัน (Khan Tachan village)ซึ่งใกล้กับบ้านหมากสีดา ดังนั้นจะเห็นได้ว่า กลุ่มเสรีไทยอีสานโดยเฉพาะนายเตียง ศิริขันธ์ และกลุ่มของนายฟอง สิทธิธรรมทั้งสองกลุ่มนี้มีบทบาทสำคัญในการเป็นแกนนำร่วมก่อตั้งขบวนการเสรีลาว (Murdoch. and 3264, 1975 :9-11)

ส่วนจุดประสานความร่วมมือของ ส.ส.อีสานสองกลุ่มนี้ เริ่มในปี พ.ศ.2488 นายฟอง สิทธิธรรมได้เดินทางข้ามไปทึนครเวียงจันทน์ โดยมีท่านบัวจันทร์ อินทวงศ์เป็นผู้นำเข้าเฝ้าองค์ มกุฎราชกุมารเจ้าฟ้าสว่างวัฒนา (ขณะนั้นพระเจ้าศรีสว่างวงศ์ทรงเป็นเจ้ามหาชีวิต) เพื่อขอรับรอง ให้พระองค์เป็นผู้นำประชาชนในการกอบกู้เอกราชจากฝรั่งเศส โดยให้รับทรงดำเนินการเจรจาขอ รับเอาอาวุธยุทโธปกรณ์จากกองทหารญี่ปุ่นในประเทศลาวไว้ เนื่องจากสถานการณ์ขณะนั้น ญี่ปุ่นเองก็ทราบดีว่าตนเองจะต้องแพ้สงคราม ประกอบกับญี่ปุ่นเองก็มีนโยบายจะมอบอาวุธ ยุทโธปกรณ์แก่ฝ่ายที่ต้องการปลดแอกตนเองจากชาติมหาอำนาจ ผลการเข้าเฝ้าทำให้นายฟอง สิทธิธรรมผิดหวังอย่างมาก ก็คือ มกุฎราชกุมารมองว่าลาวเป็นประเทศเล็กจะขัดขวางมหาอำนาจ ได้อย่างไร ในที่สุดนายฟอง สิทธิธรรม(อุบลราชธานี)ได้หันมาปรึกษากับ นายเตียง ศิริขันธ์(ส.ส. สกลนคร) นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (ส.ส.อุบลราชธานี) นายถวิล อุดล (ส.ส.ร้อยเอ็ด) นายจำลอง ดาวเรือง (ส.ส.มหาสารคาม) และนายผล แสนสระดี (ส.ส.ขอนแก่น) โดยขอให้ช่วยกันจัดตั้งขบวนการเสรีลาวขึ้น โดยประชาชนลาวเพื่อปลดปล่อยลาว (สีหพันธ์ พิษิตวรสาร, 2525 :50) นอกจากนี้ ยังมีนายทิม ภูริพัฒน์ (ส.ส.อุบลราชธานี)เข้าร่วมในกลุ่มนี้ด้วย

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าเมื่อแนวคิดทางการเมืองในเรื่องการกอบกู้เอกราชของชาติลาวของนัก การเมืองอีสานทั้งสองกลุ่มนี้ตรงกัน จึงได้ร่วมมือกันในการเคลื่อนไหวทางการเมืองนอกสภาขึ้น และเป็นที่น่าสังเกตว่า นายเลียง ไชยกาล (ส.ส.อุบลฯ) ซึ่งเวลาต่อมาได้ร่วมกันก่อตั้งพรรคประชาธิปไตยร่วมกับนายฟอง สิทธิธรรมก็ไม่ได้เข้าร่วมอยู่ในขบวนการนี้

3. การเคลื่อนไหวของกลุ่ม ส.ส.อีสานในการกู้ชาติลาว

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ส.ส.อีสานกับผู้นำขบวนการลาวอิสระในช่วงแรกสุด อยู่ในช่วงสมัยกรณีพิพาทอินโดจีน โดยนายพลทิม ไชยะสิตเสนา (อดีตเจ้ากรมสรรพาวุธทหารบก ลาว) เป็นตัวจักรสำคัญในการจัดตั้งขบวนการเสรีลาว และได้เข้าร่วมประชุมกับนายเตียง ศิริขันธ์ และนายทหารฝ่ายสัมพันธ์มิตรทั้งอังกฤษและอเมริกัน ที่ป่าดงพระเจ้าทางด้านติดกับบ้านหนองหลวง อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร ซึ่งเป็นฐานกำลังแห่งหนึ่งของเสรีไทยในภาคอีสาน ที่ประชุมได้มอบหมายอำนาจทั้งด้านการเมืองและการทหารให้ไปจัดตั้งขบวนการเสรีลาวขึ้นที่นครเวียงจันทน์ (ต่อมาได้แปรสภาพเป็นขบวนการลาวอิสระ) (สีห์พนม พิชิตวรสาร, 2525 : 51) ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ค่ายของเสรีไทยในจังหวัดสกลนครไม่เพียงแต่เป็นศูนย์กลางแห่งการเคลื่อนไหวของเสรีไทยในอีสานเท่านั้น แต่ยังเป็นจุดเริ่มต้นของขบวนการเสรีลาวในไทยอีกด้วย

เมื่อมีการจัดตั้งขบวนการกู้ชาติลาวแล้วพบว่า ในบันทึกของนายพรหม สุตรสุคนธ์ อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดนครพนม และอดีตเสรีไทย ระบุว่า ในปี พ.ศ. 2488 ถูกย้ายมาอยู่ที่บ้านเกิดจังหวัดนครพนม ได้ทำหน้าที่ช่วยเหลือคณะลาวกู้ชาติและเวียดนาม ทั้งให้ความช่วยเหลือเรื่องขนอาวุธ ข้ามโขงและช่วยอำนวยความสะดวกเมื่อคณะลาวกู้ชาติโดนฝรั่งเศสโจมตีจนต้องอพยพจากเมืองท่าแขกมาหลบภัยที่นครพนม (อ้างจากหนังสือที่ระลึกไขแสง สุกใส, 2543 : 80)¹ ต่อมาเมื่อญี่ปุ่นยอมจำนนในช่วงสงครามนั้น ทหารฝ่ายญี่ปุ่นในแขวงคำม่วนได้มอบปืนและลูกกระสุนให้แก่ฝ่ายลาวกู้ชาติด้วย (ดวงไช หลวงพะสี, 1993 : 21) นอกจากนี้ฝ่ายเจ้าสุภานุวงศ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศของลาวอิสระ และหัวหน้าผู้รักษาแขวงคำม่วนได้ขอร้องให้นายฟอง สิทธิธรรม (ส.ส.อุบลฯ) และกลุ่มแกนนำเสรีไทยอีสานขอรับการสนับสนุนอาวุธยุทโธปกรณ์จากเสรีไทย ผ่านพ.ต.สีห์พนม พิชิตวรสาร ซึ่งฝ่าย ส.ส.อีสานเหล่านี้ก็ได้ตกลงในเรื่องนี้ (สีห์พนม พิชิตวรสาร, 2525 : 51) ด้วยเหตุนี้จึงเป็นไปได้ว่าน่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช (ส.ส.พระนคร) ตั้งคำถามกับนายปรีดี พนมยงค์ (นายกรัฐมนตรี) ว่า (รายงานการประชุมสภา 16/2489 สามัญสมัย 2 ชุดที่ 4 วันที่ 25 มีนาคม 2489)

¹ สำหรับไขแสง สุกใสเองในวัย 15-16 ปีก็เคยได้ช่วยขนอาวุธข้ามโขงสำหรับช่วยลาวและเวียดนาม

“ทางสหประชาชาติได้นำอาวุธยุทธภัณฑ์เป็นจำนวนมากมาส่งให้แก่
กระบวนการเสรีไทย ข้าพเจ้าอยากทราบว่ารัฐบาลนี้จะมีนโยบาย
รวบรวมอาวุธเหล่านั้นมาอยู่ในแหล่งกลางหรือไม่ เพื่อมิให้อาวุธ
เหล่านี้ตกไปอยู่ในมือผู้ทุจริต หรือตกไปอยู่ในมือต่างประเทศ ซึ่งปรากฏ
ว่ากำลังรบกันอยู่ในขณะนี้หรือไม่ ซึ่งทำให้รัฐบาลต้องลำบากใจ เป็นต้นว่า
ส่งไปประเทศใกล้เคียงซึ่งต่อสู้ไม่ใช่เรื่องคนไทย และใช้อาวุธเมืองไทย ซึ่ง
จะทำให้รัฐบาลลำบากใจเป็นอันมาก.” [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

สำหรับคำตอบที่นายปรีดี พนมยงค์ ตอบในสภานั้น (รายงานการประชุมสภา 16/2489
สามัญสมัย 2 ชุดที่ 4 วันที่ 25 มีนาคม 2489) ก็คือ

“...ข้าพเจ้าไม่ได้เอาอาวุธเสรีไทยส่งไปให้ที่ไหนเลย ซึ่งที่โน่นเขา
อาจจะซื้ออาวุธที่ไหน ก็คือ อาวุธเถื่อน หรือที่ฝ่ายสัมพันธมิตรทิ้งผิดที่
ทิ้งให้พวกฝรั่งเศสแล้วทิ้งปืนลงมามากมาย แต่พวกพื้นเมืองเอามา
ขายหรือจะซื้อที่ไหนที่ไหน ข้าพเจ้าไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับอะไรทั้งสิ้น...” [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากการรัฐประหารในเดือนพฤศจิกายน 2490 ของจอมพล ป.พิบูล
สงครามนั้น เมื่อฝ่ายคณะรัฐประหารตรวจค้นบ้านนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เมื่อวันที่ 3 ธันวาคม
พ.ศ.2490 ยึดอาวุธได้ รวม 77 รายการ¹ (กจข.สร.0201.37.6/23 ปีก 1 กรณีพิพาทระหว่างญวน
กับฝรั่งเศส) นอกจากคณะรัฐประหารจะค้นบ้านนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์แล้ว ยังได้ทำการค้นบ้าน
และยึดอาวุธที่บ้านนักการเมืองคนอื่นในสายเสรีไทยอีกด้วย เช่น บ้านนายทอง กันทรารม (ส.ส.
แพร่ และจัดตั้งเสรีไทยที่ จ.แพร่) (กจข.สร.0201.37.6/23 ปีก 1) และการค้นพบอาวุธที่บ้านนาย

¹ จากบัญชีอาวุธที่ยึดได้จากบ้านนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (ส.ส.อุบลฯ) ที่กรุงเทพฯพบว่า ส่วนใหญ่เป็นอาวุธที่
ชำรุดแล้ว ดังเช่น ปืนเล็กสั้น มุสเกตตอง (2 กระบอก) ปืนเล็กยาวของญี่ปุ่น (12 กระบอก) ปืนเล็กยาวเมาเซอร์
(8 กระบอก) ปืนกลมือสแตน (3 กระบอก) ปืนกลมือ ปืนกลเบาอคสะกิส ปืนกลเบาเบรานิง อย่างละ 1
กระบอก ปืนกลเบาญี่ปุ่น (4กระบอก) ปืนกลหนักญี่ปุ่น (2 กระบอก) ปืนกลหนักเบรานิง (2กระบอก) เป็นต้น
เป็นที่น่าสังเกตว่าอาวุธที่ยึดได้นี้จะพบว่ามียาของฝ่ายญี่ปุ่นอยู่ด้วย ในช่วงที่มีการค้นอาวุธของบ้านนักการเมือง
เมืองฝ่ายเสรีไทย ยังพบว่าคณะรัฐประหารยังค้นบ้านชาวเวียดนามที่สงสัยว่า มีอาวุธสงครามครบครองอีกด้วย
ส่วนเหตุที่ตรวจค้นก็คือ ไม่เป็นการสมควรที่ชาติอื่นจะมาสสมอาวุธในไทย จะทำให้ฝ่ายสหประชาชาติตั้งข้อรัง
เกียจว่าไทยช่วยให้ฝ่ายคอมมิวนิสต์ทำลายประเทศฝรั่งเศสได้ (สร.0201.37.6/23 ปีก 1)

ทองอินทร์ ภูริพัฒน์(ส.ส.อุบลฯ) ครั้งนี้ทำให้ข่าวเรื่องการวินาศกรรมของฝ่ายมหาชนรัฐดูจริงจังมากขึ้นและเป็นการสร้างความชอบธรรมมากยิ่งขึ้นให้แก่ฝ่ายรัฐประหาร(สุชาติชัย ยิ้มประเสริฐ,2532: 90)

อย่างไรก็ตาม นอกเหนือจากอาวุธที่ขอลจากฝ่ายเสรีไทยในอีสานแล้ว ยังพบว่าฝ่ายลาวอิสระนำโดยเจ้าเพชรราชยังได้มีการจัดซื้ออาวุธที่กรุงเทพฯเพื่อใช้ในการกู่ชาติลาว โดยได้ขอยืมเงินจากหลวงเสรีเริงฤทธิ์ 50,000 บาท เพื่อนำมาซื้ออาวุธในการกู่ชาติอีกด้วย ดังปรากฏจากงานเขียนของ (3349 (นามแฝง),2531:123) ความว่า

“...เมื่อสงครามเอเชียบูรพาเสรีจลันลง ปืนเถื่อนมีมาก ครั้งแรกก็ซื้อได้ราคาถูกระบอบหนึ่ง 80 บาท 100 บาทเท่านั้น.. ระยะนั้นชาติญวน เขมร พม่า อินโดนีเซีย ก็คิดกู่ชาติ... การซื้อปืนกู่ชาติขณะนั้นแย่งกันซื้อถึง 5 ประเทศ ราคาปืนเถื่อนก็สูงขึ้นอีกหลายเท่าตัว เสด็จ(เจ้าเพชรราช) จึงนัดประชุม 5 ชาติเป็นการลับตกลงสาระสำคัญ...คือ การสืบสวนแหล่งค้าปืนเถื่อน ถ้าชาติใดสืบพบแล้ว ไม่ต้องแย่งกันชาตินั้นๆก็เป็นคนซื้อคนเดียว เมื่อพอความต้องการแล้วชาติอื่นจึงซื้อได้ บางชนิดขณะพบไม่มีเงินก็ช่วยกัน เช่น กู่ชาติเขมรพบแหล่งแต่ไม่มีเงิน ลาวก็ขอยืมให้ถึงครึ่งหมื่นบาทขณะนี้ยังไม่ได้ชำระ...”

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ทางด้านอาวุธนั้นนอกเหนือจากฝ่ายเสรีไทยอีสานได้ให้ความช่วยเหลือแล้ว ทางผู้นำลาวยังได้จัดซื้ออาวุธเพื่อใช้ในการต่อสู้เอกราชอีกด้วย และเป็นที่น่าสนใจว่ากรุงเทพฯนอกจากจะเป็นศูนย์กลางแห่งการเคลื่อนไหวของผู้นำพื้นเมืองในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้ว ยังเป็นศูนย์กลางของการค้าอาวุธเถื่อนอีกด้วย และมีข้อที่น่าสนใจยิ่ง ประการหนึ่งก็คือ เรื่องเงินที่ใช้ซื้ออาวุธของกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านนั้น ส่วนหนึ่งได้มาจากการค้าทองคำและฝิ่นดังปรากฏในรายงานของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ถึงนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ.2491 ความว่า (กจช. (2)สร.0201.86/21) “...หนังสือพิมพ์สิงคโปร์ ฟรีเพรสส์ในเมืองสิงคโปร์ได้ลงข่าวว่าองค์การซึ่งจัดตั้งขึ้นเพื่อจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของอินโดนีเซีย รวมทั้งทองคำและฝิ่นอย่างลับๆ สำหรับหาผลกำไรไปจัดซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์และเครื่องอุปกรณอื่นๆส่งไปอินโดนีเซีย นั้น ได้ย้ายเข้ามาตั้งขึ้นเพื่อดำเนินการอยู่ในกรุงเทพฯแล้ว..” ในงานของ Alfred W. McCoy ได้กล่าวในเรื่องนี้ไว้ว่า (2537 : 201-202) ราคาฝิ่นนำเข้าเพิ่มสูงมากหลังการปฏิวัติ 2490 กลไกการควบคุมที่ค่อนข้างเข้มแข็งของรัฐทำให้ฝิ่นเป็นแหล่งรายได้ที่น่าสนใจ พ.ศ.2492 ฝิ่นที่ขายในช่องยา

ฝิ่นไทยเกือบทั้งหมดเป็นฝิ่นของเอเชียอาคเนย์ ปี 2497 เจ้าหน้าที่ศุลกากรอังกฤษในสิงคโปร์กล่าวว่า กรุงเทพฯเป็นจุดศูนย์กลางการค้าฝิ่นที่ใหญ่ที่สุดในเอเชียอาคเนย์

อย่างไรก็ตาม หลังจากเวียงจันทน์แตกในปี พ.ศ.2489 ขบวนการลาวอิสระได้อพยพข้ามพากมาอยู่ที่หนองคายก่อน ส่วนท่านสุภานุวงศ์เมื่อหายป่วยที่นครพนมแล้ว จึงได้เดินทางขึ้นไปสมทบที่หนองคาย แล้วทั้งหมดก็ได้อพยพเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ สำหรับที่พักในกรุงเทพฯรัฐบาลไทยในสมัยนายปรีดี พนมยงค์ได้ให้คณะลาวกู้ชาติมาตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นในกรุงเทพฯโดยจัดบ้านพักอาศัยให้สามหลังคือ บ้านไชโย บ้านคิงดอล (บางแห่งสะกดคิงส์ดอน) และบ้านทุ่งมหาเมฆ (หนังสือที่ระลึกไขแสง สุกใส,2543 :80)

สำหรับทางด้านลาวท่านกระต่าย โตนสะโฮฤทธิ(รมต.คลังของรัฐบาลลาวอิสระ) ก็ได้อพยพครอบครัวจากปากเซเข้ามาลี้ภัยอยู่ที่อุบลฯ นายฟอง สิทธิธรรมได้มอบบ้านที่อุบลฯให้เป็นที่พักอาศัยชั่วคราว ต่อมาก็อพยพเข้ามาอยู่กรุงเทพฯทั้งหมด (สีห์พนม พิชิตวารสาร,2525 : 53) และในงานของสีห์พนม พิชิตวารสารกล่าวไว้ว่า (2525 : 53) “พวกที่หนีเข้ามาไม่ว่า ลาวอิสระ เขมรอิสระ เวียดนามอิสระ ก็ได้รับความสะดวกสบายอย่างพอเป็นไป ไม่มีความเดือดร้อน โดยเฉพาะลาวอิสระนั้นขาดเหลือเพื่อพ่ายสิ่งใด **พี่น้องชาวอีสานมีหนทางช่วยเหลือกันได้ก็ช่วยเหลือกันไป** ทางท่านอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ หัวหน้าใหญ่เสรีไทย ท่านได้สนับสนุนให้จัดตั้งสันนิบาตเอเชียอาคเนย์..เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันและกันในระหว่างสี่ชาติทุกด้าน..” [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

ส่วนความเคลื่อนไหวของลาวและเวียดนามอิสระในไทย เท่าที่ทราบจากเอกสารของฝ่ายรัฐบาลไทยได้ประมวลขึ้นทำให้ทราบว่า ลาวอิสระได้จัดตั้งเจ้าหน้าที่รัฐบาลดังนี้ คือ เจ้าเพชรราช (นายกรัฐมนตรี) พระยาคำม่วน (รองนายกรัฐมนตรี) ท้าวอุ่น เจ้าสุวรรณพรหมา ท้าวสุวรรณศรี ท้าวเกลื่อง ท้าวกระต่าย ท้าวสมสนิท เจ้าคำพัน เป็นกรรมการ ทั้งหมดนี้เป็นหัวหน้า ตั้งที่ทำการอยู่ ณ กรุงเทพฯ และมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายเสนาดังนี้ ท้าวภูมิ ท้าวอู่ ท้าวฟอง ท้าวคำสุข ท้าวสิงกะโป ท้าวฝิ่น ท้าวภูวงส์ ท้าวสิงห์ ท้าวบุญธรรม ท้าวอุตะมะ ส่วนการแบ่งกำลังได้จัดแบ่งดังนี้ (กจช. สร. 0201. 37.6/21 ปีก 2) คือ ด้านเหนือ ตั้งแต่เขตเวียงจันทน์ถึงแดนจีน ท้าวสุข เป็นหัวหน้า มีกำลัง 1,000 คน ด้านใต้ ตั้งแต่เขตท่าแขก แขวงคำม่วนถึงแดนเขมร ท้าวสิงคโปร์เป็นหัวหน้า มีกำลัง 1,000 คน สำหรับเรื่องนี้ มีประเด็นที่น่าสังเกตดังนี้เป็นที่น่าสนใจว่า

ประการแรก ในช่วงนี้ฝ่ายเวียดนามอิสระก็ได้มีการตั้งรัฐบาลขึ้นในไทย โดยเฉพาะในอีสาน เช่นกัน โดยตั้งที่จังหวัดอุดรธานี ดังเช่น เหวียนกวี นายกรัฐมนตรี ร.ท.ปิ่น เป็นรองนายกรัฐมนตรีและองค์การทหาร นายกวาง องค์การกสิกรรม ฯลฯ และเฉพาะในเขตนครพนมยังมีการจัดแผนกต่างแบ่งงานให้ชาวเวียดนามรับผิดชอบ (กจช. สร.0201.37.6/21 ปีก 2) สำหรับในเรื่องนี้นั้น หากพิจารณาจะพบว่ากลุ่มชาวเวียดนามในอีสานเป็นกลุ่มที่บทบาทสำคัญในการมีส่วนช่วยกู้ชาติลาว ดังปรากฏในงานของดวงไซ หลวงพะสี (1993 : 7) กล่าวว่า “นอกจากบรรดาพนักงานลาว-เวียดนามดำเนินการเคลื่อนไหวปฏิวัติปิดล้อมอยู่ด้วยกันในลาวแล้ว ยังติดต่อพัวพันกับพี่น้องชาวลาวและเวียดนามที่อยู่ในไทยอีกด้วย” เมื่อเป็นเช่นนี้จึงไม่แปลกที่จะพบบทความของฝ่ายโลกเสรีที่กล่าวว่า คอมมิวนิสต์เวียดนามหนุนหลังขบวนการเคลื่อนไหวต่างๆในลาว ดังเช่น หนังสือพิมพ์ The New York Times ลงบทความ“Laos Insurgents Cause Thai Fears” December 9,1950 ความว่า ขบวนการจลาจลในประเทศลาวซึ่งเวียดนามให้การบงการของคอมมิวนิสต์หนุนหลังอยู่ และได้ทวีความเข้มแข็งขึ้นทุกทีนั้น กำลังทำให้เกิดความกังวลกันมากขึ้นในไทย

ประการที่สอง นอกเหนือจากการอพยพของผู้ลาวอิสระแล้วยังพบว่า ในช่วง พ.ศ. 2491-2492 ราษฎรลาวฝั่งซ้าย ได้อพยพมาอยู่อาศัยในอาณาเขตของไทยบริเวณชายแดนอีกด้วย ดังเช่น ที่อำเภอด่านซ้ายและอำเภอก้อลี่ ในเขตจังหวัดเลยรวม 841 คน ทางราชการได้ปลดอาวุธ 42 กระบอก เป็นต้น (กจช. (1) มท.3.1.7.2/1กระทู้ถาม ส.ส.เรื่องการปลดอาวุธผู้อพยพจากประเทศลาว 14-18 กันยายน 2500)

ในส่วนความเคลื่อนไหวของ ส.ส.อีสานกับขบวนการลาวอิสระพบว่า หลังการรัฐประหาร พฤศจิกายน พ.ศ.2490 จากรายงานฝ่ายทหารมณฑล 3 ถึงผู้บัญชาการทหารบก ในวันที่ 17 ธันวาคม พ.ศ.2490 ทำให้ทราบว่า (กจช.สร.0201.32/14)

“ เมื่อ 14 ธ.ค.90 นายจัด สีทอง จ่าจังหวัดสกลนครได้ไปร่วมประชุมกับ นายเตียง ศิริขันธ์แล้วกลับมาชี้แจงกับราษฎรในตำบลบ้านม่วง ให้ทำการต่อต้านคณะรัฐประหาร...และยังทราบพฤติการณ์ต่อไปอีกว่า นายเตียง ศิริขันธ์ ได้รวบรวมญวน และลาวได้กำลังประมาณ 2,000คน¹ชุมนุมกัน

¹ เป็นที่น่าสังเกตว่า รายงานดังกล่าวนี้มีผลทำให้รัฐบาลไทยสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามกล่าวถึงการเคลื่อนไหวครั้งนี้ว่า เป็นการรวบรวมกำลังพลเพื่อทำการยึดอำนาจจากรัฐบาล ส่วนผลจากการที่ชาวเวียดนามอพยพข้ามไปก่อความสงบร่วมกับพวกเวียดนามนั้นทำให้รัฐบาลไทยได้เคลื่อนย้ายชายฉกรรจ์เวียดนามจังหวัดหนองคาย

อยู่ที่ภูผาแดน ทิศใต้จังหวัดสกลนคร 16 กิโลเมตร ในบริเวณนั้นบุคคล
 แปลกหน้าผ่านเข้าไปไม่ได้เลย และสายลับได้เคยเห็น บ.มาทิงสิ่งของให้
 หลายครั้งแล้ว จึงน่าจะสันนิษฐานได้ว่า นายเตียง ศิริขันธ์ คงจะส่งผู้
 ผู้คนอยู่ในบริเวณนี้จริง ซึ่งเป็นแนวทางเดียวกับที่ได้รายงานแล้ว..”

ในเรื่องเวียดนามและลาวตามที่กล่าวไว้ในเอกสารนี้ผู้เขียนสันนิษฐานว่าเป็น กลุ่มลาวอิสระ
 และชาวเวียดนามที่เคลื่อนไหวในการก่อกำเนิดลาวนั้นเอง เนื่องจากกลุ่มนี้อาศัยอยู่ในบริเวณชายแดน
 ลาวและไทยเพื่อคอยรับความช่วยเหลือไม่ให้เกิดความเคลื่อนไหวในเวียดนามได้สะดวก อย่างไรก็ตามผลจาก
 การสืบความเคลื่อนไหวของนายเตียง ศิริขันธ์ของทหารนี้ ได้มีผลอย่างมากต่อการจับกุมนายเตียง
 ศิริขันธ์และพรรคพวกในข้อหากบฏแบ่งแยกดินแดนในเวลาต่อมา (ดูรายละเอียดในหัวข้อการแบ่ง
 แยกดินแดน)

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณา ในเรื่องการเคลื่อนไหวในพื้นที่ดังกล่าวตามที่มีการกล่าวถึงใน
 รายงาน จะพบว่า สถานที่ดังกล่าวเคยเป็นที่ตั้งของค่ายเสรีไทย และในการเข้ามาอยู่ในพื้นที่ดัง
 กล่าวนี้ ผู้เขียนสันนิษฐานว่าเป็นการลี้ภัยการเมืองของนายเตียง ศิริขันธ์ภายหลังการรัฐประหาร
 2490 กับกลุ่มลาวอิสระและเวียดนามอิสระที่กองกำลังเคลื่อนไหวเพื่อก่อกำเนิดลาวในบริเวณดังกล่าว
 มากกว่าการช่องสุ่มกำลังคนต่อต้านคณะรัฐประหาร ประกอบกับบริเวณพื้นที่ดังกล่าวนี้นอกจาก
 จะเป็นพื้นที่ทางการเมืองของนายเตียง ศิริขันธ์แล้ว ยังเคยเป็นพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งศูนย์บัญชาการเสรี
 ไทยในอีสาน รวมทั้งนายเตียงมีความคุ้นเคยกับสภาพภูมิประเทศ สามารถรู้ทางหนีทีไล่ได้เป็น
 อย่างดี และยังได้รับความช่วยเหลือจากผู้นำในท้องถิ่นที่เคยร่วมมือกันเมื่อครั้งเป็นเสรีไทยอีกด้วย

นอกจากนี้ในรายงานดังกล่าว ยังทำให้ทราบอีกว่า มีชาวลาวและนายอัมพร สุวรรณบอล
 (ในรายงานของทางการจะสะกดว่า อัมพร) (ส.ส.ร้อยเอ็ด) ได้เกลี้ยกล่อมชาวอีสานให้เข้าร่วมใน
 ขบวนการก่อกำเนิดลาวอีกด้วย ดังข้อความว่า(กจช.สร.0201.32/14)

ไปไว้ที่พัทลุง 705 คนในปี พ.ศ.2496 (ปี พ.ศ.2499 ได้อนุญาตให้ย้ายกลับจังหวัดหนองคายได้) และในปีนี้ได้
 จัดส่งคนเวียดนามอพยพทั้งชายและหญิงที่สงสัยว่า จะเป็นหัวหน้าก่อความไม่สงบจากหนองคาย สกลนคร
 นครพนมไปไว้ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีอีก 126 คน และยังได้จัดคนเวียดนามให้อยู่ได้เฉพาะในจังหวัดที่ควบคุม 7
 จังหวัดอีกด้วย (กจช.(1)มท.3.1.7.4/6 การเลือกปฏิบัติต่อชนกลุ่มน้อยในเรื่องสิทธิทางการเมืองสหประชาชาติ)

“..ได้มีการเกลี้ยกล่อมประชาชนใน อำเภอกุฉินารายณ์ โดยทางการสืบได้
 ความเพิ่มเติมว่า พระมหาหล้า อนุราชวงษาเป็นชาวเมืองเวียงจันทน์ที่ร่วม
 กันกับนายอำพร สุวรรณบล อยู่จังหวัดร้อยเอ็ด ทำการเกลี้ยกล่อมโดยยก
 เอาเหตุผลตั้งแต่ครั้งจำวนุเวียงจันทน์ขึ้นมากล่าว ขณะทำการเกลี้ยกล่อม
 นี้ พระมหาหล้าพักอยู่ที่บ้านนายกตฉิม ตำบลกรุงเก่า อ.กุฉินารายณ์ บัดนี้
 หายไปทีใดไม่ทราบ..” [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ในการเกลี้ยกล่อมคนอีสานเพื่อร่วมขบวนการนี้ได้ใช้ประวัติศาสตร์เรื่อง
 เจ้าอนุวงศ์ขึ้นมาในการชักจูงให้คนอีสานเกิดสำนึกลาวร่วมกัน และจากการศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้อง
 กับนายอัมพร (หรืออำพร) สุวรรณบล (ส.ส.ร้อยเอ็ด) พบว่า นายอัมพร สุวรรณบลและ มหาสีลา
 วีระวงส์¹ ถือว่าเป็นตัวแทนของนายฟอง สิทธิธรรมที่เวียงจันทน์ในการเคลื่อนไหวกู้ชาติลาว นอก
 จากนี้นายอัมพร สุวรรณบลยังมีบทบาทในการเจรจากับนายพลอากงผู้บัญชาการกองพล 93 ของ
 จีนคนละชาติเพื่อให้ช่วยกู้ชาติลาวอีกด้วย และในการเจรจายังได้ขอให้จัดส่งคนไปฝึกรบกับกองพล
 93 ที่ยูนนาน เมื่อรวบรวมกำลังได้แล้วจึงค่อยลงมาต่อสู้กับฝรั่งเศสจนกว่าลาวจะได้เอกราช และ
 จากเอกสารงานของสีห์พนม พิษิตวรสาร (2525 :53-54) ทำให้ทราบว่า หลังปี พ.ศ. 2490 พี่ชาย
 นายทองอินทร์ ฎริพัฒน์ คือ นายทิม ฎริพัฒน์ (ส.ส.อุบลฯและขอนแก่น) ได้เข้ามาร่วมงานกู้ชาติกับ
 นายฟอง สิทธิธรรมอีกด้วย โดยได้รับมอบหมายจากนายฟอง สิทธิธรรม ให้เดินทางไปจีนกับดร.
 เข็ง ปทุมรัตน์ อาจารย์อัมพร สุวรรณบล(ส.ส.ร้อยเอ็ด) เพื่อไปเจรจาขอความช่วยเหลือจากรัฐบาล

¹ หากพิจารณาประวัติ สีลา วีระวงส์จะพบว่า ท่านเกิดที่บ้านหนองหมื่นถ่าน ตำบลหนองหมื่นถ่าน อำเภอกอ
 สามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งแต่เด็กจนถึงอายุ 16 ปีบวชเรียนอยู่ในวัดประจำหมู่บ้าน แล้วศึกษาต่อหลายสำนัก
 รวมทั้งที่กรุงเทพฯ สอบได้มหาเปรียญ 5 ประโยค เมื่ออายุ 23 ปี จากนั้นมาเผยแพร่พุทธศาสนาอยู่นครเวียงจันทน์
 หลายปี จึงลาสิกขามารับราชการเป็นครูสอนภาษาบาลีที่วัดจันทน์และเป็นเสมียนของเสด็จเจ้าเพชรราช พอถึงปี
 2483 เกิดกรณีพิพาทไทยฝรั่งเศสจึงหนีไปฝั่งไทย ในปี พ.ศ.2488ญี่ปุ่นเข้าเวียงจันทน์ได้ จึงกลับมาร่วมมือกับ
 พวก “ลาวอิสระ” ประกาศเอกราชต่อสู้กับฝรั่งเศส ได้รับตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาของรัฐบาลพรรคลาวอิสระ แต่ต้อง
 หนีมาอยู่ฝั่งไทยอีกเพราะเหตุผลทางการเมือง จนถึงปี 2494 จึงได้กลับมารับราชการเป็นเลขานุการเอกของ
 กรมวรรณคดี ออกรับเบี้ยบำนาญในปี 2506 (สีลา วีระวงส์, 2535 :ปกหลัง) จากประวัติของสีลา วีระวงส์นี้ จะเห็น
 ได้ว่าเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของคนอีสานที่ต่อสู้กู้เอกราชให้กับลาว และนอกจากนี้หากพิจารณาจะพบว่านอกจาก
 สีลา วีระวงส์จะเป็นผู้หนึ่งที่มีส่วนในการกู้ชาติลาวแล้ว ด้วยความรู้สึกในเรื่องชาตินิยมลาวสูงมากนี้ ท่านยังได้
 แต่งหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ลาวออกมาเผยแพร่เป็นจำนวนมากอีกด้วย อาจกล่าวได้ว่าท่านเป็นนักประวัติ
 ศาสตร์ลาวยุคแรกๆก็ได้

จีนคนชาติที่นานกิง การเจรจาได้ผลดีคือฝ่ายจีนขอให้ส่งเด็กหนุ่มชาวอีสานหรือคนของขบวนการลาวอิสระไปฝึกรบที่ญูนนาน (ตามที่ได้พูดกันไว้กับกองพล 93 ก่อนที่เวียงจันทน์แตก)

ส่วนคนที่มืบทบาศสำคัญในการจัดหาเด็กหนุ่มจากภาคอีสาน เช่นที่ จังหวัดอุบลราชธานี ศรีสะเกษ ร้อยเอ็ด ขอนแก่น นครพนม ฯลฯ ก็คือ นายทิม ภูริพัฒน์ โดยมีพ.ต.สีห์พนม พิชิตวรสาร ให้การช่วยเหลือ สำหรับสื่อดีตรัฐมนตรีไม่ขอเกี่ยวด้วยเกรงว่าจะถูกสงสัยจากฝ่ายคณะรัฐประหาร สำหรับเส้นทางส่งเด็กหนุ่มไปฝึกที่ญูนนานนั้นได้ใช้เส้นทางภาคเหนือ ผ่านแม่สาย เข้าเขตเชียงตุง แล้วเดินต่อด้วยเท้าจนถึงญูนนาน ส่วนดร.เซ็งและอาจารย์อัมพร ได้เดินทางโดยเครื่องบินไปยังกองและเข้าสู่จีนไปต้อนรับที่ญูนนานในภายหลัง

ในเรื่องการส่งเด็กหนุ่มจากภาคอีสานไปญูนนานนี้ พบว่า ทางฝ่ายรัฐบาลไทยได้ทราบความเคลื่อนไหวในเรื่องนี้เป็นอย่างดี หากแต่ในมุมมองของรัฐบาลไทยกลับมองว่า เป็นการส่งเยาวชนไปอบรมลัทธิคอมมิวนิสต์ (ดูบันทึกฉบับ กระทรวงการต่างประเทศ 16 ก.ค.2492 ถึงนายกรัฐมนตรี (กจช.(2)สร.0201.86/21ทูตและกงสุลไทยรายงานข่าวในต่างประเทศ) ในที่สุดนายฟอง สิทธิธรรมและนายทิม ภูริพัฒน์ก็ถูกรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามกล่าวหาว่า เป็นหัวหน้าแบ่งแยกดินแดน ซึ่งในเรื่องนี้พ.ต.สีห์พนม พิชิตวรสาร(2525 : 54) กล่าวว่า

“ท่านอาจารย์ฟอง เคยพูดให้ข้าพเจ้าฟังเสมอว่าพวกเรานี้แหละคือ นักรวมดินแดน ไม่มีคนอีสานคนใดเฝ้าจะคิดแบ่งแยกดินแดน... สำหรับลาวนั้น ลาวเป็นพี่น้องที่ใกล้ชิดกับเรา เราต้องการให้เขาได้เอกราชและอยู่ร่วมกับเราโดยสันติต่อไป หากไทยเราทำดีกับเขา วันหนึ่งเขาอาจคิดจะรวมกับเราก็ได้...”

อย่างไรก็ตาม หลังรัฐประหาร พ.ศ.2490 ฝ่ายอดีตแกนนำเสรีไทยอีสานก็ได้ยุติบทบาทในการกู้ชาติลาว เนื่องจากฝ่ายคณะรัฐประหารได้ติดตามความเคลื่อนไหวตลอดเวลาตนเอง ส่วนผู้ที่ยังคงดำเนินการเคลื่อนไหวในเรื่องนี้ก็คือ นายฟอง สิทธิธรรม ดังเห็นได้จากการที่ นายฟอง สิทธิธรรม ยังคงถูกรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามเพ่งเล็งติดตามตลอดในที่สุดเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2497 ได้ถูกจับอีกครั้งด้วยข้อหาภวภายในและภายนอกราชอาณาจักร ในคำฟ้องได้กล่าวหาว่า จำเลยได้สมคบร่วมมือกับคณะลาวอิสระ เพื่อกระทำการล้มล้างรัฐบาลประเทศลาว อันก่อผลเสียด้านสัมพันธไมตรีอันดีระหว่างประเทศ ส่วนข้อหาว่ากระทำการภวภายในราชอาณาจักรนั้น จำเลยกระทำการเพื่อแบ่งแยกดินแดนทางภาคอีสานให้ออกจากราชอาณาจักรอันเป็นอันหนึ่งอัน

เดียวกัน และยังกล่าวว่ นายฟอง สิทธิธรรมจะเป็นนายกรัฐมนตรีเสียเองในดินแดนที่แบ่งแยกออกไป และในครั้งนี้มี นายทองพูน อาจระขันท์ (ส.ส.อุบลฯ) นักการเมืองในจังหวัดเดียวกันได้ถูกตั้งข้อหา ร่วมเป็นกบฏกับนายฟอง สิทธิธรรมด้วย(คูศรีกรุงและเทอดไทย 22 มิถุนายน 2497) อย่างไรก็ตาม นายฟอง สิทธิธรรมก็ได้พิสูจน์ตนเองอีกครั้ง ต่อสู้จนหลุดพ้นจากคดี ครั้นมาถึงสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในปี 2504 นายฟอง สิทธิธรรมก็ถูกจับอีกครั้งในข้อหาคอมมิวนิสต์ร่วมกับนายครอง จันดาวงศ์ (ซึ่งนายครอง จันดาวงศ์ถูกประหารชีวิต)โดยนายฟองถูกจำคุกอยู่หลายปี

การถูกจับครั้งนี้ ในงานเขียนของพล.ต.อ.วชิษฐ เดชกุญชร(ฟอง สิทธิธรรม, 2525 :58-59) ได้กล่าวถึงนายฟอง สิทธิธรรมไว้ว่า “ผู้ต้องหาคนหนึ่งซึ่งถูกจับกุมในข้อหาว่ามีการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ ให้การขัดท้อดว่า คุณฟองเป็นหัวหน้า...คุณฟองถูกนำตัวไปควบคุมไว้ในชั้นแรกที่ สโมสรตำรวจ ผมจำไม่ได้ว่าเป็นเวลานานเท่าใดเพราะต่อมาผมพ้หน้าเกี่ยวกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงมิได้ติดตามคดีนั้น แต่ในที่สุดผู้ต้องหาที่ขัดท้อดคุณฟองก็ให้การสารภาพว่า ที่ขัดท้อดคุณฟองนั้นเป็นเรื่องเท็จ กุ้ขึ้นทั้งสิ้น คุณฟองจึงสิ้นเคราะห์และเป็นอิสระในที่สุด” และได้รับปลดปล่อยในคราวที่จอมพลถนอม กิตติขจรเป็นนายกรัฐมนตรี (สีห์พนม พิธีวารสาร, 2525 : 56)

ในส่วนของผู้นำลาวหลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 นั้นพบว่า¹ รัฐบาลไทยได้หันไปร่วมมือกับสหรัฐอเมริกา และรัฐบาลสหรัฐอเมริกาช่วงนี้มองว่าขบวนการกู้ชาติลาว เขมร และเวียดนาม เป็นคอมมิวนิสต์ มีผลให้การดำเนินงานในไทยเต็มไปด้วยอุปสรรค ประกอบกับรัฐบาลไทยในสมัยของจอมพล ป.พิบูลสงคราม (ครั้งที่ 2) ห้ามไม่ให้คณะอิสระต่างๆในอินโดจีนเข้ามาใช้ดินแดนไทยเป็นที่ดำเนินการชุมนุมจำหน่ายอาวุธหรือเครื่องเสียบยิงเพื่อทำการต่อสู้กับฝรั่งเศส รวมทั้งรัฐบาลไทยยังได้เป่าร้องไม่ให้ราษฎรในจังหวัดชายแดนเข้าร่วมกับคณะอิสระใดๆหรือหลงเชื่อในการตั้งรัฐบาลลาวอิสระ หรือหลงเชื่อในความรุ่งโรจน์ของสหพันธ์แห่งเอเชีย (กชข.สร.0201.37.6/23

¹ ในบันทึกของพุมี่ วงวิจิต กล่าวไว้ว่า พวกกลุ่มเสรีไทยได้เสียอิทธิพล นายปรีดี พนมยงค์ได้ถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ พวกรัฐมนตรีที่เป็นคนภาคอีสานหลายคน คือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายถวิล อุดล นายเตียง ศิริขันธ์ ได้ถูกจับกุม โดยถูกหาว่าจะแบ่งแยกดินแดนภาคอีสานออกจากประเทศไทย ทำยสุดก็ถูกประหารชีวิตหมดทุกคน เมื่อสภาพการณ์เป็นเช่นนั้น ทำให้พวกลาวประสบกับความยุ่งยาก นับตั้งแต่ ค.ศ. 1949 เป็นต้นไปได้มีการเดินทางของคนลาวในไทยไปอยู่ในเขตต่อต้านที่ 1 และ 2 (พุมี่ วงวิจิต, 1984:62-63)

กรณีพิพาทระหว่างญวนกับฝรั่งเศส)¹ ประกอบกับรัฐบาลอเมริกาได้รับรองรัฐบาลลาวชุดเจ้าบุญคุ้มเป็นรัฐบาลลาวที่ถูกต้อง ผลก็คือรัฐบาลไทยไม่สามารถจะให้รัฐบาลลาวพลัดถิ่นมีทหารตั้งอยู่ในไทยได้ รัฐบาลไทยได้สั่งให้รัฐบาลลาวอิสระอพยพข้ามโขงกลับไปอยู่ฝั่งซ้าย (3349 (นามแฝง), 2531 : 128) อย่างไรก็ตาม พบว่า ในปี พ.ศ. 2492 คณะรัฐบาลลาวอิสระได้ประกาศยุบตัวเองลงและกลับคืนประเทศลาว ยกเว้นกลุ่มของเจ้าสุภานุวงศ์กับคณะทหารส่วนหนึ่งที่ไม่เห็นด้วย (สีลา วีระวงส์, 2542 : 79-80) ได้พาทหารเดินทางขึ้นเหนือ เข้าเชียงตุง และข้ามโขงไปยังลาวเหนือต่อไปยังเวียงคานาม เพื่อไปพบกับโฮจิมินห์และได้จัดตั้งขบวนการแนวลาวยุทธชาติแยกออกจากขบวนการลาวอิสระในภายหลัง (สีห์พนม พิษิตวรสาร, 2525 : 55)

จากที่กล่าวมาข้างต้น คงพอที่จะเห็นภาพ กลุ่มเสรีไทยอีสานอันมีนายเตียง ศิริขันธ์เป็นแกนนำกับกลุ่มนายฟอง สิทธิธรรมได้ร่วมมือกันนอกสภาในการให้ความช่วยเหลือสนับสนุนลาวให้ได้รับเอกราช และด้วยการเคลื่อนไหวในเรื่องนี้จึงมีผลทำให้ ส.ส. ทั้งกลุ่มนายเตียง ศิริขันธ์และกลุ่มนายฟอง สิทธิธรรมถูกมองจากรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามว่า รวมกลุ่มเพื่อแบ่งแยกดินแดน รวมทั้งเพื่อต่อต้านคณะรัฐประหารเพื่อแย่งชิงอำนาจทางการเมืองภายใน

6.3. ส.ส.อีสานกับความเกี่ยวข้องกับคอมมิวนิสต์ในอีสานและในอินโดจีน : การจัดตั้งสันนิบาตเอเชียอาคเนย์

ในช่วงที่ ส.ส.อีสานได้รวมกลุ่มกันนอกสภาภายใต้ปัจจัยทางด้านเชื้อชาติลาวที่ต้องการช่วยเหลือลาวให้ได้รับเอกราชนั้น ขณะเดียวกัน แกนนำของ ส.ส. กลุ่มนี้โดยเฉพาะกลุ่มเสรีไทยอีสานได้มีแนวคิดทางการเมืองที่ก้าวหน้าและได้เคลื่อนไหวนอกสภาจนถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ หัวข้อนี้ต้องการชี้ให้เห็นถึง การเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์ในภาคอีสานที่มีมายาวนาน และการเข้าไปมีส่วนพัวพันของ ส.ส.อีสานโดยเฉพาะกลุ่มเสรีไทยอีสานจนเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ถูกกล่าวหาว่าต้องการแบ่งแยกดินแดนและเป็นคอมมิวนิสต์ในเวลาต่อมา การนำเสนอ

¹ ในปี พ.ศ. 2495 ปรากฏว่า ได้มีราษฎรชาวอีสานบางอำเภอในจังหวัดขอนแก่น มหาสารคาม กาฬสินธุ์ ร้อยเอ็ด ชัยภูมิ และอุดรธานีอพยพข้ามไปอยู่ที่เวียงจันทน์ ประเทศลาว ส่วนผู้ที่ชักชวนชื่อนายสิงห์โตหรือธรรมสิงห์โต ภูมิลำเนาที่ จ.กาฬสินธุ์ใช้ขู่ว่า ประเทศลาวจะจ่ายทรัพย์สินและยกที่ดินให้ฟรีผู้หลงเชื่อ จึงอพยพไปประมาณ 190 ครอบครัวหรือประมาณ 1,000 คนเศษ ส่วนมากเป็นกรรมกรโรงบ่มใบยา (กจช.สร.0201.32/14) อย่างไรก็ตาม จากการอพยพครั้งนี้สิ่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นก็คือความสัมพันธ์ของคนสองฟากฝั่งในช่วงระยะนั้น รวมทั้งการเคลื่อนไหวในดินแดนอีสานและลาวได้เป็นอย่างดี

ได้แบ่งเป็น 2 หัวข้อ คือ 1. การเข้ามาของคอมมิวนิสต์ในอีสาน 2. ส.ส.อีสานกับความเกี่ยวพันกับคอมมิวนิสต์

1. การเข้ามาของคอมมิวนิสต์ในอีสาน

กิจกรรมทางการเมืองและอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ได้เริ่มขึ้นนานแล้วในสังคมไทยนับตั้งแต่ต้นทศวรรษ 2460 ในบรรดาชนกลุ่มน้อยเชื้อสายเวียดนามและจีนเป็นส่วนใหญ่ โดยในระยะต้นชาวเวียดนามได้มีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นช่องทางสำหรับการแทรกซึมของอิทธิพลของคอมมิวนิสต์เข้าสู่ประเทศไทย¹ โดยพวกเวียดนามชาตินิยมเริ่มภายหลังจากที่องค์การคอมินเทอร์นได้ให้การสนับสนุนขบวนการกู้ชาติในปี พ.ศ.2462 (ค.ศ.1919) โฮจิมินห์นักชาตินิยมได้ออกเคลื่อนไหวในช่วงนี้ ประเทศที่โฮจิมินห์ออกเผยแพร่ลัทธิชาตินิยมในระยะแรกมากที่สุดก็คือ ฝรั่งเศส โดยได้ออกหนังสือพิมพ์ “เลอ ปาเรีย”(Le Paria) ก่อตั้ง “สมาคมชาวอาณานิคม” และเขียนหนังสือพิมพ์เรื่อง “การล่าเมืองขึ้นของฝรั่งเศส” (ธงชัย พึ่งกันไทย,2521: 76-77) นอกจากนี้ โฮจิมินห์ยังได้เปิดอภิปรายหลายครั้งในการประชุมของการปฏิวัติในเอเชีย ในปี พ.ศ. 2464 (ค.ศ.1921) โฮจิมินห์ หรือ เหงียน อาย กว๊อก (Nguyen Ai Quoc)(แปลว่าเหงียนผู้รักชาติ) ได้ลงทะเบียนในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของพรรคคอมมิวนิสต์ฝรั่งเศส จากปารีสโฮจิมินห์ได้เดินทางไปสู่มอสโคเพื่อศึกษา ก่อนที่จะใช้เวลาช่วงหนึ่งในจีน (Judith A. Stowe ,1991 : 46) ซึ่งในหนังสือประวัติพรรคประชาชนปฏิวัติลาว (1989 : 11-12) กล่าวไว้ว่า โฮจิมินห์มีฐานะเป็นกรรมการในคณะกรรมการตะวันออกเฉียงเหนือของคณะบริหารสากลคอมมิวนิสต์ และที่จีนนั้นโฮจิมินห์ได้เคลื่อนไหวอยู่ที่กวางเจา เข้าร่วมการก่อตั้งขบวนการปฏิวัติของบรรดาประเทศเอเชียอาคเนย์และผลักดันการก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ในอินโดจีน ในปี พ.ศ. 2468 (ค.ศ.1925) มีการจัดตั้งสมาคมชาวหนุ่มเวียดนามร่วมอุดมคติปฏิวัติ ที่กวางตุ้ง และงาน Judith A. Stowe (1991 : 46) กล่าวว่า สมาคมดังกล่าวนี้ตั้งขึ้นเพื่อ เตรียมการอบรมทางการเมืองและการทหารสำหรับเพื่อนร่วมชาติ ซึ่งบางคนมาจากประเทศไทย ทั้งจากกรุงเทพฯ² และเมืองต่างๆในภาคอีสานที่มีชุมชนชาวเวียดนามอาศัยอยู่ นอกจากนี้ในงานGoscha.(1999 :67) กล่าวไว้ว่า ในเดือนกรกฎาคม 2468 (ค.ศ.1925) โฮจิมินห์ (หรือ

¹ สำหรับปฏิภริยาของรัฐบาลไทยที่มีต่อการเคลื่อนไหวของลัทธิสังคมนิยมช่วงก่อน 2475 นั้น ดูสุวดี เจริญพงศ์, 2519 ซึ่งได้ศึกษาไว้อย่างละเอียด

² รายละเอียดเกี่ยวกับชาวเวียดนามในกรุงเทพฯ ดู Christopher E. Goscha.1999.Thailand and the Southeast Asian Networks of the Vietnamese Revolution,1885-1954.

Nguyen Ai Quoc) ได้ส่ง Ho Tung Mau และ Le Hong Son มาปฏิบัติภารกิจในไทยโดยมีฐานอยู่ที่บ้านดง (Ban Dong) ในจังหวัดพิจิตร

ต่อมาอีก 3 ปีหลังการก่อตั้งสมาคมชาวนุ่มเวียดนามฯ ในปี พ.ศ.2471 (ค.ศ.1928) ในงานโรเบิร์ต เอฟ. ซิมเมอร์แมน(2529:68) และงานประวัติพรรคประชาชนปฏิวัติลาว (1989 : 12) กล่าวตรงกันว่า ในปีดังกล่าว โฮจิมินห์ผู้นำคอมมิวนิสต์เวียดนามได้เริ่มรวบรวมชุมชนชาวนุ่มเวียดนามในประเทศไทย เพื่อให้การสนับสนุนขบวนการปฏิวัติของตนในอินโดจีนฝรั่งเศส โดยโฮจิมินห์¹ ได้เดินทางมาที่ภาคอีสานของไทยเพื่อจัดตั้งและชี้นำขบวนการ โดยใช้นามแฝงว่าลุงจิ้น(Old Chin) และลุงเวือง (Old Vuong) ทำการออกหนังสือพิมพ์ชื่อ “เถินอ้าย” (Than Ai) ซึ่งแปลว่า มิตรภาพ (Friendship) (ธงชัย พึ่งกันไทย,2521 : 78)

ในหนังสือประวัติพรรคประชาชนปฏิวัติลาว (1989 : 12) บันทึกไว้ว่า หลังจากได้อบรมอยู่ที่อุดรธานี ก็ได้มอบหมายหน้าที่ให้บรรดาสหายที่เคลื่อนไหวอยู่ท่าแขก เชียงหว่าง (ได้ท่าแขก) และสุวรรณเขต หลังจากนั้นก็ได้เรียกประชุมบรรดาสหายที่เคลื่อนไหวอยู่เวียงจันทน์ไปประชุมร่วมกันที่วัดแห่งหนึ่งในเมืองหนองคาย เพื่อสืบค้นสภาพการณ์ทุกด้านของลาวและเวียงจันทน์ การประชุมครั้งนี้ใจความสำคัญที่ได้เน้นถึงคือ “อินโดจีนคนไหนอยู่ที่ไหนก็ต้องทำการปฏิวัติขับไล่ฝรั่งเศสอยู่ตรงนั้น นอกจากนี้โฮจิมินห์ได้แนะนำให้บรรดาสหายที่ลาวรักษาความสัมพันธ์กับพรรคคอมมิวนิสต์สยามให้ดี เพื่อให้มีความสะดวกในการเคลื่อนไหวปฏิวัติ หลังจากนั้นในระหว่างเดือนมิถุนายน พ.ศ.2471 (ค.ศ.1928) โฮจิมินห์ได้ปลอมตัวเป็นช่างไม้ออกจากดินแดนสยามเข้ามาลาว โดยผ่านเมืองปากเซเดินขึ้นมาสวรรณเขตถึงเชียงหว่าง เพื่อสังเกตดูสภาพการณ์และชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนด้วยตนเอง แล้วจึงกลับมายังสยาม” (สถาบันวิทยาศาสตร์สังคมแห่งชาติ,1989 : 12-13)

จากข้อความข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า ภาคอีสานในระยะแรกที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับคอมมิวนิสต์นั้น เป็นผลมาจากการเคลื่อนไหวเพื่อกอบกู้เอกราชของชาวนุ่มเวียดนาม โดยใช้พื้นที่ภาคอีสานเป็นพื้นที่ที่ใช้ในการเคลื่อนไหว เพราะภาคอีสานนอกเหนือจากจะเป็นภูมิภาคที่มีชาวนุ่มเวียดนามอาศัย

¹ ในเอกสารประวัติพรรคประชาชนปฏิวัติลาวกล่าวไว้ว่า ในลาวได้มีการจัดบรรดาปฏิวัติลาวตั้งแต่ปี พ.ศ.2469 (ค.ศ.1926) เช่นการจัดตั้งชาวนุ่มคอมมิวนิสต์ที่ เวียงจันทน์ ท่าแขก บ้านโพนตัว บ้านแห่ง มาแป สุวรรณเขต ปากเซ ต่อมาในปี พ.ศ.2473 (ค.ศ.1930)ได้ทยอยกันหันมาเปลี่ยนเป็นหน่วยพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน(สถาบันวิทยาศาสตร์สังคมแห่งชาติ,1989 : 15)

อยู่เป็นจำนวนมากแล้ว ยังเป็นภูมิภาคที่มีพื้นที่ที่ติดต่อกับเมืองสำคัญของลาว ซึ่งทำให้ง่ายในการเรียกประชุมผู้นำคอมมิวนิสต์ลาวในอีสาน รวมทั้งยังมีทำเลที่เหมาะสมและห่างไกลจากศูนย์กลางอำนาจของไทยอีกด้วย

หลังจากการเข้ามาของโฮจิมินห์ในอีสานและลาวในปี พ.ศ.2471แล้ว ต่อมาในวันที่ 27 ตุลาคม พ.ศ.2472 (ค.ศ.1929) องค์การสากลคอมมิวนิสต์ได้มีจดหมายเรียกร้องมายังสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนว่า (สถาบันวิทยาศาสตร์สังคมแห่งชาติ,ลาว,1989 : 13) “หน้าที่สำคัญอันดับหนึ่งและรีบด่วนที่สุดของบรรดาพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน ก็คือการตั้งพรรคปฏิวัติพรรคหนึ่งของชนชั้นกรรมาชน...พรรคนี้จะต้องเป็นพรรคหนึ่งพรรคเดียวและที่อินโดจีนมีแต่เพียงพรรคเดียวเท่านั้นที่เป็นการจัดตั้งคอมมิวนิสต์...” ซึ่งในที่สุดในเดือนกุมภาพันธ์ ปี พ.ศ.2473 (ค.ศ.1930) ในการประชุมที่ฮ่องกง โฮจิมินห์ได้เข้าร่วมประชุม (Judith A. Stowe ,1991 : 46) กับผู้แทนสากลคอมมิวนิสต์และตัวแทนจากอินโดจีนโดยมีโฮจิมินห์เป็นประธาน ในการประชุมครั้งนี้ได้มีมติเป็นเอกฉันท์ในการรวมทุกพรรคคอมมิวนิสต์เข้าเป็นพรรคเดียว ภายใต้ชื่อว่าพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม และต่อมาในเดือนตุลาคม 2473 (ค.ศ.1930) ¹ก็ได้เปลี่ยนชื่อพรรคเป็นพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน (สถาบันวิทยาศาสตร์สังคมแห่งชาติ,1989 : 14) ภายหลังจากการตั้งพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน ในหนังสือเจ้าสุภานุวงศ์ ผู้นำปฏิวัติลาวกล่าวว่า (สิชนะ สีสาน,1989 : 17) เมืองท่าแขกก็ได้มีหน่วยพรรคคอมมิวนิสต์เป็นแห่งแรกในลาว พร้อมกับหน่วยพรรคคอมมิวนิสต์ที่เวียงจันทน์

ต่อมาพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน ยังได้ย้ายกองบัญชาการหลายหน่วยมาอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยเป็นการชั่วคราวระหว่างปี พ.ศ. 2474-2476 (ค.ศ. 1931-1933) เพื่อหลบการปราบปรามอย่างรุนแรงของทางการฝรั่งเศสที่ปกครองอาณานิคมในอินโดจีน (โรเบิร์ต เอฟ.ซิมเมอร์แมน, 2529 : 68) ในการเข้ามาครั้งนี้ จุดประสงค์หนึ่งก็คือ เพื่อทำการโฆษณาเผยแพร่ลัทธิ

¹ ในงานของโกสอน พมวิหาน (1979 :10) กล่าวถึงความสำคัญครั้งนี้ว่า “อยากกู้ชาติ และปลดปล่อยชาตินั้น ไม่มีเส้นทางอื่นใด นอกจากเส้นทางปฏิวัติกรรมาชีพ สหายโฮจิมินห์นำกรรผู้ดีเลิศของขบวนการคอมมิวนิสต์สากล ได้นำเอาสังคมนิยมอันยิ่งใหญ่ดังกล่าวนั้นเข้ามาในอินโดจีน โดยสมทบลัทธิรักชาติอันแท้จริงกับลัทธิมาร์ช-เลนิน ทำให้ขบวนการปฏิวัติของอินโดจีนติดพันกับขบวนการปฏิวัติโลก ปี 1930 พรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนได้กำเนิดขึ้นโดยสหายโฮจิมินห์เป็นผู้สร้างตั้ง”

คอมมิวนิสต์ และแสวงหาความร่วมมือในกลุ่มคนเวียดนามในประเทศไทย¹ ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น (สิทธิานต์ รัชประเทศและคนอื่นๆ, 2523 : 36)

นอกจากนี้ยังพบว่าในต้นปี พ.ศ.2476 (ค.ศ.1933) มีการจัดการอบรมหลายแห่งที่ นครพนม หนองคาย ให้แก่สมาชิกพรรคที่อยู่ตามหน่วยต่างๆ รวมทั้งมีบทบาทในการจัดตั้งมหาชนที่ลาว ครั้นถึงเดือนพฤศจิกายนในปีเดียวกันนี้ก็ได้มีการประชุมบรรดาคณะพรรคเมืองในที่แห่งหนึ่งในจังหวัดหนองคาย ในการประชุมครั้งนี้ได้กำหนดที่ตั้งของลาวในเวลานั้นว่าเป็นที่สำคัญที่มีความหมายทางยุทธศาสตร์ของพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนในการเชื่อมสายติดต่อระหว่างอินโดจีนกับจีนโดยผ่านสยาม (สถาบันวิทยาศาสตร์สังคมแห่งชาติ, ลาว , 1989 : 15-17)

ในปี พ.ศ.2477 การเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์เริ่มชัดเจนขึ้นในอีสาน มีการทิ้งใบปลิวตามจังหวัดต่างๆ ในนามของ “คณะไทยหนุ่ม” (พญศาสตร์ อุทโท, 2536 : 5) ได้แก่ นครราชสีมา อุบลราชธานี นครพนม สกลนครและหนองคาย การเคลื่อนไหวในปีนี้น่าสนใจก็คือเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาในใบปลิว เช่น เหตุการณ์แจกใบปลิวที่เกิดขึ้นที่จังหวัดหนองคายและนครพนม ตั้งแต่คืนวันที่ 31 มีนาคม มีเนื้อหาที่นอกจากจะวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลแล้ว ยังมีเนื้อหาแสดงความคิดเห็นในเรื่องภาษีต่างๆ โดยเฉพาะภาษีรัชชูปการ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการเคลื่อนไหวอีกครั้งในเช้าตรู่วันที่ 28 เมษายนในนามคณะคอมมิวนิสต์สยามโดยตรง ใบปลิวนี้ถูกแจกพร้อมกันในกรุงเทพฯ และภาคอีสานที่หนองคาย อุบลราชธานี อุดรธานี นครราชสีมา เลย ขอนแก่น สกลนคร และนครพนม และการเคลื่อนไหวนี้ยังได้เกิดขึ้นอีก ในคืนวันที่ 12 กันยายน ปีเดียวกัน โดยได้มีการแจกใบปลิวพร้อมกันในกรุงเทพฯ เชียงใหม่ สุรินทร์ และหนองคาย (เออิจิ มูราชิม่า, 2539 : 109-111)

¹ เป็นที่น่าสังเกตว่า ปี พ.ศ. 2476 รัฐบาลสยามได้ออกพระราชบัญญัติว่าด้วยคอมมิวนิสต์ พ.ศ.2476 ซึ่งเป็นกฎหมายคอมมิวนิสต์ฉบับแรกของไทย มาตรา 3 ในพรบ.นี้คำว่า 1.คอมมิวนิสต์ หมายความว่าวิธีการหรือหลักการทางเศรษฐกิจ ซึ่งประกอบด้วย การเลิกจ้างเสียทั้งหมดหรือแค่บางส่วน ซึ่งกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของเอกชน โดยให้ประเทศหรือประชาชนร่วมกันเป็นเจ้าของเสียเอง 2. ลัทธิคอมมิวนิสต์ หมายความว่า ลัทธิใดๆ ซึ่งสนับสนุนส่งเสริมการรวมกรรมสิทธิ์ที่ดิน และรวมการอุตสาหกรรมหรือรวมทุน หรือรวมแรงงานเข้าเป็นของรัฐบาล (Nationalization of land or industry or capital or labour) มาตรา 4 ผู้ใดสนับสนุนส่งเสริมคอมมิวนิสต์ หรือ ลัทธิคอมมิวนิสต์ด้วยวาจา หรือลายลักษณ์อักษรหรือเอกสารตีพิมพ์ หรือด้วยอุบายใดๆ ท่านว่ามีความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 10 ปีและปรับไม่เกิน 5,000 บาทด้วยอีกโสดหนึ่ง

ส่วนบรรยากาศในช่วงนั้นในงานวิสุทธิ บุญกุล(สุพจน์ด้านตระกูล,(บรรณาธิการ) ,2540: 76-77) ได้กล่าวถึงที่จังหวัดอุดรธานี ไว้ว่า “ในระบายนั้นมีการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ในจังหวัดอุดร มีการแจกใบปลิวตามตลาดและที่อื่นๆทั่วเมือง แม้แต่ที่เสาธงของโรงเรียนอุดรพิทยานุกูลเองก็มีคนแอบไปชักธงแดง ตราค้อนกับเคียวขึ้นยอดเสาในเวลากลางวัน นายเตียง ศิริขันธ์ นายบุญเยี่ยมศิลา และนายปั้น แก้วมาตย์ ครูสามคนของโรงเรียนถูกจับในข้อหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์¹ ถูกส่งตัวมาดำเนินคดีในกรุงเทพฯเป็นเวลาร่วมปีเต็ม ศาลยกฟ้องนายเตียงและนายปั้น ส่วนนายบุญเยี่ยมศิลา ถูกศาลตัดสินพิพากษาจำคุกเป็นเวลานาน 10 ปี” นั่นคือเหตุการณ์แรกที่นายเตียง ศิริขันธ์ ซึ่งต่อมาเป็นแกนนำสำคัญของกลุ่มเสรีไทยอีสานที่ถูกกล่าวถึงว่ามีส่วนพัวพันกับคอมมิวนิสต์

หากพิจารณากรณีของนายเตียง ศิริขันธ์ พบว่า หลังจากได้ประกาศนียบัตรประโยคครูมัธยม ป.ม.ในปี พ.ศ.2473 แล้วได้เข้าเป็นอาจารย์ที่โรงเรียนมัธยมหอวัง ต่อมาในปี พ.ศ.2477 ทางกรมได้ย้ายนายเตียง ไปเป็นผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ที่โรงเรียนอุดรพิทยานุกูล (สุพจน์ด้านตระกูล (บรรณาธิการ),2540: 76-77) ดังนั้น จะเห็นได้ว่าปีแรกที่มาประจำที่อุดร ในปลายปีเดียวกันนี้ก็ถูกดำเนินคดีด้วยข้อหาเป็นคอมมิวนิสต์

นอกจากนี้ในช่วงระยะนี้ยังมีการจับกุมบุคคลอื่นๆอีกในหลายจังหวัดของภาคอีสานเช่น ที่นครราชสีมา จับชาวไทย 4 คน ที่นครพนมและอุดรธานีจับชาวเวียดนาม 9 คน เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ.2478 (ค.ศ.1935) และในเดือนเดียวกันยังจับกุมชาวเวียดนามที่อุดรธานีได้อีก 4 คน ส่วนที่อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษจับกุมชาวเวียดนามได้ 3 คน (เอธิจิ มูราชิม่า,2539 :114-115)

¹ เป็นที่น่าสังเกตว่า ในงานของวิสุทธิ บุญกุลนี้ได้กล่าวว่า นายเตียงเริ่มมีศัตรูเป็นครั้งแรกเมื่อนางงามแห่งอุดรธานีคนแรก ในการประกวดนางสาวอุดรธานีในเดือนธันวาคม ปี2477 ได้แสดงความเอาใจใส่นายเตียงมากกว่าคนอื่นๆ มีคนว่ากันว่าเหตุผลหนึ่งที่ทำให้นายเตียงถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์นั้น เนื่องมาจากความความอิจฉาริษยาเกี่ยวกับนางงามชาวอุดรคนนี้ด้วย (สุพจน์ ด้านตระกูล(บรรณาธิการ),2540: 77-78) ส่วนนายบุญเยี่ยมศิลาพบว่า ในเมื่อวันที่ 5 ตุลาคม 2480ได้ถูกนำตัวจากเรือนจำจังหวัดอุดรธานีมาฝากขังไว้ที่กรุงเทพฯ ข้อหาที่ถูกจำคุกคือ ปลอมแปลงหนังสือ และส่งเสริมลัทธิคอมมิวนิสต์ (กช.มท.4.4.1/50 ส่งตัวนาย บุญเยี่ยมศิลาไปคุมขังที่กองลหุโทษเพื่อแถลงคดีที่ศาลฎีกา จ.อุดรฯ)

จากข้อความข้างต้นจะพบว่า การเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์ในภาคอีสานนั้นมีความเกี่ยวข้องกับกลุ่มชาวเวียดนามค่อนข้างมาก ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการเข้ามาเคลื่อนไหวของโฮจิมินห์ในภาคอีสานและลาวก่อนหน้านั้น จึงทำให้ชาวเวียดนามในภาคอีสานได้รวมกลุ่มกันเคลื่อนไหวทางการเมืองทั้งในภาคอีสานและลาว ดังเช่น กรณีการเดินทางชนแห่งชักชวนประชาชนของกลุ่มชาวเวียดนามที่จังหวัดขอนแก่น ในวันที่ 31 ตุลาคม พ.ศ.2479 โดยเอกสารของกระทรวงมหาดไทยได้กล่าวว่า กลุ่มชาวเวียดนามประมาณ 30-40 คนได้ประชุมกันที่ปาริมสนามบินตำบลพระลับ เจ้าพนักงานเข้าทำการจับกุมได้ตัวพวกนี้ 11 คน พร้อมด้วยใบปลิวเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ นอกนั้นหลบหนีไปได้ เมื่อจับกุมตัวชาวเวียดนาม 11 คนมาแล้วได้มีชาวเวียดนามอีกพวกหนึ่งประมาณ 50 คน เดินทางชนแห่งถือธงเครื่องหมายคอมมิวนิสต์เข้ามายังถนนกลางเมือง มีการร้องไชโยและให้ลัทธิรัฐบาลกับทำร้ายผู้คนที่อยู่ข้างทาง เจ้าพนักงานไปปะทะปราบปราม ผลจากการปราบครั้งนี้ก็คือ ชาวเวียดนามถูกยิงตาย 2 คนบาดเจ็บ 10 คน รวมที่จับได้ในขณะต่อสู้และตามจับภายหลัง 121 คนด้วยกัน (กจช.กต.39/30 ญวนที่จังหวัดขอนแก่นก่อความไม่สงบ พ.ศ. 2479-2480)

อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการส่งฟ้องศาลมีบุคคลที่ก่อการไม่สงบที่จังหวัดขอนแก่นรวมทั้งสิ้น 201 คน เป็นชาวเวียดนามในบังคับฝรั่งเศส 193 คน ลาวในบังคับฝรั่งเศส 1 คน และมีคนไทยที่ถูกฟ้องด้วย 7 คน (กจช.กต.39/30) เป็นที่น่าสังเกตว่า การเคลื่อนไหวของชาวเวียดนามที่ขอนแก่นครั้งนี้เป็นที่สนใจของทูตฝรั่งเศสประจำประเทศไทยเป็นอย่างมาก จนถึงกับได้ทำรายงานขอทราบรายละเอียดมายังกระทรวงการต่างประเทศ และทางกระทรวงการต่างประเทศได้มีหนังสือถามมายังกระทรวงมหาดไทยอีกทอดหนึ่ง ความสนใจของสถานทูตฝรั่งเศสนี้เห็นได้จากการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่เพื่อทำงานทางด้านนี้

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า คอมมิวนิสต์ที่เข้ามาเคลื่อนไหวในภาคอีสานนั้นเป็นคอมมิวนิสต์สายอินโดจีนเป็นส่วนใหญ่ อย่างไรก็ดี หลังการจับกุมของเจ้าหน้าที่ทำให้ครึ่งหลังของปี พ.ศ.2479 (ค.ศ.1936) ชาวเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ก็เงียบหายไป

ส่วนทางด้านจีนคอมมิวนิสต์นั้น¹ ได้มีบทบาทจริงจังในประเทศไทยนับตั้งแต่กลางทศวรรษของปี ค.ศ.1920 (พ.ศ.2463-2472) การดำเนินงานเริ่มต้นโดยจำกัดอยู่ที่ชุมชน “ชาวจีนโพ้นทะเล” เป็นส่วนใหญ่ จากนั้นเมื่อสงครามโลกครั้งที่สองเริ่มขึ้นในเอเชียนั้น นายปรีดี พนมยงค์ และแกนนำสำคัญโดยเฉพาะ ส.ส.อีสานก็ได้มีการจัดตั้งขบวนการเสรีไทยขึ้นโดยมีศูนย์กลางที่สำคัญแห่งหนึ่งที่ภาคอีสาน โดยมีฐานสมาชิกมาจากข้าราชการ โดยเฉพาะครู และยังมีผู้นำหมู่บ้านและประชาชนให้ความร่วมมือ และในช่วงเดียวกันนี้พรรคคอมมิวนิสต์จีนและพรรคก๊กมินตั๋งในไทยก็ได้หันมาเป็นแนวร่วมกันในการต่อต้านญี่ปุ่น (ธงชัย พึ่งกันไทย, 2521 : 217) ส่วนบทบาทที่สำคัญของชาวจีนในช่วงนี้ก็คือ จัดตั้งสมาคมลับ และหน่วยใต้ดินต่างๆ ขึ้นมากมายเพื่อทำการจารกรรม ใ้เงินช่วยเหลือรัฐบาลจีน และดำเนินการร่วมมือกับเสรีไทย (วิลเลียม จี. สกินเนอร์, 2529 : 281-282) พรรคคอมมิวนิสต์จีนได้ก่อตั้งสาขาของพรรคขึ้นในประเทศไทย ในเดือนธันวาคม พ.ศ.2485 (ค.ศ. 1942) พรรคสาขาได้จัดตั้ง “แผนกไทย” เพื่อดำเนินงานโฆษณาชวนเชื่อและงานจัดตั้งองค์การขึ้นในบรรดาชาวไทยที่มีเชื้อสายจีนและอื่นๆ พรรคคอมมิวนิสต์สาขาของจีนส่วนใหญ่อยู่ภายใต้อิทธิพลของขบวนการคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยจนกระทั่งเดือนตุลาคม ปี.พ.ศ. 2489 (1946) เมื่อรัฐบาลไทยได้ยกเลิก พ.ร.บ.ป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ปี 2476 แก้ไขเพิ่มเติม 2478 เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนการรับรองของสหภาพโซเวียตต่อการสมัครเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติของไทย ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้ได้ผลักดันให้มีการตั้งพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยแยกออกไปอีกต่างหาก เริ่มแรกนั้นพรรคเรียกตัวเองว่า “พรรคคอมมิวนิสต์ไทย” (Thai Communist Party) แต่ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย” หรือ พ.ค.ท. (Communist Party of Thailand-CPT) ในปี พ.ศ.2495 (1952) (โรเบิร์ต เอฟ. ซิมเมอร์แมน, 2529 : 67-68) เป็นที่น่าสังเกตว่า หลังการยกเลิกพ.ร.บ.คอมมิวนิสต์นี้ จากการวิเคราะห์ข่าวของหนังสือพิมพ์ที่ออกในอินเดีย ชื่อ The Hindustan Times (Monday, August 10, 1953) “Thailand Prepares For Communist Attack” ได้กล่าวว่า

¹ 30 พฤศจิกายน พ.ศ. 2467 (1924) ได้มีการแยกตัวของพวกคอมมิวนิสต์ชาวจีนในสยามออกจากก๊กมินตั๋ง และต่อมาได้เกิดขบวนการ 30 พฤษภาคมขึ้นในปี พ.ศ.2468 (ค.ศ.1925) และทำให้มีการเคลื่อนไหวของชาวจีนในสยามขึ้น จากข้อมูลนี้ขบวนการคอมมิวนิสต์จีนในสยามได้ถูกจัดตั้งขึ้นมาแล้วอย่างช้าในปี พ.ศ.2467 (1924) แต่จากหนังสือของฝ่ายจีนได้กล่าวว่าถูกจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2469 (ค.ศ.1926) และยกเลิกไปในปี พ.ศ. 2496 (ค.ศ.1953) (เออิจิ มุราชิม่า, 2539 : 74-75) เป็นที่น่าสังเกตว่า ช่วง 2475 นั้น พบว่าคอมมิวนิสต์ได้ถือโอกาสเคลื่อนไหวโฆษณา ลงนาม “คณะคอมมิวนิสต์สยาม” ว่ามีส่วนในการเปลี่ยนแปลงการปกครองด้วย และได้มีหนังสือพิมพ์ 3 ฉบับคือ “สัจจัง” “24 มิถุนา” และ “มวลชนรายสัปดาห์” เสนอเรื่องราวของเลนิน-สตาลินและโครงสร้างเศรษฐกิจของรัสเซีย (สิทธิานต์ รักษ์ประเทศและคนอื่นๆ, 2523 : 36)

“..ลัทธิคอมมิวนิสต์ได้เข้าไปในประเทศไทยตอนต้นปี ค.ศ.1930 ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว สภาผู้แทนราษฎรของไทยได้ออกกฎหมายห้ามการเผยแพร่ลัทธิคอมมิวนิสต์ แต่กฎหมายฉบับนี้ได้ถูกยกเลิกไปในปี ค.ศ. 1946 ภายหลังจากนั้นได้มีองค์การคอมมิวนิสต์เกิดขึ้นหลายองค์การ ที่สำคัญคือ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย พรรคคอมมิวนิสต์จีน และคอมมิวนิสต์อินโดจีน ซึ่งมีหน่วยเชื่อมโยงกันทั่วประเทศ แต่ภายหลังจากที่รัฐบาลได้ออกกฎหมายห้ามการดำเนินการของพวกคอมมิวนิสต์ทั้งหมดในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2495 (ค.ศ.1952) แล้ว พรรคการเมืองเหล่านี้ก็ได้หันไปดำเนินการใต้ดิน ในขณะที่เริ่มดำเนินการใต้ดินนั้น พรรคคอมมิวนิสต์ไทยมีสมาชิก 5,000 คน พร้อมด้วยพลรบที่ได้รับการฝึกอย่างดี 300 คน คณะพรรคคอมมิวนิสต์จีนมีสมาชิก 5,000คนมีพลรบ 1,000 คน ส่วนพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีนนั้น ไม่ทราบกำลังแน่นอน แต่เข้าใจว่าปฏิบัติการในหมู่พวกเวียดนามลี้ภัยจำนวน 60,000 คน ซึ่งตั้งหลักแหล่งอยู่ตามชายแดนด้านตะวันออกเฉียงเหนือของไทย...”

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากรัฐประหารในปี พ.ศ.2490 ผู้นำทหารไทยมีความกลัวและหวาดระแวงต่อ “อุดมการณ์คอมมิวนิสต์นานาชาติ” และนโยบายมุ่งครอบงำโลกของสหภาพโซเวียตและจีนแดงโดยมีเวียดนามเหนือคอยให้การสนับสนุน การต่อต้านคอมมิวนิสต์ของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา นั้นสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลไทย โดยทั้งสองฝ่ายถือว่าเป็นผลประโยชน์ร่วมกันที่จะปราบปรามคอมมิวนิสต์ในประเทศ โดยผ่านทางความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจเพื่อป้องกันมิให้ประชาชนหันเข้าหาคอมมิวนิสต์ หรือถ้าหากวิธีการนี้ไม่ได้ผลก็ใช้วิธีการต่อต้านการก่อการร้ายและยับยั้งการขยายตัวของคอมมิวนิสต์สู่โลกภายนอก ดังนั้นการจับมือระหว่างรัฐบาลไทยและสหรัฐอเมริกาจึงถือว่าเป็นส่วนประกอบของยุทธศาสตร์สหรัฐเพื่อ “ปกป้องรักษา” เวียดนาม ลาว และเขมรจากการคุกคามของคอมมิวนิสต์ โดยที่ประเทศไทยได้กลายเป็นฐานบินของสหรัฐในเวลาต่อมา (John L.S.Girling ,1981: 231-251)

สำหรับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยหลังการรัฐประหาร พ.ศ.2490นั้น แม้ได้ตัดสินใจมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2495 (ค.ศ.1952)แล้วว่า พรรคจะดำเนินการต่อสู้ติดอาวุธและปฏิบัติการในป่าก็ตาม ขบวนการคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยยังคงเน้นการดำเนินงานในเมืองเป็นหลักจนกระทั่งต้นทศวรรษของปี พ.ศ. 2500 (พ.ศ.2503-2512)(โรเบิร์ต เอฟ. ซิมเมอร์แมน,2529 : 68-69)

2. ส.ส.อีสานกับความเกี่ยวข้องกับคอมมิวนิสต์

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า คอมมิวนิสต์ที่เข้ามาเคลื่อนไหวในภาคอีสานนั้น เป็นคอมมิวนิสต์ในอินโดจีนเป็นส่วนใหญ่ และเกี่ยวข้องกับการกอบกู้เอกราชของลาวและเวียดนามเป็นหลัก ส่วนความเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์อินโดจีนที่เกี่ยวข้องกับ ส.ส.อีสานนั้นเริ่มขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2484 (ค.ศ.1941) เมื่อโฮจิมินห์ได้กลับสู่เวียดนามและตั้งมั่นที่ปากบ่อ แขวงเกาบัง เพื่อเป็นผู้นำในการปฏิวัติในอินโดจีนโดยตรง หลังจากนั้นในเดือนพฤษภาคม ปีเดียวกันก็ได้มีการประชุมพรรคที่เกาบังมีมติให้ตั้ง “สันนิบาตเพื่อเอกราชของชาวเวียดนาม” หรือที่รู้จักกันในนาม “เวียดมินห์” เพื่อเป็นองค์กรของชาวเวียดนามในการต่อสู้ปลดปล่อยชาติ (เชิดเกียรติ อัครถาวร, 2532 : 121-122) สำหรับลาวพบว่า ในกลางปี พ.ศ. 2486 (ค.ศ.1943) ขบวนการคอมมิวนิสต์ที่ลาวได้มีการฟื้นฟูหน่วยพรรคท่าแขกให้มั่นคงขึ้น สร้างสายสัมพันธ์ติดต่อกับหน่วยพรรคสุวรรณเขต และเวียงจันทน์ ครั้นปลายปี พ.ศ.2486 (ค.ศ.1943) บรรดาหน่วยพรรคที่ภาคกลางของลาวที่ได้รับมติเมื่อครั้งพฤษภาคม พ.ศ.2484 (ค.ศ.1941) ของศูนย์กลางพรรค พร้อมกับบรรดาสมาชิกพรรคที่ซ่อนตัวอยู่บริเวณชายแดนลาว-ไทยก็ได้เป็นเจ้าภาพรวมกันจัดตั้ง “กองระวังหน้า” (เป็นการจัดตั้งในระยะที่ยังไม่ได้มีการเลือกคณะพรรคแคว้นและขาดการติดต่อกับศูนย์กลาง) เพื่อขึ้นการเคลื่อนไหวฟื้นฟูระบบการจัดตั้งของพรรค ผลักดันการก่อสร้างและขยายกำลังปฏิวัติ สร้างที่มั่นใต้ดิน จัดตั้งฝึกวิชาทหาร สร้างกำลังประกอบอาวุธปฏิวัติ ติดต่อกับพวก “เสรีไทย” (คือ ขบวนการการเมืองต่อต้านเผด็จการของไทย) แข่งขันดูดีใจเอาคนลาวที่หนีไปไทยให้เข้ามาร่วมในขบวนการกู้ชาติ ภายใต้คำขวัญ “โค่นล้มฝรั่ง ขับไล่ญี่ปุ่น” (สถาบันวิทยาศาสตร์สังคมแห่งชาติ, ลาว,1989 :27-28)

จากหนังสือประวัติพรรคประชาชนปฏิวัติลาวข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าขบวนการคอมมิวนิสต์ที่ลาวได้มีการติดต่อกับเสรีไทยในอีสาน นอกจากนี้ในหนังสือเล่มนี้ยังได้กล่าวถึงฐานที่มั่นและกำลังไว้ว่า การจัดตั้ง “ลาวอิสระ” ขบวนการนี้ได้เข้าร่วมการตระเตรียมลุกฮือขึ้นยึดอำนาจ โดยได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากประชาชนอีสานของไทย ฐานที่มั่นต่างๆได้ถูกสร้างขึ้นที่สกลนคร หนองคาย นครพนม มุกดาหาร และชาวหนุ่มลาว-เวียดนามเป็นร้อยละคนได้เข้ารับการศึกษา วิชาทหาร การเมือง และประกอบอาวุธอยู่ในฐานที่มั่นเหล่านี้ ในวันที่ 11 พฤษภาคม -มิถุนายน พ.ศ. 2488 (ค.ศ.1945) ฐานที่มั่นที่นาแก (นครพนม) ได้จัดตั้งกองทหารผสมลาว-เวียดนามขึ้นกองหนึ่ง เพื่อเป็นกำลังสนับสนุนในการต่อต้านญี่ปุ่นและเตรียมกำลังลุกฮือขึ้นยึดอำนาจที่สุวรรณเขต (สถาบันวิทยาศาสตร์สังคมแห่งชาติ,ลาว,1989 :30) เป็นที่สังเกตว่า ในช่วงเวลาเดียวกันคือปี

พ.ศ.2488 (ค.ศ.1945) จากหนังสือเจ้าสุภานุวงศ์ผู้นำปฏิวัติลาว (สีชนะ สีสาน,1989 :19) ทำให้ทราบว่า ภายหลังจากที่เจ้าสุภานุวงศ์ได้พบกับประธานโฮจิมินห์ในเวียดนาม โดยได้รับการชี้แนะและการช่วยเหลือจากผู้นำคอมมิวนิสต์ของเวียดนาม ให้จัดตั้งกองทหารประสมลาว-เวียดนามโดยเคลื่อนไหวกว่าห้าหมื่นคน จากนั้นก็ได้เคลื่อนทัพมาที่สุวรรณเขตในต้นเดือนตุลาคม พ.ศ.2488 (ค.ศ.1945) เพื่อพบกับเจ้าเพชรราช เจ้าสุวรรณพูมา และพี่น้องอื่นๆของฝ่ายวังหน้า และเจ้าสุภานุวงศ์ยังได้พบกับรัฐบาลลาวอิสระและได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรี กระทรวงการต่างประเทศและเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด และกลับมาเคลื่อนไหวกว่าห้าหมื่นคนเช่นเดิม

จากหนังสือประวัติพรรคประชาชนปฏิวัติลาว (สถาบันวิทยาศาสตร์สังคมแห่งชาติ, ลาว,1989 :40-41) ทำให้ทราบว่า นอกเหนือจากพรรคจะได้รับการช่วยเหลือสนับสนุนจากเวียดนามโดยเฉพาะในเขตต่อต้านของเวียดนามที่มีดินแดนติดต่อกับลาวแล้ว ยังได้รับการสนับสนุนจากประชาชนในภาคอีสานของไทยอีกด้วย ในกลางปี พ.ศ.2489 (ค.ศ.1946) กำลังปฏิวัติที่เคลื่อนย้ายไปที่เวียดนามได้กลับมาสร้างรากฐานต่อต้าน ขยายสงครามแบบกองหลอนตามเส้นทางหมายเลข 7, 8, 9, 12 และเลียบตามชายแดนลาว-เวียดนาม ส่วนพวกที่อพยพมาที่ประเทศไทย เพื่อตั้งรัฐบาลพลัดถิ่น คณะกรรมการของพรรคได้มีการจัดตั้งกองกำลังประกอบอาวุธต่างๆส่งคนเข้ามาเคลื่อนไหวกว่าในลาว และไปสมทบกับพวกที่ถอนกำลังจากนครหลวงมาตั้งมั่นที่เมืองเฟื่อง โดยร่วมกันปฏิบัติการเคลื่อนไหวกวบริเวณตะวันตกและตะวันตกเฉียงเหนือเมืองเวียงจันทน์

จากเอกสารของลาวจะเห็นได้ว่า ผู้นำคอมมิวนิสต์ในขบวนการเวียดมินห์ ขบวนการคอมมิวนิสต์ในลาวและขบวนการ “ลาวอิสระ” มีความเกี่ยวพันกัน รวมทั้งยังมีความสัมพันธ์กับกลุ่มเสรีไทยในอีสานอีกด้วย ซึ่งตรงกับบันทึกของนายพรหม สุตรสุคนธ์ อดีตเสรีไทยอีสาน และยังเห็นได้จากหนังสือประวัติของนายพลสิงกะโปของลาวที่ระบุว่า ขบวนการเสรีไทยของนายเตียง ศิริขันธ์ นอกเหนือจากฝึกอาวุธให้แก่คนลาวรักชาติแล้ว ยังได้จัดอาวุธของเสรีไทยไปช่วยเวียดนามสามารถจัดกำลังรบได้ถึงสองกองพัน จนโฮจิมินห์ตั้งชื่อกองพันทั้งสองเป็นที่ระลึกว่า กองพันสยาม 1-2 (อ้างจากหนังสือที่ระลึกไขแสง สุกใส,2543 :80-81)

จากบันทึกข้างต้นนี้สอดคล้องกับการให้สัมภาษณ์ของนายปรีดี พนมยงค์ (เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ.2513) ซึ่งทำให้ทราบว่า นายเตียง ศิริขันธ์เป็นผู้มีบทบาทสูงมากในการกอบกู้เอกราชในอินโดจีน ดังความว่า (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ,2519 : 78-81)

“...นายเตียง ศิริขันธ์นับว่าเป็นผู้มีบทบาทสำคัญเพราะเป็นคนที่ได้ช่วยเหลือและมีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวกับเอกราชของลาวและเวียดนามมาก เรื่องนี้จะสืบถามต่อได้จากคุณมานูช วุฒมาทิต” [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

อย่างไรก็ตาม ในงานของสุเทพ สุนทรภัสส์ช (2511 : 35-37) กล่าวไว้ว่า เดือนกันยายน พ.ศ.2490 นายปรีดี พนมยงค์ ได้กลายเป็นบุคคลสำคัญของขบวนการชาตินิยมในเอเชียอาคเนย์ และได้เสนอความเห็นเกี่ยวกับการจัดตั้งสันนิบาตเอเชียอาคเนย์ (Union of Southeast Asia) ส่วนผู้มีบทบาทในสันนิบาตนี้พบว่า มี นายเตียง ศิริขันธ์(ส.ส.สกลนคร) เป็นประธาน นายถวิล อุดล(ส.ส.ร้อยเอ็ด) เป็นเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ และมีรองประธานซึ่งเป็นคนใกล้ชิดคนนายเตียง ศิริขันธ์ คือ ดร.ตรานวนเกษีย ชาวเวียดนาม ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้าคณะกรรมการบริหารชั่วคราวของโคชินจีน (Provisional Executive Committee of Chochin-China) และมีศาสตราจารย์ไฮ จากมหาวิทยาลัยฮานอย เป็นเหรียญกษาปณ์ (ดำรงตำแหน่งผู้พิมพ์หนังสือโฆษณาข่าวสารเกี่ยวกับรัฐบาลโฮจิมินห์ ชื่อ Vietnam News Bulletin) ส่วนเลขานุการใหญ่ของสันนิบาตคือ เจ้าสุภานุวงศ์ สันนิบาตนี้ช่วยให้ความสัมพันธ์ระหว่างนักการเมืองที่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สมาชิกขบวนการปฏิวัติลาว และเวียดนามที่มาอยู่ในกรุงเทพฯขณะนั้นใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น (สุเทพ สุนทรภัสส์ช,2511 : 35-37)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การเคลื่อนไหวนอกสภาของ ส.ส.กลุ่มเสรีไทยอีสานนอกเหนือจะประสานความคิดทางการเมืองกับกลุ่มของนายฟอง สิทธิธรรมนอกสภา โดยร่วมมือกันจัดตั้งขบวนการเสรีลาวแล้ว ยังพบว่า การเคลื่อนไหวนอกสภาของ ส.ส.กลุ่มเสรีไทยอีสานมีลักษณะที่ก้าวหน้ากว่ากลุ่มนายฟอง สิทธิธรรม โดย ส.ส.กลุ่มนี้ไม่เพียงแต่ต้องการช่วยเหลือลาวให้ได้รับเอกราชเท่านั้น หากแต่ยังต้องการช่วยเหลือเวียดนามในการกู้เอกราช รวมทั้งยังได้เคลื่อนไหวก่อตั้งสันนิบาตเอเชียอาคเนย์ขึ้นอีกด้วย

สำหรับในเรื่องสันนิบาตนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า นายปรีดี พนมยงค์ ได้ให้สัมภาษณ์ว่า (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ,2519 : 78-81) “...เอเชียตะวันออกเฉียงใต้อยู่กลางระหว่างจีนและอินเดีย ถ้าประเทศต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อย่างแยกกันก็จะอยู่ได้ลำบาก ถ้ารวมกันสมานกันได้ก็จะพลังอันหนึ่ง จึงได้ตกลงกันเรื่องสมาคม (สันนิบาต) มีลาว เวียดนาม เขมร อินโดนีเซีย มอญ และไทยใหญ่มาร่วมประชุมกัน แต่ยังมีได้ลงมือตั้งให้เป็นทางการ ดังนั้นจึงยังคงเป็นแต่ความคิดริเริ่ม...ความคิดในเรื่องสันนิบาตและความเป็นกลางของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อันมีส่วนทำให้เจ้า

หน้าที่อเมริกันบางพวกไม่พอใจและไม่สนับสนุนท่าน โดยเฉพาะพวกที่เข้ามามีอำนาจหลังสงครามโลกครั้งที่สอง..”

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้เรื่อง สันนิบาตจะเป็นเพียงขั้นเริ่มต้นตามคำกล่าวของนายปรีดี พนมยงค์ก็ตาม แต่จากการศึกษาพบว่ามีความร่วมมือกันระดับหนึ่งโดยเฉพาะในกลุ่มประเทศอินโดจีน ดังปรากฏในงานของ 3349 (นามแฝง) (2531 : 124) ความว่า

“...เนื่องจาก 5 ชาติ (ลาว ญวน พม่า เขมร อินโดนีเซีย) ต่างคนต่างทำงานกู้ชาติ ไม่ร่วมมือกันมาแต่ต้น ต่างคนต่างทำเป็นเหตุให้ศัตรูได้เปรียบ จึงลงมติกันว่า แต่ละชาติ ลาว ญวน เขมรต่างก็มีศัตรูคนเดียวกันคือ ฝรั่งเศส... จึงได้ตกลงในหลักการเพิ่มขึ้น...รวมเป็น 3 ข้อคือ 1 แต่ละชาติใครจะหลบไปอยู่ในราชอาณาจักรของฝ่ายใดก็ได้ แต่ต้องอยู่ในบังคับบัญชาของฝ่ายนั้น เช่น ญวนมาอยู่ในเขตลาวก็ต้องขึ้นกับลาว 2. ลาวและเขมรมีพลเมืองน้อย ไม่ให้ทำการรบใหญ่ในสนาม ให้ปฏิบัติแบบกองโจรรบกวทุกแห่งทุกโอกาสที่จะทำได้ เพื่อหวังกำลังฝรั่งเศสให้ต้องอยู่ในประเทศเขมรและลาวให้มากที่สุด อย่าให้รวมกำลังไปเล่นงานญวนได้ ส่วนญวนมีพลเมืองมากเมื่อมีโอกาสให้ใช้กำลังไปเล่นส่วนใหญ่ในสนามเพื่อทำลายฝรั่งเศสในด้านญวนให้ละลายไปที่ละน้อย ขณะที่ญวนทำการรบใหญ่คราวใด เขมรและลาวต้องเปิดการรบแบบกองโจรประวิงไว้ให้นานเท่าานที่จะได้...”

นอกจากนี้ยังพบว่า ประเทศไทยหลังสงครามโลกครั้งที่สองจนถึงการรัฐประหาร ปี พ.ศ. 2490 กรุงเทพฯเป็นศูนย์กลางของพลังชาตินิยมในเอเชียอาคเนย์ ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากรัฐบาลไทย และในช่วงนี้รัฐบาลโฮจิมินห์จึงมีสำนักแถลงข่าวอยู่ในกรุงเทพฯ และได้ใช้กรุงเทพฯเป็นศูนย์กลางในการติดต่อกับประเทศที่เป็นมิตร นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2489 สมาชิกรัฐบาลลาวอิสระได้นี้จากลาว เข้ามาอยู่ในประเทศไทยเมื่อฝรั่งเศสเข้าปกครองลาวอีกครั้งหนึ่ง ขบวนการชาตินิยมของประเทศต่างๆในเอเชียอาคเนย์ ต่างก็มีตัวแทนอยู่ในกรุงเทพฯทั้งสิ้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า แนวคิดทางการเมืองของกลุ่มเสรีไทยอีสานภายใต้การนำของนายปรีดี พนมยงค์ เป็นกลุ่มที่มีแนวคิดทางการเมืองที่ก้าวหน้าสูงมากในยุคนั้น โดยเฉพาะการช่วยเหลือกลุ่มประเทศอินโดจีนให้เป็นเอกราช ด้วยเหตุนี้ภายหลังการรัฐประหาร 2490 ทั้งกลุ่มเสรีไทยอีสาน โดยเฉพาะอดีตเสรีรัฐมนตรีสอีสานอันมีนายเตียง ศิริขันธ์ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายถวิล

อุดุล และนายจำลอง ดาวเรือง รวมทั้งกลุ่มนายฟอง สิทธิธรรม จึงถูกกล่าวหาว่า เป็นคอมมิวนิสต์ และกบฏแบ่งแยกดินแดนอีสาน และขณะเดียวกันก็ไม่น่าประหลาดใจที่รัฐบาลไทยและนักวิชาการตะวันตกโดยเฉพาะหลังพ.ศ. 2500 จะมองว่า ภูมิศาสตร์ของการก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในภาคอีสานในเวลาต่อมาที่มีการดำเนินงานมากที่สุด ก็คือ “..อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม ฐานปฏิบัติการสำคัญๆของผกค.อยู่ที่ภูพานในนครพนมและสกลนคร..”¹ (โรเบิร์ต เอฟ. ซิมเมอร์แมน ,2529 : 71-72)

6.4. การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานหลังการรัฐประหาร 2490-2494 : การแบ่งแยกรัฐภายใต้พลังท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยม

หัวข้อนี้ต้องการชี้ให้เห็น การสลายกลุ่มเสรีไทยอีสาน และการรวมกลุ่มภายใต้ผลประโยชน์ทางการเมืองหลังการรัฐประหาร 2490 อย่างไรก็ตาม พลังของท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมก็ยังคงดำรงอยู่ ดังเห็นได้จากความพยายามในการรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานภายใต้พลังดังกล่าวขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง แม้การรวมพลังครั้งนี้จะไม่ประสบผลสำเร็จก็ตาม ส่วนการนำเสนอในหัวข้อนี้แบ่งเป็น 2 ส่วนคือ 1. การสลายกลุ่มเสรีไทยอีสานกับกรณี “กบฏแบ่งแยกดินแดน”หลังการรัฐประหาร 2490 และ 2. การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานหลังการรัฐประหาร 2490

¹ จากการสัมภาษณ์นายทองปัทม์ เพียงเกษ (10 พฤศจิกายน 2543) ทำให้ทราบว่า ปี พ.ศ. 2487 อายุ 17 เรียนอยู่ชั้น ม.6ที่โรงเรียนศิริวิทยากร นครราชสีมา ขณะนั้นตนมีสำนึกทางชนชั้นสูง และเขาปลุกระดมในแนวนี้จึงเลื่อมใส และได้ถูกเพื่อนนักเรียนชาวเวียดนามชักชวนให้ไปศึกษาวิชาการเมืองการทหารที่วิทยาลัย เหยียน ไอกว็อก ฮานอย เป็นเวลา 6 เดือน โดยผ่านเส้นทางนครพนม ท่าแขก คำม่วน เมืองวินห์และที่นั่นมียุวชนจากอีสานพอสมควร ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์เวียดนามในอีสานไม่ได้มีเฉพาะในหมู่คนเวียดนามเท่านั้น หากยังแพร่ออกไปในหมู่คนอีสานอีกด้วย นอกจากนี้ จากเอกสารการก่อการร้ายของคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย ของกองอำนวยการป้องกันและปราบปรามคอมมิวนิสต์ (2515 : 18,22) พบว่าในปี พ.ศ. 2492 ได้มีการจัดตั้ง “พรรคไทยกู้ชาติ” ขึ้นที่บ้านนาไร่ใหญ่ ต.เสนางคนิคม อ.อำนาจเจริญ จ.อุบลราชธานี นอกจากนี้ในปี พ.ศ.2494 มี “สมาคมชาวนากู้ชาติ” ที่บ้านด่าน อ.เลิงนกทา จ.อุบลราชธานี(ปัจจุบันอยู่ในจังหวัดยโสธร) และจากการเข้ามอบตัวของสมาชิกในกลุ่มดังกล่าวในปี พ.ศ.2509 ทำให้ทราบว่าสมาคมชาวนากู้ชาตินี้ยังคงดำเนินกิจกรรมเรื่อยมา ดังนั้นในอีสานช่วงก่อน2500 จากเอกสารของทางราชการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นได้ว่าการเคลื่อนไหวในภาคอีสานหลายกลุ่มด้วยกัน และจากชื่อที่ใช้ในการเคลื่อนไหวนี้จะพบว่าเป็นชื่อในเชิงชาตินิยมทั้งสิ้น

6.4.1. การสลายกลุ่มเสรีไทยอีสานกับกรณี “กบฏแบ่งแยกดินแดน” หลังการรัฐประหาร พ.ศ.2490

ภายหลังการรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน พ.ศ.2490 ภายใต้การนำของพล.ท.ผิน ชุณหะวัณ และ น.อ.กาจ กาจสงคราม เป็นตัวกลางในการประสานงานและตั้งเป็น “คณะรัฐประหาร” ขึ้น และทำให้การล้มล้างรัฐบาลพลเรือนของพล.ร.ต.ถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์สำเร็จลงได้ หลังจากนั้นคณะรัฐประหารก็ได้ให้ฝ่ายประชาธิปไตยของนายควง อภัยวงศ์มาเป็นผู้จัดตั้งรัฐบาล และดำเนินการให้มีการเลือกตั้งทั่วไป และหลังการเลือกตั้งทั่วไปและตั้งรัฐบาลใหม่ฝ่ายรัฐประหารได้มีการ “จัดรัฐบาล” ของนายควง อภัยวงศ์ให้ลาออกเพื่อเปิดทางให้กับจอมพล.ป. พิบูลสงครามมาเป็นนายกรัฐมนตรี (ดูในสุทธาชัย ยิ้มประเสริฐ, 2532) สำหรับผลการรัฐประหารครั้งนี้ พบว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหลายอย่าง สิ่งหนึ่งที่เกิดขึ้นและมีการกล่าวถึงกันมาก ก็คือ เรื่อง ส.ส.อีสานกับการแบ่งแยกดินแดนอีสาน และหากพิจารณาเอกสารเท่าที่ค้นพบ จะพบได้เพียงจากหลักฐานประเภทหนังสือพิมพ์ ซึ่งสะท้อนภาพในขณะนั้นได้ดังนี้

1. ภาพของอีสานและแกนนำของ ส.ส.กลุ่มเสรีไทยอีสานหลังการรัฐประหาร พ.ศ.2490 ที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์

หลังการรัฐประหาร พ.ศ.2490 ปรากฏว่าไม่มีข่าวที่สะท้อนให้เห็นถึงบรรยากาศทางการเมืองในเวลานั้นได้อย่างดี รวมทั้งสะท้อนให้เห็นถึงภาพของอีสานและ ส.ส.อีสานที่ปรากฏในทีฆาธรรณะ ดังเช่น หนังสือพิมพ์ประชากร (18 พฤศจิกายน พ.ศ.2490) “30,000คนชุมนุมเพื่อต่อต้านที่อีสาน” ประชาสาร (19 พฤศจิกายน พ.ศ.2490) “ไม่เชื่อว่าจะมีพลพรรค 3 หมื่นคนที่อีสาน” ประชาธิปไตย (19 พฤศจิกายน พ.ศ.2490) “เกรงนองเลือดในการเลือกตั้งภาคอีสาน” ชาติไทย (20 พฤศจิกายน พ.ศ.2490) “ค้นบ้านนายเตียง ศิริขันธ์พบโรงงานอาวุธ” ประชาธิปไตย (20 พ.ย.90) “ส่งตำรวจตรวจเหตุแข็งเมืองที่อีสาน” สยามนิกร (21 พ.ย.90) เรื่อง “ได้อาวุธเสรีไทยกับเครื่องอุปกรณ์ในภาคอีสาน” เสรีภาพ (22 พ.ย. 90) “คณะต่อต้านลำเลียงพลและอาวุธภัยจากอีสานเข้าพระนคร” นครสาร (24 พ.ย.90) “ค้นได้อาวุธมากมายในภาคอีสานได้ระเบิดจรวดและธนูบัตรปลอมจำนวนมากมาย” ไทยใหม่ (25 พฤศจิกายน 2490) เรื่อง “ชาวอีสานตั้งอยู่ในความสงบ ข้าหลวงประจำจังหวัดอุบลและนครพนมได้แจ้งว่า ความรู้สึกราษฎรหลังจากเกิดรัฐประหารแล้วคงอยู่ในความสงบดี”

จากข่าวหนังสือพิมพ์ข้างต้นนี้ไม่ว่าข้อความที่ปรากฏจะเป็นจริงหรือไม่ก็ตาม แต่สิ่งที่ปรากฏนี้อย่างน้อยก็แสดงว่า ภาคอีสานที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์เป็นภาพที่น่ากลัว เป็นภาพที่มีการสะสมอาวุธร้ายแรง มีถนนตัดปลอมเป็นจำนวนมาก รวมทั้งเป็นภาพที่เป็นฐานกำลังใหญ่พร้อมที่จะมีการต่อต้านรัฐบาลหรือคณะรัฐประหาร

นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นได้ว่า ภาคอีสานเป็นภาคที่มีความสำคัญสูงมากและเป็นภูมิภาคที่คณะรัฐประหารให้การพุ่งเป้าเป็นกรณีพิเศษ ส่วนหนึ่งที่สำคัญเป็นผลสืบเนื่องมาจากภูมิภาคนี้เป็นพื้นที่ทางการเมืองของส.ส.อีสานที่เป็นคู่แข่งทางการเมืองกับฝ่ายคณะรัฐประหารมาก่อนและขณะเดียวกันภูมิภาคนี้ก็เคยถูกใช้เป็นฐานกำลังสำคัญของ ส.ส.อีสานในขบวนการเสรีไทยในช่วงสงครามโลก ดังนั้นจึงไม่แปลกอะไรที่กลุ่มผู้เคยเป็นเสรีไทยจะถูกฝ่ายคณะรัฐประหารพุ่งเป้าและจับกุม และขณะเดียวกันฝ่ายรัฐประหารก็ได้เข้าไปเคลื่อนไหวในอีสานด้วย ดังปรากฏข่าวจากหนังสือพิมพ์ชาติไทย (2 ธันวาคม 2490) เรื่อง “พล.ท.ผิน เตือนให้อีสานกลับใจ” ความว่า “กองบัญชาการทหารได้ทำการไปรษณียบลิว ณ จังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดในภาคอีสาน ลงชื่อ พลโทผิน ชุณหะวัณ รองผู้บัญชาการทหาร แจกถึงกิจการภายในประเทศเตือนมิให้ประชาชนเห็นผิดเป็นชอบ”

สำหรับความเคลื่อนไหวของ แกนนำของ ส.ส.กลุ่มเสรีไทยอีสานหลังการรัฐประหารนั้น ทราบจากหนังสือพิมพ์สยามนิกร (ฉบับวันอังคาร ตัวเลขเลื่อน กุมภาพันธ์ 2491) ที่ขึ้นหน้าหนึ่งว่า “3 อดีต ร.ม.ต.เตลิดไปจำปาศักดิ์” ต่อมาในสยามนิกร(ฉบับวันศุกร์ วันที่เลื่อนอ่านไม่ได้ เดือน กุมภาพันธ์ 2491) นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (ส.ส.อุบลราชธานี) กล่าวว่า

“รัฐประหารทำให้เกิดเสียชื่อเสียง ผมอยู่ในกรุงเทพฯ เรื่อยมา ตั้งแต่รัฐประหารแล้วไม่เคยหนีไปอยู่ที่ไหนเลย แต่เป็นความจำเป็นของผมที่จะต้องซุ่มซ่อนตัวอยู่อย่างนี้ เพราะไม่รู้ว่า เขาตั้งข้อหาจับผมด้วยเรื่องอะไร...อดีตรัฐมนตรีทองอินทร์ ภูริพัฒน์พบกับผู้สื่อข่าวของเราอย่างเรียบร้อยเมื่อค่ำวันที่ 14 เดือนนี้ ภายในบ้านแห่งหนึ่งมุมพระนครนั่นเอง ทั้งอดีตรัฐมนตรีทองอินทร์ ภูริพัฒน์กับอดีตรัฐมนตรี จำลอง ดาวเรือง ได้ต้อนรับคนข่าวของเราพร้อมกับช่างภาพสยามนิกรด้วยเวลา 2 ชั่วโมง...”

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ชาวที่เสนอผ่านสยามนิกรนี้จะตรงข้ามกับชาวที่ปรากฏหลังการรัฐประหารในช่วงเดือนพฤศจิกายน และจะพบว่า แกนนำของ ส.ส.กลุ่มเสรีไทยอีสานส่วนหนึ่งได้ลี้ภัยการเมืองอยู่ในกรุงเทพฯ นั้นเอง

2. การจับกุม ส.ส.อีสานในกรณี “กบฏแบ่งแยกดินแดน” ครั้งแรกในเดือน มิถุนายน 2491 : การสลายอดีตศูนย์บัญชาการใหญ่ของกลุ่มเสรีไทยอีสานที่สกลนคร

ภายหลังการรัฐประหาร พ.ศ.2490 นายเตียง ศิริขันธ์ ได้ออกจากบ้านราชวิถี¹ โดยกลับไปตั้งหลักในป่าที่จังหวัดสกลนคร (สุพจน์ ด้านตระกูล,(บรรณาธิการ),2540 : 47) และตรงกับรายงานทหารกองบัญชาการมณฑลที่ 3 ฝ่ายสืบราชการลับติดตามข่าวคราวความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับนายเตียง ศิริขันธ์ในภาคอีสานว่า หลังการรัฐประหาร เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2490 นายเตียง ศิริขันธ์ ได้รวบรวมชาวเวียงจันทน์และลาวประมาณ 2,000 คน ชุมนุมอยู่ที่ภูผาทงทาศีไต้ของจังหวัดสกลนคร และในรายงานของฝ่ายทหารนี้ยังกล่าวว่า เมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ.2491 “ในพื้นที่บริเวณทิวเขาทงทาศีไต้ ระหว่าง บ.เต่างอยกับ บ.นาคู เป็นสถานที่ตั้งของคณะต่อต้าน โดยมีการจัดเวรยามถืออาวุธปืนทันสมัยอยู่ตามช่องทางต่างๆ ไร่อย่างเข้มแข็ง คือที่ บ.ชาด (ทิศเหนือบ้านนาคู) บ.หลุบเลา บ.โคกกลาง และสามแยกทางเข้า บ.เต่างอย² โดยมากตามช่องทางที่จะขึ้นไปบนเขา” (กจช. สร. 0201. 32/14 การเคลื่อนไหวทางภาคอีสาน)

นอกจากนี้ในรายงานของฝ่ายทหารยังกล่าวว่า “ได้มีนายลิ้ม พลนาคู กำนันตำบลนาคู อ. กุฉินารายณ์ จ.กาฬสินธุ์ นายอน ผู้ใหญ่บ้านกุดตะไคร้ ตำบลนาคู นายเจียน ระวังโฮม กำนันตำบลเต่างอย อ.เมือง จ. สกลนคร นายวันนา ผู้ใหญ่บ้านบึงบัว ตำบลเต่างอย นายด้านผู้ใหญ่บ้านสร้างคือ ตำบลเต่างอย เป็นผู้ทำการติดต่อช่วยเหลือคณะต่อต้านอย่างใกล้ชิด และได้รับจ่ายอาวุธประจำตัวทุกคน” และเอกสารนี้ยังได้รายงานว่า เมื่อ 3 มกราคม 2491 เวลา 24.00 น มีเครื่องบินขนาดใหญ่บินวนเวียนเหนือบ้านนาคูและเมื่อ 02.00 มีรถ 4 คันวิ่งหายไปทางบ้านหินลาด นาย

¹ บ้านพักแห่งหนึ่งของนายเตียง ศิริขันธ์ที่กรุงเทพฯ ส่วนใหญ่จะใช้รับรองแขก

² จากรายงานของฝ่ายทหารนี้จะพบว่า พื้นที่ในรายงานของฝ่ายนายเตียง ศิริขันธ์ที่ปรากฏในรายงานนี้ เป็นพื้นที่เดียวกันกับฐานหรือค่ายของเสรีไทยในอีสานที่ใช้ในการฝึกทหารเพื่อต่อต้านญี่ปุ่นนั่นเอง

เตียง ศิริขันธ์มีรถจักรยานเป็นพาหนะประจำตัว ได้มีผู้เคยเห็นผ่านไปมาระหว่างบ้านล้างค้อกับบ้านหลุบเลาเสมอๆ (กจช. สร. 0201. 32/14 การเคลื่อนไหวกทางภาคอีสาน)

จากรายงานข้างต้นนี้ มีผลทำให้ฝ่ายคณะรัฐประหารเชื่อว่า นายเตียง ศิริขันธ์และพรรคพวกจะทำการต่อต้านคณะรัฐประหาร¹ จึงนำไปสู่การจับกุมเสรีไทยในจังหวัดสกลนคร และประกาศจับนายเตียง ศิริขันธ์ ในเวลาต่อมา ดังปรากฏว่า ในสยามนิกร (24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2491) รายงานว่า “เตียงบอกกับพี่ชายมาว่าจะเข้ามาสู้คดี” สยามนิกร (10 มีนาคม พ.ศ.2491) เรื่อง “เสรีไทยสกลนครเผชิญ ม. 104 เป็นแถว” และยังมีหัวเรื่องเล็กๆอีกว่า “จับตัวน้องชายของเตียงอีก 1” โดยเนื้อหาของข่าวกล่าวว่า “สกลนคร 1 มีนาคม ข้าราชการซึ่งเคยปฏิบัติงานเสรีไทยกำลังเผชิญหน้าที่จะถูกจับกุมครั้งใหญ่มีข่าวที่เชื่อได้ว่าเสรีไทยในจังหวัดนี้กำลังถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจและทหารนอกเครื่องแบบเพ่งเล็งอยู่มากทีเดียว ตามที่หนังสือพิมพ์นี้เคยเสนอข่าวมีการจับกุมในสกลนครในข้อหาฐานสงสัยว่าสมคบกับนายเตียง ทำการต่อต้านมาแล้วครั้งหนึ่งนั้น บัดนี้ได้มีการจับกุมกันอีก บุคคลที่ถูกจับกุมในคราวนี้ล้วนแต่เคยปฏิบัติงานเสรีไทยมาแล้วทั้งนั้น มีข้าราชการของทางการ 2 คนคือ นายทองกับนายสินข้าราชการแผนกมหาดไทย และที่ถูกจับเพิ่มเติมคือ นายสุพรรณ ศิริขันธ์”

การที่ทางรัฐบาลได้จับกุมญาติ และกลุ่มเพื่อนของนายเตียง ศิริขันธ์ ที่สกลนครนี้มีผลให้นายเตียง ศิริขันธ์ต้องเข้ามาพบกับตำรวจ และจากหนังสือพิมพ์สยามนิกร (ฉบับวันอาทิตย์ 14 มีนาคม 2491) ทำให้ทราบว่านายทองอินทร์ ฐริพัฒน์ได้ประกันตัวนายเตียง ศิริขันธ์ และเป็นผู้นำตัวนายเตียง ศิริขันธ์ออกจากที่ขังได้ดินแล้วมอบให้ตำรวจ ส่วนในรายละเอียดของข่าวกล่าวว่า

¹ และหากพิจารณาจากงานเขียนของนายสวัสดิ์ ตราวุธ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 (ม.ป.ป. :31) ได้กล่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า หลังการรัฐประหารนายเตียงได้เดินทางไปภูพานเป็นที่ตั้งหลักและได้ระดมเหล่าพลพรรคในท้องถิ่นเข้าอบรมเพื่อเล็ดลอดเข้ากรุงเทพฯ ขณะที่กำลังอบรมพลพรรคอยู่นั้นก็ได้ยินเสียงของนายปรีดี พนมยงค์ออกอากาศทางวิทยุจากสิงคโปร์ห้ามมิให้พลพรรคทำการต่อสู้กับคณะรัฐประหาร โดยอ้างว่าประวัติศาสตร์จะต่างพร้อยเพราะคนไทยฆ่ากันเอง เนื่องจากนายเตียงศรัทธาต่อนายปรีดีเป็นอย่างยิ่งจึงระงับไปและได้ตั้งหลักคอยฟังข่าวอยู่ที่ภูพานนั่นเอง แล้วได้ส่งข่าวให้นายสนิท ประสิทธิ์พันธุ์และนายสวัสดิ์ให้ขึ้นไปพบที่ลาดเซอ โดยเปลี่ยนแผนการสู้ใหม่ใช้วิธีก่อวินาศกรรม เพื่อให้นานาชาติรู้ว่ามีการต่อต้านคณะรัฐประหารและไม่ให้การรับรอง ซึ่งวิธีการที่นายสวัสดิ์ ตราวุธใช้คือ การลักลอบถอดสกรูเหล็กประกบรางรถไฟที่ป้ายหยุดรถบ้านหนองซอน แล้วคัดรางรถไฟให้แยกออกจากกันและเอากระสอบป่านชุบน้ำมันก๊าดจุดไฟเผาไม้ซอน ซึ่งนายสวัสดิ์ก็กล่าวว่าได้ผลดี ทำให้นานาชาติไม่รับรองคณะรัฐประหาร (ดูรายละเอียดในสวัสดิ์ ตราวุธ, ม.ป.ป.)

“ภายหลังการชุกซ่อนตัวอย่างสงบเงียบเช่นเดียวกับการดำเนินของ 2 อดีต
รัฐมนตรีทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และ จำลอง ดาวเรือง เป็นเวลานานกว่า 120 วัน
อดีตรัฐมนตรีเตียง ศิริขันธ์ก็ได้ฝุดออกมาจากที่ซ่อนในจังหวัดสกลนครเมื่อวันที่ 11
เดือนนี้ โดยการติดต่ออย่างใกล้ชิดระหว่างเตียง ศิริขันธ์กับทองอินทร์ ภูริพัฒน์
ซึ่งวิ่งเต้นขอรับความยุติธรรมก่อนปรากฏตัว เพราะฉะนั้นเตียง ศิริขันธ์จึงตกลงใจ
ที่จะเข้าสู่คดีฐานมั่วสุมหรือมีอาวุธปืนตามกระบิดเมือง...”

ภายหลังการมอบตัวของนายเตียง ศิริขันธ์ เพื่อเข้าสู่คดีโดยมีนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ และ
นายเจียม ศิริขันธ์พี่ชายเป็นผู้พามามอบตัว และมีค่าประกันตัว 2 แสนบาท (สยามนิกร 19 มีนาคม
พ.ศ.2491) โดยสรุปนายเตียง ศิริขันธ์และพวกรวม 18 คน ตกเป็นจำเลยของศาลจังหวัดสกลนคร
โดยอัยการฟ้องในฐานสมคบกันพยายามจะก่อการขบถเพื่อทำลายรัฐบาลกับมีอาวุธปืนกระสุนปืน
และวัตถุระเบิดไว้โดยมิได้รับอนุญาต นอกจากนี้ในสำเนาฟ้องมีว่า (นครสาร 25 มิถุนายน
พ.ศ.2491 และหรือที่ กจช.ก/ป7/2491/8 ข)

“ระหว่างเดือนกันยายน 2490 นายเตียง ได้ประกาศชักชวนประชาชนที่จังหวัดสกล
ให้คิดแบ่งแยกจากไทย และรวบรวมพวกลาวด้วยกันขึ้นเป็นรัฐลาว และขึ้นตรงต่อ
สันนิบาตเอเชียอาคเนย์ โดยมีตนเองเป็นนายกรัฐมนตรี และนายเตียงได้กล่าวยุยง
พวกที่อยู่ร่วมด้วยให้คิดจัดการแบ่งแยกประเทศไทยออกเป็น 4 รัฐ และรวบรวมกำลัง
เพื่อจะทำการปฏิวัติ ซึ่งการกระทำของนายเตียงนี้มีผิดฐานพยายามกบฏและยุยงให้
เกิดกระด้างในหมู่ประชาชน”

จากข้อความข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า เป็นครั้งแรกที่ฝ่ายรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้
ฟ้องร้องนายเตียง ศิริขันธ์(ส.ส.สกลนคร) และพวกในข้อหาแบ่งแยกดินแดนอีสานออกจากไทย
เพื่อไปรวมกับลาวแล้วตั้งขึ้นเป็นรัฐลาวและขึ้นตรงต่อสันนิบาตเอเชียอาคเนย์ ส่วนช่วงเวลาที่ม
ีการกล่าวถึงในการฟ้องร้องนายเตียงครั้งนี้ก็คือ เดือนกันยายน 2490 ซึ่งเป็นเดือนที่นายเตียง ศิริ
ขันธ์ได้ก่อตั้งองค์กรสันนิบาตเอเชียอาคเนย์ขึ้นนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม การตั้งข้อหาแบ่งแยกดินแดนของรัฐบาลครั้งนี้ อย่างน้อยก็แสดงให้เห็นถึง
การเกรงกลัวอิทธิพลของรัฐที่มีต่อนายเตียง ศิริขันธ์และพรรคพวกที่สกลนคร และขณะเดียวกันก็
เป็นการกำจัดอดีตกองบัญชาการใหญ่ของค่ายเสรีไทยในอีสาน และยังเป็นค่ายใหญ่ในการฝึก

อาวูให้แก่ขบวนการเสรีลาว รวมทั้งเป็นแหล่งสะสมอาวูในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองอีกด้วย ดังนั้นจึงไม่แปลกที่ฝ่ายรัฐประหารจะทำการกวาดล้างสกลนครเป็นแห่งแรกพร้อมกับข้อกล่าวหาแบ่งแยกดินแดน

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในช่วงที่มีการจับกุมนายเตียง ศิริขันธ์ (ส.ส.สกลนคร) นั้น พบว่ามีข่าวเกี่ยวกับความวุ่นวายในหัวเมืองต่างๆ เช่น เกียรติศักดิ์ (30 พ.ค. 91) เรื่อง “จลาจลปักซีใต้” นครสาร (1 มิ.ย. 91) เรื่อง “สมาคมลับเพื่อ” โดยเนื้อหากล่าววว่า “ในขณะนี้สมาคมลับได้บังเกิดขึ้นหลายสมาคม เช่น ช้างดำ ช้างแดง ช้างตีนโต ไทยดำ จนบัดนี้กลายเป็นสมาคมลับเพื่อ” เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีข่าวเกิดขึ้นที่จังหวัดแพร่ โดยมีใบปลิวเกี่ยวกับการแยกดินแดนออกไปเป็นอิสระผลที่ตามมาในเรื่องนี้ ทำให้จอมพล ป.พิบูลสงคราม มีคำสั่งถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2491 (ลับ-ด่วน)ว่า (กษ. (2).0201.84/36 ให้อธิบดีกรมตำรวจพิจารณาปราบปรามผู้ยุแหย่ให้แตกแยก (16-22 มิถุนายน 2491)

“...ข้าพเจ้าได้รับทราบแล้ว เรื่องนี้ขอให้เป็นที่หน้าของอธิบดีกรมตำรวจที่จะจัดการพิจารณาปราบปรามต่อไป **และควรจะได้ปราบปรามบุคคลชั้นหัวหน้า** และถ้าหากปรากฏว่า เป็นการทำอันจะก่อให้เกิดการแยกราชอาณาจักรแล้ว ก็ให้จัดดำเนินการไปโดยวิธีรุนแรงและ **เด็ดขาดทันที** ” [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

จะเห็นได้ว่า คำสั่งดังกล่าวนี้ให้ดำเนินการกับบุคคลชั้นหัวหน้าและให้จัดการโดยวิธีรุนแรงและเด็ดขาดทันที อย่างไรก็ตาม ต่อมาภายหลังที่ได้มอบตัวเพื่อผู้คดี นักการเมืองอีสานกลุ่มนี้บางคนก็ได้เก็บตัวเงียบ ส่วนบางคนก็ยังคงเคลื่อนไหวโดยการแสดงความคิดเห็นผ่านทางบทความลงตีพิมพ์ ดังเช่น นายถวิล อุดล (การเมือง ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 พุทธที่ 28 ก.ค. 2491) เรื่อง “ผู้สมควรจะลาโรง” โดยได้แสดงความคิดเห็น คัดค้านการรัฐประหาร เพราะถือว่าเป็นการทำลายระเบียบแบบแผนอันดีของแผ่นดินไทยโดยสิ้นเชิง และนายถวิลยังได้กล่าวอีกว่า “...การปฏิวัติในระบบประชาธิปไตย ซึ่งประสงค์จะเปลี่ยนตัวบุคคลจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่งนั้นเป็นการกระทำของโจรข้าพเจ้าได้วิงวอนไว้ว่า หากพรรคการเมืองที่มีอยู่ไม่เป็นที่สบอารมณ์ของบรรดาผู้ใฝ่ใจในการเมืองทั้งหลาย ท่านเหล่านั้นก็ยอมมีสิทธิเสรีที่จะจัดตั้งพรรคการเมืองใหม่ขึ้น จึงไม่มีเหตุผลอะไรที่การกระทำเยี่ยงโจรจะเกิดขึ้นในระบบประชาธิปไตยทุกวันนี้...” นอกจากนี้ นายถวิล อุดล

(ส.ส.ร้อยเอ็ด) ยังได้เขียนบทความอีกหลายชิ้น เช่น เรื่อง “ทางตัน” เป็นต้น (การเมือง วันเสาร์ ที่ 11 ก.ย.91 ปีที่ 5 ฉบับที่ 7)

ส่วนนายจำลอง ดาวเรือง (ส.ส.มหาสารคาม) ได้เขียนบทความโจมตีคณะรัฐประหารหลายเรื่อง เช่น “รัฐบาลใหม่ของไทย”(การเมือง 17 เม.ย.91 ปีที่4 ฉบับที่ 16) และเรื่อง “ความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง” (การเมือง เสาร์ที่ 4 ก.ย 91 ปีที่ 5 ฉบับที่ 6) ความว่า “...การบังคับขู่เข็ญด้วยกำลังกาย กำลังอาวุธ กำลังอำนาจ ทั้งทางตรง และทางอ้อมก็ดี ผู้ถูกบังคับข่มขู่จะยอมเชื่อฟังก็ด้วยการจำใจทำต้องยอมเท่านั้น หาเป็นการเชื่อฟังถาวรมั่นคงไม่ การที่รัฐบาลประกาศว่า ได้เกิดการป่วนปั่นขึ้นที่นั่น เกิดการกบฏขึ้นที่นี่ ที่โน่นมีแผนการอย่างนั้น ที่นี่มีแผนการอย่างนี้ และประกาศว่าจะจัดการปราบปรามอย่างนั้น ทำลายอย่างนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่เป็นวิธีการที่รัฐบาลที่ดีจะพึงกระทำ...”

จะเห็นได้ว่า ส.ส.กลุ่มเสรีไทยอีสาน ส่วนหนึ่งไม่ได้นิ่งเฉยหรือหยุดเคลื่อนไหวทางการเมือง หากแต่ยังคงการเคลื่อนไหวและการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองผ่านทางหน้าหนังสือพิมพ์อยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้จึงน่าจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ฝ่ายปรปักษ์ทางการเมืองหาทางกำจัดให้หมดไปจากเวทีการเมืองด้วยข้อกล่าวหาต่างๆ อย่างไรก็ดีในช่วงก่อนที่ ส.ส.กลุ่มนี้จะถูกจับกุมนั้น พบว่า ได้เกิดกระแสข่าวเกี่ยวกับนักการเมืองอีสานกลุ่มนี้ขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งในหน้าหนังสือพิมพ์ ในช่วงเดือนกันยายน 2491 (กจช. ก/ป7/2491/8 ข.หมวดเบ็ดเตล็ด) ดังเช่น

ศรีกรุง 2 กันยายน 2491 เรื่อง “นักการเมืองปลุกปั่นชาวอีสาน” ความว่า “ได้มีผู้ปลุกปั่นพวกราษฎรชาวอีสานว่า ให้พวกราษฎรสะสมอาวุธไว้ประจำตัว เพราะในเร็ววันนี้ นายปรีดี พนมยงค์ และพรรคพวกจะยกกำลังเข้าทำลายรัฐบาลชุดจอมพล และจะอาศัยกำลังของคอมมิวนิสต์เข้าเป็นทัพหนุนด้วย ซึ่งเป็นเหตุให้ความยุ่งยากลุกลามอยู่ทั่วดินแดน”

เกียรติศักดิ์ 9 กันยายน 2491 เรื่อง “สร้างเคหาสน์ระโหฐานที่อีสาน” ความว่า “การยุ้งปลุกปั่นประชาชนในภาคอีสานของพวกคอมมิวนิสต์ ได้เริ่มด้วยการส่งเด็กหนุ่มไทยและข้าราชการไทยบางคนออกไปศึกษาวิชาคอมมิวนิสต์นอกประเทศ จุดแรกที่น่าสงสัยคือมีนักการเมืองอดีต ส.ส.และอดีตรัฐมนตรีเป็นตัวการ และในระหว่างข่าวปลุกปั่นนั้น นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ได้ปลุกสร้างอาคารเป็นการใหญ่อย่างแข็งแรง รวมทั้งหอวิทยุด้วย”

ประชาธิปไตย 14 กันยายน 2491 เรื่อง “ว่าพวกราชการรังแกคนอีสาน” ความว่า มีชาวอีสานที่มีการศึกษาชั้นดี และที่เคยเป็นพ่อค้าวัวควายเดินทางไปตามหมู่บ้านใหญ่ๆ ในจังหวัดต่างๆ ในภาคอีสาน ทำการยุยงส่งเสริมประชาชนให้เกิดขัดแย้งรัฐบาลจอมพลว่ามิได้ช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนทางภาคอีสาน พวกข้าราชการ เป็นต้นว่า แพทย์สัตว์จะทำการรักษาโรคก็ต้องรีดเงินจากประชาชน ทางฝ่ายปกครองคือตำรวจก็กดขี่ข่มเหงคาดคั้นเอาทรัพย์สิน ทางราชการส่งเสื้อผ้า เครื่องมือเครื่องใช้ก็ไม่ถึงมือชาวนา และได้พยายามยุยงให้ราษฎรภาคอีสาน แบ่งแยกออกไปเสียจากไทยอีกด้วย”

แน่นอนกระแสข่าวที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ข้างต้นนี้ ย่อมไม่เป็นผลดีต่อนักการเมืองอีสานแต่อย่างใด ในที่สุดก็นำไปสู่การจับกุม ส.ส.อีสานอีกหลายระลอกในข้อหากบฏแบ่งแยกดินแดน

3. การจับกุม ส.ส.อีสานครั้งที่สอง “กรณีการแบ่งแยกดินแดนอีสาน” ในเดือนพฤศจิกายน 2491¹

สำหรับกบฏแบ่งแยกดินแดนอีสานนี้ พบว่า ภายหลังจากवादล้างฝ่าย “กบฏ 1 ตุลาคม 91” ซึ่งประกอบด้วยนายทหารบกได้แก่ พล.ต.สมบุญ สรวาษิต พล.ต.เนตร เขมะโยธิน พ.อ.กิติ ทัดตานนท์ พ.อ.สมบุญ สุทรเขต และพล.ท.หลวงสินาดโยธารักษ์ เสร็จสิ้นแล้ว ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน² ปีเดียวกันนั่นเอง พลตำรวจตรีเผ่า ศรียานนท์ รองอธิบดีกรมตำรวจฝ่ายปราบปราม ได้ทำการกวาดล้างจับกุมพวกกบฏอีกครั้งหนึ่ง โดยตำรวจจับกุมนายทิม ภูริพัฒน์ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายเตียง ศิริขันธ์ นายถวิล อุดล และนายฟอง สิทธิธรรม (วิเทศกรณีย์, 2518 : 976 -

¹ นอกจากมีกรณีแบ่งแยกดินแดนที่อีสานแล้ว ในช่วงระยะเดียวกันนี้ พบว่าที่ภาคใต้ก็มีกระแสเกี่ยวกับการแบ่งแยกดินแดน เช่น (ไทยใหม่ 27 พ.ย. 91) เรื่อง “เหตุภาคใต้กำลังลุกลามใหญ่ ชนชาวอิสลามในรัฐไทรบุรี เปอร์ลิส กลันตันและปะริค ได้มั่วสุมประชุมกันและรวบรวมกำลังอยู่ในรัฐไทรบุรี พวกเหล่านี้มีอาวุธทันสมัย และมีหัวหน้าปลุกปั่นให้เกิดภัยคนไทย และช่วยกันเรียกร้องดินแดน 4 จังหวัดคีน หรือ ไทยใหม่ (2 มิ.ย.91 “ส่งกำลังตำรวจไปใต้” เป็นต้น

² เป็นที่น่าสังเกตว่า วันเดือนปีที่เกิดเหตุการณ์นี้หากตรวจสอบกับงานของแมน มนต์เมศรี (2524 : 214) จะพบว่า คลาดเคลื่อนกัน ส่วนรายชื่อของ ส.ส.ที่ถูกจับกุมเหมือนกัน โดยในงานนี้เขียนไว้ว่า “...ก่อนหน้าจะจับกุมเมื่อ 3 ก.พ. ในฐานะกบฏแบ่งแยกดินแดนอีสาน ซึ่งเรียกกันสั้นๆว่า “กบฏไทยอิสระ” ส.ส.กลุ่มนี้ถูกจับฐานกบฏแยกดินแดนมาครั้งหนึ่งแล้วเมื่อ 1 มิถุนายน 2491 แต่ทางตำรวจไม่มีหลักฐานอะไรที่จะยึด ส.ส.ปากกล้าหรือเสรีไทย “เดนตาย” เข้าตะแลงแกงได้ ต้องปล่อยตัวไป...”

977) สำหรับนายฟอง สิทธิธรรมนั้นถูกจับเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2491 ส่วนข้อหาที่ถูกจับคือสมคบกับพวกซั๊กชวนชายฉกรรจ์จำนวนหนึ่งลอบส่งออกไปศึกษาวิชาทหารที่คุนหมิง ประเทศจีนแล้วกลับมาเป็นกำลังดำเนินการเพื่อแบ่งแยกการปกครองดินแดนภาคอีสานออกจากราชอาณาจักรไทยไปเป็นอิสระรัฐ โดยยุยงประชาชนภาคอีสานให้เกิดกบฏขึ้นในประเทศไทย อันเป็นความผิดฐานกบฏ (ดูรายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร 2/2491 วิสามัญ ชุดที่ 1 หน้า 40)

อย่างไรก็ตาม การจับกุมผู้ต้องหาทั้งสองครั้งนี้ ในการพิจารณาในชั้นศาล ได้ปล่อยให้พ้นข้อหาไปทั้ง 2 ครั้งเพราะไม่มีหลักฐานในการ กระทำผิด และภายหลังที่มีการจับกุม ส.ส.อีสานเมื่อค้นข้อมูลสรุปข่าวความเคลื่อนไหวของประชาชนจากฝ่ายข้อมูลของรัฐที่รวบรวมไว้ ทำให้ทราบว่า ได้เกิดการเคลื่อนไหวทางใต้ดินโดยใช้ใบปลิวเป็นสื่อในการเสนอความคิดเห็น ซึ่งใบปลิวที่ปรากฏในข่าวนี้ไม่สามารถสืบได้ว่าฝ่ายไหนเป็นผู้กระทำขึ้น (กจช. ก/ป7/2491/8 ข) ในช่วงเดือนพฤศจิกายน 2491 เช่น

หนังสือพิมพ์ ประชากร (11 พ.ย.91) พาดหัวเรื่อง “ถ้าผู้ถูกจับมีผิดจริงให้ลงโทษ” ลงข้อความโดยสรุป มีจดหมายฉบับหนึ่งผ่านเข้าสู่สำนักงานหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่ง แจ้งว่าส่งมาจากกองบัญชาการคณะราษฎรลาวอีสาน ข้อความบางตอนว่า การที่คณะรัฐประหารจับนักการเมืองชาวเมืองเขาไปนั้นเป็นการจงใจประหารผู้ไร้อาวุธและอำนาจ และอีกตอนหนึ่งกล่าวว่า ถ้าเขาผิดจริงจงฆ่าเสียถ้าไม่ผิดจริงให้ปล่อยตัวให้เป็นอิสระ ลงท้ายด้วยรอยสือเลือดว่า คณะราษฎรลาวอีสานแห่งประเทศไทย ขณะนี้กองตำรวจสันติบาลได้รับทราบจดหมายฉบับนี้แล้ว และกำลังสืบแหล่งที่มาอยู่”

สุภาพบุรุษ (17 พฤศจิกายน 2491) เรื่อง “ใบปลิวเถื่อนกระจายทั่ว 11 จังหวัด กล่าวว่า สถานการณ์ทางภาคอีสานในขณะนี้ ได้มีใบปลิวเถื่อนปลุกปั่นชนชาวอีสานเคลื่อนตลาดทั้ง 11 จังหวัด ในใบปลิวมีข้อความว่า “จงรักษาความสามัคคีเหมือนกับข้าวเหนียวกำไว้ในกำมือ จงอย่าคลายมือให้ข้าวเหนียวหลุดเป็นอันขาด”

หนังสือพิมพ์ ประชากร (6 ธันวาคม 2491) เรื่อง “ยุยงส่งเสริมจากต่างด้าว” กล่าวว่า ผู้สื่อข่าวภาคอีสานแจ้งว่า นับตั้งแต่มีการเมืองภาคอีสานได้ถูกรัฐบาลจับกุมคุมขังไป รู้สึกว่าประชาชนทางภาคอีสานมีความรู้สึกในทางไม่ดีต่อรัฐบาลกลางเป็นอย่างมาก รู้สึกว่านักการเมืองส่วน

กลางมีเจตนาไม่ดีต่อชนชาวอีสาน และนอกจากนี้ยังมีการแทรกแซงยุ่งจากชาวต่างชาติ ซึ่งมีอิทธิพลทางการเงินด้วย

พระราชบัญญัติ (19 ธันวาคม 2491) เรื่อง “ใบปลิวที่จังหวัดอุดร” กล่าวว่า ได้มีผู้นำใบปลิวเถื่อนเป็นจำนวนมากไปโปรยในจังหวัดอุดร ข้อความในนั้นประกาศโจมตีจอมพล ป. และคณะรัฐบาลว่า แทนที่จะปราบคอร์รัปชันกลับทำคอร์รัปชันเสียเอง การแก้ไขค่าครองชีพก็มีแต่ยั้งแพ่งขึ้น แม้แต่กรณีสวรรคตจะทำให้ยุติธรรม ก็จับเอาทนายจำเลยไปขังไว้เป็นขบถ นอกจากนี้ยังยุ่งพวกชาวอีสานว่า เมื่อเขาหาว่าแบ่งแยกลาวกับไทยแล้ว ก็ให้แบ่งจริงๆ เสียเลย เจ้าหน้าที่ในจังหวัดนี้เก็บใบปลิวได้เป็นจำนวนมาก

จากกระแสข่าวที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์หลังการจับกุมนักการเมืองอีสานระลอกที่สองนี้ สิ่งหนึ่งที่ได้เห็นได้ชัดในภาคอีสานก็คือ การเคลื่อนไหวผ่านใบปลิวโจมตีรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งการโจมตีเช่นนี้ย่อมไม่เป็นผลดีต่อฝ่าย ส.ส. อีสานอย่างแน่นอน

4. การจับกุม ส.ส. อีสานครั้งที่สามและจุดจบของแกนนำกลุ่มเสรีไทยอีสานในเดือนมีนาคม 2492

ในงานของประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์ (2517 :639) กล่าวว่า เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2492 ประมาณ 20 น.เศษ ได้มีประกาศข่าวพิเศษทางวิทยุกระจายเสียงว่า ได้มีพระบรมราชโองการให้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามพ้นจากตำแหน่งและแต่งตั้งให้นายดิเรก ชัยนามเป็นนายกรัฐมนตรีบุคคลคณะนี้ได้ยึดพระบรมมหาราชวังเป็นที่บัญชาการโดยมีผู้แต่งกายเป็นทหารเรือร่วมด้วย มีผู้กล่าวว่า หัวหน้าผู้ก่อการครั้งนี้คือนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้มีคำสั่งให้ดำเนินการปราบปรามโดยเข้ายึดพระบรมมหาราชวัง และเข้าต่อต้านผู้ปฏิวัติ และได้มีการจับผู้ที่สงสัยว่าเป็นผู้ร่วมมือครั้งนี้หลายคน ซึ่งมีอดีตรัฐมนตรีอีสานรวมอยู่ด้วย คือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายถวิล อุดล และนายจำลอง ดาวเรือง ต่อมาก็ได้มีการจับกุมนายทองเปลว ชลภูมิได้อีกผู้หนึ่ง

งานแมน มนต์เมศรี (2524 : 214-215) กล่าวว่าไว้ว่า “...ฝ่ายตำรวจโดย พล.ต.ต.เผ่า ศรียานนท์ สืบทราบมาว่า ขบวนการเสรีไทยระดับหัวหน้าในภาคอีสานซึ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับนายปรีดี พนมยงค์ คิดแบ่งแยกภาคอีสานออกไปปกครองเป็นอิสระโดยจะตั้งเป็น “สมาพันธ์รัฐแหลม

ทอง” จึงส่งกำลังออกกวาดจับเป็นการใหญ่ในวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2492¹ การจับ ส.ส.กลุ่มนี้ปรากฏว่าขังอยู่ได้ไม่ทันจะเต็มเดือน ส.ส.ในกลุ่มที่เคยบริหารประเทศในฐานะรัฐมนตรีได้ถูกใจรวมหลายซึ่งตัวขณะนำไปสอบสวนกลางดีระหว่าง ก.ม.13-14 ถนนพหลโยธิน บางเขน เป็นเหตุให้ทั้งสี่คนถูกยิงตายอย่างทารุณที่สุดกลางถนน เป็นข่าวพาดหัวเกรียวกราวยาวนานในยุคนั้นว่า “สังหาร 4 อดีตรัฐมนตรี.”

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในงานของวิเทศกรณีย์ (สมบูรณ คณฉลาด, 2518 : 984-985) ได้เขียนถึงแผนการณ์ของ ส.ส.อีสานกลุ่มนี้ไว้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของแผนการในกบฏวังหลวงคือ “...เมื่อกำลังส่วนต่างๆใน พระนคร โดยมีทหารบก พลเรือน ตำรวจเข้ายึดสถานที่อันสำคัญๆ และเข้ายึดเพื่อตั้งกำลังของหน่วยทหารบกบางแห่งไว้แล้ว ในด้านกลุ่มเสรีไทย ซึ่งเคยร่วมมือกับนายปรีดีต่อต้านญี่ปุ่น ก็เคลื่อนกำลังเข้ามาสมทบโดยเร็วที่สุด โดยนายชาญ บุณนาคผู้จัดการป่าไม้สัมปทานหัวหินประจวบคีรีขันธ์ จะเป็นผู้นำเสรีไทยเข้าสู่พระนคร...นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายจำลอง ดาวเรือง นายถวิล อุดล และนายเตียง ศิริขันธ์จะนำเสรีไทยยึดภาคอีสาน แล้วจะนำพวกเสรีไทยเข้ามาสมทบในพระนคร นายทองเปลว ชลภูมิจะนำเสรีไทยจากจังหวัดกาญจนบุรีเข้าสู่พระนคร...”

ส่วนรายชื่อ 4 อดีตรัฐมนตรีที่ถูกสังหารนี้ก็คือนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (ส.ส.อุบลฯ) นายจำลอง ดาวเรือง(ส.ส.มหาสารคาม) และนายถวิล อุดล(ส.ส.ร้อยเอ็ด) และดร.ทองเปลว ชลภูมิ ซึ่งดร.ทองเปลว ชลภูมินี้ถูกจับได้หลังเกิดเหตุการณ์กบฏวังหลวง และในงานของ สว่าง ลานเหลือ (2514 : 253) กล่าวไว้ว่า “ความจริงแล้วดร.ทองเปลว ชลภูมิได้หนีไปตั้งปั้งต่อมาได้ถูกลวงให้บินกลับมาเมืองไทย พอลงมาถึงสนามบิน ร.ต.อ.ต่อศักดิ์ ยมมาศ (ยศขณะนั้น) ไปคอยรอรับอยู่แล้วนำมาฝากขังไว้ที่สันติบาล ต่อมาวันที่ 4 มีนาคม 2492 บุคคลทั้งสี่คนได้ถูกนำจากโรงพักต่างๆมาได้

¹ เสรีไทยที่ถูกจับครั้งนี้มี นายทิม ภูริพัฒน์ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายจำลอง ดาวเรือง นายพอง สิทธิธรรม นายถวิล อุดล และนายเตียงศิริขันธ์ (แมน มนต์เมศร์ , 2524 : 214-215) จากข้อมูลนี้ ไม่ตรงกับงานของวิสุทธิ บุษยกุล (2540 : 59) ที่กล่าวว่า “..ต่อมาเมื่อเกิดกบฏวังหลวง ในปลายเดือนกุมภาพันธ์ 2492 เหตุการณ์ต่างๆก็ก้าวไปสู่จุดจบนักการเมืองฝ่ายของ ท่านปรีดี โดยเฉพาะที่มาจากกลุ่มเสรีไทยถูกขจัดไปโดยวิธีทารุณ ในระยะที่เกิดเหตุการณ์กบฏวังหลวงนั้น คุณครูเตียงไม่ได้อยู่ในกรุงเทพฯ แต่อยู่ที่สกลนคร และเมื่อทราบเรื่องเกี่ยวกับสี่รัฐมนตรีก็หนีออกจากเมือง ถ้าไม่เช่นนั้นคุณครูก็อาจพบชะตากรรมอย่าง “สี่รัฐมนตรี” ...การที่คุณครูอยู่สกลนครในระยะกบฏวังหลวง ทำให้คุณครูมีชีวิตรอดมาได้อีกช่วงหนึ่ง แต่ก็ทำให้ปฏิบัติภารกิจทางการเมืองของคุณครูช่วยโอกาสให้ร้ายป้ายสีครุว่าเป็นกบฏที่พยายามแบ่งแยกดินแดนภาคอีสาน

การควบคุมของ พ.ต.อ.หลวงพิชิต สุรการ เพื่อนำไปฝากขังที่สถานี่ตำรวจบางเขน และจบชีวิตระหว่างหลักกิโลเมตร 14-15...” เป็นการจบชีวิตหลังเกิดกบฏวังหลวงไม่กี่วัน และเป็น การจบชีวิตที่แปลกที่สุด ก็คือ เหมือนกับที่หนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ได้ตั้งข้อสังเกตว่า (สุพจน์ ด่านตระกูล (บรรณาธิการ), 2540 : 59)

“เป็นสิ่งที่มหัศจรรย์ที่กองโจรมลายุรู้วันเวลาที่ทางการจะย้ายที่คุมขัง สี่รัฐมนตรีทั้งที่เวลานั้นเป็นเวลาสี่สอง และไม่เคยมีข่าวใดๆเลยเกี่ยวกับความไม่สงบที่เกิดขึ้นหากจะยังขังสี่รัฐมนตรีไว้ที่เดิม และยิ่งนำ อัครจริยยิ่งขึ้นที่การยิงกันใช้เวลาหลายนาที ปรากฏว่า รัฐมนตรีสี่คน ถูกยิงตายแต่ตำรวจทุกคนปลอดภัย และโจรมลายุทุกคนก็ปลอดภัย เพราะหนีไปได้โดยไม่มีร่องรอยใดๆเลย”

สำหรับประเด็น ส.ส อีสานกับการแบ่งแยกดินแดนนี้ เป็นประเด็นที่เพิ่งได้รับการสร้างขึ้นใหม่หลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2490 และเป็นประเด็นที่ฝ่ายรัฐประหารตั้งข้อหาและนำไปสู่การจับกุม ส.ส.อีสานที่คู่ปรปักษ์ทางการเมืองตลอดมา โดยเฉพาะนับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา และเนื่องจาก ส.ส.กลุ่มนี้เคยเป็นแกนนำเสรีไทยในอีสานจึงง่ายที่ฝ่ายรัฐประหารจะใช้ข้ออ้างในเรื่องฐานกำลังในอีสานว่า เป็นแหล่งซ่องสุมพลพรรคในการเคลื่อนไหวเพื่อล้มล้างรัฐบาล ทั้งที่ข้อกล่าวหานี้ไม่เคยปรากฏเหตุการณ์ใดที่ ส.ส.อีสานกลุ่มนี้และพลพรรคได้ยกกำลังเข้าปะทะกับฝ่ายเจ้าหน้าที่ตำรวจหรือทหารแต่อย่างใด อย่างไรก็ตามข้อกล่าวหานี้นำไปสู่การจับกุมและการจบชีวิตของอดีตรัฐมนตรีอีสานซึ่งเป็นแกนนำที่สำคัญในการเคลื่อนไหวยกเว้นนายเตียง ศิริขันธ์ในระหว่างที่เกิดเหตุการณ์กบฏวังหลวงนั้น ไม่ได้อยู่ในกรุงเทพฯ หากแต่อยู่ที่สกลนคร จึงทำให้นายเตียง ศิริขันธ์มีชีวิตรอดมาได้อีกระยะหนึ่ง อย่างไรก็ตามต่อมาในกลางเดือนธันวาคม 2495 นายเตียง ศิริขันธ์และพรรคพวกรวมเป็น 5 คนก็ได้ถูกขังที่ป่าเมืองกาญจนบุรี¹

¹ คำพิพากษาศาลฎีกาของนายเตียง ศิริขันธ์กับพวก คดีหมายเลขดำ ที่ 2628/2501 คดีหมายเลขแดง ที่ 1542/2502 (สุพจน์ ด่านตระกูล, บรรณาธิการ, 2540 : 92-120)

6.4.2 การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานหลังการรัฐประหาร 2490 : การแบ่งแยกรัฐ

หลังการรัฐประหาร 2490 ขณะที่ ส.ส.กลุ่มเสรีไทยถูกจำกัดทางการเมือง ส.ส.อีสานอีกกลุ่มหนึ่งได้ขึ้นมามีบทบาททางการเมืองภายใต้การนำของนายเลียง ไชยกาลหัวหน้าพรรคประชาชน เนื้อหาในหัวข้อนี้จึงเป็นการชี้ให้เห็นถึง การรวมกลุ่มของ ส.ส.อีสานหลังการรัฐประหาร 2490 โดยได้รวมกลุ่มกันสนับสนุนฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงครามให้ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 2 ภายใต้แนวคิดและผลประโยชน์ร่วมกัน อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากเสียชีวิตของแกนนำกลุ่มเสรีไทยอีสาน ส.ส.อีสานกลุ่มนี้ก็ได้อพยพไปรวมกลุ่มกันเพื่อเคลื่อนไหวให้รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามแบ่งแยกการปกครองเป็นรัฐ แม้การเคลื่อนไหวครั้งนี้จะไม่ประสบความสำเร็จ อย่างน้อยก็แสดงให้เห็นถึงพลังท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมที่ยังคงดำรงอยู่แม้บริบททางการเมืองเปลี่ยนแปลงไปมากก็ตาม ส่วนการนำเสนอแบ่งเป็นดังนี้

1. การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานเพื่อสนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี

ภายหลังจากการรัฐประหาร ได้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรขึ้นใหม่เมื่อวันที่ 29 มกราคม 2491 เป็นการเลือกโดยตรงและโดยวิธีรวมเขตจังหวัด ถือราษฎรสองแสนคนต่อผู้แทนหนึ่งคน ผลการเลือกตั้งครั้งนี้คือ แกนนำ ส.ส.กลุ่มเสรีไทยอีสานหรือผู้นำของพรรคสหชีพไม่ได้ลงสมัครรับเลือกตั้ง ยกเว้นนายเตียง ศิริขันธ์ที่ให้พี่ชายคือนายเจียม ศิริขันธ์ลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรแทนตน สำหรับนายฟอง สิทธิธรรม (อุบลราชธานี) พรรคประชาธิปัตย์ และ นายเลียง ไชยกาล (อุบลฯ) หัวหน้าพรรคประชาชน ก็ยังคงได้รับเลือกเช่นเดิม สำหรับการเลือกตั้งครั้งนี้ที่น่าสนใจก็คือการกลับมาอีกครั้งหนึ่งของนายเทพ โชติณัฐิต (ศรีสะเกษ) ในนามพรรคประชาธิปัตย์ และเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2491 ก็ได้รับเลือกเป็นเลขาธิการพรรคประชาธิปัตย์ (ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม, 2522 : 149) ซึ่งจะมีบทบาททางการเมืองในเวลาต่อมา

ภายหลังจากการเลือกตั้งพรรคประชาธิปัตย์มีเสียงข้างมากในสภา นายควง อภัยวงศ์หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์จึงได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี และในการจัดตั้งรัฐบาลครั้งนี้พบว่า มี ส.ส.อีสานสังกัดพรรคประชาธิปัตย์สองคนที่ได้รับตำแหน่งรัฐมนตรี คือ นายฟอง สิทธิธรรม (อุบลราชธานี) และนายเลื่อน พงษ์โสภณ (นครราชสีมา) ส่วนนายเลียง ไชยกาล (อุบลราชธานี)

หัวหน้าพรรคประชาชนทำหน้าที่ฝ่ายค้าน อย่างไรก็ตามรัฐบาลชุดของนายควง อภัยวงศ์ได้บริหารประเทศระยะสั้นก็ถูกต้องลาออกจากตำแหน่งเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2491 โดยอ้างว่าเนื่องจากคณะรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน 2490 บังคับให้ลาออกภายใน 24 ชั่วโมง จอมพล ป. พิบูลสงครามจึงได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นครั้งที่ 2 จนถึงปี พ.ศ.2500

สำหรับการขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป. พิบูลสงครามครั้งนี้พบว่า มีการรวมกลุ่มของ ส.ส.จากหลายพรรคตั้งตัวเป็นกลุ่มประชาธิปไตยรวมทั้งจากพรรคประชาธิปไตยด้วยลงชื่อสนับสนุน เช่นนาย เลื่อน พงศ์ไสภณ(นครราชสีมา) นายฟอง สิทธิธรรม (อุบลราชธานี) นายเทพ โชติณัฐิต (ศรีสะเกษ) นอกจากนี้ยังพบว่า พี่ชายของนายเตียง ศิริขันธ์ คือ นายเจียม ศิริขันธ์ (สกลนคร) ก็ได้สนับสนุนการเคลื่อนไหวในครั้งนี้ด้วย และที่น่าสนใจก็คือ ปราบกฐมี ส.ส.โดยเฉพาะจากภาคอีสานมากที่สุดกว่าทุกภาคจำนวนถึง 29 คน จาก ส.ส.ภาคอีสานทั้งหมด 33 คน ที่เหลือ 4 คนที่ไม่ได้ร่วมเซ็นชื่อนั้นเนื่องจากไม่อยู่ในเหตุการณ์ช่วงนั้น สำหรับจำนวน ส.ส.ในกลุ่มประชาธิปไตยที่ร่วมเซ็นชื่อนั้นมีทั้งหมด 66 คน เป็นการรวมกลุ่มที่ไม่ได้จัดตั้งเป็นพรรค และได้ตั้งชื่อกลุ่มว่า “คณะประชาธิปไตย” คณะนี้ตั้งขึ้นมาเพื่อสนับสนุนจอมพล ป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี “ตลอดกาล” ¹(ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม,2522 :161-167) และจากงานเขียนของนายเตียง ไซยกาลทำให้ทราบว่า ผู้ที่มีบทบาทในการรวมกลุ่มครั้งนี้ก็คือ นายเตียง ไซยกาล (อุบลราชธานี) หัวหน้าพรรคประชาชน ซึ่งมีความศรัทธาในตัวจอมพล ป.พิบูลสงครามสูง ดังเห็นได้จากงานเขียนที่ชาย อุบลเดชประชารักษ์ (พลตรี.ม.ป.ป.137) น้องชายของนายเตียงได้นำงานของนายเตียงมาพิมพ์เผยแพร่ว่า

“..เอกสาร สมุด โฆษณาพรรคประชาชน ซึ่งได้แจกจ่ายไปทั่วภาคอีสานเมื่อ พ.ศ.2490 และแล้วยังมีปฏิทินเมื่อ พ.ศ.2491,2494 ซึ่งมีรูป ฯพณฯ จอมพล-ป. อยู่สูงสุด นายเตียง นายพิน แสดงว่าท่านจอมพลเป็นนายใหญ่ของพรรคประชาชน หรือในรูปที่มีนายเตียง นางอรพิน (ภรรยาของนายเตียง)อยู่ภายใต้จอมพลในปฏิทิน ถ้าท่านลืมนภาพนี้ขอได้โปรดถามคนที่รู้เห็นในเรื่องนี้ทั้งหลายเรื่อง

¹ สำหรับอุดมคติของกลุ่มนี้ คือ จะยื่นหยัดสนับสนุนจอมพลป.พิบูลสงครามตลอดกาล ด้วยอุดมคติ 3 ประการคือ 1. เสียสละทุกวิถีทาง เพื่อความมั่นคงของระบอบประชาธิปไตยอันสมบูรณ์ โดยมีพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญชั่ววันรันดร 2. เสียสละทุกวิถีทาง เพื่อสร้างบำรุงไว้และเพิ่มพูนประโยชน์ของชาวนาสิกร และกรรมกรไทยเพื่อชาติไทย 3. สมานสามัคคีระหว่างชนชาติไทยทั้งหมด เพื่อความเป็นเอกภาพของชาติไทย

จะเป็นที่รับรองกันทั้งนั้นว่า พรรคประชาชนซึ่งข้าพเจ้าเป็นหัวหน้าได้ขึ้นตรงกับบุคคลเดียว คือ ฯพณฯจอมพล ป.ตั้งแต่วันเกิดของพรรคประชาชนคือ พ.ศ.2490 และจนถึงวันดับสูญของพรรคประชาชน คือ วันที่ 29 พฤศจิกายน 2494..”

ส่วนหลักฐานที่แสดงว่านายเลียง ไชยกาลเป็นแกนนำในการจัดตั้งคณะประชาธิปไตยเพื่อสนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงครามครั้งนี้ เห็นได้จากเอกสารเดียวกันนี้ว่า (ชาย อุบลเดชประชารักษ์, พลตรี.ม.ป.ป.148) “...พรรคประชาชนได้ดำเนินการได้ดิน **ช่องสุ่มรวมสมาชิก**ร่วมกับพรรคธรรมาธิปไตยจึงมีเสียงสนับสนุน ฯพณฯเป็นนายกรัฐมนตรี ตัวข้าพเจ้าก็ได้ร่วมเป็นรัฐบาลตั้งแต่วันที่ 8 เมษายน 2491 จนถึงพฤศจิกายน 2494 และขณะนั้นท่านคงก็ต้องกลับไปเป็นฝ่ายค้านเพราะเป็นรัฐบาลไม่ได้นั่นเอง” [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

สำหรับเหตุผลในการเคลื่อนไหวสนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งนี้ มีความชัดเจนว่า (ชาย อุบลเดชประชารักษ์, พลตรี.ม.ป.ป.143-149) “**เพราะความจริงมีว่า นักการเมืองทุกคนมีจุดหมายปลายทางที่จะเป็นรัฐบาลกันทั้งนั้น** ใครว่าไม่อยากเป็นรัฐบาลก็ไม่ใช่นักการเมืองตามหลักการ...เหตุที่ต้องการเป็นรัฐบาลนั้น ก็เพราะจะได้บริหารการงานของชาติด้วยฝีมือของตนเอง ใช้สติของตนเอง เพื่อให้บรรลุอุดมคติของตนเอง...เพราะว่าการเป็นรัฐบาลนั้นตามที่รู้กันคือว่า ได้มีอำนาจซึ่งเรียกว่าบริหารราชการแผ่นดิน รัฐบาลมีอำนาจสั่งข้าหลวง นายอำเภอ ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ส่งศึกษาธิการ ส่งคลัง ส่งกรมทางให้สร้างโนนสร้างนี้ ทำโนนทำนี่เพื่อให้บ้านเมืองสุขสมบูรณ์...นักการเมืองย่อมมีจุดหมายปลายทางตรงกันคือต้องการเป็นรัฐบาล แต่เพราะตั้งใจอยากจะเป็น เช่นตัวข้าพเจ้าเอง เมื่อ 10 กว่าปี ตอนแรกก็อยากเป็นรัฐบาลกับเขา แต่เขาไม่ให้เป็นจึงเป็นฝ่ายค้าน หรือเมื่อคุณทองอินทร์ คุณทิมเป็นฝ่ายรัฐบาลกัน สมัยพรรคสหชีพครองอำนาจร่วม 2 ปี เขาไม่ให้ข้าพเจ้าเป็น จึงไม่ได้เป็น ความจริงเป็นดั่งนี้ต่างหาก...”[เน้นคำโดยผู้วิจัย]

จากเหตุผลข้างต้นนี้ นายเลียง ไชยกาล (อุบลฯ)หัวหน้าพรรคประชาชนจึงได้เป็นแกนนำรวบรวม ส.ส.ขึ้นเพื่อสนับสนุนจอมพล ป. พิบูลสงคราม ด้วยเหตุที่สมาชิกสภาผู้แทนซึ่งสนับสนุนรัฐบาลมาจากหลากหลายพรรค จึงได้ขนานนามกลุ่มที่มาร่วมสนับสนุนจอมพลป.ว่า “สหพรรค” และผลจากการสนับสนุนของสมาชิกดังกล่าวทำให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรได้รับตำแหน่งทางการเมือง ได้แก่ ตำแหน่งรัฐมนตรีและเลขาธิการกระทรวงเป็นการตอบแทน (ชัชชาติ บรูว์พัฒนา, 2511 : 110) โดย ส.ส.อีสานได้รับตำแหน่งรัฐมนตรี 2 คนคือ นายเลียง ไชยกาล (อุบลราชธานี) เป็นรัฐ

มนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย นายเขมชาติ บุญรัตพันธุ์ (ร้อยเอ็ด) เป็นรัฐมนตรี ส่วน ส.ส. กลุ่มๆ อื่นๆ ที่ได้รับตำแหน่ง ได้แก่ นายเสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์ รัฐมนตรี (พรรคอิสระ) นายสุกิจ นิมมานเหมินท์ (เคยเป็นพวคสมภาสังกัดในพรรคสหชีพมาก่อน) นายเจ๊ะ อับดุลลา หลังปู่เต๊ะ (ส.ส. สตูลเคยสังกัดพรรคอิสระต่อมาย้ายอยู่ประชาธิปัตย์) นายกิจจา วัฒนสินธุ์ (ประชาธิปัตย์) เป็นต้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่ามี ส.ส. ประชาธิปัตย์ได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีในครั้งนี้ด้วย จึงมีผลให้สมาชิกดังกล่าวขาดจากการสังกัดเป็นสมาชิกของพรรคโดยปริยาย ซึ่งเป็นผลมาจากในยุคนั้นยังไม่มีกฎหมายเกี่ยวกับพรรคการเมืองโดยตรงนั่นเอง

ต่อมาในวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ.2492 ได้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรเพิ่มเติมขึ้นตามบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญใน 19 จังหวัดจำนวน 21 คน ทำให้อีสานมี ส.ส. เพิ่มขึ้นอีก 10 คน ที่สำคัญ คือ นายเตียง ศิริขันธ์ ได้กลับเข้ามาเป็นผู้แทนราษฎรอีกครั้งหนึ่งหลังจากที่เพื่อนร่วมอุดมการณ์แกนนำสหชีพได้เสียชีวิตแล้ว และต่อมานายเตียงก็ได้ให้การสนับสนุนรวมอยู่ในกลุ่มจอมพล ป. พิบูลสงครามด้วย ส่วนการเลือกตั้งครั้งนี้มี ส.ส. ใหม่จากภาคอีสานหลายคนได้มีโอกาสเข้าสู่สภาด้วย เช่น ร้อยโท จารุบุตร เรืองสุวรรณ (ขอนแก่น) นายนาถ เงินทาบ (มหาสารคาม) นายสุวัฒน์ พูลลาภ (ร้อยเอ็ด) นายทองพูน อจาจรขันธ์ (อุบลราชธานี) นายยงยุทธ พึ่งพบ (อุบลราชธานี) เป็นต้น (ประเสริฐ ปัทมะสุนทร, 2517: 644) นอกจากนี้การเลือกตั้งครั้งนี้ เป็นการเปิดฉากทางการเมืองใหม่ประการหนึ่งคือ เป็นครั้งแรกที่ผู้หญิงมีโอกาสเข้าสู่ตำแหน่งทางการเมืองคือ นางอรพิน ไชยกาล (อุบลราชธานี) ภรรยาของนายเตียง ไชยกาล (ดูรายละเอียดในหนังสืองานศพอรพิน ไชยกาล, 2539) ส่วนผลที่ตามมาของการเลือกตั้งครั้งนี้ คือ ทำให้จอมพล ป. พิบูลสงครามได้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสนับสนุนตนเพิ่มมากขึ้น

เมื่อสมาชิกสภาผู้แทน ที่ได้เลือกตั้งเพิ่มขึ้นเข้ารับหน้าที่ รัฐมนตรีทั้งคณะจึงสิ้นสุดลงตามบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญ จึงมีการเลือกนายกรัฐมนตรีใหม่ จอมพล ป. พิบูลสงครามก็ได้รับการสนับสนุนจาก ส.ส. กลุ่มเดิมได้แก่ พรรคประชาชนมีนายเตียง ไชยกาล (อุบลราชธานี) หัวหน้า นายปฐม โพธิแก้ว หัวหน้าพรรคอิสระ และพลตรีขุนปลดปรปักษ์หัวหน้าพรรคธรรมาธิปัตย์ เป็นต้น สำหรับการแต่งตั้งรัฐมนตรีครั้งนี้พบว่า มี ส.ส. อีสานได้รับแต่งตั้งมากขึ้นคือ นายเตียง ไชยกาล (อุบลราชธานี) เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย นายเขมชาติ บุญรัตพันธุ์ (ร้อยเอ็ด) เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงยุติธรรม นายเทพ โชติขุฑิต (ศรีสะเกษ) รัฐมนตรี และขุนคองฤทธิศึกษากร (นครราชสีมา) รัฐมนตรี (ประเสริฐ ปัทมะสุนทร, 2517 :649) อย่างไรก็ตาม คณะรัฐมนตรีชุดนี้ก็มีอายุประมาณสองปี ก็ถูกรัฐประหารเงียบในวันที่ 29 พฤศจิกายน 2494 มีผลให้ระบบพรรค

การเมืองที่มีมาตั้งแต่ปี 2489 ได้สิ้นสุดลง และอายุของสภาก็ได้สิ้นสุดลงเช่นกัน ส่วนสาเหตุของการรัฐประหารครั้งนี้ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากปัญหาการจัดสรรตำแหน่งรัฐมนตรีและตำแหน่งต่างๆ ทางการเมืองให้แก่พรรคที่สนับสนุนตน ซึ่งเป็นเรื่องยากสำหรับจอมพล ป. พิบูลสงครามเนื่องจากอุดมคติทางการเมืองของแต่ละพรรคแตกต่างกัน สมาชิกต่างๆ ก็ยอมร่วมด้วยก็เพื่อประสงค์ผลประโยชน์ทางการเมืองของตัวเองเท่านั้นเอง (เชาวน์วงศ์ สูดลภา, 2517 : 164 - 165) ดังปรากฏจากข่าวหน้าหนังสือพิมพ์เช่น หลักเมือง 1 มกราคม 2493 “สงฆ์รัฐมนตรีบางคนมีเงินรวดเร็วผิดคาด ส.ส. ว่าต้องมาจากการเซ็งลี” ส่วนรายละเอียดของข่าวนี้ว่า “...ในการประชุมคณะประชาธิปไตยเมื่อวันที่... ได้มีสมาชิกผู้หนึ่งคือขุนอนุสรณ์กรณีย์ ส.ส.จังหวัดนครพนม ได้เสนอต่อจอมพลว่า บ้านเมืองที่มันยุ่งทุกวันนี้เพราะความไม่มีศีลธรรม วงราชการเองมีการทุจริตกันอย่างสะบัดหันแหลก โดยเฉพาะรัฐมนตรีบางคนมีพฤติกรรมส่อให้เห็นว่าทุจริต มีเงินฝากกันคนละล้านๆบาท...” หรือในหนังสือพิมพ์ประชามิตร 31 ธันวาคม 2492 “เล่นงานรัฐบาลจอมพลเป็นการใหญ่แก้ค่าครองชีพคอรัปชั่นไม่ตก” ประชาธิปไตย 1 มกราคม 2493 “ส.ส.วิงวอนเซ็งลีขออนุญาตจีบของฝรั่ง” เกียรติศักดิ์ 3 มกราคม 2493 “พรรคพิบูล”กิน” รถจีบชายแจ็ก” ประชาธิปไตย 3 มกราคม 2493 “สร้างบ้านให้ ส.ส.เข้าร่วมพรรค กลุ่มอิสสระเริ่มไหวตัวอย่างคึกคักซื้อที่ดิน 20 ไร่ปลูกบ้านสวยหรู” เกียรติศักดิ์ 11 มกราคม 2493 “ความมิดม้นแห่งอนาคตของชาติไทย” โดยศรีอาภาเน้นการเขียนเกี่ยวกับคอรัปชั่นในยุคนี้ หลักเมือง 13 ม.ค.2493 “เงินงบประมาณแผ่นดิน 5 แสนไปลี้กลับ” สัจจา 14 ม.ค.2493 “รวมสองพรรคต้านประชาธิปไตยกับธรรมาธิปไตยให้ทุนเลี้ยงพรรคเรือนล้าน” สัจจา 23 ม.ค.2493 “ขอเปลี่ยนองค์การไฟฟ้าเป็นบริษัทให้นักการเมืองร่วมเป็นกรรมการ” เป็นต้น

นอกจากข่าวลักษณะดังกล่าวนี้แล้ว ยังมีข่าวเกี่ยวกับขุนวายุในพรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาลและการแก่งแย่งตำแหน่งทางการเมือง เช่น ประชากร 11 มกราคม 2493 “จอมพลเรียกประชุมกรม. ที่ชิดลมอีก! ว่าจะรวมพรรคการเมืองรวบยอด” เกียรติศักดิ์ 12 มกราคม 2493 “ประชุมที่เขมทุกพรรค พรรคเล็กๆเป็นพรรคเดียว” ไทยใหม่ 12 มกราคม 2493 “รัฐมนตรีทหารลาออกอีกหนึ่ง” หนังสือพิมพ์สายกลาง 13 มกราคม 2493 “ยุบพรรคประชาชน กลุ่มตั้งพรรคประชาธิปไตย จอมพลเป็นหัวหน้ามังกร กับเลี้ยงรับเข้าเป็นรองหัวหน้าผู้ประชาธิปไตย” นครไทยฉบับวันเดียวกันว่า “ให้จอมพลรวมพรรค เบ่งรัศมี” สยามนิกร 13 ม.ค.2493 “ประชุมหารือให้ ส.ส.พิบูลตลอดกาลนั่ง น้อยใจที่เป็น ร.ม.ต.แล้วไม่เหลียวแล” ประชากร 14 ม.ค. 2493 “ปะทะคารมต่อหน้าจอมพล ฟันว่าพรรคการเมืองของนายเลียงไปไม่รอด” ประชาธิปไตย 14 ม.ค.2493 “พรรคพิบูลตลอดกาลเริ่มวิ่งรวบรวบเสียงต่อสู้เต็มที่” เสียงไทย 17 ม.ค.2493 “เสนอยุบ 3 พรรคการเมืองรวมใช้ชื่อใหม่ ตั้งชื่อพรรคชาติสังคมนให้จอมพลเป็นหัวหน้า” โดยเนื้อหาของข่าวมีการเสนอให้เลิกพรรคการเมือง 3 พรรค

คือพรรคธรรมาธิปไตย ประชาชน และพรรคอิสสระมาเป็นกลุ่มเดียวภายใต้ชื่อใหม่ว่าพรรคชาติสังคมน ส่วนหนังสือพิมพ์ สัจจา 17 ม.ค.2493 “ส.ส.กลุ่มพิบูลตลอดกาลชุมนุมสละอนสร้างพรรคใหม่ชื่อพรรคชาติสังคมน” ประชาธิปไตย 18 ม.ค. 2493 “รัฐมนตรีช่วยกับสังราชการแบ่งกัน จอมพลเลยเลื่อนให้เท่ากันหมด” เกียรติศักดิ์ 21 ม.ค.2493 “ส.ส.พิบูลตลอดกาลเป็นญาติซึกฟอกจอมพลกรณีลดค่าครองชีพไม่สำเร็จ ให้จอมพลและรัฐมนตรีแถลงเป็นรายตัว” ประชากร 24 ม.ค.2493 “ขอให้จอมพลป.แถลงข้อกล่าวหาว่าเลี้ยงขายพรรค” ประชากร 25 ม.ค.2493 “จอมพลควรวุฒิมิมีเงินเลี้ยงส.ส.” เกียรติศักดิ์ 2 มีนาคม 2493 “ตั้ง ส.ส.เป็นรัฐมนตรีเพิ่มอีก 3 พระยาเทพว่า “ผมเป็นห่วงฐานะรัฐบาลเหลือเกิน”

จากตัวอย่างข้างต้นนี้ จะเห็นถึงฐานะของรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามได้เป็นอย่างดี ประกอบกับในสมัยนี้มีเหตุการณ์ที่แปลกอย่างหนึ่งคือ มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนหนึ่งได้ตั้งข้อกล่าวหารัฐมนตรีผู้หนึ่งในคณะรัฐบาลคือ นายเทพ โชตินุชิต (ส.ส.ศรีสะเกษ)¹ ขณะนั้นได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ว่ามีนโยบายเอนเอียงไปข้างคอมมิวนิสต์ และข่าว

¹ จากการศึกษาพบว่า ทางรัฐบาลไม่ได้ไว้วางใจนายเทพ ดังเห็นได้จากการส่งเจ้าหน้าที่ตำรวจรายงานความเคลื่อนไหวของนายเทพ โชตินุชิตกับบุคคลต่างๆ (กจข.สร.0201.8/113 เทพ โชตินุชิต 2494) สำหรับการเคลื่อนไหวทางการเมืองนอกสภาของนายเทพ โชตินุชิตนั้น เริ่มปรากฏเห็นอย่างชัดเจนในกลางทศวรรษ 2490 โดยถูกจับในข้อหาที่รู้จักกันในนามกบฏสันติภาพ ส่วนประวัติเส้นทางการเมืองของนายเทพ โชตินุชิตนั้น เป็นเลขานุการรัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรมในสมัยรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาในปี 2480 หลังยุบสภานายเทพ โชตินุชิตได้กลับไปเป็นผู้พิพากษาตามเดิม ครั้นมีการเลือกตั้งในปี พ.ศ.2491 นายเทพ โชตินุชิตได้สมัครรับเลือกตั้งอีกครั้งในนามพรรคประชาธิปไตย และได้รับเลือกเป็นเลขาธิการพรรค ต่อมาได้ลาออกจากพรรคประชาธิปไตยเนื่องจากมีความขัดแย้งกับหัวหน้าพรรคคือนายควง อภัยวงศ์ และนายเทพ โชตินุชิตได้ไปเป็นรองหัวหน้าพรรคชาติสังคมนประชาธิปไตย ซึ่งมีนายบัญญัติ เทพหัสดิน เป็นหัวหน้าพรรค และต่อมาก็ได้จัดตั้งพรรคราษฎรขึ้นในปี พ.ศ. 2491 จอมพล ป.พิบูลสงครามให้นายเทพ โชตินุชิตเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงพาณิชย์ อย่างไรก็ตามสภาชุดนี้ก็ถูกรัฐประหารเจียบ ความเป็นรัฐมนตรีของนายเทพ จึงสิ้นสุดลงในปี 2494 ในปี พ.ศ.2498 นายเทพ โชตินุชิตร่วมกับเพื่อนจัดตั้งพรรคการเมืองใหม่ในนาม พรรคเศรษฐกิจ โดยนายเทพ เป็นหัวหน้าพรรค และมีนายแคล้ว นรปติ เป็นเลขาธิการพรรค จัดทะเบียนเมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2498 นายเทพถูกตั้งข้อหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์หลายครั้งและเข้าออกคุกหลายหน จนท้ายสุดในปี พ.ศ.2501 นายเทพ โชตินุชิตถูกจับด้วยข้อหาเดิม (สนอง วิริยะผล, 2517 :18-25,37)

เกี่ยวกับเรื่องนี้ก็ปรากฏในหนังสือพิมพ์จำนวนมาก ดังเช่น สยามรัฐ 22 ก.พ.2494 เรื่องรัฐมนตรีเป็นคอมมิวนิสต์ โดยผู้ใช้นามว่า “ไทยธรรม” เนื้อหาสำคัญมีว่า “...การที่ได้มีการกล่าวหากันขึ้นนั้น ข้าพเจ้าเข้าใจว่าคงจะมาจากเหตุ 2 ประการแรก เป็นการแสดงบทบาทของนายเทพ โชติดิษฐ์ิตเอง กล่าวคือได้มีการเคลื่อนไหวเกี่ยวแก่การตั้งพรรคการเมืองใหม่ กับการเขียนหนังสือออกจำหน่ายอันเป็นเรื่องเกี่ยวกับคอมมิวนิสต์ ประการที่ 2 เป็นการกล่าวหา เพื่อให้คณะรัฐมนตรีปัจจุบันเสื่อมเสียภาพลงไปเป็นลำดับ” เกียรติศักดิ์ 24 ก.พ.2494 เรื่อง “กรณีเกี่ยวกับพฤติการณ์คอมมิวนิสต์ รัฐมนตรีเทว่าตั้งกรรมการมาชี้” สยามนิกร 28 ก.พ.2494 “ควงให้ทัตชนะชั๊กพอกเทพกับเพทาย เป็นเรื่องตกลงสันติ” เป็นต้น และในช่วงระยะนี้ยังมีข่าวทุจริตออกมาอีกมาก ดังเช่น ประชาชน 1 มีนาคม 2494 “ห้ามรัฐมนตรีไม่ให้ยุ่งกับองค์การทำเรือ” ประชาชน 2 มีนาคม 2494 “พบทุจริตชุดสันดอน 53 ล้าน” ธรรมาธิปไตย 2 มีนาคม 2494 “กรม.ตั้งกรรมการดำเนินการชุดสันดอน การรถไฟอิสระยังเป็นปัญหา” หลักเมือง 2 มีนาคม 2494 “รัฐมนตรีขี้ม้าลือตเตอร์เดือนละ 4 หมื่นเศษ” เป็นต้น

เมื่อรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามไม่สามารถบริหารประเทศได้สะดวกในที่สุดจึงได้เกิดรัฐประหารเงียบในวันที่ 29 พฤศจิกายน 2494 โดยคณะรัฐประหารชุด 2490 เป็นผู้กระทำการ มีผลให้สมาชิกภาพของผู้แทนราษฎรและพรรคการเมืองสิ้นสุดลง(ประจวบ ทองอุไร, 2508 :189)

2. การรวมกลุ่มของ ส.ส.อีสานภายใต้พลังท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยม “กรณีตั้งรัฐอิสระ” หลังการเสียชีวิตของแกนนำกลุ่มเสรีไทยอีสาน พ.ศ.2492

ในหัวข้อนี้ต้องการชี้ให้เห็นถึง พลังท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมยังคงดำรงอยู่หลังการรัฐประหาร 2490 แม้การเมืองหลัง 2490 ถือว่าเป็นการกวาดล้างทางการเมืองครั้งสำคัญครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์การเมืองไทย ดังปรากฏจากการที่กลุ่มเสรีไทยอีสานถูกสังหาร และยังถือว่าเป็นการเริ่มประเพณีของการเมืองที่นักวิชาการบางท่านได้ขนานนามว่า “วัฏจักรแห่งความชั่วร้าย” คือ การเมืองที่ถูกครอบงำโดยคณะรัฐประหาร อันมีกองทัพเป็นผู้นำ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2538 : 402-407) การกวาดล้างครั้งนี้มีผลให้การเลือกตั้งเมื่อวันที่ 29 มกราคม 2491 และการเลือกตั้งเพิ่มเติมเมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2492 ได้มีนักการเมืองอีสานรุ่นใหม่จำนวนหนึ่งเริ่มเข้ามาแทนที่นักการเมืองรุ่นเก่า อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางบรรยากาศทางการเมืองในลักษณะดังกล่าว จากการศึกษาอีกด้านหนึ่งก็พบว่า พลังของท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมก็ยังคงดำรงอยู่ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน คือ กรณีการรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสาน หลังการเสียชีวิตของอดีตรัฐมนตรีในเดือนมีนาคม 2492 และในปลายปีเดียวกันนี้เองก็ได้มี ส.ส.อีสานกลุ่มหนึ่งที่พยายามดำเนินการเคลื่อนไหวให้มี

การแบ่งแยกรัฐ โดยเคลื่อนไหวอย่างเปิดเผยทางหน้าหนังสือพิมพ์ ดังปรากฏใน หนังสือพิมพ์ ประชากร (4 ธันวาคม 2492) เรื่อง “ร้องว่ารัฐบาลใช้เงินบำรุงไม่เป็นธรรม จะแบ่งแยกรัฐรวม 6 รัฐ : ไม่มีประธานาธิบดีมีกษัตริย์เป็นประมุขจัดตั้งรัฐบาลเหนือ กลาง ตะวันออก อีสาน ภาคใต้ มี 2 รัฐบาล”¹ ดังรายละเอียดของข่าวขึ้นนี้ว่า

“เมื่อปีที่แล้ว ได้มีการจับกุมนักการเมืองกลุ่มหนึ่งด้วยข้อหาที่ว่า ขบถ ภายในโดยมีความประสงค์ที่จะแยกดินแดน บัดนี้กรณีอันคล้ายคลึงกัน แต่ทว่าความประสงค์นั้นผิดกันได้บังเกิดขึ้น และก่อหวอดอย่างจริงจัง โดยสมาชิกสภากลุ่มหนึ่ง ซึ่งประกอบไปด้วยสมาชิกทุกภาคของประเทศ-ไทยได้หารือกันที่จะแก้ไขรัฐธรรมนูญ เพื่อให้ประเทศไทยมี 6 รัฐบาล ประจำรัฐเหนือ กลาง ตะวันออก อีสาน และภาคใต้โดยเฉพาะภาคใต้มี 2 รัฐบาล ตั้งแต่นครปฐมไปจนถึงประจวบรัฐบาลหนึ่ง และตั้งแต่ประจวบ ลงไปอีกรัฐบาลหนึ่ง”

ส่วนสาเหตุที่ทำให้มี 6 รัฐบาลนั้น มีมูลเหตุมาจากความไม่เป็นธรรมของการเก็บภาษี ค่าใช้จ่ายบำรุงท้องถิ่นตลอดจนกฎหมายที่ใช้บังคับเกี่ยวกับประเพณี เนื่องจากมีกฎหมายบางอย่างขัดกับภูมิประเทศและชนบประเพณีของประชาชนบางภาคเช่นในเรื่องอากรค่าน้ำ ประชาชนจะยกยอดแหจะต้องมาขออนุญาตต่ออำเภอ ซึ่งจะต้องเดินทางมาเป็นเวลาถึง 2 วันก็มี

¹ การเคลื่อนไหวเกี่ยวกับท้องถิ่นและภูมิภาคในช่วงนี้ยังคงมีอยู่ ดังเช่น นายถัด ชัยบุตร ส.ส.ชัยภูมิร้องเรียน นายกรัฐมนตรีเรื่องทูปภิกขภัยในจ.ชัยภูมิ (กจช.(2)สร.0201.39/30) การเคลื่อนไหวของกลุ่มอิสระนำโดยนายเสรี อิศรางกูร ณ อยุธยา (บุรีรัมย์) ทำหนังสือถึงนายกรัฐมนตรีให้ช่วยเหลืออำเภอพุทไธสง จ.บุรีรัมย์ (กจช.(2)สร.0201.39/31) และนายเสรียังเป็นคนแรกที่คัดค้านการขึ้นค่าโดยสารรถไฟ (แนวนหน้า 30 ธ.ค.92) กระทั่งถามเรื่องเพิ่มแพทย์ประจำตำบลของนายสตึง มารังกุล (กจช.(2)สร.0201.35.2/14 กระทั่งถาม) นายประวัติ จันทนพิมพ์ ส.ส.ขอนแก่น เสนอความเห็นเกี่ยวกับจังหวัดขอนแก่นและเรื่องอื่นๆ (กจช.สร.0201.8/106) เป็นต้น สำหรับตัวอย่างรายชื่อของ ส.ส.ใหม่ในสภาฯ เช่น นาย ฮวด ทองโรจน์ นายนาถ เงินทาบ (มหาสารคาม) นายประวัติ จันทนพิมพ์ นายจารุบุตร เรื่องสุวรรณ (ขอนแก่น) นายเสรี อิศรางกูร ณ อยุธยา (บุรีรัมย์) นายนิวัฒน์ พูนศรี ศรีสุวรรณนท์ นายช.สายเชื้อ (ร้อยเอ็ด) นายเจียม ศิริพันธ์ (สกลนคร) นายชื่น ระวังวรรณ (หนองคาย) นายยงยุทธ ฝั่งพบ (อุบลฯ) นายสวน พรหมประกายนาย บุญคุ้ม จันทศรีสุริยวงศ์ (อุดรธานี) เป็นต้น (เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, สำนักงาน.2502)

สำหรับรายชื่อ ส.ส.ที่เคลื่อนไหวในเรื่องนี้ ได้แก่ นายฟอง สิทธิธรรม (ส.ส.อุบลฯ) นายชิน ระวีวรรณ (ส.ส.หนองคาย) นายนาถ เงินทาบ (ส.ส.มหาสารคาม) นายยงยุทธ ฝั่งพบ (ส.ส.อุบลฯ) นายสาคร กลิ่นผกา (ส.ส.พังงา) นายบุญมี ปาฬมวงค์ (ส.ส.ลพบุรี ขณะที่เรียกร้องนี้ดำรงตำแหน่ง เลขาธิการรัฐมนตรีว่าการอุตสาหกรรม) และนายล้วน เวชชากริกานนท์ (ส.ส.นครปฐม)

วิธีการของ ส.ส.กลุ่มนี้ ก็คือ ผลักดันเคลื่อนไหวให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ส่วนข้อเสนอในเรื่องนี้ ก็คือ สภาผู้แทนราษฎร ให้คงไว้ตามเดิม แต่ให้เพิ่มจำนวนผู้แทนให้มากขึ้นพอที่จะบริหารงานในรัฐ ส่วนวุฒิสภาให้คงไว้โดยตัดอำนาจลงบ้าง สำหรับสถาบันพระมหากษัตริย์ให้คงเป็น ประมุขของชาติตามเดิม ในแง่ของการดำเนินการส.ส.กลุ่มนี้เสนอว่า

“...ขณะนี้การปกครองก็แบ่งเป็นภาคอยู่แล้ว 5 ภาค ตามความมุ่งหมายนั้น จะได้เปลี่ยนจากภาคเป็นรัฐ แต่ละรัฐมีรัฐบาลบริหารราชการของตนไป แล้วส่งผู้แทนของแต่ละรัฐไปประชุมยังสภากลาง มีรัฐบาลกลางเป็นใหญ่อีก ที่หนึ่ง เช่นเดียวกับในสหรัฐอเมริกา ผิดกันแต่ที่ไม่ใช้ประธานาธิบดี เรายังคงมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขเช่นเดิม...” (ประชากร 4 ธันวาคม 2492)

สำหรับการปกครองของแต่ละรัฐนั้นแยกกันเป็นอิสระโดยเด็ดขาด คงมีส่วนร่วมกันอยู่ เฉพาะการทหาร การเศรษฐกิจ และการต่างประเทศเท่านั้น ส่วนในเรื่องของเงินนั้นทาง ส.ส.กลุ่มนี้เสนอว่า “...เพื่อให้แต่ละรัฐแข่งขันในด้านความเจริญและเงินที่เก็บได้จากภาษีอากรของรัฐใดก็จะให้ทุนบำรุงเฉพาะรัฐนั้นๆ จะได้ไม่เป็นที่น้อยเนื้อต่ำใจเช่นในขณะนี้ กล่าวคือ **เงินที่เก็บมาได้ ส่วนมากรัฐบาลก็มาบำรุงส่วนกลางเสียเกือบทั้งหมด..**” [เน้นคำโดยผู้วิจัย] (หนังสือพิมพ์ ประชากร 4 ธันวาคม 2492)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ในเรื่องการแบ่งแยกรัฐนี้ เป็นผลมาจากการที่รัฐกระจายทรัพยากรระหว่างส่วนกลางและส่วนภูมิภาคหรือท้องถิ่นไม่เท่าเทียมกัน จึงทำให้ ส.ส.กลุ่มนี้ออกมาเคลื่อนไหวเพื่อแก้ไขรัฐธรรมนูญดังกล่าว

ส่วนผลดีของการแบ่งแยกรัฐนี้ ส.ส.กลุ่มนี้กล่าวว่า “..ผลของการแบ่งรัฐนั้น นอกจากจะมีผลดังกล่าวแล้ว...ถ้าแยกได้แล้ว การปฏิวัติจะไม่เกิดขึ้นอย่างแน่นอน สมมุติว่ารัฐใดรัฐหนึ่งจะเกิดการกระด้างกระเดื่อง อีก 4 รัฐไม่เล่นด้วย ก็ช่วยกันปราบปรามเสียเรียบร้อยได้..แบบจะเอาเงินประชาชนไปทำรัฐประหาร เห็นจะหาได้น้อย” (หนังสือพิมพ์ประชากร 4 ธันวาคม 2492)

ทางด้านการสนับสนุนในแนวคิดนี้ นายนารถ เงินทาบ (ส.ส.มหาสารคาม) กล่าวว่า (หนังสือพิมพ์ประชากร 4 ธันวาคม 2492) **“กรณีเช่นนี้ถ้าสมาชิกภาคอีสานคนใดไม่ลงชื่อประชาชนชาวอีสานรู้ข้อเท็จจริงอาจจะรังเกียจก็ได้”** [เน้นคำโดยผู้วิจัย] ส่วนความคิดเห็นของนายเตียง ศิริขันธ์ในเรื่องการแบ่งแยกเป็นรัฐอิสระ กล่าวในหนังสือพิมพ์ฉบับเดียวกันนี้ว่า “โดยเฉพาะนายเตียง ศิริขันธ์ อดีตผู้ต้องหาในเรื่องการแบ่งแยกรัฐมาก่อน จึงเป็นบุคคลสำคัญที่ผู้ริเริ่มการแก้ไขรัฐธรรมนูญในมาตรา 1 หมายถึงมันปั่นมือว่าจะจะได้รับเสียงสนับสนุนแต่นายเตียงได้กล่าวปฏิเสธที่เล่นทีจริงว่า ไม่เอาแล้ว ไม่เกี่ยวไม่ข้องด้วย เข้าตารางเสียเขตแล้ว”

ภายหลังจาก ส.ส.กลุ่มนี้แสดงความคิดเห็นผ่านหน้าหนังสือพิมพ์ออกไป ต่อมาพบว่า จากหนังสือพิมพ์ไทยใหม่ (9 ธันวาคม 2492) เรื่อง “ส.ส.คิดแบ่งไทยกลัวถูกจับยั้งทิ้ง กลัวนอนกลิ้งเป็นศพเหมือน 4 รัฐมนตรี” โดยในรายงานข่าวกล่าวว่า **“กลุ่ม ส.ส.ผู้คบคิดกันแบ่งแยกดินแดนตามที่มีข่าวในรอบสัปดาห์ที่แล้วพากันกลับใจสิ้นเชิง อ้างว่าเป็นการผิดรัฐธรรมนูญ และข้อสำคัญเกรงถูกยิงทิ้ง..”** [เน้นคำโดยผู้วิจัย]

ขณะเดียวกันในสยามนิกร (9 ธันวาคม พ.ศ.2492) บทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ได้แสดงความเห็นเรื่อง “การปกครองแบบสหรัฐ” ไว้ว่า “...รูปการปกครองตามความคิดของสมาชิกสภาผู้แทนดังกล่าวนี้เป็นของใหม่สำหรับชาวเรา เพราะฉะนั้นจึงชวนจะให้คนจำนวนมากเข้าใจว่าเป็นความคิดที่จะแบ่งแยกแผ่นดิน ซึ่งมีหวังที่จะถูกกล่าวหาเป็นกบฏไปได้ง่ายๆ ความจริงรูปการปกครองแบบนี้ หรือคล้ายกันนี้ได้เคยมีผู้กล่าวถึงมาแล้วครั้งหนึ่งพร้อมกับความดำริที่จะก่อตั้งสันนิบาตเอเชียอาคเนย์ขึ้น และอีกครั้งหนึ่งเมื่อมีประกาศรับสมัครสมาชิกสภาว่างรัฐธรรมนูญ เราเข้าใจว่าผู้เสนอความคิดเห็นในเรื่องรูปการปกครองแบบนี้มีเจตนาดีและเหตุผลของเขามีข้อน่าฟังอยู่มากเหมือนกัน...ความคิดเช่นนี้ออกจะก้าวหน้าเกินความเข้าใจของประชาชนไปสักหน่อย และโดยเหตุที่การปรับปรุงจะกระทำได้โดยการแก้ไขรัฐธรรมนูญจึงเป็นการยากที่จะหวังความสำเร็จได้ในที่สุดแม้การณ์จะเป็นไปตามที่คาดหมายกันไว้ว่า ความคิดความพยายามเรื่องนี้จะต้องระงับไป...แต่น่าจะเป็นข้อกระตุ้นเตือนใจรัฐบาลให้คำนึงถึงเรื่องการทำนุบำรุงท้องถิ่นให้มากขึ้นกว่าแต่ก่อนบ้างเป็นแน่”

อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมา ส.ส.กลุ่มดังกล่าวได้เข้าพบกับจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี โดยในหนังสือพิมพ์ สัจจา (15 ธันวาคม 2492) เรื่อง “ส.ส.ผู้คิดแยกแผ่นดินไทยเป็นรัฐเข้า

หาจอมพลเสนอให้ตั้งในอีสาน” กล่าวว่่า “...อ้างเจตน์จำนงว่าพวกตนเป็นสมาชิกในพรรคพิบูลตลอดกาลและมีความหวังดีในพรรคนี้ตลอดมาและจะจงรักภักดีตลอดไป ส่วนความคิดที่หวังจะแยกดินแดนไทยออกเป็นสหรัฐนั้นก็เพราะความหวังดีในการปกครองอยากให้เห็นเมืองไทยมีการปกครองรัดกุมกว่าที่เป็นอยู่ และอยากจะทำให้การปกครองง่ายเข้าอีกไม่เจตนาร้ายต่อรัฐบาลแต่ประการใด แต่เมื่อความคิดนั้นได้ล้มเลิกไปแล้ว ก็อยากจะทำเรื่องต่อรัฐบาลขอตั้งสำนักพิบูลตลอดกาลขึ้นในภาคอีสาน เพื่อเป็นสำนักงานให้ความสะดวกแก่ประชาชนในการร้องเรียนสารทุกข์สุกดิบ...ต่อจากนั้นก็ให้ผู้แทนคนใดคนหนึ่งนำคำร้องเรียนนั้นเสนอต่อสภา”

จากความคิดนี้ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เห็นดีด้วยจึงมีคำสั่งให้สมาชิกในพรรคพิบูลตลอดกาลทุกๆภาคนำความคิดนี้ไปพิจารณาเพื่อจะตั้งสำนักงานไว้ในภาคต่างๆ แล้วให้ร่างโครงการนี้เสนอขึ้นมา ซึ่งข้อมูลในเรื่องนี้ตรงกับหนังสือพิมพ์เกียรติศักดิ์ (15 ธันวาคม 2492) เรื่อง จัดตั้งสาขาใหญ่ประจำภาคต่างๆสำหรับรับร้องทุกข์ของราษฎร โดย ส.ส.กลุ่มนี้จำนวน 21 คนได้ทำหนังสือยื่นต่อจอมพล ขอให้ทุนไปเปิดที่ทำการพรรคสาขาขึ้นตามภาคต่างๆไป โดยของงบประมาณสัก 3 แสนเพื่อไปดำเนินการ จอมพลได้พิจารณาแล้วเห็นสมควร แต่ยังขัดข้องในเรื่องเงินจึงส่งเรื่องให้ประธานสหพรรครับไปพิจารณาเพื่อดำเนินการต่อไป

จากเคลื่อนไหวข้างต้นนี้ แม้การรวมกลุ่มเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องให้มีการแบ่งแยกรัฐอิสระจะไม่ประสบผลสำเร็จก็ตาม อย่างน้อยการเคลื่อนไหวดังกล่าวก็แสดงให้เห็นถึง ความพยายามในการรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.กลุ่มหนึ่งที่มีแนวคิดทางการเมืองตรงกัน โดยเฉพาะกลุ่ม ส.ส.อีสานภายใต้พลังท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยม อย่างไรก็ตาม ด้วยเงื่อนไขของบรรยากาศทางการเมืองหลังการสังหารอดีตรัฐมนตรีอีสาน ทำให้ ส.ส.กลุ่มนี้เกรงอิทธิพลทางการเมืองซึ่งอาจมีผลต่อชีวิตตน จึงทำให้มีการเปลี่ยนทิศทางการเมืองเคลื่อนไหว โดย ส.ส.กลุ่มนี้ได้เสนอให้มีการตั้งสำนักพิบูลตลอดกาลในภาคอีสานขึ้น ส่วนความคิดเห็นของจอมพล ป.พิบูลสงครามในเรื่องนี้การแบ่งแยกรัฐพบว่า ไม่เห็นด้วยที่ ส.ส.จะเสนอการแก้ไขรัฐธรรมนูญ เพื่อแบ่งแยกดินแดนเป็นรัฐต่างๆ ดังปรากฏในหนังสือพิมพ์ แนวหน้า 16 ธันวาคม 2492 เรื่อง “เตรียมพร้อมเพราะจีนจะฮือ ไม่ยอมแบ่งแยกรัฐเด็ดขาด” นอกจากนี้ในประชากร (16 ธันวาคม 2492) กล่าวว่่า “จอมพล ป.พิบูลสงครามไม่เห็นด้วยกับแบ่ง 6 รัฐ “หากรวมกันละผมเห็นด้วย ผมไม่ต้องทำให้มีการแบ่งแยกกันในเมืองไทย”

จากการแสดงความคิดเห็นของจอมพล ป.พิบูลสงครามดังกล่าว ทำให้ ส.ส.อีสานกับแนวคิดในการแบ่งแยกรัฐต้องเงียบหายไป ในอาทิตย์ต่อมาจึงปรากฏแต่เพียงข่าวเล็กๆว่า “ส.ส.ภาคอีสาน 40 กว่าคนรวมกลุ่มกันตั้งพรรคใหม่ ร่วมกันเพื่อจะฟื้นฟูเศรษฐกิจใครได้เป็นหัวหน้าก็เป็นนายกเลย” (ประชาธิปไตย 24 ธันวาคม 2492) ส่วนเนื้อหาของข่าวกล่าวแต่เพียงว่า

“..ข่าวนี้ได้รับการยืนยันจากนายเทพ โชติณัฐิต รัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวงพาณิชย์และผู้แทนราษฎรจังหวัดศรีสะเกษ ซึ่งเป็นผู้หนึ่งในจำนวนผู้แทนอีสาน 43 คนที่ได้รวมกลุ่มอีสานขึ้น โดยกล่าวว่าผู้แทนราษฎรภาคอีสานได้ปรึกษารื้อกันที่จะรวมเป็นกลุ่มการเมืองใหม่ที่ไม่มีหัวหน้าเหมือนอย่างพรรคอื่นๆ และมีนโยบายที่จะบำรุงและฟื้นฟูเศรษฐกิจของอีสานเท่านั้น...ขณะนี้ ผู้แทนอีสานสังกัดอยู่ในสหพรรค 70 เปอร์เซนต์ ประชาธิปัตย์ 20 เปอร์เซนต์ ส่วนพรรคธรรมาธิปัตย์ไม่มีเลย กลุ่ม 43 คนนี้ไม่มีหัวหน้า แต่ถ้าใครควบคุมได้ก็มีหวังเป็นนายกเลยทีเดียว..”

ข้อความข้างต้นนี้คือ ภาพของความเคลื่อนไหวทางการเมืองของ ส.ส.อีสานหลังการสังหารอดีตสี่รัฐมนตรีในปลายปี พ.ศ.2492 ที่สะท้อนผ่านทางหนังสือพิมพ์ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ภายหลังจากการจับกุม ส.ส.อีสานหลังการรัฐประหาร 2490 ด้วยข้อหาขบถแบ่งแยกดินแดน และนำไปสู่การเสียชีวิตของแกนนำ ส.ส.อีสานนั้น ได้ส่งผลกระทบต่อกระตุ้นสำนึกเกี่ยวกับความเป็นภูมิภาคนิยมในหมู่ ส.ส.อีสานเพิ่มมากขึ้น จนถึงกับมีความคิดที่จะรวมกลุ่มทางการเมืองสังกัดในพรรคเดียวกัน แม้การเคลื่อนไหวดังกล่าวจะไม่ประสบผลสำเร็จก็ตาม

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ผลสะท้อนประการหนึ่งในกรณี ส.ส.อีสานกับการแบ่งแยกดินแดนนี้ก็คือ การกระตุ้นจิตสำนึกในความเป็นภูมิภาคนิยมในหมู่ ส.ส.อีสานได้เพิ่มมากขึ้น และจิตสำนึกนี้ไม่เพียงแต่อยู่ในหมู่ ส.ส.อีสานเท่านั้น หากแต่ยังมีผลต่อชาวอีสานอีกด้วย แม้กระทั่งในช่วงปี พ.ศ.2500 กระแสนี้ก็ยังคงปรากฏให้เห็นรายงานการสำรวจภาวะทั่วไปของภาคอีสาน และระดับรับฟังความรู้สึกของชาวอีสานที่มีต่อรัฐบาลปัจจุบัน ของ นายเลียง ไชยกาล (ส.ส.อุบลฯ และเป็น ส.ส.อีสานฝ่ายรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม) ในฐานะเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงยุติธรรมไปตรวจราชการภาคอีสาน (10 พฤษภาคม 2500) ความว่า (กจช.(3)สร.0201.22/66)

“..ข้อเท็จจริงมีอยู่ว่าในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น ภาคอีสานถูกปกครอง
 เยี่ยงประเทศราช โดยข้าหลวงต่างพระองค์มีอำนาจปกครองเด็ดขาด ดำเนิน
 นโยบายในทางรีดเอาภาษีอากรจากราษฎร เพื่อส่งเข้ามาให้รัฐบาลในกรุงเทพฯ
 ส่วนการทำนุบำรุงท้องถิ่นนั้นมิได้ดำเนินการเลยภาวะเป็นอยู่อย่างไรก็คงเป็นอยู่
 อย่างนั้น การกดขี่ข่มเหงราษฎรของชนชั้นปกครองก็ได้มีการว่ากล่าวหรือลง
 โทษทัณฑ์กัน ราษฎรส่วนมากเลยถือเสียว่า ใครมาเป็นเจ้านายแล้วยอมมีสิทธิ
 ที่จะกดขี่ข่มเหงราษฎรได้ตามใจชอบโดยมิต้องรับโทษทางกฎหมาย ครั้นมาถึง
 ยุคประชาธิปไตย จากการเลือกตั้งหลายครั้งต่อหลายคราว ผู้สมัครเลือกตั้งก็
 พยายามแนะนำให้ราษฎรรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนในฐานะเป็นเจ้าของประเทศ
 ไทยเช่นเดียวกับคนอื่นที่เป็นไทยด้วยกัน ปมด้อยที่เคยถูกกดขี่มาช้านานนั้น
 ก็ระเบิดออก ความขมขื่นที่ตกค้างมาหลายชั่วคนก็ถูกระบายออกอย่างรุนแรง
 จนเป็นเหตุให้ราษฎรทั้งหลายแสดงความรู้สึกความเป็นปฏิปักษ์ต่อฝ่ายปกครอง
 อย่างออกหน้า เพราะไม่มีความเกรงกลัวต่ออำนาจอิทธิพลของฝ่ายปกครอง
 เช่นก่อนๆ... ความจริงกระผมได้ทำงานนอกสั่งในปัญหานี้เสมอมา กล่าวคือ
 หากมีโอกาสอันเหมาะสม กระผมก็ได้พยายามชี้แจงให้ประชาชนเข้าใจและ
 เลื่อมใสรัฐบาลเท่าที่จะมีโอกาส..ทั้งนี้นับตั้งแต่ พ.ศ.2491-2499.. ในการหา
 คะแนนนิยมเพื่อรับการเลือกตั้งครั้งนี้จึงปรากฏผลผิดคาด โดยทั่วไปใน
 ภาคอีสานเนื่องแต่การที่ชาวอีสานได้ถูกขีดยาแห่งความเกลียดชังรัฐบาล คือการ
 ยุให้เขาเป็นเรา ใช้โวหารในรูปที่ว่าเกลียดชัง “พวกไทย” ดังได้กล่าวในตอนต้น
 เป็นทุนอยู่แล้ว เมื่อได้รับการปลุกปั่นอย่างขนานใหญ่จากฝ่ายตรงกันข้ามกับ
 รัฐบาล... ประชาชนในภาคอีสานทวีความเกลียดชังรัฐบาลมากยิ่งขึ้นและถือว่า
 รัฐบาลคือศัตรูของพวกเขา แม้ในหมู่ข้าราชการ ครู-กำนันผู้ใหญ่บ้านส่วนใหญ่
 ก็พลอยเกิดความรู้สึกนึกคิดคล้ายตามฝ่ายค้านไปด้วย...”

จากข้อความข้างต้น คงสะท้อนภาพของความรู้สึกของคนอีสานผ่านมุมมองของนายเลียง
 ไชยกาลในช่วงหลังการรัฐประหารได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ในรายงานของนายเลียง ไชยกาล
 (ส.ส.อุบลฯ) ยังได้วิเคราะห์ว่า อันตรายทางการเมืองในอนาคตหากยังมีขึ้นในภาคอีสาน ก็อาจจะ
 เนื่องจากคนในภูมิภาคนี้อยู่ใกล้ชิดกับประเทศลาว และเป็นเชื้อชาติเดียวกัน เป็นเหตุให้มีความ
 ผูกพันทางจิตใจต่อกัน นอกจากนี้ยังมีสาเหตุมาจาก ในสมัยนายเตียง ศิริขันธ์ นายทองอินทร์ ภูริ-
 พัฒน์ นายถวิล อุดล และนายจำลอง ดาวเรืองเป็นรัฐบาลนั้น ได้รับการสนับสนุนจากนายปรีดี พนม

ยงคี่ให้รวมลาวทั้ง 2 ฝั่ง โดยอาศัยหลักเชื้อชาติ รวมทั้งหน่วยใต้ดินเสรีไทยในอีสานที่ก่อตั้งเมื่อครั้งสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็ยังคงมีอยู่ (ดู กจช. (3) สร.0201.22/66)

สำหรับในแง่ของฝ่ายรัฐบาลจากการศึกษาพบว่า หลังการเสียชีวิตของแกนนำ ส.ส.กลุ่มเสรีไทยอีสาน ฝ่ายรัฐบาลได้พยายามแก้ภาพพจน์ของตนในเรื่องต่างๆ ในภาคอีสานเช่นกัน ในที่สุดรัฐบาลได้จัดบุคคลที่เห็นว่าสมควรออกไปทำการโฆษณาในที่ต่างๆ และตามชนบท โดยให้หน่วยงานกรมโฆษณาการ กรมมหาดไทย กรมตำรวจ กระทรวงศึกษาธิการ กรมสาธารณสุข รวมทั้งทางพรรคการเมือง ได้แก่ นายเข้มชาติ บุณยรัตพันธุ์ นายชัยวัฒน์ อินทะพันธ์ นายเผด็จ จิราภรณ์ นายจารุบุตร เรืองสุวรรณ และนายสุวิษ พันธุ์เศรษฐ์ ดำเนินการ ขณะเดียวกันฝ่ายรัฐบาลก็เพิ่มความเข้มงวดตรวจสอบความเคลื่อนไหวในภาคอีสานมากยิ่งขึ้น และยังได้ให้ ส.ส.อีสานฝ่ายรัฐบาลรวมทั้งรัฐมนตรีอีสานได้สำรวจและตรวจราชการในภาคอีสานเพื่อรายงานความเคลื่อนไหวต่างๆ ให้รัฐบาลทราบ ขณะเดียวกันก็ได้มีการโฆษณาทำความเข้าใจกับประชาชนในภาคอีสานมากขึ้น¹ พร้อมกับรัฐบาลได้เริ่มหันมาเอาใจใส่ในภาคอีสานมากขึ้น (กจช. สร.0201.32/14) ดังเห็นได้จาก

¹ ส่วนเรื่อง การแบ่งแยกดินแดนนั้น พบว่า ประเด็นนี้ได้เกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งในเดือนมิถุนายน 2497 โดยนายฟอง สิทธิธรรม อดีตรัฐมนตรีและอดีต ส.ส.จังหวัดอุบลราชธานี ได้ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับในข้อหาสำคัญ 2 ประเด็น (เขตไทย 22 มิถุนายน 2497) คือ 1. กบฏภายในราชอาณาจักร โดยอ้างว่าจำเลยได้สมคบร่วมมือกับคณะลาวอิสระ เพื่อล้มล้างรัฐบาลลาวแห่งประเทศลาว ซึ่งการกระทำนั้นทำให้เสื่อมเสียสัมพันธไมตรีอันดีระหว่างประเทศ 2. กบฏภายในราชอาณาจักร โดยจำเลยมีพฤติการณ์จะแบ่งแยกดินแดนทางฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือให้แยกออกจากดินแดนประเทศไทยอันเป็นอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียวกันจะแบ่งแยกมิได้ตามรัฐธรรมนูญ ในที่สุดนายฟอง สิทธิธรรมถูกจำคุกข้อหาเป็นกบฏอยู่ระยะหนึ่ง ก็ได้รับการปล่อยตัวออกมาเมื่อ พ.ศ.2500 แต่นายฟอง สิทธิธรรมก็ถูกจับอีกครั้งเป็นครั้งที่สี่ ร่วมกับนายสุข รอบรู้ (ส.ส.นครพนม) นายกำย โภคสวัสดิ์ พ่อค้าใหญ่นครพนม และนายเกษม ศักดิ์เจริญ ศึกษาธิการอำเภอ จังหวัดมหาสารคาม (สยามนิกร 26 ก.ค. 2504) โดยหานายฟอง สิทธิธรรม เป็นหัวหน้าใหญ่ ได้สั่งการมอบหมายให้นายครอง จันดาวงศ์อดีต ส.ส.สกลนคร รับมอบหมายร่วมกับนายทองพันธ์ สุทธิมาตย์ (สมาชิกสภาจังหวัดสกลนคร) แยกสายดำเนินการติดต่อหาสมาชิกเป็นผู้ก่อการร้ายขบถแยกดินแดน (ไท 26 กรกฎาคม พ.ศ.2504) และข้อหาคอมมิวนิสต์ในที่สุดถูกจำคุกระยะหนึ่งแต่สุดท้ายก็ได้รับการปล่อยตัว (ฟอง สิทธิธรรม, 2525 : 31-32) ส่วนนายครอง จันดาวงศ์ กับนายทองพันธ์ สุทธิมาตย์ ในวันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ.2504 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มีคำสั่งประหารชีวิตโดยอาศัยอำนาจตามมาตรา 17 ด้วยข้อหา(เปรมชัย พริ้งสุลกะ, ม.ป.ป. : 8 - 9) “บ่อนทำลายความมั่นคงของราชอาณาจักร คุณความดีสงบภายใน ทำการสะสมอาวุธร้ายแรงมากมายหลายชนิดเพื่อแยกดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือไปรวมกับอาณาจักรลาวในระบอบคอมมิวนิสต์ ชักชวนให้ล้มล้างรัฐบาลปัจจุบัน โดยนำกำลังและอาวุธจากภายนอกราชอาณาจักรเข้ามาสนับสนุนหรือบังคับให้เป็นไปตามความมุ่งหมายของตน และดำเนินการปล้นสดมภ์ทรัพย์สินราษฎรใน

การที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ไปเยี่ยมเยือนภาคอีสานนับเป็นครั้งแรกของนายกรัฐมนตรีไทยในปี พ.ศ.2496¹ (กชช. (2) สร.0201.35.2/14 กระตุ่ถาม ส.ส.2489-2496)

สรุป

อาจกล่าวได้ว่า การรวมกลุ่มเคลื่อนไหวนอกสภาเมื่อครั้งเป็น “เสรีไทยอีสาน” มีผลทำให้ความเป็นกลุ่มในสภาของ ส.ส.กลุ่มนี้ชัดเจนขึ้นโดยเฉพาะเมื่อมีการเข้าร่วมจัดตั้งรัฐบาลและแกนนำของ ส.ส.กลุ่มนี้ได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีหลายคน ความโดดเด่นของ ส.ส.กลุ่มนี้มีมากกว่ากลุ่มอื่นในสภาจนถึงกับมีการเรียกชื่อ กลุ่มนี้ในสภาว่า “พรรคภาคตะวันออก” ก่อนที่จะกลายมาเป็นพรรคสหชีพในเวลาต่อมา ขณะเดียวกันในช่วงเดียวกันนี้ก็ได้เริ่มมีการรวมกลุ่มของ ส.ส.อีกกลุ่มหนึ่งซึ่งไม่ใช่กลุ่มเดียวกับฝ่ายเสรีไทยอีสาน และความเป็นกลุ่มหรือพรรคจะปรากฏชัดเจนขึ้นภายหลังรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ 2489 อนุญาตให้มีตั้งพรรคการเมืองได้ โดย ส.ส.อีสานจะเข้าไปมีบทบาทในการเป็นแกนนำจัดตั้งพรรคที่สำคัญๆ 2 พรรคการเมืองคือ พรรคสหชีพ แกนนำก็คือกลุ่มเสรีไทยอีสานนั่นเอง ส่วนอีกพรรคหนึ่งคือ พรรคประชาธิปไตย ส.ส.อีสานที่เป็นแกนนำร่วมจัดตั้งพรรคนี้นี้คือ นายฟอง สิทธิธรรม (อุบลราชธานี) และนายเลียง ไชยกาล (อุบลราชธานี) ดังนั้นการต่อสู้ภายใต้ระบบพรรคการเมืองจึงได้เกิดขึ้นโดยมี ส.ส.อีสานเป็นแกนนำสำคัญแทบทุกกรณี การต่อสู้ทางการเมืองของทั้งสองพรรคนี้นี้ไปจนถึงการรัฐประหาร 2490

ท้องที่ 3 จังหวัด คือสกลนคร อุตรดิตถ์ และหนองคาย ให้เกิดความระส่ำระสายในการดำรงชีพโดยทั่วไป...” สำหรับในเรื่องนี้จากการสัมภาษณ์นายแคล้ว นรปติ (29 ธันวาคม 2539) เล่าว่า “นายครองอยู่พรรคเดียวกับผม เขาหาว่านายครองเป็นคอมฯ แยกไปตั้งหัวคะแนนประจำหมู่บ้าน เขาหาว่าไปตั้งสายคอมฯ พอจะออกไปหาหัวคะแนนประจำหมู่บ้าน สถิติหาว่าเป็นคอมฯ มีสาขาประจำหมู่บ้าน จริงๆแล้วไม่ใช่ จริงๆแล้วไม่เป็นคอมฯ และไม่คิดแบ่งแยกดินแดน นั่นคือข้อหาฝ่ายรัฐบาล”

¹ และในการไปครั้งนี้จอมพล ป.พิบูลสงครามได้มีการตั้งข้อสังเกตในการตอบกระทู้ของ นายสะอั้ง มารังกุล เรื่อง ท่านนายกรัฐมนตรีไปตรวจราชการภาคตะวันออกเฉียงเหนือในคราวประชุมครั้งที่ 14/2496 (สามัญ) ชุดที่ 1 วันที่ 18 กันยายน 2496 ว่า “อยากจะขอกล่าวในตอนสุดท้ายสักอย่างหนึ่ง ในขณะที่ข้าพเจ้าได้ไปภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น มีข้อสังเกตอยู่ว่า ได้มีการดินรนหรือการโฆษณาต่างๆของพี่น้องเราทางภาคฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง เพื่อในการที่จะได้รับอิสรภาพอยู่บ้าง และเพื่อการอื่นๆเพราะฉะนั้นประชาชนของเราในแถบฝั่งแม่น้ำโขง จึงได้รับการโฆษณาเหล่านั้นเข้ามาโดยชาบซีมโดยไม่รู้ แล้วนำเอาเข้ามาใช้ในประเทศของเราซึ่งเป็นประเทศเอกราชอยู่ในเรื่องนี้ก็อยากจะขอความกรุณาฝากไว้ ถ้าหากว่าท่านผู้มีเกียรติได้รู้สึกมีความเห็นอยู่บ้าง ดังที่ข้าพเจ้าได้กล่าวนี้ ก็อยากจะให้ช่วยชี้แจงให้ประชาชนทราบว่า การโฆษณาหรือการเรียกร้องทางฝั่งซ้ายนั้น รู้สึกว่ามีความมุ่งหมายไปคนละอย่างกับทางฝั่งขวาของเรา...”

อย่างไรก็ตาม ขณะที่มีการรวมกลุ่มในสภาของ ส.ส.อีสานซึ่งแบ่งเป็น 2 ฝ่ายใหญ่ๆ ก็พบว่า ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ได้มี ส.ส.อีสาน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเสรีไทยอีสานกับกลุ่มนายฟอง สิทธิธรรมได้มีการประสานแนวคิดทางการเมืองภายใต้ปัจจัยพื้นฐานที่มาจากชาติพันธุ์ “ลาว” ทำให้ทั้งสองกลุ่มได้รวมกลุ่มกันเคลื่อนไหวนอกสภาพร้อมกับผู้นำลาวที่รู้จักกันในนาม “ขบวนการเสรีลาว” หรือ “ขบวนการลาวอิสระ” จุดมุ่งหมายในการก่อตั้งขบวนการนี้คือ เพื่อกอบกู้เอกราชให้แก่ชาติลาว ขณะเดียวกับที่มีการเคลื่อนไหวในเรื่องนี้ ส.ส.กลุ่มเสรีไทยอีสานได้มีความเกี่ยวข้องกับขบวนการชาตินิยมในกลุ่มประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะประเทศแถบอินโดจีน จนถึงกับมีการเคลื่อนไหวร่วมกันจัดตั้งสันนิบาตเอเชียอาคเนย์ขึ้นในปี พ.ศ.2490 การเคลื่อนไหวนอกสภาทั้งหมดนี้มีผลทำให้ ส.ส.อีสานทั้งสองกลุ่มนี้ถูกกล่าวหาว่า ต้องการแบ่งแยกดินแดนอีสาน นำไปสู่การจับกุมและถูกกักขังทางการเมืองโดยเฉพาะแกนนำกลุ่มเสรีไทยอีสาน ได้เกิดกรณีการสังหารอดีตที่รัฐมนตรีสอีสานขึ้นหลังทศวรรษ 2490

สำหรับการรวมกลุ่มในช่วงหลังการรัฐประหาร พ.ศ.2490 พบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ ส.ส.อีสานได้รวมกันอย่างเห็นได้ชัดจนมากกว่าสมัยก่อนหน้านั้นก็คือ การมีผลประโยชน์ร่วมกัน โดย ส.ส.อีสานเป็นฐานเสียงหลักที่สำคัญในการสนับสนุนจอมพล ป.พิบูลสงครามให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ส่วนผู้มีบทบาทในการเคลื่อนไหวครั้งนี้ ก็คือ นายเลียง ไชยกาล (อุบล ราชธานี) หัวหน้าพรรคประชาชนซึ่งได้แยกตัวออกจากพรรคประชาธิปัตย์ไปตั้งพรรคประชาชนขึ้นตั้งแต่ก่อนการรัฐประหาร พ.ศ.2490 ส่วนผลที่ตามมาของการรวมกลุ่มครั้งนี้คือ การได้รับตำแหน่งรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลนั่นเอง อย่างไรก็ตามการรวมกลุ่มทางการเมืองแบบนี้ก็มีได้หมายความว่าพลังท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมจะสลายตัวไป เพราะปรากฏว่าหลังการเสียชีวิตของแกนนำกลุ่มเสรีไทยอีสานก็มีผลทำให้ ส.ส.อีสานได้รวมกลุ่มกันเคลื่อนไหวเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขรัฐธรรมนูญ เพื่อให้มีการปกครองเป็นรัฐอิสระ แม้การเรียกร้องนี้จะไม่ประสบผลสำเร็จ แต่ก็มีผลทำให้รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงครามได้ใส่ใจในปัญหาของภาคอีสานมากขึ้น

บทที่ 7

บทสรุป

จากการศึกษา การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานในช่วงสองทศวรรษแรกของระบอบประชาธิปไตย (พ.ศ.2476-2494) นี้ อาจกล่าวได้ว่า การรวมกลุ่มของคนอีสานในช่วงก่อน พ.ศ.2475 มีอยู่แล้ว และท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมในอีสานมีพื้นฐานมาจากความเป็นชนชาติลาว ที่มีวิวัฒนาการมาแต่ครั้งประวัติศาสตร์ที่อพยพจากเวียงจันทน์และจำปาศักดิ์เข้ามาตั้งถิ่นฐานในภูมิภาคนี้ และปัจจัยนี้ได้ผสมผสานความเป็นกลุ่มให้หนักแน่นยิ่งขึ้นภายใต้ผู้นำกลุ่มอพยพและสภาพภูมิศาสตร์ที่ผู้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่กันเป็นกลุ่มๆตามลุ่มน้ำต่างๆในภาคอีสาน วิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของการตั้งเมืองใหม่และการตั้งชื่อเมืองของราชสำนักกรุงเทพฯมีผลให้ท้องถิ่นนิยมในเชิงยึดติดกับพื้นที่มีความชัดเจนขึ้น อย่างไรก็ตาม ด้วยภูมิหลังทางชาติพันธุ์เดียวกันกับลาวฝั่งซ้ายจะเห็นได้ว่า ได้มีความพยายามสร้างความเป็นลาวระหว่างลาวฝั่งซ้ายและลาวฝั่งขวาขึ้น ดังกรณี การเคลื่อนไหวกองเจ้าอนุวงศ์แห่งเมืองเวียงจันทน์ ช่วง พ.ศ.2369 และ กรณีขององค์มัน ช่วง พ.ศ.2444 ซึ่งในช่วงนี้ ในภูมิภาคอีสานเองก็ได้เกิดการรวมกลุ่มกันต่อต้านอำนาจรัฐไทยสมัยการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ที่ได้พยายามเพิ่มความเป็นไทยและตัดลดทอนความเป็นลาวลง การต่อต้านนี้รู้จักกันในนาม “กบฏผีบุญอีสาน” ซึ่งเป็นปฏิบัติการโต้ตอบเป็นกลุ่มๆกระจายอยู่ทั่วไปในอีสาน โดยผูกยึดอยู่กับความเป็นชนชาติลาวเดิม และสำนึกนี้ได้รับการกระตุ้นอีกครั้งหนึ่งในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่รู้จักกันในกรณีขบวนการเสรีลาวหรือลาวอิสระ

นับแต่ พ.ศ.2436 ลาวฝั่งซ้ายได้ตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส ขณะที่ลาวฝั่งขวาหรือภาคอีสานอยู่ภายใต้การปกครองของไทย การอยู่ภายใต้ศูญย์อำนาจที่แตกต่างกันนี้มีผลทำให้ลาวในรัฐไทยและลาวในฝั่งซ้ายแยกจากกัน ประกอบกับลาวในรัฐไทยได้ถูกตัดทอนความเป็นลาวลงและถูกแบ่งซอยพื้นที่ตามการแบ่งพื้นที่ทางการปกครองส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นในสมัยปฏิรูปการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล พ.ศ.2435 ซึ่งการซอยพื้นที่ขอบเขตทางการเมืองมีผลต่อการเกิดสำนึกในท้องถิ่นเชิงขอบเขตทางการเมืองมาซ้อนทับกับเชิงวัฒนธรรมขึ้น พร้อมๆกับในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ราชสำนักกรุงเทพฯยังได้มีการสร้างเอกลักษณ์ใหม่ คำว่า”อีสาน”เป็นการเมืองสมัยใหม่และถูกนำมาใช้แทนที่คำว่าหัวเมือง”ลาวตะวันออกและเขมรป่าดง” เพื่อทอนความเป็นชาติพันธุ์ของคนในแถบนี้ลง และเพื่อเพิ่มความชัดเจนและความแตกต่างระหว่างลาวฝั่งซ้ายกับลาวฝั่งขวาแม่น้ำโขง จึงได้มีการรวมกลุ่มของหัวเมืองในแถบอีสานขึ้นเป็นกลุ่มๆ ซึ่งเป็นการเริ่มต้นของแนวคิดภูมิภาคนิยม และต่อมาความเป็นภูมิภาคมีความชัดเจนขึ้นในช่วงปี2465-2468 เมื่อรัฐไทยส่วนกลาง

ได้สถาปนาหน่วยการปกครองที่เรียกว่า “ภาคอีสาน” โดยรวมมณฑลต่างๆในอีสานเข้าเป็นภาค ซึ่งส่งผลต่อการเริ่มต้นภูมิภาคนิยมในอีสาน

ภายหลังจากท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมเริ่มก่อตัวขึ้นในอีสานนับแต่ก่อนพ.ศ.2475แล้วนั้น ต่อมาสำนักนี้ถูกกระตุ้นโดย ส.ส.อีสานเมื่อการเมืองระบบใหม่แบบ “เลือกตั้ง” เข้ามามีบทบาทในอีสาน กล่าวคือ “การเลือกตั้ง” ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นในระบบการเมืองสมัยใหม่ ด้วยการปลุกฝังของรัฐที่มีต่อประชาชนในการเลือกผู้แทนราษฎรอย่างหนึ่ง คือ การย้ำถึงหน้าที่ของผู้แทนราษฎรว่า นอกจากมีหน้าที่ในการออกกฎหมายและในการปกครองบ้านเมืองแล้ว ยังมีหน้าที่จัดการระดับทุกข์และบำรุงสุขในพื้นที่อีกด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการย้ำ “หน่ออ่อน” ในเรื่องท้องถิ่นนิยมในเชิงพื้นที่ให้ชัดเจนขึ้น ประกอบกับการที่รัฐได้กำหนดเกณฑ์ของผู้สมัครอย่างหนึ่ง ก็คือ กำหนดให้เขตเลือกตั้งผูกติดกับภูมิลำเนาของผู้สมัครหรือถิ่นที่อยู่ หรือเกิด หรือมีอสังหาริมทรัพย์อย่างหนึ่งอย่างใด ซึ่งกรอบดังกล่าวนี้ ยิ่งทำให้ความเป็นท้องถิ่นนิยมในเชิงพื้นที่ชัดเจนขึ้นภายใต้การดำเนินการของผู้สมัครส.ส. ที่ได้นำ “ท้องถิ่นนิยม” และ “ภูมิภาคนิยม” มาใช้เพื่อ “แยกคนในท้องถิ่น” กับ “คนนอกท้องถิ่น” เพื่อแยก “เขา” กับ “เรา” ออกจากกัน รวมทั้งระบบหัวคะแนนและฐานเสียงเป็นตัวอย่างหนึ่งของเรื่องท้องถิ่นที่ชัดเจนขึ้น และเนื่องจากเขตเลือกตั้งหรือพื้นที่ทางการเมืองของ ส.ส. เป็นพื้นที่หรือเขตเลือกตั้งเดียวกับสมาชิกสภาเมืองและสภาจังหวัดที่ซ้อนทับกัน จึงทำให้ ส.ส. ได้เริ่มเข้าไปมีบทบาทในพื้นที่หรือท้องถิ่นทางการเมืองของตนด้วยการส่งเครือญาติลงสมัครรับเลือกตั้งการเมืองระดับท้องถิ่น ประกอบกับกรอบในการเลือกสรรสมาชิกในระดับท้องถิ่น ได้ทำให้นักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่นมีความสัมพันธ์ทางการเมืองกันนับตั้งแต่แรกเริ่มของการเมืองระดับท้องถิ่น นอกจากนี้กฎเกณฑ์ใหม่ที่รัฐกำหนดขึ้นเกี่ยวกับการเลือกตั้งระดับท้องถิ่น ซึ่งคล้ายกับเกณฑ์ของการเมืองระดับชาติมีส่วนทำให้ท้องถิ่นมีความสำคัญมากขึ้น ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การเมืองในระบบสมัยใหม่ที่มีการเลือกตั้งทั้งในระดับชาติ “ส.ส.” และระดับท้องถิ่น “เทศบาล” มีส่วนสำคัญในการย้ำ “หน่ออ่อน” ของท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมที่มีมาก่อน พ.ศ.2476 ให้มีความชัดเจนขึ้น และความรู้สึกในเรื่องนี้ จะเห็นได้ชัดยิ่งขึ้นเมื่อ ส.ส.อีสานได้เข้าไปมีบทบาทในสภาผู้แทนราษฎรนับตั้งแต่สมัยแรก

นับแต่สมัยการเลือกตั้งครั้งแรก (พ.ศ.2476-2480) อาจกล่าวได้ว่า ท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมมีส่วนสำคัญที่ทำให้ ส.ส.อีสานรวมกลุ่มกันเพื่อเป็นพลังต่อรองกับรัฐบาลในการช่วยเหลือราษฎรในภูมิภาคของตน ครั้นต่อมาในสมัยการเลือกตั้งครั้งที่สอง (พ.ศ.2481) พัฒนาการของกลุ่ม ส.ส.อีสานกลุ่มหนึ่งได้ก่อตัวเป็นรูปร่างขึ้น อันเนื่องมาจากความคิดเห็นทางการเมืองที่สอดคล้อง

คล้องกัน โดยเฉพาะเรื่องของชนชั้นระดับล่างและเรื่องของท้องถิ่นและภูมิภาคอีสาน โดยมีนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายเลียง ไชยกาล (ส.ส.จังหวัดอุบลราชธานี) และนายเตียง ศิริขันธ์ (ส.ส.จังหวัดสกลนคร) เป็นแกนนำสำคัญของกลุ่ม และได้ร่วมมือกับเพื่อนๆ ทั้งในภูมิภาคอีสานและภูมิภาคอื่นๆ การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.อีสานโดยเฉพาะในสมัยการเลือกตั้งที่สอง มีความเข้มข้นสูงและมีการเตรียมการในสภาจนเป็นเหตุให้รัฐบาลประกาศยุบสภาเป็นครั้งแรกหลังการเลือกตั้งที่สองผ่านไปได้เพียง 9 เดือนเท่านั้น ภายหลังจากยุบสภา ส.ส.อีสานกลุ่มดังกล่าวก็ยังคงมีความสัมพันธ์นอกสภา โดยได้ร่วมมือกันในการหาเสียงเลือกตั้งครั้งที่ 3 และแกนนำของ ส.ส.กลุ่มนี้สามารถกลับเข้ามาในสภาได้อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งมีผลทำให้ ส.ส.อีสานกลุ่มนี้จะมีบทบาทสูงมากในเวลาต่อมา

ภายหลังจากเลือกตั้งครั้งที่ 3 พ.ศ.2481 ส.ส.อีสานได้แสดงความคิดเห็นทางการเมืองที่เริ่มเหมือนและแตกต่างกันชัดเจนขึ้นกว่าในสมัยการเลือกตั้ง ส.ส.ครั้งที่ 1 และ 2 สำหรับการรวมทางการเมืองที่เห็นเป็นรูปธรรมได้ชัดเจน เริ่มขึ้นในราวกลางทศวรรษ 2480 โดย ส.ส.กลุ่มหนึ่งได้รวมกลุ่มเคลื่อนไหวนอกสภาภายใต้อุดมการณ์ทางการเมืองที่คล้ายคลึงกันอย่างหนึ่ง คือ เพื่อต่อต้านญี่ปุ่นร่วมกับผู้นำพลเรือนระดับประเทศ ซึ่งในที่นี้เรียกว่า “กลุ่มเสรีไทยอีสาน” การรวมกลุ่มเคลื่อนไหวนอกสภาครั้งนี้ มีผลทำให้ความเป็นกลุ่มในสภาของ ส.ส.กลุ่มนี้ชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะ เมื่อมีการเข้าร่วมจัดตั้งรัฐบาลและแกนนำของ ส.ส.กลุ่มนี้ได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีหลายคน ดังนั้นในสภาเมื่อมีกลุ่มเสรีไทยซึ่งมีบทบาทสำคัญ ก็ได้เริ่มมีการรวมกลุ่มของ ส.ส.อีกกลุ่มหนึ่งซึ่งไม่ใช่กลุ่มเดียวกับฝ่ายเสรีไทยเกิดขึ้น แต่ความโดดเด่นของ ส.ส.กลุ่มเสรีไทยอีสานมีมากกว่ากลุ่มอื่นในสภา จนถึงกับมีการเรียกชื่อกลุ่มนี้ในสภาว่า “พรรคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ก่อนที่จะกลายมาเป็นพรรคสหชีพในเวลาต่อมา อย่างไรก็ตาม แม้ ส.ส.อีสานจะเริ่มมีความคิดเห็นทางการเมืองที่แตกต่างกัน ก็มีได้หมายความว่า พลังของท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมจะเลือนหายไป ยังพบว่าพลังดังกล่าวก็ยังคงอยู่ มีผลทำให้ ส.ส.อีสานมารวมกลุ่มกันทั้งในและนอกสภา ดังกรณี การพิจารณาร่างพระราชบัญญัติพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์พุทธศักราช 2487 ซึ่งมีผลให้ร่างพระราชบัญญัติไม่ผ่านสภาและส่งผลให้จอมพลป.พิบูลสงครามลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในเวลาต่อมา หรือ กรณีการรวมกลุ่มนอกสภาก่อตั้งสมาคมอีสานในเมืองหลวง ซึ่ง ส.ส.อีสานก็เป็นผู้มีบทบาทเป็นแกนนำจัดตั้งสมาคมดังกล่าว

สำหรับ การรวมกลุ่มทางการเมืองและพัฒนาการจนกลายเป็นพรรคการเมืองนั้น ปรากฏชัดเจนขึ้นเมื่อมีกลุ่มเสรีไทย และกลุ่มที่ไม่ใช่เสรีไทย และความเป็นพรรคจะปรากฏอย่างเด่นชัด

ขึ้นภายหลังรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ 2489 ที่อนุญาตให้ตั้งพรรคการเมืองได้ โดย ส.ส.อีสานจะเข้าไปมีบทบาทในการเป็นแกนนำจัดตั้งพรรคที่สำคัญ 2 พรรคการเมืองคือ พรรคสหชีพ แกนนำก็คือ กลุ่มเสรีไทยอีสาน อันประกอบด้วยนายเตียง ศิริขันธ์ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายถวิล อุดลและ นายจำลอง ดาวเรือง นั่นเอง ส่วนอีกพรรคหนึ่งคือ พรรคประชาธิปไตย ส.ส.อีสานที่เป็นแกนนำร่วมจัดตั้งพรรคนี้คือ นายฟอง สิทธิธรรม (อุบลราชธานี) และนายเลียง ไชยกาล (อุบลราชธานี) ดังนั้นการต่อสู้ภายใต้ระบบพรรคการเมืองจึงได้เกิดขึ้นโดยมี ส.ส.อีสานเป็นแกนนำสำคัญแทบทุกกรณี การต่อสู้ทางการเมืองของทั้งสองพรรคนี้มีไปจนถึงการรัฐประหาร 2490

อย่างไรก็ตาม ขณะที่การรวมกลุ่มในสภาของ ส.ส.อีสานแบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ พบว่า ในช่วงสองครม.โลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ส.ส.อีสาน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเสรีไทยอีสานกับกลุ่มนายฟอง สิทธิธรรมได้มีการประสานแนวคิดทางการเมืองภายใต้ปัจจัยพื้นฐานที่มาจากชาติพันธุ์ “ลาว” ทำให้ทั้งสองกลุ่ม ได้รวมกลุ่มกันเคลื่อนไหวนอกสภาร่วมกับผู้นำลาวที่รู้จักกันในนาม “ขบวนการเสรีลาว” หรือ “ขบวนการลาวอิสระ” จุดมุ่งหมายในการก่อตั้งขบวนการนี้คือ เพื่อปกป้องเอกราชให้แก่ชาติลาว ขณะเดียวกับที่มีการเคลื่อนไหวในเรื่องนี้ ส.ส.กลุ่มเสรีไทยอีสานได้มีความเกี่ยวพันกับขบวนการชาตินิยมในกลุ่มประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะประเทศแถบอินโดจีน จนถึงกับมีการเคลื่อนไหวร่วมกันจัดตั้งสันนิบาตเอเชียอาคเนย์ขึ้นในปี 2490 การเคลื่อนไหวนอกสภาทั้งหมดนี้มีผลทำให้ ส.ส.อีสานทั้งสองกลุ่มนี้ถูกกล่าวหาจากรัฐบาลว่า ต้องการแบ่งแยกดินแดนอีสาน นำไปสู่การจับกุมและถูกกักขังทางการเมืองโดยเฉพาะแกนนำกลุ่มเสรีไทยอีสาน ได้เกิดกรณีการสังหารอดีตรัฐมนตรีอีสานขึ้นหลังทศวรรษ 2490

สำหรับการรวมกลุ่มในช่วงหลังการรัฐประหาร 2490 พบว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ ส.ส.อีสานได้รวมกันอย่างเห็นได้ชัดจนมากกว่าสมัยก่อนหน้านั้นก็คือ การมีผลประโยชน์ร่วมกัน โดย ส.ส.อีสานเป็นฐานเสียงหลักที่สำคัญในการสนับสนุนจอมพล ป.พิบูลสงครามให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ส่วนผู้มีบทบาทในการเคลื่อนไหวครั้งนี้ ก็คือ นายเลียง ไชยกาล (อุบลราชธานี) หัวหน้าพรรคประชาชนซึ่งได้แยกตัวออกจากพรรคประชาธิปไตยไปตั้งพรรคประชาชนตั้งแต่ก่อนการรัฐประหาร 2490 ส่วนผลที่ตามมาของการรวมกลุ่มครั้งนี้คือ ตำแหน่งรัฐมนตรีในคณะรัฐบาลนั่นเอง อย่างไรก็ตาม การรวมกลุ่มทางการเมืองแบบนี้ก็ได้หมายความว่า พลังท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมจะสลายตัวไป เพราะปรากฏว่าหลังการเสียชีวิตของแกนนำกลุ่มเสรีไทยอีสานก็มีผลทำให้ ส.ส.อีสานได้รวมกลุ่มกันเคลื่อนไหวเรียกร้องให้รัฐบาลแก้ไขรัฐธรรมนูญ เพื่อให้มีการปกครองเป็น

รัฐอิสระ แม้การเรียกร้องนี้จะไม่ประสบผลสำเร็จ แต่ก็มีผลทำให้รัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้ใส่ใจในปัญหาของภาคอีสานมากขึ้น

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

งานชิ้นนี้เป็นการศึกษา การรวมกลุ่มทางการเมืองของ ส.ส.ในช่วงสองทศวรรษแรกของระบบประชาธิปไตย พ.ศ. 2476-2494 และเป็นการศึกษาเฉพาะในภาคอีสานเท่านั้น และเมื่อพิจารณาการศึกษาเกี่ยวกับผู้แทนราษฎรที่มาจากภูมิภาคต่างๆของไทยในช่วงก่อน 2500 ไม่ว่าจะ เป็นภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง หรือแม้แต่กลุ่มผู้แทนราษฎรที่อยู่ในเมืองหลวงเอง ปรากฏว่าก็ยัง ไม่ได้รับศึกษา ทั้งที่ผู้แทนราษฎรในภูมิภาคเหล่านี้มีบทบาทสำคัญทั้งในประวัติศาสตร์ชาติและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ส่วนประเด็นที่น่าจะได้มีการศึกษาต่อไปก็คือ เรื่องท้องถิ่นนิยมและภูมิภาคนิยมของของแต่ละภูมิภาค รวมทั้งประเด็นในเรื่องพัฒนาการของ กลุ่ม ส.ส.ในส่วนภูมิภาคโดยเฉพาะภาคใต้ ที่ได้มีนักการเมืองหลายคนได้ร่วมมือกับกลุ่มเสรีไทยอีสานและเข้าสังกัดพรรคสหชีพ ดังเช่นที่นครศรีธรรมราช ขณะที่การเริ่มตั้งพรรคประชาธิปไตยครั้งแรกอยู่ในแถบพัทลุง สตูล นราธิวาส ยะลา แต่เพราะเหตุใดมาภายหลังพรรคประชาธิปไตยกลับสามารถกุมเสียงภาคใต้แทบทั้งหมดยกเว้นสี่จังหวัดภาคใต้ เป็นต้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

เอกสารที่ยังไม่ตีพิมพ์

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ

เอกสารรัชกาลที่ 5 กระทรวงมหาดไทย เลขที่เพิ่ม ร.5 ม2.18/5 หนังสือเลขที่73/573 กรมหลวงดำรงราชานุภาพกราบทูลพระเจ้าน้องยาเธอกรมขุนสมมตอมรพันธุ์ อ่างไบบอกที่ 450/6249 ของพระยาสุริยเดชวิเศษฤทธิ วันที่ 16 มีนาคม ร.ศ.120

เอกสารรัชกาลที่ 5 กระทรวงมหาดไทย เลขที่เพิ่ม ร.5 ม2.18/6 สำเนาโทรเลข หลวงสารกิจเรียนปลัดกรมยุทธนาธิการ วันที่ 5 เมษายน ร.ศ.121

เอกสารรัชกาลที่ 5 กระทรวงมหาดไทย เลขที่เพิ่ม ร.5 ม2.18/10 ไบบอกที่9/97 พระยาประจันตประเทศธานี ผู้ว่าราชการเมืองสกลนครกราบทูลพระองค์เจ้าวัฒนาวันที่ 1 พ.ค. ร.ศ.121

เอกสารรัชกาลที่ 5 กระทรวงมหาดไทย เลขที่เพิ่ม ร.5 ม/30/1 หรือ ร.5 ม2.18/13 เรื่องกรมหลวงดำรงราชานุภาพกราบทูลพระเจ้าน้องยาเธอกรมขุนสมมตอมรพันธุ์ ราชเลขานุการลงวันที่ 17 เม.ย. ร.ศ.121

เอกสารรัชกาลที่ 5 นครบาล เลขที่เพิ่ม ร.5.น.3.2ก/36 หนังสือกรมหลวงนเรศวรฤทธิ เสนาบดีกระทรวงนครบาล ถึงพระรัชฎาภกรโกศล เจ้ากรมสรรพากร วันที่ 15 ธันวาคม ร.ศ.123.

เอกสารรัชกาลที่ 5 กระทรวงศึกษาธิการ เลขที่เพิ่ม ร.5.ศ.16/1 พระราชบัญญัติสงฆ์ (17 กันยายน ร.ศ.120-12 กันยายน ร.ศ.128)

เอกสารรัชกาลที่ 6 กระทรวงมหาดไทย เลขที่เพิ่ม ร.6.ม/4 พระราชอาณาจักรสยามแบ่งสำหรับการปกครอง รัตนโกสินทร์ศก 131 ของพระยมหาอำมาตยาธิบดีฯราชปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย เป็นผู้เรียบเรียง

เอกสารรัชกาลที่ 6 กระทรวงมหาดไทย เลขที่เพิ่ม ม.ร.6.ม/14 รายงานอุปราชภาคอีสานคิดจัดการบำรุงทางน้ำ ทางบกในท้องที่ภาคอีสาน 18 กันยายน 2465

เอกสารรัชกาลที่ 7 กระทรวงมหาดไทย เลขที่เพิ่ม ร.7 ม.26.4/78 เรื่อง สภาพการณ์แห่งอีสาน

เอกสารกระทรวงมหาดไทย เลขที่เพิ่ม มท.4.4.1/50 เรื่องส่งตัวนายญวง เขี่ยมศิลา ไปคุมขังที่กองลหุโทษเพื่อแถลงคดีที่ศาลฎีกา จังหวัดอุดรธานี

เอกสารกระทรวงมหาดไทย เลขที่เพิ่ม มท.5.11/18 นายสุริยเดชกำนันกับพวกช่วยนายเนย สุจิมา ส.ส.จังหวัดอุบลราชธานี.

เอกสารกระทรวงมหาดไทย เลขที่เพิ่ม มท.5.11/3 เรื่องขอให้พิจารณาป่าภูเกล้าเรื่องการเลือกตั้ง

เอกสารกระทรวงมหาดไทย เลขที่เพิ่ม มท.5.13/98 น.ส.พ.ศรีกรุงลงข่าวสภาพของชนบทแห่งหนึ่ง
ของจังหวัดอุบลฯ พ.ศ.2479

เอกสารกระทรวงมหาดไทย เลขที่เพิ่ม มท.5.16./81 การยุบสภาเมืองมหาสารคาม
จ.มหาสารคาม 2481

เอกสารกระทรวงมหาดไทย เลขที่เพิ่ม มท.5.16.3 เรื่อง การเลือกตั้งสมาชิกสภาจังหวัด สมัยที่ 2
เอกสารกระทรวงมหาดไทย เลขที่เพิ่ม มท.5.16.3/27 เรื่องจังหวัดมหาสารคาม (การเลือกตั้งสภา
จังหวัด 2479)

เอกสารกระทรวงมหาดไทย เลขที่เพิ่ม มท.5.16.3/36 เรื่องจังหวัดนครพนม (การเลือกตั้งสภา
จังหวัด สมัย 2)

เอกสารกระทรวงมหาดไทย เลขที่เพิ่ม มท.5.16.3/51 เรื่อง หนองคาย (การเลือกตั้งสภาจังหวัด
พ.ศ.2479)

เอกสารกระทรวงมหาดไทย เลขที่เพิ่ม มท.5.16.3/67 เรื่องจังหวัดอุบลราชธานี (การเลือกตั้งสภา
จังหวัด 2479)

เอกสารกระทรวงมหาดไทย เลขที่เพิ่ม มท.5.16.3/87 เรื่องรายงานการเลือกตั้งสมาชิกสภานคร-
กรุงเทพฯ 2482 จ.พระนคร

เอกสารกระทรวงมหาดไทย เลขที่เพิ่ม มท.5.16.4/5 สมาชิกสภาเมืองนครราชสีมา 2477-2478

เอกสารกระทรวงมหาดไทย เลขที่เพิ่ม มท.5.16.4/26 สมาชิกสภาเมืองหนองคาย 2479

เอกสารกระทรวงมหาดไทย เลขที่เพิ่ม มท.5.16.5/23 สมาชิกสภาเมืองจังหวัดร้อยเอ็ด

เอกสารกระทรวงมหาดไทย เลขที่เพิ่ม (1) มท.3.1.7.2/1 กระทู้ถามของ ส.ส. เรื่อง การปลดอาวุธ
ผู้อพยพจากประเทศลาว 14-18 กันยายน 2500

เอกสารกระทรวงมหาดไทย เลขที่เพิ่ม (1) มท.3.1.7.4/6 การเลือกปฏิบัติต่อชนกลุ่มน้อยในเรื่อง
สิทธิทางการเมืองสหประชาชาติ.

เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เลขที่เพิ่ม ศธ.0701.51/3 ตั้งผู้สังฆการแทนนายกรัฐมนตรี

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี เลขที่เพิ่ม (2) สร.0201.5/12 เรื่อง
ราษฎรภาคเหนือและภาคใต้ไม่สามัคคีกันเรื่องชาติและกำเนิด (14 มกราคม 2476-
9 เมษายน 2477)

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี เลขที่เพิ่ม สร.0201.8/13
เรื่อง หลวงนิติวรปริชา พ.ศ.2475-2476

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี เลขที่เพิ่ม สร.0201.8/106
เรื่อง นายประวัตติ จันทนพิมพ์ พ.ศ.2491

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี เลขที่เพิ่ม สร.0201.8/113

เรื่อง นายเทพ โชติหนูชิต พ.ศ.2494

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี เลขที่เพิ่ม สร.0201.32/14

เรื่อง การเคลื่อนไหวทางภาคอีสาน (พ.ศ.2490-2495)

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี เลขที่เพิ่ม (2)สร.0201.35/17

เรื่อง การอภิปรายของสมาชิกสภาและการโต้ตอบของรัฐบาลในสภาผู้แทน

(29 สิงหาคม 2479-23 ธันวาคม 2480)

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี เลขที่เพิ่ม (2)สร.0201.35/19 เรื่อง

หนังสือพิมพ์ลงข่าวเกี่ยวกับการยุบสภาผู้แทนราษฎร (13 กันยายน-5ตุลาคม 2481)

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี เลขที่เพิ่ม(2)สร.0201.35.1/1

เรื่องผู้มีชื่อให้ความเห็น ปี 2,6,7

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี เลขที่เพิ่ม (2)สร.0201.35.1/4

เรื่อง รายงานผู้ที่ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรในจังหวัดต่างๆหรือรายงานผลการเลือกตั้ง

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี เลขที่เพิ่ม (2)สร.0201.353.1/5

เรื่อง บัญชีนามผู้สมัคร ส.ส.พ.ศ.2476

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี เลขที่เพิ่ม (2)สร.0201.35.1/7

เรื่อง คัดค้านการเลือกตั้ง พ.ศ.2476 ปี 1,2,3,6,7

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี เลขที่เพิ่ม (2)สร.0201.35.1/14

เรื่อง ใบปลิวโฆษณาของผู้สมัครรับเลือกตั้งผู้แทนฯในจังหวัดต่างๆ ปี 1 และปี 2

(กล่อง 4)

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี เลขที่เพิ่ม (2)สร.0201.35.2/1 เรื่อง

ผู้แทนตำบล

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี เลขที่เพิ่ม (2)สร.0201.35.2/13 ปี 1

กระทู้ถามของ ส.ส.

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี เลขที่เพิ่ม (2)สร.0201.35.2/14

กระทู้ถามของ ส.ส.2489-2496

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี เลขที่เพิ่ม สร.0201.37.6/19 ปี 2/3

เรื่อง อินโดจีนโคสนาให้ร้ายแก่ประเทศไทย (รายงานความเคลื่อนไหวของอินโดจีนฝรั่งเศสของอ.ต.ก.)2483-2495.

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี เลขที่เพิ่ม สร.0201.37.6/19 ปี 3/3

เรื่อง บทความจาก น.ส.พ.ในอินโดจีนโฆษณาให้ร้ายแก่ประเทศไทย (พ.ศ.2483-2495)

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี เลขที่เพิ่ม สร.0201.37.6/23 ปี 1
เรื่อง กรณีสภานิติบัญญัติระหว่างญวนกับฝรั่งเศส

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี เลขที่เพิ่ม (2)สร.0201.35.2/14
กระทู้ถามของ ส.ส.

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี เลขที่เพิ่ม สร.0201.39/30
เรื่อง ทูตพุกกิชภัย จ.ชัยภูมิ (14 ต.ค.2493-8 พ.ค.2494)

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี เลขที่เพิ่ม สร.0201.39/31
เรื่อง ทูตพุกกิชภัย จ.บุรีรัมย์ (3 เม.ย.2494-14มิ.ย.2494)

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี เลขที่เพิ่ม (2)สร.0201.84/36 ให้
อธิบดีกรมตำรวจพิจารณาปราบปรามผู้ยู่เหยให้แตกแยก 16-22 มิถุนายน 2491.

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี เลขที่เพิ่ม (2)สร.0201.86/21 เรื่อง
ทูตและกงสุลไทยรายงานข่าวในต่างประเทศ

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี เลขที่เพิ่ม (2)สร.0201.182/3 สำนัก
งานโฆษณาการคัดและตัดข่าว นสพ. (7 กันยายน-30 ธันวาคม 2478) ปีที่ 1/3.

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี เลขที่เพิ่ม (3)สร.0201.22/66
รายงานการตรวจราชการทางภาคอีสาน ของนายเลียง ไชยกาล (ส.ส.อุบลราชธานี)
รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย 10 พฤษภาคม 2500.

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี เลขที่เพิ่ม (3)สร.0201.67.1/13 ปี 1
ข้าหลวงใหญ่ (พระยาสังข์จาย)ตรวจราชการภาคอีสานจังหวัดหนองคาย อุตร ขอนแก่น
22 กุมภาพันธ์ 2478-17 มิถุนายน 2480.

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี เลขที่เพิ่ม (3)สร.0201.67.1/14 เรื่อง
ข้าหลวงใหญ่ (พระยาสังข์จาย)ตรวจราชการส่วนภูมิภาค จ.ชัยภูมิ และมหาสารคาม
13 มีนาคม 2478-4 กันยายน 2480.

เอกสารสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี สำนักนายกรัฐมนตรี เลขที่เพิ่ม (3)สร.0201.00/ 4 เรื่อง
รัฐมนตรีและข้าราชการผู้ใหญ่ กะชวงกะลาไหมตรวจราชการหัวเมือง (1 มิถุนายน 2476-
24 กุมภาพันธ์ 2496)

บัญชีประมวลข่าวเหตุการณ์สำคัญ เลขที่เพิ่ม ก/ป/2490/8 ก. บทความเห็นและความเคลื่อนไหว
ทางความคิดที่โฆษณาทาง น.ส.พ.

บัญชีประมวลข่าวเหตุการณ์สำคัญ เลขที่เพิ่ม ก/ป/2490/8 ข. ความเคลื่อนไหวของประชาชน

บัญชีประมวลข่าวเหตุการณ์สำคัญ เลขที่เพิ่ม ก/ป/2491/8 ก. บทความเห็นและความเคลื่อนไหว
ทางความคิดที่โฆษณาทาง น.ส.พ.

บัญชีประมวลข่าวเหตุการณ์สำคัญ เลขที่เพิ่ม ก/ป/2491/8 ข. ความเคลื่อนไหวของประชาชน

เอกสารที่ตีพิมพ์แล้ว

หอสมุดรัฐสภา (หากค้นที่กองจดหมายเหตุแห่งชาติ หมวด สภาผู้แทนราษฎร (ง3/สผ)
 รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรตลอดปี 2476 (ตัวอย่างหมายเลขเอกสาร หากค้นที่กองจด
 หมายเหตุแห่งชาติหมายเลข กจช. ง3/สผ/2476/32)
 รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร 2477 ครั้งที่19,34/2477 และสารบาญเรื่องและระเบียบ
 วาระการประชุมสภาผู้แทนราษฎร สมัยที่ 2 (สามัญ) เล่ม 1
 รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร 2478 (สามัญ สมัยที่ 2)
 รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่1-23/2479 สมัยที่ 2 (สามัญ) เล่ม1
 รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร 2480สมัยที่ 2 (สามัญ) ชุดที่2 เล่ม 3
 รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1-30/2480 วิสามัญ
 รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร 2481 (สามัญ) ครั้งที่1-21 (25 มิ.ย.-10 กันยายน 2481)
 รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 24/2481 (สามัญ)สมัยที่ 2 ชุดที่3
 รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ปี2482 สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 เล่ม 1,2
 รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรปี2483 วิสามัญ สมัยที่ 2 ชุดที่ 3
 รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรปี2483 สามัญ สมัยที่2 ชุดที่3 เล่ม2
 รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 8/2484 วิสามัญครั้งที่ 2 สมัยที่ 2 ชุดที่ 3
 รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่2/2484 วิสามัญครั้งที่ 3 สมัยที่ 3
 รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 2,3,4,5,6,13/2487สามัญ สมัยที่ 2 ชุดที่ 3
 รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่2,3,7,8,9,13/2487 (วิสามัญ) สมัยที่2 ชุดที่3
 รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่12,13,14,16,35/2489 สามัญ สมัยที่2ชุดที่4
 รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่3,9,11,22,27/2490 (สามัญ) ชุดที่ 1 เล่ม 1(ทั้งเล่ม)
 รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่2/2491 วิสามัญ ชุดที่ 1
 รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่1/2491 (สามัญ) ชุดที่ 1
 รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎรผู้แทนราษฎร ครั้งที่14/2496 (สามัญ)ชุดที่1

หนังสือ-วิทยานิพนธ์-วารสารภาษาไทย

3349 (นามแฝง).2531.เจ้าเพ็ชรราชบุรุษเหล็กแห่งพระราชอาณาจักรลาว. พิมพ์เนื่องในงาน
 พระราชทานเพลิงศพหม่อมมอภินพร เพชรราชรัตนวงศา (เชื้อ ยงใจยุทธ) วันพฤหัสบดีที่
 24 มีนาคม 2531.

- กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพ็ชร.2532. **นโยบายต่างประเทศของรัฐบาลพิบูลสงคราม พ.ศ.2481-2487.** กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กิติรัตน์ สีหพันธ์.2533. . “การรวมคณะสงฆ์อีสานเข้ากับคณะสงฆ์ไทย (พ.ศ.2434-2475)”
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เกียรติ ก้องไพร.2539. “พัฒนาการทางความคิดและชีวิตการเมือง”ใน**ครุครอง จันดาวงศ์ชะตากรรมที่เลือกไม่ได้.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สัจธรรม มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เกียรติ บุรกลีกร.2534. **ความรู้ทั่วไปทางภูมิศาสตร์ของอินโดจีนฝรั่งเศส.** อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพลจัตวาเกียรติ บุรกลีกร ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร 18 สิงหาคม 2534.
- เกื้อกูล ยืนยงอนันต์.2519. “การพัฒนาการคมนาคมทางบกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- ขจัดภัย บุรุษพัฒน์.2511. “กำเนิดพรรคการเมืองในประเทศไทย” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ขจีรัตน์ ไอรากันวัฒน์.2532. “ความสำคัญทางการเมืองของเมืองนครราชสีมา : บทบาทของเจ้าเมืองตระกูล ณ ราชสีมา ระหว่าง พ.ศ.2325-2388” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ขัตติยะวงษา,พระยา (เหล่า ณ ร้อยเอ็จ).2525. **พงศาวดารภาคอีสาน.** มหาสารคาม: ศูนย์วัฒนธรรม จังหวัดมหาสารคาม.
- เขมชาติ บุญรัตพันธุ์.2538. **นักการเมืองโดยนายเขมชาติ บุญรัตพันธุ์.** หนังสืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพนายเขมชาติ บุญรัตพันธุ์ ณ เมรุวัดธาตุทอง 25 ก.พ.2538.
- คายส์,ชาร์ล เอฟ.2511. “ลักษณะทางชาติพันธุ์ และความภักดีของชาวบ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”ใน **สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ .**สุเทพ สุรินทร์ภัสส์ (บรรณาธิการ) กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- คาร์ล ซี ชิมเมอร์แมน.2525. **ชนบทแห่งสยาม.** แปลโดย ชิม วีระไวทยะ กรุงเทพฯ :มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ.2527. **สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ กระทรวงมหาดไทย.** กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- จารุบุตร เรืองสุวรรณ.2527. **เชิดชูเกียรตินายจารุบุตร เรืองสุวรรณ.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา
- จารุวรรณ ธรรมวัตร.2524. “วรรณกรรมพื้นบ้านภาคอีสาน”ที่ระลึกงานเชิดชูเกียรติคุณพระอริยา

นวัตกรนักปราชญ์อีสาน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.

จารุวรรณ ธรรมวัตร.2530. **แลลดพงศาวดารลาว**. มหาสารคาม : สถาบันศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

จารุวรรณ ไวยเจตน์.2516. "การศึกษาภาคบังคับของไทยในระยะ 10 ปีก่อน พ.ศ.2475"

ปริยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

แจ่มส์ แมกคาร์ธี.2526. "บันทึกการสำรวจและบุกเบิกในแดนสยาม" แปลโดย ร.อ.หญิงสุมาลี

วีระวงศ์. **วารสารแผนที่ฉบับพิเศษรวมเล่ม.24-25** (กรกฎาคม 2524-มิถุนายน 2526) : 50-184.

เฉลิมเกียรติ ภาชะราช.2542. "บทบาททางการเมืองของผู้นำท้องถิ่นอีสานระหว่าง พ.ศ.2481-

2495" วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชลิต ชัยครรชิต.2531. "พัฒนาการชุมชนอีสานก่อนประวัติศาสตร์" **ศิลปวัฒนธรรม** 9,3

(มกราคม):30-37.

ชลิต วิพัทนะพร.2529. "การอพยพย้ายถิ่นในดินแดนอีสานระหว่างปี พ.ศ.2321-2453" ปรินิพนธ์

นิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

ชวลิต ทรงกิตติ.2530. "การต่อทางการเมืองของดร.ปรีดี พนมยงค์ (พ.ศ.2475-2490)" วิทยา

นิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชวน ทองมี,ร.ท.2520. "ความล้มเหลวของรัฐบาลพลเรือนหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ.2487-

2490) วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชาญ อังศุโชติ,พล.ท.(บรรณาธิการ).2540. **จอมพลป.พิบูลสงครามครบรอบศตวรรษ**. 14 กรกฎาคม

2540,ม.ป.ท.: มูลนิธิจอมพลป.พิบูลสงครามและท่านผู้หญิงละเอียด.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ.2543. **2475 การปฏิวัติสยาม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย

ธรรมศาสตร์.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ.2538. **ประวัติการเมืองไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ.2519. "ปรีดี พนมยงค์"กับการเมืองไทย" **จุลสารโครงการตำราสังคม**

ศาสตร์และมนุษยศาสตร์.3,3 (เมษายน-มิถุนายน) : 76-81.

ชาญวุฒิ วัชรพุกก์.2523. "ชนชั้นนำในกลุ่มผลประโยชน์ : เปรียบเทียบระหว่างสมาคมชาวปักกิ่งใต้

สมาคมชาวอีสาน" **วารสารสังคมศาสตร์**.17,2 (เมษายน-มิถุนายน) : 41-84.

ชาย อุบลเดชประจักษ์,พลตรี.ม.ป.ป. **ชีวิตการต่อสู้ของนายเลียง ไชยกาล**. ม.ป.ท.

ชุมพล แนวจำปา.2528. "การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ บริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน พ.ศ.2443-

2468." วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย.

ชุมสาย ไชยวัต.2538. “บทบาททางการเมืองของพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ พ.ศ.2490-2500” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เชาวน์วัศ สุตลาภา.2517.**พรรคการเมือง**. กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์.

เชิดเกียรติ อุตถากร.2532.“ขบวนการคอมมิวนิสต์เวียดนาม ค.ศ.1925-1945” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ชิมเมอร์แมน,โรเบิร์ต เอฟ.2529.“การก่อการร้ายในประเทศไทย”ในบทบาทของกลุ่มในสังคมไทย (ภาคสาม) กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไอดีเอ็นเอสโตร.

ณรงค์ ไตรวัฒน์.2571. **เบื้องหลังการเมืองยุคทมิฬ**. กรุงเทพฯ:อุดมศึกษา.

ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม.2522.**นายควง อภัยวงศ์กับพรรคประชาธิปัตย์**. กรุงเทพฯ:ก้องเกียรติการพิมพ์.

ดาร์ลิง, แฟรงค์ ซี.2519. “พรรคการเมืองในประเทศไทย” แปลโดย นรนิติ เศรษฐบุตร ใน **จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**. 3,3 (เมษายน-มิถุนายน) :114-122.

ดาราวัฒน์ เมตตาริกานนท์ และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข.2529.**รายงานการวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมในหมู่บ้านอีสาน : ศึกษากรณีหมู่บ้านนาป่าหนาด**. ขอนแก่น : สถาบันวิจัยและพัฒนา.

ดำรง อิมวิเศษ.2530. “การร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับ 2489 และการเมืองภายหลังประกาศใช้รัฐธรรมนูญ” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ดิลก บุญเสริม.2543. **ด้วยรักและผูกพัน อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายดิลก บุญเสริม**. ณ เมรุวัดศรีสวัสดิ์ ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม วันเสาร์ที่ 10 มิถุนายน 2543.

เดือน บุญนาค.2517.**ท่านปรีดีรัฐบุรุษอาวุโสผู้วางแผนเศรษฐกิจไทยคนแรก**. กรุงเทพฯ :โพธิ์สามต้นการพิมพ์.

เดช บุญนาค.2532.**การปกครองระบบเทศาภิบาลของประเทศไทย พ.ศ.2435-2458**. กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เต็ม วิชาคย์พจนกิจ .2530ก. **ประวัติศาสตร์อีสาน**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เต็ม วิชาคย์พจนกิจ.2530 ข. **ประวัติศาสตร์ลาว**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ทวิพงศ์ แสงสุวรรณ.2530. “ผลกระทบของระบบ 2 สภาต่อการพัฒนาระบบประชาธิปไตยของ

- ไทย พ.ศ.2475-2477” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทวีศิลป์ สืบวัฒนะ.2521. “การผลิตและการค้าข้าวในภาคกลางตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่5 จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ 7(พ.ศ.2411-2475) วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทองสืบ ศุภะมารค์.2528.**พงศาวดารลาว**. กรุงเทพฯ : ครูสภา.
- ทักษ์ เฉลิมเตียรณ.2525. **การเมืองระบบพ่อขุนอุปถัมภ์แบบเผด็จการ**. กรุงเทพฯ: มหา-
วิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ทิพากรวงศ์,เจ้าพระยา.2538. **พระราชพงศาวดารรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่3**.กรุงเทพฯ :
อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- เทียมจันทร์ อ่ำแหวน.2520. “บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพลป.พิบูลสงคราม
(พ.ศ.2475-2487) วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ธงชัย พึ่งกันไทย.2521. “ลัทธิคอมมิวนิสต์และนโยบายต่อต้านรัฐบาลไทย พ.ศ.2468-2500”
วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธงชัย วินิจจะกุล.2530. “ประวัติศาสตร์การสร้าง “ตัวตน”ใน **อยู่เมืองไทย**. หน้า129-182
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธงชัย วินิจจะกุล.2532. “ความเป็นชาติไทย-ผลผลิตของนิยาม?” **จดหมายข่าวสังคมศาสตร์**.
11,4 (พฤษภาคม-กรกฎาคม) : 68-76.
- ธวัช ปุณโณทก.2524. “ประวัติศาสตร์สังคมอีสานสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น” **เอกสารประกอบ
การสัมมนาประวัติศาสตร์สังคมสมัยต้นกรุงเทพฯ** จัดโดยสมาคมประวัติศาสตร์ศึกษา
สมศ.วันที่17-19 มกราคม 2524.
- ธวัช ปุณโณทก.2526. “ความเชื่อพื้นบ้านอันสัมพันธ์กับวิถีชีวิตในสังคมอีสาน”ใน **เอกสาร
ประกอบการสัมมนาเรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ ศิลปกรรม และภาษา
ณ หอประชุมสวนนันทะ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**, 8-10 กันยายน.
- ธวัช ปุณโณทก.ม.ป.ป. **ศิลาจารึกอีสาน**. กรุงเทพฯ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ธวัช ปุณโณทก.2526.**พื้นเวียง : การศึกษาประวัติศาสตร์และวรรณกรรมอีสาน**. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ธิดา สาระยา.2535. **อาณาจักรเจนละ ประวัติศาสตร์อีสานโบราณ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
มติชน.

ธีรชัย บุญมาธรรม.2536.**ประวัติศาสตร์สังคมอีสานตอนบน พ.ศ.2318-2450.** มหาสารคาม :
วิทยาลัยครูมหาสารคาม.

ธีรชัย บุญมาธรรม.2528. “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของหัวเมืองกาฬสินธุ์ พ.ศ.2336-2450” วิทยา
นิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์.2528.”ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญาของการเปลี่ยนระบอบการปกครองสยาม
ระหว่างพ.ศ.2470-2480” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์.2535. **การปฏิวัติสยาม พ.ศ.2475.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์.

นรนิติ เศรษฐบุตร.2530. **พรรคประชาธิปัตย์ : ความสำเร็จหรือความล้มเหลว.** กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

นงลักษณ์ ลิ้มศิริ.2524. “ความสำคัญของกบฏหัวเมืองอีสาน พ.ศ.2325-2445” วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัย
ศิลปากร.

นิธิ เอียวศรีวงศ์.2529. “จากรัฐชายขอบถึงมณฑลเทศาภิบาล : ความเสื่อมสลายของกลุ่มอำนาจ
เดิมในเกาะภูเก็ต” **มิติทางการเมืองในปรากฏการณ์ของสังคมไทย.** กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นิยม รักษาพันธ์ (นายสีดอกขาว,นามแฝง).2543. **บันทึกลับเสรีไทยภูพาน.** สถาบันราชภัฏ
สกลนคร จัดพิมพ์ในโอกาส “100 ปีบริติ พนมยงค์ 91 ปีเตียงศิริพันธ์ สืบสานอุดมการณ์
ประชาธิปไตย.

นิยม รักษาพันธ์.2543. **2488 ครูอีสานกู้ชาติ.** สถาบันราชภัฏสกลนคร จัดพิมพ์ในโอกาส “100 ปี
บริติ พนมยงค์ 91 ปีเตียงศิริพันธ์ สืบสานอุดมการณ์ประชาธิปไตย.

นิวัฒน์ พ. ศรีสุวรรณนท์.2529. **ไทยลาว-อีสาน.** กรุงเทพฯ :มิตรนราการพิมพ์.

บังอร ปิยะพันธุ์.2529. “ประวัติศาสตร์ของชุมชนชาวลาวในหัวเมืองชั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอน
ต้น” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหา บัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้
มหาวิทยาลัยศิลปากร.

บัทสัน ,เบนจามิน เอ.2543.**อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม.** บรรณาธิการแปล
กาญจณี ละออศรี และยุพาชุมจันทร์. กรุงเทพฯ :มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และ
มนุษยศาสตร์.

บุญช่วย อัดถากร.2522.**ประวัติศาสตร์ภาคอีสานและเมืองมหาสารคามและผลงานต่างๆ.**
พิมพ์เป็นอนุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นายบุญช่วย อัดถากร ณ วัด มกุฏ

กษัตริยาราม วันจันทร์ที่ 3 กันยายน 2522.

บุญมี ภูเดช.2525.**พงศาวดารภาพสีนู้และประวัติเมืองขึ้นในยุคเก่า.** ภาพสีนู้: จินตทัศน์.

บุญทริกา บูรณะบุตร.2534. “บทบาททางการเมืองของพลเรือตรีถวัลย์ อ่างนาวาสวัสดิ์ (พ.ศ. 2475-2490)” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประจวบ ทองอุไร (ปลาทอง,นามแฝง).2508. **พรรคการเมืองไทย.** กรุงเทพฯ :ก้าวหน้า.

ประจวบ แสงกลาง.2531. “บทบาทของพระสงฆ์ฝ่ายวิปัสสนาธุระที่มีต่อสังคมอีสานเหนือ : ศึกษากรณีสายพระอาจารย์มั่นภริท.โต (พ.ศ.2436-2529)” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม

ประชัน รัชพงษ์.2520. “การศึกษาบทบาททางการเมืองในระบบรัฐสภาของรัฐบาลทหารและรัฐบาลพลเรือนในประเทศไทย(พ.ศ.2481-2500) วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประชุมพงศาวดาร เล่ม 3. 2506. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.

ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ 42. 2512 . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.

ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ 43.2513.กรุงเทพฯ :คุรุสภา.

ประชุมพงศาวดารเล่มที่ 44.2512. กรุงเทพฯ :คุรุสภา.

ประชุมพงศาวดารภาคที่ 74.2512. กรุงเทพฯ :คุรุสภา

ประทีป สายเสน.2531. “กบฏวังหลวงกับปริทัศน์ พนมยงค์” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ประสพ วงศ์หนองหว้า.2537. “บทบาทของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดร้อยเอ็ดกับการพัฒนาสู่ระบอบการเมือง” วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

ประสิทธิ์ คุณรัตน์.2530. **ภูมิศาสตร์กายภาพภาคอีสาน.** คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ประเสริฐ ปัทมสุคนธ์.2517.**รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี (2475-2517).** กรุงเทพฯ :ห้างหุ้นส่วนจำกัด ช.ชุมนุมช่าง.

ประเสริฐ โยธีพิทักษ์.2513. “การควบคุมรัฐบาลโดยวิธีตั้งกระทู้ถามในรัฐสภาไทย” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปราณี วรรณปะเก.2537. “การผลิตข้าวในบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลระหว่าง พ.ศ.2489-2516” วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.

ปรีชา ธรรมวินทร และสมชาย พรหมโคตร (บรรณานิการ).2543. **จากยอดโดมถึงภูพาน :**

บันทึกประวัติศาสตร์ฉบับสามัญชนบนเส้นทางประชาธิปไตย. สถาบันราชภัฏ
สกลนคร จัดพิมพ์ในโอกาส “100 ปีปรีดี พนมยงค์ 91 ปีเตียงศิริขันธ์ สืบสานอุดมการณ์
ประชาธิปไตย.

ปรีชา พิณทอง,ปริวรรต.2535.**ประวัติเมืองอุบลราชธานี.** อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท.

ปรีดี พนมยงค์.2518. **รวมบทความบางเรื่องของนายปรีดี พนมยงค์.** พระนคร : ประจักษ์-
การพิมพ์.

ปรีดี พนมยงค์.2543.**ปรีดี พนมยงค์กับสังคม.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เปรมจิตร กลิ่นอุบล.2536. “รัฐในทัศนะของดร.ปรีดี พนมยงค์” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เปรมชัย พริ้งสุลกะ.ม.ป.ป. **มาตรา17 ในยุคมืด.** กรุงเทพฯ :กรุงสยามการพิมพ์.

ผล แสนสระดี.2525.“อ้ายพี่ฟอง สิทธิธรรม”ใน**อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพชินภูมิ.**

ถีน ภิภขุ (อดีตรัฐมนตรีฟอง สิทธิธรรม). เสาร์ที่ 20 มีนาคม 2525.

ผล แสนสระดี.2538. **อนุสรณ์วันทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้คุณพ่อผล แสนสระดี.** ม.ป.ท.

พยุงศาสตร์ อุทโท.2536. “นโยบายของรัฐบาลในการป้องกันและปราบปรามพรรคคอมมิวนิสต์
แห่งประเทศไทยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่าง พ.ศ.2508-2523” วิทยานิพนธ์
การศึกษามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

พรทิพย์ ไอลูริยะกุลกิจ.2533.“รัฐสภาไทย : ความสำเร็จหรือล้มเหลวในการควบคุมรัฐบาล

ระหว่างพ.ศ.2491-2500” วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

พรเพ็ญ อ้นตระกูล และอัจฉรา กมฺุทพิสมัย,บรรณานิการ.2527. “**ความเชื่อพระศรีอารีย์**”และ

“กบฏผู้มีบุญในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์.

พรเพ็ญ อ้นตระกูล.2528. “คำนำเรื่องเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินสยาม คำนำ
กลอนภาษาไทยภาคอีสาน” **รวมบทความประวัติศาสตร์ ฉบับที่ 8** กุมภาพันธ์,หน้า
65-97.

พรธนา สินสวัสดิ์.2521. “ความสัมพันธ์ระหว่างกรุงเทพฯกับเมืองเวียงจันทน์ในรัชสมัยพระบาท

สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2367-2370”วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว.2534. **อีสานในโอกาสครบรอบ 55 ปีของสมาคมชาวอีสาน.** กรุงเทพฯ :

สมาคมชาวอีสาน.

พรหมมณี,พระ (ติสโส อ้วน).2478. **ตำนานวัดสุปฏิหาราม.**กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.

- พระเทพรัตนโมลี (แก้วอุทุมมาลา. ป.).2528.**มูลมรดกชนชาติอ้ายลาว** อนุสรณ์งานพระราชทาน
เพลิงศพสมเด็จพระยอดแก้ว พุทธิชินโรสสกลมหาสังฆปาโมกข์ สมเด็จพระสังฆราชแห่ง
ราชอาณาจักรลาว ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส,วันที่ 12
มีนาคม 2528.
- พระญาณรักขิต.2491. **พงศาวดารเมืองยโสธร**. พิมพ์เป็นที่ระลึกในการพระราชทานเพลิงศพ
พระครูจิตตวิโสธนาจารย์ ณ วัดสว่างโสก อ.ยโสธร เมื่อวันที่ 23 เมษายน 2491.
- พระอริยานุวัตร.2524.**ที่ระลึกงานเชิดชูเกียรติคุณพระอริยานุวัตรนักปราชญ์อีสาน**.
ม.ป.ท. : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- พิรุฬห์ สวัสดิ์รัมย์.2530."การปฏิรูปการศึกษาในมณฑลอีสาน พ.ศ.2442-2475" ปรินิพนธ์
การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- พิสิฐ เจริญวงศ์ .1985 "ภูมิศาสตร์และโบราณคดีอีสาน"หน้า13-20 ในConference on Geology
and Mineral Resources Development of the Northeast, Thailand,KKU,26-29
Nov.1985.
- พีระยา คุ้มณะศิริ.2533. "แนวคิดและบทบาททางการเมืองของทองอินทร์ ภูริพัฒน์" วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พูนศักดิ์ สักดานุวัฒน์.2516.**ขบวนการเสรีไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ปิบูลสาสน์.
- เพ็ญ อันชอุทธิ.2523. "รัฐบาลไทย : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ปัญหาเสถียรภาพของรัฐบาลที่มา
จากการเลือกตั้ง พ.ศ.2498-2514"วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติ-
ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ไพฑูรย์ มีกุล.2524. **การปฏิรูปการปกครองมณฑลอีสาน พ.ศ.2436-2453**. กรุงเทพฯ:แสง
รุ่งการพิมพ์.
- ไพฑูรย์ มีกุล.2527. "สภาพสังคมและเศรษฐกิจอีสานก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2" **เอกสาร
ประกอบการสัมมนาอีสานศึกษา ประวัติศาสตร์และวรรณกรรม**. ณ วิทยาลัยครู
นครราชสีมา 4-6 กรกฎาคม 2527.
- ไพฑูรย์ มีกุล.2532.**เอกสารคำสอนประวัติศาสตร์อารยธรรมอีสาน**. มหาสารคาม :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม (เอกสารอัดสำเนา)
- ไพศาล ตระกูลลี.2520. **หนังสือที่ระลึกงานศพไพศาล ตระกูลลี**. ม.ป.ท.
- พงษ์ สิทธิธรรม.2525.**อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพชินภูมิิต.ถโน ภิกขุ (อดีตรัฐมนตรี
พงษ์ สิทธิธรรม**. เสาร์ที่ 20 มีนาคม 2525.
- ภูวดล ทรงประเสริฐ.2535. **อินโดจีนในคริสต์ศตวรรษที่ 20**. กรุงเทพฯ : บริษัทพี.เพรส.จำกัด.
- โภคิน พลกุล.2525.**เอกสารเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญไทย**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

มรกต เจวจินดา.2543. **ภาพลักษณ์ปริติ พนมมยงค์กับการเมืองไทย พ.ศ.2475-2526.**

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

มูรธาธีร์ รักษาติเจริญ.2525. “การก่อตัวของพรรคประชาธิปไตยในกระบวนการทางการเมืองไทย”

วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มูราชิม่า,เออิจิ.2539.**การเมืองจีนสยาม : การเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวจีนโพ้น**

ทะเลในประเทศไทย ค.ศ.1924-1941. วรศักดิ์ มัทธโนบล (บรรณารักษ์) กรุงเทพฯ :

สถาบันเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

แมคคอย,อัล.2519. “การวิจัยเพื่อปราบปรามประชาชน”. ฉลาดชาย รมิตานนท์,เก็บความ.

จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 3,3(เมษายน-มิถุนายน):100-

113.

แมคคอย,อัลเฟรด ดับเบิลยู.2537.**การเมืองและเรื่องเฮโรอิน บนถนนสู่อ่านาจสายเดียวกัน.**

พิสิฐ วงศ์วัฒนะ (แปล) กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผู้จัดการ.

แมคคาร์ธี,เจมส์.2526. “บันทึกการสำรวจและการบุกเบิกในแดนสยาม” แปลโดย ร.อ.หญิงสุมาลี

วีรวงศ์. **วารสารแผนที่ ฉบับพิเศษรวมเล่ม.24-25 กรกฎาคม 2524-มิถุนายน 2526.**

แมน มนต์เมศรี.2524.**บันทึกอดีตนักการเมือง.** กรุงเทพฯ : จินดาสาสน์.

รักษ์ ทรัพย์านนท์ และคณะ.2529. **เสียง ไซยกาล ด้วยอภินันทนาการจากสามพี่น้อง.**

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศรีอนันต์.

รัศมี ชาตะสิงห์,ร.ท. 2521. “บทบาทของพลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนาในฐานะนายกรัฐ

มนตรีในระยะหกปีแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ.2476-2481)”

วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

“พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ ร.ศ.116” **ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 14 (พฤษภาคม**

ร.ศ.116).

ราม วัชรประดิษฐ์.2539. “พัฒนาการของประวัติศาสตร์ชาติในประเทศไทย พ.ศ.2411-2487”

วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร,สำนักงาน.2502.**สมุดภาพสมาชิกรัฐสภา.** ม.ป.ท.

เสียง ไซยกาล.2529. **หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายเสียง ไซยกาล.**

ณ เมรุวัดพระศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร 18 สิงหาคม 2529.

เลื่อน พงษ์โสภณ.2519. **น.อ.เลื่อน พงษ์โสภณ.** อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ น.อ.เลื่อน

พงษ์โสภณ ณ เมรุวัดธาตุทอง 10 สิงหาคม 2519.

วัฒน์ วรรณยางกู.2543.**ที่ระลึกไขแสง สุกใส.** 5 พฤศจิกายน 2543 ณ เมรุวัดพระศรีมหาธาตุ-

วรมหาวิหาร.

- วิจิตร วิชัยสาร.2516. “รัฐบาลไทยสมัยนายทวิ บุญยเหตุเป็นนายกรัฐมนตรี (31 สิงหาคม-16 กันยายน 2488)”วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิชาการ,กรม.กระทรวงศึกษาธิการ.2484. **แบบเรียนหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม**
เรื่องหน้าที่พลเมืองสำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์พระจันทร์.
- วิชาการ,กรม,กระทรวงธรรมการ.2484.**แบบเรียนหน้าที่พลเมืองและศีลธรรมสำหรับชั้น-**
มัธยมศึกษาปีที่ 2. พระนคร :โรงพิมพ์พระจันทร์.
- วิชาการ,กอง.2479. **แบบสอนอ่านหน้าที่ราษฎร**. กรุงเทพฯ :โรงเรียนช่างพิมพ์วัดสังเวช.
- วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์.2538. **เสรีไทยประมวลเหตุการณ์และบุคคลที่เกี่ยวข้องในขบวนการ**
เสรีไทย ระหว่างพ.ศ.2484-2488. กรุงเทพฯ :เรือนแก้วการพิมพ์
- วิจิตวงศ์ ณ ป้อมเพชร์.2542.**เสรีไทยวีรกรรมกู้ชาติ**. กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์แสงดาว.
- วิทยา นภาศิริกุลกิจ.2521. **การเมืองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ :รามคำแหง.
- วิเทศกรณีย์(นามแฝง,สมบุญ คนฉลาด).2518. **สารคดีประวัติศาสตร์ทางการเมืองตั้งแต่**
ร.ศ.130ถึงยุคปัจจุบัน. กรุงเทพฯ :รวมการพิมพ์.
- วิโรจน์ หีบแก้ว.2529. “ประวัติศาสตร์อีสานบริเวณลุ่มแม่น้ำชีตอนกลางระหว่าง พ.ศ.2325-
2443” ปรินญาณิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสาน
มิตร.
- วิลาศ โภธิสาร.2536. “รถไฟกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนล่าง
ระหว่างปี พ.ศ.2469-2484” ปรินญาณิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- วิวัฒน์ คติธรรมนิธย์.2532. “กบฏสันติภาพ” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปก
ครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- วิสุทธิ บุญยกุล.2540. “ระลึกถึงพี่เตี้ยง” **ในวีรบุรุษนักประชาธิปไตยขุนพลภูพานเตี้ยง**
ศิริพันธ์ ผู้นำเสรีไทยอีสาน. สุพจน์ ด้านตระกูล(บรรณาธิการ).
นนทบุรี : สถาบันวิทยาศาสตร์สังคม.
- วิสุทธิ บุญยกุล.2540. “เมื่อข้าพเจ้าทำงานกับครูเตี้ยง ศิริพันธ์” **ในวีรบุรุษนักประชาธิปไตย**
ขุนพลภูพานเตี้ยง ศิริพันธ์ ผู้นำเสรีไทยอีสาน. สุพจน์ ด้านตระกูล(บรรณาธิการ).
นนทบุรี : สถาบันวิทยาศาสตร์สังคม.
- วีระสิทธิ์ ชูแสงทอง.2529. “โบราณวัตถุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” **เอกสารประกอบการ**
ประชุมวิชาการเมืองและชุมชนโบราณในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
จังหวัดขอนแก่น ,26-29สิงหาคม 2529. (อัดสำเนา)

- วีณา มโนพิโมกษ์.2519. “ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหา
บัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- วุฒิชัย มูลศิลป์.2516. **การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5** กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์
แห่งประเทศไทย.
- วุฒิชัย มูลศิลป์ และสมโชค อ่องสกุล (บรรณาธิการ).2524. **มณฑลเทศาภิบาล : วิเคราะห์
เปรียบเทียบ.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แสงรุ่งการพิมพ์.
- เวทย์ ภาวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม,ร.ท.2506.”นี่ถึงความเป็น “นักคิดปกาบ่า”ในมาลัยนุสรณ์.
เพื่อแจกในงานฌาปนกิจศพ ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม ในวันที่ 18 ธันวาคม 2506.
เวลา,วอเตอร์ เอฟ.2530.**แผ่นดินพระนั่งเกล้าฯ.** แปลโดยพ.อ.นิจ ทองโสภิต. กรุงเทพฯ :
อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- ศรีศักร วัลลิโภดม .2534. “ประเพณีฝังศพครั้งที่สองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” **เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ.**
- ศิลปากร,กรม.(รวบรวม).2511. **รวมเรื่องเมืองนครราชสีมา.**พิมพ์เป็นอนุสรณ์เนื่องในงานฌา
ปนกิจศพนางบุญเหลือ พลราชบุรุษ บำรุง วัดแจ้งใน อ.เมือง จ.นครราชสีมา.
- สกลวรรณภากร วรวรรณ,หม่อมเจ้า.และสุนทรพิพิธ,พระยา.2478. **สากลเทศบาล.** กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์สยามวิทยากรณ์.
- สกินเนอร์,วิลเลียม จี.2529.**สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์.**
แปลโดยพรณี ฉัตรพลรักษ์และคณะ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- สนอง วิริยะผล.2517. **ชีวิตและการต่อสู้ของเทพ โชตินุชิต.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อ.อิทธิพล.
- สนิท เจริญรัฐ.2507. **โอ้ว..อาณาประชาราษฎร์.** กรุงเทพฯ :แพรวพิทยา.
- สมัคร ธนมิตต์.ม.ป.ป. “ระบบการเลือกตั้งในประเทศไทย”วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ภาค2
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมเกียรติ วันทะนะ.2530. “เมืองไทยยุคใหม่ : สัมพันธภาพระหว่างรัฐกับประวัติศาสตร์สำนึก”
อยู่เมืองไทย.หน้า71-128. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมชัย รักวิจิตร.2514. **ความเป็นผู้นำในหมู่บ้านทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ
ไทย.** กรุงเทพฯ :ศูนย์วิจัยและพัฒนาการทหารไทย-สหรัฐ.
- สมชัย รักวิจิตร.2514. **รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาพิจารณาเยาวชนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย.**กรุงเทพฯ :ศูนย์วิจัยและพัฒนาการทหารไทย-สหรัฐ.

- สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (ติส.โส อ้วน).2497. **ประวัติวัดสุปัฏนาราม**. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมาคมมิตรภาพญี่ปุ่น-ไทย.2539. **ปาฐกถาของผู้แทนราษฎรเรื่องสภาพของจังหวัดต่าง ๆ**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง
- สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ.2531. “ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย ระหว่างพ.ศ.2481-2492” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สละ ลิขิตกุล (ทหารเก่า,นามแฝง).2521. **เบื้องหน้า-เบื้องหลังของพรรคประชาธิปัตย์**. กรุงเทพฯ : การเวก.
- สวัสดิ์ ตราชู.2527.**ลับสุดยอดเมื่อข้าพเจ้าเป็นเสรีไทยกับขุนพลภูพาน เตียง ศิริพันธ์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- สวัสดิ์ ตราชู.ม.ป.ป.**ลับสุดยอดเมื่อข้าพเจ้าเป็นเสรีไทยกับขุนพลภูพาน เตียง ศิริพันธ์**. (พิมพ์ครั้งที่ 2) กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- สว่าง ลานเหลือ.2514. **37 ปีแห่งการปฏิวัติ**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สายพิน แก้วงามประเสริฐ.2538.**การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- สิทธิานต์ รักษ์ประเทศและคนอื่นๆ.2523.**พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยวันนี้**. กรุงเทพฯ : บ.พิทักษ์ประชา จำกัด.
- สิริ เปรมจิตต์.2521. **ชีวิตและงานของพลเรือตรี ถวัลย์ ถำรงนาวาสวัสดิ์**. กรุงเทพฯ : แสงธรรม.
- สิริรัตน์ เรืองวงษ์วาร.2521. “บทบาททางการเมืองของนายควง อภัยวงศ์ ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475ถึง2491” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สีลา วีระวงศ์.2535.**ประวัติศาสตร์ลาว** เชียงใหม่ : แปลโดย สมหมาย เปรมจิตต์ สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สีลา วีระวงศ์.2542.**เจ้าเพชรราชบรุหะเหล็กแห่งราชอาณาจักรลาว**. แปลโดย สมหมาย เปรมจิตต์. กรุงเทพฯ :มติชน.
- สีห์พนม พิชิตวรสาร.2525.“เบื้องหลังนายฟอง สทิตธรรมเป็นกบฏแยกดินแดน” ใน**อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพชินภูมิ.ถโน ภิกขุ (อดีตรัฐมนตรีฟอง สทิตธรรม**. เสาร์ที่ 20 มีนาคม 2525.
- สุวดี เจริญพงศ์.2519. “ปฏิริยาของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อการเคลื่อนไหว

- ไหวแนวคิดประชาธิปไตยและสังคมนิยมก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475”
 วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
 สุกิจ เจริญรัตนกุล(บรรณานุกรม).2529. **หนังสือชุดการเมือง-การบริหารราชการไทย :**
รวมบทความนักวิชาการชาวต่างประเทศ ภาคหนึ่ง-ภาคหก. กรุงเทพฯ : สำนัก
 พิมพ์โอเดียนสโตร์
- สุชิน ตันติกุล.2515. **รัฐประหาร พ.ศ.2490.** กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
 สุชิน ตันติกุล.2517. “ผลสะท้อนทางการเมืองของรัฐประหาร พ.ศ.2490” วิทยานิพนธ์รัฐ
 ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สุดา กาเดอ์.2516. “กบฏแมนฮัตตัน” วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สุทัศน์ มั่งไธสง.2539. “ขบวนการกู้ชาติลาว : ศึกษากรณี “ลาวอิสสระ”ในระหว่างค.ศ.1945-
 1949” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์เอเชีย มหาวิทยาลัยศรี
 นครินทร์วิโรฒ ประสานมิตร.
- สุทัศน์ ชมดี.2514. “บทบาทของรัฐสภาไทยในการควบคุมรัฐบาลโดยอาศัยการอภิปรายทั่วไป”
 วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุทิน สมองฝัน.2533. “ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงอำนาจทางการเมืองในอีสานตั้งแต่สมัย
 สุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.1792-2394)” ปริญญาบัตรการศึกษา
 มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทร์วิโรฒ ประสานมิตร.
- สุเทพ สีสัมฤทธิ์.2531. “กฎหมายโบราณท้องถิ่นอีสาน” **รวมบทความประวัติศาสตร์ 10**
 (กุมภาพันธ์) : 87-102.
- สุเทพ สุนทรภัสซ์. (บรรณานุกรม).2511. **สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออก**
เฉียงเหนือ.(รวมบทความนักวิชาการต่างประเทศ) กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สังคมศาสตร์
 แห่งประเทศไทย.
- สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ.2532. “การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ต่อต้านรัฐบาลจอมพลป.พิบูลสงคราม
 ครั้งที่สอง ระหว่างพ.ศ.2491-2500” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
 ประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- สุนทร สุรวาทกุล.2534. **นายฮ้อย : พ่อค้าท้องถิ่นอีสานกับบทบาทการค้าขายในอดีต**
(พ.ศ.2389-2504). ร้อยเอ็ด : โรงเรียนปทุมรัตนพิทยาคม.
- สุนทรีย์ อาสะไวย์.2530. **ประวัติคลองรังสิต การพัฒนาที่ดินและผลกระทบต่อสังคม**
พ.ศ.2431-2475. กรุงเทพฯ :สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุพจน์ ด่านตระกูล (บรรณานุกรม),2540. **วีรบุรุษนักประชาธิปไตยขุนพลภูพาน เตียง ศิริ**

พันธ์ผู้นำเสรีไทยอีสาน. นนทบุรี : สถาบันวิทยาศาสตร์สังคม.

สุพจน์ ด่านตระกูล.2533. **ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับขบวนการเสรีไทยและการต่อต้านญี่ปุ่น.**

กรุงเทพฯ : มิตรเจริญการพิมพ์.

สุภณ สมจิตตรีปัญญา.2531. "โลกทัศน์ชาวอีสานจากหนังสือก้อม" **รัชมังคลาภิเษก : อีสาน-**

ศึกษา. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม วิทยาลัยมหาสารคาม.

สุเพ็ญ ศิริคุณ.2518. "กบฏวังหลวง(26 กุมภาพันธ์ 2492)"วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สุรพันธ์ บุญยมานพ.2525. "การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองของหลวงพิบูลสงคราม ศึกษา

เฉพาะกรณีการกวาดล้างปรักษ์ทางการเมืองในปี พ.ศ.2481" วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร

มหาบัณฑิต สาขาการปกครอง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุรศักดิ์ ศิริไพบุลย์ศิลป์,2522. "ความสัมพันธ์ระหว่างการย้ายถิ่นกับการกระจายประชากรในภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ.2503-2513" วิทยานิพนธ์สาขาประชากร

ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุรัตน์ วรวงค์รัตน์ ,(บรรณาธิการ).2523.**ตำนานพงศาวดารเมืองสกลนครฉบับพญาประจันต**

ประเทศธานี (โง่นคำ พรหมสาขา ณ สกลนคร). เอกสารเผยแพร่ความรู้เพื่อการศึกษา

ของคณะกรรมการฝ่ายการศึกษาสโมสรไลออนส์ สกลนคร (2523-2524).

สุวัสดิ โกชนพันธ์.2543. "เทศบาลและผลกระทบต่ออำนาจท้องถิ่น 2476-2484" วิทยานิพนธ์

อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุวิทย์ ธีรศาสตร์ และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์.2541.**ประวัติศาสตร์อีสานหลังสงครามโลก**

ครั้งที่สองถึงปัจจุบัน.ขอนแก่น : คลังนานาธรรม.

เสถียร ลายลักษณ์,ร.ต.ท. 2478. **ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 16.** (ร.ศ.116-117) พระนคร

: โรงพิมพ์เดลิเมล.

เสวตร เปี่ยมพงศ์สานต์.2540."จอมพล ป.พิบูลสงครามที่ผมรู้จัก"ในชาญ อังศุโชติ,พล.ท.

(บรรณาธิการ).2540.**จอมพลป.พิบูลสงครามครบรอบศตวรรษ.** 14 กรกฎาคม 2540,

มูลนิธิจอมพลป.พิบูลสงครามและท่านผู้หญิงละเอียด.

โสภณ สุภธีระ.2525. **หนังสือที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพนายโสภณ สุภธีระ.** ณ เมรุ

วัดหนองแวง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น วันเสาร์ที่ 25 ธันวาคม 2525

โสภา ปาลบุตร.2478. **แบบเรียนภูมิศาสตร์เบื้องต้น.**พิมพ์ครั้งที่ 6. พระนคร : โรงพิมพ์ศรี

หงส์.

หยุด แสงอุทัย.2517.**พรรคการเมือง.** กรุงเทพฯ : ดวงกลม.

หอพระสมุดวชิรญาณ.2469.**จดหมายเหตุเรื่องปราบขบถเวียงจันทน์.** แจกในการพระกฐิน

- พระราชทานสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม.
- หอสมุดแห่งชาติ, กอง. **จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3** จ.ศ.1193 เลขที่ 7 ใบบอกพระสุนทรราชวงศาเมืองยโสธรเรื่องส่งขี้ผึ้งและรายงานน้ำฝนต้นข้าว
- แหลมทอง พันธุ์ราษฎร์.2519. "การเมืองที่ปราศจากพรรคของไทย : การครอบงำของระบบราชการ" วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- อ.พิบูลสงคราม.(อนันต์ พิบูลสงคราม).2518. **จอมพลป.พิบูลสงคราม**. กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์มนตรี.
- อดิเรก บุญคง.2536."บทบาทของขบวนการเสรีไทยสายอีสานและบทบาททางการเมืองของสมาชิกหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 พ.ศ.2484-2495" วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- อภิสิทธิ์ กิจเจริญสิน.2542. "เตียง ศิริขันธ์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสกลนคร พ.ศ.2480-2495" วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- อมรวงศ์วิจิตร,หม่อม.(ม.ร.ว.ปฐม คุนเนจร)2516. "พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน"ใน **เมืองในภาคอีสาน** :พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาอุดรธานี (จิตร จิตตะยโสธร) ณ ฌาปนกิจสถาน วัดโพธิสมภรณ์ จ.อุดรธานี วันที่ 9 ธันวาคม 2516.
- อรรถ นันทจักร.2531.กฎหมายอีสานฉบับต่างๆ : รูปแบบและพัฒนา เอกสารโรเนียวเย็บเล่มโรงเรียนอานาจเจริญ อ.อานาจเจริญ จ.อุบลราชธานี.
- อรรถ นันทจักร.2529. "ประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ประเพณีการจดบันทึก ประวัติศาสตร์หัวเมืองอีสานถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่20" วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยศิลปากร อ้วน นาครทรรพ.2519."หลังจากเสรีไทยในจังหวัดอุดรธานี" **จุลสารโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์**.3,3 (เมษายน-มิถุนายน) : 68-75.
- อัญชลี.2525."ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นของไทยในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ.2484-2488) วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อ่ำ บุญไทย.2543. **กฤตการบนที่ราบสูง**. กรุงเทพฯ : สมาคมมิตรภาพญี่ปุ่น-ไทย.(พิมพ์ตามฉบับพิมพ์ครั้งแรก 2476)
- อุดร วงษ์ทับทิม.2543. **ปริศนากับขบวนการกู้เอกราชในลาว**. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์.
- อุดรธานี,พระยา (จิตร จิตตะยโสธร).2516. **เมืองในภาคอีสาน**. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ณ ฌาปนสถาน วัดโพธิสมภรณ์ จังหวัดอุดร เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม.

- อุราลักษณ์ สิริบุตร.2526. “มณฑลอีสานและความสำคัญในทางประวัติศาสตร์”วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- อุ้น ชนะนิกร.2520. **ความหลังอดีตชีวิตประวัติของท้าวอุ้น ชนะนิกร.** แปลโดยปภัสร์
โพธิญาณนท์ กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดวงกมล.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์.2539. **มองเศรษฐกิจการเมืองไทยผ่านการเคลื่อนไหวของสมาคม-
ธุรกิจ.** สายทิพย์ สุคติพันธ์(แปล). กรุงเทพฯ : โครงการจัดพิมพ์คปไฟ.
- เอี่ยมมกมล จันทะประเทศ.2538. “สถานภาพเจ้านายพื้นเมืองอุบลราชธานี (พ.ศ.2425-2476)”
ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ มหาสารคาม

หนังสือภาษาลาว

- กระทรวงศึกษาและกีฬา.ม.ป.ป. **ประวัติศาสตร์ชั้นมัธยมปีที่ 1.** เวียงจันทน์ : กระทรวงศึกษา
และกีฬา.
- ไถสอน พมวิหาน.1979. **บางบทเรียนต้นตอและบางปัญหาเกี่ยวกับทิศทางใหม่ของการ
ปฏิวัติลาว.** เวียงจันทน์ :สำนักพิมพ์จำหน่ายส.ป.ป.ลาว.
- คำพา พอนแก้ว.ม.ป.ป. “ภาคที่ 2 การศึกษาลาวในระยะปี1893-1945” ใน**ประวัติการศึกษา
ลาว.** สนับสนุนโดยมูลนิธิโตโยตาแห่งประเทศไทย ภูเก็ต เวียงจันทน์.
- คำหมั้น วงกตรัตนะ,เจ้า.1969. **พงศาวดารเมืองพวน.** พิมพ์ครั้งที่ 2 .เวียงจันทน์ : หอสมุดแห่ง-
ชาติ
- คำหมั้น วงกตรัตนะ,เจ้า.2516. **พงศาวดารชาติลาว.** เวียงจัน : หอสมุดแห่งชาติ.
- เฉลิมศักดิ์ พานุดดี.1997. “ประเทศลาวแต่ค.ศ.1893-1945” **ประวัติศาสตร์ลาว.** เอกสาร
ประกอบการฝึกอบรมด้านวิชาการสำหรับนักวิชาการจากราชอาณาจักรไทย ณ มหาวิทยาลัย
ชาติ,25กันยายน-4 พฤศจิกายน 1997.
- ดวงไซ หลวงพะสี.1993. **3บุรุษเหล็กแห่งเมืองท่าแขก.** เวียงจันทน์ : โรงพิมพ์รัฐ.
- ดวงไซ หลวงพะสี.1995. **คู่มือพงศาวดารลาวคนลาว แผ่นดินลาว.** เวียงจันทน์ : โรงพิมพ์รัฐ.
- พูมี วงวิจิต.1987. **ความทรงจำของชีวิตข้าพเจ้าในขบวนการวิวัฒน์แห่งประวัติศาสตร์-
ของประเทศลาว.** เวียงจันทน์ :สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์สังคม กระทรวงศึกษา.
สถาบันวิทยาศาสตร์สังคมแห่งชาติ,ลาว.1989.**ประวัติพรรคประชาชนปฏิวัติลาว.** เวียงจันทน์ :
สิทธิชนะ สีสาน.1989. “การสู้รบที่ท่าแขก”ใน**เจ้าสุพานวงศ์ผู้นำปฏิวัติ.** เวียงจันทน์ :คณะกรรมการ
การวิทยาศาสตร์สังคมแห่งส.ป.ป.ลาว.

สัมภาษณ์

กิติพงษ์ แสนสระดี สัมภาษณ์, 9 พฤศจิกายน 2543.

แคล้ว นรปติ สัมภาษณ์, 29 ธันวาคม 2543.

ทองปัทม์ เพียงเกษ สัมภาษณ์, 10 และ 16 พฤศจิกายน 2543.

ปกครอง ไชยกาล สัมภาษณ์, 10 พฤศจิกายน 2543.

พระสวัสดิ์ พึ่งตน สัมภาษณ์, 29 ธันวาคม 2539.

ยรรยง สุภธีระ สัมภาษณ์, 27 ธันวาคม 2539.

สว่าง ตราชู สัมภาษณ์, 26 ธันวาคม 2539.

สุเกสินี สุภธีระ สัมภาษณ์, 27 ธันวาคม 2539.

สุภาสิณี สุภธีระ สัมภาษณ์, 27 ธันวาคม 2539.

เอกชัย แสนสระดี, จ.ส.ต. สัมภาษณ์, 9 พฤศจิกายน 2543.

หนังสือพิมพ์

หลักเมือง. (23/3/2471) “มหาสารคามงานของเจ้าเมือง” 14/6/2471หลักเมือง

ศรีกรุง (9/3/2471) เรื่อง การเกณฑ์แรงงานราษฎรในจังหวัดขอนแก่นมิได้เป็นไปตาม

พรบ.เกณฑ์จ้าง.

กรุงเทพฯวารศัพท์ (7 มีนาคม 2476) “ส.ส.อีสานที่มาจากจังหวัดเดียวกันมีความเห็นขัดแย้งกัน”

ข่าวสยาม (15 มิถุนายน 2478) “โอกาสที่รัฐบาลจะช่วยชาวธนบุรี”

อิสระ (17 กันยายน 2478) : 6. “พรรคการเมือง โดยบรรทัดทอง”.

ศรีกรุง (12 มิถุนายน 2479) “สภาพของบ้านน้ำคำใหญ่”

ประชาชาติ (13 เมษายน 2480) : 5. “สมาคมการเมือง (1)”.

ประชาชาติ (14 เมษายน 2480) : 5. “สมาคมการเมือง (2)”.

สารสยาม. (14 กันยายน 2481) “ยุบสภาคือการตัดสินใจ”.

สยามนิกร. (13 กันยายน 2481).

ชาติไทย (2 กุมภาพันธ์ 2489).

สยามนิกร (20 มีนาคม 2489).

อิสระธรรม (24 มีนาคม 2489) : 2 “รัฐบาลผสม โดยขันติธรรม”.

สยามนิกร (7 กรกฎาคม 2489) : 1 “แถลงการณ์เรื่องจับนายเลียง สุวานเผยแพร่ข่าวอภุศลยุยง

ให้กระด้างกระเดื่อง”.

- สยามนิกร (18 กันยายน 2489) : 1,4 “จะเดินขบวนกรณีข้าวไม่พอกิน ราษฎรปักซีใต้เดือดร้อน
สาหัส” และเรื่อง “ผู้แทนว่าหนองคายกำลังลำบากข้าวที่จะบริโภคขาดแคลนมาก”
- สยามนิกร (21 กันยายน 2489) : 1,3 “ผู้แทนอุทัยว่าเมืองข้าวก็กต้องกินกลอย” และเรื่อง “ฝ่ายค้าน
ให้รัฐบาลช่วยปักซีใต้ด่วนที่สุด”.
- สยามนิกร (26 กันยายน 2489) : 1. “สองอำเภอในศรีสะเกษขาดข้าว ผู้แทนกำลังช่วยด่วน
โดยหาซื้อที่สุรินทร์มาขาย”.
- สยามนิกร (28 กันยายน 2489) : 1,4 “ปิ่นมหาสารคามทำนาไม่ไ้ผลดี โรคแผลเมืองรันทกำลัง
ระบาด”.
- สยามนิกร (5 ตุลาคม 2489) : 1,4 “ส.ส.รับข้าวสามหมื่นกระสอบ”.
- สยามนิกร (13 ตุลาคม 2489) : 1,8 “ชาวตราดยืนยันว่ามีคนอดข้าวตายแล้ว ราษฎรหาดีใหญ่เตรียม
ซักไล่ไล่เลี้ยงรัฐมนตรีเพียง”.
- สยามนิกร (7 พฤศจิกายน 2489) : 1 “กระบี่มีคนอดข้าวตายกันแล้ว”.
- สยามนิกร (21 ธันวาคม 2489) : 1 “วิลาศลาออก : ปรับปรุงรมต.ใหม่พรรคสหชีพเกิดแตกกัน
ยื่นใบลาออกเป็นแถว” และเรื่อง “เพชรบุรีกำลังเผชิญวิกฤติเรื่องข้าว”.
- สยามนิกร (18 พฤศจิกายน 2489).
- สยามนิกร (23 ธันวาคม 2489) : 1 “นายกเกลี้ยกล่อม ส.ส.ไม่สำเร็จ รัฐบาลแพ้โหวต.
ม.ของพรรคประชาธิปัตย์”.
- สยามนิกร (4 มกราคม 2490) : 1,4 “รมต.เตี้ยเข้ารายงานเรื่องข้าวมีไม่พอกิน”.
- การเมือง (18 เมษายน 2490).
- สยามนิกร (5 พฤษภาคม 2490) : 1,8 “สหชีพเผยแพร่ที่ต่อรัฐบาลใหม่”.
- สยามนิกร (7 พฤษภาคม 2490) : 2 “รัฐบาลอ้างฯ”.
- สยามนิกร (11 พฤษภาคม 2490) : 1,2 “สหชีพขอปรึกษาหาตัวนายกอีกครั้ง ดร.เดือนว่าใครได้
ตัวคนนอก” และเรื่อง “เทศนาประชาธิปัตย์”.
- สยามนิกร (8 มิถุนายน 2490) : “1,2 “เกิดแตกกันกรณีตำแหน่งรมต.” และ เรื่อง “รัฐบาลใหม่”.
- สยามนิกร (3 กรกฎาคม 2490) : 1 ,4 “รมต.ชี้แจงเรื่องผู้แทนกินจอบ”.
- สยามนิกร (8 กรกฎาคม 2490) : 1 “ปลอมชื่อผู้แทนกินจอบระบาด”.
- สยามนิกร (11 กรกฎาคม 2490) : 1 “ซักฟอกผู้แทนที่ชื่อจอบ 11 คน”.
- ประชากร (18 พฤศจิกายน 2490) : “30,000 คนชุมนุมเพื่อต่อต้านที่อีสาน”.
- ประชาสาร (19 พฤศจิกายน 2490) : “ไม่เชื่อว่าจะมีพลพรรค 3 หมื่นคนที่อีสาน”.
- ชาติไทย (20 พฤศจิกายน 2490) : “ค้นบ้านนายเตี้ย ศิริพันธ์พบโรงงานอาวุธ”.
- ประชาธิปัตย์ (20 พฤศจิกายน 2490) : “ส่งตำรวจตรวจเหตุแข็งเมืองที่อีสาน”.

- สยามนิกร** (21 พฤศจิกายน 2490) : “ได้อาวุธเสรีไทยกับเครื่องอุปกรณในภาคอีสาน”.
- เสรีภาพ** (22 พฤศจิกายน 2490) “คณะต่อต้านลำเลียงพลและอาวุธจากอีสานเข้าพระนคร”.
- นครสาร** (24 พฤศจิกายน 2490) “ค้นได้อาวุธมากมายในภาคอีสานได้ระเบิดจรวดและ
ธนูบัตรปลอมจำนวนมาก”.
- ไทยใหม่** (25 พฤศจิกายน 2490) “ชาวอีสานตั้งอยู่ในความสงบ”.
- ชาติไทย** (2 ธันวาคม 2490) : “พลโทผินเตือนให้อีสานกลับใจ”.
- สยามนิกร** (วันอังคาร วันที่ (ตัวเลขเลื่อน) กุมภาพันธ์ 2491) : 1,6 “ 3 อติตรมต.เตลิดไป
จำปาศักดิ์”.
- สยามนิกร** (วันศุกร์ (ตัวเลขเลื่อน) กุมภาพันธ์ 2491) : 1 “จำลอง-ทองอินทร์พบหลวงกาจเผย
เบื้องหลังสังจับนักปฏิวัติ”.
- สยามนิกร** (24 กุมภาพันธ์ 2491) : 1,6 “เตียงบอกกับพี่ชายมาว่าจะเข้ามาสู้คดี”.
- สยามนิกร** (10 มีนาคม 2491) : 1,6 “จับตัวน้องชายของเตียงอีก 1” และ “เสรีไทยสกลเผชิญ
ม.104 เป็นแถว”.
- สยามนิกร** (14 มีนาคม 2491) : 1,6 “ทองอินทร์ประกันเตียง ศิริขันธ์ไปเอาตัวเตียงออกจาก
ที่ซ่อนใต้ดิน”.
- สยามนิกร** (19 มีนาคม 2491) : 1,6 “เตียงถูกร้องให้แสดงหายตัว เหตุการณ์ตาลปัตรตำรวจ
ไม่ให้พวกเตียงได้ประกัน”.
- นครสาร** (1 มิถุนายน 2491): 1 “สมาคมลับเพื่อ”.
- ไทยใหม่** (2 มิถุนายน 2491) :1 “ส่งกำลังตำรวจไปได้”.
- นครสาร** (25 มิถุนายน 2491) :1 “เตียงจะเป็นนายกรัฐมนตรีสาว” .
- ศรีกรุง** (2 กันยายน 2491).
- ประชากร** (11 พฤศจิกายน 2491) :1 “ถ้าผู้ถูกจับมีผิดจริงให้ลงโทษ”.
- สุภาพบุรุษ** (17 พฤศจิกายน 2491).
- ประชากร** (6 ธันวาคม 2491) : 1 “การยุบส่งเสริมจากต่างดาว”.
- ประชาธิปไตย** (19 ธันวาคม 2491) :1 “ใบปลิวที่จังหวัดอุดรฯ”.
- ประชากร** (15 กันยายน 2492) : 2 “เลขานุการรัฐมนตรี (1)”.
- ประชากร** (16 กันยายน 2492) : 2 “เลขานุการรัฐมนตรี (2)”.
- ประชากร** (17 ตุลาคม 2492).
- สยามนิกร** (7 ตุลาคม 2492) :1 “จอมพลให้หลวงเซวทาบตามพรรคที่ 3 พรรคที่ 3
ไม่รับตำแหน่ง”.
- ประชากร** (4 ธันวาคม 2492) : 1,10 “วางแผนการณ์จัดตั้ง 6 รัฐบาลร้องว่ารัฐบาลใช้เงินบำรุง

ท้องถิ่นไม่เป็นธรรม”.

ไทยใหม่ (9 ธันวาคม 2492) : 1-2 “ส.ส.คิดแบ่งไทย กลัวถูกจับยิงทิ้ง กลัวนอนกลิ้งเป็นศพเหมือน 4 รัฐมนตรี”.

สยามนิกร (9 ธันวาคม 2492) : 2 “การปกครองแบบสหรัฐ”.

สัจจา (15 ธันวาคม 2492) : 1,8 “เสนอตั้งสำนักพิบูลตลอดกาล ส.ส.ผู้คิดแยกแผ่นดินไทยเป็นรัฐ เข้าหาจอมพลเสนอให้ตั้งในอิสาน”.

เกียรติศักดิ์ (15 ธันวาคม 2492) : 1,8 “พรรคพิบูลตลอดกาลขยายงาน จัดตั้งสาขาใหม่ประจำ ภาคต่างๆ”.

ประชากร (16 ธันวาคม 2492) : 1,8 “จอมพลเผยเหตุเตรียมพร้อมเพราะเงินรบก้น,ไม่เห็นด้วยกับ แบ่ง 6 รัฐ”.

แนวหน้า (16 ธันวาคม 2492) : 1 “เตรียมพร้อมเพราะเงินฮือ ไม่ยอมแบ่งแยกรัฐเด็ดขาด”.

ประชาธิปไตย (24 ธันวาคม 2492) : 1 “ส.ส.ภาคอีสาน 40 กว่าคนรวมกลุ่มกันตั้งพรรคขึ้นใหม่”.

แนวหน้า (30 ธันวาคม 2492) : 1 “พรรคพิบูลตลอดกาลเกิดแตกคอ ได้กันหน้าจอมพล ไม่ยอม ให้ขึ้นค่าโดยสารรถไฟ”.

ประชามิตร (31 ธันวาคม 2492).”เล่นงานรัฐบาลจอมพลเป็นการใหญ่แก้ค่าครองชีพ คอรัปชั่น ไม่ตก”.

ประชาธิปไตย (1 มกราคม 2493) : 1 “ส.ส.วิ่งวุ่นแข็งลิ้ขออนุญาตรถจี๊ปของฝรั่ง”.

หลักเมือง (1 มกราคม 2493) : 1 “ส่งสัยรัฐมนตรีบางคนมีเงินรวดเร็วผิดคาด ส.ส.ว่าต้องมาจากการแข็งลิ้”.

ประชาธิปไตย (3 มกราคม 2493) : 1 “สร้างบ้านให้ ส.ส.เข้าร่วมพรรค”.

เกียรติศักดิ์ (3 มกราคม 2493) : 1 “พรรคพิบูล “กิน”รถจี๊ปขายแจ็ก”.

เกียรติศักดิ์ (11 มกราคม 2493) : 4,7 “ความมีเดมณธ์แห่งอนาคตของชาติไทย โดยศรีอาภา”.

เกียรติศักดิ์ (12 มกราคม 2493) : 1,8 “จอมพลประชุมด้านพรรคควง เรียกประชุมที่เบ็มทุกพรรค ยุบพรรคเล็กๆเป็นพรรคเดียวกัน”.

ไทยใหม่ (12 มกราคม 2493) : 1 “รัฐมนตรีทหารลาออกอีกหนึ่ง จอมพลจัดรัฐบาลใหม่เมื่อ งบประมาณผ่าน”.

ประชากร (11 มกราคม 2493) : 1,8 “จอมพลเรียกประชุมกรรม.ที่ชิดลมอีก! ว่าจะรวมพรรค การเมืองรวบยอด”.

หลักเมือง (11 มกราคม 2493) : 1 “พรรคพิบูลตลอดกาลแตกแยกกันขึ้นแล้ว”.

สายกลาง (13 มกราคม 2493) : 1 “ยุบพรรคประชาชน” กลุ่มตั้งพรรค “ประชาธิปไตย”.

นครไทย (13 มกราคม 2493) : 1 “ให้จอมพลรวมพรรคเบ่งรัศมี”.

- สยามนิกร** (13 มกราคม 2493) : 1 “ประชุมหารถให้ ส.ส.พิบูลตลอดกาลนั่ง น้อยใจที่เป็น รัฐมนตรีแล้วไม่เหลียวแล”.
- หลักเมือง** (13 มกราคม 2493) : 1 “เงินงบประมาณแผ่นดิน 5 แสนหายไปลิเกกลับ”
- ประชาธิปไตย** (14 มกราคม 2493) : 1 “พรรคพิบูลตลอดกาลเริ่มวิ่งรวบรวมเสียงต่อสู้เต็มที่ ยุบพวกอิสสระรวมกันทั้งหมด นายปฐุมกับขุนปลดอาจเป็นหัวหน้า”.
- สัจจา** (14 มกราคม 2493) : 1 “ปฐุม โปธิ์แก้วมีหวังเป็นหัวหน้าพรรค เตรียมสร้างบ้าน ให้ ส.ส.อย่างโอฬาร”.
- เสียงไทย** (17 มกราคม 2493) : 1,8 “เสนอยุบ 3 พรรคการเมืองรวมใช้ชื่อใหม่ ตั้งชื่อพรรคชาติ สังคมให้จอมพลเป็นหัวหน้า”.
- สัจจา** (17 มกราคม 2493) : 1 “ส.ส.กลุ่ม “พิบูลตลอดกาล”ชื้อมือสลอนสร้างพรรคใหม่ชื้อ “พรรค ชาติสังคม”.
- ประชาธิปไตย** (18 มกราคม 2493) : 1,2 “รวมต.เกิดเบ่งกันต้องเลือน”.
- เกียรติศักดิ์** (21 มกราคม 2493) : 1 “ส.ส.พิบูลตลอดกาลยื่นญัตติชักฟอกจอมพล”.
- สัจจา** (23 มกราคม 2493) : 1 “ขอเปลี่ยนองค์การไฟฟ้าเป็นบริษัทให้นักการเมืองร่วมเป็น กรรมการ”.
- ประชากร** (24 มกราคม 2493) : 1,8 “ขอให้จอมพลป. แกลงชื้อกล่าวหาว่าเลียงชายพรรค”
- ประชากร** (25 มกราคม 2493) : 1 “จอมพลควรญไม่มีเงินเลี้ยง ส.ส.”.
- เกียรติศักดิ์** (2 มีนาคม 2493) : 1 “ตั้ง ส.ส.เป็นรัฐมนตรีเพิ่มอีก 3 พระยาเทพว่า “ผมเป็นหัวหน้า ฐานะรัฐบาลเหลือเกิน”.
- สยามรัฐ** (22 กุมภาพันธ์ 2494) : 4,6 “ชื้อสังเกต...และ...ความเห็นรัฐมนตรีเป็นคอมมิวนิสต์”.
- เกียรติศักดิ์** (24 กุมภาพันธ์ 2494) : 1,8 “รองนายกสั่งให้รมต.เทพออกเกี่ยวกับพฤติการ คอมมิวนิสต์ โดยไทยธรรม”.
- สยามนิกร** (28 กุมภาพันธ์ 2494) : 1,8 “ว่าจอมพลถูกชื้อเป็นคอมมิวนิสต์บ้างจะแย”.
- สหภาพ** (1 มีนาคม 2494) : 1 “ห้ามรัฐมนตรีไม่ให้ยุ่งกับองค์การทำเรือ”.
- ธรรมาธิปัตย์** (2 มีนาคม 2494) : 1 “กรม.ตั้งกรรมการดำเนินการชื้อดสันดอน การรถไฟอิสระ ยังเป็นปัญหา”.
- ประชาชน** (2 มีนาคม 2494) : 1 “พบทุจริตชื้อดสันดอน 53 ล้าน”.
- หลักเมือง** (2 มีนาคม 2494) : 1 “รัฐมนตรีขมม้าลื้อตเตอร์เดือณะ 4 หมื่นเศษ”.
- เทอดไทย** (22 มิถุนายน 2497).
- ศรีกรุง** (22 มิถุนายน 2497).
- เทอดไทย** (22 มิถุนายน 2497).

สยามนิกร (26 กรกฎาคม 2504).

ไท (26 กรกฎาคม 2504).

การเมือง ,4,16 (17 เมษายน 2491) : 2 “รัฐบาลใหม่ของไทย โดยจำลอง ดาวเรือง”

การเมือง 5,1 (28 กรกฎาคม 2491) : 3,17 “ผู้สมควรจะลาโรง โดยถวิล อุดล”

การเมือง ,5,6 (4 กันยายน 2491) : 2,15 “ความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง
โดยจำลอง ดาวเรือง”

การเมือง 5,7 (11 กันยายน 2491) : 1,2 “ทางตัน โดยถวิล อุดล”

อีสาน 1,3 (พ.ค.-มิ.ย.2494) : 3-4,92-93,94-99 “สัมมนาวิทยากร จากองค์อุปถัมภ์” “บุคคล”และ
เรื่อง “สังคมอีสาน ชาวสมาคม..การจัดตั้งสาขาของสมาคม”

อีสาน ฉบับพิเศษ ที่ระลึกงานชุมนุมนักเรียน นิสิต นักศึกษาอีสาน (21 พ.ย.2496) : 9-12,13-16.
เรื่อง “จดหมายถึงนายกสมาคมชาวอีสาน” “ถ้อยแถลงของคณะกรรมการจัดงาน”

The Hidustan Times. (August 10,1953).

The New York Times, (December 9,1950).

หนังสือภาษาอังกฤษ

Bell, Peter F.1969. “Note and Comments Thailand’s North East : Regional
Underdevelopment, “Insurgency”,and Official Response”. **Pacific
ffairs**,42,1:47-54.

Brown,David.1994. **The State and Politices in South-East Asia**. London : TJ Press,Cornwall.

Darling, Frank C.1975. “Rural Insurgencies in Thailand : A Comparative Analysis”
South East Asian Spectrum 3,3 (April) 1975.

Foucault,Michel.1984.”Space,knowledge, and power”239-256. In Paul Rabinow,ed.,
The Foucault Reader. New York : Pantheon Books.

Girling, John L.S.1981.**Thailand : Sociaety and Politics**. Ithaca and London : Cornell
University Press.

Goscha, Christopher E.1999.**Thailand and the Southeast Asian Networks of the
Vietnamese Revolution,1885-1954**. Great Britain : Curzon Press.

Kanala Sukhabanij Eksaengsri.1969.”Political Change and Modernization Northeast
Thailand’s Quest for Identity and Its Potential threat to National Security”.Ph.D.
dissertation, The State University of New York at Binghamton.

Keyes, Charles F.1967. **Isan :Regionalism in Northeastern Thailand**. Cornell University

Southeast Asian Program.

Keyes , Charles F.1977. "Millennialism,Theravada Buddhism and Thai Society" **Journal of Asian Sties**, 36,2 : 284-302.

Keyes , Charles F.1983. " Economic Action and Buddhist Morality in a Thai Village"
Journal of Asian Studies, 42,4 (August) : 851-868.

Kobkua Suwannathat-Pian.1995.**Thailand's Durable Premier Phibun through three Decades 1932-1957**. Singapore : Oxford University Press.

Murdoch and 3264,translated.1975.**Lao Issara:The Memoirs of Oun Sananikone**.
Cornell UniversitySoutheast Asian Program.

Murdoch, John B.1974. "The 1901-1902 Holy Man's Rebellion" .**Jornal of Siam Society**.62(1):47-66.

Nina S. Adams and McCoy, Alfred W,eds.1970.**Laos : War and Revolution**. N.Y :
Harper &Row Publishers.

Somsak Jeamteerasakul.1991."The Communist Movement in Thailand" Ph.D.
dissertation, Monash University.

Somrudee Nicrowattanayingyong.1991. "Development Planning,Politics,and Paradox :
A Study of Khon Kaen, a Regional City in Northeast Thailand" Ph.D.dissertation,
Syracuse University.

Stowe, Judith A.1991.**Siam become Thailand**. Hawaii :University of Hawaii Press.

Thompson,Virginia.1967.**The left-wing in Southeast Asia**. New York : Sloane.

Zimmerman,Robert F.1975. "Insurgency in Thailand":**Problems of Communism**. 25(May-June):18-39.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก

ตารางแสดงรายชื่อผู้สมัครรับเลือกตั้งในภาคอีสานยุคแรก พ.ศ.2476

ตาราง : แสดงรายชื่อผู้สมัครผู้แทนราษฎร ในอีสาน : ยุคการเลือกตั้งครั้งแรกของไทย พ.ศ.2476

จังหวัด	นามผู้สมัคร	จำนวนผู้ที่มีได้	หมายเหตุ
ขอนแก่น	1. นายจิตตะเสน ปัญจะ 2. หลวงพิพัฒน์พลกาย	1	อัตราส่วน 1/2 คน
บุรีรัมย์(ศรีสะเกษ)	1. พระยาวิสุทธราชวังสวรรค์ 2. หลวงสำรวจนิกร 3. นายลำดวน ศิลปประสิทธิ์ 4. นายเหล็ก แสงทอง 5. นายเปลี่ยน ศิลวานิช 6. นายเจริญ สีสัทนธ์	1	1/6
ชัยภูมิ	1. หลวงสิกขการบริรักษ์ (สว่าง ทิพยะจันทร์) 2. นายทองดี หาญศึกษา 3. นายดาบ สมดี เพ็ชรวิเศษ 4. นายร้อยตรีปูน สิทธิเวช 5. ร.ต.อ.หลวงนาถนิติธาดา (เคลือบ บุศยนาก) 6. นายสิบบพูน ประเสริฐสุข	1	1/6
นครพนม	1. นายนอ มัคละคีรี 2. นายแสง คงขุ่ม 3. นาวาโทพระศรการวิจิตร	1	1/3
นครราชสีมา	1. พ.อ.พระยาเสนาภิมุข(แสง เตมีयाจล) 2. อ.ต.พระยาประสิทธิ์สุขสำราญ (ใจ รัตนเนนย์) 3. พ.ต.หลวงยุทธกาจกำธร (นาค สังฆกฤษณ์) 4. ร.อ.ท.ขุนบัญญัติ (ฮวดปลูกหุด) 5. นายเชาวน์ ไชเวช(เนติบัณฑิต?) 6. นายชื่น อัมโภช 7. นายสิงทอง สุวรรณปักษ์ 8. นายสนิท เจริญรัฐ	2	1/9 คน

	<p>9. นายเอี่ยม สุภาพกุล</p> <p>10. นายแจ่ม ริ่มเพ็ชร</p> <p>11. นายสวัสดิ์ สวามิส</p> <p>12. นายเหรียญ แสนศิริพันธ์</p> <p>13. พ.ต.หลวงไพรีพ่ายฤทธิ์</p> <p>14. พ.อ.พระยาไชยณรงค์ฤทธิรงค์</p> <p>15. พระเสนานุชิต</p> <p>16. ร.ท.อ้วน สมิตินทุ</p> <p>17. พ.ต.หลวงสุดกระบวนรบ</p> <p>18. ชุณวิโรจน์จรรยา</p>		
บุรีรัมย์	<p>1. นายเมฆ เสน่หา</p> <p>2. นายวิชัย วานิช(เนติบัณฑิต?)</p> <p>3. ชุณโสภณพินิจ</p> <p>4. นายคำ อินจันทร์ณรงค์</p> <p>5. นายทัน พรหมธิกุล</p> <p>6. หลวงประศาสน์นฤมาน</p> <p>7. นายบุญพึง พรหมพงศ์</p> <p>8. นายพันตรี หลวงศักดิ์ธรรมากร</p> <p>9. หลวงสิทธิโยธา</p>		
มหาสารคาม	<p>1. นายเวทย์ ภาวะภูตานนท์ ณ มหาสารคาม</p> <p>2. หลวงนารถอาณัติ(ดาว ภาวะภูตานนท์ ณ มหาสารคาม)</p> <p>3. นายมา สุระภักดิ์</p> <p>4. นายทองม้วน อุตถากร</p> <p>5. นายลวง เจริญไชย</p> <p>6. ชุณวิลาศรัฐการ</p> <p>7. นายอัมพร ศรีกาฬสินธุ์</p> <p>8. หลวงบันเทิงทนุราษฎร์</p> <p>9. นายห้อย ชาติญาโณ</p> <p>10. นายฮวด ทองโรจน์</p> <p>11. พระยาสารคามคณาภิบาล</p>	2	<p>ขณะนั้น</p> <p>กาฬสินธุ์ขึ้นอยู่กับ</p> <p>มหาสารคาม</p> <p>และ</p> <p>อัตราส่วนของการแข่งขันโดยเฉลี่ย 1/5.5</p>
ร้อยเอ็ด	<p>1. พ.ท.พระไพศาลเวชกรรม (สวาสดี โสมเกษตรริน)</p> <p>2. จำสิป ชุณเสนาสัสดี</p>	2	<p>2/3 หรือ</p> <p>1/1.5 คน</p>

	(ถั่ว ทองพี) 3. นายฉัตร อุดล		
เลย	1. นายสิน ศาสตร์สุนทร 2. นายทวี พิษนึ่งพงษ์ 3. นายบุญมา เสริฐศรี	1	1/3
สกลนคร	1. หลวงวงวณิตธาดา	1	มีผู้สมัครเพียง คนเดียว จึงไม่ มีคู่แข่ง
สุรินทร์	1. นายปลีก แก้วปลั่ง 2. นายบุญมาก สงวนสุข 3. นายบรรพ์ สวันตร์จดี 4. ชูณรงค์ รัชฎากร 5. นายแก้ว กนกนาก 6. หลวงสนธิทนิคมรัฐ		1/6
อุดรธานี	1. นายเชย พุ่มไพบูลย์ 2. ชูณรงค์ ษานนกร (สันนิษฐานว่านายร้อยเอกหลวงพินัยการโกวิท ได้สมัครผู้แทนด้วยเนื่องจากมีเรื่องคัดค้านการ เลือกตั้งด้วย	1	มีผู้สมัครทั้ง หมด4คนแต่ไม่ สามารถหาข้อ มูลได้ครบทุก คน 1/4
อุบลราชธานี	1. นายเนย สุจิมา 2. ชูบุลลอาญา 3. นายทวย รัชนิภาค 4. นายเพ็ญ กาญจนคงคา 5. พระยาประทุมเทพภักดี 6. นายอ่ำ บุญไทย 7. นายทองอิน ภูริพัฒน์ 8. นายทิม ภูริพัฒน์ 9. นายทองพูน หยงสิทธิ์ 10. พระศรีธนาทร 11. นายทองอินทร์ อุดล 12. นายมงคล กรินชัย 13. นายเสียง ณ อุบล 14. พ.ท.พระนเรนทรรักษา		โดยเฉลี่ย 1/8.5 คน

	15. หลวงภิรมโกศา 16. นายกิมใช้ ศรีสมบุรณ์ 17. นายเลียง ไชยกาล	
หนองคาย	ยังไม่พบข้อมูล	

ข้อมูล: กจช.(2)สร.0201.35.1/5 บัญชีนามผู้สมัครส.ส. 2476

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ข

ภูมิหลังของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคอีสานสมัยแรกของระบอบประชาธิปไตย
พ.ศ.2476

ภูมิหลังของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรภาคอีสานในยุคแรกของระบอบประชาธิปไตย พ.ศ.2476
จำนวน 19 คนมีดังนี้ (กจช.(2) สร.0201.35.1/4)

1. ร.อ.อ.หลวงพิพัฒพลกาย ร.น.(ส.ส.จังหวัดขอนแก่น) ข้าราชการบำนาญ ขณะที่ยังสมัครรับเลือกตั้งได้ระบุไว้ว่ามีอาชีพทำนา-เลี้ยงสัตว์ อายุ 42ปี เป็นบุตรเป็นบุตรนายไท้และนางลับ วิโรจน์เพ็ชร สถานที่เกิดอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น และได้รับการคัดเลือกเป็นผู้แทนราษฎร จังหวัดขอนแก่น เมื่อ15/8/76

2. ขุนพิเคราะห์คดี (อิน อินตะนัย)(ส.ส.จังหวัดขอนแก่น) อายุ 47 ปี บุตรนางพรมเสนและนางมาต อินตะนัย เป็นแห่งจังหวัดมหาสารคาม วันที่ 30 กันยายนได้ยื่นใบสมัครเป็นผู้แทนจังหวัดขอนแก่นและได้รับการเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรเมื่อ 15/8/76 ส่วนสถานที่เกิดไม่สามารถสืบทราบได้ ทราบเพียงแต่ว่ามีภูมิลำเนาและอสังหาริมทรัพย์ อยู่ที่ตำบองเก่า อำเภอศรีสะเกษ จังหวัดขอนแก่น เป็นที่น่าสังเกตว่า ภายหลังจากเมื่อผลการเลือกตั้งปรากฏขุนพิเคราะห์คดีได้ถูกนายเลื่อน ตระตุกษัครุใหญ่โรงเรียนจีนฮั่วเคี้ยว นายรถ พงศ์พะยู่หะ อยู่บ้านปะหละ ตำบลประจาว อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดขอนแก่น ฟ้องว่าไม่เป็นการชอบด้วยกฎหมายตามพรบ.การเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.2475 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2476 หลายประการอย่างหนึ่งก็คือ อ้างว่าขุนพิเคราะห์คดีได้ถูกศาลจังหวัดกาฬสินธุ์พิพากษาจำคุกมีกำหนดโทษ 6 เดือนฐานการทำร้ายร่างกาย ศาลได้รอกการลงอาญาไว้ 5 ปี ขุนพิเคราะห์คดีจึงจะพ้นโทษอาญา ดังนั้นจึงมีการกล่าวว่าการรอลงอาญานั้นถือว่าเป็นโทษได้ซึ่งผิดกฎหมายการเลือกตั้ง ซึ่งคำร้องดังกล่าวผู้ว่าราชการจังหวัดได้ ส่งเรื่องให้สภาผู้แทนราษฎรได้วินิจฉัย (กจช.(2) สร.0201.35.1/7 ปี 3)

เป็นที่น่าสนใจว่า ตามกฎหมายได้ให้สภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้วินิจฉัย ในระหว่างสภายังมิได้สั่งเป็นอย่างอื่น ให้ถือว่าผู้แทนราษฎรตามที่กระทรวงมหาดไทยได้แจ้งมานั้นได้รับเลือกตั้งขึ้นโดยถูกต้อง และจากการศึกษาพบว่าไม่มีการเลือกตั้งใหม่ ผู้แทนที่มีการคัดค้านจึงถือว่าได้รับเลือกตั้งโดยถูกต้อง)

3. หลวงนารถนิตินาธา (เคลือบ บุษยนาถ) (ส.ส.จังหวัดชัยภูมิ) อายุ 43 ปี เป็นผู้พิพากษาศาลมณฑลนครราชสีมา เกิดที่บ้านตลุงจังหวัดลพบุรี ถิ่นที่อยู่ที่ตั้งตำบลโพธิ์กลาง จังหวัดนครราชสีมา เป็นบุตรนายบุษย์และนางโหมด บุษยนาถ ส่วนอสังหาริมทรัพย์ที่ระบุไว้ในประวัติเมื่อเป็นผู้แทนคือ บ้านกุระละม จังหวัดชัยภูมิ ผู้ศึกษาสันนิษฐานว่า เป็นคนนอกพื้นที่มาลงสมัครในจังหวัดดังกล่าว

4. น.ท.พระศรการวิจิตร ร.น. (ช้อย ชลทรัพย์) (ส.ส.จังหวัดนครพนม) อายุ 44 ปี บุตรนายทรัพย์และนางปลิก ชลทรัพย์ เป็นข้าราชการเบี้ยบำนาญสังกัดกลาโหม ภูมิลำเนาระบุว่าอยู่บ้านเลขที่ 8 ตำบลธาตุพนม จังหวัดนครพนม ส่วนสถานที่เกิดระบุไว้ในใบรายงานผลการเลือกตั้งว่า ตำบลบางกระปิ จังหวัดพระนคร พระศรการวิจิตรเป็นอีกท่านหนึ่งที่ถูกคัดค้านในเรื่องผลของการเลือกตั้ง ทั้งในหลายประเด็น คือนายแสง คงชุมร้องเรื่องการทำสินบนเป็นหนังสือรัฐธรรมนูญแก่ผู้แทนตำบลต่างๆ และการที่ไม่มีถิ่นที่อยู่เป็นหลักฐานไม่ถูกต้องตามกฎหมายการเลือกตั้ง(นอกจากนายแสงแล้ว ยังพบว่ามีนายผอง ณ หนองคายกับพวก 114 รายชื่อยื่นคัดค้าน ในวันจันทร์ที่ 27 พ.ย. 2476 เรื่องถิ่นที่อยู่)) รวมทั้งคำร้องเรื่องข้าราชการผู้ใหญ่ให้การช่วยเหลือ อย่างไรก็ตามผลของคำร้องดังกล่าวไม่เป็นผล เนื่องจากนายอำเภอธาตุพนมสอบสวนและชี้ว่าไม่เป็นบุคคลที่มีความประพฤติเสียพลเป็นอาชญาหรือติดยาเสพติดให้โทษและไม่อยู่ในฐานะเหนื่อการเมือง และพระศรการวิจิตรได้ย้ายจากจังหวัดพระนครมาภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่บ้านธาตุพนม หมู่ที่ 8 เมื่อวันที่ 14 เมษายน พ.ศ. 2476 ส่วนในเรื่องสินบนที่แจกเป็นรัฐธรรมนูญนั้น ทางคณะกรรมการสอบสวนซึ่งมีพระนครพนมนครานุรักษ์(ผู้ว่าราชการจังหวัด) เป็นประธานได้ชี้แจงว่า การให้รัฐธรรมนูญแก่ผู้แทนตำบลนั้นยังไม่เพียงพอที่จะวินิจฉัยว่าเป็นสินบนตามกฎหมายได้ โดยอ้างว่า คำว่าสินบนจะต้องปรากฏเป็นทรัพย์สินหรือประโยชน์ใดๆอันมิใช่เป็นสิ่งที่ต้องให้ตามกฎหมายให้แก่ผู้รับเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยน นอกจากนี้ในคำชี้แจงของผู้ว่าราชการจังหวัดนครพนมยังได้กล่าวรับรองว่า “ผู้เลือกได้เลือกด้วยความเลื่อมใสด้วยตนเอง เพราะพระศรการวิจิตรมีอัธยาศัย วาจา มารยาท ประกอบด้วยบำเพ็ญตนให้คนทั่วไปเห็นเป็นที่ต้องตาต้องใจอยู่แล้ว คือมีอัธยาศัยเป็นผู้ดี วาจาสุภาพอ่อนโยน ความประพฤติเรียบร้อย...การเลือกจึงได้คะแนนสูงกว่าคนได้คะแนนรองถึง 11 คะแนน” (กขช.(2)สร.0201.35.1/7 การคัดค้านการเลือกตั้ง ปีที่ 1)

5. นายสนธิ เจริญรัฐ (ส.ส.จังหวัดนครราชสีมา) อายุ 26 ปี เป็นบุตรของนายไชย-นางแก้ว เจริญรัฐ มีอาชีพเป็นผู้ช่วยบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ประชาชาติ และในฐานะผู้ช่วยบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ได้พิจารณาตัดสินใจให้ลงพิมพ์บทความ “ยุบสภา” ซึ่งในบทความนั้นได้เน้นถามรัฐ

บาลชุดของพระยามโนปกรณนิติธาดา ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีขณะนั้นว่า ที่ว่าจะจัดให้มีการเลือกตั้ง ในราวเดือนสิงหาคมปีนั้นยังจะจริงหรือ ซึ่งมีผลให้หนังสือพิมพ์ประชาชาติถูกปิดโดยไม่มี กำหนด (สนธิ เจริญรัฐ. 2507:331)

6. พ.อ.พระยาเสนาภิมุข (ส.ส.จังหวัดนครราชสีมา) อายุ 51 ปี เป็นบุตรขุนอินสาลีและ นางป้อม เตมียจล ขณะที่ยังดำรงตำแหน่งเป็นผู้แทนราษฎรนั้นพระยาเสนาภิมุขเป็นนายทหารรับ เบี้ยหวัด ส่วนสถานที่เกิด ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

7. หลวงศักดิ์ธรรมากร (ส.ส.จังหวัดบุรีรัมย์) อายุ 48 ปี มีอาชีพเป็นนายทหารรับเบี้ยหวัด สังกัดกลาโหม เป็นบุตรหลวงนรินทร์และนางดา เกิดตำบลมะเพ็ญ อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

8. พระยาสารคามคณาภิบาล (อนงค์ พยัคฆ์) (ส.ส.จังหวัดมหาสารคาม) อายุ 54 ปี ขณะที่ยังดำรงตำแหน่งเป็นผู้แทนราษฎรมีเคหสถานอยู่ที่อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น และได้ลง สมัคที่จังหวัดมหาสารคามโดยอ้างว่าได้มีที่สวนอยู่ที่บ้านโนนศรีสวัสดิ์ อำเภอตลาด จังหวัด มหาสารคาม (ซึ่งกรณีนี้ภายหลังผลการเลือกตั้งนำมาสู่การฟ้องร้องคัดค้านการเลือกตั้งในเวลาต่อ มา แต่คำคัดค้านนั้นไม่เป็นผล) ส่วนการศึกษาของพระยาสารคามคณาภิบาล พบว่ามีความรู้ สอบไล่ได้ชั้นประโยค 1 และชั้น 2 ชั้น 3 ของมหามกุฏราชวิทยาลัย จังหวัดพระนคร (กชข.(2) สร.0201.35.1/7 ปีก 1) สำหรับอาชีพเดิมเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดมหาสารคาม เมื่อ พ.ศ.2469 แล้วได้ออกจากราชการเมื่อปี พ.ศ.2474 ฐานสูงอายุ ขณะที่ยังดำรงตำแหน่งได้เงินบำนาญเป็นข้าราชการมหาดไทย

9. นายทองม้วน อุตถากร (ส.ส.จังหวัดมหาสารคาม) เป็นบุตรชายคนโตของนายทองดี อุต ถากร และญาแม่แก้ว ภวภูตานนท์ เป็นหลานตาของพระเจริญราชเดชเจ้าเมืองมหาสารคาม(มีน้อง ชายร่วมสายโลหิตที่สำคัญคือ นายบุญช่วย (ผู้แทนตำบลตลาด) ศจ.บุญชนะ และปลัดกระทรวง ศึกษาธิการนายบุญชนะ อุตถากร) ขณะที่ยังดำรงตำแหน่งผู้แทนราษฎรอายุได้ 34 ปี (ในปี พ.ศ.2481 พบว่า ใน ปีนั้นกำลังศึกษาที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) ผลการเลือกตั้งพบว่าผู้แทนตำบลที่เลือกไปเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2476 นั้นมีผู้แทนตำบล 11 อำเภอรวม 61 คนไปลงคะแนนให้ทำให้นายทองม้วน ได้เป็นผู้แทนราษฎรพร้อมกับพระยาสารคามคณาภิบาลเป็นผู้แทนฯจากจังหวัดมหาสารคาม อย่างไรก็ตามภายหลังการเลือกตั้งนายทองม้วน ได้ถูกนายลวง เจริญไชยและนายอัมพร ศรี

กาฬสินธุ์ร้องคัดค้านการเลือกตั้งว่ามีได้เป็นไปโดยชอบ (ดูบุญช่วย อัดถาวร, 2522: 116-117 และ กจช. (2) สร. 0201.35.1/7 ปี ก 1)

10. พระไพศาลเวชกรรม (ส.ส.จังหวัดร้อยเอ็ด) อายุ 58 ปี มีอาชีพค้าขาย เป็นบุตรของขุนเทพวงษาและนางม่วย มีภูมิลำเนาอยู่ใน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ส่วนสถานที่เกิดไม่สามารถสืบทราบได้

11. จำนายสืบ ขุนเสนาสัสดี (ถั่ว ทองทวี) (ส.ส.จังหวัดร้อยเอ็ด) อายุ 43 ปี มีอาชีพเป็นทนายความ เป็นบุตรของหลวงไสยพิทักษ์และนางก่วย ส่วนภูมิลำเนาอยู่ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด (ในปี พ.ศ. 2480 ได้พ่ายแพ้การเลือกตั้งในสมัยที่ 2 ได้หันมาสมัครการเมืองในระดับท้องถิ่นโดยดำรงตำแหน่งนายกเทศมนตรีเมืองร้อยเอ็ดในเวลาต่อมา)

12. นายบุญมา เสริฐศรี (ส.ส.จังหวัดเลย) อายุ 31 ปี เกิดที่บ้านขอนแก่น ตำบลดี อำเภอกุดป่อง จังหวัดเลย มีความรู้สอบไล่ได้ชั้นมัธยมปีที่ 6 ของโรงเรียนมัธยมวัดราชาธิวาส กรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. 2468 ครั้น พ.ศ. 2469 รับราชการเป็นครูโรงเรียนประจำจังหวัดเลย สโมสรวิทยาลัย ต่อมา พ.ศ. 2471 ย้ายเป็นครูใหญ่โรงเรียนประชาบาลประจำอำเภอเชียงคาน จนกระทั่งสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎร (กจช. (2) สร. 0201.35.1/7 ปี ก 3)

13. หลวงวรรณิตธาตา (วรดี พรหมสาขา ณ สกลนคร) (ส.ส.จังหวัดสกลนคร) อายุ 31 ปี รับราชการเป็นผู้พิพากษาศาลมณฑลอุดรธานี ภูมิลำเนา อำเภอหมากแข้ง จังหวัดอุดรธานี ส่วนสถานที่เกิด อำเภอธาตุเชิงชุม จังหวัดสกลนคร เป็นบุตรของหลวงโชติภูมิศักดิ์ และนางทองคายเป็นผู้แทนโดยมีต้องลงคะแนนเสียงเนื่องจากไม่มีผู้แข่งขัน

14. ขุนรักษัรชฎากร (จาบ ไมยรัตน์) (ส.ส.จังหวัดสุรินทร์) อายุ 44 ปี บุตรหลวงวิเศษวงษาและนางเทศ อดีตเป็นสมุหบัญชีและศุภมาตรา ขณะที่ยังสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรมีอาชีพค้าขาย อยู่ในเมืองสุรินทร์จังหวัดสุรินทร์ ขุนรักษัรชฎากรหลังเลือกตั้งท่านได้ถูกนายปรีก แก้วปลั่ง ร้องคัดค้านการเลือกตั้ง และผลการร้องผู้ว่าราชการจังหวัดได้มีการไต่สวน ซึ่งก็เช่นเดียวกันกับที่อื่นๆ คือคำร้องไม่มีผลต่อการเลือกตั้ง

15. ขุนวรวิสิษฐิทรุณเวทย์ (ส.ส.จังหวัดหนองคาย) อายุ 44 ปี เป็นบุตรนายใหญ่ และนางเนื่อง เกิดที่อำเภอบางพลัด จังหวัดธนบุรี อาชีพเป็นกรรมการจังหวัดสกล ผู้ศึกษาสันนิษฐานว่า ไม่

ไซ้ชาวจังหวัดหนองคาย หากแต่เป็นข้าราชการที่มาประจำในหัวเมือง เมื่อมีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรจึงได้สมัครรับเลือกตั้งในจังหวัดดังกล่าว

16.ขุนรักษาราชการ (กลิ้ง เพาพทัด) (ส.ส.จังหวัดอุดรธานี) อายุ 45 ปี เป็นบุตรของนายกลีบและนางคลี่ เดิมมีตำแหน่งเป็นสรรพากรจังหวัด ต่อมาพระศรีสาครได้ตรวจพบว่าไม่มีเงินขาดหายไป 2,465 บาท 51 สตางค์อันเป็นค่าตลาดแฝงลอยจังหวัดอุดรธานีในปี 2473 ขุนสุขุมธนสิทธิ์ศุภมาตราผู้ทำบัญชีและเก็บรักษาเงินได้หลบหนีไป ผลการไต่สวนจึงถูกปลดออกจากราชการโดยคำสั่งกระทรวงการคลังฯฐานหย่อนความสามารถ ตามพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือนมาตรา 47 ดังนั้นขณะสมัครรับเลือกตั้งขุนรักษาราชการจึงมีอาชีพค้าขาย อย่างไรก็ตามภายหลังผลการเลือกตั้ง ได้ถูกขุนบ้านฝือเผด็จपालผู้แทนตำบลบ้านฝือ และนายศรี เปรียญ ผู้แทนตำบลกลางใหญ่ร้องว่า การเลือกตั้งครั้งนี้ยังมิได้เป็นไปโดยความชอบธรรม เนื่องจากโทษในเรื่องเงินหลงดังกล่าว นอกจากนี้ยังถูกนายร้อยเอกหลวงพิณัยการโกวิทร้องคัดค้านการเลือกตั้งทั้งใน เรื่องการให้สินบนผิดกฎหมายการเลือกตั้ง รวมทั้งคุณสมบัติของการเลือกตั้ง อย่างไรก็ตามพระยาอุดรธานีได้ให้ความเห็นว่า การถูกดำเนินโทษจนต้องถูกปลดออกจากราชการตามข้อ 5 (หน้า 11) แห่งคำแถลงการณ์กองการโฆษณา ลงวันที่ 7 ตุลาคม พุทธศักราชนั้น หาได้เป็นข้อห้ามมิให้เลือก ดังที่ผู้ยื่นเรื่องราวเข้าใจไม่ แต่เป็นข้อแนะนำเพื่อให้เลือกได้ผู้แทนราษฎรที่ดีที่สุด ในบรรดาผู้สมัครรับเลือกเท่านั้น หากจะเป็นว่าผู้สมัครรับเลือกของจังหวัดอุดรธานี 4 คน มีผู้ที่ทรงคุณสมบัติดีกว่าขุนรักษาราชการ แต่ผู้แทนตำบลส่วนมากไปเลือกขุนรักษาราชการครั้งนี้ไซ้ ก็เป็นความบกพร่องของผู้แทนตำบลส่วนมากนั่นเอง เห็นว่าเรื่องราวนี้ฟังไม่ขึ้น (กจข.(2) สร.0201.35.1/7 การคัดค้านการเลือกตั้ง ปีก 3)

17.นายทองอินทร์ ฐิริพัฒน์ (ส.ส.จังหวัดอุบลราชธานี) อายุ 27 ปี เกิดเมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2449 ณ บ้านหนองยาง อ.เดชอุดม จ.อุบลราชธานี เป็นบุตรคนที่ 3 ของนายชู และนางหอม ฐิริพัฒน์ บิดามารดาประกอบอาชีพทำนาและค้าขาย (ดูพิระยา คุ้มมนศิริ, 2533) นายทองอินทร์จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเบญจมะมหาราช และได้เข้าศึกษาต่อชั้นมัธยมปลายที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย และได้ประกาศนียบัตร ป.ม.พร้อมกันไปด้วย ทำให้เริ่มงานอาชีพด้วยการเป็นครูและเป็นครูใหญ่โรงเรียนเบญจมะมหาราชอยู่หลายปี และต่อมาจึงย้ายไปรับราชการเป็นนายอำเภอ โดยสำเร็จจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์(ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2537)

18.นายเลียง ไชยกาล (ส.ส.จังหวัดอุบลราชธานี) อายุ 31 ปี เป็นบุตรของนายสาย (ปลัดอำเภออุบล ปลัดอำเภอตระการพืชผล และอำเภออำนาจเจริญ)กับนางสำเนียง เป็นหลานตาของ

พระอุบลเดชประชารักษ์และคุณยายจันทา ณ อุบล สำหรับอาชีพของนายเลียงก่อนมาเป็น ส.ส. คือ อดีตครูโรงเรียนอุบลวิทยาคม (หลังจากจบ ป.ป.) ต่อมาย้ายมาสอนอยู่ที่โรงเรียนเบ็ญจมะ มหาราช ครั้นต่อมาลาออกจากราชการจึงไปสมัครเรียนกฎหมายกับนายเนย สุจิมาผู้เป็นญาติ ฝ่ายป้า จนสามารถสอบกฎหมายได้เรียกว่า กฎหมายระดับชั้น 2 ว่าความภายในจังหวัด อุบลราชธานี¹ และต่อมาปี 2468 จึงสำเร็จ ฐ.บ. ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ออกมารับว่า ความช่วยเหลือราษฎร

19. นายเนย สุจิมา (ส.ส. จังหวัดอุบลราชธานี) อายุ 41 ปี เป็นบุตรนายสีหาภุมารและนาง บับพา มีอาชีพเป็นทนายความ (ญาตินายเลียง ไชยกาล) เกิดที่ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัด อุบลราชธานี (เป็นบุตรข้าราชการและเป็นหลานเขยของพระอุบลกิจประชารักษ์ ตระกูลเจ้าเมือง อุบลฯ)

สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชาย อุบลเดชประชารักษ์, พลดรี.ม.ป.ป. ชีวิตการต่อสู้ของนายเลียง ไชยกาล. (ม.ป.ท.)

และดู เลียง ไชยกาล. 2529. หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนายเลียง ไชยกาล. ณ เมรุวัดพระ ศรีมหาธาตุวรมหาวิหาร 18 สิงหาคม 2529.

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 จำนวน 78 นายที่ได้รับแต่งตั้งจากรัฐบาลในวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ.2476 จำแนกตามยศ และบรรดาศักดิ์ได้ดังนี้

ฝ่ายพลเรือน	ฝ่ายทหาร
เจ้าพระยา 2	นายพล 2
พระยา 5	นายพันเอก 5
พระ 1	นายพันโท 8
หลวง 10	นายพันตรี 17
ขุน -	นายร้อยเอก 17
หม่อมหลวง 1	นายร้อยโท -
นาย 9	นายร้อยตรี 1
รวม 28 คน	รวม 50 คน

ข้อมูล : แหยมทอง พันธุ์ราษี .2519.“การเมืองที่ปราศจากพรรคของไทย : การครอบงำของระบบราชการ” รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต ,สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์,หน้า 89.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค

ลำดับเหตุการณ์ทางการเมืองระหว่าง พ.ศ.2470-2494

ปี	ลำดับเหตุการณ์
2471	โฮจิมินห์ได้เข้ามาเคลื่อนไหวในประเทศไทยที่อีสานและลาว
2473	มีจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน
24 มิถุนายน 2475	เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองและปีเดียวกันนี้มีรัฐธรรมนูญประกาศใช้ 2 ฉบับ
27 มิถุนายน 2475	รัฐธรรมนูญฉบับแรกและเป็นฉบับชั่วคราว "พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475" รัฐธรรมนูญฉบับนี้ได้บัญญัติให้มีการเลือกตั้ง จึงได้มีการประกาศพร.บ.การเลือกตั้ง 2475 แก้ไขเพิ่มเติม 2476 โดยบัญญัติวิธีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรไว้ 2 ขั้นตอนคือ 1. ให้ราษฎรมีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนตำบล 2. ให้ผู้แทนตำบลเลือกผู้แทนราษฎร ซึ่งการเลือกตั้งในลักษณะนี้เป็นการเลือกตั้งทางอ้อม
10 ธันวาคม 2475	ประกาศใช้ "รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม" (ฉบับที่ 2)
2 เมษายน 2476	รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาประกาศใช้พระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์
21 มิถุนายน 2476	พ.อ.พระยาพหลพลพยุหเสนา ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี
1 ตุลาคม-15 พฤศจิกายน 2476	กำหนดให้กรมการอำเภอดำเนินการเลือกตั้งผู้แทนตำบล 4,779 คน/ตำบลจาก 70 จังหวัด เพื่อให้เลือกผู้แทนราษฎรของแต่ละจังหวัดรวมทั้งหมด 78 คน
10-26 ตุลาคม 2476	ช่วงระหว่างที่มีการเลือกตั้งผู้แทนตำบล เกิดกบฏบวรเดช
30 ตุลาคม 2476	จัดตั้งศาลพิเศษ เพื่อพิจารณาคดีกบฏ
ช่วงพฤศจิกายน-ธันวาคม 2476	มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 ครั้งแรกใน 70 จังหวัดทั่วประเทศ
12 พฤศจิกายน 2476	ประกาศใช้พระราชบัญญัติจัดการป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ
9 ธันวาคม 2476	ได้มีพระราชกฤษฎีกาตั้ง ส.ส.ประเภทที่ 2 มีจำนวนเท่ากับ ส.ส.ประเภทที่ 1 (ส.ส.ประเภทที่ 2 นี้จะสิ้นสุดลงในปี 2489 เพราะรัฐธรรมนูญฉบับปี 2489 ให้ยกเลิกสมาชิกประเภทที่ 2

- และบัญญัติให้สภามี 2 สภาคือ พุฒสภากับสภาผู้แทนราษฎร)
 10 ธันวาคม 2476 ได้มีพระราชกฤษฎีกาเปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรสมัยสามัญ
 2479 สภาสามัญสถานก่อตั้งขึ้นครั้งแรกที่กรุงเทพฯ ระยะเวลาใช้นามว่า
 สภาสามัญสถาน
 31 ตุลาคม 2479 ชาวเวียดนามที่จังหวัดขอนแก่นได้รวมกลุ่มกันเคลื่อนไหวทาง
 การเมืองผลถูกเจ้าหน้าที่ยิงเสียชีวิต 2 คนบาดเจ็บ 10 คนและ
 ถูกจับดำเนินคดี 121 คน
 7 พฤศจิกายน 2480 มีการเลือกตั้ง ส.ส.ประเภทที่ 1 พร้อมกันทั่วประเทศภายหลัง
 จากที่ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีอายุครบ 4 ปี มี ส.ส.ทั้งหมด
 91 คน เป็นการเลือกตั้งโดยตรง และเลือกตั้งแบบแบ่งเขต แต่ละ
 เขตเลือก ส.ส.ได้เพียง 1 คน
 11 กันยายน 2481 ได้มีพระราชกฤษฎีกายุบสภาผู้แทนราษฎร
 12 พฤศจิกายน 2481 มีการเลือกตั้ง ส.ส.ประเภทที่ 1 หลังจากสภาผู้แทนราษฎรถูกยุบ
 และเป็นการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 3 มี ส.ส.ทั้งสิ้น 91 นาย
 16 ธันวาคม 2481 พันเอกหลวงพิบูลสงครามดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี
 17 กันยายน 2483 ได้มีประกาศใช้พระราชบัญญัติปีปฏิทิน โดยเปลี่ยนการเริ่มนับปี
 จากวันที่ 1 เมษายนสิ้นสุด 31 มีนาคม เป็นเริ่มนับจาก
 1 มกราคมสิ้นสุด 31 ธันวาคม
 4 ตุลาคม 2483 ได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยบทเฉพาะกาล โดย
 ขยายอายุของสมาชิกประเภทที่ 2 ออกจากสิบปีเป็นไม่เกิน
 ยี่สิบปี
 8 ธันวาคม 2484 กองทหารญี่ปุ่นได้เคลื่อนพลเข้าสู่ประเทศไทย และในวันนี้ฝ่าย
 นายปรีดี พนมยงค์และพวกได้เริ่มเคลื่อนไหวก่อตั้งขบวนการเสรี
 ไทย
 16 ธันวาคม 2484 สภาผู้แทนราษฎรได้ลงมติตั้งให้นายปรีดี พนมยงค์เป็นผู้สำเร็จ
 ราชแทนพระองค์ มีผลให้นายปรีดี พนมยงค์พ้นจากตำแหน่งรัฐ
 มন্ত্রীว่าการกระทรวงการคลัง
 8 ธันวาคม 2485 ได้มีพระราชบัญญัติขยายกำหนดเวลาอยู่ในตำแหน่ง ส.ส. ออก
 ไปอีกไม่เกิน 2 ปี นับแต่วันที่สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทน
 ราษฎร

- ประเภทที่ 1 สิ้นสุดลง
- 2486 จัดตั้งค่ายเสรีไทยที่อีสาน โดยนายเตียง ศิริขันธ์เป็นผู้มีบทบาท
ควบคุมค่ายทั้งหมด 21 ค่ายในอีสาน
- 24 กรกฎาคม 2487 คณะรัฐมนตรีชุดจอมพล ป.พิบูลสงครามได้กราบบังคมลา
ออกจากตำแหน่งเหตุเพราะสภาผู้แทนราษฎรไม่อนุมัติพระราช
กำหนดระเบียบบริหารราชการเพชฌุญและพระราชกำหนดจัด
สร้างพุทธบุรีมณฑล
- 1 สิงหาคม 2487-31 สิงหาคม 2488 รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ และครั้งนี้ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์
ส.ส.อุบลราชธานี แกนนำกลุ่มเสรีไทยอีสานได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐ
มนตรีครั้งแรก
- 10 ตุลาคม 2487 ได้มีการขยายกำหนดเวลาอยู่ในตำแหน่งของสมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎรอีกครั้ง ออกไปอีกไม่เกิน 2 ปีนับแต่วันที่ตำแหน่งของ
สมาชิกสภาถึงวาระสิ้นสุดลง
- 2488 นายฟอง สิทธิธรรมเริ่มเคลื่อนไหวเพื่อช่วยเหลือประเทศลาวกู่
ชาติและได้ร่วมมือกับกลุ่มนายเตียง ศิริขันธ์จัดตั้งขบวนการเสรี
ลาวหรือลาวอิสระขึ้น
- 16 สิงหาคม 2488 ประกาศสันติภาพ
- 31 สิงหาคม-17 กันยายน 2488 รัฐบาลนายทวี บุญยเกตุ และในการจัดตั้งรัฐบาลครั้งนี้ กลุ่มเสรี
ไทยอีสานคือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (ส.ส.อุบลราชธานี) นาย
เตียง ศิริขันธ์ (ส.ส.สกลนคร) นายถวิล อุดล (ส.ส.ร้อยเอ็ด) และ
นายจำลอง ดาวเรือง (ส.ส.มหาสารคาม) ได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐ
มนตรี
- 17 กันยายน 2488-31 มกราคม 2489 รัฐบาลม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และครั้งนี้กลุ่มเสรีไทยอีสาน คือ
นายเตียง ศิริขันธ์ (ส.ส.สกลนคร) และนายจำลอง ดาวเรือง
(ส.ส.มหาสารคาม) ได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรี
- 8 ตุลาคม 2488 ได้มีการจัดตั้งขบวนการชาตินิยมในลาวส่วนหนึ่งได้รวมกันจัดตั้ง
คณะลาวอิสระขึ้นในประเทศลาว
- 15 ตุลาคม 2488 ได้มีพระราชกฤษฎีกาให้ยุบสภาผู้แทนราษฎรเพื่อให้มีการเลือก
ตั้งใหม่ภายใน 90 วัน
- 6 มกราคม 2489 มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วไปครั้งที่ 4 จำนวน

- 96 คนเป็นการเลือกตั้งแบบแบ่งเขต
- มกราคม 2489 พ.ต.สีห์พนม พิษิตวรสาร อาสาชายฟอง สิทธิธรรม(อุบลฯ)ไป
ร่วมงานกับขบวนการลาวอิสระ นายผล แสนสระดี(ส.ส.
ขอนแก่น)ก็ได้ให้ความช่วยเหลือกับรัฐบาลลาวอิสระก่อนที่จะมี
การตั้งรัฐบาลลาวพลัดถิ่นในกรุงเทพฯแล้วโดยร่วมมือกับนาย
ฟอง สิทธิธรรมนอกจากนี้นายฟองยังได้ชักชวนน้องชายคือ
นายพิพล สิทธิธรรม มหาสีลา วีระวงส์ นายกาญจน์ แสงสิงแก้ว
นายประสาร ทองภักดี นายอัมพร สุวรรณบอล (ส.ส.ร้อยเอ็ดปี
2490)ในการช่วยเหลือลาวกู่เอกราช
- มกราคม 2489 ในบันทึกของนายเลียง ไชยกาล (อุบลฯ) เล่าว่า ตั้งพรรค
ประชาธิปไตย จนมีผลให้นายคอง อภัยวงศ์ชนะเสียงในสภาฯและ
ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (ส่วนงานอื่นๆกล่าว
ว่าเมื่อวันที่ 25 มีนาคมหลังจากที่รัฐบาลของนายคอง อภัยวงศ์
แพ้มติในสภาฯ)
- 31 มกราคม-24 มีนาคม 2489 รัฐบาลชุดนายคอง อภัยวงศ์ และครั้งนี้นายเลียง ไชยกาล
(ส.ส.อุบลฯ)และนายฟอง สิทธิธรรม (ส.ส.อุบลฯ) ได้รับแต่งตั้ง
เป็นรัฐมนตรี
- 18 มีนาคม 2489 คณะรัฐมนตรีชุดรัฐบาลนายคอง อภัยวงศ์ได้ลาออกจากตำแหน่ง
เพราะเหตุที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรได้พิจารณาร่างพระราช
บัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชนในภาวะคับขัน
พ.ศ.2489 ซึ่งนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (ส.ส.อุบลฯ) กลุ่มเสรีไทย
เป็นผู้เสนอ ทำให้รัฐบาลแพ้มติในสภาฯ จึงได้ลาออก
- 24 มีนาคม-1 มิถุนายน 2489 รัฐบาลชุดนายปรีดี พนมยงค์ และกลุ่มเสรีไทยอีสานเว้นวรรค
การดำรงตำแหน่งในคณะรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรีชุดของ
นายปรีดี พนมยงค์สิ้นสุดลงเพราะเหตุที่ได้มีการประกาศใช้
รัฐธรรมนูญฉบับปี 2489 และมาตรา 95 ได้บัญญัติให้คณะ
รัฐมนตรีซึ่งบริหารราชการแผ่นดินอยู่ก่อนวันใช้รัฐธรรมนูญนี้ อยู่
ในตำแหน่งเพื่อดำเนินการไปจนกว่าจะได้ตั้งคณะรัฐมนตรีขึ้น
ใหม่
- 4 พฤษภาคม 2489 เจ้าเพชรราชส่งรัฐบาลลาวอิสระเข้ามาในเมืองไทย

- 10 พฤษภาคม 2489 ประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ และรัฐธรรมนูญฉบับนี้อ่อนญาติให้มีพรรคการเมืองได้
- 24 พฤษภาคม 2489 เลือกตั้งสมาชิกพฤฒสภา
- 8 มิถุนายน 2489 นายปรีดี พนมยงค์ได้รับพระบรมราชโองการเป็นนายกรัฐมนตรี
- 9 มิถุนายน 2489 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ได้สวรรคตด้วยพระแสงปืน นายปรีดี พนมยงค์จึงได้กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งซึ่งคณะรัฐมนตรีคณะนี้ยังมีได้มีการแต่งตั้ง
- 11 มิถุนายน-23 สิงหาคม 2489 คณะรัฐบาลชุดนายปรีดี พนมยงค์ และครั้งนี้ส.ส.กลุ่มเสรีไทยอีสาน คือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลฯ) ได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม
- 5 สิงหาคม 2489 การเลือกตั้ง ส.ส.เพิ่มเติมตามบทเฉพาะกาลของรัฐธรรมนูญฉบับ 2489 อีก 47 จังหวัด ได้ผู้แทนราษฎรเพิ่มขึ้น 82 คนรวมผู้แทนราษฎรในสภาทั้งหมด 178 คน
- 23 สิงหาคม 2489 -30 พฤษภาคม 2490 รัฐบาลชุดพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ และครั้งนี้กลุ่มเสรีไทยอีสานคือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลฯ) ได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม นายเตียงศิริขันธ์ (สกลนคร) เป็นรัฐมนตรี และนายจำลอง ดาวเรือง มหาสารคาม) เป็นรัฐมนตรีและรัฐมนตรีคณะนี้สิ้นสุดลงเพราะได้มีการลาออกเพื่อให้มีการจัดตั้งรัฐมนตรีใหม่ภายหลังที่ได้มีญัตติเปิดอภิปรายทั่วไปในนโยบายของรัฐบาล ซึ่งนายควง อภัยวงศ์ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์เป็นผู้เสนอ
- 30 พฤษภาคม-8 พฤศจิกายน 2490 รัฐบาลชุดพลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ และครั้งนี้กลุ่มเสรีไทยอีสานคือ นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (อุบลฯ) ยังคงได้รับการแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม
- 24 กรกฎาคม 2490 นายเลียง ไชยกาล (ส.ส.อุบลราชธานี) ได้จัดตั้งพรรคประชาชนขึ้น โดยนายเลียง ไชยกาลได้แยกตัวออกมาจากพรรคประชาธิปัตย์
- กันยายน 2490 มีการจัดตั้งสันนิบาตเอเชียอาคเนย์ ผู้มีบทบาทคือนายเตียงศิริขันธ์(ส.ส.สกลนคร)เป็นประธาน นายถวิล อุดล (ส.ส.ร้อยเอ็ด) เป็นเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ เจ้าสุภานุวงศ์ เลขาธิการ

- 8 พฤศจิกายน 2490 เกิดรัฐประหารโดยคณะทหาร
- 10 พฤศจิกายน 2490-6 กุมภาพันธ์ 2491 นายควง อภัยวงศ์เป็นนายกรัฐมนตรี
- 3 ธันวาคม 2490 คณะรัฐประหารเข้าตรวจค้นบ้านพักของนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ (ส.ส.อุบลราชธานี) และได้ประกาศว่ายึดอาวุธได้รวม 77 รายการ
- ช่วงธันวาคม 2490 มกราคม 2491 คณะรัฐประหารมีการติดตามความเคลื่อนไหวของนายเตียง ศิริขันธ์ (ส.ส.สกลนคร)
- 29 มกราคม 2491 มีการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ 5 เป็นการเลือกตั้งแบบรวมเขต และการเลือกตั้งครั้งนี้ กลุ่มเสรีไทยไม่ได้สมัครรับเลือกตั้งเพราะหลบซ่อนภัยจากคณะรัฐประหาร แต่ที่สกลนครนายเจียม ศิริขันธ์ พี่ชายของนายเตียง ศิริขันธ์ได้ลงสมัครรับเลือกตั้งแทนน้องชาย และการเลือกตั้งครั้งนี้เนื่องจากกลุ่มเสรีไทยถูกกีดกันทำให้มี ส.ส.อีสานรุ่นใหม่เริ่มเข้ามาในสภาฯ
- 21 กุมภาพันธ์-8 เมษายน 2491 นายควง อภัยวงศ์ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีชุดนี้ นายฟอง สิทธิธรรม (ส.ส.อุบลราชธานี)ได้รับแต่งตั้งเป็นรัฐมนตรี
- มีนาคม 2491 นายเตียง ศิริขันธ์เข้ามาอบตัวหลังจากหนีการจับกุมจากคณะรัฐประหาร
- 8 เมษายน 2491-พฤศจิกายน 2494 พรรคประชาชนของนายเลียง ไชยกาล ได้เคลื่อนไหวใต้ดิน ร่วมกับพรรคธรรมาธิปัตย์สนับสนุนให้จอมพลป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี
- 8 เมษายน 2491-23 มีนาคม 2492 จอมพล ป.ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 2 และคณะรัฐมนตรีชุดนี้สิ้นสุดลงเพราะได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยเมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2492
- 26 กุมภาพันธ์ 2492 เกิดกบฏวังหลวง
- 4 มีนาคม 2492 อดีตรัฐมนตรีอีสานถูกสังหารคือนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ นายถวิล อุดล และนายจำลอง ดาวเรือง
- 5 มิถุนายน 2492 ผลจากบัญญัติรัฐธรรมนูญใหม่ ทำให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเพิ่มขึ้น 19 จังหวัดและครั้งนี้ นายเตียง ศิริขันธ์ได้กลับมาทำหน้าที่เป็นผู้แทนราษฎรอีกครั้งหนึ่ง
- ธันวาคม 2492 ส.ส.อีสานรวมกลุ่มเคลื่อนไหวให้มีการแบ่งการปกครองเป็นรัฐ 6 รัฐ

24 มิถุนายน 2549-29 พฤศจิกายน 2494 รัฐบาลชุดจอบพล ป. พิบูลสงคราม และครั้งนี้ นายเตียง
 ไชยกาล(ส.ส.อุบลราชธานี)เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวง
 มหาดไทย นายเขมชาติ บุญยรัตพันธุ์(ส.ส.ร้อยเอ็ด)เป็นรัฐมนตรี
 ช่วยว่าการกระทรวงยุติธรรม นายเทพ โชติณัฐิต(ส.ส.ศรีสะเกษ)
 เป็นรัฐมนตรี

29 พฤศจิกายน 2494

เกิดรัฐประหารเงียบ โดยยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร
 ไทย พ.ศ.2492 และได้นำเอารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร
 พ.ศ.2475 กลับมาใช้

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้แต่ง

นางสาวดารารัตน์ เมตตาริกานนท์ เกิดเมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2501 จังหวัดยโสธร สำเร็จปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน (มหาวิทยาลัยบูรพา) ปีการศึกษา 2522 สำเร็จปริญญาโท อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2525 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อภาคปลายปีการศึกษา 2539 ปัจจุบันรับราชการ ดำรงตำแหน่งรองศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย